TÜRK ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ

1

HASAN LÂTİF SARIYÜCE

NAR EDEBİYAT

ÖNSÖZ

‘Var mı, yok mu, gerekli mi, gereksiz mi’ tartışmaları hâlâ sürüp giden bir çocuk edebiyatımız var. Yüz yıl önce üç beş yazar çocuklar için kırık dökük bir şeyler yazarken bugün bine yakın yaşlı/genç yazar, çocuklar için üretiyorlar. Demek ki bir çocuk edebiyatı, bir çocuk kitapları pazarı var bu ülkede. Yazılanlar, okunmasa, satılmasa niçin basılsın bunca çocuk kitabı? “Bunca kitap” sözüne belki dudak bükenler olacaktır. Hiç dudak bükmesinler, bu sözün gerçekliğinden de hiç kuşku duymasınlar. Aslında ülkede kitap yayıncılığında yalnız çocuk kitapları var. Çocuklar için basılan kitapların baskı toplamları yanında, büyüklere seslenen kitapların toplamı devede kulak kalır. Her ne kadar kimi yayınevleri çocuk kitabı yazarlarıyla yaptıkları sözleşmelerde baskı adedini iki bine bağlasalar da; ve onlara yıllarca “İlk baskıyı bitiremedik daha” deseler de; gerçekte iyi yazılmış, iyi basılmış bir çocuk kitabı, ilk baskısında kırk binden aşağı piyasaya sürülmez. Çünkü bu pazar çok işlek bir pazardır. Türkiye’de 18 milyon çocuk ve genç var. Bunlar sandığımızın aksine harıl harıl okuyorlar.

Şu yadsınmaz bir gerçektir ki Türki-ye’de yalnız çocuklar okumaktadırlar. O da tüm çocuklar değil. İlköğretim çağındaki çocuklar okuyorlar. Bunlar liseye, üniversiteye geçtiklerinde daha az okuyan insanlar haline dönüşüyorlar. Bu duruma, salt uygulanan eğitim sistemleri, ailelerin ilgisizliği ve kültür düzeyleri mi neden olmaktadır? Yoksa büyükler için yaratılan ürünlerin çekici nitelikler taşamamasının da bir katkısı var mıdır? Nüfusumuzun büyüklüğü göz önünde tutulursa ülkede yalınız çocuk edebiyatı vardır yargısına ulaşılmaktadır. Ne denli görmezlikten gelinirse gelinsin, Türkiye’de en etkin ve yaygın edebiyat türü çocuk edebiyatıdır, çocuklar için yazılanlardır. Bugün bine yakın yayınevi çocuk kitabı yayınlıyor. Çocuklar için yayınlanan dergiler yüz binlere varan baskılar yaparken büyüklere özgü dergilerin pek azı birkaç bine ulaşabiliyor.

“Türk çocuk edebiyatı bu kadar işlek ve sürümlü bir edebiyat ise, neden ortada bir varlığı, ne bileyim, sözü edilen kitapları görülmüyor?” diye sorulabilir. Nasıl görülsün ki; çocuk edebiyatı ‘gariban’ bir edebiyattır. Çocuk kitapları hiçbir eleştirmen tarafından okunmaz, eleştirilmez. Bir kıyı

edebiyatı yerine konulur. Hatta edebiyat da sayılmaz, tavukçuluk, arıcılık, sebzecilik üzerine yazılan kitaplarla bir tutulur.

Aslında en has edebiyat çocuklar için yapılandır. Eğer bir kitabı çocuklar kanıksamadan sonuna kadar okuyorlarsa o kitap çocuk kitabı olduğu kadar has bir edebiyat ürünüdür de. Çocuk çok güç okuyan okur tipidir. Ona kimse zorla okutamaz. Elbette bir kitabın salt okunabilirlik niteliği taşıması dört başı mamur bir eser olduğu anlamına gelmez. Büyükler için yazılanlarda hangi nitelikler aranıyorsa çocukların kitaplarında da onlar bulunmalıdır. Örneğin bir çocuk romanında canlı, kıvrak, akıcı bir dil, usta bir kurgu, çocuğun ilgi alanı dışına taşmayan çekici bir konu yer almalıdır.

Edebiyatta değerlendirme kıstası, yazılanların kimlere seslendiği değil, nasıl yazıldığı, yazınsal bir değer taşıyıp taşımadığı olmalıdır. Çocuk edebiyatına 'çocukça bir edebiyat' gözüyle bakmak, yok saymak, sanırım salt bize özgü bir davranıştır.

Çocuk edebiyatı önemli bir edebiyattır. Çocuk edebiyatsız büyümez. Ona edebiyat yapılmasa da kendisi üretir edebiyatını. Cıvıl cıvıl canlılık, renk, düş ve şiir dolu bunca bilmeceyi, tekerlemeyi onlar yaratmışlardır. Çocuklar hiçbir dönemde edebiyatsız kalmadılar. Analar çocukları için öyküler anlatmışlar, masallar düzüp koşmuşlardır. Türk çocuk edebiyatının 1858 yılında Kayserili Dr. Rüştü Bey'in taş basması Nuhbetü'l Etfâl adlı alfabesiyle başladığı tarihlenmiştir. Bu saptama yazılı Türk çocuk edebiyatının başlangıcıdır belki. Nuhbetü'l Etfâl'den önce de çocuklar edebiyatsız yaşamıyorlardı. Masallar, bilmeceler, ninniler söyleyen analar her zaman vardı, kendileri için yazılmış kitapları çocuklarına da okuyan, açıklayıp anlatan babalar, amcalar, komşular, öğretmenler vardı. Hele hele destancı ozanlar vardı. Anadolu'da ta Hitit döneminden başlayarak bugün de soylarının devam ettiğini gördüğümüz âşıkların anlattığı destan ve halk öykülerini yalnız büyükler değil çocuklar da dinliyorlardı.

Bu kitap, başlangıcı 1070'li yıllara uzanan çocuk ve gençlik edebiyatımızın tanıtımını ve 'varlığını' ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çocuk edebiyatının önemi, geçirdiği evreler, çocuk edebiyatının türleri ve örnekleri, çocuklar için yazanların yaşam öyküleri, eserlerinin listesi, yazdıklarından örnekler yer almaktadır. Çocuklar için tek bir eser yazmış olanlar bile atlanmamıştır. Ne var ki, elimizde çocuk yazarlarını doğrulukla ve tam olarak gösteren bir kaynak olmadığından ulaşabildiğimiz,

saptayabildiğimiz yazarlar ele alınabilmiştir ancak. Tanıttığımız yazar sayısı altı yüz kadardır. Bu sayının daha fazla olduğu muhakkaktır. Kendilerinden söz edemediğimiz yazarlar, ulaşamamak dışında başka bir neden aramamalıdırlar. Bir de başvurduğumuz ve eserlerinden örnek parçalar istediğimiz kimi yazarlar cevap verme gereğini duymadıklarından kendilerine yer verilememiştir.

Kitap geniş çerçeveli bir tanıtım kitabı olmasına karşın bir eleştiri kitabı değildir. Eleştiri eleştirmenlerin işidir. Çocuk edebiyatımız başlangıcından bu yana eleştirmenlerinden yoksundur. Yakın gelecekte çocuk kitaplarını da okuyup eleştirenlerin çıkması dileğimizdir.

Kitap, Türk çocuk edebiyatına kaynaklık etme amacını da gütmektedir. Üniversitelerimizin eğitim fakültelerinde, eğitim yüksek okullarında çocuk edebiyatı diye bir ders okutulmaktadır. Aynı ders kız meslek liselerinde de okutuluyor. Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Ansiklopedisi, buralarda okuyan öğrenciler için kaynak kitap olma amacını da gözetmiştir.

Hasan Lâtif SARIYÜCE

15 Haziran 2012

ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI

Çocuklar ve gençler için oluşturulan sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri çocuk ve gençlik edebiyatı adıyla anılıyor. Şiir, roman, öykü, masal, oyun, gezi, anı, yaşam öyküsü (biyografi), bilmece, tekerleme ve benzeri türlerde çocuklar ve gençler için eserler yazılmakta, derlenmektedir. Çocuk gazete ve dergileriyle bunlarda yer alan yazıları da bu kavram içinde düşünmek gerekir.

Büyükler için oluşturulan edebiyatla çocuklar ve gençler için oluşturulan edebiyat arasında, temelde büyük farklılıklar yoktur. Çocuk edebiyatı, dil, konu ve anlatım yönünden çocukların anlama, kavrama, ilgi duyma düzeylerine uygunluk gösterir. Bunun dışında ayırıcı başka nitelikler yok gibidir. Sözgelimi büyüklerin edebiyatında aranılan sağlam bir dil ve anlatım, insanı yüceltmeyi amaçlayan bir öz, çekiciliği sağlayan bir kurgu ve düzen, çocuk kitaplarında da aranılan belli başlı niteliklerdir. Ayrıca burada resmin de işe karıştığını, çocuk kitaplarını daha çekici hale getirmek için resmin de önemli bir yardımcı öğe olduğunu hatırlamak gerekir.

Çocuk edebiyatı sanıldığı kadar kolay yapılan, hemen her meraklının üstesinden gelebileceği bir edebiyat değildir. Ancak gerçek edebiyatçılar eliyle oluşturulabilir. Yeteneksiz yazarların ortaya koyacağı ürünler hem genel edebiyatın, hem de çocuk edebiyatı çevriminin dışında kalır. Ne var ki çocuk edebiyatına egemen olanlar, yazarlar değil yayıncılardır. Çoğu doğru dürüst eğitim görmemiş, kazançtan ötesini pek düşünmeyen yayıncılar tarafından ehil olmayan sözüm ona yazarlara pek çok sayıda hiçbir değer taşımayan saçma sapan kitaplar yazdırılıp yayınlanmaktadır. Bu durum, bizdeki kadar düzeysiz olmasa da, kimi dış ülkelerde de böyledir.

Çocukların severek, ilgi duyarak okuyabilecekleri yapıtları yaratmak büyük bir ustalık ve seziş isteyen bir çabayı gerektirir. Çocuklar arasında yaşamamış, onlarla hemhal olmamış, çocukluk-ergenlik davranışlarının sosyal çevre içinde biçimlenişlerini gözlemlememiş bir yazar, çocuk edebiyatında başarılı olamaz. Çocukluk ve gençlik psikolojisi diye bir bilim dalı var. Eğer yazar yalnız bu bilim dalının verilerine göre yazmaya kalkışmışsa kendisini çıkmaz sokakta bulması kaçınılmazdır. Bunca zaman geçmesine, bunca gelişmeler sağlanmasına karşın psikoloji biliminin

kesinleştirdiği hiçbir sonuç yoktur. Çocuk yazarının uyacağı yol gösterici, psikologlar değil çocuklardır. Çocuğu tanımak, yirmi dört saatin her anında yerinde duramayan, durmadan kıpır kıpır hareket halinde bulunan çocuğu anlamak, başarı yolunu açacağı gibi, aynı zamanda dil ve anlatım kaygısıyla buluşturacaktır yazarı, akıcı, şiirli bir anlatım edinmeden çocuk kitabı yazılamayacağını öğretecektir. Hep devinim içinde olan çocuğun kitabı da canlı, hareketli bir anlatımla yazılmayı gerektirir.

Çocukluk çağı, ileride yaşamına yön verecek birikimlerin edinildiği bir dönemdir. Bu dönemde okunan kitaplar, edinilen izlenimler, varılan sonuçlar ve deneyimler çocuğun kişiliğinde olumlu ya da olumsuz etkiler bırakır. Çocuğun çevreden göreceği sevgi, yardım, iyi beslenme, barınma, iyi korunma gibi olanakların yanı sıra, iyi kitaplar da kişiliğinin olumlu gelişmesinde belli başlı etkendir. Yaşlarına, ilgilerine uygun kitaplardan yoksun bırakılmış çocuklar, dar bir çerçevenin içinde sıkışmış bir kişilikte kalırlar. Düşünme, yorumlama, eleştirme, yaratma ve hayal güçlerini yeterince geliştiremedikleri gibi dil hazinelerini de zenginleştiremezler.

Çocuk edebiyatına gerek var mı?

Bazı yazarlar, çocuk edebiyatının gereksizliğini savunmaktadırlar. Onlara göre “Çocuklar için edebiyat yapmak gereksizdir. Büyükler için yazılan her güzel ve soylu eseri çocuklar da okuyup yararlanabilirler. Çocuk edebiyatı, çocuğu küçümsemenin bir sonucudur. Çocuğa çocukça şeyler vermek onların gelişimini engeller.”

Kimi çocukların büyükler için yazılmış kitapları okuyabildikleri bir gerçektir. Ama bu durum çocuklar için kitap yazma gereğini ortadan kaldırmaz. Anılarından öğrendiğimize göre bazı büyük yazarlar, daha pek küçük yaşta büyüklere özgü kitapları rahatlıkla okuyabilmişlerdir. Bir yazısında çocuk edebiyatının gerekliliğini savunan Cemil Meriç şunları söyler: “Andre Gide, okumaya başlar başlamaz iki kitap tutuşturulmuş eline, “Binbir Gece”yle “Kitabı Mukaddes.” Floubert, “Donkişot’u okuduğum zaman kelimeleri yeni söktürüyordum” diyor. Marcel Proust, çocukken okuduğu kitapların başında Teophile Gautier’nin “Captaine Francasse’ını hatırlıyor. Uptain Sinclair, bir Amerikalı bir Avrupalı’nın irfan seviyesine ancak ellisinden sonra yükselebiliyor, diyor. Stuart Mill’in otobiyografisini okurken bu hakikati bir kere daha idrak ettim. Benim

isimlerini yeni yeni duyduğum birçok tarihçileri, filozofları, iktisatçıları Stuart Mill bebek denecek yaşta hıfzetmiş. Üç yaşında Yunanca'ya başlamış, sekizinde Lâtince'ye. Eflâtun'la Aristo'yu başkalarının çelik çomak oynadığı yaşlarda tanımış. Homeros'un da kâlû belâdan beri aşinası, üstelik zihni melekeleri bakımından ortanın altında olduğunu söylüyor. Gelin de dehşete düşmeyin. Şüphe yok ki bütün çocuklar Stuart Mill'e boy ölçüşemez."

Elbette ölçüşemez. Bunlar ayrıcalı örneklerdir. Türk edebiyatında da bunlara benzer örnekler vardır. Örneğin varlıklı bir ailenin çocuğu olan Halit Ziya Uşaklıgil, mahalle mektebinde okumayı söktürdükten sonra, Fransızca'dan çevrilmiş romanlara ve babasının kendisini sık sık tiyatroya götürmesi nedeniyle o zaman (1880'li yıllar) hemen herkesin yazmaya kalkıştığı Macerayi Aşk, Esrarı Aşk, Garibeyi Aşk gibi adlar taşıyan tiyatro kitaplarına geçmiştir. Bu kitapları Namık Kemal'in Akif Bey, Zavallı Çocuk, Recaizade Ekrem'in Vuslat, Victor Hugo'nun Hernani'si izlemiştir. Bunları okumanın olağanüstü bir yanı olmadığı söylenebilir. Ne ki, o dönemde kullanılan yazı dilinin çocuk düzeyinin çok üstünde olduğu unutulmamalıdır. Tanzimat döneminin dili en sade olan yazarlarından Ahmet Mithat Efendi'nin kitapları bile bugünün yazı diline dönüştürülmeden hem çocuklara hem de büyüklere sunulamaz.

Bütün çocukların yaşadığı ortam, çevre, ailelerin gelişmişlik düzeyleri aynı mı? "Çocuk edebiyatına gerek yoktur, çocuklar büyüklerin okuduğu kitapları da okurlar," savı havada kalan bir savdır. Kimi yazarlarca ileri sürülen bu görüşlere katılmak olası değildir. Çocukların ellerine verilecek kitapları seçerken çevrenin, sosyal durumun, ailenin kültürel yapısının etkili olduğu unutulmamalıdır. Çocuklar büyükler için yazılan kimi kitapları anlayabilirler ama her kitabı okuyup kavrayamazlar. Çocuk her konuya ilgi duymaz. Her yazarın dil ve anlatımı çocuklara açık değildir. Böyle olmasaydı genel edebiyatın yanı sıra ayrı bir edebiyat yaratmaya, bunun adına da çocuk edebiyatı demeye gerek olmazdı. Kanımızca, çocuk edebiyatının gereksizliğini savunanlar, çocuk edebiyatı üzerinde fazla inceleme yapmamış olanlardır.

Çocuk edebiyatı kavramı tekli bir anlam içermez. Çocukluk çağının evrelerine uygun bir çeşitlilik gösterir.

4-6 yaş bölüğü, (Ana çocuğu ya da okul öncesi çocuğu)

7-8 yaş bölüğü,

9-12 yaş bölüğü,

13 ve üstü yaş bölüğü (Gençlik çağı)

Her yaş bölüğüne seslenen kitaplar oldukça birbirlerinden farklı, dil, konu, anlatım, biçimlendirme özelliği içerir. Bu dörtlü yaş gruplandırmasına bir beşincisi eklenmelidir. 12 yaşın üstündeki çocuklar… On iki yaşın üstündekiler eskilerin deyimiyle âkil ve baliğ olmuşlardır. Artık çocuk değil birer gençtirler. Hem ülkemizde, hem dış ülkelerde on iki yaşın üstündekiler için de kitaplar yazılıyor. Bu kitaplar gençlik edebiyatı adıyla sunulmaktadır. Gençler için yazılan kitaplar elbette çocuklar için yazılanlardan farklıdır. Daha çok roman ve öykü türleriyle kendisini gösteren gençlik kitaplarında serüvenler, ünlü adamların yaşam öyküleri, kurgubilim konuları, gençlik çağının temiz ve katışıksız sevgileri işlenmektedir. Geçlik edebiyatı, çocukluk çağı ile yetişkinler arasında yer alan bir geçiş edebiyatıdır.

Yaş bölükleri arasındaki farklılıklar sanıldığından da fazladır. Herhangi bir yaş bölüğü gözetilerek yazılmış bir kitabı, öbür bölükteki çocuklar kolay kolay okuyamazlar. Her yaş bölüğünün kendine özgü dünyaları, duyarlıkları, tepkileri, ilgileri, kelime hazineleri vardır. Her birinin hoşlanacakları türler, konular, anlatım biçimleri, yazı uzunlukları, kısalıkları, ayrıdır. Resmin yeri, anlatımın boyutu, harflerin büyüklükleri, kitabın boyutları farklıdır. Ne var ki devletin çocuk edebiyatına yön vermesi gereken kuruluşları bile, oldukça düzlemsel bir bakışla bakıyorlar olaya. Yayınladıkları kitaplarda hatta açtıkları yarışmalarda gruplandırma gereğini duymuyorlar. “Çocuk romanları yarışması, çocuk öyküleri yarışması, çocuk şiirleri yarışması açtık” diyorlar da hangi yaştaki çocukları kıstas olarak aldıklarını bir kelimeyle olsun belirtmiyorlar.

Ne var ki, çocukları belirli yaş gruplarına bölerken bunun kesin ve şaşmaz bir kural olduğunu da düşünmemek gerekir. Değişik gruplandırmalar da görülmektedir. Farklı çevrelerde, farklı koşullarda büyüyen çocuklar yaşlarına göre olmaları gereken düzeyde olmayabilirler. Ya da daha üst düzeylerde bulunabilirler. Çocuklara okuyacakları kitapları seçerken ailenin, öğretmenlerin bu hususu göz ardı etmemeleri gerekir.

Çocukların belirli yaşlarda okumaya karşı duydukları ilgi ülkemizde yeterince araştırılmamıştır. Birkaç yüzeysel araştırmada birbirleriyle çelişen

sonuçlar ileri sürülmüştür. Bir kaynakta çocukların hangi konulara duydukları ilgi şöyle anlatılmaktadır:

"Çocuklar konuşmaları anlamağa başlayınca kendilerine mahsus edebiyatla temasa gelirler. İlk karşılaştıkları ürünler, aile büyüklerinin kendilerine anlattığı masallar, öğrettiği tekerleme ve bilmecelerdir. Bunlar çocuk edebiyatının sözlü ürünleridir. Kitaplara olan ilgi de, çocukların resimleri tanımaya başladığı 2-3 yaşlarında başlar. Okul öncesi ve okuma yazma öğrenilen yaşlarda, bütün sayfalarında hikâyeleri anlatan renkli resimler bulunan kitaplar çocuklar tarafından çok sevilir. 6-7 yaşlarında çocuklar peri masallarına, söylencelere ve destanlara ilgi duyarlar. 8 yaşında, bunların yanında, gerçek hayata ve özellikle tabiata ve hayvanlara ilişkin olayları anlatan hikâyeler sevilir. 9 yaşındaki çocuk, yaştaşlarının hayatını anlatan hikâyeleri okumaktan hoşlanır. Bu yaştakilerin okumaya olan hâkimiyetleri artmıştır; kendileri gerçek edebiyatla ilgilenmeye de teşvik edilebilir. 10. yaş çocuklarının gezi kitaplarından, başka ülke insanlarının yaşayış ve geleneklerini yansıtan eserlerden hoşlanmaya başladıkları yaştır. 11 yaşındaki çocuklar "zararlı" sayılan yayınları da okumağa özenirler. Bu yaş erkek ve kız çocuklarının hoşlandıkları eser türlerinde de ayrılıklar görülmeğe başlar Erkek çocuklar macera hikâyelerinden hoşlanırken kızların ilgisini ev hayatına ilişkin hikâyeler çeker. 12. yaştan itibaren bu ayrılık daha da belirginleşir. Erkek çocuklar fen ve mekanik keşiflerle ilgili, bilginlerin ve ünlü kişilerin hayatlarına ilişkin ve tarih olaylarını, kahramanlıkları anlatan hikâye ve kitapları severler. Buna karşılık kızlar daha çok hissî eserleri ve aşk hikâyelerini okumağa başlarlar."

Çocukluk döneminin ilk basamağında yer alan 3-6 yaş çocuklarının edebiyatla ilgisi nedir? Onlar da öbür çocuklar gibi bir edebiyat tüketicisi midirler? 3-6 yaş çocuklarının edebiyata ilgi duyup duymadıklarını analar çok iyi bilirler. Onlara masalcıklar, öykücükler, bilmeceler, tekerlemeler anlata anlata, ninniler söyleye söyleye yorgun düşen analar… Ana çocuklarının bir edebiyat tüketicisi oldukları öylesine kesin bir gerçektir ki, batı ülkelerinde çocuk yayıncıları, en büyük parayı, ansiklopediler gibi başvuru kitaplarından sonra bu yaş bölüğündeki çocuklar için çıkardıkları yayınlara yatırırlar. Çünkü ana çocuklarına seslenen yayınlar hem çok değişik türde, hem de büyük masrafları gerektirecek yapıdadır. Konuşan

kitaplar, şarkı söyleyen kitaplar, ışıklı kitaplar, dört boyutlu kitaplar, boyamayı, kesmeyi, yapıştırmayı, yeni bir bileşim yapmayı gerektiren kitaplar ve bunların yüzlerce türlüsü yayın.

Ana çocukları okuryazar değildir. Anaokuluna giderler ama adından da anlaşılacağı gibi orası ana kucağının bir uzantısıdır. Ya da en azından öyle olmak zorundadır. Bu nedenle okul öncesi çocukları yerine ana çocuğu demeyi daha uygun bulduk. Bu çocuklara eğitim veren okullara da okul öncesi okulları değil anaokulları denmiyor mu?

Ana çocuğu çağı, çocukta temel davranışların, algıların, kazanımların biçimlendiği bir çağır. Ömür boyunca sürecek temel tecrübe ve alışkanlıkların 0-7 yaşları arasında oluştuğunu ruhbilimciler yazıyorlar. Bu yaş sınırını aştıktan sonra insanlar arasına katılan orman buluntusu çocukların yeni bir şeyler öğrenmek şöyle dursun, yaşamlarını sürdürebilecekleri ortama kendilerini uyarlayamadıkları deneylerle anlaşılmıştır. Devlet olarak, yayıncı olarak, yazar/çizer olarak ana çocuklarına karşı görevlerimiz olduğunu unutamayız. Bu yaş çocuklarının dinledikleri, gördükleri, okudukları, okutturuldukları kişiliklerinin altyapı taşlarıdır. Ülkemizin geleceği, iyi eğitilmiş, sağlıklı nesillerin varlığına bağlıdır. Ana çocuklarıyla başlayan eğitim, temel eğitimin başarısını artırır. Bunu hiçbir zaman hatırımızdan çıkaramayız.

ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATININ ÖNEMİ

Edebiyatla eğitimin işlevi, aynı amacı taşımasa da, aynı sonucu doğurur: İnsanı eğitir. Hemen hemen bütün dillerde edebiyat sözcüğünün eğitimle yakın anlam ilişkisi vardır. Dilimizdeki edebiyat sözcüğü de edep sözcüğünden gelir. Gerçi edebiyatçı eserini yaratırken kuşku yok ki eğitimi amaçlamaz. O kişiyi, çevresini, kişi ile çevre arasındaki ilişkiyi inceleyip yeni biçimler kurar. Bunu yaparken amaçladığı eğitim değil, canlılar arasında olağanüstü bir varlık olan insanı kavrayıp anlatabilmektir. Yapıt okunurken okunandan okuyana doğru kimsenin algılamadığı gizli bir akış sürer. Sonuçta okuyan kişi geniş bir etki kapsamı içine girer. Konuşma, düşünme, eleştirme, değer biçme, yaşamı, insan ilişkilerini anlama yeteneklerinin bilendiğini, geliştiğini görür. Böylece ayrı ayrı yönlerden yola çıkan eğitimle edebiyat sonuçta aynı görev alanı içinde birleşmiş olur. Sözlü ve yazılı edebiyat yoluyla çocukta kişiliğin temeli oluşturulur. İyiye, güzele, doğruya, insanca yaşamaya özlem kitapların aracılığında sunulur. Bu konuda özet olarak şunları belirtebiliriz:

Edebiyat anadilimizi öğretir ve kavratır. Anadilimizi ilkin analarımızdan öğreniriz ama orada kalmayız. Dilimizin erginliğini, enginliğini, anlatım gücünü bize kitaplar yoluyla yazarlar sezdirirler. Dille düşünce arasındaki ilişki göz önünde tutulacak olursa bunun ne büyük bir kazanç olduğu meydandadır.

Edebiyat yaşamı öğretir. Dar bir çevrede büyüyen çocuğun hayatı bütün girdi çıktılarıyla tanıması olanaksızdır. Hayatı tanımakta en büyük yardımcı araç kitaplardır. Onlarda anlatılan yaşam örnekleri, çocuğu bilinçlendirir, deneyimlerini artırır.

Edebiyat insanlar arasındaki sevgi ve bağlılığı geliştirir. İnsanın doğasında kavgacılık, hırçınlık, kırıcılık gibi olumsuz yönsemeler vardır. Edebiyat insanın yüce bir varlık olduğu bilincini uyandırarak toplum dışı gelişmeleri önler. Sert mizaçları yumuşatır, insanlar arasında sevgi, barış, kardeşlik duygularının filizlenmesini sağlar.

İnsana özgü duygu dünyası edebiyat yoluyla kurulur. Tutku, özlem, hayal kurma, sevgi, umut, bağışlama, hoşgörü, değerbilme, bağlılık gibi iç

dünyamızı zenginleştiren engin duyarlıklar toplamı edebiyat yoluyla gelişir, zenginleşir, anlamlaşır.

İnsana kendini öğretir edebiyat, kişiliğini geliştirir. Toplum içinde yaşamaktan doğan görevlerini sistemleştirir. Onu tekil düşünen, bireyci davranan bağlardan koparır. İnsan olmanın erdemlerini sezdirerek topluma, gide gide tüm insanlığa karşı uyumsal davranışlara hazırlar.

İnsan kişiliğinin temelini oluşturan bağımsız karar verme, özgür davranabilme yetisini kazandırır. Toplum içinde sürü alışkanlığıyla hareket etmenin uygunsuzluğunu kavratarak insanı bağımsız fakat toplumsal bir varlık haline dönüştürür.

Çocuk için boş zamanların değerlendirilmesi çözümlenmesi, gereken bir eğitim problemidir. İyi değerlendirilmeyen boş zamanlar tehlikeli birer tuzak olur. Kötü alışkanlıkların pek çoğu boş zamanların haylazlıkları sırasında çocukların yakasına yapışır. Okumak, boş zamanları dolduran, avarelikleri engelleyen en güzel yollardan birisidir.

OKUMA ETKİNLİĞİ VE OKUL

Uygarlık, insan yaşamını daha mutlu, daha zengin, daha anlamlı bir yüceliğe eriştirmek çabasının adıdır. Uygarlık bugün ulaşılan aşamaya kolayca erişmedi. Milyonlarca yıldan beri sürdürülen çetin, çileli, ömür törpüleyici bir savaşımın sonunda gelindi buraya. Sona ulaşıldı mı? Bunu nasıl söyleyebiliriz? Belki de emekleme evresindeyiz hâlâ. Belki de uygarlık merdiveninin ilk basamaklarına adımımızı atmış bulunuyoruz.

Uygarlığın hangi aşamasında olursak olalım, yadsıyamayacağımız bir gerçek var: Bugünlere kitapların kanatlarında yükseldik. Kitaplar, her çağda, uygarlık adına ortaya konulan birikimlerin taşıyıcı/aktarıcı temel öğesi olmuştur.

Kitaplara bu gözle bakıldığı zaman, okumanın nasıl yüceltici bir etkinlik olduğu kendiliğinden anlaşılır. Okuma olanağından yoksun bırakılsaydık ne kadar ışıksız, renksiz bir yaşam sürmeye zorunlu olurduk.

Okuma: zekâ, zihin, algılama, imgelem güçlerini geliştirir. Ruhsal yeteneklerin gelişmesinde okuma etkinliğinin olgunlaştırıcı, geliştirici bir rol oynadığı kabul edilmiş bir gerçektir.

Okumak, okuyanı eğitir. Okuma ile bütünleşmeyen bir okul eğitimi çok eksik ve etkisiz kalır. Yalnız okulda okuduklarıyla, öğrendikleriyle kalan bireyler yarı aydın, yarı eğitilmiş kişiler olmaktan kurtulamazlar. Okuma etkinliği eğitim sürecinin belli başlı tamamlayıcısıdır.

Sekiz yıllık ilköğretim okulları köylere, beldelere kadar yayılmıştır. Bu sevindirici bir olaydır ama kitapsız okulların ancak yarı cahil yurttaşlar yetiştireceği meydandadır. Köy ve beldelerin hiçbirinde kitapçı dükkânları yoktur. Hatta büyükçe kentlerin çoğunda da kitapçı bulunmamaktadır.

Yapılan bir araştırmada elli bin nüfuslu bir ilçede on tane kitapçı dükkânının hiç birinde kırtasiye, okul çantası, okul önlüğü dışında tek kitap satılmadığı saptanmıştır.

Ne üzücüdür ki, şu son yıllarda MEB okullara kitap göndermez olmuştur. Bununla da yetinilmemiş hemen her ilde bulunan MEB kitabevleri kapatılmıştır. Bakanlığın Yayınlar Dairesine bağlı ülkenin en büyük basımevi yalnız ders kitapları basar hale getirilmiştir.

OKUMA TÜRLERİ

1. Etüt için okuma: Bir konu üzerine bilgi edinmek için başvurulan okuma etkinliğine etüt adı verilir. Etüt yoluyla okunacak kitaplar önceden saptanır. Kimi zaman bu kitapların tümü yerine araştırılan konu ile ilgili bölümleri okunur.

Bu tür okumada okuyucunun yanında kalem ve kâğıt hazır bulunur. Okunan kısımlardan notlar alınır. Bu notların gelişi güzel saptanması hiçbir işe yaramaz. Konunun temelini oluşturan bilgi ve görüşler yakalanır. Kısa kısa cümlelerle kâğıda -bu bir defter de olabilir- geçirilir.

2. Zevk için okuma: Boş zamanlarımızı değerlendirmek ve tadına varmak için başvurduğumuz okuma türü budur. Her okuyucu zevkine, alışkanlıklarına göre kitaplar seçer. Kimi okuyucu romanlardan, öykülerden hoşlanır.

Kimi okuyucu şiir kitaplarını elinden düşürmez. Kimi okuyucu da düşünce yönü ağır basan eserleri yeğler. Hangi tip kitaplar okunursa okunsun, bir yarar sağlayabilmek için, okumanın tamamlanması ve sürekliliğinin sağlanması gerekir. Yani okuyucu eline bir kitap aldığı zaman onu okuyup tamamlamalı sonra bir yenisine başlayarak okuma etkinliğini vazgeçilmez bir alışkanlık olarak sürdürebilmelidir. Ayda yılda bir iki kitap okumak, insanı aydın bir kişi yapmaya yetmez.

Okumanın sürekliliğinden işi gücü bırakarak yalnızca okumayla vakit geçirmek anlamı çıkartılmamalıdır. Bir insan her gün okumaya ancak bir iki saatlik bir zaman ayırabilir. İyi bir okuma biçimi, her gün belirli zamanlarda okuyabilmektir. Kimi okuyucular ellerinde bir kitap, örneğin bir roman aldıkları zaman, hiç ara vermeden, sabahlara dek şişmiş gözlerle okuyup bitirmek isterler. Bu tür okuma, yarar yerine zarar verebilir. Sağlığımız bozulur. Okuduğumuz yapıtı düşünüp eleştirmeye vakit bulamadığımız için içimize de sindiremeyiz.

3. Rastgele okuma: Rastgele okuma deyimi ile bilinçli bir çabaya dayanmayan bir okuma biçimi anlatılmak istenir. Bu tür okuyucular, hangi kitapları okuyacaklarını kestiremediklerinden ellerine geçirdikleri her kitabı okumak isterler. Bilinçli bir okuyucu ise neleri okuyacağını bilir. Değersiz

kitaplarla zamanını boşu boşuna geçirmez. Okumak kadar, okuyacağımız kitapları seçmek de bir bilgi işidir. Kitaplıklar binlerce kitapla doludur. Her yıl yalnız yurdumuzda yayınlanan kitapların sayısı binleri aşmaktadır. Bunlar içinde değerli olanlar bulunduğu gibi hiçbir değer taşımayanlar da vardır. Okuma eyleminden bir yarar sağlayabilmek bunun bilinçli bir eyleme dönüştürülmesine bağlıdır.

Okuyucu, daha önce okumadığı bir kitabın değerli olup olmadığını nasıl anlasın? Bunun da yolları vardır. Çıkan kitaplar, dergi ve gazetelerde eleştirilir. Eleştirmenler kitapların nitelikleri hakkında aydınlatıcı bilgi verebilirler. Gerçi bazı değerli yazarların hiçbir eleştirmenin ilgisini çekmediği, kıyıda köşede kaldığı olmaktadır. Böyle yazarlar ya bir rastlantı sonucu dikkatleri üzerlerine çekmektedirler ya da zamanla değerlerini kabul ettirmektedirler. İyi bir okuyucunun kitap ve yayın haberlerini dikkatle izlemesi gerekir.

Kimi yazarlar rastgele okumanın da yararlı olacağını savunmaktadırlar. Onlara göre ne okunsa, ne karıştırılsa kârdır. İnsana bir şeyler kazandırır. Bu görüş tartışılabilir. Bu konuda şunu kesinlikle söyleyebiliriz; rastgele okuma ile her hangi bir dalda derinlemesine bir bilgi ve görüş sahibi olmamıza olanak yoktur. Belki geniş bir bilgi sahibi olunur ama uzmanlığa varan bilgiler edinmek olası değildir.

Çocukları rastgele okuyan bir okuyucu olmaktan kurtarmak öğretmenlere, anne-babalara düşen bir görevdir. Öğretmenler, anne ve babalar fazla sınırlanmamak, kendi görüşlerini kesinkes doğru olarak buyurmamak koşulu ile çocuklara okuyacakları kitaplar konusunda yol göstericilik yapmalıdırlar.

OKUMA ALIŞKANLIĞININ KAZANDIRILMASINI SAĞLAYAN ARAÇLAR

Okuma alışkanlığı, küçük yaşlarda başlarsa süreklilik gösterir. Çocukta böyle bir alışkanlığın başlayabilmesi için ailede, okulda ve çevrede yeterli olanaklar bulunması gerekir. Kitap ve gazete girmeyen bir evde yaşayan, kitaplığı olmayan bir okulda okuyan çocuktan okumaya karşı istek ve sevgi beklenemez. Her sevginin bir temeli vardır. Kitap sevgisinin temeli kitapla birlikte, iç içe yaşayabilmekle atılabilir.

Çocuklarda kitaplara karşı ilgi ve sevgi uyandırabilmek, böylece sürekli bir okuma alışkanlığı sağlayabilmek için yararlanılan araç ve gereçleri şöyle sıralayabiliriz.

1. Kitaplıklar: Kitaplıklar çekici görünüşleri, kolayca okuma olanağı sağlamaları yönünden çocuklara okuma alışkanlığı kazandıran temel mekânlardır. Çokluğu, pahalılığı, eski basımların kolayca bulunmaması nedenleriyle herkes istediği kitabı edinemez. Kitaplıklar geniş kitap varlıklarıyla okumak isteyenlere kapılarını açık tutar. Kitaplara ulaşmanın zorluğunu ortadan kaldırır.

Ülkemizde kitaplıkların çoğu devlet eliyle kurulup işletilmektedir. Kültür Bakanlığı’na bağlı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü kitaplıklar kurmak ve işletmek ödeviyle yükümlüdür.

Devlete bağlı kitaplıkların başlıcaları şunlardır:

Genel kitaplıklar: Bunlara halk kitaplıkları da denilmektedir. Genellikle yetişkinlerin okuyabilecekleri kitaplar bulunursa da çocukların da okuyabilecekleri kitaplar yok değildir. Genel kitaplıklardan daha verimli bir ölçüde yararlanmalarını sağlayabilmek için bunların içinde çocukların kitap okuyabilecekleri ayrı ve özel salonların açılması, bu bölümde çocuk kitaplıklarının sergilenmesi yerinde olur.

Çocuk kitaplıkları: Hemen her il ve büyükçe ilçe merkezinde etkinlik gösteren bu kitaplıklar çocukların okuyabilecekleri kitaplardan oluşurlar. Çocuklar için döşenmiş salonları bulunur. Burada çocuklar okuyabilecekleri kitapları raflardan kendi kendilerine alabilirler. Çocuk kitaplıkları kurs, anma toplantıları, gösteriler de düzenlemektedir. Yalnız çocuk

kitaplıklarının bütün çocuklarımızı kucağında topladığı, onlara okuma alışkanlığı kazandırmada öncülük ettiği henüz söylenemez.

Gezici kitaplıklar: Kimi büyük kentlerde kitaplık biçimine sokulmuş arabalarla kitaplar halkın ve okurların ayaklarına götürülmekte idi. Hangi semte ne zaman uğrayacakları radyolarla duyruluyordu. Kitap okumak isteyenler okuyacakları kitaplara evinin önünde ulaşabiliyorlardı. Nedense bu uygulamadan vazgeçildi. Gezici kitaplıkların yeniden uygulamaya konulması okuyan insan sayısını arttırmada etkili olacaktır.

Okul kitaplıkları: Devlete bağlı bu kitaplıkların dışında hemen her okulun da bir kitaplığı vardır. Okul kitaplıkları yalnızca devlet yayınlarından oluşmuş gibidir. Bunların da zaman içinde, dilleri, anlatımları eskimiştir.

Bazı öğretmenler okul kitaplığı ile de yetinmeyip sınıflarda da kitaplıklar kurmaktadırlar. Şu son yıllarda okullarda öğretmenlerin sınıflarında kitaplıklar kurması ürkütücü bir duruma gelmiştir. Öğretmenlerin seçtiği kitaplar müfettişler tarafından sorgulanmakta ya da müdürler tarafından ilgili mercilere şikâyet konusu olmaktadır.

İşleyebilen okul kitaplıkları, genel kitaplıklardan da, çocuk kitaplıklarından da önemlidir. Çünkü çocuğun hemen her gün yanı başındadır. Çocuk uzak bir semtteki bilmediği, görmediği bir genel kitaplığa zorlukla gidebilir. Ama çekici çocuk kitaplarıyla doldurulmuş ve içi iyi düzenlenmiş bir okul kitaplığı, çocuğu ister istemez kendisine çeker.

2. Başvuru Kitapları: Çocuklar roman, öykü, masal kitaplarından çok başvuru kitaplarıyla içli dışlı olurlar. Başları sıkışınca bu tip kitapların sayfalarının karıştırırlar. Bu tür kitaplar sanıldığından da çoktur. Bunlar ansiklopediler, ansiklopedik eserler, okullarda öğretilen bilgilere kaynaklık eden kitaplardan oluşur. Türkiye’de bu türden yayınlar varsa da ya çok pahalı ya da çok derme çatma yayınlardır. İyi bir kâğıda renkli olarak basılanlar hem pahalı satılıyor, hem bu kitaplar dış ülkelerdeki yayınların çevirmeleri olduğu için çevre incelemeleri, yakın yurt incelemeleri konularında yararlı olamıyorlar. Yerli yazılanlar da genellikle kötü baskılı ve yetersizdirler. Okul ünite dergilerinin yasaklanması üzerine dergi çıkaran yayınevleri ellerinde kalan dergileri ciltleterek satmaktadırlar. Bunlar görünüşleriyle ansiklopediyi andırsa da yetersiz kaynaklardır.

Güzel basılmış, renkli resimlerle anlamlandırılmış başvuru kitapları çocuklarda araştırma, inceleme ve okuma alışkanlığı kazandırmada öncülük edebilir. Yayınevlerinin bu boşluğu doldurmaları beklenir.

3. Dünya Çocuk Kitap Haftası: Hemen yeryüzünün bütün ülkelerinde Kasım ayının ikinci haftası çocuk kitapları haftası olarak benimsenmiştir. İlk Çocuk Kitapları Haftası Amerika'da 1919 yılında başlatılmıştır. Bu hafta boyunca sergiler açılmakta, yarışmalar düzenlenmektedir. Ankara, İstanbul gibi büyük kentlerimizde de uluslar arası nitelikte çocuk kitapları sergileri açılmaktadır. Çocuk Kitapları Haftası'nda ilköğretim okulları odak olmalı, sergiler açılmalı, yazarlar davet olunmalıdır. Ayrıca Kitap Haftası boyunca yakın çevrede düzenlenen sergilere öğrenciler götürülmelidir. Bu tür etkinlikler hem çocukların kitapları tanımasına olanak sağlar, hem de okuma sevgisi aşılar.

ABD'de Çocuk Kitap Haftası kurumlaşmıştır. Önce bu işi özel yayınevleri yürütürken 1945'te **The Children's Book Council** (Çocuk Kitapları Meclisi) kurulmuş, hafta düzenleme ve çocuk yayınları için bilgi merkezi olma görevini yüklenmiştir. Kurum her yıl düzenlenen hafta için ayrı bir çekici slogan saptamaktadır.

4. Kitap fuarları: Yakın yıllara kadar ancak birkaç büyük ketimizde açılan kitap fuarlarının başka illere de yayılmakta olduğu görülüyor. Bu hayırlı bir gelişmedir. Öğrencilerin fuarlara götürülmesi yararlı bir etkinlik olur. Kitap fuarlarına yalnız ilköğretim öğrencileri değil ortaöğretim öğrencileri de götürülmelidir. Hatta bu kadarla da yetinilmemeli üniversite yetkilileri üniversite öğrencilerini de kitap fuarlarına yönlendirmelidirler. Tv'lerde yer alan ve basit sorulardan oluşan bilgi yarışmalarında üniversite öğrencisi ya da mezunu gençlerimizin en tanınmış yazarlarımızın adlarını bile anımsamakta zorluk çektikleri görülmektedir. Bu görünüş üniversite kavramına oldukça zarar vermektedir.

5. Çocuk Kitap ve Dergileri: Çocuk kitapları ve dergileri göz alıcı resim ve renkleriyle kitapçı dükkânlarının vitrinlerini süslerler. Çocuklara yeni çıkan kitaplar alınıp verilmeli, bunları okumaları sağlanmalıdır. Çocuk dergilerinden hiç olmazsa bir tanesi eve sürekli olarak girebilmelidir. Bu kitaplar ve dergiler çocukta okuma alışkanlığının temelini atıp geliştirirler. Çocuklara kendi harçlıklarıyla da kitap edinme olanağı sağlanmalıdır. Çocuğa kitabın, çikletten, çikolatadan daha yararlı bir gereç olduğu

kavratılmalıdır. Yalnız şu son yıllarda yayınlanan ve sayıları yüzleri bulan çocuk dergilerinin pek çoğu yalnız salt çizgi dizilerden oluşmakta, içlerinde tek satır düzyazılı anlatıma yer verilmemektedir. Çocukların ilgilerini çekebilmek için içlerine bir takım değersiz armağanlar konulmaktadır.

Çizgi roman/çizgi öykü çocuğu resim okuyucusu yapar. Çocuk evde yan gelip ya da sırt üstü yatarak resimleri kolaylıkla okur. Buna alışkanlık kazanır. Eline ders kitabını ya da bir romanı aldığı zaman sıkıntı basar, terler dökmeye başlar. Bu durumu öğretmenler ve aileler dikkate almalılar, derslerinde başarılı olamayan öğrencilerin çizgi roman dergilerini okuyup okumadıklarını araştırmalıdırlar.

OKUMA ALIŞKANLIĞININ KAZANDIRILMASINDA SORUMLULUKLAR

1. Aileye Düşen Sorumluluklar: Aile her alışkanlığın, her sevginin temelidir. Kitap okuma alışkanlığı da önce aile içinde filizlenir. Çocuk vaktinin büyük bir bölümünü aile içinde geçirir. Ailenin boş zamanları değerlendirme tavrına o da uyar. Ailede kültürel ilgi ve alışkanlıklar yoksa, çocuk yalnız okulda ve çevresinde gördükleriyle ev içinde kendi başına bir düzen kuramaz. Ailenin sürdürdüğü yaşam biçimini o da sürdürüp gider. Aileler çocuklarının gelecekleri için ev içinde kendi ölçülerine göre bir kültür ortamı oluşturmalıdırlar. Ailenin bir kitaplığı bulunmalı. Bu kitaplar arasında çocukların da okuyup yararlanacakları masal, öykü, roman, şiir ve başvuru kitapları yer almalıdır. Hele aile bireyleri çocuğun okuma çabasına kesinlikle karşı çıkmamalıdırlar. “Sen şimdi küçüksün, bu kitapları anlamazsın.” gibi ya da “Ders kitaplarını oku, başka kitap okursan sınıfta kalırsın.” gibi temelsiz telkinlerle çocuğa baskı yapılmamalıdır. Ne türden olursa olsun, her okunan kitabın insan zihnini açtığı, aydınlattığı, geliştirdiği unutulmamalıdır.

Bunların yanı sıra, eve her gün bir gazete girmeli, haftada bir kez de, hiç olmazsa bir çocuk dergisi o aileyi ziyaret edebilmelidir.

Aile bireyleri çocukları için kendi alışkanlıklarından özveride bulunabilmeli, örneğin kitaplıkları, kitap sergilerini dolaşmayı sevmeyen bir anne-baba bile, ara sıra çocuklarını böyle yerlere götürmelidir.

Bazı ünlü çocuk kitapları sinema filmi yapılmaktadır. Örneğin Robinson Crusoe, İsviçreli Robensonlar, Tom Sawyer’in Serüvenleri, Alis Harikalar Ülkesinde, Mercan Adası, Issız Adada Bir Yıl gibi kitaplar birkaç kez filme alınmıştır. Sinemalarda böyle filmler oynadığında çocuklarımızı götürmeliyiz. Bu tür filmler, çocuklarda o kitapları bulup okumak merakını uyandırır.

2. Okul ve öğretmene düşen sorumluluklar: Okuma sevgisi aşılayan ikinci önemli yuva da okuldur. Eskiden sayıları pek az da olsa kimi öğretmenler okumaya karşı ters bir tavır takınırlar, çocuklara ders kitabı dışındaki kitapları yasaklarlardı. Çantalarını ararlar, dolaplarına bakarlardı.

Şimdi bu görüşte öğretmenlerin kalmadığını söyleyebiliriz. Öğretmenin okumaya karşı olması anlaşılmayacak bir tutumdur. O öğretmen ki öğrencilerini okumaya doğru götüren, bu yolu açmak görevinde olan kişidir. Bir çocuk kitapları yazarı olarak şunu rahatlıkla söyleyebilirim: İlköğretim okullarında okuma etkinliği, ortaöğretim okullarına, hele üniversitelere göre çok yüksektir. Bu sevgi ve etkinliğin ortaöğretim okullarında da, üniversitelerde de devam etmesi gerekirken bunun düşündüğümüz gibi gerçekleşmediği görülmektedir. Bu durum, genel liselerde, meslek liselerinde programların çok yüklü olması, öğretmenlerin okutmakla yükümlü oldukları dersleri tamamlayabilmek için sürekli bir yarış içinde olmaları, en önemlisi de bu okullarda okuma alışkanlığı kazandırılmasının bir gelenek haline dönüştürülmemesinden kaynaklanmaktadır.

Okul idaresi ve öğretmenin okuma sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için:

a. Okul kitaplığına, çocukların okuyabilecekleri kitaplarla da zenginleştirilerek, işlerlik kazandırılmalı. Kitaplığın yönetimi, işletilmesi çocukların sorumluluğuna bırakılmalıdır.

b. Okul kitaplığıyla da yetinilmeyip sınıflar da birer mini kitaplık kurmalı. Bu kitaplığın işletilmesi, kayıtlarının tutulması gene öğrencilerin sorumluluğunda olmalıdır.

c. Dünya Çocuk Kitapları Haftası’nda kent içinde açılan sergiler topluca gezilmeli, görülmelidir.

d. Kitap Haftası’nda okul içinde de bir çocuk kitapları sergisi açılmalı, buranın düzenini, sergileme işini çocuklar yürütmelidirler. Bu tür sergiler tematik olursa daha ilgi çeker. Örneğin Atatürk kitapları, masal kitapları, şiir kitapları gibi.

e. Öğretmen sınıfta okuma saatleri düzenlemeli, bu saatlerde çocukların düzeyine uygun romanlar, öyküler okunmalıdır. Öğrenciler okuduğu kitapları özgürce eleştirmelidirler. Bu tür çalışma köy enstitülerinde başarı ile uygulanmıştır.

f. Okul içinde en çok okuyan öğrenciler saptanmalı ve bunlar ödüllendirilmelidir.

g. Çocukların severek okudukları kitapların yazarları, eğer o kentte ya da kasabada yaşıyorlarsa okula davet olunarak konuşma yapmaları, kitaplarını nasıl yazdıklarını açıklamaları sağlanmalıdır.

3. Resmi makamlara ve kurumlara düşen sorumluluklar: Bu konuda en önemli sorumluluk, kuşku yok ki devlete düşmektedir. Devlet baba, çocuklarımızın okuyabileceği nitelikte iyi yazılmış, iyi resimlenmiş, güzel basılmış kitapları ucuz bir fiyatla yayınlamalıdır. Kalkınmış ülkelerde bu işleri devlet değil özel girişimcilerin yaptıkları doğrudur. Şimdi hem MEB hem Kültür Bakanlığı, hem de ara sıra da olsa kitap ve dergiler yayınlayan bankalar kitap yayıncılığından vazgeçmişlerdir. Eğer örtülü bir amaç taşımıyorsa, bu uygulamanın yerinde olmadığı açıktır. Her türlü ticari ve yayıncılık etkinliklerini özel girişimcilere bırakmak kalkınmış, zenginleşmiş ailelerden oluşan devletlere özgü bir uygulamadır. Okula giden çocuğunun karnını doyurmakta güçlük çeken ailelerin büyük kalabalıklar oluşturduğu bir ülkede yaşıyoruz. Kendimizi USA yerine koyarak liberalizmin en kaba ve acımasız kurallarını uygulamaya kalkışmak hüsranla karşılaştırır toplumu.

Yazarlarımızı çocuk edebiyatına yöneltmek için ödüllü yarışmalar düzenlemek, çocuk kitaplarına telif ücreti olarak doyurucu ücretler ödemek devletten beklenen görevdir. MEB ve Kültür Bakanlığı'nın vaktiyle bastıkları kitaplar için ödedikleri telif ücretleri özel yayınevlerinden de düşük ve gülünç meblağlardadır.

Radyo ve televizyonlarımız, çocuk kitaplarını tanıtıcı yayınlar yapmalı, çocukları okumaya özendirici ne gibi programlar gerekiyorsa onları uygulamalıdırlar.

Kent ve kasabalardaki genel kitaplıklar ve çocuk kitaplıkları atılımsız bir kurum olmaktan çıkartılmalı, buralarda sık sık düzenlenecek sergiler, gösteriler, günler, yarışmalar yoluyla çocuklar bu kitaplıklara çekilmelidirler.

Bankalar, bir ara yapmaya başladıkları gibi, çocuk kitapları yarışmaları açmalı, çocuk kitapları bastırarak bunları çocukların ilgisine sunmalıdırlar.

ANA ÇOCUĞU VE KİTAP

Ana çocukları okur yazar olmadıklarına göre edebiyatla ilgileri nedir? Bu yaş çocuklarının gerçekten böyle bir gereksinimleri var mıdır? Anaokulu çocuklarına seslenecek kitaplar bu yaş düzeyine uygun kitaplardır. Öyle olmaları gerekir. Bunlarda önemli olan anlatı değil, resimdir. Bir kitap sayfasının yüzde sekseni resmin egemenliğindedir. Anlatı, ancak resimlerin altında bir iki sözcük ya da cümle ile yer bulabilir. Bu cümlelerin de dört beş sözcükten daha uzun olmamaları gerekir.

Çocuk okuma yazma bilmediğine göre kitaplara nasıl ulaşacaktır? Çocuk kitabı resimlerine bakarak aşağı yukarı okuyabilir. Gene de araya bir anlatıcının (Evde annenin, okulda öğretmenin) girmesi gerekir.

Çocuk resim yoluyla okuduklarını, kendisine anlatılanları çok çabuk kavrar. İlk kez tanıştığı bir kitabı ikinci kez eline aldığında eksiksiz olarak anlatabilir. Ana çocuğunun en önemli özelliklerinden birisi, öğretilenlerden, okutulanlardan hemen etkilenmesidir. Çocuk öğrendiğini yaşar. Evcilik oynayan çocukların anne baba rollerinde oynadıkları kendileri değil anne babalarıdır. Onların kişiliklerine bürünürler. Onlara sunulan bir öyküde, anne kuş, avcılar tarafından vurulmuşsa, bundan habersiz yavru kuşlar annelerini bekliyorlarsa, çocuk kendisini kuş yavrularının yerine koyar. O anı yaşar. Büyük bir acı duyar. Uçan bir oyuncağın öyküsünü öğrenen ana çocuğu, kendisini oyuncağın yerine koyarak balkondan atlayıp uçmaya kalkışabilir. Bu tür olayların basına yansıdığı görülmektedir.

Ana çocuklarına kitap yazanlar bu durumu, çocuk/kitap etkileşmesini göz önünde tutmak zorundadırlar. Çocuğu olumsuz etkileyecek konular işlenmemelidir.

Bununla ana çocuğu kitaplarının ders kitapları gibi bilgi vermesini, eğitmeyi amaç edinmesini kastetmiyoruz. Bir öykü, masal ya da şiir kitabı öğretmeyi bağıra bağıra amaç seçmişse, edebiyat yönünden bir değer taşımadığı gibi eğitim ve öğretim yönünden de bir yarar sağlamaz. Edebi eserlerin eğiticilik nitelikleri özlerinde saklıdır. Masala, öyküye yama yama bilgiler, birtakım yaşam kuralları tıkıştırmak uygun bir davranış değildir. Çocuk şiirinin didaktik şiir diye bir türü vardır. Ne var ki didaktik şiirlerin de şiir sayılabilmesi için iyi kötü bir ahengi ve lirizmi olması gerekir.

Güzel çocuk kitapları, başarılı çocuk dergileri yayınlamış bulunan akademisyen **Fatih Erdoğan** bu konuda şunları söylemektedir:

“Okul öncesi kitaplarının işlevi yalnızca okula hazırlamaya yönelik olarak anlaşıldığından bu dönemin kitapları sanki yalnızca bir şeyler öğretmek için hazırlanmalıymış gibi edebiyattan uzak. Tümü de her nedense “zekâ geliştirici” olduğu savında bir sürü ıvır zıvır rağbet görüyor. Bu durum da bu yaş grubuna edebi kaygılarla yaklaşmayı güçleştiriyor. Öykünüzün “eğitici” olup olmadığı, öykünüzün edebiyat değeri taşıyıp taşımadığından önce geliyor. “Çocuk kitapları nasıl olmalı?” türünden bir soruyla yapılacak küçük bir araştırma bile belirgin olarak “Eğitici olmalı” cevabıyla karşılanıyor. Çöpten adam resimleriyle doldurulmuş, Türkçesi bozuk, saman kâğıda basılmış, derme çatma kitaplar kalitesiz ve dolayısıyla da düşük fiyatlarıyla “eğitici” kılığında piyasayı doldurabiliyorlar.

Okul öncesi için yazmanın bir başka özelliği resim kullanımındaki farklı bilinçtir. Okul dönemi çocuğu kitaba doğrudan içeriği ile ilgilenerek yaklaşır. Okul öncesinde ise resim kitabın ‘olmazsa olmaz’ bir koşuludur. Bu yüzden de bu dönemin yazarının resim sanatına en azından kayıtsız kalmaması gerekir. Okul öncesi için yazılmış bir kitapta resim ve metin arasında çok hassas bir denge vardır. Dolayısıyla da aynı denge yazar ve çizer arasında da bulunmalıdır. Eğer yazar ve çizer aynı kişiyse dengeyi kendisiyle kurar.

Özet olarak, bir yazar gözüyle baktığımda okul öncesine yönelik yayınlarımızın yeterli olmayışından ben yayınevlerini sorumlu tutuyorum. Yayınevleri birçok mazeret ileri sürebilir. Ama sanırım, yayımcı bulamayan yazar/çizer çok, ama yazar/çizer bulamadığı gerekçesiyle okul öncesi çocuk yayınlarına giremediğini ileri süren yayıncı yok.”[1]

1*Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987, Hz. Mustafa Ruhi Şirin, s. 529*

ÇOCUĞUN KİTAPLA TANIŞMASI

Dr. Mediha KORKMAZ

Kitap-çocuk ilişkisi ne kadar erken başlarsa o kadar iyi olur. Bu zaten daha bebeklikte çocuğun eşyayla ilişki kurmaya başladığı anda başlayabilir; eğer biz müsaade edersek, eline verirsek... Kitabı çocuğun dünyasına bir oyuncak, herhangi bir eşya gibi dahil etmek, istediği gibi dokunmasına fırsat vermek ilk adımdır. Hatta yırtmasına, avuçlayıp ortasından koparmasına, kesmesine, boyamasına, kirletmesine oyuncak hamuru gibi oynamasına izin verilirse çocuk kitaba alışır; onu kendi dünyasına alır, benimser. Elindeki kitabın değerli olması gerekmez. Satış broşürleri, eski dergiler vs. olabilir.

Tam tersi, elini daha kitaba değdirirken “Dur, yırtacaksın, buruşturacaksın!” gibi müdahaleler yapılırsa çocuğun kitapla beraberliği olumsuz başlar, kitapları sevmesi zorlaşır. Bu noktada kitapları hor kullanmaya alışacağı akla gelebilir. İleride kitaplarına dikkatsiz davranacağı, kütüphanesinde ucu yanık, çay-kahve lekeleriyle dolu kitaplar olacağı hayal edilebilir. Bu noktada sevdirmek öne alınmalıdır. Tertip, temizlik okul çağına bırakılabilir; çünkü sevdiği bir şeyi korumayı öğrenmek çok daha kolaydır. Tersine çok korunulan bir şeye yaklaşmak, tanımak, sevmek daha zordur. Çocuğun eline çok erken yaşlarda eski kitaplar verip onunla oynamasına, dilediği kadar yırtıp hırpalamasına, kirletmesine izin vermek, oyuncaklarının arasına kitabı da katmak olabilir ki bu konuda anne babalara düşen, ona bu rahatlığı ve ortamı sunmaktır.

(İnternet’ten)

ÇOCUK KİTAPLARININ SEÇİLMESİNDE DİKKAT EDİLECEK NOKTALAR

FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

1. Boyut ve forma: Çocuk kitaplarının boyutları ne olmalıdır? Bu konuda görüş birliğine pek rastlanmıyor. Yayınlanan kitaplar da bu gerçeği ortaya koymaktadır. 25x35 boyutunda kitaplar yayınlandığı gibi 8x8 boyunda kitaplar da çıkarılmaktadır. Ana çocuklarına (3-6 yaş) seslenecek kitapların büyük boyutlu olmalarında yarar vardır. Çünkü bu kitaplarda büyük yeri resim kaplar. Yazı az bir yer tutar. Bol resimli olması, kitabın büyük boyutlu olmasını gerektirir. Bu kitaplar en fazla iki forma olmalıdır.

7-8 yaş grubu çocuklarına seslenen kitaplar da büyük boyutlu olur. Bu yaş bölüğündeki kitaplar 14x20 cm boyutundan daha küçük olmamalıdır. Sayfa sayıları da 48'i geçmemelidir.

Daha büyük çocuklar için küçük ya da büyük boyutlu kitap ayrımı yapmak gereksizdir. Bunlar her boyuttaki kitaplardan yararlanabilirler.

Harf boyutları: Yaş bölüklerine göre harflerin ayarlanması önemlidir. Örneğin 6-7 yaş çocukları 16 puntodan daha küçük harflerle dizilmiş kitapları okuyamazlar. Ne var ki çocuk kitaplarında her yayınevi kendine göre bir ölçüye uyarak yayınlar yapmaktadır. Yaşlara göre standart harf büyüklükleri saptanmış değildir. MEB Talim ve Terbiye Dairesi şimdi uygulanıp uygulanmadığı bilinmeyen Ders Kitapları Yönetmeliği'nde yaş bölükleri yerine sınıf sıralamasını ölçü alarak bir harf büyüklüğü saptamıştır. Buna göre:

10 punto: Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!
11 punto: Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!
12 punto: Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!
13 punto: Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!
14 punto: Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!
16 punto: Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!
18 punto: Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!
20 punto: Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!
22 punto: Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!
24 punto: Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!

2. Kâğıt: Çocuk kitaplarının basıldığı kâğıtlar, kalın, dayanıklı, mat, iyi baskı ve renk tutabilen türden olmalıdır. Birinci ya da en az ikinci hamur kâğıtlar yeğlenmelidir. Kâğıt seçimi yayıncı kadar kâğıt endüstrisini de ilgilendiren bir konudur. Ülkemizde her türden kâğıt üretildiği halde çocuk yayıncılığı için istenilen nitelikte kâğıtlar yapılmamaktadır. Çocuk kitaplarında kalite düzelmesi için önce bu sorunun çözüme bağlanması gerekmektedir. Son yıllar bu sorunun ithal kâğıtlarla çözülmeye çalışıldığı görülmektedir.

3. Cilt: Kitaplar, sağlam dikişli ve bez ciltli olmalı, kapak üstüne parlak kâğıttan (Kuşe) gömlek (Şömiz) geçirilmelidir. İnce kitaplar (1-3 formalıklar) üstleri iyi kâğıtla kaplanmış kalın karton kapaklı çıkarılmalıdır. Çocuklar kitapları genellikle özensiz kullanırlar. Ciltsiz ve dikişsiz kitaplar çabuk dağılır. Çocukta kitap toplama ve kitaplık kurma isteğinin uyanmasında sağlam, dayanıklı kitabın etkisi yadsınamaz.

4. Resim: Çocuk yayıncılığında resim büyük bir önem taşımaktadır. Resmin türünden (tire resim, suluboya, pastel, kurşunkalem, çini mürekkebi) sayfada yazı ile oluşturduğu bütünlüğe varıncaya dek çizerden ayrı bir özen ve ustalık ister. Resimler net çizilmiş olmalı, fazla ayrıntılara yer vermemeli, sevimli, hoşa giden görüntüler sergileyebilmelidir. İnsanlar,

kitapta anlatılan olaya uygun kişilikte görünmeli, hayvanlarda kişilendirme yoluna gidilmelidir. Walt Disney’in hayvan resimciliğinde yaptığı aşama göz önünden uzak tutulmamalıdır. Resimler anlam yönünden metni tamamlamalı ve onunla bütünleşmelidir.

Sayfa düzenlenmesinde resimler hep belli yerlere, belli boyutlarda konulmamalı, her sayfada değişik bir düzen uygulanmalıdır.

İÇERİK ÖZELLİKLERİ

1. Konu: Bir kitapta anlatılan olay ve düşünceler konuyu oluşturur. Çocuk kitaplarına konu yönünden bir sınır koymak, şu konu yazılabilir, bu konu yazılamaz demek, hemen hemen olası değildir. Edebiyata konu olan her şey çocuk kitaplarının da konusu olabilir. Ancak konu seçiminde çocukların ilgisini ve dünyasını göz önünde tutmak önemlidir. Büyükler için yazılacak bir konuya değişik açılardan yanaşılabilir. Fikir, felsefe ve ruh çözümleri yönünden ayrıntılara girilebilir. Oysa çocuk kitaplarında konular çocuk ilgisiyle çerçeveli kalmak zorunluluğundadır. Çocukların ilgisini çekecek her konu çocuk kitaplarına temel olabilir. Yurt ve ulus sevgisi, tarih, coğrafya, buluşlar, fen ve bilim, dostluk, arkadaşlık, ayrılık, yoksulluk, çalışma yaşamı, hayvanlar, bitkiler, kurgusal konular, bilimkurgu ve daha sayabileceğimiz binlerce konu çocuk yazımına temel olabilir.

Konular işlenirken özen gösterilecek yönler, çocuk edebiyatının genel niteliklerini oluşturan ölçütlerdir. Buna göre:

3 Konular çocuk ilgisini karşılamalı, ilgi ile okunacak bir nitelik taşımalıdır.

3 Çocuğa yurt, ulus, toplum ve insanlık sevgisi aşılamalı; birlikte, bir arada yaşamanın bilincine ulaştırmalıdır.

3 Açık saçıklık, seksüel yaşamın gereksiz ayrıntıları, bencillik, tembellik, avarelik, başkalarının sırtından geçinmek, hırsızlık, yankesicilik, dolandırıcılık, düzenbazlık gibi uygunsuz yaşam biçimleri idealize edilerek sunulmamalı, çocuklarda bunlara karşı hevesler uyandıracak bir anlatış biçimine başvurulmamalıdır.

3 Türk çocukları için yazılacak kitaplarda, Atatürk, Kurtuluş Savaşı, Demokrasi gibi kavramlar iyi özümlendirilerek işlenmeli, tarihimiz hakkında doğru ve temel görüşler kazandırılmalıdır.

3 Hak ve haklılık duygusu, ezilenlerin, sömürülenlerin yanında olmak ideali aşılayacak konular seçilip işlenmelidir.

2. Plân: Bir eser yazılmadan önce tasarlanır, gerekli incelemeler yapılır, bilgiler toplanır, sonra bunlar bir bütün oluşturacak biçimde bir düzene sokulur. Masal ve öykülerde bu tasarlama eylemi akıldan yapılabilir. Ama

roman gibi uzun soluklu eserlerde çoğu yazarlar tasarılarını kâğıt üstünde saptarlar. Böylece yazılı bir plan oluştururlar. Buna göre de yazma eylemine geçerler. **Plân**, bir eserde anlatılanların ilgi çekici bir nitelik verilerek düzene sokulmasıdır.

Çocuk kitaplarında plânların, sürükleyici ve ilgi çekici bir nitelikte olması gerekir. Her eserin plânı **giriş**, **gelişme sergileme** ve **sonuç** bölümünden oluşur. Çocuklar için yazılacak kitaplarda sık sık entrika ve düğümlere yer vererek sonucu merakla bekletmek, fakat bunu karmaşık bir plân yerine oldukça yalın ve sürükleyici bir düzenleme ile yapmak gerekir. Karışık, birbiri içine fazlaca girmiş bir plan düzenlemesi küçük okurların ilgisini çabuk tüketir.

Büyükler için yazılan öykü ve romanlarda kahramanların davranışları ruhsal açıdan en ince ayrıntılarına dek anlatılabilir. Ama çocuk kitaplarında böylesi ayrıntılara girmek gereksizdir. Çocuklar büyük bir hareket ve canlılık içindedirler. Okuyacakları kitaplar da onların bu hareketliliklerine ayak uydurabilmelidir. Plânlar devinsel atılımları içeren nitelikler taşımalıdır ki çocukları sürükleyip götürebilsin.

Yapılan bir araştırmada (Cahit Armağan, Yansıma Dergisi, Eylül, 1975 sayfa: 21-28) İnce Memed romanının Türk çocuklarınca en çok okunan kitapların başında geldiği saptanmıştır. Dilinin yalınlığı, anlatımının canlılığı ve kıvraklığı gibi niteliklerinin yanı sıra bu roman oldukça devinimli bir plân içermektedir. Devinim ve canlılığı amaçlayan bir plân, eserin geniş okuyucu yığınlarınca okunabilmesinin belli başlı etkeni olmuştur. Bu saptama İnce Memed romanının 1955 yılında yayınlanan 350 sayfalık ilk baskısı içindir. Şimdi İnce Memed romanı, yazarı tarafından toplam 2500 sayfalık ve 5 ciltlik bir romana dönüştürülmüştür ki elbette bu kalınlıkta, hem de ayrıntılara boğulmuş bir romanı çocukların okuyabileceği düşünülemez.

3. Dil : Edebiyatın ana gereci dildir. Konu ondan sonra gelir. Bir edebiyat eserinin başarısı diliyle ölçülebilir. Çocuk edebiyatında dil ve anlatım, bütün öğelerin üstünde bir anlam taşır. Çocuk düzeyini tutturamamış, çocuk yaşamına ve dünyasına uzak düşmüş bir anlatım biçimi, o yapıtın çocuklar dünyasına girmesini kesinlikle engeller.

Çocuk bir canlıdır ama canlıların en canlısıdır demek daha uygun olur. Kıpır kıpır, hop hop, kabına sığmayan, geçmişe değil geleceğe dönük, oyun

ve renkli düşler dünyasında gerçek bir varlık, gerçek bir canlı. Çocuğun dili onun bu canlılığı ile uyumludur. Kurduğu cümleler, kullandığı anlatım biçimleri onun sabırsız ve atılımlı iç dünyasının bir yansısıdır. Kimi tek sözcüklü, kimi sorulu, kimi ünlemli, kimi yarım cümlelerden oluşmuş atılgan, canlı, devingen bir anlatım biçimi vardır çocuğun. Çocuğa seslenecek yapıtlarda da bu anlatım biçimi yeğlenmelidir. Uzun, sıkıcı, doğal olmayan anlatımlar çocuğun doğasına karşıt düşer.

Çocuklar her yaş grubunda belli bir sözcük toplamına sahiptirler. Çocukta dil zenginliği yaşıyla orantılı olarak gelişir, serpilir.

Büyükler için yazılan yapıtlarda kullanılan her sözcük çocuk yapıtlarında kullanılmaz. Yazar anlatım biçimi kadar anlatımın temel taşları olan sözcükleri de titizlikle seçmek zorundadır:

– Daha tutunma, yayılma olanağı bulamamış yeni sözcükler,

– Artık dil çevriminde yeri kalmamış eski sözcükler,

– Çocukların bilemeyeceği, ilgilenmeyeceği bilimsel kavramlar ve terimler,

– Soyut anlamlı sözcükler,

– Türlü anlamlar yüklenerek anlam saptırılmasına uğramış sözcükler, mecazlı sözcükler,

– Yerel sözcükler, yerel ağız özellikleri taşıyan sözcükler,

– Okunuşu, söylenişi zor olan sözcükler.

Çocuk edebiyatçıları yukarıda değindiğimiz sözcükleri pek kullanmamalı, bunların yerine konuşulan, yaşayan, canlı sözcükler seçmelidirler.

Sözcükler kadar sözcüklerin anlatım bölüğü haline getirilmesi de çok büyük değer taşımaktadır. Çocuk kitaplarında canlı, duru, açık, doğal ve akıcı bir anlatım biçimi aranır. Cümleler kısa kısa kurulmalı. Canlı ve devinimli olmalıdır. Soru, ünlem, devrik cümle tipleri anlatımı kımıldatır, özellikle türlü sözcüklerden, türlü tiplerde yapılmış yüklemler cümleye kanat takar.

Masal yazımında geleneksel masal dilimizi bilmeden masal yazılamaz. Aynı kipli fiillerle yüklemlendirilmiş cümlelerin art arda sıralanması anlatımı sıkıcı, ağır ve tekdüze yapar. Özellikle şimdiki zamanın rivayeti ile kurulan tümcelerin arka arkaya sıralanması masalı ölü bir metin durumuna düşürür.

Çocuk kitaplarında öyküleme yerine konuşmalara daha çok yer veren bir anlatım yolu izlenmelidir. Konuşmaların biçimlendirilmesinde kısalık, açıklık, canlılık, içtenlik ve doğallık gözden uzak tutulmamalıdır.

ÇOCUK EDEBİYATININ KAYNAKLARI

SÖZLÜ GELENEK

Ülkemizde çocuk edebiyatında yararlanılması gereken kaynaklar oldukça zengindir. Bunların başında sözlü gelenekler gelmektedir. Sözlü geleneğin yelpazesi oldukça geniştir. Bunlar masallar, ders veren küçük masallar (kıssalar/fablesler) halk öyküleri, halk romanları, destanlar, destansı öyküler, söylenceler, fıkralar, bilmeceler, tekerlemeler, atasözleri, türküler, maniler, ninniler gibi halk yaratıcılığının ortaya koyduğu ürünlerdir.

Sözlü gelenek batı ülkelerinde kurumuş, kökü kesilmiş gibidir. Onlar yüzlerce yıl önce bu ürünleri derlediler. Derlemekle de kalmadılar. Yeniden yoğurup işleyerek hem genel edebiyatın, hem çocuk edebiyatının çerçevesi içine soktular. Özellikle Fransa'da Charles Perrault (1628-1703) unutulmak üzere olan halk masallarını, söylencelerini derleyip yapmacıktan uzak basit bir dille yeniden yazdı. Çizmeli Kedi, Uyuyan Güzel, Parmak Çocuk, Kül Kedisi, Kırmızı Şapkalı Kız ve Mavi Sakal gibi masalları çocuk edebiyatının klasikleri arasına girdi. Almanya'da Jacop Ludwig Carl Grimm (1785-1863), Wilhelm Carl Grimm (1786-1859) kardeşler, Alman halk masallarını derleyip yazınsal dile aktardılar. Finlandiyalı Elyas Lönrot (1801-1884) sözlü gelenek ürünlerinden yola çıkarak Fin ulusal destanı Kalavela'yı oluşturdu. Bu destan Finlandiya'nın ulusal birliğini sağlamada ve bağımsızlığını kazanmada önemli rol oynadı. Norveçli Peter Christen Asbjörnsen (1812-1885) iki arkadaşıyla birlikte halk kültürü ürünlerini ve özellikle masalları derlediler. İngiliz Joseph Jacobs (1854-1916) İngiliz halk masallarını derleyip yayınladı. Bu masallar hemen hemen Dünya'nın bütün dillerine çevrildi. Bu gün de Dünya çocuk edebiyatının baş sırasında yerlerini koruyorlar. Adları anılan yazarların eserleri, salt çok güzel oldukları için değil, aynı zamanda güzel resimlendirildikleri için hâlâ Dünya'nın tüm çocuklarına ulaşabilmektedir. Çağımızda çocuk edebiyatı, yalnız yazar işi olmaktan çıkmış, büyük ölçüde ressam yaratıcılığına dönüşmüştür.

Ülkemizde henüz sözlü halk kaynağı tam anlamıyla kurumamış görünmekle birlikte örneğin derlenen bir masalın sözlü gelenekten mi geldiği, yoksa anlatıcının okuduğu kitaplardan mı aktarıldığı kuşkusunu doğuracak bir geçiş dönemine ulaşılmıştır. Halk kültür yaratıları uygarlık

akışı içinde kitap, bilgisayar gibi taşıyıcı araçlar geliştikçe zayıflamaya, gide gide kurumaya yüz tutar.

Kültürel halk kaynaklarına aydınlarımızın pek çoğu dudak bükmekte, olumsuz tavır takınmaktadırlar. Örneğin 100 Temel Kitap listesinde Kerem ile Aslı halk romanı yer alınca bazı köşe yazarları tarafından eleştirildi. “Basit bir halk kitabı listeye nasıl alınır” denildi.

Eleştiri, eleştirmek herkesin hakkıdır. Ancak eleştirinin bir temele, bir bilgiye dayanması da gerekir. Kerem ile Aslı çok güzel ve temiz bir aşk öyküsüdür. Motifler, kişiler, orijinalite ve fantazya yönünden Odysseia’yı andırır. Eğer bu öykü batı edebiyatlarından biri içinde görülseydi, ondan ne güzel romanlar, tiyatro eserleri meydana getirilirdi. Nitekim Azerbaycanlı bestekâr Üzeyir Hacıbeyli opera olarak, Türk bestekârı Adnan Saygun da oratoryo olarak bestelemiştir. Kerem ile Aslı yazınsal yönden yazarlarımızın ilgisini çekmemiştir ama Türkoloji ve yazın tarihi yönünden Türkiye’de, Türk Cumhuriyetlerinde ve batıda çok sayıda araştırmacılara konu olmuştur. Halk müziğimizde Kerem türküleri ve tipleri önemli bir yer tutmaktadır.

Kerem ile Aslı’yı çocuklar ve gençler için yeniden yazmak, özetlemek, tümcelere biraz çeki düzen vermek değildir elbette. Yeniden yazmak demek, öyküyü dört yüz yıl öncesinden çağımıza getirmek, yeni olaylar, yeni motifler, yeni ışıltılar, yeni fantazyalar ekleyerek yeniden yaratmak demektir. Kerem ile Aslı, 100 Temel Kitap listesi içinde yer aldıktan sonra yayınlanan Kerem kitapları incelendiğinde bunların 19. yy’da basılan taş basmalarının özeti gibi oldukları görülmektedir. İyi edebiyat eseri iyi yazarların işidir. Ucuz olsun diye hiç yazarlık deneyimi olmayanlara yazdırılmaya kalkışılırsa sonuç böyle olur.

Masallar

Masallar çocuk edebiyatının önemli kaynaklarından biridir**.** Bir çocuk edebiyatçısı için masallar geniş olanaklar sağlar. Derleyip yazmak dışında, masallar, roman, öykü, oyun ve benzeri türler yazmada zengin bir kaynak oluşturur.

Bugünkülere göre eski aydınlarımız geleneksel ürünlere daha ilgili idiler. Örneğin masallarımız Ziya Gökalp'ten bu yana oldukça ilgi çekmiş ve derlenmiştir. Cumhuriyetten sonra Halkevleri dergileri, uzun süre yayınlanan Türk Folklor Araştırması Dergisi gibi dergiler, derlenmiş masal yayınlamakta öncülük ettiler. Ne var ki derlenmiş çok sayıda birikim varken bunlar yalnızca yayınlarda ya da arşivlerde kaldı. Dünya çapında bir halk bilimcisi olan Prof. Dr. Pertev Naili Boratav, çok sayıda derlediği masalları tip, dil, motifler ve sosyolojik yönden inceledi. Masal kitapları yayınladıysa da bu masalları yeniden biçimlendirip yoğurmadı, değiştirmedi, genellikle derlenmiş biçimlerine bağlı kaldı.

Derlediği masalları ilk kez Türk masal diline uygun güzellikte yeniden kurgulayıp yazan Eflatun Cem Güney (1896-1981) olmuştur. Güney'in yeniden işlediği masallar 29 adettir. Daha sonra Oğuz Tansel (1915-1994), derlediği masalları yeni motiflerle, yeni bir anlatım tadıyla kitaplaştırdı. H. L. Sarıyüce de öğrencilerinin yardımıyla asıl kaynaktan (kasabalardan-köylerden-gecekondulardan) derlediği 600 masaldan yetmiş tanesini yeniden kurgulayıp yeni motifler ekleyerek masal dilimize uygun bir anlatımla yazdı.

Halkın ortaklaşa yarattığı masallar, çocuk yazarları için hazine değerinde kaynaklardır. Masal dilimiz dünyanın en güzel anlatı dilidir. Masal dili sözünü yadırgayanlar vardır. "Masal ayrı bir dil ile mi anlatılıyor da masal dilinden söz ediyorsunuz?" diye soranlar oluyor. Evet, bir masal dilimiz vardır. Yalnız bizim değil her ulusun bir masal dili vardır. Her ulus masalını kendine özgü bir masal diliyle söyler. Türk masal dilinin özellikleri masal türü bölümünde daha genişçe anlatılacaktır. Masal dilimiz yalnız masal yazarlarının öğreneceği bir dil olarak dar bir kalıba sokulamaz. Tüm yazarlarımızın, yazar olmak isteyen tüm gençlerimizin bu dili incelemeleri, üniversitelerde edebiyat öğrenimi görmekten daha önemlidir. Çünkü bu dil

çağlayıp akan, canlı, hareketli, renkli, şiirli bir dildir. Masal dilimiz bugüne kadar pek az düşünür ve yazarın ilgisini çekmiştir. Binlerce yıldan bu yana söylenen, köyden köye, kentten kente dolaşıp duran masallarımız, Türkçe'yi yaşatmış, zenginleştirmiş, saflaştırmış, inceltip güzelleştirmiş, bugüne taşımıştır. Yazar olmak isteyen gençler edebî kuralları öğrenmeden önce Türk masal dilini öğrenmelidirler. Bu konuda yayınlanan örnekler pek az ise de Eflatun Cem Güney gibi geleneksel masal dilimizi bugüne taşıyan masal yazarlarını okumalıdırlar.

Boratav ulusların masallarını birbirlerinden ayıran nitelikleri dile bağlamaktadır:

"Masalların them'leri açısından bakılırsa ulusal masal olmaz yargısına varılır. Ancak bir sanat yaratması salt konu değildir; bir them ile, bunu geliştiren adsız, soyut insan çizgilerinden meydana gelmiş bir masal da düşünülemez. Ama them ile onu süsleyerek genişleten, uzatan, olgunlaştıran nakışlar (motifler) ile, her biri kendi dilini konuşarak, kendi oyunlarını göstererek masalı seslendiren, kımıldatan canlı varlıklar (kişiler) bir bütün halindedir… Masalcı sade kişilere can vermekle, onları, birbiri ardına bağlanan olaylar içinde kımıldatıp, 'konuşmakla yetinmemiş, kendi toplumunun dilini konuşturmuş, bu toplumun sevinçlerini, dertlerini, şakalarını açık veya kapalı türlü yollarla dile getirmiştir. Bir masal diliyle, masalcının diliyle Türk, Fransız, Arap… masalıdır." (Zaman Zaman İçinde, 1957, sf. 159)

Dünyanın en güzel masal diline, masal anlatma geleneğine sahip olduğumuz halde, bugün pek az sayıda yayınevi bu zenginliğin farkındadır. Çünkü büyük yayınevinin çoğunun editörleri masal dilimizi de, masal zenginliğimizi de bilmeyen fakat yerli ya da yabancı üniversitelerden mezun dil bilen gençlerdir. Özellikle genç bayanlardır. Bu parlak diplomalı editörlerin çoğu Masal deyince batının birkaç klâsik masalını, bir de sertlik, kıyıcılık, hoyratlıkla dolu çarpık ve abartılı resimlerle süslenmiş kartonları anlamaktadırlar. Yayınlarını, dergilerini, tv'lerini bunlarla dolduruyorlar. Eflatun Cem Güney sağ olsa da o tadına doyum olmaz masallarını bu bayanlara, baylara gönderse, bir iki dakika karıştırıldıktan sonra dosyalar iade edilecektir.

Şimdi masal yazan genç yazarlarımız var. Yazdıkları Türk masalı mı, çeviri mi belli değil. Masal yazıcılığında önemli husus dildir, masal dilidir.

Bu dil bilinmeden masal yazılamaz. İster klâsik tarzda, isterse yeni bir biçimde yazılsın,

Halkın ortaklaşa yarattığı ürünler olan masallar, bir çocuk yazarı için hazine değerinde kaynaklardır. İnsanoğlunun başlangıçtan bugüne kadar yaşadığı çileler, mutluluklar, uğraşılar, kurduğu hayaller masallarda renk renk sergilenir. Masallar hep geçmişte çakılıp kalmaz. Oldukça çağdaş motiflere, hatta kimi masallarda uzaylı kişilere bile rastlamak mümkündür.

Bir çocuk edebiyatçısı için masallar geniş olanaklar sağlar. Derleyip yazmak dışında, masallar roman, öykü, oyun ve benzeri türler yazmada zengin bir kaynak oluşturur.

Ders veren küçük masallar (kıssalar/fablesler)

Halkımız batılıların **fables** dediği küçük masalları **kıssa, mesel, teselleme, hikmet** gibi adlarla anar. Fables başında ya da sonunda ders veren, bir öğüdü sergileyen küçük masal türüdür. Bu türün anavatanı Anadolu'dur, Frigya yurttaşı Kütahyalı Ezop/Aisopos halkın anlattığı küçük masalları götürüldüğü Yunanistan'da anlatarak yaygınlaştırmıştır. Bu masalların bir kısmı bugün Anadolu Türkçesinde mesel, ata sözü, fıkra biçiminde yaşamaktadır. Ezop'a mal edilen Anadolu halklarının anlatageldiği küçük masallar, Hintlilerin Kelile ve Dimne'sinden daha önce ortaya çıkmıştır.

Bugüne kadar halk arasında yaşayan küçük masallarımız yeterince derlenmemiştir. Oysa belleklerde yüzlerce kıssa yaşamaktadır. H. L. Sarıyüce, derlediği elli küçük masalı serbest ölçü ile yazarak Ders Veren Türk Masalları adıyla yayınlamıştır.

Fables'lerin mesajı soyuttur. Küçüklerin verilen öğütleri kavraması oldukça güçtür. Fables yazarlarının buna dikkat etmeleri, başta ya da sonda verilecek ahlak yargılarını doğrudan söylemek yerine metin içinde eriterek telkin yoluyla vermeleri daha uygundur.

Halk öyküleri, halk romanları

Halk edebiyatımızda masallar, destanlar gibi uzun yıllardan beri halk arasında anlatılan öyküler vardır. Bunların büyük bir bölümü zamanla ayrıntılarla örülerek birer halk romanına dönüşmüştür. 16. yy'dan başlayarak açık ve sade halk Türkçesiyle oluşturulmuş bu öykülerin tipik özellikleri hem koşuk hem düzyazı ile oluşturulmuş olmalarıdır. Bunun nedeni öykülerde yer alan koşukların anlatıcı ozanlar tarafından besteli olarak okunmasıdır. Bazı internet sitelerinde halk öyküleri için "Eski destanların zaman içinde öyküye dönüşen biçimleridir" diye yanıltıcı bilgilere rastlanmaktadır. Halk öyküsü ve romanlarının destanlarla bir ilgisi yoktur. Öyküler tarihi bir olaya dayanmadıkları gibi bunlarda yer alan kişilerin olağanüstü bir güç ve nitelikleri de yoktur. Hayattaki gerçek kişilerin benzerleridir. Destanlarla tek benzerlikleri gezici âşıklar tarafından destanlar gibi anlatılmalarıdır.

Bu öyküleri yazanlar ya da ilk düzüp koşanlar belli değildir. Elbette başlangıçta bir yazanı ya da düzüp koşanı vardı. Zaman geçtikçe unutulmuşlardır. Yeni eklemelerle anlatı tam bir anonim ürün niteliği kazanmıştır.

Halk öykü ve romanları 19. yy'ın ortalarına kadar yalnız öykü ve destan anlatan âşıklar tarafından yaşatıldı. 1850 yılından sonra bunlar basılmaya başlanılmış ve 1950-60'lı yıllara kadar halk tarafından geniş ilgi görmüştür.

Öykücülük ve destancılık dünyanın en eski mesleklerinden biridir. Kitap, gazete olmayan devirlerde destancılar, öykücüler vardı. Bunlar genellikle sazlarının ya da kendileri saz çalamıyorlarsa saz çalanların eşliğinde köy köy, belde belde, kent kent dolaşarak anlatıyorlardı. Anadolulu Homeros'la başlayan destan/öykü anlatıcılığının bugün bile doğu Anadolu'da devam ettiği görülmektedir.

Destan ve öykü anlatanlar genellikle saz çalan, deyişler düzüp koşabilen insanlardır. Bunlara 'âşık' demekteyiz. Tek başına bağlaması ve sesiyle destan ve öykü anlatan, deyişler söyleyen âşıklar olduğu gibi ikili hatta üçlü çalışanlar da vardı. Örneğin Erzurumlu Âşık Reyhanî (1932-2006) saz çalar, deyişleri söyler, meddah Behçet Mahir (ölümü 1988) de öykü ve destanları anlatırdı. Prof. Dr. Mehmet Kaplan (1915-1986) Behçet Mahir'in anlattığı

Köroğlu destanını yayınlamıştır. 16 ve 17. yüzyıldan başlayarak destancı âşıklar kendi başlarından geçmiş gibi öyküler düzüp koşmaya başlamışlardır. Bunlar genellikle sonu ayrılıkla biten trajik ve duygusal öykülerdir. Âşıkların kendi öykü romanlarını anonim olanlardan ayırmak için bunları ayrı listeledik. Gerçi bu öykülerin ilk biçimlerini koruyup korumadığı, sonradan anlatıcılar tarafından eklemeler yapılıp yapılmadığı belli değildir.

Halk öykü-romanlarının başlıcaları:

1. Anonim öyküler:

Kerem ile Aslı: Isfahan hükümdarının oğlu Kerem ile Ermeni keşişinin kızı Aslı arasında geçen ve araya giren anne yüzünden iki sevgilinin kavuşamamasıyla sonuçlanan bir aşk öyküsü. Öyküde yer alan başarılı koşmalar nedeniyle Kerem'in bir halk şairi olduğu kabulü kesin, hatta doğru değildir. Öykü bir destancı şair tarafından tasnif edilmiş, daha sonra başka anlatıcılar tarafından ilâvelerle geliştirilmiş olmalıdır.

Ferhat ile Şirin: Aslı, Hüsrev ü Şirin adlı bir İran öyküsüdür. Önce divan edebiyatında görüldü. Sonra halk edebiyatı içinde yerli bir karakter kazanarak yaygınlaştı.

Leyla ile Mecnun: Hem Divan hem halk edebiyatımızda çokça işlenen bir Arap öyküsüdür.

Tahir ile Zühre: Araya giren anne nedeniyle birbirlerine kavuşamayan iki sevgilinin öyküsü. İçinde çok az sayıda deyiş bulunan öykülerden biridir.

Âşık Garip: Sonu mutlulukla biten bir aşk ve gurbet öyküsü. Öykünün Âşık Garip adlı bir halk şairine ait olduğu kabul görmüşse de böyle bir halk ozanının yaşayıp yaşamadığı bilinmiyor.

Asuman ile Zeycan: Bey kızı Zeycan ile kethüda oğlu Asuman'ın Erzincan dolaylarında yaşadıkları aşk öyküsü.

Elif ile Yareli Mahmut: Buhara sultanı Murad'ın oğlu Mahmut'la peri kızı Elif arasında geçen bir aşk öyküsü.

Şah İsmail ile Gülizar: Kandehar padişahının oğlu Şah İsmail ile bir avda rastladığı Gülizar arasında geçen aşk öyküsü. Safevî Türk hükümdarı Şah İsmail'in yaşamından izler varsa da öykünün ona ait olduğu belli değildir.

Sürmeli Bey ile Telli Senem: Genç Sürmeli Bey, yanlış bir anlama sonucu sevgilisinden ayrılarak gurbet ile gider. Orada acılar çeker ve hastalanır. Ölümle sonuçlanan öykü, oldukça acıklıdır.

Hurşit ile Mahmihri: Güney Anadolu'da, Torosların eteklerinde bir bey oğlu ile bir göçebe kızının başından geçen aşk öyküsü.

Şahmeran: (Yılanlar şahı) Gövdesi yılan, başı kadın biçimindedir. İnsan gibi konuşur. Yılanların bile insanlardan vefalı olduğu görüşüne dayalı öyküler zincirinden oluşur.

Kenan ile Lâlezar: Murat Uraz'ın derleyip 1938'de yayınladığı bir hak öyküsü.

Karacaoğlan ile Karakız: Murat Uraz'ın derleyip 1941'de yayınladığı Karacaoğlan'a atfedilen aşk öyküsü.

Derdiyok ile Zülfüsiyah: Acıklı bir halk öyküsü. H. Zekâi Yiğitler yeniden yazıp yayınlamıştır(1986).

2. Âşıkların kendi yaşamları üzerine düzenledikleri öyküler:

Emrah ile Selvican: Ercişli Âşık Emrah'ın (XVII. yy) kendi yaşamı çevresinde oluşturduğu bir aşk öyküsü. Karacaoğlan gibi saf ve akıcı şiirler söyleyen Emrah'ın birçok şiiri bu öykünün içindedir. Bu deyişler hâlâ yayın organlarında Erzurumlu Emrah'a ait diye okunmaktadır.

Lâtif Bey-Sevdakâr-Selman Bey: Âşık Şenlik'in düzenlediği üç öykü. Bu öyküler Dr. Ensar Aslan tarafından hazırlanan Âşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri adlı kitapta yayınlanmıştır. (1973)

Sümmani ile Gülperi: (Narmanlı Âşık Sümmani'nin (1860-1919) kendi yaşamı çevresinde oluşturduğu bir aşk öyküsü.)

Dertli Kaval: Âşık Meslekî'nin (Kangal, 1848-1930) anlattığı kaval teması üzerine oluşturulmuş bir aşk öyküsü. Öykü Eflatun Cem Güney tarafından derlenmiş, **Dertli Kaval** adıyla yayınlanmıştır. (1945, 1957, 1965)

Muhibbî ile Esmahan Hikâyesi: Âşık Muhibbî (Yusufeli, 1823-1868) tarafından düzenlenen bir aşk öyküsü. Öykü Adil Özder tarafından derlenerek **Muhibbî ile Esmahan Hikâyesi** adıyla yayınlanmıştır. (1976)

3. Din büyüklerinin savaşları ve kahramanlıkları üzerine oluşturulmuş öyküler:

Bunlar daha çok İslâmiyetin doğuşu sırasında Hazreti Ali'ye mal edilen cenk öyküleridir. Yazanları bilinmeyen bu öyküler yazmalardan alınarak taş basması olarak yayınlanmıştır. Yeni Türk harfleriyle de basılmış, geniş bir okur topluluğunca okunmuştur. Cenkler hep tek tek olur. Şah'ı Merdan, Merd'i Meydan, Sahib'i Zülfikâr, Allah'ın Arslanı gibi birçok adla anılan Hz. Ali, önce hasmını dine davet eder. Kabul edilmediğinde cenk başlar. Hz. Peygamber tarafından kendisine verilen ucu çatallı kılıcı Zülfikâr'ı hasma salladıkça uzar. Aslında bu cenklerin hiçbirisi gerçek değildir. Bir bakarsın Ali, Orta Asya'nın Hindistan'a geçit yolundaki Hayber Kalesi önündedir. Bir bakarsın Anadolu'da Bizans Kralı ile cenk etmededir. Halkın anlayacağı açık ama özensiz bir dille yazılmışlardır. Artık bu öykülerin zaman harcanarak çocuk edebiyatına mal edilmesi boş bir çaba olur.

Başlıca Hz. Ali öyküleri: Kan Kalesi, Merd'i Meydan Mühr'i Süleyman Peşinde, Hayber Kalesi, Havarzemin ve Billur'ı Âzam, Muhammed Hanefi Cengi, Gazavât'ı Bahr'i Umman ve Sandık, Kesik Baş, Ecder Kalesi, Berber Kalesi v.b.

Battal Gazi öyküleri: Battal Gazi VIII. yy.'da Emevîlerin Bizans'la yaptıkları savaşlarda ün almış kumandanıdır. Arap tarihçilere göre Arap asıllı olmayıp azat edilmiş bir köledir. Battal'ın yaptığı savaşlar hem Araplar arasında, hem Anadolu Türkleri arasında destanlaştırılmıştır. Aslı Battalname adlı bir yazmada bulunan öyküler destancı âşıklar tarafından anlatıldığı gibi 1850'li yıllardan sonra basılmaya başlanılmıştır. Son olarak şair Behçet Kemal Çağlar, koşuk olarak yeniden yazmış, **Battal Gazi Destanı** adıyla yayınlamıştır. (1973)

Destanlar

Destanlar hakkında türler bölümünde bilgi verilmiştir. Eski Türk destanları bütün olarak ele geçmemiştir. Çin, Arap kaynaklarında bazı parçalarına rastlanmaktadır. Osmanlı şairleri Arap ve Fars'lardan aldıkları Leylî vü Mecnun, Yusuf u Züleyha, Şirin ü Perviz gibi mesneviler yazdıkları halde İslâmlıktan önceki Türk geçmişini araştırma gereğini duymamışlardır. Bunda kuşku yok ki bilgi kaynaklarına ulaşmanın zorluğu, İslâmlıktan önceki geçmişi yok sayma disiplini etkili olmuştur. Gerçi klâsik edebiyatımız destansal konulara karşı büsbütün ilgisiz kalmamıştır. Battalname, Saltukname, Danişmentname gibi **gazavatnameler** aslında birer destandır. Gazavatnamelerde İslamî dönemin dışına çıkılmamıştır. Oysa Fars şairi **Firdevsî**, (934-1020), **Gazneli Sultan Mahmut**'un (970-1030) teşvik ve parasal desteğiyle otuz yıl uğraşarak halk arasında yaşamakta olan mitleri toplamış, bunları başarılı bir kompozisyonla birleştirerek **Şehname**'yi yaratmıştır.

Çağdaş yazarlarımızın kimileri destan çağının artık kapandığı, yeni destanlar yazılamayacağı inancındadırlar. Bu düşüncenin doğruluğu kuşkuludur. Ne türde olursa olsun, güzel yazılmış soylu eserlerin hiçbirinin çağı geçmez.

Çağdaş Türk şairlerinden destan denemeleri yapanlar olmuştur. Bunlardan en başarılı sonuç alan Fazıl Hüsnü Dağlarca'dır. Dağlarca Malazgirt, Çanakkale, Kurtuluş savaşları üzerine destanlar yazdı. Ne var ki bu güzel şiirler destan olarak nitelenemez. Bunlar epik (destansı) şiirlerdir. Kitaplaşan bu şiirlerde destan bütünlüğü, kurgu ve ilgi çekecek olaylar zinciri yoktur.

Bizce yalnız özetlerini bildiğimiz ama yeniden işlemeye uygun eski destanlarımız hâlâ yazarlarını beklemektedir. Elimizde yalnız bazı parçaları bulunan Oğuz Kağan, Ergenekon, Göç destanları ve ötekiler kudretli şairler kalemiyle yeniden ihya edilebilir.

Efsaneler

Anadolu efsaneleri deyince antik çağdan kalanlar öne çıkarılmaktadır. Oysa Türkleşmiş Anadolu döneminde de pek çok sayıda efsane ortaya çıkmıştır. Gerçi antik çağın söylencelerinin bir kısmı yerlileşmiştir. Efsanelerimiz geniş bir yelpaze içinde kahramanları, ulu kişileri, dağları, taşları, kuşları, akar suları, çağlayanları ve daha nice varlığı anlatır. Yüceltmeyi, nedenselleştirmeyi bilim /kurgu anlatılarına taş çıkartacak bir renklilik içinde dillendirir. Çocuk edebiyatçılarının efsanelerle ilgilenmeleri, onları incelemeleri, gerek konu gerekse motif ve fantezi öğesi olarak bunlardan faydalanmaları yabana atılacak bir düşünce değildir.

Bilmeceler, tekerlemeler

Bilmecelerin, tekerlemelerin gerçek şiirle yakın akrabalığı vardır. Bunları okumak bile gerçek bir şiir kadar haz verir, çağrışımlar uyandırır. Bilmecelerden, tekerlemelerden yararlanmak yazarın anlayış ve ustalığına bağlıdır.

Türküler, maniler, ninniler, atasözleri

Halk şiirimiz, Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal gibi birkaç ozanın dışında oldukça donuk, renksiz, basma kalıp nitelikler taşır. İçerik yönünden de oldukça gerilerde kalmıştır. Halk şiirine karşın türkülerin, manilerin, ninnilerin, ağıtların sözleri oldukça lirik, renkli ve pırıltılıdır. Çocuklar için düzenlenen seçme türküler, maniler, ninniler kitapları sevilerek okunmaktadır.

Türküler, maniler, özellikle atasözleri yazarlar için birer esin kaynağıdır. Birçok türkünün romanlara, öykülere konu olacak bir öyküsü vardır. Atasözleri ise yüzlerce sayfa dolduracak konu ve düşüncelerin tek tümceye indirgeyen anahtarlarıdır. Türk yazınında, özellikle çocuk yazınında atasözlerinden, türkülerden esinlenerek yazılmış öyküler, romanlar vardır. Bazı türkülerimiz sinema filmlerine konu olmuştur.

UYARLAMA

Büyükler için yazılmış uygun eserlerin çocuklar için yeniden düzenlenmesi de kaynak oluşturmaktadır. Batıda bunun başarılı uygulamaları uzun zamandan beri yapılmaktadır. Cervantes, Victor Hugo, Shakespeare, Jules Verne, Alexandre Dumas (Peder), Charles Dickens gibi yazarların kimi eserleri çocuklar için defalarca uyarlanmıştır.

Büyükler için yazılmış eserlerin çocuklar için uyarlanması demek, onların özetlenmesi, kısaltılması demek değildir. Bunların yeniden kurgulanarak çocuk dünyasına mal edilecek bir biçimde yeniden yazılmasıdır söz konusu olan. Yani asıl yazarlardan kalabilenler konu ile yer yer korunabilinen anlatımın tadı ve kokusu…

Türk edebiyatında büyükler için yazılıp da uyarlama yoluyla çocukların eline verilebilecek birikim fazla değil. Şunları işaretleyebiliriz: Mevlana’dan, Nasrettin Hoca’dan, Evliya Çelebi’den seçmeler, Giritli Aziz Efendi’den masallar, Namık Kemal’den Vatan yahut Silistre (romanlaştırarak), Ahmet Mithat Efendi’den Menfa, Halit Ziya Uşaklıgil’den bir-iki öykü, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’ndan Kurtuluş Savaşı ile ilgili öyküler, Ömer Seyfettin’den seçmeler. (Ömer Seyfettin’in öyküleri, açık ve akıcı bir dille yazılmalarına karşın yer yer kısaltılmaya, dilin yalınlaştırılmasına ve anlatımın hareketlendirilmesine gerek vardır.) Mahmut Yesari’den bir iki roman, Reşat Nuri Güntekin’den kimi roman, öykü ve oyunları, ayrıca halk romanları yazmış Burhan Cahit Morkaya, Esat Mahmut Karakurt, Kerime Nadir gibi yazarlardan da seçmeler düşünülebilir.

TÜRKİYE’DE ÇOCUK KİTAPLARI YAYINCILIĞI

Kitap yayıncılığı bir ülkenin kültürel kalkınmışlığının aynasıdır. Basım tekniğinin son derece gelişmişliğine karşın ülkemizde çocuklar için yayınlanan kitaplar gerek içerik ve resimleme, gerekse baskı yönünden batıda yayınlananlarla kıyaslandığında hâlâ arada büyük bir düzey farkı olduğu görülmektedir. Büyükler için kitap yayıncılığı az çok daha kolaydır. Fazla bir uzmanlık gerektirmez. Romanlar, şiir kitapları ve benzeri kitaplar, kolayca dizilir, basılır. Hatta bu dizgi işini yazar kendisi yapar. Kitabın CD’sini ya da yeni yayılmaya başlanan flaş kayıt araçlarından birini verdiğinde yayınevi dizgi masrafından da kurtulur. Yalnız dizgi işinde devlet kurumlarınca bastırılan kitaplar için CD ya da başka kayıt araçları söz konusu değildir. İş hangi basımevine verilmişse o basımevi, yazara telefon ederek kayıt aracını ister. Dizgi ücretini de devletten ayrıca alır. Belki bundan görevli bürokratların haberleri de vardır.

Büyüklere seslenen kitaplarda resim genellikle kapaklarda söz konusudur. Onda da, internet sağ olsun, oradan uygun bir fotoğraf/resim bulunarak ya da bilgisayarla bunlar üzerinde biraz oynanarak kolaylıkla çözümlenir. Gerçi bazı yayınevlerinin çok ucuza kapak resimleri çizdirdikleri ressamları da vardır. Bu yayınevleri ansiklopedi gibi komple emek isteyen kitaplar yayınlayacaklarsa; bu da zor bir iş değildir. Dış ülkelerden bir ansiklopedinin yayın hakkı satın alınır. Filmleri, kalıpları oradan getirtilir. Şu elli yıl içinde Türk Ansiklopedisi’nin ardından pek az yerli ansiklopedi yayınlanmıştır. Onların da çoğu kötü baskılı ve yetersizdir.

Büyükler için kitap yayıncılığının kolaylığına karşın çocuklar için kitap yayıncılığı oldukça güç ve masraflıdır. Masraf ve güçlük, büyük yaşlardan küçüklere doğru inildikçe artar. Ülkemizde yayınlanan çocuk kitapları incelendiğinde içerik bir yana, düzen, resimleme, boyut, harf büyüklüğü gibi fiziksel değerler yönünden yüz ağartıcı pek az kitaba rastlanır. Sayıları yüzleri aşan çocuk yayınevleri sahipleri, çoğunlukla konunun uzmanı olmak şöyle dursun, orta düzeyde bir öğretim de görmemişlerdir. Çocuk kitapları büyüklere seslenen kitaplara göre daha kazançlıdır. Aileler anaokuluna, ilköğretime başlayan çocukları için kitap almakta çok cömert davranırlar.

Çocuk ortaöğretime, üniversiteye geçtiğinde bu cömertlik nerdeyse sıfır noktasına inmektedir. .

Gittikçe genişleyen çocuk yayıncılığında, birkaç yayınevi hariç, para kazanmak tek amaç olmakta, yayınlarda yazınsal değer, baskılarda güzellik ve kusursuzluk göz önünde tutulmamaktadır. Bu yayınevleri güzel ve kaliteli kitap yayınlamak isteseler de bu işten anlayan uzman editör, uzman teknik adam, uzman psikolog, yetenekli ressam çalıştırmadıkları için arzularında başarılı olamıyorlar.

Kimi yayıncıların Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nı okumadıkları, okusalar bile ciddiye almadıkları görülmektedir. Özellikle belli yazarların masalları yağma edilmekte, bunların bir yazarı olduğu hesaba katılmadan kendileri yazmış ya da derlemiş gibi yayınlamaktadırlar. Bazı edebiyat el kitapları yazarlarının masalları **halk masalı/sanat masalı** diye tanımlamaya kalkışmaları masal hırsızları için bir açık kapı olmaktadır. Bir yazar, halktan derlediği ya da çocukluğunda öğrendiği masalı yazabilir. Bilimsel yönden halk masalı derlemek ayrı bir iştir. Derlenen masalları yeniden yoğurarak, yeniden kurgulayarak, yeni motifler, yeni tipler ekleyerek yazıp edebiyat âlemine sunmak ayrı bir iştir. Böyle yapıldığında kökeni halk masalı olan bir masal, sanat masalı haline dönüşmüş olur. Ve artık o masalın tapusu o yazara aittir. Onu "Bu bir halk masalıdır, herkesin ortak malıdır," anlayışı ile izin almadan yayınlamak FSEK'e göre ağır bir suçtur. 2001 yılından beri de mahkemelerin verdiği karar bu yoldadır. Klasik edebiyatımızda şairlerimiz bazı halk öykülerini işlemişlerdir. Leylâ ile Mecnun öyküsünü birçok şair yazmıştır. Ama kimse örneğin Fuzuli'nin Leylâ ile Mecnun mesnevisini bu halk öyküsüdür, üzerinde herkesin hakkı vardır diyerek hiçbir değişiklik yapmadan aşırmaya kalkışmamıştır. La Fontaine, Fransız küçük halk masallarıyla Anadolu kökenli Ezop masallarını yeniden yazdı. Hiçbir batılı yazar bunlar halkın ortak malıdır diye La Fontaine'i yürütmeye kalkışmadı. Ama bizde hem Ezop, hem La Fontaine yağma edilip durmaktadır. Ezop Masallarının tamamını Fransızca'dan 1940'lı yıllarda ilk kez Nurullah Ataç çevirdi. Bu çevirilerden binlerce kitap yapıldı. Hiç birisinde Nurallah Ataç'ın adı anılmadı.

"Dünya Çocuk Klasikleri" rezaleti

1970 yılından itibaren Türk çocuk yayıncılığında yeni bir yayın türü başlatıldığı görülür. Çok sayıda yayınevi 50 kitaplık, 100 kitaplık Dünya Çocuk Klâsikleri genel başlığı altında kitaplar yayınlamaya başladılar. Çocuklar, aileler, hatta öğretmenler bu yayınlara yoğun bir ilgi gösterdiler. Ne var ki batı edebiyatlarının klasik olmuş bu değerli kitapları, yozlaştırılmış, bayağılaştırılmış, bozulmuş, mesajları kaybolmuş halde piyasaya sürüldü. Çünkü bunların hiçbiri orijinal metinden Türkçe'ye çevrilmedi. Daha önce, özellikle MEB Dünya Klasikleri serisinde yayınlanan kitaplardan, Bin Bir Gece Masalları gibi dilimize vaktiyle kazandırılmış kaynaklardan özetler yapılarak meydana getirildi. Bu ilk özetler bir dereceye kadar hoş görülebilirdi. Birçok yayınevi, MEB klasiklerinden ya da başka kaynaklardan özetleme zahmetine bile katlanmadı. Yanlarında çalıştırdıkları çoğu eğitimsiz yardımcılara özet kitaplardan özetler çıkarttırdılar. Özetin özeti kitaplar oluşturdular. O kadar ileri gittiler ki, Amerikalı Mark Twain tarafından yazılan ve Dünya çocuk edebiyatının şaheserleri sayılan The Adventures of Tom Sawyer ile The Adventures of Huckleberry Finn adlı kitapların Dünya Çocuk Klasikleri başlığı altında 80, 64, 48, 32, hatta 16 sayfalık özetleri yayınlandı. Aslı 400 sayfa olan bu güzel kitaplar erozyona uğratıldı. Dünya klasiklerini asıllarından ya da asıllarının doğru dürüst tam çevirilerinden okumayan, ama okuduğunu sanan nesiller yetiştirildi.

Hem Kültür Bakanlığı hem Millî Eğitim Bakanlığı, ilmi ve mesleki kitapların yanı sıra çocuklara özgü kitaplar da yayınlıyorlardı. Gerçi bu iki bakanlığın yayınladıkları çocuk kitaplarının fazla bir yazınsal değer taşımadığı, yayınlanmalarında hatır, baskı ve başka şeylerin söz konusu olduğu biliniyordu.

2002 yılında Kültür Bakanlığı yayınlanmak üzere gönderilmiş dosyaları "Bu kitapları bundan sonra MEB yayınlayacaktır, oraya gönderiniz" açıklamasıyla yazarlarına iade etti. MEB, Kültür Bakanlığı'ndan kendisine devredilen dosyaları bir yıl kadar uyuttuktan sonra bir atak yapmaya karar verildiği ümidini doğuran bir girişimde bulundu. Yayımlar Dairesi bünyesinde yazarlardan ziyade orada çalışan görevlilerden oluşan Çocuk Yayınları Danışma ve Yayın Kurulu'nu iptal ederek yerine dışarıdan değerli yazar ve bilim adamlarından oluşan yeni bir kurul görevlendirdi. Bu kurul, tanınmış çocuk yazarlarından kitaplar istedi. Otuz kırk kadar yazarın bu

isteğe olumlu cevap verdiği sanılıyor. Kitapların her biri kırk bin adet basılacak, tanınmış ressamlara resimlettirilecekti. Ayrıca çok düşük olan telif ücreti tarifeleri değiştirilecekti. Kurul gelen dosyaları inceledi. Yayınlanması uygun bulunan kitapları daire başkanlığına bildirdi. Ayrıca bir **100 Temel Kitap** listesi oluşturuldu. Bu liste salt kurulun görüşleriyle meydana getirilmemişti. Birçok yazara bakan imzasıyla anket soruları gönderilmişti. Gelen cevaplar da dikkate alınarak 100 Temel kitap listesi kesinleşmişti. Listede yaşamakta olan birçok Türk yazarı yer alıyordu. Liste bakan onayından geçip de Tebliğler Dergisi'nde yayınlanınca görüldü ki, yaşayan yazarların adları çıkarılmış, hayatta olmayan yetmiş Türk yazarına yer verilmişti. Bunun üzerine Yayın Kurulu, bir yıldır kurulca seçilen kitapların basılmamasını ve 100 Temel Kitap listesinin değiştirilmesini uygun bulmayarak görevden çekildi. Birçok yazar kitaplarının iadesini istediler. Yayımlar Dairesi kitapları iade etmedi. Resmi bir yazı ile "Yeni bir yayın kurulu oluşturulacak. Eserleriniz bu kuruldan yayınlanabilir raporu alırsa yayınlanacaktır," karşılığını verdi. Yayınlar Dairesi bünyesinde çalışan memurlardan yeni bir yayın kurulu oluşturuldu. Ancak aradan beş yıl geçtiği ve yazarlar kitaplarının iadesini istediği halde daire kitapları basmadığı gibi iade de etmemiştir. Bazı yazarlar daire aleyhine dava açmışlardır. MEB hiçbir kitap basmadığı gibi 81 ildeki kitap satan kitap evlerini de kapatmıştır.

Nasılsa 2006 yılında basılıp da yazarına haber verilmeyen bir kitabın içindeki resimlere bakan insanın nevri dönmektedir. Oysa Daire bu kitabın yazarına resimleri tanınmış bayan bir ressamın çizeceğini bildirmişti. Bu resimleri her halde daireden bir memur ya da çocukları çizmiş olmalıdır.

100 Temel Kitap rezaleti

Bakan Çelik, 100 Temel Kitap listesinden yaşayan yazarları çıkartmakla hem çocuk yazarlarına hem hayatta olmayan yazarlara büyük kötülük etmiştir. Ehliyetli bir kurulun hazırladığı ilk liste, çocuk edebiyatına bir çeki düzen vermek ve geliştirmek amacıyla düzenlenmişti. Listede çoğunlukla yaşamakta olan yazarlara yer verilmişti. Çünkü Türk çocuk edebiyatının her ne kadar 150 yıllık bir geçmişi görülse de, aslında 1970'li yıllara gelinceye kadar hemen hemen dişe dokunur bir birikim meydana getirilememişti. 1910'lu yıllarda İstanbul Öğretmen Okulu müdürü Satı Bey'in şairleri

toplayarak “Çocukların okuyacağı tek şiir yok elimizde. Çocuklar için şiirler yazın,” çağrısıyla bir kımıldama başlamışsa da o yıllardan Tevfik Fikret’in **Şermin’**den öte önemli bir birikim gerçekleşmemiştir. Çocuk edebiyatımızda gelişme 70’li yıllarda başladı. Daha önce tanınmış yazarlar çocuklar için yazmıyorlardı. Bir Kemalettin Tuğcu vardı ama o, çocuklara değil, büyüklere seslenen kitaplar yazdığını sanıyordu. Sayısı 300’e yaklaşan kitaplarının içinde çocukların okuyabileceği kitap adedi 10 taneyi geçmez.

1910-1970 yılları arasında çocuklar için daha çok ünlü yazarlar değil öğretmenler yazdılar. Okuttukları sınıfların gereksinimlerini karşılamak için, ünite şiirleri falan yazdılar. Bunların içinde de İlhami Bekir Tez’le Mehmet Necati Öngay dışında bir varlık gösteren kimse yoktur. Şimdi salt çocuklar için yazanların sayısı bine yakındır. Ayrıca büyükler için yazan birçok yazar da çocukları ihmal etmiyorlar, arada sırada da olsa, onlar için kitaplar yazıyorlar. Fazıl Hüsnü Dağlarca çok sayıda çocuk şiiri kitaplarını yetmişli yıllardan sonra yayınlamaya başlamıştır.

100 Temel Kitap listesinde yaşayan yazarlara yer verilmemekle Cumhuriyet kuşağı yazarları ile çocukların buluşmasını önlemek amacı güdüldüğü ortadadır.

100 Temel Kitap listesinde yaşayan yazarlara yer verilseydi önemli sonuçlar doğacaktı. Yazarlar kitaplarını rahatlıkla yayınlama olanağı bulacakları gibi, yayıncılara, özetleme, kısaltma, anlatımı bozma, kitabın mesajını erozyona uğratma fırsatını vermeyeceklerdi. Şimdi Dünya çocuk klasikleri rezaletinin beş beteri 100 Temel Kitap olayında yaşanmaktadır. Yalnız ölü yazarlardan oluşan 100 temel kitap listesi açıklanır açıklanmaz çok sayıda yayınevi, hemen kitaplar basmaya başladılar. Yayınlanan bazı kitapları marketlerden alıp inceledim. Zavallı Ahmet Mithat Efendiler, Üstat Recaizede Ekrem Beyler, Muallim Naci’ler, Mehmet Akif Ersoy’lar bu kitapları görselerdi, herhalde saçlarını başlarını yolarlardı. Dünya Çocuk Klasikleri’nde yapılan marifetler aynıyla tekrarlanmıştı. İşin ehli olmayan kimseler kitapları sözüm ona özetlemişler, kısaltmışlar, sadeleştirmişler… Şiirlerde bir ölçü olduğu akıllarına bile gelmemiş. Sadeleştireceğiz diye ölçüleri katletmişler. Üstelik kitapların kapaklarına “*MEB tavsiyeli*” diye bir levha asmışlar. Akif’in o güzel koşuk öyküleri, bırakın ölçülerini,

biçimlerini bile koruyamamış. Üçüncü hamur kâğıtla karman çorman salata gibi ortaya sürmüşler.

Dikkat edilirse eleştirimiz, gene de doğrudan 100 Temel Kitap listesine karşı değildir. Listede yer alan kitaplar elli yıl, yüz yıl, yüz elli yıl önce yazılsalar da metin olarak bir yazınsal değerleri vardır. Korkunç olan, sahipsiz olan bu kitapların yetersiz hazırlayıcılar tarafından bozularak, fareler gibi şurasından burasından kemirilmiş olarak çocuklarımızın önüne sürülmesidir.

Öğrencilerine 100 Temel Eser öğütleyecek öğretmenlerin ve ailelerin çok dikkatli olmaları gerekmektedir. Bu kitaplar incelemeden öğrencilere tavsiye edilmemelidir. Dünya klasiklerinin özetinin özetiyle yetişen nesillerden sonra şimdi de Türk yazarlarının özetleriyle yetişmiş nesiller görmemeliyiz.

İnternet’ten

ÇOCUK EDEBİYATINDAN GENÇLİK EDEBİYATINA DOĞRU BİR YOLCULUK...

Mehmet Güler

Melih Cevdet Anday, bir şiirinde uçurumun başındaki çiçeği konuşturur. Çiçek şöyle der: “Vatanımsın ey uçurum...”

Yazarlar da sözcüklerin uçurumunda dururlar. O uçurumda yağmurlara, rüzgârlara, fırtınalara, depremlere karşı koyarlar. Bu uçurumun heyecanıyla kalemlerinden cennet ve cehennem dünyalar yaratırlar. Yorulsalar, birçok sıkıntıyı yaşasalar da Anday’ın çiçeği gibi vatan tuttukları sözcüklerin uçurumundan şikâyetçi olmazlar. Hatta severler orasını. Uçurum korkutsa, yorsa da heyecan verir onlara. Yarattıkları cennet dünyaları öncelikle çocuklara andaç olarak bırakırlar. Bilirler ki kâğıt üstünde yarattıkları cennette en çok çocukların hakları vardır...

ÇOCUK EDEBİYATI DEYİNCE

“Çocuk edebiyatı” dendiği zaman iki temel kavramın vurgusu yapılıyor demektir. Bunlardan birisi çocuksa, ikincisi edebiyattır.

Her yazar, kalemiyle cennet yaratamaz. Bu nedenledir ki her yazar çocuklar için yazamaz. O, tüm fazlalıklardan, tortulardan soyunma, arınma işidir. Tam burada Pablo Picasso’nun şu sözünü anımsamakta ve bunu edebiyata uyarlamakta yarar var: “Bir çocuk gibi resim yapmayı öğrenmek bütün ömrümü aldı.” Demek ki çocukların düzeyine inilmiyor, çıkılıyor. Çocuklar için yazdığını sananların birçoğunun yaratısının da çocuk dünyasıyla ilgisi yoktur. İlhan Berk’in dediği gibi “çoklukların süt dişleriyle yazılır” bir çocuk ürünü. Çocuğun dışında kalarak, ona uzak durarak, çocuklaşarak, taklit ederek yaratılamaz. Anne sütü gibi özden gelerek, çocuğun körpe dişleri kadar bir aklığı, yumuşaklığı yakalayarak, kısacası doğrudan çocuk olarak, çocuk kalarak yaratılabilir ancak...

Çocuklar küçüktür, bilinçsizdir, bu yüzden her sunulanı kabul ederler düşüncesi, çocuk edebiyatının hiç bilinmediğini gösterir.

Ne çocuk büyük insanın minyatürüdür, ne de edebiyatı büyükler edebiyatının basitleştirilmiş, şematize edilmiş halidir. Çocuk da edebiyatı da

son derece karmaşıktır. Bunlar kendine özgü bütünsellikler ve derinlikler taşır. İnsan benliğinin, kişiliğinin yarıdan fazlası 0-6 yaş arasında biçimlendiği düşünüldüğünde, özbenliğin, benlik(ego) ve üstbenlik(vicdan) gibi oluşumların ortaya çıkmasında çocuk edebiyatına çok büyük sorumluluklar düşer. Çocuklarda duygu gelişimi "duygu sağırı" bir edebiyatla sağlanamaz. Duygu sağırı edebiyatın, duygu sağırı toplumlar oluşturacağı unutulmamalıdır.

"Hayat büyük, kalem küçük" de olsa, hiçbir teknolojik alet kalemin, yazılı kültürün yarattığı büyüyü, etkiyi yaratamamıştır. Bu nedenledir ki daha ilk çocukluk döneminde doğru yazar ve doğru kitap seçimi çok önemlidir. Edebiyat, doğrudan bir terbiye aracı olmasa da duygu ve hâyâl gelişimine, hayata karşı duruşta, çocuk yüzlü bir dünyanın yaratılmasında azımsanamayacak kadar büyük katkıları vardır. Bir yıllık süreçte bir çocuğun 900 saati okulda, 1500 saati televizyon karşısında geçiyorsa, orada kitaplar ve edebiyat adına sorgulanması gereken bir durum var demektir.

Giderek kirlenen, acımasızlaşan açlık ve savaşlarla dolu bir dünyada çocuklarımızın tutunacakları en önemli dalın nitelikli edebiyat olduğu unutulmamalıdır. Edebiyatın yalnız başına dünyayı değiştirme gücünün olmadığını biliyoruz. Ama insanları umutla donatmakta, kendi kendisiyle barışık yaşatmada, farklı insanlara karşı empati kurdurmakta edebiyattan daha iyi bir yolun olmadığını söyleyebiliriz. A. De Saint EXUPERY'in Küçük Prens'ini, Carlo Collodi'nin Pinokyo'sunu, Roald Dahl'ın Matilda'sını, Yunus Emre'nin şiirlerini, Sait Faik'in, Cengiz Aytmatov'un romanlarını özümseyerek, içselleştirerek okuyan bir çocuğun, gencin acımasızlığa, sömürü çarkına, ırkçılığa alet olacağı düşünülemez. Daha iyi bir dünya düşlemenin, böyle bir dünya kurmak için edimler üretmenin en sağlıklı yolu yazılı kültürdür, yazılı edebiyattır. Toplumların giderek bu kültürden uzaklaştığını, görsel kültüre teslim olduğunu görmek, biz yazarlara acı veriyor.

"İyi bir kitap zaman içinde kendini kanıtlar ve okutur" yargısı ne yazık ki günümüzde geçerliliğini yitirmiş durumda. Tüm iplerin giderek medyanın eline geçmekte oluşu, kitabın yaşam biçiminin dışına sürgün edilişi bu umutlarımızı tüketiyor. Kitap popülizmine düştüğümüzde, "çocuk okusun da ne okursa okusun" mantığını işletmeye başlarız. Bu yanlış bir tutumdur. Çocuğa dayatmadan, zorlamadan iyi kitabı, has edebiyatı sevdirmek

zorundayız. Onun kendi kendine iyi edebiyatı bulmasını bekleyemeyiz. Çocuğun önünde uzun bir yaşam olsa da, iyi kitapları bulup okuyacak kadar uzun bir ömür biçilmemiştir ona. İyi kitaplarla tanışmasını, okuma ve eleştirme kültürünü içselleştirmesi için bilinçli ebeveynler, eğitimciler, öğretmenler tarafından bu sürece ivme kazandırılması gerekir. Bu durum çocuğun seçme, karar verme hakkını elinden almak anlamına gelmez. Elbette onların da seçme hakkına saygı göstereceğiz. Ama bunun bir eğitim ve yönlendirme işi olduğunu da unutmayacağız.

Bu yönlendirmelerde bireysel çabaların yanında kurumsal çabaların da son derece önemli işlevleri olduğu unutulmamalıdır. Kurumsallaşmaların artık "Talim Terbiye" mantığından uzaklaşması gerekir. İçinde domuz bulunan çizgi filmleri yasaklayan, abdest suyu yararlıdır diyecek kadar gericileşen, dünyaca ünlü büyük yazarlara yasaklar koymaktan vazgeçmeyen, "100 Temel Eser" mantığından kurtulamayan, son derece kötü hazırlanmış ders kitaplarıyla çocukların zevkini yok eden kurumsal zihniyetin yarardan çok zarar verdiği de bilinmelidir.

Çocuk edebiyatının bilgilendirme, eğlendirme, hoş zaman geçirme, imge dünyasını artırma, kitaplarla birlikte yaşanası bir dünya kurma gibi erekleri olsa da, en önemli ereği duygu eğitimidir, estetik kültür kazandırmaktır. Çünkü o, her şeyden önce bir sanat ürünüdür. Bağımlılıkları, yasakları, tabuları, korkuları çoğaltıcı güdümleyici edebiyat yerine, özgürlükleştirici, özgüveni, özbenliği geliştirici, ulusal ve evrensel değerlerle donanımlı bir edebiyatı çocuklarımızla buluşturmak zorundayız.

Edebiyat her şeyden önce estetik bir nesnedir. Bu estetizmi kurgusuyla ve dil tadıyla oluşturur. Okullar, özellikle de çocuk edebiyatı, çocuklara ezbersiz, eleştiriyel okuma kültür ve alışkanlıklarını kitapların estetik kurgusuyla ve anlatımıyla kazandırmak zorunda. Bu ereğe yönelmeyen okuma, kuru bir oyalamaca ve yük olmaktan öteye geçemez. Eleştirel okuma alışkanlıkları kazanan bir çocuk düşünür, sorgular, usa vurur. "Gözlerinizle görmeyin/Sözcüklerle görün/Sözcükler gözleriniz olsun" diyen Fazıl Hüsnü Dağlarca burada anılabilir. Sözcüklerle gören, sorgulayan bir çocuk şiddetten kaçınır. Her türlü sorunu sözcüklerin büyüsünde çözmeye çalışır. Kavgadan, şiddetten, savaştan uzak durur. Kendini sözcüklerle tanımlar, ifade eder, savunur. Kalıpların ve şablonların tutsağı mollalar olmaz. Çağdaş birey, yurttaş olur. Bireysel ve toplumsal

sorumluluğunu her zaman duyar, kendini ve toplumu sorgulayarak “çocuk yüzlü bir dünyanın kurulmasında elinden geleni yapar.

İLKGENÇLİK EDEBİYATI

Çocuğun her an imge kurma, soyutlama gücü vardır. Ama bu süreç en çok 10 yaşından sonra başlar, gelişir. Çocuğun imge kurma ve soyutlama yeteneğini geliştirmede gerçekçilik üstüne geliştirilmiş fantastik, kurgubilim edebiyatın vazgeçilmez payı vardır.

Dikkat edilirse ‘soyutlama’ kavramını ‘gerçekçilik’ üzerine kurmaya çalışıyorum...

Çocuk, masal ve düş ayağıdır. Masalın dünyasına yatkındır. ...siz vermezseniz o kendiliğinden kurar, yaratır. Bir kavak dalını kendine at yapar, onun üzerinde uzak ülkelere yolculuğa çıkar. Bez bebeği konuşturur, mutlu aile ilişkilerinin resmini çıkartır. Ayçiçeğinin sapından silah yapıp tüm kötüleri yok eder. Kendine görünmez kanatlar takıp yıldızlara yolculuğa çıkar...

İmge ve düş dünyasında sınır tanımayan çocuğun her türlü soyutlamasının gerçeklikten kaynaklanması, yani maddi temellerinin gerçeklik olması, açılımını onun üstüne kurması sağlıklı bir düşlemedir. Böyle yapmazsa, yani hiçbir maddi temeli olmayan düşler, söylenceler, imgeler peşinde koşarsa, bu açılım kendine varsıllık getirmez, tersine yıkıntı ve hüsran getirir. Onun içindir ki yapacağı soyutlama, kuracağı düşler gerçeklikten almalı gücünü. Bu gerçekliği kendine verecek en sağlıklı kaynak, iyi yazılmış gerçekçi edebiyattır. Bu gerçeklik kaba bir gerçeklik değil ama. Düşlere, ütopyalara, bilimkurgusal yaratılara açık bir fantaziler dünyasının gerçekliği olmalı. Böyle olmasaydı Einstaine gibi bir bilgin “Düş kurmak, bilmekten daha önemlidir” der miydi?..

İşte çocuk edebiyatından ilkgençlik edebiyatına geçerken de bu düş, fantezi dünyasının göz ardı edilmemesi gerekir. Çocuğun yaşı, gelişim çizgisi, algılama yetisi, değişim gücü, kavrama yetileri bütün olarak gözetilmeli, onları besleyecek, varsıllaştıracak sunularla çocuğa ilkgençliğini daha sağlıklı bir biçimde tamamlama şansı verilmelidir. Okuma zevkinin, yol ayrımı sayılan bu dönemde kökleşip geliştirileceği de unutulmamalıdır.

Çocuk edebiyatının 12 yaşına kadar sürdüğü bilinir. Gençlik edebiyatının 14-18 yaş arasını kuşattığı düşünüldüğünde, 12-14 yaş arasının ilkgençlik edebiyatını kapsar.

Çocuklukla ilkgençlik arasında uçurumların, Çin setlerinin olmadığı bilinmelidir. Ona sunulacak olan ilkgençlik edebiyatıyla geride kalan çocuk edebiyatının arasında da böylesine kalın duvarlar olamaz. Bu geçiş yumuşak olmalı, çocuğun gelişimindeki doğallığa koşutluklar taşımalıdır. Özellikle de arkadaşlık duygularını, çevre bilincini, cinsel uyanışlarını doğru yönlendirme yetileriyle donatmak gerekir.

İlkgençlik, çocuklukla gençlik arasında kalan dar bir dilimdir. Bu ara kuşağın edebiyatı da kendisi gibi yakın zamanda fark edildi. Bu yüzden ilkgençlik kuşağına da, edebiyatına da gereken önemi veremedik. Toplumumuz ekonomik, kültürel düzeyini yükseltirken bu alana daha çok eğileceği bir gerçek. Bu alanda öncülük etme görevi herkesten çok yazarlara düşüyor.

GENÇLİK EDEBİYATI DEYİNCE

Çocuk edebiyatı, ilkgençlik edebiyatı ve gençlik edebiyatı bir anlamda dönemsel edebiyattır. Bunlar kendine özgü farklılıklar taşımasına karşın, tümü o büyük edebiyatın, o büyük bütünün birer parçasıdırlar. Bunlar, dönemsel edebiyatlar gibi gözükseler de çevreleri çelik duvarlarla örülü değildir. Böyle bakıldığında, iyi yazılmış bir çocuk edebiyatı, aslında her yaştaki, her kültürdeki insanın okuyabileceği has bir edebiyattır denebilir. İlk gençlik ve gençlik edebiyatını da öyle saymak gerekir. Pinokyo, Robinson Crouse, Donkişot bu tür has edebiyatlardandır. Çok ileri bir yaşta olmasına karşın içinde gizli bir çocuk gezdiren herkes Pinokyo'dan özel bir tat alır. Büyümenin düşünü kuran, o günler için gizli bir heyecanla hazırlanan her çocuk Donkişot'tan haz duyar. Çocuklar, büyükler için yaratılmış edebiyatın ortasında duruyormuş gibi gözüken Küçük Prens de her yaştaki insanı kucaklar, içine alır.

Bu durum insani değerlerin her yaşta başladığını ve sürdüğünü, ortaklıklar taşıdığını gösterir. İnsanın değişmez yanıyla edebiyatın değişmez yanının buluşması bir anlamda yaş sınırlarını ortadan kaldırır. Bir anlamda diyorum, elbette ki tamamen değil. Edebiyat ne kadar yaşlara göre ayrılsa da has edebiyat bu ayrılıkları yok eder. Bu nedenledir ki iyi bir edebiyat insanı yaş

dilimlerine ayırmaz. Ayırsa da orada dondurup bırakmaz. Ayrılmaları, bölünmeleri ortak duygularda, duyarlıklarda yeniden yok eder, bütüncüllük kazanır.

Çocukların tat alarak okudukları pek çok yapıtların doğrudan çocuklar için yazılmadığı düşünüldüğünde, iyi yazılmış edebiyattan çocukların her zaman kendi paylarını alabilecekleri gerçeği ortaya çıkar. Bu anlamda iyi bir çocuk, ilkgençlik, gençlik edebiyatı aynı zamanda iyi bir büyük edebiyatıdır da. Elbette ki bunun tersi de doğru. Bu nedenle edebiyatın her çeşidi salt dönemsel olmakta kalmazlar, birbirlerini tamamlayarak hayatın akışına, bütüncüllüğüne ortak olurlar. Bu tür has edebiyat ürünleri, o nedenledir ki everensel edebiyatın içinde de yerlerini alırlar. Gençlik edebiyatına ille de bir adres tespiti yapacaksak, o büyük edebiyata giden yolun başında bulunur. Bu edebiyat okuma kültürü yaratmada, gençlerin psikolojik sorunlarına yardımcı olmada, duyarlılıklarını besleyip geliştirmede, sorumluluk duygularını artırmada özel bir önem taşır.

Gençlere her konuda yazılabilir. Hiçbir konu onlar için yasak, ya da tabu olamaz. Ama onların yaş duyarlılıklarını, devingenliklerini, çağın getirmiş olduğu değişime uyumlulukları düşünüldüğünde, anlatımın onlara özgülükle donanması gerekir. Bu nedenle, gençler için yazan bir yazar, konusunu, kurgusunu, dilini, biçemini gençlerin yaş, kültür ve duyarlılık düzeyini düşünerek belirlemesi gerekir. Gençlerin yaşam biçimlerini, hayat anlayışlarını, nelerden zevk aldıklarını, ya da almadıklarını bilmeden yazmaya kalkışmak, kör bir kuyuya taş atmaya benzer. Gençler çok devingen, değişken, yeniliklere açık, sevmeye-sevilmeye yatkın, özgürlüklerine sevdalı oldukları için, onlara bir kitabı hatır için okutamazsınız. Gençler çok sabırlı olmadıkları için, yapıtın ilk sözcükten itibaren kendilerini kuşatması gerekir. Bu kuşatmayı başaramayan yapıtlar, pek çok özgünlükler taşısa da okunurluklarını yitirebilirler. Çünkü çocuklar, gençler için kurulmuş olan pek çok tuzak onları kapıp almak için hemen yanı başlarında beklemektedir. Onları beyinlerinden değil görselliklerinden kuşatmak, çekip içlerine almak için televizyonlar, internetler, VD’ler, CD’ler, MSN’ler, kameralar, fotoğraf çeken cep telefonları, videolar, porno siteleri, kafeler yirmi dört saat sıradadır. Edebiyat, okurunu onlara kaptırdı mı bir daha kolay kolay kurtaramaz.

Sanal dünyanın teslim aldığı çocuklarımıza, gençlerimize “e” kuşağı dendiğini biliyoruz. Her şeyi onaylayan, baş sallayan apolitik gençliğe de “yes kuşağı” dendiğini yakında öğrendik. “Yes kuşağı”nı dünyanın ilk global kuşağı olarak tanımlamak olası. Bu kuşak yakın zamanda doğdu. Hiç zahmet etmeden, emek vermeden, alın teri dökmeden teknolojinin en ileri iletişim aygıtlarına sahip oldular. Ev bilgisayarlarını, leptopları, görüntülü cep telefonlarını, çok kanallı televizyonları, radyoları, volkmenleri ellerinin altında buldular. Tepe tepe kullandılar onları. Giderek o aletlerin tutsağı oldular. Yalnızlaştılar, insan sıcaklığından uzaklaştılar, kütüphaneleri unuttular. Kendilerine sanal bir dünya yaratarak mutluluğu orada aramaya başladılar. Dinledikleri müziklerle, oynadıkları oyunlarla, izledikleri filmlerle, çetleştikleri internetle küresel dünyaya “entegre” oldular. Kendilerine gerekli olan bilgileri kitaplardan değil, internette aradılar, buldular. Yeni bir internet dili yaratarak sözcükleri kısaltmalara, kısaltmaları simgelere, simgeleri kırılmalara, dökülmelere kadar böldüler, küçülttüler. Dili bozdular, kaynaklarını kuruttular, sanal bir kirlilik yarattılar. Giderek tembelleştiler. İnternet varken telefonda konuşmayı bile sıkıntı saydılar. Önceleri okuma özürlülerdi, daha sonra konuşma ve yazma özürlüsü haline geldiler. Her şeyden çabuk sıkılmaya başladılar. İyice apolitik, kaçak, apsürt oldular.

Şairlerin, yazarların, kısaca sanatçıların toplumun önünden gitmeleri gerektiğini sık sık söyleriz. Doğrudur. Öncü, yürekli, has bir sanatçıdan bu beklenir. Ama unutulmamalıdır ki çağımız çok hızlı bir biçimde değişmektedir. Bu nedenle, çağına öncülük yaptığını sanan her yazar, ayrımına varmadan çağının gerisinde kalabilir. Çağcıl değişim, en hızlı bir biçimde çocukların ve gençlerin dünyalarına yansıdığı için, bu alandaki değişim daha hızlıdır. Bu durum, çocuklar ve gençler için yazan yazarları, diğer yazarlara göre çağının gerisine düşme riskini daha çok taşırlar. Bu yüzdendir ki çocuklara, gençlere yazan bir yazarın çağcıl değişimi, oluşumu, dil ve beğeni düzeyini çok iyi saptaması, kendini ona göre yeniden yaratması beklenir. Yoksa çok çabuk eskirler, gündemden çok çabuk düşerler, silinip giderler.

Sadece 15-24 yaşları arasındaki genç nüfusun toplam nüfusa oranı %60’ları buluyor. Bu da ülkemizde ortalama 50 milyon insan demektir. Gençlik edebiyatını hâlâ Ömer Seyfettin’in yazdıklarını sanan, 100 Temel

Eser şablonculuğunu okuma kültürü kabul eden, kâğıda, kitaba, mürekkebe dokunmayan sanal kitaplarla sanal dünyalar kuran anlayışın gençliği bir milim öteye götürmeyeceğine inanıyoruz. Yakın dönemlerde dinsel gericilikle kuşatılan çocuk ve gençlik edebiyatını ayrı bir tehlike olarak vurgulamakta yarar görüyoruz.

Çocuk ve gençlik edebiyatı, tüm edebiyatlar içinde sömürüye, ikiyüzlülüğe, cinsel istismara açık bir edebiyat. Abartılmış bir serüvencilik, çarpıtılmış cinsellik, sanallaştırılan bir hayat çocuklarımızın ve gençlerimizin özledikleri devingen, değişken dünyanın ürünleri olamaz. Çocuk ve gençlik edebiyatı, evde canı sıkılan ev hanımlarının torunlarına anlattıkları masallarla, emekli olmuş öğretmenlere yeni iş alanları bulma mantığıyla yaratılamaz. Edebiyatın bir kültür birikimi ve uzun erimli sevda, maraton koşusu olduğu hiçbir zaman gözlerden ırak tutulmamalıdır.

İnsanlığın umudu çocuklarda ve gençlerdeyse, edebiyatın umudu da çocuk ve gençlik edebiyatındadır. Bunu çocuklarla, gençlerle, yayıncısıyla, yazarıyla her gün yeniden keşfetmek ve yaşama geçirmek zorundayız. Türk ulusu büyük bir çocuk ve gençlik dünyasına sahip. Onların edebiyatı da bu büyüklüğe yakışır düzeyde olmalı.

ÇOCUK VE GENÇLİK YAZININ\IN NERESİNDEYİZ?

M. Sadık Aslankara

Çocuk yazınına yönelik özgün çalışmaların bunca geç kalmışlığından çok, eksikliği, yetersizliği üzerinde durulmalı bence! Köklü mü köklü geleneğe sahip, masaldan, söylenceden, gülmeceden, şiirden beslenen bir çocuk yazınımız olduğu apaçık... Bunun için Dede Korkut Hikâyeleri'ni, Anadolu'da süregelen masal anlatma geleneğini, ne bileyim Eflatun Cem Güney, Oğuz Tansel, Hasan Lâtif Sarıyüce'nin tadına doyum olmaz güzellikteki masallarını anımsamak yeter...
Ne var ki, bunca köklü geleneğe sahip olduğumuz, olağanüstü birikime yaslandığımız halde bugünkü çocuk yazınımızın konumunu yeterli bulmanın da olanağı yok! Üstelik, geçmişten günümüze bu alanda göz kamaştırıcı parlaklıkta ürünler verildiği, çocuklara özgülenmiş dünyanın en eski tiyatrolarından birine sahip olunduğu halde...

Nitelikçe yüksek çocuk yazını ürünleri sayıca daha azken, yaygınlık yansıtanlar da nitelikçe yoksul nedense. Zaten, "ülkemizde yaklaşık 250 çocuk kitabı yazarı(nın) yılda yaklaşık 1000 çocuk kitabı ürettiği göz önüne alınırsa, bunların hepsinin nitelikçe yüksek olmasını beklemek de safdilliktir herhalde." (Serpil Ural Çağdaş Türk Dili, Mayıs 2004)

Kuramsal bağlamda çocuk yazınına özgülenmiş kitaplar da yok denecek kadar az! Necdet Neydim'in, Selahattin Dilidüzgün'ün, Öner Ciravoğlu'nun, A. Ferhan Oğuzkan'ın kitapları, Meral Alpay'ın, Robert Anhegger'in, İnci San'ın, Enver Naci Gökşen'in vb. kimi çalışmaları bir çırpıda anımsayıverdiklerim. Bu yönde alana katkı sağlayan yazarlar ya da bilimciler de parmakla sayılacak denli az demek ki!

Çocuk yazınının, cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak bir bütün halinde en azından 1970'lere dek görevci yapı taşıması, 70 ortalarından günümüze, farklı yaklaşımlarla karşılaşılsa da görevci anlayışın, en azından ana damar halinde süregelmesi olağan sayılmalı. Çocuk yazınına yönelik özgün çalışmaların bunca geç kalmışlığından çok, eksikliği, yetersizliği üzerinde durulmalı bence!

(İnternet'ten)

TÜRK ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATININ DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Türk çocuk ve gençlik edebiyatının başlangıcının nereden, hangi zaman diliminden başlatılması gerektiği hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Gerçi bu konuda araştırma yapanların hemen hepsi Kayserili Doktor Rüştü'nün 1858 yılında yayınladığı, içinde birtakım kıssalar, şiir parçaları bulunan Nuhbetü'l Etfâl adlı 59 sayfalık alfabesi ile Mümeyyiz gazetesinin 1869 yılında çocuklar için yayınlamaya başladığı ekleri bir başlangıç olarak göstermektedirler. Sırası gelince yalnız çocuk edebiyatı konusunda değil, eğitim ve Türk dili bakımından da oldukça önemli olan Nuhbetü'l Etfâl ve çocuklar için yayınlanan gazeteler üzerinde durulacaktır.

Aslında bu iki başlangıç noktası, hiçbir zaman gerçek bir çocuk edebiyatının müjdecisi olmamıştır. Bu çabalar oldukça bilinçsiz yürütülen bir hazırlık döneminin ilk adımlarıdır.

Çocuk ve gençlik edebiyatımızı beş temel bölümde incelemenin doğru bir uygulama olacağını sanıyoruz:

Okur yazar sayısının yok denecek kadar az olduğu, hiçbir ülkede çocuklar için kitapların yazılmadığı çok uzun süren bir dönemde kitaplar yoktu ama sözlü kaynaklar (masallar, destanlar, söylenceler, kıssalar) vardı. Gerçi bu kaynaklar yalnızca çocuklara özgü değildi. Büyükler kendi aralarında toplanarak becerikli anlatıcılara bunları anlattırıyorlardı. Özellikle destan anlatmayı kendisine meslek edinmiş gezginci destancılar sözlü halk kültürünü oldukça başarılı düzeyde yaymakta idiler. Çocuklar da büyüklerinin yanında anlatılanları dinliyorlardı elbette. Buna göre çocuk edebiyatımızın başlangıcını çok ötelere götürmek gerekir. Kanımıza göre Türk çocuk edebiyatı belirli ve karakteristik nitelikler taşıyan beş dönemde incelenmelidir:

1. Klâsik Dönem (1070/1858)
2. Hazırlık Dönemi (1858/1911)
3. Kuruluş Dönemi (1911/1945)
4. Doğan Kardeş Dönemi (1945/1970)
5. Gelişme ve Yaygınlaşma Dönemi (1970/ 2010)

KLÂSİK DÖNEM (1070-1858)

Edebiyatımızda, anonim ve sözlü kültür geleneğinin yanında 1070-1858 dönemi arasında doğrudan çocuklar amaçlanmasa da onların da okuyarak ya da dinleyerek yararlanacakları kitaplar yazılmıştır. Başta Dede Korkut kitabını saymak gerekir ama onun kitaplaşmış biçimi 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Ne ki, kimi Dede Korkut öykülerinin, söz gelimi Beyböğrek'in, Tepegöz'ün uzun yıllardan beri halk belleğinde yaşadığını biliyoruz.

Araştırmacılarımız bu dönemin başlangıcı olarak Kütahyalı Şeyhi'nin (1431) Harname'sini göstermektedirler. Ardından da Nabi'nin (1642-1712) oğlu için yazdığı Hayriyye, Sümbülzade Vehbi'nin (1718-1808) gene oğlu için yazdığı Lutfiyye'i listeye eklerler. Aslında bu iki Osmanlı şairinin yazdıklarının benzerleri, Türkler Orta Asya'da yaşarken de yazılmıştır. Bir başlangıç aranacaksa daha gerilere gitmek gerekir. Bizce ilk menzil taşı kuşku yok ki Kutadgu Bilig'tir.

Kutadgu Bilig

1069/1070 yıllarında Balasagunlu Yusuf Hâs Hacib tarafından feûlün feûlün feûlün feûl kalıbıyla yazılan 6645 beyitlik Kutadgu Bilig, daha çok gençlere seslenen öğütleriyle didaktik bir eserdir. Aynı zamanda ilk İslâmî Türk eserlerinden birisidir de. Karahanlı hükümdarı Ebu Ali Hasan bin Süleyman Arslan Karahan adına yazılmış ve ona sunulmuştur. 19. yüzyılın ortalarına kadar çocuklar için, gençler için kitap yazmak diye bir şey söz konusu değildi. Çocukların, gençlerin eğitiminde yararlı kabul edilen kitaplar medreselerde okutulur, açıklanırdı. Şeyh Sadî'nin Gülistan adlı kitabı İslâm ülkelerinde yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulmuştur.

Elle yazılıp çoğaltılan (yazma) kitaplar çok az sayıda insanın, daha çok da meraklılarıyla bilim adamlarının eline geçebiliyordu. Zevk için kitap okumak bugün olduğu gibi kişisel bir eylem olmaktan çok aile içinde ya da eş dost toplantılarında gerçekleştirilen bir grup davranışıydı. Böyle toplantılarda kitapları birisi okur, öbürleri de dinlerlerdi. Bu adet Türkiye'de sinema, radyo ve televizyonun yaygınlaştığı yakın yıllara dek sürmüştür. Halit Ziya Uşaklıgil anılarında 1870-80'li yıllarda başta vali olmak üzere

dedesinin konağına davet olunan İzmir'in ileri gelenlerine kitap okuduğunu anlatır. Kuşku yok ki aile ortamında kitap okuma geleneği yalnız kentlerde değil köy ve beldelerde de sürüp gitmekteydi.

Böylece eski devirlerde kitaplar, çok az sayıda çoğaltılabilse de birçok kişiye dolaylı olarak ulaşabiliyordu.

Kutadgu Bilig bu tür kitaplardandı. Hayriyye ve Lutfiyye'ye göre o devrin öz, arı ve duru Türkçe'siyle yazılmıştır. İçinde Arapça-Farsça tek sözcük yoktur. Anlatımı başarılıdır. İçinde açıklanan düşünce ve öğütler Hayriyye ve Lutfiyye'dekilerle hemen hemen birebir örtüşür. İhtimal ki Nabi Kutadgu Bilig'i okumuştur. Aralarında çok büyük bir benzerlik vardır. Gerçi Kutadgu Bilig o devrin saf Türkçe'sinin ölümsüz bir belgesi iken Hayriyye'nin dili oldukça ağır Osmanlıca'dır. Ayrıca Kutadgu Bilig'de sonrakilerden farklı olarak bazı öykülere de yer verilmiştir. Güntokdı Aytoldı Hikâyesi, Küntogdı Öğdülmüş Hikâyesi, Küntoğdu Öğdülmiş Odgurmuş Hikâyesi, Öğdülmiş Odgurmuş Hikâyesi.

Kutadgu Bilig'in Reşit Rahmeti Arat tarafından aslı ve bugünün Türkçe'sine çevirisi bir arada 1959 yılında yayınlanmıştır. (TTK yayını)

Kutadgu Bilig'den:

Ukuşka biligke bu tilmaç til
Yaruttaçı erni yorık tilni bil
(*Erdeme, bilgiye dilmaç olur dil,*
Dayanağın dildir, kıymetini bil.)

K***işik til agırlar bulur kut kişi***
Kişik til uçuzlar barır er başı
(Diliyle kut bulur yücelir kişi,
Diliyle ucuzlar hem gider başı.)

Til arslan turur kör işikte yatur
Aya evlük ev sak başıngın yiyür
(Dil bir arslandır ki eşikte yatar,
Dikkat ev sahibi, başını yutar.)

Tilin emgemiş er negü tir eşit

Bu söz işge tutgil özünge işit
(Dilinden çok çekmiş insanı işit,
Onu dinle, tut ve kendine iş et.)

Atabetü'l Hakayık

Türklerin Anadolu'ya yerleşmeden önceki devirlerde öz Türkçe ile yazılmış ikinci öğüt kitabıdır. Yazarı Edib Ahmed Yüknekî'dir. Nerede, ne zaman yazıldığı hakkında kesin bilgiler yoktur. Yüknek'in bir köy adı olduğu, Semerkant yakınlarında bulunduğu hakkında bilgiler vardır. Kitap Dâd Sipehsalar Mehmet Bey adında bir Türk beyine sunulmuştur. Mehmet Bey'in Selçuklu Türklerinden 1102/1130 yılları arasında Semerkant hükümdarı Muhammet Bin Süleyman olduğu sanılır. Zamanla çoğaltılan nüshalarında kitabın adı Hibetü'l Hakayık, Aybetü'l Hakayık, Abdetü'l Hakayık, Atabetü'l Hakayık biçiminde farklı farklı yazılmıştır.

Edib Ahmed Yüknekî'nin usta bir şair olduğu, Arapça/Farsça dillerini bildiği kitaptan anlaşılmaktadır. Yaşamı hakkında kesin bilgiler yoktur. Anadan doğma kör olduğu yaygın bir söylentidir.

Kitap feulün feulün feulün feul kalıbıyla yazılmıştır. Kutadgu Bilig mesnevi biçiminde (beyitlerle) yazıldığı halde Atabetü'l Hakayık Türklerin klâsik koşuk birimi olan dörtlüklerden oluşmaktadır. Uyakları mani tarzı denilen AAA, BBB, CCC biçimindedir. Kitap baş tarafta kırk beyitlik bir bölümden sonra dörtlüklerle devam etmektedir. Dörtlüklerin sayısı 101 adettir.

Atabetü'l Hakayık'tan :

Bahalık dinar ol biliglig kişi
Bu cahil biligsiz bahasız bişi
Biliglig biligsiz kaçan teng olur
Biliglig tişi er cahil er tişi
(Altınca değerli bilgili kişi,
Cahilin beş para etmez her işi,
Bilgiliyle cahil nasıl denk olur,
Bilgili dişi er, cahil er dişi.)

Süngekge yilik teg erenge bilig

Eren körkü akl süngekning yilik
Biligsiz yiliksiz süngeg teg kalı
Biligsiz süngegle sunulmaz elig
(Kemiklerde ilik, insanda bilgi,
Bunlar sağlar onlara güzelliği,
Bilgisizler boş bir kemiğe benzer,
Boş kemiğe kim uzatır elini.)

Harname

Şeyhî (Ölümü 1431) tarafından feilâtün mefâilün feulün kalıbıyla yazılmış mesnevi biçiminde 126 beyitlik güzel bir fabldır. Feilatün feilatün feilün kalıbına uyan dizeler de çoktur. Konusu yük çekmekten, yeterli beslenmemekten dolayı bir deri bir kemik kalmış zavallı bir eşeğin başından geçenlerdir. Zayıf ve hasta eşek işe yaramaz duruma düşünce sahibi evden atar. Eşek kırda dolaşırken et ve yağ bağlamış besili öküzler görür. Bunlar ekin tarlalarında serbestçe yayılmaktadır. Başlarında birer tacı andıran boynuzları vardır. Eşek bir kendi haline, bir de onlara bakar. Ağır yükler taşıdığı halde neden kendisi aç ve perişandır? Öküzlerin başlarını süsleyen boynuzlar neden kendi başında yoktur? Düşünür ama bunun nedenine bir türlü akıl erdiremez.

Eşekler arasında çok yaşlı, görmüş geçirmiş, deneyimli, bilge bir eşek vardır. Zayıf eşek ona gider “Biz en ağır işleri gördüğümüz halde neden bize bakmıyorlar? Öküzlerin başlarındaki boynuzlardan neden bizde yoktur?” diye sorar. Yaşlı eşek şöyle der: “Tanrı öküzleri aş/ekmek üretsin diye yarattı, Onlar arpa/buğday yetiştirirler, onları işleyip onları yerler. Yaptığımız işe göre bize boynuz değil kulak kuyruk bile çoktur.”

Bunları dinleyen eşek oradan ayrılır “Ben de artık ekin işleyeyim, yaz kış orada yatıp kışlayayım,” diyerek yakın bir tarlaya gider. Başaklanmış ekinleri öyle bir yer, öyle bir yer ki tarlayı hiç ekilmemişe çevirir. Karnı tıka basa doyunca keyfinden naralar atar. Ekin üstünde yatıp yuvarlanır.

Tarla sahibi uzaktan tarlasını görünce ne yapacağını şaşırır. Kalın bir sopa kaparak zavallı eşeği adam akıllı döver. Öfkesini bununla da yatıştıramaz. Bıçağını çekip kulaklarını, kuyruğunu keser.

Boynuz umarken zavallı eşek kulaktan kuyruktan olur.

Şeyhî bu öyküyü çocuklar için değil, kendi durumunu anlatmak için yazmıştır. Mesleği hekimliktir. Osmanlı padişahı Çelebi Mehmet'in (1. Mehmet) hastalığına saray hekimleri çare bulamayınca ünlü bir hekim olan Şeyhi Kütahya'dan çağrılır. Onun tedavisiyle padişah iyileşir. Şeyhî'ye para ve toprak bağışında bulunur. Topraklarını görmeye köye giderken yolda toprakların eski sahipleri tarafından soyulur, bütün parası elinden alınır. Şeyhî durumunu anlatmak için Harname'yi yazıp padişaha götürür.

Harname teknik, içerik, biçem ve dil yönünden Türk mizah edebiyatının şaheseri olarak nitelendirilmiştir. Dili fazla ağır ve terkipli değildir. Betimlemeleri oldukça başarılıdır.

Harname metni, Doç. Dr. Faruk K. Timurtaş tarafından bir inceleme ile birlikte yayınlanmıştır: (Şeyhî'nin Harnamesi, İstanbul Üniversitesi yayınları, 1971)

Harname: MÜNASEBETİ HİKÂYET

Bir eşek var idi zâif ü nizar
Yük elinden kati şikeste vü zar
(Zayıf ve kötürüm bir eşek vardı,
Zor yükler taşırdı, ağlar inlerdi.)

Gâh odunda vü gâh suda idi
Dün ü gün kahr ile kısuda idi
(Odundan gelirdi, giderdi suya,
Fırsat bulamazdı yatıp uyuya.)

Ol kadar çeker idi yükler ağır
Ki teninde tü komamışdı yağır
(Yükler taşırdı ki ağır mı ağır,
Sırtta tüy tüs bırakmamıştı yağır.)

Nice tü kalmamışdı et ü deri
Yükler altında kana batdı deri
(Tüy ne, kalmamıştı ne et ne deri,
Yara bere içindeydi her yeri.)

Eydür idi gören bu sûretlu
Tan degül mi yürür sünük çatlu
(Görenler derdi ki aman bu da ne?
Şaşar insan nasıl yürüdüğüne.)

Dudagı sarkmış ü düşmüş enek
Yorulur arkasına konsa sinek
(Dudağı sarkmıştı, düşmüştü çene,
Yorulurdu sinek konsa üstüne.)

Arkasından alınsa palanı
Sanki it artığıydı kalanı

Kargalar dirneği kulağında
Sineğin seyri gözi yağında
(Tünek yapmış kulağını kargalar
Sinekler gözünün yağına konar.)

Bir gün ıssı ider himayet ana
Ya'ni kim gösterir inayet ana
(Sahibi acır da korumak ister
Yani bu düşküne iyilik eder)

Aldı palanını vü saldı ota
Otlayurak biraz yüridi öte
(Aldı palanını ve saldı ota
Otlayarak biraz yürüdü öte)

Gördi otlakta yürür öküzler
Odlu gözler ü gerlü göğüzler
(Gördü otlakta yürür öküzler
Ateş gibi gözler gergin göğüsler)

Sömürüp eyle yirler otlağı
Ki çekicek kılın tamar yağı
(*Sömürüp öyle yerler otlağı*
Bir kılını çeksen damlar yağı)

Boynuzı ba'zısının ay bigi
Kiminün halka halka yay bigi
(Boynuzu bazısının ay gibi
Kiminin halka halka yay gibi)

Böğrişüp kim virirler avaze
Yankulanurdı tağ ü dervaze
(Öyle böğürürler inlerdi gökler
Yankılanırdı dağ ve kaleler)

Harı miskin ider iken seyran

Kaldı görüp sığırları hayran
(Miskin eşek eder iken seyran
Gördü sığırları pek kaldı hayran)

Geh yürür feragat ü hoşdil
Geh yayla vü kışla geh menzil
(Gezinirler ne mutlu halleri var
Yazın yayla kışın kışlaktadırlar)

Ne yular derdi ne gamı palan
Ne yük altında haste vü nâlân
(Ne yular derdi var ne semer derdi
Yükten hasta olup ağlamazlardı)

Acebe kalur u tefekkür ider
Kendi ahvalini tasavvur ider
(Şaşıp kalır ve düşünmeye başlar
Gözünde canlanır eski acılar)

Ki birüz banlarınla hilkatde
Elde ayakta şekl ü surette
(Bunlarla eşitiz yaratılışta
Elde ve ayakta tüm görünüşte)

Bunların başlarına tâç neden
Bize bu fakr ü ihtiyaç neden
(Bunların başında bu taçlar neden
Bizde bu yoksulluk ihtiyaç neden)

Bizi ger arpa ok u yay itdi
Bunların boynuzın kim yay itdi
(Bizi gerçi arpa ok yay gibi inceltti
Bunların boynuzunu kim yay etti)

Var idi bir eşek firasetlü
Hem ulu yollu hem kiyasetlü

(Bir eşek var idi bilge biriydi
Pek saygındı hem de çok bilgiliydi)

Çok geçirmiş zamaneden çağlar
Yükler altında sızırıp yağlar
(Çok yaşlıydı neler neler görmüştü,
Ağır yük altında yağlar dökmüştü)

O ulu katına bu miskin har
Vardı yüz sürdü dedi ey server
(O uluyu bulmak oldu ilk işi
Yere yüz sürdü dedi ey ulu kişi)

Sen eşekler içinde kâmilsin
Akil ü şeyh ü ehl ü fazılsın
(Sen eşekler içinde büyüksün, ulusun
Akıllısın, öndersin, erdem dolusun)

Sen eşeksin ne şek hakimi ecel
Müşkülüm var keremden itgil hall
(Sen de bir eşeksin ama bilgesin
Benim bir derdim var halleder misin)

Bugün otlakta gördüm öküzler
Geriben yürür idi göğüzler
(Bugün otlakta gördüm öküzler
Yürüdükçe gerilirdi göğüsler)

Her birisi semiz ü kuvvetlü
İçi vü taşı yağlu vü etlü
(Her birisi besili ve kuvvetli
İçleri dışları yağlı ve etli)

Niçin oldu bunlara erzani
Bize bildir şu tacı sultani
(Niçin layık görüldü bunlara

Sultan tacına benzer boynuzlara)

Yok mudur gökte bizim ılduzumuz
K'olmadı yer yüzünde boynuzumuz
(Yok mudur gökte bizim yıldızımız
Neden olmadı başta boynuzumuz)

Her sığırdan eşek nite ola kem
Çün meseldür ki dir beni adem
(Eşek bir sığırdan neden olsun kem
Ünlü bir sözdür ki der beni adem)

Her eger har ü bitemiz oldı
Çünkü yük tartar ol aziz oldı
(Gerçi eşekler pek saygın değildir ya
Yük taşıyıp layık oldular saygıya)

Barkeşlikte çün bizüz faik
Boynuza niçün olmadık layık
(Biz üstün iken yük taşımada
Niçin layık olmadık bir boynuza)

Böyle virdi cevab pir eşek
K'iy bela bendine esir eşek
(Böyle verdi cevabı pir eşek
Ey tüm belalara esir eşek)

Bu işin aslını işit illet
Anla aklında yogise kıllet
(Bu işin aslını öğren ve anla
Eğer bir noksanlık yoksa aklında)

Ki öküzi yaradıcak Hallak
Sebebi rızk kıldı ol Rezzak
(Öküzü rızk için yarattı Tanrı
Onlar besler aç komaz insanları)

Dün ü gün arpa buğday işlerler
Anı otlayup anı dişlerler
(Onlar gece gündüz buğday işlerler
Buğday otlayıp buğday dişlerler)

Çün bular oldı ol azize sebeb
Virdi ol izzeti bulara Çalap
(Onlar yetiştirdi kutsal buğdayı
Bu yüzden yüceltti onları Tanrı)

Tacı devlet konıldı başlarına
Et ü yağ doldı iç ü taşlarına
(Devlet tacı başlarına konuldu
İçleri dışları yağ ile doldu)

Bizim ulu işimüz odundur
Od uran içimize o dundur
(Biz ki ormanlardan odun taşırız
O değersiz şeydir içten yanmamız)

Bize çokdur hakiki buyrukda
Nice boynuz kulağ u kuyruk da
(Bize çoktur tanrısal buyrukta
Ne boynuzu, kulak ve kuyruk da)

Döndi yüz derdile za'if eşek
Zar ü dilhasde vü nahif eşek
(Ayrıldı dertleri kat kat artarak
Gönlü hasta, zayıf zavallı eşek)

Didi sehl ola bu işin aslı
Çünki şerh oldı babı vü faslı
(Dedi anlaşıldı bu işin aslı
Açıklandı kitaptaki yeri ve faslı)

Varayın ben de buğday işleyeyin
Anda yaylayıp anda kışlayayın
(Gideyim ben de buğday işleyeyim
Orda otlayıp orda kışlayayım)

Gezürek gördi bir gögermiş ekin
Sanki dutardı ol ekinile kin
(Gezinirken gördü bir yeşil ekin
Sanki o ekine duyar gibi kin)

Işk ile değdi girdi işlemeğe
Gah ayaklayu gah dişlemeğe
(Sevinerek ekin içine girdi
Hem çiğnedi hem de oburca yedi)

Eyle yidi gök ekini terle
Ki gören dir zihi kara tarla
(Gök ekini öyle yedi ki toprak
Ekilmemiş gibi kaldı cascavlak)

Yüriyerek toydı karnı çağnadı
Yuvarlandı vü biraz ağnadı
(Yürüyerek doydu karnı guruldadı
Yerde yuvarlandı biraz ağnandı)

Başladı ırlayıp çağırmağa
Anıp ağır yükü ağırmağa
(Sonra başlamasın mı anırmaya
Taşıdığı ağır yükleri anmaya)

Çıkarır har çün enkerül asvat
Ekin ıssına arz olur Arasat
(Eşek bet sesiyle coştukça coştu
Tarla sahibi de işitti koştu)

Ağaç elinde azmi rah itdi

Tarlasını göricek ah etdi
(Bir sopa kaparak tarlaya koştu
Çok üzüldü çünkü tarla bomboştu)

Yüreği sovunmadı söğmeg ile
Olmadı eşeği dövmek ile
(Yüreği soğumadı sövmek ile
Öfkesi yatışmadı dövmek ile)

Bıçağın çekti kodı ayruğını
Kesdi kulağını vü kuyruğını
(Bıçağını çekti ayrı tuttu vücudunu
Kesti kulağını ve kuyruğunu)

Kaçar eşek acıyurak canı
Dökilüp yaşı yerine kanı
(Kaçtı eşek acıyarak canı
Döküldü yaşı yerine kanı)

Uğrayı geldi pir eşek nagah
Sordı halini kıldı dert ile ah
(Pir eşek ansızın geliverdi
Şaşırdı ve nedir bu halin dedi)

Yirmürü inleyü dedi iy pir
Harı rübah bigi pürtezvir
(Yalvarıp inleyerek dedi ki ey pir
Ben tilki gibi ahlaksız bir eşeğimdir)

Batıl isteyi hakdan ayrıldum
Boynuz isteyi kulakdan ayrıldum
(Kötülüğü seçtim haktan ayrıldım
Boynuz isterken kulaktan ayrıldım)

Dede Korkut kitabı

(Kitâbı Dedem Korkut Alâ Lisânı Taifei Oğuzhân)

Türk halk edebiyatının bir şaheseri olan Dede Korkut kitabında on iki destansal öykü vardır. Bunlar Oğuz Destanı'nın bir epizodu ya da devamı olarak kabul edilmektedir. Dede Korkut bu öykülerin yaratıcısı ve anlatanı olarak görülmektedir. Oldukça eski bir geçmişi olan öykülerin 14, 15 ya da 16. yy.'da yazıya geçirildiği sanılmaktadır. Bu öyküler elbette yazıya geçirilmeden önce de Türkmen, Kazak, Karakalpak, Özbek ve Kırgız Türk toplulukları arasında yaygın bir şekilde anlatılmakta idi. Anadolu'da bile halk arasında **Bey böğrek** ve **Tepegöz** boyları masal ve öykü boyutunda hep anlatıla gelmiştir. Ayrıca öyküler kitaplaştırılmadan önce de bazı yazılı kaynaklarda Dede Korkut adından ve masallaşmış yaşamından söz edildiği görülmektedir. Bu kaynakların en eskisi Reşidüddin'in (1248-1318) **Câmiü't-Tevarih** adlı kitabıdır. Ali Şir Nevâi'in (1441-1501) **Nesâimü'l Muhabbe**'sinde, Ebul Gazi Bahadır Han'ın (1605-1663) **Şecere-i Terakime'**sinde Dede Korkut'tan bahisler vardır. Bazı başka kaynaklarda da aynı kayıtlara rastlanmaktadır.

Dede Korkut kimdir? Elimizde söylencelerin dışında kesin bilgiler yoktur. Söylencelere bakılırsa Hazreti Muhammet zamanında (571-632) yaşamış ve aydın, parlak gözlü bir dev kızından doğmuştur. Altmış arşın boyunda bir insanmış. Reşidüddin ve Esülgazi'nin naklettiği söylencelere göre 295 yıl ömür sürmüştür. Bu söylencelerin arasında ayrıca yaşadığı yer olarak SirDerya nehrinin sol kıyısında yaşayan bir Kazan obası olduğunu bildiren bilgiler de vardır.

Asya'da yaşayan bir Oğuz Türk'ü olduğu kesindir. Öykülerde kopuz (bağlama) çalan, bunları düzüp koşan bir ozan hem de sözüne güvenilen, akıl danışılan, sevilip sayılan bir bilge, duası alınan bir kutlu kişi olarak belirmektedir. Bu kişiliğin tüm öykülerde sergilendiği görülür. Doğan çocuklara o ad koymakta, darda kalanlara o yardıma koşmaktadır. Anlaşmazlıklar onun araya girmesiyle çözülmektedir.

Öykülerin Türkler Müslüman olmadan önce teşekkül ettiği çok bellidir. Çünkü öykülerde geçen kadın ve erkek adları Müslümanlıktan önce kullandığımız adlardır: Alperen, Bayındır, Basat, Begil, Boğaç, Beyrek, Budak, Büre, Biçen, Büğdüz, Çöğür, Dirse, Demir, Duha, Dumrul, Düzen, Dündar, Dülek, Düger, Dönebilmez, Eğrek, Eylik, Emen, Emre, Emren, Güne, İlalmış, Kan, Kapak, Kamgan, Kulmaş, Kaban, Kazılık, Kıyan, Konur, Katılmış, Kınık, Kazan, Korkut, Mamak, Oğuz, Okçu, Seğrek,

Salur, Selçuk, Soğan, Sarı, Toğsun, Turalı, Uruz, Uşun, Ulaş, Yigenek gibi erkek adlarıyla, Burla, Selcen, Cankız, Ayna Melek, Kutlu Melek, Paşa Melek, Banı Çiçek gibi kadın adları İslamiyetten önceki devirlere aittir. Türkler Müslümanlığı kabul ettikten sonra yavaş yavaş bazı güzel adetlerini, alışkanlıklarını terk ettiler. Adlarını da değiştirdiler. Arap İsrail adlarını takındılar. Çocuklarına Türkçe adlar yerine Arap İsrail adları koydular.

Türk coğrafyasında Dede Korkut'a ait olduğu söylenen çok sayıda mezar ve türbe vardır. Türkiye'de Ahlat'ta, Azerbaycan'ın Derbend şehri yakınlarında, Kırgızistan'da Garkan denilen yerde, Siri Derya çevresinde ve Özbekistan Cumhuriyeti'nin başkenti Taşkent yakınlarında türbe ve mezarları mevcuttur.

Öykülerde hayranlıkla, tutkuyla İç Oğuz, Dış Oğuz diye anlatılan Oğuz ülkesi neresidir? Oğuz ilinin Orta Asya'da Türkistan ile Azerbaycan ve kuzey doğu Anadolu topraklarını kapsadığı anlaşılmaktadır. Oğuz ülkesinin batı sınırı Pasin, Bayburt, Kars dolaylarından geçmektedir. Oğuzlar Gürcistan ile yakın komşu idiler.

Öykülerde atalarımız olan Oğuz Türkleri, sağlıklı, gürbüz, cesur, doğru sözlü, doğru özlü, hep birlik, beraberlik içinde yaşayan, yurtları için canlarını feda etmekten çekinmeyen, zora düşenlere hiç bir çıkar gözetmeden yardıma koşan yurtsever ve onurlu insanlar olarak çok başarılı bir anlatımla canlandırılır. Başka hiçbir ülkenin destan ve destansı öykülerinde mekan olarak doğa, bu denli canlı, şiirsel ve sevgi odağı olarak anlatılmamıştır. Oğuz Türkleri yaşadıkları doğayı severler. Çünkü güzel bir doğanın içinde yaşamaktadırlar. Karlı dağlar, kayalardan çığnam çığnam çıkan sular, coşkun ırmaklar, yeşil ormanlar, yaylalarda, ormanlarda yaşayan kızıl geyikler, alageyikler, sığırlar, sülünler, keklikler, telli turnalar, akça kuğular vardır. Çevreyi sevmede, korumada günümüz insanlarından daha duyarlıdırlar. Dualarına, "Karşı yatan karlı dağların yıkılmasın, gölgeli kaba ağacın kesilmesin, coşkun akan güzel suyun kurumasın," diye başlarlar.

Bu güzel öyküler bundan en az beş yüz, altı yüz yıl önce kitaplaştırılmıştır ama kitap olarak yaygınlığı ve okunurluğu kuşkuludur. Örneğin Battal Gazi destansal öyküleri, bir Arap halk öyküsü olan Leyla ile Mecnun oldukça yaygın yazılıp okunduğu halde Dede Korkut öyküleri 20. yy.'ın başlarına

kadar gizliliğini ve bilinmezliğini sürdürmüştür. Von Diez adlı Alman yazarı 1815 yılında **Denkwürdigkeiyten Von Asien** adlı kitabında Dresten kütüphanesinde bulunan yazma **Kitabı Dedem Korkut Alâ Lisanı Tâifei Oğuzan'**dan **Tepegöz** öyküsünün Almanca çevirisini yayınlayınca Dede Korkut öykülerinin varlığı ortaya çıkabilmiştir. Ne var ki bu buluş uzun süre batı dünyasında ilgisizlikle karşılanmıştır. Türkolog W. N. Barthold da kitabın varlığını öğrenmiş ama esaslı bir inceleme yapmadan kısa yayınlarla yetinmiştir. Kitap Türkçe'ye Von Diez'in keşfinden ancak yüz yıl sonra 1915 yılında Kilisli Muallim Rifat (Bilge) tarafından İstanbul'da yayınlanmıştır. Bu yayından sonra kitap Türk bilginlerinin ve yabancı Türkologların büyük ilgisini çekmiştir.

Dede Korkut kitabının çocuk edebiyatı içinde yaygın olarak yer alması ise 1939 yılından sonradır. Orhan Şaik Gökyay aslındaki anlatı güzelliğini bozmadan günün Türkçe'sine uyarlamıştır. Dede Korkut Masalları adlı bu kitap 1939'da M. E. Bakanlığınca yayınlanmış ve 1973 yılına kadar çok sayıda basılmıştır.

Dede Korkut öyküleri çocuk ve gençlik edebiyatı için eşi bulunmaz birer kaynaktır. Bunlar bugünün Türkçe'siyle yeniden anlatmaya, oyunlara, romanlara konu olmaya çok elverişlidir.

Dede Korkut kitabından: DELİ DUMRUL'UN KÖPRÜSÜ

Deli Dumrul adında genç bir adam kuru bir çayın üstüne bir köprü yaptırmıştı. Başında beklemeye başlamıştı. Köprüsünden geçenden otuz üç akçe, geçmeyenden döve döve kırk akçe alıyordu. Bunu niçin böyle yapıyordu? Ünlü bir insan olmayı aklına koymuştu. "Ünüm yeryüzünün her tarafına yayılsın. Adım Şam'da, Rum'da (Anadolu'da) duyulsun. Benden deli, benden yiğit bir insan olmadığını herkes öğrensin," diyordu.

Herkes iyilikle ünlü olmayı isterken o böyle uygun olmayan bir yolu seçmişti.

Bir gün yiğit atının üstünde köprüsünün yanına geldiğinde bir obanın orada çadır kurduğunu gördü. Obanın insanları ağlayıp dövünüyorlardı. Deli Dumrul yanlarına sokuldu:

"Siz de kimlersiniz," diye bağırdı. "Köprümün yanında bu gürültü nedir? Ne ağlayıp sızlanıyorsunuz?"

"Bey yiğit," dediler. "Güzel bir yiğidimiz öldü. Ona ağlıyoruz."

“Bire yiğidinizi kim öldürdü? Benim köprümün yanında bir yiğidi öldürmeye nasıl cesaret etti?”

“Beyim, yiğidimizi kimse öldürmedi. Yüce Allah’ın emri böyle imiş. Al kanatlı Azrail geldi, yiğidimizin canını aldı.

Deli Dumrul öfkelendi.

“Bu Azrail dediğiniz de ne kişidir ki gelip can alıyor. Şimdi nereye gitti? Söyleyin bana, yetişip haddini bildireyim. Alca kanını yeryüzüne akıtayım. Yiğidin canını kurtarayım.”

“Azrail kimsenin gözüne görünmez, nereye gittiğini de kimse bilmez. Yerini ancak Allah bilir,” dediler.

Deli Dumrul el açtı, Allah’a yakarmaya başladı:

“Ey yüce Tanrım,” dedi. “Şu Azrail dediklerini gözüme göster. Gencecik insanların canı nasıl alınırmış, ona göstereyim. Savaşayım vuruşayım. Bir daha güzel yiğitlerin canını alamasın.”

Dumrul’un sözleri Allah’a hoş gelmedi. Azrail’e emretti:

“Git,” dedi, “şu Tanrı buyruğu nedir tanımayan delinin gözüne görün, benzini sarart, canını hırıldat, al gel.”

Deli Dumrul kırk yiğidiyle evinde yiyip içip oturuyordu. Azrail yaşlı bir adam kılığında çıkıp geldi. Ne çavuş gördü onu ne de kapıcı. Deli Dumrul’un görür gözü görmez oldu, tutar eli tutmaz oldu. Gözüne dünya zindan kesildi.

Yaşlı bir adam sandığı Azrail’e seslendi:

“Bire ne heybetli ihtiyarsın! Kapıcılar seni görmedi. Çavuşlar seni duymadı. Gören gözüm görmez oldu. Tutan elim tutmaz oldu. Altın kadehim yere düştü. Bire sakalcığı akça koca! Gözceğizi bozca koca! Kimsin sen, söyle bana. Yoksa kazam belam dokunur sana.”

Böyle deyince Azrail öfkelendi:

“Sakalımın ağardığını niçin beğenmiyorsun? Nice ak sakallının, kara sakallının canını çok aldım. Gözlerimin bozardığını niçin beğenmiyorsun? Güzel gözlü kızların gelinlerin canını çok aldım. Övünüp durdun, al kanatlı Azrail bir elime geçse de vuruşup canını alsam dedin. Canları ben alırım. Şimdi senin canını almaya geldim, canını verecek misin? Yoksa benimle cenk edecek misin?”

Deli Dumrul şaşırdı:

“Bire al kanatlı Azrail dedikleri sen misin?” dedi.

“Benim,” dedi Azrail’de.

“Bire Azrail, ben seni geniş yerde ararken dar yerde elime düştün. Seni öldüreceğim. Güzel yiğidin canını kurtaracağım.”

Dumrul kara kılıcını kaptı, Azrail’e hamle etti. Azrail bir güvercin oldu. Uçtu gitti.

Kabadayı Deli Dumrul elini eline vurdu, kah kah güldü. Yiğitlerine:

“Gördünüz ya,” dedi, “Azrail’i öyle korkuttum ki geniş kapıyı bıraktı, dar bacadan kaçtı. Korkusundan güvercin olup uçtu. Doğana aldırmayınca ben onu bırakır mıyım hiç.”

Atına bindi. Doğanını eline aldı. Dereye tepeye at sürdü. Bir iki güvercin avladı. Döndü, evine geliyordu. Azrail atının gözüne göründü. At Deli Dumrul’u kaldırıp yere vurdu. Kara başı bunaldı, elini kolunu kaldıramaz oldu. Azrail geldi, ak göğsünün üstüne kondu. Biraz önce mırıldanırken şimdi hırıldamaya başladı. Dili dolaşa dolaşa:

“Bire Azrail affet beni. Ben seni böyle bilmezdim. Gizlice can aldığını duymamıştım. Al şarap içmiştim. Şaraplıydım, ne söylediğimi bilmiyorum. Beylikten usanmadım, yiğitliğe kanmadım. Ne olur Azrail, canımı alma benim.”

“Neler saçmalıyorsun gene. Bana niçin yalvarıyorsun. Yalvaracaksan Tanrı’ya yalvar. Can veren de can alan da odur. Ben emir kuluyum.”

Dumrul sesini yükseltti:

“Sen neden başıma bela oluyorsun öyleyse? Çekil yanımdan. Ben yüce Tanrı’ma yakarayım,” dedi. Ellerini kaldırdı:

“Ey Tanrım, yücelerden yücesin. Kimse bilmez nicesin. Ey güzel Tanrım! Nice cahiller seni gökte arar, yerde arar. Sen inananların gönlündesin. Ne olur, benim canımı istiyorsan sen al, Azrail’e bırakma.”

İnanılmaz ama yüce Allah’a Deli Dumrul’un sözleri hoş geldi. Azrail’e seslendi:

“Madem Deli Dumrul birliğimi bildi. Ey Azrail, Deli Dumrul canı yerine can bulsun, onun canı serbest kalsın,” dedi.

Azrail Tanrı buyruğunu Dumrul’a açıkladı:

“Senin için can verecek kimin kimsen var mı?” dedi.

“Var,” dedi Deli Dumrul, “Bir yaşlı babamla anam var. Gel gidelim. İkisinden biri belki canını verir. Onunkini al, benim canımı bırak.”

Deli Dumrul koştu, babasının yanına gitti. Sarılıp elini öptü. Üzüntülü bir sesle:

“Benim bir tanecik sevgili babacığım,” dedi. “Sarhoş oldum. Kötü sözler söyledim. Tanrı canımı almak için Azrail’i gönderdi. Ben de yalvarıp yakardım. Tanrı yakarımı kabul etti. Canının yerine can bul, seninki serbest kalsın, dedi. Babacığım, şimdi senden can dilerim. Verir misin yoksa ah oğul diye ağlar mısın?”

Babasının gülen yüzü soldu, şakıyan dili dolaştı:

“Ah oğlum, aslan oğlum,” dedi. “Doğduğunda kırk deve kurban kestim. Kızımın gelinimin çiçeğisin. Eğer karşı yatan dağım gerekse ver, Azrail’e, yaylası olsun. Soğuk soğuk pınarlarım gerek ise, söyle, Azrail’e içmesi olsun. Tavla tavla şahbaz atlarım, katar katar develerim, ağıllar dolusu koyunlarım gerek ise hepsi Azrail’in olsun. Bunlar yetmezse, ne kadar altınım akçem varsa hepsini alıp götürsün. Şunu bil ki, dünya tatlı, can azizdir. Canımı veremem.”

Deli Dumrul babasından yüz bulamayınca anasının yanına vardı. Başına gelenleri bir bir anlatıp yandı yakıldı. Anası:

“Ey oğul, aslan oğul, dillere destan oğul. Seni dokuz ay karnımda taşıdım. Dolama beşiklerde beledim. Dolu dolu ak sütümü emzirdim. Düşmanlara tutsak düşseydin, ak burçlu hisarlara hapsedilseydin, altın akçe gücüyle seni kurtarırdım. Yaman yere varmışsın, varamam. Şunu bil ki Dünya tatlı, can azizdir, canıma kıyamam,” dedi.

Anası da can vermeyince Azrail geldi, Dumrul’un karşısına dikildi.

“Başka umut kapın kalmadı,” dedi. “Canını alacağım.”

“Ne olur, bana birkaç dakika süre ver. El kızı eşim var. Daha yeni evlendik. Yanına varayım. Çok hakkı var bende. Helal etmesini isteyeyim.” Azrail izin verdi. Dumrul karısının yanına vardı. Başına gelenleri ona da anlattı. Karısından isteklerini açıkladı:

“Sevgili karıcığım,” dedi. “Azrail canımı alacak. Yüksek yüksek karlı dağlarım sana yaylak olsun, Soğuk soğuk pınarlarım sana içme olsun. Tavla tavla şahbaz atlarım binitin olsun. Katar katar develerim yükünü taşısın. Ağıllar dolusu koyunlarım sana şölen olsun. Gözün kimi tutarsa, gönlün

kimi severse ona var. İki oğlancığımı öksüz bırakma!” dedi ağlayarak. Selvi boylu genç kadın, hıçkırarak karşılık verdi:

“Ne diyorsun, neler söylüyorsun? Göz açıp da gördüğüm, gönül verip sevdiğim! Bir yastığa baş koyduğum! Koç yiğidim! Şah yiğidim! Karşı yatan kara dağları ben sensiz neyleyeyim? Çıkıp yaylayacak olsam benim mezarım olsun. Soğuk soğuk sularını içecek olsam benim kanım olsun. Altın akçe harcar olsam benim kefenim olsun. Tavla tavla atlarına binecek olsam tabutum olsun. Senden sonra bir yiğidi sevecek olsam, koynuna girip yatsam, alaca yılan olup beni soksun. Senin o değer bilmez anan baban bir canda ne var ki kıyamamışlar. Yer şahit olsun, gök şahit olsun, yüce Tanrı şahit olsun, benim canım senin canına kurban olsun.”

Azrail hemen genç kadının canını almaya kalkıştı. Deli Dumrul eşine kıyamadı. Ağlayarak Allah’a yalvarmaya başladı:

Yücelerden yücesin,
Kimse bilmez nicesin.
Kimi cahiller seni
Gökte ve yerde sanır.
Sen inanan kulların
Gönlünün içindesin.
Ulu Tanrım affeyle,
Ulu yollar üstüne
Aşevleri yapayım,
Aç görsem doyurayım,
Çıplağı giydireyim.
Ne olur yüce Tanrım
İkimizin canını
Alırsan birlikte al,
Almazsan birlikte koy.

Yüce Tanrı’ya Dumrul’un sözleri gene hoş göründü. Azrail’e buyruk verdi:

“Ey Azrail! Deli Dumrul’un yakasını bırak. Git anasıyla babasının canlarını al. Dumrul’la karısına yüz kırk yıl ömür verdim.”

Dedem Korkut geldi. Bu destanı düzüp koştu. Ellerini kaldırıp dua etti.

“Dua edeyim hanım! Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeli koca ağacın kesilmesin. Taşkın akan güzel suyun kurumasın. Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin, hanım hey!”

Deli Dumrul’la güzel eşi tam yüz kırk yıl yaşadılar. Güzel işler yaptılar, geride güzel anılar bıraktılar. Gelimli gidimli dünya, sonu ölümlü dünya. Vakit erişince onlar da öbür dünyaya göçtüler.

Pendname

Pendname divan şairlerinden Sipahi Mehmet Süreyya’nın 1526 yılında tamamlayıp Kanuni’ye sunduğu mesnevisidir. Attar’ın Pendnamesi gibi bir öğütler kitabıdır. Attar’ın etkisinde yazıldığı bellidir. 2133 beyitlik kitapta beş yüz kadar atasözü ve deyim yer almaktadır. Ayrıca bazı kıssalara da yer verilmiştir.

Bu kitabın Hayriyye gibi geniş bir ilgi görüp görmediği bilinmemektedir. Divan tezkerecileri Guvaî için “Üslubu zarafetten yoksundur” diye yazmakta iseler de anlatımının halka yakın bir nitelik taşıması nedeniyle ilgi gördüğü düşünülebilir. Mehmet Kaplan Güvâhî için “Bu öğütleriyle topluma yararlı, olumlu, iyiliksever, dürüst, alçakgönüllü, kanunlara uyan, devlete bağlı ve inançlı, kanaatkâr bir müslüman yetiştirmeyi hedef almış görünmektedir,” demektedir.

Pendname'den:

gücenüp hışmuna göstermegil müşt
acımaz şer ile kesilse engüşt
(Gücendiğin kişiye yumruk gösterme
Şeriatın kestiği parmak acımaz)

düşerler niçe izz ehlin kuşuya
inanma beglere tayanma şuya
(Nice değerli kişiler yanılırlar
Adama dayanma ölür, ağaca dayanma kurur)

ki olur tut bu pendi hūba kulag
olan gözden ırak göñülden ırağ
(Bu güzel öğüde kulak ver, uygundur
Gözden ırak olan gönülden de ırak olur)

hemīşe arpasını dime heyhat
bil özi arturur yükrük olan at
(Çok arpa yiyor diye üzülme
Yavuz at yemini kendi artırır)

bu pendin diñlemedün mi atanun
ki olmaz oğlı kızı utananuñ
(Bu öğüdünü dinlemeyince atanın
Oğlu kızı olmaz utananın)

gerek ikdam arzı hale yendek
virilmez oglan aglamasa emcek
(Çalışmak gerek gidişe uymak için
Ağlamayan çocuğa meme vermezler)

kimün kimden ne derdi var bürader
göbegin öksiz oğlan kendü keser

(Kimse kimsenin derdiyle uğraşmaz
Öksüz oğlan göbeğini kendi keser)

zaruri ger mahal düşe idin borç.
uzadır boyın isteyen deve burç
(Eğer borçlanmak zorunda kalırsan -unutma-
Ot isteyen deve boynunu uzatır)

yime gam çün işün ilerü varur
ki ölmez borçlı vü benzi sararur
(Borçlandım diye üzülme işin ileri gider
Borçlu ölmez benzi sararır)

dürüş harç it nitekim dügün içün
ki ağ agçe olur ara gün içün
(Dikkatli harca düğün için para gerekir
Ak akçe kara gün içindir)

virürin diyü gam çekme azacuk
gider çoğa getürmege azacuk
(Veririm diye öyle üzülme (bil ki)
Az çokça getirmeye gider)

Hayriyye

Hayriyye ünlü Divan şairi Nabi'nin (1642-1712) oğlu Hayrullah için yazdığı bir öğüt kitabıdır. Mesnevî biçiminde, feilâtün feilâtün feilün kalıbıyla yazılmıştır. 1647 beyitten oluşmuştur. Divan Edebiyatının önemli eserlerinden biridir. Dili Harname'ye göre oldukça ağırdır. Böyle olmakla birlikte Hayriyye çok tutulmuş, beğenilmiş bir kitaptır. Türk/İslâm ahlâk anlayışına uygun öğütleri açıklar. Bu öğütlerin bir kısmı günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir.

Nâbî, kitaba kendisini oğluna takdim ile başlar. 36 başlık altında İslâm'ın şartları olan şahadet, namaz, oruç, hac/tavaf, zekât ve sadakanın pratiğinden çok anlamı, bunları gerçekleştirmenin insan kişiliğine, ahlâkına kazandırdıkları üzerinde durur. Sonra oğlunun hangi bilim ve meslek

dallarıyla uğraşması, hangileriyle uğraşmaması gerektiğini anlatır. Ahlâk, erdem, iyilik, yücelik, güler yüzlülük, iyi alışkanlıklar, toplumsal ilişkilerde tok gözlülük, alayda ve mizahta ölçülülük, tezvir, yalan, ikiyüzlülük, yönetenlerin zulmü, şiirle uğraşmanın güzelliği, söz taşımanın kötülüğü, gibi oldukça geniş bir yelpazede öğütlerini söyler. Bu öğütler kahvehane kültürü düzeyinde değil, âlim ve bilge bir kişinin son derece düzeyli sözleridir. Bunlar yer yer bugün de altın değeri taşıyan öğütlerdir.

Hayriyye, (Prof Dr) İskender Pala'nın dikkatli bir incelemesiyle 1989 yılında yayınlanmış, beyitlerin anlamları düz yazı ile açıklanmıştır (Kapı Yayınları, üçüncü baskı 2005)

Hayriyye'den:

Meskenet hasletin eyle abâd
Ol mülâyımdil ü dervişnihad
(Hangi güzel huydan yoksunsan oğul,
Hele bir say, sonra yumuşak huylu ol.)

Ol ganîtabu tevâzûpîşe
Sal gülistânı felâha rîşe
(Güzel huylu, alçak gönüllü olan,
Yoksun kalmaz asla gerçek dostlardan.)

Sana hilm ü edeb ü hüsni sülûk
İder ahrârı zaruri memlûk
(Alçak gönüllülük, huy güzelliği,
Sana kul eder en özgür kişiyi.)

Hüsni ahlâk degül erzânî
Çîni ebrû girihi pîşânî
(Kaş çatmak, yüz asmak, en kötü huydur
Yakışmaz, herkesi senden soğutur.)

Vîrür âyînei kalbe işrâk
Vüs'ati meşreb ü tîbi ahlâk
(Kimin huyu güzel, ahlâkı aktır,
Onun yürek aynası da parlaktır.)

Handerûluk eseri rahmetdür
Türşrûluk sebebi nefretdür
(Güler yüzlülük ki sayar, sevdirir
Ekşi suratlılık nefret ettirir.)

Lutfiyye

Lutfiyye, divan şairlerinden Sümbülzâ-de Vehbi'nin (1808) oğlu Lutfi için yazdığı Nabî'nin Hayriyye'sine benzeyen bir öğütler kitabıdır. Feilâtün

feilâtün feilün kalıbıyla yazılmıştır. Son beyti 1181 numarasını taşımaktadır.

Sümbülzade Vehbi, Nâbî gibi oğluna geniş bir çerçevede hayatla ilgili öğütlerini verir. Yapması gerekenlerle yapmaması gerekenleri sayıp döker. En başta oğlunun bilimle uğraşmasını öğütler. Tefsir, hadis, fıkıh ve tıp oğlunun öncelikle uğraşması gerekli bilim dallarıdır. Tekkelerin bozulduğunu, tembellerin, ahlâksızların yuvası hâline geldiğini belirterek, “Oğlum, tekke tekke dolaşma, İslâm’ın şartlarını yerine getirmen yeter sana!” der. Daha pek çok konuda bugün de geçerli olan öğütlerle doludur kitap. Lutfiyye de zamanında, Hayriyye gibi tutulmuş ve beğenilmiştir.

Prof. Dr. Süreyya A. Beyzadeoğlu, Lutfiyye’nin metin tespitiyle beyitlerin Türkçe açıklamasını yapmış, şairin maceralı yaşamını aydınlatıp netliğe kavuşturan değerli bir giriş yazısıyla birlikte yayınlamıştır. (MEB yayını, 2004)

Lutfiyye’den:

Lîk âdâb ile söyle sühanı
Boşboğazlık için açma deheni
(Terbiyeli insan çirkin konuşmaz,
Gerektikçe konuş, olma boşboğaz.)

Bedzebân olma nigügüftar ol
Kavli leyyin ile bîâzâr ol
(Acı dilli olma, tatlı söz söyle,
Yumuşacık konuş, paylama öyle.)

Görinür gerçi zebân cirmi sagir
Lik söyletsen olur cürmi kebir
(Dil ağız içinde küçük bir şeydir,
Söyletirsen büyük suçlar işletir.)

Unf ile eyleme bir ferde hitâb
Ki ider kûh dahi reddi cevâb
(Bir kimseye öfkeli söz söyleme,
Dağ bile katlanmaz böyle sözlere.)

Bazı meclisde serâpâ gûş ol
Yani çok söylemeyip hâmûş ol
(Bazı yerde hiç konuşma, suskun ol,
Yalnız dinle, ağır başlı, durgun ol.)

Eyle evvel sözüni endişe
Sonradan düşmeyesin teşvişe
(Söyleyeceğini düşün de söyle,
Karşılaşmayasın sert tepki ile.)

Muhayyelât

Muhayyelât Giritli Ali Aziz Efendi’nin (1749-1798) yazdığı zengin ve renkli hayallerle işlenmiş masal/öykü kitabıdır. Kendisi yalnızca hikâye

sözcüğünü kullansa da yazdıkları yer yer olağanüstü motiflerle, geleneksel masal öğeleriyle (cinler, periler, ifritler, tılsımlar) doludur. 1796 yılında yazılmıştır. Bazı yazma nüshalarına rastlanırsa da kitap Tanzimat dönemine kadar pek ilgi çekmemiştir. 1850’li yıllarda birden ilgi odağı olmuş, Muhayyelâtı Aziz Efendi adıyla 1852 yılında iki ayrı, 1867, 1868, 1873 yıllarında da üç ayrı baskıları yapılmıştır.

Aziz Efendi, bir zamanlar emel medresesinde ve hayâller kütüphanesinde bulunuyorken unutuluş türbesine gömülmüş Hulâsatü’l Hayâl adlı eski püskü bir kitabın gözüne iliştiğini, kitapta Süryanî, İbranî ve başka dillerde yazılmış hikâyeler olduğunu, okuduğunda İbretnüma ve Binbir Gece hikâyeleri gibi ibret ve öğüt verici olduklarını anlayarak bunlarla kitabını oluşturduğunu söyler ki tam hayaller yazarına yakışan bir sanal anlatımdır bu. Aslında yazdığı masal/öyküler bütünüyle özgündür. Kendi zengin hayal gücünün ürünleridir.

Muhayyelât, Divan edebiyatında hemen hemen öykü/masal türünün tek kitabıdır. Gerçi divan şairleri Leylâ ile Mecnun, Hüsrev ile Şirin, Yusuf ile Züleyha, Ferhad ile Şirin, Cemşid ile Hurşit, Vamuk ile Azra gibi halktan derlenen öyküleri ya da başka şairlerin daha önce işledikleri konuları koşuk romanlara (mesnevilere) dönüştürürken bol bol masal motiflerini kullanmışlardır ama bağımsız salt masal/öykü tipinde yalnız Muhayyelât’ı görmekteyiz. Türk öykücülüğü masal öğelerinden ancak Tanzimat döneminde arınmaya başlamıştır.

Muhayyelât, Tanzimat döneminde 1850’li yıllarda taş baskısı olarak çok sayıda piyasaya sürüldükten sonra en çok okunan ve aranan kitaplardan olmuştur. O dönemin birçok yazarını etkilemiştir. Asıl adı Ömer olan Muallim Naci, “Naci” adını Muhayyelât’ın öykü kahramanlarından biri olan Naci Billah adından almıştır.

Kitaptaki öyküler üç bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler Birinci hayal, ikinci hayal, üçüncü hayal başlıklarını taşımaktadır. Her bölüm bir çerçeve öykü ile başlar, araya bağımsız öyküler girer. Bu bağımsız öyküler tek başlarına birer öykü olmakla birlikte çerçeve öyküyle de ilgilidir.

Muhayyelât’taki bazı öyküler, yeniden düzenlenerek çocuklara sunulabilir.

İkinci Hayal’deki üçüncü bağımsız öyküden bugünün Türkçe’sine uyarlanmış bir parça:

“Çin ülkesi hükümdarı Lâri Han’ın Ferahnaz adlı dünya güzeli bir kızı vardı. Bu kızın dışı gibi içi de çok güzeldi. Evlenme çağına geldiğinde birçok şehzade ve hakan onunla evlenmek istedi. Ama o bunlardan hiç birini kabul etmiyordu. Hayatını Hazreti Meryem gibi bir köşeye çekilip yalnız yaşayarak geçireceğini söylüyordu.

Bir torun sahibi olmak arzusuyla yanan Lâri Han, kızının bu kararına çok üzülüyordu. Kızının dadısı Lebbabe’yi araya koydu. Dadı üzerine düşünce Ferahnaz neden evlenmek istemediğini şöyle açıkladı:

“Üç sene önce rüyamda bahçede iki ceylan görmüştüm. Biri erkek biri dişiydi. Koşarlarken erkek ceylan bir tuzağa düştü. Dişi ceylan koşup tuzağı kesti ve erkek ceylanı kurtardı. Gene koşmaya başladılar. Çok geçmeden bu sefer dişi ceylan tuzağa yakalandı. Erkek ceylan gördüğü halde geri dönmedi. Koşarak oradan uzaklaştı. Anladım ki erkeklerde vefa yoktur. Bekar olarak yaşamaya karar vermemin nedeni budur.”

Dadı Lebbabe kızı bu yanlış düşünceden döndürmeye çalışır. “Ben size erkeklerin kadınlardan daha vefalı olduklarını ispatlayan bir hikâye anlatacağım” diyerek başka bir hikâyeyi anlatmaya başlar.

HAZIRLIK DÖNEMİ (1858-1911)

Bu dönemin Kayserili Doktor Rüştü'-nün yazdığı Nuhbet'ül Etfâl adlı alfabe kitabıyla başladığı kabul edilegelmiştir. Nuhbetü'l Etfâl'in eğitim tarihi açısından önemli bir yeri olmakla birlikte çocuk edebiyatında çığır açtığı, öncülük ettiği kuşkuludur. Nuhbetü'l Etfâl 1858 yılında yayınlanmıştır. Şinasi Tercümei Manzume adlı kitabını bir yıl sonra (1859) yayınlar. Bu kitapta La Fontaine'den çevirdiği **Kurt ile Kuzu** masalı yer almaktadır. Şinasi bu tek çeviri ile kalmamış, 1862 yılında yayınladığı Müntahabatı Eş'ar'da kendi yazdığı **Tenasüh, Eşek ile Tilki Hikâyesi, Kara Kuş ile Karga Hikâyesi, Arı ile Sivrisinek Hikâyesi** adlı dört manzum fabl yayınlamıştır. Bu masallar Türk çocuk edebiyatında ilk örneklerdir. Şinasi nasıl Tanzimat Edebiyatımızın kurucusu sayılmışsa çocuk edebiyatımızın da önderi sayılmalıdır.

Şinasi'yi Recaizade Mahmut Ekrem'in izlediği görülür. Çevirdiği fablesleri **Naçiz** (1871) adlı kitapta yayınlamıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin **Hâcei Evvel** (1870), **Kıssadan Hisse** (1871) kitapları çocuk edebiyatı çevrimi içinde yer alacak niteliktedir. Arkadan Muallim Naci **Ömer'in Çocukluğu** (1890) ve Çaylak Tevfik **Letaifi Nasreddin** (1880) ile ağır yürüyen bu kervana katılmışlardır. Öbür yandan büyüklerin yanı sıra çocukların okuyabilecekleri romanların çevirileri de başlamıştır. Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe'su, Hikâye-i Robenson adıyla (1864); Güliver'in Seyahatnâmesi, Güliver Seyahatnâmesi adıyla (1872); Seksen Günde Devri Alem (1876) kitapları yayınlanmıştır. Seksen Günde Devri Âlem ilk Jules Verne çevirisidir, çevireni belli değildir. Kaptan Hatras'ın Seyahati (1878); Merkezi Arza Seyahat (1886); Beş Hafta Balon ile Seyahat (1889) gibi yetişkinler için yazılan fakat sonraları kısaltılarak çocuklara sunulan romanlar izlemiştir. Bunları Ahmet İhsan tarafından hepsi 1889-1904 yılları arasında çevrilmiş 16 Jules Verne dizisi takip etmiştir. Tabii bu romanlar hem cumhuriyet öncesinde hem de cumhuriyet sonrasında birçok başka çevirmenler tarafından Türkçeye çevrilmiş, aynı zamanda bu çevirilerin birçok defa yeni baskıları yapılmıştır. Söz gelişi Robinson Crusoe'nun cumhuriyet öncesinde altı farklı çevirisi yapılmış,

bunlardan ilk çeviri sahibi Ahmet Lütfi Efendi'ninki 1867, 1870, 1871, 1874, 1877 ve 1889 yıllarında yeni baskıları yapılmıştır.

Devrimci bir alfabe: Nuhbetü'l Etfâl

Tıbbiyeyi Şahane'den mezun bir hekim olduğundan, kaymakamlık dahi yaptığından başka hakkında bilgi olmayan Kayserili Rüştü Bey'in 59 sayfalık kitabı 1851 yılında yazılmışsa da ancak 1858 yılında bastırılmıştır.

Nuhbetü'l Etfâl, çocuk ve gençlik edebiyatımızda tek başına bir başlangıç sayılmasa da çocuklar için yazmaya ilgi uyandırdığı kuşkusuzdur. Bu kitap ve Şinasi'nin Tercümei Manzume ve Müntahabatı Eş'ar adlı kitapları yayınlandıktan sonra bazı gazeteler çocuklara özgü ekler çıkarmaya başlamışlar, bu gazetelerde kırık dökük de olsa çocuklar için yazmaya başlayan yazarlar ortaya çıkmıştır.

Nuhbetü'l Etfâl bir alfabe kitabıdır. Kitap, çocukların yazınsal gereksinimlerini karşılamak için değil, onlara kolay ve pedagojik metotlarla Türkçe okumayı, yazmayı öğretmek amacıyla yazılmıştır. Kitabın içine de çocukların okuyabilecekleri bazı öykücükler, beyitler serpiştirmiştir. Mide ile Azaların Hikâyesi, Kabak ile Köylünün Hikâyesi, Kurt ile Bir Kelp Hikâyesi, Kedi ile Farelerin Hikâyesi, Deryaya Giden Balık Hikâyesi gibi kıssalar yer almaktadır. Bu kıssaların sonunda da bir hisse çıkarılmaktadır. İşte kitapta yer alan bu küçük okuma parçaları ve beyitler nedeniyle kitap çocuk edebiyatına bir başlangıç sayılmıştır.

Nuhbetü'l Etfâl, ilk yazılan Türkçe alfabedir. Türklerin Müslüman oldukları günden Nuhbetü'l Etfâl'in yayınlandığı yıla kadar Türk dilinin öğretilmesine, yazılmasına, okunmasına aracılık edecek hiçbir kitap yazılmamıştır. O güne kadar, hatta Nuhbetü'l Etfâl'den sonra da Türk çocukları okumayı yazmayı içinde hiçbir Türkçe sözcük, metin ve koşuk yazı bulunmayan Elifba'lardan öğrendiler. Öğrendikleri de Türkçe'nin yazılıp okunmasıyla ilgili kurallar değildi. Çünkü Elifba Türk dilinin değil Arap dilinin alfabesidir. Türk çocukları mahalle ve sıbyan mekteplerinde Elifba ile Kur'an'ın okumasını öğrenirler, öğrenimleri burada sona ererdi. Öğrendikleriyle yalnız Kur'an'ı okuyabilirdi. İşaretsiz harflerle basılmış kitapları okuyamazlardı. Medrese öğrenimine başlayanlar ise öğrenimlerini Türk dili yerine Arap diliyle yaparlardı. Arap dilinin kusursuz yazılıp okunmasını öğrenirlerdi.

Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hülya Argunşah'ın Nuhbetü'l Etfâl üzerine yaptığı değerli incelemeden öğreniyoruz ki, Nuhbetü'l Etfâl yalnız çocuk edebiyatının ilk kitabı değil Türkçe'nin öğretilmesini, yazılmasını amaçlayan ilk kitaptır, ilk alfabedir. Arap harfleriyle Türkçe'nin doğru ve yanlışsız yazılması mümkün olmadığından Dr. Rüştü, harf sayısını 35'e çıkartmıştır. Elifba yalnızca okuma öğreten bir alfabe olduğu halde Nuhbetü'l Etfâl hem okumayı hem de Türkçe yazmayı birlikte yürütme metoduyla yazılmıştır.

Prof. Dr. Argunşah şöyle diyor: "Bilindiği gibi Osmanlı'nın çok köklü medrese geleneği içerisinde Arapça ve İslâmî bilimlerin geniş bir yer almasına karşılık Türkçe konusunda hiçbir eğitim verilmez, Türkçe ve hayatla ilgili diğer bilgiler kişinin herhangi bir öğrenim görmeden edindiği bilgiler olarak düşünülür," dedikten sonra çok ilginç bir belgeyi sunmaktadır ki bu belgede şöyle denilmektedir: **"5 Şubat 1839 tarihli bir Meclisi Umurı Nafia Lâyihası'nda, Osmanlı ülkesinde eğitimde reformunun bir sonucu olarak dünyada fen alanında meydana gelen değişiklikleri takip etmek üzere Harbiye, Bahriye, Hendese ve Tıbbiye gibi yeni yeni okulların açıldığı fakat zikrolunan mekteplere alınan şakirdanın (öğrencilerin) malûmatı cüz'iyeleri yani yazı yazmağa ve doğrudan doğruya Türkî bir kitap okumağa kudretleri olmadığından…"**[1]

Görüyor musunuz, açılan yüksek okullara alınan öğrenciler Türkçe okumayı yazmayı bilmiyorlar…

Nuhbetü'l Etfâl'e zamanın büyük bilgin ve devlet adamlarından Ahmet Cevdet Paşa başta olmak üzere ileri gelenlerce takriz'ler yazılmıştır. Kitabın önemine ve devrin kalburüstü kişilerinin sahip çıkmalarına karşın okullarda yaygın olarak kullanılıp kullanılmadığını bilemiyoruz. Elifba 1928 yılına kadar mahalle ve sıbyan mekteplerinin demirbaş kitabı olarak varlığını sürdürdüğüne göre Nuhbetü'l Etfâl'in öğretmenlerce yaygın olarak kabul gördüğü kuşkuludur.

Nuhbetü'l Etfâl'den:

Mide ile Azaların Hikâyesi: Bir gün azayı vücut bir yere gelip meşveret ettiler ve mideden şikâyet edip nedir bu bizim mide için çektiğimiz zahmet ve meşakkat. Bizim her birimiz tayin olduğumuz işte takayyüt ile çalışırız.

O hiç bir hareket etmez. Biz onun kulu muyuz? Biz de çalışmayalım bakalım görelim o bizsiz ne işler dediler. Bilittifak göz ben görmem, kulak ben işitmem, burun ben koklamam, ağız dil ben söylemem, el ben yapışmam, ayak ben yürümem diye kavl ü kararın üzerine cümlesi tembelliğe yüz tuttular. Derken cümlesi zayıf ve bîmecal olmaya başladılar. Akıbet bir yere gelip hâllerinden yekdiğere şikâyet edip dediler ki böyle zebun olmamıza sebep nedir? Mide ile sulh üzre olalım dediler. Velhasıl mide ile sulh edince ke'levvel göz gördü. Vesair azalar dürüst olup ef'alini icra etmeye başladı. Bu ona misaldir ki, teb'ayı devlet tebîinden yüz çevirirlerse memleket yıkılıp harap olur. Ve bir de her kim gayrısına zarar kasteder ise kendi başına kast etmiş olur. (*Nuhbetü'l Etfâl*, s. 21)

Kabak ile Bir Köylünün Hikâyesidir: Bir gün bir köylü tarlada kabağın kendi büyük olup sapı ince ve zebun olduğun görünce taaccüp eder. Bu ince ve zebun sap arasında kabağın öyle münasebeti yoktur diye bu fikir ile gezerken gözü pelit ağacına rast gelip bu ağaç büyük yemişi küçük. Ben olsam o büyük kabağı bu ağacı asar idim diye bu fikir ile gezerken uykusu gelip ağacı mezkûrun gölgesinde uyur. Bu esnada bir pelit düşüp burnunu sıyırır. Köylü uyanıp kanını görünce şaşar der ki, küçük pelit bu kadar kan çıkardı ya kabak kadar büyük ola idi hâlim nice olurdu diye cürmünü ikrar edip istiğfar eder. Bu ona misaldir ki, Allahu Teala'nın hikmetine karışmak layık değildir. Zira her işin hikmetini kendi bilir. (*Nuhbetü'l Etfâl*, s. 21, 22)

Deryaya Giden Balığın Hikâyesidir: Bir ırmakta bir büyük balık var idi. Ve orada küçük balıklara hükm edip kimini yer idi ve kimini zapt eder idi. Zira ol mahalde kendinden büyük balık yok idi. Bir gün mağrurlanıp dedi ki ben böyle kuvvet ile böyle yerde ne duruyorum. Benim layığım Bahri Muhit'tir diye suyun akıntısı ile deryaya aktı. Kaçan ki deryada büyük balıkları gördü ki onlara bir lokma olur. Bu işi ettiğine pişman olup tez elden dönüp bin bela ile eski vatanına yetişti. Bu ona misaldir ki bazı mahalde kendi kendimize büyük görünüp mağrurlanırız. Ama büyüklerin yanına vardıkta miktarımızı anlarız. Meşhurdur ki, deveden büyük fil var. Ve bir de cahil olup da büyüklerin arasında küçük düşmek var.2

Resimli Elifbayı Osmanî

Nuhbetü'l Etfâl'den sonra ikinci bir alfabe kitabı daha yayınlanmıştır. Bu kitabı Galatasaray Lisesi öğretmeni olduğu bilinen fakat hakkında başkaca bilgi bulunmayan Hafız Refi yazmıştır. 1874 yılında yayınlanan kitabın ilk baskısı resimsiz, ikinci baskısı resimlidir. Resimli baskısında otuz bir hayvana ait gravür yer almaktadır. 90 sayfalık kitapta insan resmine hiç yer verilmemiştir. Resimler oldukça başarılıdır. Kimisinin altında Latin harfleriyle zor okunan çizer imzaları yer almaktadır, yabancı kitaplardan alındığı bellidir. Okuma yazma öğretimi yönünden bu alfabe de oldukça yenilikler getirmektedir. Elifba'da olmayan P ve Ç harfleri eklenmiştir ki kitabın Kur'an öğretmek için yazılmadığı anlaşılmaktadır.

Çocuk edebiyatı yönünden önemi, çocuklar için ilk kez düzenlenmiş bir antoloji niteliği taşımasıdır. Kitapta okumayı söktüren öğrencilerin okuyabilmeleri için hayvanları anlatan kısa metinler, fabl tipinde kısa öyküler, beyitler, bilgi parçacıkları, açıklamalar ve öğütler vardır. Bunlardan bir örnek:

"Aslanın biri ihtiyar olarak saydı şikâra (avlanmaya) kudreti kalmayınca hilekârlığa kalkışıp izharı temaruz ederek (hasta gibi görünerek) bir mağaraya çekilir. Sair hayvanat, keyifsizliğini işittikleri gibi ziyaretine giderler. Ancak yanına takarrüp edeni (yaklaşanı) idam eylediğini tilki haber alınca ziyaretine gidip kapının dışından hâl ve keyfiyetini sorar. Ol dahi fena halde keyifsiz (hasta) olduğunu beyan ve ne sebebe mebni (neden) yanına gelmediğini sual ettikte, tilki, gireni çok ve çıkanı az gördüğümden cesaretim ve emniyetim büsbütün selbolmuştur (gitmiştir) diye cevap vermiş."

Hülâsai kelâm: Akıllı olan adam fenalık umulan yerlerden hazer eylediği (çekindiği) için tehlikeye asla düşmeyip kendisine bir zarar gelmez.[2]

İLK ÇOCUK GAZETE VE DERGİLERİ

Kayserili Doktor Rüştü'nün alfabesinden sonra devreye İstanbul'da yayınlanan gazetelerin çocuklar için çıkarmaya başladıkları ekler girer. Bu yayınlar yetersiz de olsa giderek çocuklar için bağımsız gazetelere, dergilere dönüşmeye başlarlar. Bunlar incelendiğinde hedef kitle olan

çocuklar için bir edebiyat ortaya koyma yerine onların bol bol öğütlerle eğitilmelerinin amaçlandığı görülür.

İlk yayınlar resimsizdir. Giderek resim ve fotoğraf da devreye girmeye başlar. Görsel öğeler çoğunlukla dış kaynaklıdır.

Bu dönemde çocuk yayınlarının sürekli ve düzenli yürütülemediği anlaşılmaktadır. Bu durumun nedenleri arasında satış ve dağıtımın yalnız İstanbul merkezinde yapılabilmesi, gazetelerin sık sık hükümet tarafından kapatılması olsa gerektir. Ana gazete kapatılınca ekleri de yaşam olanağı bulamıyordu. Çocuk dergi ve gazeteleri en fazla 1000-1500 arasında satılabilmekteydi. Büyükler için yayınlanan gazeteler de daha fazla satış yapamıyordu. Ahmet Mithat Efendi'nin kalabalık aile bireyleriyle dağıttığı gazetesinin tirajı 1500-3000 arasındaydı.

İlk çocuk gazetesi sayılması gereken Mümeyyiz'in yayına başladığı 1869'dan Cumhuriyet dönemine kadar çok sayıda çocuklara seslenen gazete ve dergi yayınlanmıştır. İlk çıkanlardan birkaçını çocuk yayıncılığının hangi çizgide başladığını gözler önüne sermek için kısaca inceledikten sonra öbürlerinin yalnız adlarını ve künyelerini vermekle yetinilecektir.

Mümeyyiz

Çocuklar için yayınlanan ilk gazete Mümeyyiz'dir. İlk sayfada Mümeyyiz başlığının hemen altında "ÇOCUKLAR İÇİN GAZETEDİR" alt başlığı görülmektedir. Çıkış tarihi hem Hicri (9 Recep 1286), hem de Miladi (3 Teşrini evvel 1869) olarak gösterilmiştir. Gazete 20x30 cm boyutunda iki yaprak, dört sayfadır. Resimsizdir. Yalnız her sayının kâğıdı ayrı ayrı renktedir. İlk sayı eflatun renkli kâğıda basılmıştır. Fiyat listesi ilk sayfada başlıkların altındadır: "Bir seneliği kırk, altı aylığı yirmi beş ve üç aylığı on beş kuruşadır, küçük nüshası yirmi parayadır."

Mümeyyiz'in sahibi, Tevfik, sorumlusu Sıtkı'dır.

Mümeyyiz'in kütüphanelerde çocuk eklerinin 1-49. sayıları mevcuttur. 49. sayıda "Devamı gelecek sayıda" kaydı olduğu halde bundan sonra devam edip etmediği bilinmemektedir.

Gazete kısa bir mukaddime ile başlıyor. Bu yazıda çocukların küçük yaşlarda eğitilmesinin önemi çocuklardan çok büyüklerin anlayacağı bir dille açıklanmaktadır. Önsözden sonra "Çocuklar" diye doğrudan çocuklara

seslenen iki yazı görülmektedir. Bu yazılarda gazete tanımı yapılmakta, çocukların sokaklarda birbirleriyle yaptıkları kavgaların sona erdirilmesi istenmektedir. Araya bir “hikâye” konulmuştur, Harun Reşit’in oğlu Emin’in eğitimiyle ilgilidir. Eski tahkiye geleneğinde ve Bin Bir Gece Masalları biçeminde sürdürülen öykü bu sayıda sonlanmamıştır. Altına “Mâbadı var, Tevfik” uyarısı eklenmiştir. Gazete “Çocuklar” başlığını taşıyan ve gene doğrudan çocuklara seslenen üçüncü bir yazıyla sona ermektedir. Bu yazıda şöyle deniliyor:

“Cümlenizin babalarından daha şefkatli ve merhametli olan Padişahımız efendimizin niyeti hâlisaneleri bizi cahillikten kurtarmaktır. Bunun için mahalle ve rüştiye mekteblerinin ıslâhı ve kızlar için yeniden rüştiye mektebleri açılmasını ferman buyurdular. Ve hoca efendilerin lâzım gelen şeyleri okuyup belleyip sizi dahî okutmaları için ayrıca mekteb açtılar. Bu emr ü fermân üzerine mahalle mekteblerinde bulunan erkek ve kız çocukları ayrıldı ve kız rüştiyesi açıldı ve içinizden iyi okuyan kızlar rüştiyeye alındı. Bunları söylemekten murâdımız Padişahımızın bizim âlim olmamız için ne kadar hizmet ve inayet buyurmakta olduklarını size bildirip buna karşı çalışmanız lâzım geldiğini nasîhat yolunda beyan etmektir.”

Her sayısında bir/iki öykü ya da masala benzer anlatılara yer verilmiştir. Gazete çocuklara edebiyat değeri olan yazılar yayınlamaktan çok öğüt yoluyla faydalı olmayı amaçlamış görünmektedir.

İlk çocuk gazetesinde yayınlanan ilk örnekler, bu işe hangi çizgiden ve nasıl başlanıldığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir. 2. sayıda yayınlanan yazılardan bir örnek:

“Bir kitapta gördüm ki, vaktiyle iki çocuk bir dere kıyısında oynarlar iken birinin gözüne üzeri yosunlanmış ve sudan silinmiş büyücek bir taş ilişir. Çocuk bu taşı görünce acaba nedir diye taşın üzerinden yosunu siler ve üzerinden yosun gidince bir yazı görünür. Çocuk okur ki “Falanca adamın canı bu taşın içindedir” diye yazılmış. Hemen bunu arkadaşına söyler ve “Hadi bu taşı kaldıralım içinde ne var” der. Arkadaşı güler ve “Deli misin taşın içinde hiç adamın canı olur mu? Vazgeç gidelim der. Çocuk ise “Öyle lakırdı olmaz elbette bu yazının bir manası vardır. Boşuna böyle sözü kim yazar” der. Gene arkadaşı “Hay Allah deli” diye güler ve çekip gider. Çocuk ise bu yazıyı ziyadesiyle merak eylediğinden taşın dört tarafını kazmaya başlar ve taşın altında pek eski altınlar gömülmüş. Paraları alır

sevinerek gider. Öteki çocuk bu lâkırdıyı merak etmeyip hiçbir şey saymadığından mahrûm olur. İşte çocuklar dünyada her şey böyledir. Hiçbir şey yoktur ki, akıllı olan adam o şeyden bir hisse almasın. Siz de şimdi şu sizin için çıkardığımız gazeteyi görüp o akıllı çocuk gibi merâk eder. Güzelce mütâlaa eyler yani okur ve araştırırsanız elbette fayda görürsünüz. Eğer ki o bir çocuk gibi gülüp adam sende der geçerseniz mahrûm olursunuz."

Mümeyyiz Çocuk gazetesinin 1. sayısından bir örnek daha:

Kız Çocuklarına Nasihat

Küçük hanımlar bu gazetenin vazifesi yalnız erkek çocuklara hizmet değil. Sizin de terbiyeniz için bazı şeyler yazmaktır. Cenabı Allah erkeklere ihsan buyurduğu akıl ve fikri kadınlara dahi vermiş olduğundan kadınların dahi erkekler gibi ilim sahibesi ve terbiyeli olmaları ve hüner ve marifetli bulunmaları lazımdır. Evvelleri okumak ve yazmak öğrenilirse fena yollara saparlar diye kız çocuklara yalnız namaz surelerini belletirler ve daha ziyade okutmayıp yazı dahi yazdırmazlardı. Bu mütalâaya pek yolsuz denilemez ise de sütü temiz olan ve namuslu baba ve anaların terbiyesini gören kız çocuklar okumak yazmak bilmekle büyüyünce öyle fena yollara sapmazlar ve belki ırz ve namuslarını okumak yazmak bilmeyen kadınlardan daha ziyade gözetirler itikadındayız. Hususuyla şu asır öyle bir asırdır ki erkek olsun kız olsun, okumak yazmak bilmeyen ve terbiyeli olmayanlara adam nazarıyla bakılmaz. Doğrusu da budur."

Gazete öbür sayılarında da aynı türden yazılarla devam etmektedir.

Sadakat

Çocuklar için ekler çıkaran ikinci gazete Sadâkat'tir. Çıkış tarihi 1875'tir. Bu da öbür gazete gibi haftada bir kere pazar günleri yayınlanmaktadır. İki yapraktan oluşan gazetenin eni 24, boyu 29 cm.dir. Sahibi ve sorumlusu Tahsin'dir.

1875 yılında artık ilk çocuk gazetesi olan Mümeyyiz yayınlanmamaktadır.

Sadakat'ın ilk sayısı ertesi gün yeniden basılmıştır. Bu baskıda okuyucularına bir teşekkür mesajı yayınlanıyor:

"Gazetemiz çıktığı gün bin beş yüz nüshası satıldı. Ertesi gün gene gazete isteyenlerin haddi hesabı olmadığı ve âdeta matbaaya hücum edercesine

adamlar geldiği için birinci nüshayı tekrar bastık. Onlardan da bin kadarı satıldı. Bunlar hep çocukların gösterdiği rağbet ile hâsıl olduğundan teşekkür ederiz ve böyle giderse biz de elden geldiği kadar gazeteyi ileri götürmeye çalışacağız. Hemân Cenâbı Hakk muvaffak eylesin. Âmin.”

Sadâkat de bol bol öğütler yayınlıyor. Öğüt vermenin başlıca amaçları olduğu açıklanıyor da. “Gazeteyi ”yararlı olmak, ibret dersi vermek için yayınlıyoruz,” deniliyor. Ne var ki Sadâkat’in dil konusunda oldukça bilinçli bir tutum içinde olduğu görülüyor. 1859 yılında Şinasi/Agâh Efendi ikilisinin yayınlamaya başladığı Tercümanı Ahval gazetesiyle başlayan Tanzimat dönemi edebiyatı; eski kalıplar içinde yeni bir edebiyattır. Edebiyata, vatan, özgürlük temaları, roman, öykü, tiyatro türleri girmiştir. Ancak dilde sadeleşme hareketi çok ağır gitmektedir. Yayınlanan kitaplar, gazeteler ağır bir Osmanlıca ile yayınlanırken Sadâkat yazarı Kalfa takma adıyla şunları söylüyor:

“… kitapların yarısı Arapça, birçoğu da Acemce sözlerle dolu idi. Bir sahife yazının içinde bizim dilimizden bir iki söz bulunmaz idi. O zamanlar çocukları papağan kuşunun ne söylediğini bilmediği gibi zor hal ile okuyabildikleri şeylerden bir şeyler anlamazlar idi. Belki sizin üç senede öğrendiğiniz şeyi onlar on senede öğrenirlerdi.”

Gazetenin ilk sayısında Durûbı Emsal (atasözü) üzerine uzunca bir açıklama, suyun değeriyle ilgili kısa bir yazı, Yunus peygamberle ilgili kıssa yer almakta, çocuklara hesapla ilgili sorular sorulmaktadır:

SUÂL: Üç kardeşin bir tavukları var imiş. Bu tavuklardan on iki yumurta toplamışlar. Aralarında taksim etmesini isterler. Fakat en küçük çocuk kaç tane alırsa ortancası bir ziyâde ve büyüğü iki ziyâde almak üzere paylaşır? Her birine kaç yumurta düşer?”

Gazete 6. sayıya kadar SADÂKAT adıyla yayınlanırken bu sayıdan sonra bağımsız bir dergi olarak ETFÂL adıyla çıkmaya başlamıştır.

Etfâl

Etfâl üçüncü çocuk gazetesi olmaktadır. Çıkış tarihi 1875, sahibi ve sorumlusu Tahsin’dir. Haftada bir yayınlanan bu gazete de öbürleri gibi küçük boy (21x30 cm) iki yaprak olarak yayınlanmıştır. Etfâl de öncekilerin çizgisini sürdürmüştür. Sorular, latifeler, kıssalar, ders ve bilgi veren kısa açıklamalar konulmuştur. Bir örnek:

HİKÂYE: Arslanın biri bir öküz görüp parçalamak istemişse de öküzün büyüklüğünden ve büyüklüğüne göre olan kuvvetinden korkar. Yanına yaklaşıp ”bugün bir kuzu kestim buyurun bu gece birlikte yiyelim” der. Biçare öküz davete icabet edip birlikte arslanın sakin olduğu mahalle gider. Öküz arslanın ziyafet için götürdüğü yere gidince birçok odun yığılmış ve büyük bir kazan konmuş olduğunu görür görmez usul ile gerisi gerisine çıkmaya başlayınca arslan öküze hitaben “gelir gelmez öyle acele ile kaçmanın sebebi nedir?” diye sual etmiş. Öküz de cevaben “şu gördüğüm hazırlık kuzudan büyük bir av için olduğuna aklım erdiği içindir” demiştir.

Şu yukarıda söylediğimiz hikâyeden ne anladınız bakalım?

Bakın şimdi size bu hikâyeden asıl muradın ne olduğunu söyleyelim” dendikten sonra öyküden alınması gerekli öğüt ve ders uzunca açıklanıyor.

Arkadaş

1877 yılında haftada bir kere yayınlanmaya başlanmıştır. Sahibi imtiyaz ve muharriri: Şemsi, müdiri: Tevfik’tir. (Ebuzziya Tevfik)

26x37 cm boyutundaki dergi ancak 13 sayı yayınlanabilmiştir. Daha öncekilere göre daha değişik konulara yer verildiği görülmektedir. Dili oldukça yalındır.

İlk sayının önsözünde şöyle denilmektedir:

“Beyler Efendiler.

Şimdiye kadar birkaç size mahsûs gazete çıkarıldı. Fakat hiç birisi gazetesini size beğendiremedi. Çünkü devam edemediler. Eğer beğendirilebilecek bir şey yapmış olsalar idiler siz rağbet ederdiniz. Onlar da dahî devam edebilirler idi.”

Önsöz şöyle devam etmekte, “Büyük insanlar pek çok şeyleri öğrenmiş, ihtiyacı yalnız havadise kalmıştır. Çocukların ise öğrenmeye muhtaç oldukları pek çok şeyler vardır,” denilerek gazetenin çıkış amacı açıklanmaktadır. Derginin ilk sayısında yer alan yazıların başlıkları:

Ahlâk: (Ahlâk konusunu açıklayan uzunca bir yazı)

Hikâye: (Aşağıya aldığımız kısa bir fabl)

Ahlâk: “Türkçesi huy’dur. Bilirsiniz ki “iyi huylu adam” ve “fena huylu adam” diye insanlar iki sınıfa ayrılırlar. Her şeyin iyisi makbul fenası merdûd olduğu gibi insanların daha iyi huylusu sevilecek ve fena huylusu

kaçılacak birer mahlûk olduğunu dahi bilirsiniz.” diye başlıyan uzunca bir yazı.

Tarihi Tabiî: İnsanla hayvanların farkları anlatılmakta, “Arkadaş, bildiği ve öğrendiği kadar Tarihi Tabiiden her bir hayvanın tabiatlerini ve ne ile beslendiklerini ve hangi memleketlerde bulunduklarını sırasıyla yazacağını ve resimlerini dahi basacağını arkadaşların vaat eder” denilmektedir.

Öte beri: 34 adet vecize.

Ufak tefek malûmat: Şimendifer hakkında uzunca bir açıklama. Şapkalı kişilerin bindiği bir tren resmi de eklenmiş.

Biraz da eğlenelim: Sırp askerlerinin korkaklığı, Osmanlı askerlerinin yiğitli üzerine bir fıkra.

Hikâye: Bir gün iki arkadaş bir bağda gezerken birisi o birine “Şu güzel ve büyük ve olmuş salkımı gördün mü? Haydi şunu koparıp yiyelim.”

O bir arkadaşı -Güzel ama bağ bizim değildir. Sahibi mail olmadan nasıl koparalım?”

Öteki -Adam sende bağda bizden başka kimse yok koparsak kim görür?”

O biri -Bir insan kendisinin olmayan bir küçük bir şeyi sâhibinin rızâsı olmadan almak yemek asla câiz değildir. Birde sonra sahibi görüpde bu salkım ne oldu diye bize soracak olsa bizde görmedik desek yalan söylemiş oluruz.”

Bu sırada meğer bağcı bir ağacın arkasında dinlemekte imiş. Hemen meydana çıkıp “Aferin evlâdım berhudar ol. Pekiyi söyledin. Sizin olmayan bir şeyi almak iyi değildir. Bir de aslâ hatırdan çıkarmayın ki böyle şeyleri farazâ insan görmez ise bile Allahü teâlâ daima görmektedir.”

İki yapraktan oluşan derginin kütüphanelerde 13 sayıdan sonrasına rastlanmamıştır.

Çocuklara Arkadaş

1298 (1882) yılında yayınlanmaya başlamıştır. İlk sayfada başlık altında “Muharriri Sıhhiye ketebesinden Mehmet Şemseddin” kaydı vardır. Mehmet Şemseddin’in aynı zamanda derginin yayıncısı da olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce 13 sayı yayınlanan Arkadaş dergisinin devamı niteliğindedir. 16 sayfalık derginin eni 8,5; boyu 14 cm’dir. 12 sayı yayınlanan derginin devam edip etmediği bilinmiyor.

Derginin ilk sayısında Bismihî Süphanehû bihamdihî başlığı altında kısa bir ön söz yer alıyor. Bu yazıda Mehmet Şemseddin daha önce 13 sayı yayınlanan Arkadaş dergisini niçin devam ettiremediğini belirterek neden yeni bir dergi çıkarmak istediğini şöyle açıklıyor: "… her hususda naili terakkiyat olmaklığımız matlûbi âlîi cenab Abdülhamit hânı olan şu asırda, i'tikadı âcizanemce az ve çok herkes iktidarı derecesinde maârif ve umuri devlet ve millete nâfi her nevi hizmetten geri durmamak lâzım gelir,"

Derginin her sayısında nezafet, sai, adalet, itaat gibi konuları açıklayan bir başyazı, verdikleri ibret derslerini açıklayan kısa öyküler, madenler, hayvanlar, kâğıt, sünger, tütün, uyku gibi konuları açıklayan kısa yazılar yer alıyor. Her öykü ve yazının içinde geçen birkaç Osmanlıca sözcüğün anlamı yazının üstünde açıklanıyor.

Derginin ilk sayısından bir öykü örneği:

Öykünün üstünde üç eski sözcüğün anlamı açıklanmıştır: **temaşa:** seyir, **salhurde:** yaşlı kimse, **hacel:** utanma.

Bir gün rüzgâr gayet sert esmekte iken başından adamın fesini düşürdü ve aniden sokağın öbür başına götürdü; biçare ihtiyarın fesinin arkasından koşup tutmaya kudreti yok idi. Bu cihetle durdu, çocuklara "Oğullarım, size rica eylerim, benim fesimi tutunuz, zira korkarım, ki anı kayıp ederim" dedi. Oğlanlar seslerini çıkarmayıp durdular, fakat kahkaha ile güldüler; fesin düşmesini güzel bir eğlence saydılar. Bu sırada kezalik mektebe gitmekte olan küçük kız, düşen fesi görünce, hemen koşup fesi tuttu ve götürüp ihtiyara verdi. Fakat vermeden evvel bir güzel tozunu sildi.

İhtiyar adam küçük kıza "Aferin kızım! Bir zavallı salhurde adama iyilik ettin. Allah teâlâ Hazretleri de seni berhüdâr etsin" diye dua etti.

Oradan kız ve erkekler mektebe gittiler. Meğer Hoca Efendi pencerelerinden bunları görmüş. Ders vakti mektepteki çocukların hepsine ihtiyarın fesinin düştüğünü ve oğlanların güldüklerini ve kızın fesi yerden alıp ihtiyara verdiğini tamamen söyledi; ve gidip çekmecesinden güzel bir kitap çıkardı, iyilikte bulunduğu için getirip küçük kıza verdi.

Kitabın üstünde küçük kızın ismi yazılı idi, altında dahi şu söz yazılmış idi:

"Fenalık eden harâp olur

İyilik yapan hayr bulur."

Dergi koleksiyonunu inceleyen İsmet Kür, şöyle diyor: “Öbür çocuk dergilerinin çoğunda birçok yazı, çocuklar için değil de ana babalar, öğretmenler için yazılmış gibidir. Ağır, çocukları pek ilgilendirmeyen konular ağır bir dille işlenir. Oysa Çocuklara Arkadaş, ağırbaşlı konuları bile “çocuklar için yazmayı başarmıştır.”

Çocuklara Kıraat

1883 yılında İstanbul’da yayınlanmaya başlanmıştır. Sahibi Arakin basımevi müdürü Karakin Efendi’dir. 20x27 cm boyutundadır. Bazı yazılara fotoğraflar ve resimler eklenmiştir. Dilinin “Kaba Türkçe” olacağı açıklanmışsa da kimi yazılar oldukça ağır Osmanlıca yazılmıştır. Son sayılarda açıklandığına göre belli başlı yazarı “Maârif Nezâreti Celîlesinde Mekâtibi İbtidâiyye İdaresi Üçüncü kâtibi Mehmet Ziya Beydir.

İlk sayıda “Mekâtib-i İbtidâiye ve Sübyâniye Şakirdânına” hitabıyla başlayan ve “Vatanın ümidi istikbâli saâdeti olan sevgili çocuklar” diye devam eden oldukça uzun bir önsöz vardır. “Terbiyeye, eğlenceye dâir güzel bentler ve resimli hikâyeler yazacağım” tümcesi önsözü özetlemektedir.

İlk sayıda önsözden sonra şu yazılar yer alıyor: “Kızların Mani’i Terakkisi-İzmit Kasabası-Ana ve Sözünü Dinlememek-Floman Karga-Hırsızlık-Hikâye: Hırsızlığın Büyüğü Küçüğü Olmaz-Sekiz Yaşında Bir Hanım Kız-Zürafe: Zurafa-Kıraatın Mükâfat Cetveli.

Dergi son yazısının başında şunu açıklıyor: “Derslerini güzelce okuyan ve terbiyeli, uslu duran efendiler mekteplerinde “Nişânei Âferin”, Nişânei Tahsin”, “Nişanei İmtiyâz” namlarında üç türlü varak ile taltif olunup, derslerini yapmayanlar ve kabahat işleyenler için de ayakta durdurmak ve teneffüs vaktinde dershanede tevkıf olunmak gibi birkaç türlü ceza ve mücâzât olunur. Bir de iki kıta levha vardır ki tevkıf olunmak gibi birkaç türlü cezâ ve mükâfat ve mücâzâta müstahak olanların isimleri yazılır.

Mekteplerinizde yapılan bu muamele nasıl ise biz de öyle muamele edeceğiz, muallimleriniz bâjurnal bildireceklerdir. Kırâatın her bir nüshasında Mükâfat Cetveli serlevhası ile birer cetvel bulunup mükâfata lâyık olan ve şeref kazanan çocukların isimlerini yazacağız. Ve herkes okuyunca bak şu çocuk ne güzel çocuk ismi de gazeteye yazılmıştır, diye methü senâ edeceklerdir. Hatırınızdan çıkmasın ki: Mücazâtâ müstehak

olanları da yazacağız. Hattâ muallimleriniz dahi mezkûr jurnal ile beraber haber vereceklerini va'd ettiler."

Derginin 18. sayıya kadar yayınlandığı sanılıyor.

Çocuklara Talim

1303 (1887) Sahibi ve mesulü: Mehmed Şemseddin, İstanbul'da on beş günde bir yayınlanmıştır.

Çocuklara Mahsus Gazete:

1312 (1896) Sahibi İbni Hakkı Tahir Bey, Istanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Çocuklara Rehber

1314 (1898) Sahibi: Ahmed Midhad, Selânik'te haftada bir yayınlanmıştır. Bu derginin 1 numaralı ilk sayısında Muallim Cudi'nin bir çocuk şiiri yayınlanmıştır. Şiirin altındaki notta, "Muallimi muhteremimiz Cudi Efendi Hazretleri'nin bundan 17 sene evvel mekteplere ait yazmış olduğu manzumelerdendir. Ki müsaadei kerîmâneleriyle etfâlin nazarı istifadesine müftehiren vâz eyledik." denilmektedir. İstanbul'da Türkçe, Arapça öğretmenlikleri yapan Merzifonlu İbrahim Cudi Efendi'nin (1853-1931) bu kayda göre buraya aldığımız şiirden başka çocuk şiirleri yazdığı anlaşılmaktadır. Bu şiirlerin sayısı, nerede yayınlandığı tespit edilemedi. Ansiklopedilerde verilen bilgilere göre Yeni Şehirli Avni ve Muallim Naci etkisinde şiirler yazan şairin şiirleri kitaplaşmamıştır. Bu kayıtlara göre Cudi Efendi ilk yerli çocuk şiirleri yazan şair olarak görünmektedir.

2*Yeni harflerle Prof. DR. hülya Argunşah çevirisidir.*

AYNA VE ÇOCUK

Var idi bir küçük tıflı edip
Tıfl iken terbiyeden aldı nasip
İyi bir hanım idi validesi
Görünürdü sözünün faidesi
Eylemezdi gözü nurun tekdir
Çocuğun fikrin ederdi tenvir
Mübtediydi o ciğerpare henüz
Başlamıştı lebi güftara henüz
Görmemişti nicedir ayine
Aks eden sade evsafı sîne
Peder emr etti uşağı Ömer'e
"Sil şu aynayı indir de yere
Ömer ayıneyi sildi iyice
Dedi "Dursun da asılsın bu gece."
Çocuk oynardı salonda tenha,
Görüp ayineyi oldu şeyda,
Ana doğru yürüyüp yaklaştı
Kendini gördü içinde şaştı
Bu ana baktı, o da baktı buna

Güldü bu da oldu handenümâ
Bu geri çıktı o da gitti geri
Bu yanaştı o da geldi ileri
Elini kaldıracak oldu çocuk
O da arz etti buna bir yumruk
Hiddetten bilemezdi nitsün
İstedi tekme vurup da gitsün
Annesi hâle olurmuş nigerân
Dedi yavrum dur aman etme ziyan
Ana hiddetle görünme öyle
Kolların aç da yürü bir şöyle
Yumuşak söyle, güler yüz göster.
Sen seversen o da sevmek ister.

Oğlum ayinaye benzer dünya:
Ne yaparsan o olur cehrenümâ
Cudi

Diğer dergiler:

Çocuk Bağçesi: 1320 (1904) Sahibi: N. Necati, Selânik'te yayınlanmıştır.

Musavver Küçük Osmanlı: 1325 (1909) Sahibi: A. Şerif, İstanbul'da yayınlanmıştır.

Arkadaş: 1328 (1912) Sahibi: Mehmed Faik, İstanbul'da yayınlanmıştır.

Çocuk Dünyası: 1329 (1913) Sahibi: Tevfik Nureddin, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Çocuk Yurdu: 1329 (1913) Sahibi: Giridî Rahmi, İstanbul'da yayınlanmıştır.

Mektepli: 1329 (1913) Sahibi: Mağmumî, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Çocuk Duygusu: 1329 (1913), Sahibi: Leon Lütfi, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Türk Yavrusu: 1329 (1913), Sahibi: Gündüz Alp, İstanbul'da yayınlanmıştır.

Çocuk Bahçesi: 1329 (1913) Sahibi: (?), Selanik'te haftada bir yayınlanmıştır.

Çocuk Dostu:1330 (1914) Sahibi: Tevfik Nureddin, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Hür Çocuk: 1334 (1918), Sahibi: Mehmed Asaf, Hüseyin ve Kasım, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Bizim Mecmua: 1922, Sahibi: Hulusi, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Musavver Çocuk Postası: 1339(1923), Sahibi: Süleyman Tevfik, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Yeni Yol: 1339(1923), Sahibi: Muallim Nedim Tuğrul, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Haftalık Resimli Gazetemiz: 1340 (1924), Sahibi: Tahsin Demirsoy, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Sevimli Mecmua: 1925, Sahibi: Sabiha Zekeriya, M. Zekeriya, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Çocuk Dünyası: 1926, Sahibi: Muallim Ahmed Hâlid, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Çocuk Yıldızı: 1927, Sahibi: Hocaoğlu Selim, İzmir'de haftada bir yayınlanmıştır.

1858-1911 HAZIRLIK DÖNEMİ’NDEN ÖRNEKLER:

EŞEK İLE TİLKİ HİKÂYESİ

Çıktı bir bağın içinden yola bir yaşlı himâr
Nakliçin beldeye yüklenmiş idi rûyinigâr
Derken aç karnına bir tilki görünce geldi
Böyle bir taze üzüm hasreti bağrın deldi
Öteki çifteyi attı bu yanaştıkça biraz
Sonra lâkin aradan kalktı bütün naz ü niyaz

TİLKİ

“Gelsem olmaz mı huzura, a benim aslanım
Tâ yakından bakayım hüsnünüze hayranım
Dâim olsun beyimin sayei lûtf u keremi
Gül biter bastığı yerde mübarek kademi
Benzer ol hoş kokulu kuyruğu âlâ miske
Koklarım burnuma vurmazsa efendim fiske
Eyler irfânını iymâ o suhangû gözler
Yakışır ağzına mevzun ü mukaffâ sözler”
Eşek ifratı neşâtından anırdı der iken
Sanki karpuz kabuğu gördü yahut taze diken

TİLKİ

“Canıma işledi gitti o ferahnâk havâ
Siz sükût etseniz amma gene var başka sefâ
Çünkü bülbül işitip nağmenizi sirkat eder
Çağırır, belki gelir dinleyene hüzn ü keder”
Tilki böyle nice diller dökerek zevketti
Eşeği bir kuyunun başına dek sevketti

TİLKİ

“Burada bir güzel âhûr ile yemlik vardır
Neyleyim yükle girilmez kapısı pek dardır
Uyuyup yatma gibi zevk u safa çok anda
Su içip yem yemeden gayrı cefâ yok anda
Anda lâkin dişilerle o letâfet başka
Hele bir kerre bakın düşmeyin amma aşka”
Yaklaşınca eşek ayinei âbâ baktı,
Yüzü aksin sezerek ağzı suyu pek aktı.

EŞEK

“Vakıâ görmedeyim dilber ü nazik bir baş”

TİLKİ

“Çağırın tez onu gelsin size olsun oynaş”
“Buraya gel!” diye feryâd ederek taştı himâr
Kuyudan aksisedasın işitip şaştı himâr

TİLKİ

“Gördünüz mi sizi şimdi ediyorlar dâvet
Bu ziyafette acep yok mu bana bir hizmet
Burda kalsın yükünüz, tek ininiz siz aşağı
Arkanızdan gelirim olmaya tavla uşağı”
Eşek attı yükünü yerlere kendin kuyuya
Tilki mirâs yedi, tâ ana rahmet okuya.

İbrahim Şinasî
Müntahabâtı Eş’ar, 1950

HOROZ İLE İNCİ

Serseri birhoroz, haneharap,
Uğrular her nasılsa bir dürü nap.
Gösterip bir komşuya güheri
Der ki: “Zannım ziyadedir değeri,
Bulabilsem biraz darı, amma
Görülürdü işim daha âlâ!”
Bir kitabı nefise bir cahil
Oldu irsen -kaza bu ya nail.
Câri sahafa arzedip eseri
Dedi: “Zannım çok olmalı hüneri.
Veren olsa beşon mangır,
Bence iki kere bundan âlâdır.”

Recaizade Mahmut Ekrem
Çocuk Şiirleri Antolojisi, 1945

ODUNCU İLE AZRAİL

Bir fakir, ihtiyar oduncu gider
Koca bir yük odun tedarik eder.
Güç ile sırtına ol bârı alır,
Götürür hayli ter içinde kalır.
Nefesi refte refte pek daralır,
Kalmayıp tâbı âkibet bunalır.
Yükü birdenbire zemine atar,
Der ki: “Fevt olmıyan belâya çatar,
Çekilir şey midir bak şimdi bu bâr?
Bunu ben yüklenir miyim tekrar?
Yükler altında kendimi ezdim,
Bezdim artık hayattan bezdim.
Durmaz eyler şu veçhile feryat:
“Melekülmevt! Nerdesin? İmdat!”
Etmeden istianeyi tekmil,
Belirir karşısında Azrail.
Der ki: “Adam, ne şekvâperversin.
İşte geldim! Nedir, ne istersin?”
Şaşırır ihtiyar, nadim olur:
“Ben mi?.. Ben bir şey istemem, amma
Edeyim bari bir hafif reca.
Sana Mevlâ sevaba girme mi der?
Şu yükü tut da sırtıma koyuver!”

Muallim Naci

HİKÂYE

Bir gün henüz mektebden gelmiş oğluna validesi dedi ki, “Oğlum, saat on ikidir, siz mekdepden saat onda âzâd olursunuz: şimdiye kadar neredeydin?”

Çocuk “Valideciğim, biz top oynuyor idik, vakit geç olup eve gelmek zamanı olduğunu unuttuk; çünkü biz oyuna daldığımız zaman her bir şeyi ferâmûş eyleriz” diye cevap verdi.

Çocuğun şu lakırdılarına validesi aldandı. Zira çocuk sahiden arkadaşlarıyla oynamış da geç kalmış zan eyledi. Halbuki, çocuk arkadaşlarıyla oynadığı için geç kalmamıştı; derslerini öğrenemediği için hocası onu mektebde birkaç saat haps etmiş idi ve onun için geç kalmıştı.

İşte çocuk validesine söylemeye kibir eyledi, fakat biraz sonra “Valideni aldatmak senin için ne günâhtır ve ne hayâsızlıktır” diye çocuğun kalbinde bir şey peydâ oldu. Bu cihetle kendi kendine “Saklamam, bir daha yalan söylemem” diyerek yalan söylemeye ve validesini aldatmaya tövbe etti ve gidip doğrusunu validesine söyledi; validesi dahi evladının kötü huyundan vaz geçtiğine ziyadesiyle memnun oldu.

(1 Cemaziyelevvel 1298 (1882) tarihli **Çocuklara Arkadaş** dergisi)

KURULUŞ DÖNEMİ (1911-1945)

Doktor Rüştü Bey'in alfabesi ve Şinasi'nin hem kendi yazdığı hem La Fontaine'den çevirdiği birkaç fablesle başlayan, gazete ekleri ve çocuk dergileriyle devam eden **Hazırlık Dönemi**, elli yıl gibi oldukça uzun bir dönemi kapsar. Bu dönemde yazılanların belli başlı teması, öğüttür**.** Dönem içinde çocuklara seslenen yerli öykü, roman, şiir, gezi türlerinde kitaplar yazılmamış, yayınlanmamıştır. Gerçi dergilerde kısa öyküler**,** masallar yayınlanmıştır. Ne var ki onların çoğunluğu çeviridir ve verilen öğütlere örnek olsun diye yayınlanmışlardır. Çocuk edebiyatımızın Kutadgu Bilig, Atabetü'l Hakayık, Hayriye ve Lütfiyye geleneğiyle başladığı, bu çizgiyi uzun süre devam ettirdiği görülmektedir.

Şinasi'den başlayarak Satı Bey'in konferansına kadar sürüp gelen **Hazırlık Dönemi**'inde kimi şairlerin yazdığı şiirler bazı eski dergilerle eski okuma kitaplarında görülmekte ise de bunların telkin etmeye çalıştıkları değer yargıları, biçimleri, özellikle dilleri artık eskimiştir. Bu ürünlerin çocuk edebiyatında yeri kalmamıştır.

1911 yılı, ne olmuştur da çocuk edebiyatının gerçek başlangıcı sayılmıştır? Satı Bey (1880-1968) adındaki değerli Osmanlı eğitimcisi, İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nun müdürüdür. Bu okulun ayrıca küçük öğrencilerin eğitildiği bir uygulama bölümü bulunmaktadır. Okullarda şairlerimiz tarafından yazılmış öğrencilerin okuyabilecekleri ne bir şiir, müzisyenlerimiz tarafından bestelenmiş ne bir şarkı vardır. Eğitim üzerine kitaplar, makaleler yazmakta olan Satı Bey, şiirsiz, müziksiz eğitim olamayacağı inancındadır. Bu noksanlığı bir an önce gidermek amacıyla 1910 yılında İstanbul'da yaşayan şair ve bestekârları okulunda vereceği konferansa davet eder. Bu davete başta Tevfik Fikret olmak üzere zamanın belli başlı şair ve bestekârları katılmıştır. Satı Bey onlardan, şiir yazmalarını, çocuk şarkıları bestelemelerini istemiştir. Ayrıca uygulama bölümünün küçük öğrencilerine söylettiği birkaç şiir ve şarkıyı davetlilere dinlettirerek şiir ve müziğin eğitimdeki önemini örneklerle göstermek istemiştir.

Satı Bey'in konuşması etkili olmuş, birçok şair çocuklar için şiirler yazmaya, yazdıklarını kitaplar halinde yayınlamaya başlamışlardır. İlk

çocuk şiiri kitabını **Çocuklara Şiirler** (1911) adıyla İbrahim Alâettin Gövsa yayınlamıştır. Bunu öğretmen Ali Ulvi Elöve izlemiş, kendi yazdıklarıyla Fransızca'dan çevirdiği ve uyarladığı şiirlerden oluşan **Çocuklarımıza Neşideler**'i (1912) bastırmıştır. Tevfik Fikret de hecenin 7'li ve 8'li ölçüleriyle Serveti Fünûn döneminde yazdığı şiirlere göre oldukça sade bir dille çocuk şiirleri yazmaya başlamış, bunlardan bazılarını kitaplaştırmadan önce Tedrisatı İptidaiye dergisinde yayınlamıştır. Hepsi 31 adet olan bu şiirler **Şermin** adıyla 1914 yılında kitaplaşmıştır. Bunların ardından Ali Ekrem Bolayır **Çocuk Şiirleri** (1917), **Şiir Demeti** (1923); Mehmet Emin Yurdakul **Türk Sazı** (1914), **Tan Sesleri** (1915), **Zafer Yolunda** (1916), Ziya Gökalp masal, destan ve şiirlerinin yer aldığı **Kızıl Elma** (1915), 12 adet masalın yer aldığı **Altın Işık** (1923), Fuat Köprülü **Mektepli Şiirleri** (1918) ve **Nasrettin Hoca** (1918) adlı kitapları yayınlandı.

Tevfik Fikret, Şermin'deki 31 şiiriyle çocuk şiirimize oldukça sağlam bir temel atmış, örnek alınması gereken bir düzey oluşturmuştur. Fikret'ten sonra çocuklar için yazmayı sürdüren şairlerimiz arasında Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya gelinceye dek Fikret'in seviyesini tutturan şair yok gibidir. Bunun nedeni, birçok şairin çocuk şiirini **okul şiiri** (didaktik şiir) olarak anlamış olmalarıdır.

Şermin'deki şiirler, doğrudan çocuklara seslenen, onların duygu ve düşüncelerini hesaba katan, iş, emek ve çalışmaya değer veren ama hiç bir zaman didaktik olmayan nitelikler taşır. Edebiyat tarihçisi Mustafa Nihat Özön, Şermin için şunları yazmıştı: "Tevfik Fikret, son zamanlarında, bir arkadaşının ısrarı üzerine, çocuklar için hece vezniyle bazı manzumeler de yazdı; bunlar Şermin adını taşıyan bir kitap halinde çıktı. Bu manzumeler bizde nev'inin ilk örnekleri olmakla beraber, sonradan bu yolda yazılanların pek azı Fikret'inkilerin muvaffakiyetine yetişebildi. Fikret; ruh, tahassüs ve heyecan bakımından hitabettiği zümrenin seviyesine inebilen ve onu anlayan müstesna şahsiyet olmak hususiyetini muhafaza etti," (Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1944, s.72)

Eğitimci Satı Bey'in 1911 yılında estirdiği rüzgâr hemen sönmemiş ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında da etkisini sürdürmüşse de giderek hız kesmiş, tanınmış şairler bu alandan büsbütün çekilmeye başlamışlardır. Roman ve öykü yazarları ise çocuklar için pek az şeyler yazmışlardır.

Çocuk edebiyatında bu yavaşlamayı fark eden zamanın Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in (Bakanlığı 1925-1929) istemiyle çocuklar için özel olarak hazırlatılmış üç dizide kitaplar yayınlanmıştır.

1**. Cihan edebiyatından nümuneler dizisi**: İlkbahar Seneleri, Naima Tarihinden Seçmeler, Epope, Sanat Muhabbetleri. Bu kitaplar Hakkı Süha, Ali Canip Yöntem, Hasan Ali Yücel tarafından hazırlanmıştır.

2. Mektep Temsilleri: Mahmut Yesari, Reşat Nuri Güntekin, İbnülrefik Ahmet Nuri tarafından yazılan küçük oyunlar.

3. Dünya çocuk klasikleri: Arı Maya, Heidi, Kimsesiz Çocuk.

Bu kitaplar düşük ederlerle satışa sürülmüştür. Ne var ki arkası gelmemiştir. Ünlü şairler, yazarlar çocuklar için yazmaz olunca, devreye çok sayıda öğretmen girmiş, ünite ve ders şiirleri yazmışlardır. Bunlar arasında başarı gösterenlerin sayısı oldukça azdır. Öğretmen şairlerden İlhami Bekir Tez, Mehmet Faruk Gürtunca adları anılmalıdır.

Türk çocuk şiiri, 1945'lere kadar hece ölçüsüyle yazılırken kırk beşli yıllarda ilk kez Şükrü Enis Regü'nün serbest ölçüyü denediği, bunları yeni çıkmaya başlayan **Doğan Kardeş** dergisinde yayınladığı görülür. Bu denemeden sonra şairler çoğunlukla serbest ölçülü şiirler yazmaya başlamışlardır.

1910-1945 döneminin çocuk şiiri yazan belli başlı isimleri şunlardır: Tevfik Fikret, İbrahim Alaettin Gövsa, Fuat Köprülü, Ömer Seyfettin, Ali Ulvi Elöve, Ali Ekrem Bolayır, Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, Siracettin Hasırcıoğlu, Ahmet Cevat Emre, Kazım Nami Duru, Sabri Cemil Yalkut, Celal Sahir Erozan, Aka Gündüz, Samih Rifat, İsmail Hakkı Ertaylan, Orhan Seyfi Orhon, Halit Fahri Ozansoy, Enis Behiç Koryürek, Yusuf Ziya Ortaç, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ruşen Eşref Ünaydın, Hasan Ali Yücel, Halide Nusret Zorlutuna, Necdet Rüştü Efe, Emin Recep Gürel, Mehmet Faruk Gürtunca, Necdet Rüştü Efe, Kemalettin Kamu, Halide Nusret Zorlutuna, Necmettin Halil Onan, Ömer Bedrettin Uşaklı, Rakım Çalapala, Zeki Tunaboylu, Vehbi Cem Aşkun, Vasfi Mahir Kocatürk, Yaşar Nabi Nayır, İlhami Bekir Tez, Behçet Kemal Çağlar, Galip Naşit Arı vb.

Cumhuriyet döneminde çocuk şiiri yeni bir özelliğe bürünmüş, bağımsızlık, çağdaş uygarlığa ulaşmak, Atatürk devrimlerine bağlılık, tutuculuğa karşı koymak gibi temalar yaygın olarak işlenmiştir. Bu durumu

kimi yazarlar çocuk şiirini zayıflatan çabalar olarak değerlendirseler de ülkenin geleceği ve aydınlığa çıkması açısından oldukça yararlı olmuştur.

Bu dönemde çocuklar için yazmayan fakat kimi şiirlerini, romanlarını, öykülerini çocukların ve gençlerin severek okudukları şair ve yazarları da anmamız gerekir: Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Akif Ersoy, Reşat Nuri Güntekin, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Refik Halit Karay, Osman Cemal Kaygılı, Nazım Hikmet, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar, Arif Nihat Asya, Ahmet Muhip Dıranas, Ziya Osman Saba, Zeki Ömer Defne, Cahit Sıtkı Tarancı, Mustafa Seyit Sütüven, Galip N. Arı vb.

Türk çocuk edebiyatını oluşturan ve geliştiren bu şair ve yazarlardan başka, çocuk edebiyatımıza az çok hizmeti dokunmuş eski yeni daha birçok isim sayılabilir: Cafer Bey, Hamit Bey, Ali Seydi, Ali Haydar, Eski Ali Ulvi, Necip Necati (N.Vecdi), Serezli Sadi, Süleyman Saip, Feyzullah Sacit, Suat Fahir, Rıza Tevfik, Mehmet Muhittin, Nazım Hürrem, Senih Muammer, Mehmet Sırrı, Hüseyin Ragıp, İrfan Emin, Emin Bülent, Nahit Nafiz, Ali Rıdvan, Mahmut Sadık, Ali R. Seyfi, Ahmet M. Ataman, H. İ. Alaçam, Haluk N. Pepeyi, Hikmet T. Dağlıoğlu, İshak R. Işıtman, Ramazan G. Arkın v.b.

Bu dönemde (1910-1945) **roman, öykü, masal** gibi düz yazılı türlerde çocuklar adeta unutulmuştur. Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin gibi romancılar çocuklar için yazmamışlardır. Reşat Nuri Güntekin'nin çocukların severek okudukları **Kirazlar, Gamsız'ın Ölümü, Kuş Yemi** gibi öyküleri varsa da bunlar çocuklar için ayrı bir kitapta yayınlanmamış, öbür öykü kitaplarında kalmıştır. **Tanrı Misafiri, Anadolu Notları,** özellikle **Çalıkuşu** kitapları gençler tarafından sevilerek okunmuştur. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1933 yılında yayınladığı İki Hödüğün Seyahati gençlerin de okuduğu kitaplardan biridir. Yakup Kadri **Anamın Kitabı'**nda çocukluk anılarını anlatmıştır ama aslında bu kitap çocuklar için yazılmamış, yazar **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, Zoraki Diplomat, Vatan Yolunda, Politikada 45 Yıl** adlarını taşıyan ve yaşamının gençlik, olgunluk dönemlerini yansıtan anılarını yazarken çocukluk dönemini de ihmal etmemiş, böylece tüm yaşamını içeren bir anılar dizisi oluşturmuştur. Yakup Kadri'nin Millî Savaş Hikâyeleri

uyarlanarak gençlere sunulabilir. Ercüment Ekrem Talu (1888-1956) tarafından yazılan ve halk tarafından sevilerek okunan bazı romanları uyarlanarak çocuk kitabı olarak yayınlanabilir: **Meşhedi ile Devri Âlem** (1927), **Meşhedi Aslan Peşinde** (1924). Osman Cemal Kaygılı'nın (1889-1945) **Sandalım Geliyor Varda** (1938) adlı öykü kitabında gençlerin okuyabilecekleri öyküler vardır.

Tanınmış yazarlarımızın çocuklar için bir şey yazmamalarının nedeni, ilgilerini çekecek ve emeklerini karşılayacak bir çocuk kitapları pazarının olmamasıdır. İlkel sayılacak matbaa makinelerinde kitap bastıran az sayıdaki sermayesi yetersiz yayınevleri, basılan kitapları ülkenin her köşesine yayacak dağıtım sistemlerinin yokluğu, üstelik bunca okuma seferberliğine karşın nüfusun yüzde seksenden fazlasının okur-yazar olmaması, daha da fenası sürüp giden koyu bir yoksulluk, bütün sosyal gelişmelerde olduğu gibi, çocuk yazınının gelişmesini de engellemiştir. Ayrıca ünlü yazarların çocuklar için yazma gereğini duymamaları da söz konusudur.

Kuruluş döneminde çocuklar için ilk öykü kitabını 1917 yılında **"Çocuklara Hikâyeler"** adıyla Ahmet Cevat Emre yazıp yayınlamıştır. Aslında bu kitap, tam bir öykü kitabı olmayıp öykü anlatmayı açıklayan, bu açıklamalara uygun kendi yazdığı birkaç öyküyü içeren bir kitaptatır. 1910-1945 arası çocuklar için yazılan öykü ve romanların dökümü şöyledir: Mahmut Yesari: **Bağrı Yanık Ömer** (1930), Nimet Rakım Çalapala: **Oğuz,** Huriye Öniz: **Köprü Altı Çocukları** (1936), İskender Fahrettin Sertelli: **Tahtları Deviren Çocuk** (1936), Cahit Uçuk: **Türk İkizleri** (1937), **Gümüş Kanat, Altın Kuş, Yalçın Kayalar, İran İkizleri, Mavi Ok, Alın Teri, Küçük Çoban Âlim Kız, Eve Doğan Güneş, Esrarengiz Yalı;** Aka Gündüz**: Gazi'nin Gizli Ordusu** (1930), **Meçhul Asker** (1930), **Köy Muallimi** (1932), **Yamanların İkizleri** (1932), Mümtaz Zeki Taşkın: **Mavi Boncuk** (1936), **Efe Ali** (1939).

Çocuklar için ya da çocukların okuyabilecekleri düzeyde yazılmış bu roman ve öykülerin dışında büyükler için yazıldığı halde çocukların ve gençlerin de okuyabildikleri romancılar da vardır. Kuşkusuz bunların başında bir nesil önceki yazarlara göre arı bir Türkçe ile yazan Reşat Nuri Güntekin gelir. Onun Çalıkuşu romanı en çok okunan romanlardandır. Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun konularını tarihten seçtiği **Kızıltuğ** (1923),

Atlıhan (1924), **Türk Korsanları** (1926), **Seyit Ali Reis** (1927), **Gültekin** (1928) kitapları gençler tarafından okunan romanlardır.

Öyküde doğrudan çocuklar için yazılmış kitaplar yok gibidir. Ancak dönemin sonuna doğru Sait Faik Abasıyanık (1906-1954) Semaver (1935), Sarnıç (1939); Halikarnas Balıkçısı (1886-1973) Ege Kıyılarından (1939) adlı gençlerin de okuyabilecekleri öykü kitaplarını yayınlarlar.

Gezi, bilimsel ve kaynaksal yayınlarda harita ve atlas çalışmalarıyla tanınmış Faik Sabri Duran gözükmektedir. **İstanbul'dan Londra'ya Şöyle Bir Yolculuk** (1934), **Bir Türk Kızının Almanya Yolculuğu** (1935), **Bugünkü Almanya** (1937), **Bugünkü Fransa** (1937), **Bugünkü İngiltere** (1937), **Bugünkü İtalya** (1937), **Bugünkü Rusya** (1937), **Bugünkü Türkiye** (1937), **Bugünkü Japonya** (1038), **Bugünkü Amerika** (1938), **Akdeniz'de Bir Yaz Gezisi** (1938) adlı gezi kitaplarının yanısıra **Hayvanlar Âlemi** (1932), **İnsanlar Âlemi** (1939) adlı kitapları ilgi uyandırmıştı.

Masal türünde ortada yalnız Ziya Gökalp ile Naki Tezel görülmektedir. Tezel genç yaşta çok sayıda halk masalını yeniden yazıp yayınlamıştır. Bu masallar, Eflatun Cem Güney gibi geleneksel masal dilimizin tadını vermese de kısa, açık ve kolay okunan anlatımıyla beğenilmiştir. Naki Tezel'in masal kitapları: **Keloğlan Masalları** (1936), **İstanbul Masalları** (1936), **Köroğlu Masalı** (1939), **Altın Tas** (1942), **Beyböğrek** (1942), **Alabalık** (1944), **Çocuk Masalları** (1944), **Altın Araba** (1944) **Peri Kızı** (1945). Yazarın tüm masalları Kültür Bakanlığı tarafından 1971 yılında yayınlandı: **Türk Halk Masalları**. (1982)

Ayrıca Orhan Şaik Gökyay'ın Dede Korkut masallarını 1939 yılında günün Türkçesiyle yayınlaması bu eşsiz masalların yaygınlaşmasını sağlamıştır.

DÖNEMİN ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER:

KEMAN

Piyanoyu sever babam,
O da nineciğim gibi.
Piyanodan pek anlamam;
Bana, ağabeyim gibi,
Pek dokunur keman sesi…
Do, re, mi, fafa, sol, la, si.
Onun o ince nağmesi…
Do, re, mi, fafa, sol, la, si.

Bazı ağlar için için,
Bazı gülmekten kırılır.
Geliyor ağabeyimin
Odasından derin, ağır,
Boğuk bir dua nağmesi…
Do, re, mi, fafa, sol, la, si.
Ah! O derin keman sesi…
Do, re, mi, fafa, sol, la, si.
Ağabeyim iyi çalar,
O bana da öğretecek,
Onun birkaç kemanı var,
Birini bana verecek;
Hepsinin de güzel sesi…
Do, re, mi, fafa, sol, la, si.
Kulaklarımda nağmesi…
Do, re, mi, fafa, sol, la, si.

Tevfik Fikret

PAPATYA

Bahar olsun da seyredin
Nasıl süsler bayırları,
Zümrüt gibi çayırları
Yüze gülen o nazenin
Gelin yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Tarlalarda hoşa giden
Sarı, turuncu, pembe, mor
Bir çok dilber çiçek olur,
Bence güzeldir hepsinden
Güler yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Yaprakları kıvır kıvır,
O da ayrı bir güzellik.
Boy bos, boyun ipincecik,
Hem güzel, hem de nazlıdır
Gelin yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Rüzgâr ese; kâh o yana,
Kâh bu yana, hep beraber
Dalga dalga eğilirler,
Ferah verirler insana
Güler yüzlü papatyalar,
Altın gözlü papatyalar.

Tevfik Fikret

KUŞLARLA

Kuşlar uçar,
Ben koşarım:
Onların kanatları var.
Benim kanadım, kollarım.
Kuşlar kanadını çırpar,
Ben de kolumu sallarım.
Uçun kuşlar, uçun kuşlar;
Hepinizle yarışım var.
Uçtu kuşlar,
Ben de koştum;
Koştum yarı yola kadar:
Ta önüme bir uçurum
Çıktı, işte orda durdum.
Yok, çekemem öyle kurum!
İsterseniz haydi, tekrar
Yarışırız… Uçun kuşlar!

Tevfik Fikret

ANNE SEVGİSİ

Bir annenin iki yavrusu varmış,
En küçüğü beş yaşında kadarmış.
Bir gün anne küçüğünü severken
Çocuk demiş:
“Güzel anne seni ben
Ne kadar çok sevdiğimi bilmezsin,
Belki beni sen o kadar sevmezsin…”
“Niçin oğlum?”
“Çünkü yavrun ikidir,
Senin kalbin iki aşk ile çarpar,
Benim yalnız bir sevgili annem var.”

İbrahim Alâettin GÖVSA

TARLA KUŞU

Tarla kuşu ne güzeldir:
Bulutlardan süzülmüş bir
Nur topudur, sanki seher,
Kurşuni göğsünde güller;
Siyah inci başcağızı,
Kanadı elmas yağızı,
Kırlangıca biraz benzer,
Seke seke çıkar gezer,
Atlar atlar yine durur.
Tarla kuşu, tarla kuşu;
Benden evvel sen yokuşu
Çıkıverdin tepecikten,
Gözlerini süzerek sen
Bana öyle bir baktın ki,
Mini mini ruhundaki,
Mana düştü can evime,
Sakın bütün bütün gitme

Ali Ekrem BOLAYIR

AKINCILAR

Bin atlı, akınlarda çocuklar gibi şendik;
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!
Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!
Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kafilelerle…
Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan,
Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan.
Bir gün dolu dizgin boşanan atlarımızla
Yerden yedi kat arşa kanatlandık o hızla…
Cennette bugün gülleri açmış görürüz de
Hâlâ o kızıl hatıra titrer gözümüzde!
Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik,
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!

Yahya Kemal BEYATLI

NASRETTİN HOCA

Kiremit aktarmak için
Bir gün Hoca çıktı dama,
Kızıyordu için için
“Hiç rahat yoktur adama,
Yağmur yağar, damlar akar,
Bu iş yine sana bakar.”
Kiremitler yosun tutmuş,
Kızak gibi kayıyordu.
Hoca kendini unutmuş,
Dertlerini sayıyordu
“Sabah, akşam didin, uğraş,
Yiyim diye bir sıcak aş!”
Homurdanıp söylenirken
Nasılsa ayağı kaydı:
“Aman, yetişin!” demeden
Hep kiremitleri saydı.
Bir, iki, üç! Hoca yerde!
Kalkamadı, bakın derde…
Neyse, komşular yetişti,
Kaldırdılar Nasrettin’i,
Hoca’nın bacağı şişti,
Derdi, duysa tam adını
“Düşmeyene tuhaf gelir,
Damdan düşen halden bilir”.

M. Fuat KÖPRÜLÜ

GEMİCİ ŞARKISI

Heyamola, heyamola,
Bizim gemi demir ala.
Çıkalım hep birden yola,
Burdakiler hoşça kala.
Heyamola, heyamola…

Enginlerde rüzgâr eser.
Makara, ip, yelken inler.
Küçük, cesur gemiciler,
Sevinç ile şarkı söyler.
Heyamola… Heyamola…

Ahmet Cevat EMRE

İŞ ZEVKİ

Sabah erken horoz öter,
Sanki keskin sesiyle der:
Kalk işini yoluna ko!
Kokoriko, kokoriko.
Arı gezer çiçekleri,
O da der ki: Kalma geri;
Bak kaldı mı gökte yıldız,
Sabah oldu.. vız.. vız.. vız.. vız!

Serçe öter.. cıyak.. cıyak..
Daldan dala uçuşarak,
İnce sesle kesik kesik,
Çalış, diyor: Cik! Cik! Cik! Cik!

Şu ağustos böcekleri.
Sabah saat kaçtan beri,
Bağırıyor: İş vaktidir,
İşine koş! Cır! Cır! Cır! Cır!

Ağır çekiç vurur örse,
Ah! Bunları tembel görse,
Çekiç de der: Çalışmadan
Yaşanılmaz: Dan! Dan! Dan! Dan!..

Ali Ulvi ELÖVE

ÇOCUK İLE KUŞ

Ey küçük kuş, sen bana gel;
İşte sana süslü kafes!
Şu meyveler bak ne güzel
Çiçeklerim hele enfes.

Küçük çocuk, mutluyum ben;
Hür yaşamak hoş değil mi?
Bütün güzel kafeslerden
Yuvacığım daha iyi!.

Sabri Cemil YALKUT

EŞEK

Nah!.. Şu kadar dudağı var,
İki koca kulağı var,
Yürü gider: deh, çüş, deh, çüş!..
Ne yürüyüş, ne yürüyüş!
Kuyruğu var iki metre,
Giyer kurşun renkli setre,
Eşeğimin adını bil,
Ona derler otomobil.
Bir anırsa yer, gök inler;
Ne söylesem beni dinler,
Otomobilime deh, çüş, deh, çüş,
Ne yürüyüş, ne yürüyüş!...

Aka GÜNDÜZ

YAPRAK

İlkbaharın sinesinde
Yetişmişsin güle güle.
Bir titreyiş var sesinde,
Derdin nedir, bana söyle!.
Güzel yaprak, ipek yaprak,
Halin böyle ne olacak?

Hazin hazin bugün seni
Rüzgarlar mı titretiyor?
Düşündürür halin beni,
Havalar pek sert gidiyor…
Güzel yaprak, ipek yaprak,
Halin böyle ne olacak?

Hani senin başucunda
Küçücük bir yuva vardı?
Uyurdun sen bazı onda,
Seni daldan kim kopardı?
Güzel yaprak, ipek yaprak,
Halin böyle ne olacak?

Fidanından ayıranlar,
Fırtınalar, boralar mı?
Gece, gündüz şimdi onlar,
Seni böyle kovalar mı?
Güzel yaprak, ipek yaprak,
Halin böyle ne olacak?

İsmail Hakkı ERTAYLAN

KEDİM

Kedim henüz bir yaşında,
Uyuyor soba başında,
Hem cesurdur hem de kurnaz,
Bir tıkırtı duyar duymaz,
Uyanır aslan kesilir,
Gözleri volkan kesilir,
O geldiği günden beri,
Bizim evin fareleri,
Damdan, tavandan indiler,
Birer deliğe sindiler.
Koşup yakalıyor hemen,
Yuvasından, deliğinden
Çıkanları diri diri.
Artık bunlardan hiçbiri,
Dolaplarıma girmiyor,
Kitapları kemirmiyor.

Orhan Seyfi ORHON

KÜÇÜK GEYİK İLE BABASI

Bir gün küçük bir geyik:
Baba, demiş, niçin sen,
Köpekten daha çevik,
Üstelik boynuzların,
Yeterken cenkleşmeğe,
Eğilip omuzların,
Köpekten korkun neye?
Baba geyik gülerek:
Ne çare, demiş, yavrum,
Havlayınca bir köpek,
Ben uzakta dururum.

Halit Fahri OZANSOY

YAZ

Artar günden güne sıcak,
Yanar bütün köşe, bucak.
Gökte alev alev güneş,
Bir mangal dolusu ateş
Tarlalar altın rengidir,
Dallar meyva hevengidir.
Üzümler pişer bağlarda,
Sürüler gezer dağlarda,
Toplanır köyün erleri,
Şenlenir harman yerleri.
Papatyalar kucak kucak,
Çocuklar kurar salıncak.
Kimisi koşar bağırır,
Kimisi türkü çağırır;
Kişner yaylalarda atlar,
Uçar çiçekten kanatlar.
Konser verir, bazı bazı,
Böceklerin ince sazı

Yusuf Ziya ORTAÇ

KELEBEK

Yel estikçe uçuşan
Yapraklara benziyor.
Durmadan yorulmadan
Daldan dala geziyor.

Kanatları ipektir,
Bozulur dokununca.
Sanki canlı çiçektir,
Açar bahar olunca

Ben onu çok severim,
Koşup tutmak isterim.
Fakat kaçar yaramaz,
Uçmadan yaşayamaz.

Hasan Ali YÜCEL

GEMİCİLER

Biz dalgalar, fırtınalar kahramanı yiğitleriz,
Ufuklardan ufuklara haber sorar gezeriz.
Güneşlerde uyuklayan yamaçları,
Kalbi durgun tarlaları bıraktık.
Gölge veren ağaçları
Sevmiyoruz biz artık.
Sevgilimiz,
Ey deniz!
İşte biz:
Nihayetsiz mavilikler yolcusu!
Güneşlerde parıldıyan bu yeşil su.
Biz bayrağın fedaisi sayısız Türk genciyiz.
Biz hilâle şan arayan korku bilmez gemiciyiz.
Ey vatandan bize kadar müjdelerle gelen rüzgâr!
O sarışın sahillerde kara gözlü genç kızlar,
Yaz gecesi mehtap ile konuşurken
Doğru söyle, sordular mı bizleri?
Nasıl cevap verdi gökten
Gemimizin rehberi,
O fedakâr
Yıldızlar?
Poyraz var, yelken dolar.
Gemi sanki kanatlı!
Enginlerde pembe güneş
Gülümserken bu yolculuk ne tatlı!
Çal sazını kalenderce yiğit kardeş!
Nağmelerin yorulmayan dalgalardan bahtiyar,
Gönderelim bu ahengi o sevgili yurda kadar.

Enis Behiç KORYÜREK

MELEK

Annesi dün Zeyneb’e :
“Melek yavrum” diyordu.
İşitince bu sözü,
Kız merak etti, sordu:

“Melek yavrum, ne demek?
Doğrusu anlamadım,
Melek kanatlı olur,
Hani benim kanadım?”

Cevap verdi annesi:
“Üç yavrum daha vardı,
Onlar kanatlanarak
Elimden uçmuşlardı,

Hepsi yalnız bıraktı,
Bu talihsiz kadını.
Bari sen uçma diye,
Kopardım kanadını.”

Faruk Nafiz ÇAMLIBEL

BAYRAK ALTINDA

Bugün, genç, ihtiyar, kadın, kız, kızan…
Uzanıp yatsak da çardak altında,
Boruyu çalınca yarın borazan
Hemen toplanırız bayrak altında.

Bizi hiç tasalı görmez bu yerler,
Yiğitler ölürken bile gülerler!
Yeter ki yaşıyan eroğlu erler
Bizi çiğnetmesin toprak altında.

Kalbimiz çırpınır yurdu andıkça,
Gözlerde zaferin nuru yandıkça.
Üstünde bu bayrak dalgalandıkça,
Keyfimiz tamamdır toprak altında.

Faruk Nafiz ÇAMLIBEL

BEN BİLİRİM

Kış günleri yağınca kar,
Ben bilirim, ben bilirim,
Niçin solar papatyalar,
İlkbaharda yine çıkar,
Yeryüzünden kalkınca kar.
Ben bilirim, ben bilirim,

Niçin gider kırlangıçlar?
Ben bilirim, ben bilirim…
Soğuk olur yağınca kar,
Bunun için kırlangıçlar,
Ülkemize veda eder,
Cenuplara doğru gider,
Oraları gerçi uzak,
Fakat bütün sene sıcak,

Ben bilirim, ben bilirim,
Niçin koşar o çocuklar?
Ben bilirim, ben bilirim,
Kimi sorar o çocuklar,
Onlar ne yaz sıcağını,
Ne de başka iklim arar,
Annesinin kucağını,
Bulmak için koşar, koşar…

Emin Recep GÜREL

ATEŞ

Babam topçu, ben Ateş'im,
Ninem için de güneşim,
Hep yüceliklerdir eşim.
Babam topçu, ben Ateş'im.

Beni kıskanır yıldızlar;
Kahkahadan kanadım var,
Bakın ne güzel adım var,
Babam topçu ben Ateş'im.

Bu ad hem güzel, hem yeni,
Görmedim beğenmeyeni,
Herkes de seviyor beni,
Babam topçu, ben Ateş'im.

Damarlarımda Türk kanı,
Koruruz aziz vatanı,
Yakarım eğri bakanı,
Babam topçu, ben Ateş'im.

Halide Nusret ZORLUTUNA

GÜZ

Kurudu artık otlar,
Bitmiyor tazeleri,
Birikinti sularda,
Yaprak cenazeleri.

Döndü yayladakiler,
Erdi dağlara batı,
Ovalar daha geniş,
Kayalar daha katı.

Başım avuçlarımda
Bir avuç külçe, hüzün,
Düşüyor gözlerime,
Çiğ taneleri güzün!..

Kemalettin KAMU

BİR YOLCUYA

Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak, bir devrin battığı yerdir.
Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın,
Bir vatan kalbinin attığı yerdir.
Bu ıssız, gölgesiz yolun sonunda
Gördüğün bu tümsek, Anadolu'nda,
İstiklal uğrunda, namus yolunda
Can veren Mehmed'in yattığı yerdir.

Bu tümsek, koparken büyük zelzele,
Son vatan parçası geçerken ele,
Mehmed'in düşmanı boğduğu sele
Mübarek kanını kattığı yerdir.

Düşün ki, haşrolan kan, kemik, etin
Yaptığı bu tümsek, amansız, çetin
Bir harbin sonunda bütün milletin
Hürriyet zevkini tattığı yerdir.

Necmettin Halil ORHAN

UYKUM

Derinden bir uğultu
Boşalıyor odama,
Bir ses diyor: Uyuma!
Bu şelâlenin sesi.
Köpükten serpintisi.

Sıçradı gözlerime…
Islattı her yerimi.
Biraz serinlik diye
Duvarların yüzünü
Okşayan ellerimi!

Daha sabah çok ırak,
Susun, horozlar, susun!
Sükûtumla konuşsun.
Getirsin beni dile
Gürüldeyen şelale!

Onun suyunda şimdi,
Köpük içinde dallar
Beyaz birer ışıktır.
Yıldızla karışıktır
Limonlar, portakallar…

İçimde bir heves var
Limondan, portakaldan
Işıklarla parlayan
Girdapların koynunda.

Uykuya kanmak için,
Şelale sularında
Kayalara çarparak,
Uykuma kanmak için…

Ömer Bedrettin UŞAKLI

YAZ

Yakınlaştı artık yaz
Yaza hiç doyum olmaz,
Öpecek çiçekleri,
Ağustos böcekleri.

Ava çıkınca kazlar,
Kalmayacak kurt, böcek,
Dere boyunda sazlar,
Yerlere eğilecek.

Biçecek Ali dayı,
Tarlada başakları,
Süsliyecek tarlayı,
Beyaz kır zambakları,

Köylü kız kucak kucak
Sarı gül toplayacak.
Ağaçlar altımıza,
Gölgesini yayacak!.

İlhami Bekir TEZ

BİZİM HOROZ

Başındaki o al ibik,
Kıpkırmızı bir gelincik.
Kuyruğu hep renkli şerit;
Güzeldir bu babayiğit!
Yürüyüşü dimdik ve sert,
Huyu ise pek de cömert:
Bulunca bir yerde azık,
Gagasıyla yapar: Tık, tık!..
Tavuklara çeker hemen
Bol keseden büyük şölen.
Ata binmez mahmuzu var.
Bizim avlu ona çok dar.
Kızıl tuğlu bu genç horoz,
Yiğitliğe kondurmaz toz:
Köyümüzün düz alanı,
Onun için er meydanı;
Burda yapar kanlı güreş.
Güreşlerde yok ona eş.
Çöplük üstü, çit üzeri
Horozumun şenlik yeri:
Bitirince bir savaşı,
Bu yerlerde göğe karşı
Gözlerini hemen kapar
Upuzun bir nara atar

Zeki TUNABOYLU

GECE ŞARKISI

Artık akşam oluyor,
Güneş indi tepeye.
Al renkleri soluyor,
Güzel güneş, nereye

Artık karanlık çöktü,
Yıldızlar parıldıyor.
Ay ışığını döktü,
Bulutlar kımıldıyor.

Annem söylesin ninni,
Ay dolaşsın engini.

M. Faruk GÜRTUNCA

MEVSİMLER

Oh! Açıldı gözüm, göynüm..
Gördüm.. Gördüm.. Gördüm.. Gördüm!
Dur, bağırma avaz avaz,
Neyi gördün ay yaramaz?
Dallar çiçek açtı, açtı.
Kırlangıçlar uçtu, uçtu.
Kar eridi, sular coştu..
Oh ne hoştu, oh ne hoştu!
Oh! Açıldı gözüm, göynüm..
Gördüm.. Gördüm.. Gördüm.. Gördüm!
Dur, bağırma avaz avaz,
Neyi gördün ay yaramaz?

Yeşil başak altın oldu;
Geniş düzlük harman oldu.
Değirmene buğday geldi.
Ne güzeldi.. Ne güzeldi..
Oh! Açıldı gözüm, göynüm..
Gördüm.. Gördüm.. Gördüm.. Gördüm!
Dur, bağırma avaz avaz,
Neyi gördün ay yaramaz?

Neler gördü, neler gözüm.
Bağda salkım salkım üzüm.
Yerde yaprak sarı sarı..
Yağmur coşturdu suları.
Tepelere sisler indi..
Ne şirindi, ne şirindi..

Oh! Açıldı gözüm, göynüm..
Gördüm.. Gördüm.. Gördüm.. Gördüm!
Dur, bağırma avaz avaz,
Neyi gördün ay yaramaz?

Isıtmayan güneş gördüm..
Sobalarda ateş gördüm..
Dağlar taşlar bembeyazdı..
Sokakta kış evde yazdı..
Evi ne çok sevsem azdı..

Behçet Kemal ÇAĞLAR

BİR YER DÜŞÜNÜYORUM

Bir yer düşünüyorum, yemyeşil,
Bilmem neresinde yurdun.
Bir ev günlük güneşlik,
Çiçekler içinde memnun.
Bahçe kapısına varmadan daha,
Baygın kokusu ıhlamurun.
Gölgesinde bir sıra, der gibi:
Oturun.
Haydi çocuklar, haydi,
Salıncakları kurun.
Başka dallarsa eğilmiş:
Yemişlerimden buyurun.

Rüzgâr esmez, konuşur:
Uçurtmalar uçun, çamaşırlar kuruyun.
Mesut olun, yaşayın,
Ana baba evlat torun.

Ziya Osman SABA

ROBENSON

Robenson, akıllı Robenson'um,
Ne imreniyorum sana bilsen!
Göstersen adana giden yolu:
Başımı dinlemek istiyorum.

Ben gemi olurum, sen kaptan ol:
Yelken açarız bir sabah vakti.
Güneşte gölgemiz olur deniz,
Yolculuk, derken adamızdayız.

İsterdim tercümanım olasın,
Tanıtasın beni balıklara.
Vahşi kuşlara ve çiçeklere;
Bizdendir diyesin benim için.

Ağaca çıkmasını bilirim,
Tanırım meyvanın olmuşunu;
Taş kırmak da gelir elimizden,
Ateş yakmak da, aş pişirmek de.

Robenson, halden bilir Robenson,
Adan hâlâ batmadıysa eğer,
Alıp götürsen beni oraya,
Deniz yolu kapanmadan evvel.

Cahit Sıtkı TARANCI

YÜREK

Yumruk biçiminde bir şey
Kan kırmızı et parçası
Gümbür gümbür atar durur
Göğsümün sol tarafında.
Hayat iyilik cesaret
Ne varsa bu yürektedir
Bu yürek durmaya görsün
Kodunsa bul dünyaları.

Cahit Sıtkı TARANCI

AĞIR HASTA

Üfleme bana anneciğim korkuyorum,
Dua edip edip geceleri.
Hastayım ama ne kadar güzel
Gidiyor yüzer gibi vücudumun bir yeri.

Niçin böyle örtmüşler üstümü
Çok muntazam, ki bana hüzün verir.
Ağarırken uzak rüzgârlar içinde
Oyuncaklar gibi şehir.

Gözlerim örtük fakat yüzümle
görüyorum
Ağlıyorsun, nur gibi.
Beraber duyuyoruz yavaş ve tenha
Duvardaki resimlerle nasibi.

Anneciğim, büyüyorum ben şimdi,
Büyüyor göllerde kamış.
Fakat deynekten atım nerde
Kardeşim su versin ona, susamış.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

DÖNEMİN ÖYKÜ VE ROMANLARINDAN ÖRNEKLER:

SES DUYAN KIZ

Taşlık bir patikadan aşağı inen hayvanlarımızın dizleri titremeye başlamıştı. Söğüt ağaçlarını ve serin kaynağı görünce bir parça durup dinlenmek ihtiyacını hissettik. İndiğimiz yamacın eteğinde küçük ve eski bir köy var, kuş bakışı, siyah damlarını görüyoruz. Yoldaşıma:

“Garipler köyü burası mıdır?” dedim.

Garipler köyü az çok çıplak ve kayalık bir yar ortasında sıkışmış, ıssız ve melül duruyor. Biz biraz sonra oradan geçip karşıki sırta çıkacağız. Yoldaşım, yorgun hayvanını kendi haline bıraktı ve suyun başına çöküp ellerini, yüzünü yıkamaya koyuldu. Ben, kendi hayvanımı ne olur, ne olmaz diye söğüt ağaçlarından birinin kütüğüne bağlamak lüzumu gördüm ve onu söğütlüğe doğru çektim. Yoldaşım çömeldiği yerden kalkarak bana seslendi:

“Aman Beyefendi, oraya bağlamayın; altında bir türbe var.”

Etrafıma bakındım; türbeye benzer bir şey yok; yalnız, tam benim yaklaştığım söğüdün altında yeşile boyanmış birkaç kaya parçası gözüküyor ve bu yeşil kaya parçalarının üstüne doğru uzanan dalların birinden kırık dökük bir kandil sarkıyor, bu kandilin sarktığı dalda rengârenk yüzlerce bez parçaları. Biraz ötede, ayakta, bir taraftan mendili ile sıvanmış kollarını silen ve bir taraftan beni gözetleyen yoldaşım, eliyle bulunduğum noktayı işaret etti:

“Hah, tamam orası,” dedi.

Yoldaşım bu havalinin adamlarındandır. Her tarafı karış karış bilir. Kendisine sordum ki, burası nasıl bir türbe ve kimin türbesidir ve bir türbenin ağacına hayvan bağlamakta ne gibi mahzurlar vardır? Gülerek yanına yaklaştım. O, ciddi bir tavırla mühim bir şey anlatmaya hazırlanmış gibiydi; kuşağının arasından bir iri tütün tabakası çıkarıp bana uzattıktan sonra:

“Dinle söyleyim Beyefendi,” dedi ve şöyle hikâye etti:

“Bu türbe Ses Duyan Kız’ın türbesidir. Yabancıları hiç sevmez de onun için sana yaklaşma, dedim. Ben bu Ses Duyan Kız’ı gördüm Beyefendi, çünkü öleli ancak üç, üç buçuk yıl oluyor. Kendisi köyün kızlarındandı, fakat, değme şehir kızlarından daha güzel, daha malûmatlı ve daha akıllıydı; kendi başına köyün hocasından Kur’an ezberledi. Birçok ilâhiler öğrendi; sesi de güzelmiş, haftada köyün kadınlarına mevlûd okurdu. Yaşı

ya onaltı, ya on yedi idi. Topuklarına kadar uzun saçları vardı; gözlerine her bakan tir tir titrer, kalırdı. Asıl adı Emine idi.

“Emine bundan dört beş yıl evvel Garipler köyünün en zengin, en namuslu bir genciyle nişanlandı idi; günahı söyleyenlerin boynuna, derlerdi ki bu iki genç birbirleriyle küçükten beri sevişmişler de öyle nişanlanmışlar. Nişanın haftasına harp çıktı; o menhus (uğursuz) Rumeli Harbi… ve delikanlı kalktı, askere gitti. Vâkıa (gerçi) variyetli (zengin, varlıklı) idi, bedel verebilirdi; hem kendi istemedi, hem de babası gitsin, dedi; gitti ve bir daha dönmedi. Evvelâ düşmanlar eline esir düşmüş diye duyduk, sonra Sırplara karşı Manastır’da mı nerede bilmem, Sırplara karşı döğüşürken şehit düştü haberi geldi. Bu kara haber, bütün köyü yas içinde bıraktı; yedi yaşındaki çocuktan yetmiş yaşındaki ihtiyara kadar kadın, erkek ağladı durdu. Köyde, hattâ bütün civar köylerde onu sevmeyen yoktu. Gariptir ki bu haber Emine’ye fazla bir keder vermedi; hattâ ağlatmadı, haykırtmadı bile… Yalnız birkaç gün yemedi, içmedi, kimseye söz söylemedi, elini hiçbir işe sürmedi, mahzun mahzun dolaştı; bu kadarı da gayet tabii idi, çünkü…”

Yoldaşım sustu; ve tâ sonuna kadar içtiği sigarasını, kalın ağızlığının içinden yere doğru üfledikten sonra, daha ciddileşen, daha sofulaşan bir tavırla hikâyesine devam etti:

“Fakat, dedi, günün birinde Emine’ye bir hal oldu: Benzi limon gibi sararmaya ve gözleri ateş gibi parlamaya başladı. İkide birde boynunu öne doğru uzatıyor, etrafındakilere, ‘susun susun!’ diyor ve hiç kimsenin işitemediği bir sese kulak veriyordu. ‘Ne dinliyorsun Emine?’ diye sordular, cevap vermedi. Böyle, günler geçti, Emine hep sustu ve dinledi. Fakat çok sürmedi, bir zaman geldi ki Emine işittiği sözü hecelemeye başladı: ‘Kalk Emine! Memleketi düşman basıyor; kalk Emine! Memleketi düşman sarıyor!’ diyordu. ‘İlk defa,’ dedi, ‘bu sesi uykumun içinde duydum; gözlerimi açtım, dinledim, gene duydum; şimdi gittikçe sık sık duymaya başlıyorum; derinden uzaklardan geliyor gibi!’ Ses ona, kâh ‘ne duruyordun’, kâh ‘kalk!’ dermiş. ‘Kalk Emine, memleketi düşman basıyor. Ne duruyorsun? Memleketi düşman sarıyor!’ Çok geçmedi, bu sözün mânası anlaşıldı; bütün köylere, Rumeli’nin elden gittiği haberi yayıldı. Ama bu haberi Emine işitmedi. İşittiyse bile anlamadı. O sesten başka bir

şey işitmiyor, o sesten başka bir şey anlamıyordu: ‘Emine, düşman basıyor, Emine düşman sarıyor!’

“Derken, Emine, bir gece sokağa fırladı; koşarak ve şu sözleri haykırarak köyü baştan aşağıya dolaştı: ‘Yol göründü, yol göründü; haydi, hazır olun! Yol göründü!’ ‘Nereye? Kimler gidiyor?’ diye sordular. ‘Kadın, kız, ne kadar genç varsa… düşmana karşı cenge cenge!..’ diye bağırdı. Köyü heyecan sardı. Emine aklını oynattı sandılar ve evine kapattılar, kapısını kilitlediler. Ses Duyan Kız: ‘Bırakın beni; ben yalnız giderim. Kara Fatma gitmedi mi? Ben de giderim. Vâcip oldu!’ diyordu; sonra birden susup, gözleri dışarıya fırlamış, boynu öne uzanmış, sesi, uzaktan ve derinden gelen sesi dinliyordu. Sesi dinlediği müddetçe sakin ve uslu duruyordu; fakat, kendi söylemeye başlayınca, onu kimse zaptedemiyordu. Köyün hocası dedi ki: ‘Dokunmayın, o hepimizden akıllı, o bizim eremeyeceğimiz mertebeye erdi!’ ve herkes Emine’yi kendi haline bıraktı. Bunun üstünden beş altı gün ya geçti ya geçmedi, Ses Duyan Kız, günün birinde ortadan kayboldu. Anası, ‘Gece yarısı hepimiz rahat rahat uyuyorduk,’ dedi. ‘Emine kalkmış, babasının duvarda asılı palasını kavramış ve çıkıp gitmiş!’ çıkıp gitmiş; fakat nereye? Dağ, dere, tepe arayan arayana… günlerce Emine yok, Emine sırra kadem basmış.”

Yoldaşım, hikâyesinin bu noktasında gene bir müddet sustu ve bir sigara daha sarıp mahzun mahzun çekerek:

“Bir sabaha karşı,” dedi, “köylülerden Çoban Mehmed isminde biri, onu şu kaynağın başında yüzü koyun uzanmış buldu. Dürttü, kaldırmak istedi; baktı ki ölmüş. Üstü başı parça parça, vücudu yara bere içinde, fakat gözleri bakıyor ve ağzı gülüyor gibi. Çoban Mehmed, hemen koşar köye haber verir; gelirler, bakarlar, bir türlü nasıl öldüğünü anlıyamazlar. Kasabadan adliye memurları, doktorlar gelir. Sözde sol memesinin altından büyük bir bıçakla vurulmuş derler. Derler ama köyden hiç kimse, ne anası, ne babası, ne de ölüyü yıkayanlar bu yarayı göremediklerini söylüyorlar… Ne ise burası bize lazım değil; nihayet, getirdiler, onu buraya gömdüler, üç gün üst üste kabrine nur indi. Şimdi köylüler ona hep ‘Ses Duyan Kız’ diyorlar. Asıl ismi unutuldu.

“Yalnız Garipler’den değil, bütün civar köylerden onu ziyarete gelirler. Fakat, onun en gedikli ziyaretçileri genç kızlarla genç kadınlardır. Askere giden delikanlılar da bir defa buraya uğramadan geçmezler ve sağ salim

dönmek için kendisine adaklar adarlar. Şimdi son muharebe çıktığı zamandan beri, iki yıldır; âdet oldu, kocaları veya nişanlıları harpte bulunan genç kadınlarla genç kızlar, akşam üzerleri karşıki yamaca çıkarlar ve yüzlerini Ses Duyan Kız'ın türbesine doğru çevirip şöyle haykırırlar: 'Şehit mi? Gazi mi?' Ses Duyan Kız, derinden derine, uzaktan uzağa onlara cevap verir. Bazen 'şehit,' bazen 'gazi' diye haykırır."

Yoldaşıma:

"Niçin yakınına gelip sormazlar da uzaktan bağırırlar," dedim.

"Çünkü yakından ses vermiyormuş," dedi.

" O halde biz de karşıki yamaca geçince bağıralım, olmaz mı?" diye sordum.

"Muharebede bir yakının var mı? Yoksa nafile!" dedi.

Bununla beraber atlarımıza binip, Garipler köyünün içinden geçerek karşıki yamaca çıktığımız zaman, fena bir tecessüs sevkiyle, Ses Duyan Kız'ı bir kere olsun çağırmaktan kendimi alamadım ve iki kere, üst üste: "Ses Duyan Kız, Ses Duyan Kız!" diye bağırdım, karşıki kayalar benim sesimi bana iade ettiler.

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU

(Milli Savaş Hikâyeleri, 1983)

GÜL HANIMIN ANNESİ

Anası babası ile birkaç gündür, Ankara'nın bir otelinde oturuyorlar. Beş yahut altı yaşlarında, ince, pek sevimli, tatlı, yaramaz bir kızcağız. Sabahtan akşama kadar belki otuz defa, belki kırk defa, otelin merdivenlerini inip çıkıyor, her yeri dolaşıyor. Otelin sahiplerini, garsonlarını, aşçılarını, müşterilerini, herkesi tanıyor. Kendisini tutmak, sevmek isteyenlerden kaçıyor, konuşmak isteyen olursa hemen ahbap oluyor. Lokanta müşterisi hanımlardan kendi kendine tanıştığı, konuştuğu, dostluk ettiği hanımlar var. Onların davetlerini kabul ediyor. Onlara adını, kim olduğunu, babasını, anasını anlatıyor. Burada niçin oturduklarını söylüyor. Hangi odada kalıyorlar, İstanbul'daki komşuları kimlerdir, ağabeyleri hangi mektebe gidiyorlar, babası ne zamandan beri burada, nereye gidecek, hepsini anlatıyor.

Otelde tanıdıkları içinde en çok sevdiği Edibe Hanım; kendi kendine bulup dost olduğu bir genç hanım. Ona tanıtılmak için bebekler lokantaya kadar indiriliyorlar, takdim olunuyorlar: "Bunun adı, Gül Hanım! Bunun Melahat." Eğer bebeklerin adları değişmiş ise (Bebeklerinin adlarını değiştirmekten hoşlanıyor.) yeni adları ile beraber eskileri de haber veriliyor. Sonra İstanbul'daki evin öyküleri ile hatıralarını anlatıyor: "Ayşe Abla parmağını kapıya sıkıştırmış idi, onu hekime yollamışlar; Ayşe Abla ağlamış… Fatma, gece merdivenden inerken bir gölge görmüş, hemen odasına kaçmış… Hikmet'in kulağı ağrımış."

Anlattıklarını, çok çocukça, çok tatlı anlatıyor. Sanki onun tanıdıklarını, herkes tanıyormuş, onun sevdiklerini herkes seviyormuş gibi konuşuyor. Kendi anlatacaklarını bitirdikten sonra, karşısındakilere soruyor: "Siz bu otelde mi oturuyorsunuz? Adınız ne? Niçin yemek yemiyorsunuz?" Eğer anlamadığı cevaplar verirler; yahut onun gönlünü yaralayacak bir latife ederlerse, hemen kaçıyor. Sokulmuyor ve bütün çocuklar gibi kendini sevenleri pek güzel seçiyor ve tanıyordu.

Çoklar onu seviyor. Lokanta kapısından, dudaklarında herkesi avlayan sevimli, yaramaz çocuk gülümsemesi ile göründü mü, hemen her yerden sevgi ile karşılanıyor, çağrılıyor. Masaların arasından sıvışarak anasının, babasının yanına gidiyor.

Babası memur bir adam. Gündüzleri bulunamıyor. Anası, otelin hemen her saatte boş olan üst kat salonunda, arkasını kış güneşine vermiş, bir iş işliyor. Kız geziniyor, bebeklerini kanepenin üzerine sıralıyor. Yahut çocuklarını kucağına alıyor, kâğıt şemsiyesini açıyor, geziniyor, bebeklerle konuşuyor.

Bir gün, böyle dalgın oynarken, anası onun elini bağlı gördü, merak etti:

– Gel bakayım, ne oldu parmağına?

– Kesildi.

– Nerede kestin? Getir bakayım!

– Yok anne, oyunda kesildi.

– Doğru söyle.

Parmağını çözdüler, hiçbir şey yok.

– Parmak kesilmesi de oyun olur mu? Nereden aklına geldi?

– Dün, Seher parmağını kesmedi mi?

– Dün, hizmetçi kız parmağını kesmişti. Gül Hanımın annesi de onu görmüş özenmiş. Tekrar parmağını bağladılar, gene bebekleri ile oynamaya başladı, yattıkları odaya girdi. Aradan bir zaman geçti, hiç ses yok! Gül Hanımla annesi odada ne yapıyorlar? İkisi de uyudular mı? Çünkü çok defa böyle oluyor: Gül Hanımı uyuturken annesi de uyuyup kalıyordu.

Kızın anası sofadan seslendi:

– Gül Hanımın annesi! Ne yapıyordunuz orada?

– Hiç anne, temizliyorum.

– Ne temizliyorsun?

– Gül Hanım balık yağını döktü de.

– Nereye döktü?

Kadın, hemen işini bırakıp odaya koştu. Gül Hanıma balık yağı içirilmek istenmiş, şişesi bulunmuş, kaşığa konmak istenmiş, bu sırada şişe devrilmiş. Balık yağı yere dökülmüş ve annesinin kanepe üstünde serili duran elbisesi de lekelenmiş. Ne yapmalı! Gül Hanımın annesi, temizlemek istemiş, havlunun ucunu ıslatmış, ipek entari silinmiş. Annesi seslendiği vakit, daha da siliniyormuş.

Kadın kızar, müteessir olur. Kızına çıkışır:

– Görüyor musun yaptığın işleri! Ben şimdi ne yaparım, başka elbisem de yok! Yemeğe ne ile inerim? Canım, sen niçin kendi bebeklerinle oynamıyorsun da, her yeri karıştırıyorsun?

– Gül Hanım balık yağı içecekti.

– Sen deli mi oldun, hiç bebek balık yağı içer mi?

– Sahiden değil anne.

– Yalandan olsun. Balık yağı şişesiyle oyun olur mu?

– Azıcık içirdim.

– Sürme ellerini üstüme. Bilsem, seni şeytanlar mı dürtüyor! Dur, çıkarayım onları arkandan. Ben seni İstanbul'a alıp götüreyim, bir daha hiçbir yere çıkarmayayım da sen görürsün. Senin gibi pis hanımları kimse sevmez. Annesi darılır, azarlar. Üst baş temizlenir, değiştirilir. O gece yemekte Edibe Hanımı buldu. Ona anlatıyordu.

– Biz artık İstanbul'a gidiyoruz.

– Yaaa, neden böyle?

– E, ne yapalım! Annemin başka entarisi kalmadı. Entarileri İstanbul'da…

– Ya, demek beni bırakıp gidiyorsun?

– E, annemin entarisine balık yağı döküldü.

– Vah vah, leke olmuştur.

– Oldu. Gül Hanım balık yağı içiyordu, şişe devrildi.

– Haaaa, desene şunu sen döktün! Ah, seni ah! Gördün mü bir kere yaptığın işi!

– Ben yıkayacaktım, annem bırakmadı.

– Ne yapsın, elbette bırakmaz.

Çocuğun dediği doğru çıktı. Ana kız otelden gittiler. Erkek yalnız kaldı. Bu iki hanım yerlerini boş bıraktılar. Gözler, epeyce zaman kırmızı beresi, beyaz örme hırkası, kumral saçları, emsalsiz parlak gözleri olan bu incecik, küçücük hanımı aradı.

Memduh Şevket Esendal
(Çocuk Edebiyatı, 2005)

ÇULLUK

Beyaz saçlı avcı, köylüye sordu:

– Buralara kuş düşmez mi?

Geyikçi hoca, parmağıyla sağ tarafı gösterdi:

– Çiftekavaklı'da su çulluğuna rastlanır.

İhtiyar arkadaş, başını ağır ağır salladı:

– Bırak o garibi… Su çulluğu hayvan değil, kuş değil, nazlı bir mahluk, içli bir kızdır. Fakat nasıl içli bir kız…

Eliyle omzuma dokundu:

– Çulluk avladınız mı?

– Birkaç kere…

– Anlıyorum, katı avcı yüreğiyle, görür görmez tetiği çekip vurdunuz… Onu, gizlenip seyretmeli… Hava karlı, don… Su başlarında, dere kenarlarında yüksek, yalçın dağlar vardır, çulluk bütün gün yuvasından çıkmaz. Belki de çıkar dolaşır, fakat göremezsin… Akşam, tam gurupta, ufuk tatlı bir kızıllıkla kızarıp perde perde solarken, o, yuvasından dereye iner, su kenarındaki sazların, kamışların diplerini emerek karnını doyurur. Yattığı yer ne kadar temizse, yediği, içtiği de o kadar temizdir. Dere şayet donmamışsa su içtikten sonra gagasını, ayaklarını temizler ve gagasıyla omuz başlarını, kanatlarını, boynunun tüylerini tarar, süslenir… Evet süslenir! Suda aksini görürse, kendi kendine öyle bir kırıtışı vardır ki… Vurulduğu zaman başını çevirir, avcıya bakmaz, sanki dargındır.

İhtiyar arkadaş derin derin göğüs geçirdi:

– Suçulluğu, öteki çulluklara benzemez. Uçuşları bile ayrıdır. Döne döne birçok devirler yaparak uçar… Eti de ötekiler gibi kurutulmaz, taze yenir… Hatta kursağını bile temizlemeğe lüzum görmezler. Öyle ya, biçarenin kursağına pis bir şey girdi mi?.. Fazla tipilerde zavallı kara gömülür, o zaman eli ile canlı tutulur… Canlı!.. ne ala değil mi?.. Evet… çok ala…

Yumruğuyla dizine vurdu:

– Ben onu avlamaya tövbeliyim… Yine böyle bir kara kışta idi. Günlerden beri devam eden tipi bir türlü dinmek bilmiyordu… Sürekli tipiler, avcıların bayramıdır… İşte böyle bir bayram günü…

Dişlerini gıcırdatır gibi çirkin çirkin güldü:

– Bayram gününde, benim de kısmetime canlı çulluk düşmüştü… Tuttuğum zaman biçarenin yüreciği öyle çarpıyor, öyle çarpıyordu ki… Fakat o anda kaçıp kurtulmak için ne bir gayret, ne bir çarpınma, ne küçük bir çırpınış, hiçbir hareket yoktu… Heyecanlı bir teslimiyet, o kadar… Birçok canlı kuş, hayvan tutmuştum, onu da hemen kesmeğe kıyamadım ve ellerim arasında seviyor, temiz gagasını öpüyordum… Küçücük yuvarlak gözlerinde bir kin, nefret yanıyordu. Boynunu iki parmağımla koparır, bıçağımla karnını yarabilirdim. Fakat o, bir kuş gibi değil, aczini anlamış, her şeye rağmen vakarını muhafaza eden, izzeti nefis sahibi bir esir gibi bakıyordu… Bir taşın üzerine çöktüm, göz göze bakışıyorduk… Yavaş yavaş nazarlarındaki parıltı sönmeğe başladı, göz bebeklerindeki ışık söndü, gözleri kapanıyordu, başını asil bir tavırla çevirdi… Yüreği halsiz, yorgun yorgun çarpıyordu… Çok geçmedi, avuçlarımdaki hararet azaldı.

İhtiyarın sesi titriyordu, elinin tersiyle gözlerini sildi:

– Çulluk ölmüştü… Köylü de iç çekerek tasdik ediyordu:

Çulluk sağ tutuldu mu, çok yaşamaz ölür.

– Korkudan mı? Heyecanından mı? Üzüntüsünden mi? Aczini kabul edemeyişinden mi? Bilmiyorum.

Kendi kendine söylenir gibi tekrar etti:

– Çulluk ölmüştü…

Mahmut Yesari

(Çocuk Edebiyatı, 2005)

KİRAZLAR

Karşımızda beş altı dönümlük bir bahçe içinde kaybolmuş bir eski ev vardır. Panjurları hemen daima kapalı duran bu evde ihtiyar bir karıkoca oturur. Ara sıra öteberi almak için çarşıya giden yine ihtiyar bir hizmetçilerinden başka kimseleri yoktur. Kimse ile görüşmezler. Yine de, bahçenin etrafını çeviren yüksek duvara rağmen mahalle ahalisi onların kim olduklarını, nasıl yaşadıklarını öğrenmeye muvaffak olmuştur. Komşulardan biri bu aile hakkında bana da malumat verdi:

Bunlar Rumeli göçmenidir. Dünya kadar paraları vardır. Fakat gayet pinti insanlardır. Yemezler, içmezler, evlerinde yırtık elbiselerle gezerler, kışın ateş yakmazlar. İratlarından gelen parayı bankaya götürüp yatırırlar. Mezara mı götürecekler, nedir? Bari çocuklarının falan olsa... Hâlbuki kimseleri de yokmuş. Bu bahçe baştan başa kiraz ağaçlarıyla doludur. Mayısta kirazlar kızarmaya başlayınca karıkoca haftalarca bahçede bekçilik eder. Geceleri nöbetleşe uyurlar. Biri evde yatarken, öteki elinde bir değnekle bahçenin içinde dolaşıyor. Çünkü serseri mahalle çocukları duvardan kiraz hırsızlığı etmeleri mümkündür. Hatta bazı seneler, gecelerin ayazından hasta düştükleri olur. Tasavvur ediniz; bir bahçe kirazları olduğu halde ne kendileri, ne hizmetçileri bir tek kiraz yememişler. Bütün bunlara rağmen, mahalle külhanbeyleri, yine sepet sepet kiraz çalmanın yolunu bulurlar. Nihayet kirazlar olgunlaşır. Onları sepetlere doldururlar, arabayla pazara götürürler. İhtimal, aldatılmaktan korktukları için kendileri de bu arabaları takip ederler. Hem de yayan olarak.

Apartmanlarının kirasını hemşerilerinden bir yaşlı avukat toplar, aydan aya getirip kendilerine teslim eder. Avukatın kâtibi söylüyor; ihtiyarlar parayı alırken ağlaşmaya başlarmış... Anlayın para hırsının derecesini... Parayı herkes sever amma, bu kadarı fazla...

Evet, para hırsının bu derecesi bana da çok iğrenç görünmüştü. Fakat sadece “Hastalık... Bu da bir nevi hastalık...” diye cevap verdim, fazla bir şey söylemedim.

Mayıs geldi, karşı bahçe adeta bir kiraz denizi halini aldı. Eski ev, artık büsbütün kaybolmuştu.

Komşunun hakkı varmış. İhtiyarlar, gece gündüz bahçeyi bekliyorlardı. Bir düzine köpek, kirazları onlardan daha iyi koruyamazdı. Nihayet

meyvelerin toplanma zamanı geldi. İki kanadı birden açılan demir kapının önüne yük arabaları yanaştı ve pazara batmanlarla kiraz gitti.

Temmuz başlarında idi. Bir gün evimin önünde mahalle imamıyla konuşuyordum. Karşı kapıdan ihtiyarların hizmetçisi çıktı, bana doğru geldi. Tatlı bir Rumeli şivesiyle:

Bizim efendi selam söyler, Doktor Bey... Hanım biraz keyfini bozmuştur... Bize teşrif edeysinizmiş... Ücreti her kaç kuruş ise veririz, der...

Acele işim olmasına rağmen:

– Peki, geliyorum, dedim.

İmam, elimden tuttu; kulağıma eğilerek:

– Yağlı müşteriyi yakaladınız Doktor Bey, dedi, hissemizi isteriz...

İmamın şakasına ben de şaka ile karşılık vererek:

– Bu cömert insanların, ücreti her kaç kuruş ise vereceklerine göre, hastalık galiba kötü…

– Korkarım ki az zamanda vazifemi bitirip müşterimi size devredeceğim imam efendi...

İmam tekrar elimi yakalayarak:

– Hastanın kocasından bolca bir ücret talep edersiniz, fakire bir yerine iki müşteri göndermiş olursunuz. Mahallenin bunlardan, başka suretle bir hayır göreceği yok!

Hastalık, basit bir nezle idi. Fakat kadın, çok ihtiyar olduğu için fena sarsılmıştı.

Beni hayret edilecek kadar sevimli ve munis bir çehre ile karşıladı. Zahmet edip geldiğim için uzun bir dua ettikten sonra:

– Ben istemezdim sizi rahatsız etmek amma, efendiye söz anlatamadım, dedi.

Allah’ın bildiğini ne saklıyayım? Ben evvela bu duayı ve bu sözleri pek kalpsizce yorumladım.

Anlaşılan vizite parasının bir kısmını Cenabı Hakka havale edecekler... Bu dua ahret bankası için havalename olsa gerek, diye düşündüm.

Hastalığın ehemmiyetsiz olduğunu söylemesi de manidardı. Ehemmiyetsiz bir hastalığın tedavi ücreti elbette ehemmiyetlisinden daha az olmak lazım gelir. Bir bahçe kirazdan bir tanesini yemeye kıyamayan,

mülklerinin gelirini aldıkça sevincinden iğrenç bir surette ağlaşan bu insanlar için bu mantık, gayet tabii görülmeliydi.

Hastayı muayene ettikten sonra karnemi çıkararak reçete yazmaya başladım.

Kadın bu esnada kocasının kulağına bir şeyler söyledi. İhtiyar adam, kızar gibi oldu. Hiddetle:

– Allah aşkına canımı sıkma... Kendi derdim kendime yeter... Bir de seninle mi uğraşayım? diye söylenmeye başladı.

Kadın hastalara mahsus titizlikle:

– Olmaz, olmaz. Öldürsen nafile, istemem, diye inat ediyordu.

Başımı kaldırmıştım. İhtiyarla göz göze geldik.

Adamcağız bana izahat vermeye lüzum gördü:

– İnsan, ihtiyarladıkça tuhaf olur Doktor Efendi... Eskiden böyle değildi... Ne dersem yapardı. “İlaç içemem... Doktor Efendi beyhude reçete yazmasın!” diyor.

Cevap vermeden gülümsedim. İçimden:

“Galiba kadın, hasislikte kocasına taş çıkartıyor. İhtimal, ilaç istememesi para gider korkusundan” diye düşündüm. Eve ve eşyaya şöyle bir göz gezdirdim. Hakikaten dedikleri gibiydi. İnsan, kendini zengin bir adamın evinde değil bu günden yarına yiyecek bir şeyi olmayan bir fakirin evinde sanırdı.

Hele hastanın yattığı odaya köpeği bağlasalar durmazdı. İhtiyar kadın, takatsiz başını yastığa bırakmıştı, ağlar gibi bir sesle huysuzluğuna devam ediyordu:

– İstemem... Ben ilacı ne yapayım? Ben ölmek istiyorum... Allah rızası için beni halime bırakın...

Sönük mavi gözlerinden buruşuk yanaklarına yaşlar sızıyordu. İşim bitmişti. Gitmek için ayağa kalktım.

İhtiyar göçmen, mahcup bir tavırla:

– Şu çekmecenin gözünde paralar var evladım. Ücretiniz neyse alın, dedi.

Kadının biraz evvel ölmek istemesi gibi, ihtiyarların bu sözüne de hayret ettim. Bir hasisin yarı açık bir çekmecede külliyetli para bırakması, sonra evine giren bir yabancıya “Elini sok da istediğin kadarını al!” demesi garip değil miydi?

Dört gün sonra beni kirazlı eve bir kere daha çağırdılar. İhtiyar kadın epeyce iyileşmişti. Bana kendi eliyle çay pişirmek için ısrar etti. Öteden beriden konuşmaya başladık. Umduğumun aksine bu ihtiyarın sohbeti çok tatlıydı. Onlara başka yerde rast gelmiş olsaydım, “Ne iyi insanlar” diyecektim. Fakat ne mal olduklarını biliyordum.

Bir aralık, kadın bana çoluğum çocuğum olup olmadığını sordu:

– Çoluk var Büyük Hanım amma, çocuk yok, dedim.

– Allah vermedi mi evladım?

– Keşke vermeseydi Büyük Hanım... İki altıntop gibi evlat vermişti. Fakat iki sene evvel, yirmi gün ara ile ikisini de aldı. Yalnız kaldık.

– Allah sana, anasına ömür versin evladım... Gençsiniz Allah yine verir inşallah... Hastalıkları neydi? Biri kemik hastalığından ölmüştü. Öteki “Beyin Veremi” denen melun hastalıktan... Yavrumu bir gün kaza ile merdivenden düşürmüşler...

İhtiyarların ikisi birden bir vaveyla kopardılar. Şaşırdım, kadın hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Onun da gözlerinden sessiz yaşlar akıyordu.

Kadın, biraz sükûn bulduktan sonra:

– Vay yavrum, o hastalık senin de yüreğini yaktı, öyle mi? dedi.

Sonra karşısındaki adamın kendi dertlerini bütün derinliğiyle anlayamayacağından emin, şu hikâyeyi anlattı:

– Biz memleketimizde çok zengindik... Oğullarımız, kızlarımız, torunlarımız vardı... Balkan savaşında kimi öldü, kimi kayboldu. Biz, iki ihtiyar, Zehra ismindeki torunumuzla İstanbul’a geldik. Elimizde çoluk çocuk namına bir o Zehracık kalmıştı. Ölenlerin, kaybolanların sevgisini ona verdik... Memlekette dünya kadar malımız mülkümüz olduğu halde İstanbul’da on parasız kaldık... Efendi ihtiyardı. Çalışacak halde değildi. İstanbul’da bir iki hemşerimiz vardı. Allah razı olsun, onlar ara sıra beş on para veriyorlardı. Üstsüz, başsız kalmıştık. Zehracık dilenci çocuklarına dönmüştü.

Yedi, sekiz sene evvel şu karşı sokaktaki arsada iki üç meşruta (şartlı) ev vardı. Karı koca o evlerden birinde bir odacığa sığınmıştık. Bir bahar günü bu bahçenin önünden geçiyorduk. Kirazlar olmuştu. Çocuk değil mi, yavrucak, kırmızı kırmızı görünce kirazlara imrendi. “İlle isterim” diye ağlamaya başladı. Kapının önünde bahçıvan gibi bir adam duruyordu.

Yüzümü kızarttım, çocuk için ondan birkaç kiraz istedim. Yüreksiz adam, cevap bile vermedi, başını öte tarafa çeviriverdi. Zehracıkla eve döndük. Çocuk ağlar, ben ağlarım. Bir de üstelik efendiden azar işittim. Hakkı da var ya. Çiftliklerinde yüzlerce fakir besleyen “hanedan” bir adam, çoluk çocuğun dilenci gibi el açmasına razı olur mu? Birkaç gün sonra mahallede oturan başka göçmen çocuklar, Zehracığı kandırmışlar, bu bahçede kiraz hırsızlığına götürmüşler. Bahçıvan çocukları görmüş, ellerinde taşlar, sopalarla ağaçtan ağaca koşmaya başlamış... Zehracığım hırsızlığa alışık değil... Bahçıvanı görünce korkmuş, adam daha bir şey söylemeden kendini ağaçtan atmış: başcağızı taşa çarpmış... Hayır sahibi bir adam kucağına alıp eve getirdi... Yavrumun sırma gibi saçları vardı... Bu saçların bir parçası kana bulanıp alnına yapışmış... Üç, beş gün sonra Zehra‘cık şiddetli bir ateşle hastalandı. Gözleri şaşılaştı, kolları büzüldü. Belediye Hekimini yalvarıp getirdik. “Çocuk ağaçtan düşünce başı zedelenmiş... Beyin veremi olmuş... Allah’tan ümit kesilmez amma, ben iyi görmüyorum,” dedi. Yavrucağım birkaç gün sonra ölüp gitti. Biz iki ihtiyar, kuru başımıza kaldık. Bir, iki sene sonra memleketteki mallarımızdan bir kısmını geri verdiler. Yeniden zengin olduk... Lakin biz, artık parayı ne yapalım?.. Biz yaşta insanlar parayı evlatları, torunları için isterler değil mi Doktor Efendi oğlum? Apartmanlarımızın kirasını getirdikleri vakit iki ihtiyar ağlamaya başlarız... Bu paraları sarf edecek kimimiz var ki? Başka mahallelerde oturamadık. Bu evi satın aldık... Sanırım ki, Zehracık, düştüğü şu kiraz ağacının altında gömülüdür. Kiraz mevsimi geldi mi belki bir kaza olur, başka anacıkların yüreği yanar diye karıkoca bekçilik ederiz. Ağaçlara kimseyi yanaştırmayız. Bu kirazlardan bir tanesini yemek istemeyiz. Zehracık, onlardan bir taneciği için ağlayıp ölmüştü. Kirazlar olduğu vakit onları arabalara doldurur, mezarlığa götürürüz. Zehracığın ruhu için onları para ile kiraz alamayan fukara çocuklarına sepet sepet üleştiririz.

Reşat Nuri GÜNTEKİN

DÖNEMİN MASALLARINDAN ÖRNEKLER:

KUĞULAR

Bir padişahın, on bir oğluyla bir tek kızı vardı. Bu çocukların sevgili anneleri ölünce, padişah başka bir kadınla evlendi. Bu yeni hanım Sultan, büyücüydü; üvey evlatlarını da hiç sevmiyordu.

Bir gün üvey annesi, Nilüfer'i hamama götürdü. Yüzüne, başına, vücuduna siyah bir boya sürdü; büyü ile, boyayı çıkmaz bir hale getirdi. Kız, gayet çirkin oldu. Artık padişah babası, yüzüne bakamıyordu. Kızcağızdan herkes iğreniyordu. Nihayet, onu mutfağa attılar, bulaşıkları yıkamaya memur ettiler.

Üvey anne, bununla da kanmadı; kızın on bir erkek kardeşini de, büyü ile birer kuğu şekline soktu. Bu zavallılar, geceleyin yine insan olurlardı; fakat güneş doğar doğmaz kuğu şekline girerek havaya uçarlardı. Yeşil göllere giderek, orada sazların mor gölgelerinde yıkanırlardı. Nilüfer, kardeşlerini gördüğü müddet, saraydaki hakaretlere tahammül etti. Lakin, kardeşlerinin birer kuğu olarak uçup gittiklerini gördükten sonra, artık sarayda kalmayı istemedi; bir gün, gizlice saraydan çıktı. Az uz, dere tepe düz gittikten sonra, bir yeşil gölün kenarına geldi ve söğüt ağacının gölgesinde oturarak gölün güzel renklerini temaşaya daldı. Bu anda, karşıdan bir beyaz bulutun gelmekte olduğunu gördü. Bu beyaz bulut göle yaklaşınca, beyaz kuğulardan bir sürü olduğunu anladı. Bu beyaz kuğular, iptida göle inerek serin sular içinde yıkandılar. Sonra, içlerinden birisi, Nilüfer'i görerek arkadaşlarına gösterdi, hepsi birden suda yüzerek, kız kardeşlerinin yanına geldiler, elini, ayağını, saçlarını öpmeğe başladılar. Kız, bunların kendi kardeşleri olduğunu tanıdı; onlara, başından geçen bütün felaketleri anlattı. Kuğular, bu sözleri işitip anlıyorlardı, fakat cevap veremiyorlardı.

Gece olunca, birer birer genç şehzade oldular. Nilüfer, kardeşlerini birer birer tanıdı. Onlarla sabaha kadar konuştu. Fakat sabah olunca, yeniden, hepsi kuğu suretine girdiler, uçarak gölün öte tarafına gittiler. Nilüfer, akşama kadar sabırsızlıkla bekledi. Akşama doğru, beyaz bulut yeniden göründü. Kuğular, yine zümrüt sularda yıkandıktan sonra Nilüfer'in yanına geldiler, kız kardeşlerini öpüp sevdiler. Geceleyin insan kılığına girdiler. Nilüfer'e dediler ki: "Biz gölün bu kıyısında barınamayız. Buranın havası, toprağı, her şeyi kasvetlidir. Karşıdaki sahilde güzel bir kumsal vardır, kumları altından, sedefleri inciden, çakıl taşları elmastandır. Bu kumsalın

üzerindeki tepede, çam ormanlarının içinde, ağaçların birbirine geçmesinden, tabii bir köşk vücuda gelmiş; orası bizim sarayımızdır. Ormanda her türlü yemiş ağaçları, av kuşları var. Seninle orada mesut bir hayat yaşıyabiliriz. Yarın sabah, biz birer kuğu olunca, seni kanatlarımızın üzerine alacağız, gölün üzerinden geçireceğiz; sakın korkmıyasın. Bizim kanatlarımız kuvvetlidir. Suya düşeceğini hiç hatırına getirme!"

Sabah olunca, altı kuğu yan yana gelerek bir sal şeklini aldılar. Nilüfer bu salın üzerine oturdu. Beş kuğu da, kanatlarını açarak, salın üzerinde bir gölgelik vücuda getirdiler. Bu beyaz sal, gökte uçmağa başladı. O, yukarda uçarken, hayali aşağıdaki gölün gümüş aynasına aksediyordu. Akşam yaklaşınca, bir adaya indiler. O geceyi adada geçirdiler. Sabahleyin, yine beyaz tayyareyi vücuda getirdiler. Nilüfer'i akşama doğru, karşı sahile, altın kumla, inci sedefli, elmas taşlı kumsala indirdiler. Geceyi, ormandaki tabii köşkte geçirdiler. Sabah olunca, kardeşleri yine kuğu olup uçtular. Nilüfer köşkten çıktı; ormanda gezindi. Ağaçların dalları güzel, yaprakları güzel, çiçekleri güzeldi; yemişleri de çok lezzetliydi. Akşama kadar gölün kenarında, ormanın ağaçları altında gezindi. Akşam olunca kuğular geldiler, kardan daha beyaz köpüklü sularda yıkandılar. Güneş batar batmaz yine insan oldular. Buradaki tatlı hayat, aylarca devam etti. Bir gece, Nilüfer'in rüyasına ak saçlı bir ihtiyar kadın geldi, "Ormanın şark tarafında bir süt gölü var; orada yıkanırsan, eski güzelliğini bulursun." dedi. Nilüfer, sabah olmadan kardeşlerini uyandırarak, Süt Gölü'nün yerini öğrendi. Sabah olup da kuğular uçunca, o da Süt Gölü'ne doğru gitti. Göle girip de yıkandıktan sonra aynaya baktı: Üvey annesinin yaptığı büyüden evvelki güzelliği, tamamiyle geri gelmişti. Akşam, kardeşleri Nilüfer'i bu halde görünce çok sevindiler. Nilüfer, o gece de rüyasında o ihtiyar kadını gördü. Kadın dedi ki :

"Kardeşlerini büyüden kurtarmağı istersen, mezarlıklardaki ayrıkotundan on bir gömlek örmelisin; fakat bunlar bitinceye kadar, sana ne gibi işkenceler yapsalar, ağzından hiç bir söz çıkmayacaktır. Hiç bir suale cevap vermeyeceksin. Eğer bütün işkencelere tahammül ederek, hiç konuşmaksızın, bir kelime bile kullanmaksızın on bir gömleği yapar ve kuğulara giydirirsen, onlar derhal, eskisi gibi insan olurlar."

Nilüfer uyanınca, ayrıkotu aramaya gitti. Topladığı otlarla, gömleklerin birincisini örmeye başladı. Akşam, kardeşleri geldiler, ne yapmakta

olduğunu sordular, hiç cevap vermedi; muttasıl, örmekte devam ediyordu. Kardeşleri, “bu konuşmamak da büyüdür” dediler. Artık geceleri, kardeşleriyle konuşmuyordu. Onlar konuşuyor, kendisi gömlek örüyordu.

Bir gün, o diyarın genç padişahı ava çıkmıştı, yolu Tabii Köşk’e uğradı. Köşkün güzelliğine hayran oldu. Hele orada dünya güzeli Nilüfer’i görünce, ona bin candan bin cana âşık oldu. Genç padişah, kıza, kim olduğunu sordu; Nilüfer cevap vermedi. Adını sordu, yine cevap alamadı. Kız, hiç durmaksızın gömlek örüyordu. Genç padişah, kızın bu haline şaştı. Kıza: “Bana varır mısın?” diye sordu; yine cevap yok. Vezirleri: “Sükut ikrardandır,” dediler, kızı bir arabaya koyarak genç padişahın sarayına götürdüler. Kırk gün, kırk gece düğün yaptılar; fakat Nilüfer, hiç oralarda değildi, muttasıl gömlek örüyordu. Ayrıkotu bitince, geceleri saraydan çıkıyor, mezarlıklarda ayrıkotu topluyordu. Beri tarafta, padişaha varmak istiyen vezir kızları vardı. Onlar, Nilüfer’in arkasına gözcü koydular. Nihayet, padişaha, nişanlısının “büyücü” olduğunu, geceleri mezarlıklarda dolaştığını, halk aleyhine büyüler yaptığını haber verdiler. “İnanmazsan, geceleyin arkasından git; kendi gözünle görürsün!” dediler. Bir taraftan da, halk arasında, kızın büyücülüğüne dair haberler yaydılar. Padişah şüphelenmişti. Gece olunca, kızın arkasına düştü. Kız mezarlığa geldi, ot toplamağa başladı. Padişah, kızın büyücü olduğuna inandı. Kızı mahkemeye verdi. Kadı, birçok sualler sordu. Kız hiç birine cevap vermiyor, elindeki gömleği örmekle meşgul oluyordu. Kadı, nihayet, kızın asılmasına hüküm verdi; Nilüfer hiç teessür göstermedi, gömleğini örmekte devam etti. Padişah, bir defa daha denemek için, Nilüfer’in yanına geldi, bir tek kelime söylerse, cezadan affedeceğini, yine eskisi gibi nişanlısı kalacağını söyledi. Nilüfer, elindeki gömleği örmekten başka hiç bir hareket göstermedi. Padişah, kızın bu muamelesinden hiddetlendi, “Hüküm icra olunsun!” dedi. Cellatlar kızı aldılar, darağacının yanına götürdüler. Kız, son gömleğini bitirmek için acele ediyordu. Cellat, ölüme hazırlanmasını haber verdi. Birçok seyirciler, bu büyücünün nasıl öleceğini temaşaya gelmişlerdi. Kız, yine aldırmadı, gömleği örmekte devam etti. Zaten gömlek bitmek üzereydi. Cellat, ağzından bir kelime çıkarmak için ona abdest almasını, namaz kılmasını, tövbe etmesini nasihat edip duruyordu; kız da son örgüleri bitirmeğe çabalıyordu. Nihayet cellat usandı. Kızı asmak için elini uzattığı zaman, son gömlek de bitmişti. Bu anda on bir kuğu, bir beyaz

bulut gibi, uçarak geldiler, kızın etrafını aldılar. Kız, yanındaki on bir gömleği, birer birer bunlara giydirdi; on bir kuğu, birdenbire on bir şehzade oldular. Bu hal karşısında cellat da, seyirciler de şaşıp kaldılar. Bu anda kız, cellata dedi ki:

"Şimdi Padişah ve Kadı efendi gelsinler, her işi anlatacağım."

Padişahla Kadıefendi geldiler. Nilüfer, üvey annesinin, kendisine ve kardeşlerine nasıl büyü yaptığını, kendisinin konuşmaması ve geceleri ayrık toplayarak muttasıl gömlek örmesinin, bu büyüleri bozmak için olduğunu ve bunu yapmak üzere, rüyasında gaybdan emir aldığını söyledi. Kardeşleri de, umumiyetle bu sözlerin doğru olduğuna şahadet ettiler. Padişah, Nilüfer'in babasına haber göndererek, Hanım Sultanla beraber düğüne davet etti. Düğün esnasında ihtiyar baba, evlatlarını tanıdı. Hain karısını boşayarak babasının evine gönderdi, evlatlarına sarılarak gözlerinden öptü. Damadına da, evlatlarını kurtardığı için büyük teşekkür etti. Bundan sonra hepsi bahtiyar yaşadılar.

Ziya GÖKALP
(Altın Işık, 1976)

YEŞİL KUŞ

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, bir padişahın güzel bir kızı varmış. Günlerden bir gün, zengin bir adamın oğlu padişahtan kızını istemiş. Her iki taraf iyice görüşüp konuştuktan sonra, padişah zengin adamın oğlunu damatlığa kabul etmiş.

Bir zaman sonra, kırk gün, kırk gece düğün yapılmış, iki genç evlenmişler. Evlendikleri gece, delikanlı kızın kendisini sevip sevmediğini anlamak için bir deneme yapmış: bir altın tabağın içine beyaz üzüm, bir gümüş tabağın içine de kara üzüm koyarak karısına demiş ki:

“Ey padişah kızı, söyle bakalım, bu üzümlerin hangisi tabağına uygun düştü?”

Hiç beklemediği bir soru ile karşılaşan padişah kızı, tabaklara şöyle bir baktıktan sonra:

“Gümüş tabak içinde kara üzüm daha güzel görünüyor,” cevabını vermiş.

Delikanlı bu cevabı beklemediği için birden köpürmüş:

“Demek sen beni değil, kapımdaki arap uşağı sevdin ha!”

Kocasının bu sözü karşısında şaşkına dönen kız, kendisini haklı olarak savunmaya hazırlanırken, daha fena bir şeyle karşılaşmış. Kocası eline geçirdiği bir sopa ile üzerine doğru geliyormuş. Kendisini korumak için odanın bir köşesine kaçmışsa da delikanlı hemen arkasından yetişerek onu yakalamış, dövmeye başlamış. Tam kırk sopa vurarak zavallı kızı adeta hasta etmiş.

Bir gün böyle, iki gün böyle. Kırk gündür, kız kocasından her gün kırk sopa yiyormuş.

Biz bırakalım onları bu hallerinde… O civarda fakir bir kocakarının bir oğlu varmış. Oğlan bir gün kazandığı para ile bir top bez alıp anasına getirerek:

“Ana” demiş. “Bu bezden bana birkaç tane gömlek yap. Ama gömlekleri hiç tasası olmayan bir insana kestir ki, ben de hiç tasa çekmeden onları giyeyim.”

“Daha geçenlerde evlenen padişah kızı var,” demiş. “Ondan tasasız kim olabilir ki? Ben hemen ona gidiyorum oğul!”

“İyi buldun ana,” demiş, “hem padişah kızı, hem de zengin bir eve gelin gitti. Elbette ondan tasasız kimse bulamayız.”

Kadın hazırlanmış. Koltuğuna bir top bezi alarak yola çıkmış. Sevinerek gitmeye başlamış. Çok geçmeden zengin adamın köşküne varmış. Kapıyı hizmetçiler açmışlar. O sırada adam evde olmadığı için kadını gelinin yanına çıkarmışlar. Yediği dayaklardan her tarafı çürük içinde kalan, kemiklerinin sızısından yerinde güç oturabilen kız, halini belli etmemeye çalışarak:

“Buyrun teyzeciğim,” demiş. “bir dileğiniz mi var?”

Kocakarı, padişah kızının kendisini güler yüzle karşıladığını görünce içi ferahlamış, konuşmaya başlamış:

“Ah evladım, sakın seni böyle sabah sabah rahatsız ettiğim için gücenme. Benim bir oğlum var. Kazandığı para ile şu bir top bezi alıp gelmiş, gömlek istiyor. Ama tasasız bir kimseye kestir de ben de tasasız giyeyim diyor. Düşümdüm, taşındım sizden daha tasasız kim olabilir. Bezi alıp geldim… Güzel ellerinizle oğluma birkaç gömlek keserseniz memnun olurum.”

Kocakarının sözlerini dikkatle dinleyen kız, kendi kendine şöyle bir düşündükten sonra:

“Teyzeciğim,” demiş, “dünyada tasasız insan yoktur ki, ben de tasasız olayım? Sana ben tasamı anlatmaya başlasam, inanamazsın! Onun için bu gece benim misafirim ol, seni odamdaki dolapta saklayayım. Benim ne büyük tasam olduğunu o zaman anlarsın!”

Kocakarı, padişah kızının da tasası olduğunu öğrenince, ne diyeceğini bilememiş. O gece orada kalıp kızın tasasını öğrenmeye karar vermiş. Kız misafirine yemek yedirdikten sonra, onu kimseye göstermeden odasındaki dolapların en büyüğüne saklamış.

Akşam olunca, zengin adamın oğlu gelmiş:

“Sen beni sevmedin de kapımdaki arap uşağı sevdin ha?” diyerek elindeki sopa ile kızı dövmeye başlamış. Kırk sopa vurduktan sonra çıkıp gitmiş.

Zavallı kızın bağırmasına, inlemesine dayanamayan kocakarı, dolaptan çıkarak kızın vücuduna ilâç sürmüş. Sabaha kadar onun acısını paylaşmış. Gün ışırken, bezini koltuğuna aldığı gibi, kestirmeden evine dönmüş.

Annesini merak eden oğlan:

“Nerede kaldın ana?” demiş.

Kocakarı gördüklerini bir bir oğluna anlatmış. Oğlan da padişah kızının tasasına üzülmüş. Anasına demiş ki:

“Ana, ben eski gömlekle gezsem de olur ama, padişah kızını tasadan kurtarmak lazım! Şimdi sen ona git, kocası bu akşam gene onu dövmeye gelince ‘Ne seni seviyorum, ne de arabı, yeşil kuşların dedesini seviyorum’, desin. Adam evden çıkarak yeşil kuşların dedesini aramaya gider. Kız ondan sonra kurtulacak, üzülmesin…”

Kocakarı, oğlundan bu aklı alınca durmadan yola çıkıp padişah kızının yanına gitmiş, oğlundan öğrendiklerini ona tekrar etmiş. Sonra evine dönmüş.

Akşam olunca, adam gene gelmiş. Karısını dövmeye hazırlanırken. O:

“Ne seni seviyorum, ne de arabı, demiş, ben yeşil kuşların dedesini seviyorum…”

Kız böyle deyince adam duraklamış. Yeşil kuşların dedesi acaba nerede? Gidip onu bulayım diye düşünerek yola çıkmış.

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Altı ay bir güz gitmiş, bir çayıra varmış. Orada kocaman bir konak görmüş. Yanına giderek uşaklarla konuşmuş. Atını bir ahıra bağlayarak yukarıya çıkmış. Önüne bir kapı rastlamış. Biraz sonra kapı kendi kendine açılınca kendisini büyük bir odada bulmuş. Burası odadan çok hiç kimsenin girmediği bir orman ortasında bir bahçeye benziyormuş. Her tarafta ağaçlar, çiçekler, çalılar varmış. Her ağacın dallarında, her çiçeğin üstünde, her çalının dibinde birçok, hem de pek güzel yeşil kuş varmış. Odanın en sonunda bir ağaç kovuğunda da uzun beyaz sakallı bir ihtiyar oturuyor, kuşlara bir şeyler öğretiyormuş.

Delikanlı selam verip yürümeye başlamış. Yeşil kuşların dedesi delikanlının selamını alarak yer göstermiş.

Yeşil kuşların dedesi:

“Söyle bakalım evlat,” demiş, “buralarda işin ne senin?”

İhtiyar, gelen misafire böyle seslenince, kuşların hepsi susup yeni gelene bakmışlar. Onun vereceği cevabı beklemişler. Delikanlı derdini anlatmaya başlamış:

“Ben bir padişah kızı ile evlendim. Evlendiğimiz gece bir altın tabağa beyaz üzüm, bir gümüş tabağa da siyah üzüm koyarak bunların hangisi

uygun düştü diye sordum. Gümüş tabağa siyah üzüm daha uygun demesin mi? O zaman anladım ki, bu kız beni değil, kapımdaki arap uşağı seviyor. Ben de ona her gün kırk değnek vurmaya başladım. Kırk gündür hep böyle dövmekteyim. Son gün bana:

“Ne seni seviyorum, ne de arabı, ben yeşil kuşların dedesini seviyorum,’ dedi. Ben de onun için seni almaya geldim.”

Yeşil kuşların dedesi:

“Oğlum,” demiş, “daha söyleyeceğin var mı?”

Delikanlı:

“Hayır” demiş. “bu kadar…”

Be sefer dede:

“Oğlum, sen haksızsın,” demiş. “Karının hiç kabahati yok. Sen fikrini sormuşsun, o da söylemiş. Onun sözünden mânâ çıkmaz ki… Hem senin karın gül gibi bir kadındır. Onun kıymetini bilmemişsin. Bak ben sana başımdan geçenleri anlatayım da o zaman dünyada ne kadınlar varmış öğren:

Vakti zamanında ben okumuş, sözü sohbeti yerinde, pişirdiği yenir, diktiği giyilir bir kadınla evlenmiştim. Her akşam ben filan komşuya gidiyorum diyerek çıkar, sabahlara kadar gelmezdi. Bir gün böyle, iki gün böyle, baktım ki olacak gibi değil… Nihayet gittiği yeri öğrenmek için bir akşam ben de arkasından çıkarak peşine takıldım. Az gittik, uz gittik, çok geçmeden bir kayanın önünde durduk. O beni görmüyordu. Birdenbire:

“Yarıl kayam yarıl!” diye seslendi.

Kayalar yarılmaz mı? O hemen içeri girdi. Ben dışarıda kaldım, çaresini bulamayınca, eve dönüp yattım. O, sabaha karşı eve geldi.

O akşam ben yanıma bir yiyecek torbası ile bir kılıç alarak gene belli etmeden karımın arkasına takıldım. Yolda ona görünmeden öne geçip kayanın yanına vardım. Bir köşeye gizlendim.

“Yarıl kayam yarıl,” dedi. Kaya yarıldı. Ben ondan evvel içeriye girdim. O da arkamdan girdi. Baktım zayıf bir ışık var. Görünmemek için bir köşeye çekildim. Karım ilerleyerek o ışığın yanına gitti. Çok geçmeden onun yanına bir arap gelmez mi? Bu arabın bir dudağı yerde, bir dudağı da gökte idi. Bizim kadın onun yanına yaklaşarak:

“Aman beyim, canım beyim, sakın bana darılma. Bizim herifi uyutamadım da onun için geç kaldım,” diye dil dökmeye başlamaz mı? Ondan sonra eğlenmeye koyuldular. İyice yorulunca yatıp uyudular. Ben o zaman yanlarına giderek bir kılıç vuruşta arabın kellesini kopardım. Torbaya koyup kayanın açıldığı yere gelerek:

“Yarıl kayam yarıl!” dedim, kaya yarılmadı. Beklemeye başladım. Sabaha karşı bizim kadın uyandı. Yanındaki arabın kafasının kesilip götürüldüğünü görünce, hem korktu, hem de üzüldü. Kendi kendine:

“Bizim herif olmasa, burada kalır, arap için yas tutardım,” demez mi? Kan beynime sıçradı. Fakat yerimden kımıldamadım. O yanıma kadar geldi. Beni görmüyordu:

“Yarıl kayam yarıl!” dedi. Kaya yarıldı. Ben ondan önce çıkarak eve geldim, yatağıma yattım. O da biraz sonra yanıma geldi. Ertesi sabah kalktığım zaman bana:

“Benim kırk gün, kırk gece yasım var, beni bekleme gidiyorum” deyince, fena halde kızdım. Hemen torbayı alarak başaşağı ettim. Arabın kafası odanın ortasına “pat” diye düşünce, bizim kadının gözleri yerinden fırladı. Yere eğildi. Arabın başını eline alır almaz o anda bir eşek oldu. Bir gözünden yaş, bir gözünden de kan akmaya başladı. Tutup onu ahıra götürdüm, bağladım. Şimdi orada. İşte oğlum, benim başıma da bunlar geldi.”

Yeşil kuşların dedesi sözlerini bitirince, delikanlı düşünceye dalmış, dedenin başına gelenleri öğrendikten sonra kendisinin haksız olduğunu daha iyi anlamış, fakat oradaki yeşil kuşları merak eden delikanlı, dedeye sormuş:

“Dede, bu kuşları niçin burada topladın?”

Yeşil kuşların dedesi demiş ki:

“Oğlum, bu kuşların her biri bir insandır. Hem de tasalı insanlar. Dünyanın neresinde haksızlık görmüş, kederli, tasalı insan varsa haber alır almaz yeşil bir kuş haline sokarak onları buraya getirir, kendime evlat edinir, her gün güzel sözlerle tasalarını, kederlerini gidermeye çalışırım. Anladın mı şimdi?”

Delikanlı:

“Anladım dede,” demiş, “ sen ne iyi bir insansın!”

Dede cevap vererek:

“Sen de iyi olmaya çalış yavrum,” demiş.

Delikanlı, dedenin bu sözü üzerine, karısının kendisini niçin buraya gönderdiğini daha iyi anlamış. Allaha ısmarladık diyerek oradan ayrılacağı sırada, yeşil kuşların dedesi buna bir çiçek uzatarak:

“Al bu çiçeği de,” demiş, “kalbi sana kırık olan karına ver. Başına taksın, tasadan, kederden kurtulacaktır.”

Delikanlı çiçeği alarak oradan ayrılmış. Atına binerek yola koyulmuş. Dere tepe düz, gece gündüz giderek evine varmış. Karısının yanına çıkarak yeşil kuşların dedesinin gönderdiği çiçeği ona vermiş. Başına takmasını söylemiş.

Kız sevinçle çiçeği alarak başına takmış. Fakat o ne! Çiçeği eline alır almaz ortadan kaybolan karısını arayan delikanlı, bir de ne görsün? Karısı yeşil bir kuş olmuş pencereden dışarı uçmuyor mu? Pencereyi kapayıp karısını kaçırmamak için koşmuş, ama yetişememiş. Kuş uçup gitmiş.

Delikanlı karısına kırk gün haksız yere dayak atmakla ne kadar suçlu olduğunu, onu elinden kaçırmakla daha iyi anlamış ama, onu eve getirmek için yeşil kuşların memleketine gitmenin de faydasız olduğunu düşünerek kaderine razı olmuş. Hatasını anlamış. Bir daha da haksızlık yapmamaya karar vermiş.

Naki TEZEL

(Çocukları Uçuran Masallar, 1998)

DOĞAN KARDEŞ DÖNEMİ (1945-1970)

1945 yılı, çocuk yazınımızda yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu yıl Doğan Kardeş Dergisi yayınlanmaya, dergide yeni yazarlar değişik türlerde yazmaya başlamışlardır. Dergi, Yapı Kredi Bankası kurucusu Kâzım Taşkent tarafından İsviçre'de bir toprak kayması sırasında kaybettiği oğlu Doğan'ın anısına kurulmuştur. Yayın müdürlüğünü Vedat Nedim Tör'ün üstlendiği derginin Eflatun Cem Güney, Şükrü Enis Regü, Nihal Yalaza Taluy, Rıza Çavdarlı, Adem Şakar, Selma Emiroğlu derginin ilk yıllarındaki yazarlarıdır. Daha sonraki yıllarda yazar kadrosu genişleyecektir.

Öykü, masal ve öbür türlerde: Semra Özin, Nezihe Araz, Ayşe Nur, Aslı Özer, Gülten Dayıoğlu, Aziz Nesin, Erhan Bener, Nezihe Meriç, Muzaffer İzgü, Nuriye Ege, Vahibe Sevim (Hasan Lâtif Sarıyüce), Abbas Cılga, Elvan Pektaş, Nihal Yalaza Taluy vb.

Şiirde: Ümit Yaşar, İlhan Geçer, Mualla Uzmay, Hasan Lâtif Sarıyüce, Sabih Şendil, Alpertunga Göktürk, Tarık Orhan, Nermin Ünsel, Ahmek Kutsi Tecer, Serpil Kenber Başak, Fazıl Hüsnü Dağlarca, İdil Özerdem vb.

Karikatür, desen ve çizgi romanda: Cemal Nadir, Dinçer Erimer, Mıstık, Ferudun Oral, İsmail Gülgeç, Kemal Aydabol, Ahmet Güven, Enis Temizel, Ateş Sunay, Ertan Dinçer, Tuncay Batıbeki, Nazan Erkmen, Behice Balta, Şakir Gökçebağ, Kemal Gökhan, Emine Bora, Şahin Erkoçak adları görülür.

Dergi yayınlanır yayınlanmaz büyük ilgi görmüştür. Aileler çocukları için aldıkları dergiyi önce kendileri okuyorlardı. 1950'lerde Amerikan kökenli çizgi roman dergileri giderek yaygınlaşmaya başladığı halde Doğan Kardeş'i yenik düşürememişti. Bilinçli anneler babalar çocuklarına resimli roman dergileri yerine Doğan Kardeş alıyorlardı. Çocuk dergiciliğinde bir söylence haline gelmişti dergi. Otuz yıldan fazla çocuklar ve gençler Doğan Kardeş'i okuyarak büyüdüler. Onlarda derin izler bıraktı. En az dört beş neslin dergisi oldu. Eğitici olduğu kadar eğlendirici bir dergiydi de. İçinde yazılar, bilmeceler, fıkralar ve karikatürlerin yanı sıra bir ölçüde çizgi romanlara da yer veriliyordu. Bunlardan bazıları "Kahraman Ozan Hugo", "İkiz Kardeşler", "Profesör Tonton", "Hayvanlar Çiftliği", "Toraks", "Şirinler", "Kara Kedi" ve "Altın Pabuçlar" hemen akla gelenlerdir.

Hiç ara vermeden yayınlanan dergi 1970 yılı sonlarına doğru kapandı. Uzunca bir süreden sonra 1988'de yeniden yayınlanmaya başladı. 28x21 boyutunda, iç ve dış sayfalar kuşe kâğıda basılıyor, oldukça kaliteli bir baskıyla piyasaya sürülüyordu. Derginin Necla Kızılsaç, Enis Batur, Faik Ertener, Turhan Ilgaz, Münir Subarlas, Nadir Elgin Teki, Tarık Günersel'den oluşan bir de yayın kurulu vardı. Çok özenli baskısına karşın dergi tutulmadı. İkinci yayın döneminde satışı gittikçe düşmüş, dergi beş yıl iki aylık bir sürümden sonra Aralık 1993 yılında kapatılmak zorunda kalınmıştır. Finansörlüğünü Yapı Kredi Bankası yaptığı halde dergi sürdürülememiştir.

Yayın yöneticisi Turhan Ilgaz derginin son sayısında kapanma nedenlerini şöyle açıklamaktadır: "Kâğıt fiyatları 2500, 2750 liradan 20.000 liraya çıktı. Okuma edimini ders çalışmakla özleştirmiş bir eğitim ve öğretim sistemi yüzünden okul kitapları dışındaki okumalara yer de yok, zaman da yok. Çocuklar ders çalışmaktan ve Anadolu liseleri, özel okullara hazırlanmaktan başlarını kaldırabildiklerinde televizyona yakalanıyorlar. Bunu da çok görmemeli onlara ve bu koşullarda DOĞAN KARDEŞ'in onlarla rekabete girişebileceği gibi hayallere kapılmamalı.".

Doğan Kardeş'in çocuklar tarafından okunmadığı için kapandığını sanmıyoruz. Dergi bir türlü kâra geçemediğinden ve aşırı masraf yüklediğinden dolayı bankanın istemiyle kapanmıştır. Lüks bir baskının yeğlenmesi, her toplantıda bankadan **hakkı huzur** alan yedi kişilik bir yayın kurulu oluşturulması dergiyi çıkmaza sokmuştur. Üstelik bu yedi kişinin hiç biri çocuk edebiyatçısı değildi. O sıralar Türk sinemasında "entelce" diye adlandırılan ve hiç tutulmayan filimler çekiliyordu. Derginin yedileri de sinemada olduğu gibi entelce bir tavır takınarak dergiyi çocuklardan uzaklaştırdılar. Türk çocuk edebiyatında bir devir açmış Doğan Kardeş'i batırdılar. Aynı yıllarda Türkiye gazetesinin yayınladığı Türkiye Çocuk dergisi üçüncü hamur kâğıda basılmasına, içerik bakımından eski Doğan Kardeş'lerin düzeyinde yazılar yayınlamamasına karşın yüz bin civarında satış yapmakta idi. "Doğan Kardeş'in ekranla rekabete girişebileceği gibi hayallere kapılmamalı" saptaması hiç de reel bir saptama değildi.

Neyse, ölen öldü, giden gitti. Doğan Kardeş'e yapılan son kötülük ise bağışlanır gibi değildi. Ticaretten başka bir amacı olmayan büyük bir

holdinge dergiyi sattılar. Şimdi dergi Doğan Kardeş başlığını taşıyarak yayınını sürdürüyor. Ama nasıl? İçinde tek satır yazı yoktur. İç dış kapaklar bile silme karanlık yüzlü tipleri canlandıran resimli romanları içeriyor. Hiç olmazsa birkaç sayfasına öykü, şiir, bilgi veren yazılar, bilmeceler serpiştirilemez mi? Koymuyorlar. Çocuklar okumazmış… Çocuklar okuyorlar. Okumasalar bunca çocuk kitabı neden basılıyor? Kırk elli yıl önce çocuklara kitap yazan yazar sayısı elliye bile ulaşmıyordu. Bugün binden fazla yazar çocuk kitabı yazıyor. Çocuk kitabı basan yayınevlerinin sayısı üç yüzden fazladır. Kitap fuarlarına katılan yayınevlerinin büyük çoğunluğu çocuk kitabı yayınlamaktadırlar.

Çocukların Tv bağımlısı oldukları için dergi, kitap okumadıkları savı tutarsızdır. Yüzlerce kanaldan hangileri çocukları bağlayacak yayın yapmaktadır? Adı “Çocuk Tv” olan kanallar bile sadece sabahtan akşama berbat çizimli karton film yayınlıyorlar. Bilgiye, kültüre, edebiyata, tiyatroya dayalı programlar yaptıkları görülmüyor.

Bir döneme adını veren Doğan Kardeş çocuk yazınında büyük bir patlama yapamadı ama alt yapıyı hazırladı denilebilir. Yalnız çocukları ve gençleri etkilemekle kalmadı. Yazarlarda, ozanlarda çocuk yazınına ilgiyi artırdı. Eflatun Cem Güney ilk sayısından başlayarak o güzelim masallarını dergide yayınlamaya başladı. Şükrü Enis Regü ilk kez serbest ölçüyü çocuk şiirlerinde kullandı. Orhan Veli Kanık Nasrettin Hoca fıkralarını koşuk olarak yazdı. La Fontaine masallarını çevirdi. Gerek Eflatun Cem’in masalları, gerekse Orhan Veli’nin Nasrettin Hoca’sı, La Fontaine’si, Şükrü Enis Regü’nün serbest ölçülü çocuk şiirleri Doğan Kardeş Yayınları tarafından 1945-50 yılları arısında yayınlandı.

Doğan Kardeş Yayınları adını taşıyan derginin yan kuruluşu çocuklar ve gençler için çeviri kitaplar da yayınlamıştır. Bu kitaplardan bazıları şunlardır:

Babamız Atatürk (Falih Rıfkı Atay, 1955), Atlantis (1955), Kon Tiki (1956), Don Kişot (1957), İyi İnsan İyi Politikacı (1960), Duygulu Dostlar (1961), Yazının Hikâyesi (1962), Çalgıcı Dostlar (Grimm Kardeşlerden Masallar 1963), Dünyanın Dört Bucağından Dostlar, Tabiat Ana Anlatıyor (1966), Atatürk Ansiklopedisi 2 cilt (Ömer Sami Coşkun), Güliver’in Gezileri, Keşifler ve İcatlar Ansiklopedisi, Karacaoğlan (1974), Üstü Kalsın (Cemal Süreya 1991).

1945-1970 yılları arasında çocuklar için yazan şairler:

Mehmet Necati Öngay, İsmail Hakkı Talas, Orhan Veli Kanık, Orhan Murat Arıburnu, Coşkun Ertepınar, Tarık Orhan, İbrahim Zeki Burdurlu, Halim Yağcıoğlu, Cemal Oğuz Öcal, Celal Sıtkı Gürler, Nezihe Araz, Zeki Tunaboylu, Şükrü Enis Regü, Tahsin Bilengil, Hasan Şimşek, Adil Turan, Adnan Ardağı, Mümtaz Zeki Taşkın vb.

Doğrudan çocuklar için yazmamakla beraber yazdıkları bazı şiirleri çocukların ve gençlerin severek okudukları şairleri de unutmamak gerekir: Arif Nihat Asya, Orhan Şaik Gökyay, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ahmet Muhip Dıranas, Orhan Veli Kanık, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Cahit Külebi, Behçet Necatigil, Ceyhun Atuf Kansu, Zeki Ömer Defne, Başaran, Talip Apaydın vb.

1945-1970 yılları arasında roman, öykü, masal yazan yazarlar:

1930'lı yıllarda başlayıp ölümüne kadar yazmayı sürdüren, çocuklar için mi, büyükler için mi yazdığı pek belli olmayan Kemalettin Tuğcu (1902-1998), uzun yıllar çocuklar ve gençler tarafından sıklıkla okunan romancı oldu. Özenli bir Türkçesi olmamasına; konularını genellikle yoksulluk, üvey anne, kötü baba, ölüm, acı gibi birbirine benzer temalardan seçmiş olmasına karşın, yazdıkları geniş bir okuyucu kitlesine ulaşabilmiştir.

Ankara'da yayın yapan Berkalp Kitabevi **Türk Masalları, Dünya Masalları** genel başlığı altında dokuz tane masal kitabı yayınlar. (1946-1949) Serinin ilk kitabı **Seçme Türk Masalları** (1946) adını taşıyor. Enver Behnan Şapolyo'nun yazdığı kitapta 20 kadar masal yer almaktadır. Bu serinin **Dünya Çocuk Masalları** başlığını taşıyan öbür sekiz kitapta yer alan Alman, Çigan, Hırvat, İspanyol, İsveç, Sırp, Danimarka masallarının çoğunu Eğitimci Kemal Kaya çevirmiştir. Serinin **'Dünya Çocuk Masalları'** dizisinin yedinci kitabındaki Rus masallarını Rana Çakıröz (1946), sekizinci kitapta yer alan Fransız masallarını (1947)öğretmen Nevzat Ayaz, dokuzuncu kitaptaki Çin masallarını Kemal Çağdaş çevirmiştir (1949).

Derlediği masalları yeniden kurgulayıp yeni motifler ekleyerek geleneksel masal dilimizin güzelliğiyle yazmaya başlayan Eflatun Cem Güney'dir. Bunları küçük kitaplar halinde yayınlamaya başlamıştır: Nar Tanesi (1946), Kara Yılan ve Kara Gülmez (1946), Sabır Taşı (1947), Akıl Kutusu (1947), En Güzel Türk Masalları (1948), Altın Heybe, Kül Kedisi, Felek Sillesi

(1948), Zümrüt (1948), Açıl Sofram Açıl ve Congoloz Baba (1948), Bir Varmış Bir Yokmuş (1956), Evvel Zaman İçinde (1957), Gökten Üç Elma Düştü (1960), Az Gittim Uz Gittim (1961) Ağlayan Nar ile Gülen Ayva (1969), Al Elma Yeşil Elma (1969), Zümrütü Anka (1969), Dal Olur Eğilir misin (1969), Hasırcı Baba (1969), Keloğlan Altın Heybe (1969), Yedi Köyün Yüz Karası (1970), Aygın Baygın Ses ve Nur Topu (1970), Zindandan Gelen Mektup ve Düşmez Kalkmaz Bir Allah (1970), Gözleri Yollarda Kalan Ana ve Anasız Kuzu (1970), Emlik Kuzu ve Altın Gergef (1970), Saraydan Uçan Kız (1971), Alişle Maviş (1971), Güldükçe Güller Açan Kız (1971), Tellerinde Bülbül Şakıyan Saz ve Bir Varmış Bir Yokmuş (1972), Sihirli Köpük ve Yaban Gülü (1972), Onlar Ermiş Muradına (1972), Yiğitler Yiğidi Musacık (1972) Yazarın tüm masalları (29 masal) 1984 yılında **Masallar** adıyla Kültür Bakanlığı'nca yayınlanmıştır.

Eflatun Cem Güney, bazı halk öykülerini de yeniden yazıp işlemiştir: **Dertli Kaval** (Halk öyküsü 1945), **Dede Korkut Masalları** (1958), **Aşık Garip** (1958), **Kerem ile Aslı** (1959), **Tahir ile Zühre** (1959).

Orhan Veli Kanık, Nasrettin hoca öykülerini koşuk olarak yazdı. La Fontaine masallarını gene koşuk olarak çevirdi: **Nasrettin Hoca Hikâyeleri** (1949), **La Fontaine Masalları 12** (1948).

Doğrudan çocuklar için yazmayan fakat bazı öykü kitaplarını ve romanlarını çocukların, gençlerin okuyabilecekleri yazarlar: Halikarnas Balıkçısı'nın Ağanta Burina Burinata (1946), (1890-1973) Dönemin öykü ve roman yazarlarından Orhan Kemal'in **Baba Evi** (1950) romanı, bazı öyküleri, Sait Faik Abasıyanık'ın, Haldun Taner'in öyküleri.

Roman ve öykü dalları ihmal edilmiştir. Bu boşluğu, 1950'li yılların ortalarından bu yana çoğu Amerikan kökenli çizgi roman dergileri doldurmuştur. **Tommiks** (Amerika), **Zagor** (İtalya), **Kızıl Maske** (Amerika), **Mandrake** (Amerika), **Mister No** (İtalya), **Kaptan Swing** (İtalya), **Tom Braks** (İtalya), **Zembla** (Amerika), **Judas** (Amerika), **Jerika** (Amerika), **Alaska** (Amerika), **Teks** (Amerika), **Kınova** (Amerika), **Red Kid** (Belçika-Fransa), **Tenten** (Belçika), **Tarzan** (Amerika), **Süpermen** (Amerika), **Batman** (Amerika), **Conan** (Amerika), **Tarkan** (Türk), **Karaoğlan** (Türk), **Volkan** (Türk) adlarını taşıyan bu dergiler öğrenciler tarafından yaratılan bir şirketleşme yöntemiyle okunmaya başlanılmıştı. Otuz kırk dergilik bir toplam öğrenciler arasında sıra ile değiş tokuş

edilerek yaygın biçimde okunuyordu. Çizgi roman da olsa çocukların okumaları iyi bir şeydi ya, bu eylem gerçekten okuma sayılabilir miydi? Çocuk eve götürdüğü kirlenmiş, dağılmış dergileri divan ya da yatakta yan gelip yatıyor, resimlerin altındaki bir iki tümcelik yazıyı rahatlıkla okuyabiliyordu. Ama ders kitaplarına, öğretmenlerin okumasını istedikleri roman ve öykü kitaplarına gelince bir sıkıntı içinde buluyordu kendisini. Resimli dergiler çocuğu resim okuyucusu yapıyordu. Eğitimciler ve kimi akademisyenler çizgi romanlar hakkında araştırmalar, incelemeler yapmışlar, çoğu övücü kanılar ortaya koymuşlardır. Kimse çizgi romanların çocuğu **okuma tembeli ve resim okuyucusu** yaptığını araştırmak gereğini duymamıştır. Çizgi romanların bu olumsuz etkileri dergilerin renkli ve al benili çıkmaya başlamasıyla ortadan kalkmamış, daha artmıştır.

Günümüzde de resimli roman dergileri devam etmektedir. Yüzden fazla yerli ya da kökence dışarılı çiklet, kalem, oyun CD'si, boyama kitabı gibi armağanlar dağıtan fakat içeriklerinde tek satır yazı bulunmayan dergi yayınlanıyor.

DÖNEMİN ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

CIRCIR BÖCEĞİ İLE KARINCA

Cırcır böceği çaldı saz,
Bütün yaz.
Derken kış da geldi çattı,
Seninkinde şafak attı.
Baktı ki yok hiç yiyecek
Ne bir sinek, ne bir böcek,
Kalktı karıncaya gitti;
Yandı, yakıldı, ah etti.
Üç beş buğdaydan ne çıkar,
Gelecek mevsime kadar,
Birkaç tane borç istedi.
İnayet buyurun, dedi,
Yemin billah ederim,
Eylüle kalmaz öderim.
İşin kötüsü, karınca
Borca hiç alışmamıştı,
Bu ricacıya çıkıştı:
Ne yaptın yaz boyunca?
Ne mi yaptım? Saz çaldım, saz!
Ya, öyle mi? Demek ki siz
Yazı sazla geçirdiniz;
Şimdi de oynayın biraz.

Orhan Veli KANIK
La Fontaine'in Masalları, 1948

KARGA İLE TİLKİ

Bir dala konmuştu karga cenapları;
Ağzında bir parça peynir vardı.
Sayın tilki kokuyu almış olmalı,
Ona nağme yapmağa başladı:
Oooo! Karga cenapları, merhaba!
Ne kadar güzelsiniz, ne kadar şirinsiniz!
Gözüm kör olsun yalanım varsa,
Tüyleriniz gibiyse sesiniz,
Sultanı sayılırsınız bütün bu ormanın.
Keyfinden aklı başından gitti bay karganın.
Göstermek için güzel sesini
Açınca ağzını düşürdü nevalesini.
Tilki kapıp ona dedi ki: “Efendiciğim,
Size küçük bir ders vereceğim.
Her dalkavuk bir alığın sırtından geçinir;
Bu derse de fazla olmasa gerek bir peynir.”
Karga şaşkın, mahcup, biraz da geç ama,
Yemin etti gayrı faka basmayacağına.

Orhan Veli KANIK
La Fontaine’in Masalları, 1948

ŞEHİR İLE KIR FARESİ

Günlerden bir gün şehir faresi,
Uyarak şehrin nezaketine,
Bir kır faresini davet etti,
Evde bir çulluk ziyafetine.

Bir Türk halısının üzerinde.
Mükellef bir sofra kurulmuştu.
Bu cafcaflı ziyafet yerinde
Düşünün şimdi bu iki dostu.

Allah için eşşizdi yemekler;
Hiçbir eksiği yoktu sofranın.
Ama aksilik bu ya, kim bekler;
İşleri bozdu bir şey ansızın;

Birden bir gürültü işittiler,
Salonun kapısının dışından,
Bizim iki ahbap, teker teker,
Savuştular sofranın başından.

Bir aralık gürültü kesildi;
Ama onlar bahçeyi bulmuştu.
Şehir faresi: Dönelim, dedi,
Bitirelim bari şu çulluğu.

Öteki cevap verdi: Vazgeçin!
Siz bana buyrun yarın olsun da;
Bir diyeceğim yok yemek için;
Doğrusu pek şahaneydi sofra.

Ama ben isterim ki bir kimse
Karnını biraz rahat doyursun…

Eyvallah… Böyle korku içinde
Sürülen safa yerinde dursun!

Orhan Veli KANIK
La Fontaine'in Masalları, 1948

TİLKİ İLE LEYLEK

Bir gün tilki kardeş, gözden çıkarıp masrafı,
Leylek kardeşi bir ziyarete alıkoyar.
Leylek kardeş önce şöyle bir süzer etrafı,
“Bakalım, der, ne yemekler var?”
Bakar ki sade suya pek külüstür bir çorba.
Üstelik bu çorba sunulur düz bir tabakta.
Leylek nasıl içsin bunu, gagası upuzun?
Ne varsa hepsi tilkinin midesine gider.
Acısını çıkarmak için bunun,
Leylek de başka bir güne onu davet eder.
“Hay hay! Memnuniyetle, der bu davete tilki,
Aramızda teklif mi var ki!”
O günü leyleğin ziyafetine
Saatinde koşar, yetişir;
Diller döker zarafetine.
Yemekler de yeni pişmiştir.
Buyur derler, buyurur, nazlanacak mı sanki!
Ağzı sulanır yayıldıkça etin kokusu.
Kuşbaşı doğramışlar, nefis olmuş doğrusu.
Yalnız, üzülsün diye tilki,
Yemek, ağzı dar, boynu uzun bir kaba konur.
Rahat rahat girer leyleğin gagası,
Bir türlü girmez tilkinin o koskoca ağzı.
Bakar ki dönmekten başka çare yok; bir onur
Meselesi sayarak bunu, dilini yutar;
Süklüm püklüm evin yolunu tutar.

Düzenbazlar, sizlere yazdım bunu.
Siz de bekleyin bir gün bu oyunu.

Orhan Veli KANIK
La Fontaine’in Masalları, 1948

ŞEHRİN ÜSTÜNDEN GEÇEN BULUTLAR

Bakıp imreniyorum akınına
Şehrin üstünden geçen bulutların.
Belki gidiyorlardır yakınına
Rüyamızı kuşatan hudutların.

Evler, ağaçlar, sular, ben ve bu an
Sanki bulutlarla bir akıyoruz;
Onların hevesine uyaraktan
Cenup ufkuna bakıyoruz.

Biz de hafif olsaydık bu rüzgârdan,
Yer alsaydık şu bulut kervanında,
Güzel'e ve Yeni'ye doğru koşan
Bu sonrasız gidişin bir yanında.

Dağlara, denizlere, ovalara
Uzansaydık yağarak iplik iplik,
Tohumları susamış tarlalara
Bahar, gölge ve yağmur götürseydik.
Bakıp imreniyorum akınına
Şehrin üstünden uçan bulutların.
Gidiyor, gidiyorlar yakınına
Rüyamızı kuşatan hudutların.

Ahmet Muhip DIRANAS

ÇİÇEKLERİ SEVMEK

Çiçek deyip geçme
İçimizin şenliğidir onlar
Ama hantal apartmanlarda
Güneş nerde, çiçek nerde.

Bu çirkin biriket
Tuğla katlarda
Yaşayanlar yeşile
Havaya, suya hasret

Japon imparatoriçesi
Saygıdan, sevgiden, incelikten
Dokunduğu çiçeğe ne demiş
“Elim kirletir sana dokunursam.”

Ne insanlar yaşayıp geçmiş
Ne büyüklermiş.
Ya Devleti Âli Osman’dan
O şanlı hükümdarın buyruğu
“Bir dal kesenin başı kesile…”
Doğaya karşı ne içten tutku
Okuyoruz erdemi ibretle
Onur duyarak.

Halim YAĞCIOĞLU

ALİCENGİZ

Alicengiz'e ilk defa
Masallarda rastladım.
Dervişin bütün fendini
Dervişe karşı kullandı
Kurtardı kendini.

Alicengiz'e sonradan
Hayatta da rastladım;
En çetin durumlarda
Zeki, hem de nasıl, cin gibi,
Sıyrılıyordu kolayca.

Alicengiz'den bu işin
Sırrını sordum.
Tehlike var baktın ki,
Hemen kılık değiştir,
Benim yaptığımı yap! dedi,
Yerine göre tavşan ol
Yerine göre tilki!

Benzemek istedim Alicengiz'e:
Hayır, kolay değil, hayır
Elma olmak ellerde
Bıçaklar hazır iken,
Serçe olmak dallarda
Atmaca nazır iken.

Behçet NECATİGİL

ELMALAR

Bu kadar ucuza
Yok bunun gibisi
Bitmeden almak
Kalmışların içinde
Biraz daha sağlamı
Biraz daha irisi.

Bir kenara yığılı
Elmaların başında
Çömelmiş dört beş kişi
Ayırıyorlardı
Biraz daha sağlamı
Biraz daha irisi.

Alacakaranlıkta
Kımıldayan ellerin
Birbirini itişi
Davranmak daha önce
Biraz daha iyisi.

Elmayı dokununca
Deliyordu parmak
Çürük üçte ikisi
Biraz daha önce
Biraz daha iyisi.

Behçet NECATİGİL

ELAZIĞLI BİR HALK ÖYKÜSÜ

Tilki, hacca gideceğim diye
Haber salmış horoza, kekliğe, ördeğe
Kutsal bir iş uğruna yola çıkıyorum da
Gelin bile birlik gidelim
Korurum hepinizi aklımın duldasında
Kırk yıllık alışveriş ustasıyım
Bilirim her bir töreyi
Öğretirim yolda giderken.

Horoz ile keklik ile ördek
Önde tilki, düşmüşler yola.
Tilkinin karnı acıkmış
Horozu kestirmiş gözüne
Horoza ne diye
Ne diye de yiye?
Ulan horoz demiş, insanlara ettiğin bu zulüm ne?
Olur olmaz vakitlerde uyandırırsın onları
Uykunun seher döşeğinde
Kurtarmış insanları horozların zulmünden
Tilki!
İnandırmış ördeği ve kekliği
İşinin yüceliğine.
Derken efendim tilki acıkmış gene
Kekliği kestirmiş gözüne
Kekliğe ne diye
Diye de nasıl yiye?
Ulan, demiş kekliğe
Şu avcıların senden çektiği ne?
Çıkan da dağ başına
Kaçan durun çalı meşe
Yoran tüm avcıları
Senin haccın onanır mı
Bunca zulümden sonra?

Kurtarmış insanları kekliklerin zulmünden
Bizim haksever tilki!
Gönül ermişi ördek inanmış ki
Doğrudur tilkinin yaptığı iş
Ne var ki sıra gelmiş ördeğe
Bakalım ördeğe ne diye
Ne diye onu da yiye?
Ulan ördek bu nasıl kutsal inanç
Bu nasıl hacca gitmek?
Herkes başına sarar yeşili
Sen sarmışsın kıçına
Seni inanç bozguncusu
Seni aşırı akımcı seni!
Kurtarmış insanları ördeklerin bozulmuş inancından
Yemiş yol dostu ördeği…
Dönmüş yarı yoldan utkular içinde
Kasabadaki dükkânına!

Ceyhun Atuf KANSU

KİTAPLARIM

Ben çok severim kitaplarımı,
Onlardır en iyi arkadaşım.
Bütün bu irili ufaklı harfleri
Ben hep onlardan öğrendim.
Onlar yazmasaydı nereden bilecektim
Dünyanın yuvarlak olduğunu?
Nasıl yüzdüğünü vapurun?
Başkası söylese inanmazdım
Yağmur yağdırdığına şu bulutun.

Hiç sevmez olur muyum kitaplarımı?
Hepsi güzel resimlerle süslüdür.
Biri hayvanları tanıtır,
Öbürü masallar anlatır bana.
Kimi ağlatır, kimi güldürür;
Hepsi bir şeyler söyler insana!

Şükrü Enis REGÜ

CAN ERİĞİ

Bir kelime buldum çın çın öter;
Adı candır.
Bir erik kopardım can dalından;
İçi can dolu,
Adı can, yaprağı can, lezzeti candır.
Bir gölge düştü önüme dedi ki:
Bir yüküm var benden ağır
Bir yüküm var beni taşır
Adı candır.

Bedri Rahmi EYUBOĞLU

EY İBİBİK KUŞU

Derdim nedir bilir misin?
Ey garip ibibik kuşu.
Söylesem bölüşür müsün,
Ey garip ibibik kuşu?

Yaz sıcağında duyduğum,
Vadilerin içli sesi.
Gölgesinde uyuduğum
Sükun dolu yaz öğlesi

Nerede gümüş şadırvan,
Bol gölgesinde çınarın?
Aşığıyım şırıldayan,
Gönlüme akan suların.

Bayıltıcı iğdelerde,
O sarı sarı çiçekler.
Eski baharlar nerede,
Bizi hangi dağda bekler?

Az mı uyudum sesinle,
Benim içli, garip kuşum?
Ben de senin gibi, dinle,
Bir garip derde düşmüşüm.

Ey iyi kalpli ibibik,
Benim kırlarımın kuşu!
Bir serin rüyada ibrik,
içinde uyur göz yaşı.

Anneciğim benim kırım,
Koşsam bir uçtan bir uca.
Dertlerimi unuturum

Çiçekli yollar boyunca.

Uzakta bıraktığım ev,
Komşu kızının gülüşü,
En büyük acıları sev,
Sev diyor ibibik kuşu.

Ceyhun Atuf KANSU

ELMA AĞACI

Yine başladı soğuklar,
Boyuna yağıp duruyor yağmur,
Esiyor rüzgâr acı acı.
Nasıl geçireceksin bu kışı
Elma ağacı?

Gölgen de yok ki sana arkadaş olsun,
Tek başına kaldın bu kış kıyamette…
Artık kimse bakmaz oldu yüzüne:
Dallarına tırmanmıyor çocuklar,
Kuşlar uğramıyor semtine.

Üzülme bu günler çabuk geçer,
Bir bakarsın bahar geliverir
Yeniden allanıp süslenirsin.
Bizim için yine çiçek açar,
Meyve verirsin!

Şükrü Enis REGÜ

BU VATAN KİMİN

Bu vatan toprağın kara bağrında
Sıradağlar gibi duranlarındır,
Bir tarih boyunca onun uğrunda
Kendini tarihe verenlerindir.

Tutuşup kül olan ocaklarından,
Şahlanıp köpüren ırmaklarından,
Hudutta gaza bayraklarından
Alnına ışıklar vuranlarındır.

Ardına bakmadan yollara düşen,
Şimşek gibi çakan, sel gibi coşan,
Huduttan hududa yol bulup koşan,
Cepheden cepheyi soranlarındır.

İleri atılıp sellercesine
Göğsünden vurulup tam ercesine,
Bir gül bahçesine girercesine
Şu kara toprağa girenlerindir.

Tarihin dilinden düşmez bu destan,
Nehirler gazidir, dağlar kahraman,
Her taşı yakut olan bu vatan
Can verme sırrına erenlerindir.

Gökyay'ım ne yazsan ziyade değil,
Bu sevgi bir kuru ifade değil,
Sencileyin hasmı rüyada değil,
Topun namlusundan görenlerindir.

Orhan Şaik GÖKYAY

BAYRAK

Ey mavi göklerin kızıl ve beyaz süsü,
Kızkardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü!
Işık ışık, dalga dalga bayrağım,
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.
Sana benim gözümle bakmayanın
Mezarını kazacağım.
Seni selamlamadan uçan kuşun
Yuvasını bozacağım.

Dalgalandığın yerde ne korku ne keder.
Gölgende bana da, bana da yer ver!
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar!
Yurda ayyıldızın ışığı yeter.

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün
Kızıllığında ısındık;
Dağlardan çöllere düşürdüğü gün
Gölgene sığındık.

Ey şimdi süzgün, rüzgârlarda dalgalı;
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,

Senin dibinde öleceğim.
Tarihim, şerefim, şiirim, herşeyim;
Yeryüzünde yer beğen:
Nereye dikilmek istersen
Söyle, seni oraya dikeyim!

Arif Nihat ASYA

RESİM

Her gün,
Enginlerden engin,
Yücelerden yüce
Bir duygu sarar bizi,
Bu sınıfa girince.

Yanda, bir uçtan bir uca
Mavi deniz,
Odanın içinde güneşleri bulunca
Isınırız.

Enginlerin engini deniz olsa
Deniz ufak!
Yücelerin yücesi güneş olsa
Güneş küçük!

İlk günü gördük, nerden geldi:
Duvardaydı
Denizleri, güneşleri
Küçülten büyüklük.

Kürsünün üstünde bir resim;
Gözleri denizlerden mavi
Bakışları güneşlerden sıcak,
Dört mevsim.

Kürsünün üstünde:
Atatürk'ün arkasında al bayrak,
Kollarını kavuşturmuş göğsünde.

Bu resimle başlar bizim günümüz,
Karşımızda Atatürk'ü gördükçe,
Kıvançla dolar, taşar gönlümüz.

Öğretmenimizin kürsüde
Verdiği dersi
Dinler bizimle birlikte
Atatürk'ün resmi.

Çalışkanız, çünkü,
Çalışınca
Bakarız, Atatürk güldü.

Bir yanlışlık yapsak
Bulutlanır gözleri,
Anlarız, Atatürk üzüldü.
Gelsek kürsünün dibinde
Görür bizi
Eğilince.

Kalksak, gitsek gerilere,
Otursak arkalarda;
Başımızı kaldırmadan duyarız
Atatürk orada.

Öteki odalarda
Başka başka resimleri Atamın.
Atatürk'üm, artık ömrüm oldukça
Bu resimle karşımdasın!

Yok hiçbirinde
Bundaki tılsım,
Değişen çizgilerle
Canlı gibi bu resim.

Öyle canlı ki, sanırım,
Ben de bir gün okulu bitirince
Uzanan ellerinle
Okşanacak sırtım.

Öyle canlı ki, sanırım,
Karanlık bile olsa
Serpeceğin ışıkla
Aydınlanır yollarım.

Tıpkı sınıftaki gibi,
Yapacağım bir işte
Bu resmindir rehberim;
Kötülüğe uzanırsam
Çat kaşlarını,
Tutulsun ellerim.

Tıpkı sınıftaki gibi,
Bütün ömrüm boyunca
Yaptığım bir işte
İyi, doğru oldumsa
Sevincini belli et,
Gülümse!

Yaprak yaprak dökülürken önümde
Her yıl, dört mevsim;
Sınıflar içinde yalnız bu sınıf,
Resimler içinde yalnız bu resim!

Behçet NECATİGİL

TÜRKİYEM TÜRKİYEM

Türkiyem benim içli memleketim
Büyük destanlarla çalkalanan
Kalb’lerde bir kor gibi yanan
Benim sonsuz memleketim
Ağrı’ların, Toros’ların, Kazdağları’n var
Ulu rüzgârla döğüşen
Altın akıtır toprağa Seyhan’ların Ceyhan’ların
Ya senin insanların Türkiyem
Ya senin insanların candır
Irgatları gördüm dumanlı toprağın başında
Saban süren
Ayşeleri gördüm memnun ve iyimser
Kaderine boyun eğen
Köylüleri gördüm yiğit mi yiğit
Yağız mı yağız
Tek bir aşk yatıyordu kalplerinde
Bazan sana lâyık evlatlar olamadık
Seni gönülden duyamadık
Taşını gönülden işleyemedik
Sorma bu gerilik bu uyku niye
Affet bizi, affet bizi Türkiyem
Askerleri gördüm karlar altında
Nöbet bekleyen
Teğmenler gördüm ölümlere göğüs geren
Dokuz çocuklu babalar gördüm
Kalbi gibi bütün sofrası yurda açık
Doktorlar mühendisler gördüm
Raman’ları delip geçen
Senin bağrında dinecek ağrılarım
Kemiklerim senin koynunda çözülecek
Bedenim zerre zerre aziz toprağında dağılacak
Ah Türkiyem, evim, saadetim, mezarım
Çocuklarım çocuklarım

Senin destanını söyleyecek
Ekmeğim, suyum, hayatım
Her şeyim sensin
Türkiyem Türkiyem ana toprak
Şehit kanlarıyla yıkanmış
Düşman ateşleriyle yanmış
Atalar mirası bayrak.

Halim YAĞCIOĞLU

DÖNEMİN ÖYKÜLERİNDEN ÖRNEKLER

SEVİNÇ

Eyüp’ten kalkan Haliç vapuru Fener’den sonra Kasımpaşa’ya doğru yol alıyordu ki, ikinci mevki salonun sigara dumanlı uğultusu içinde incecik bir ses yükseldi:

“Sayın yolcular dikkat!”

Yedi, sekiz yaşlarında minik bir kız, salonun kirli döşemesine avuçlarını dayayıp baş aşağı kalkıvermiş, elleri üzerinde bir baştan bir başa yürürken uzun sarı saçları yerleri süpürmeye başlamıştı. Yırtıklarından etleri gözüken bol pantolonunu göğsüne kadar çekmiş, ince bir kayışla sıkı sıkıya bağlamıştı.

Sona kadar gittikten sonra çevik bir davranışla ayaküstü dikildi, yolcuları selamladı.

Aksırık, öksürük, baş, diz, nezle ilaçları, çeşit çeşit, renk renk jiletler, diş tozları, kremler, mührü şerif nüshaları satıcılarının çektikleri nutuklardan yılgın yolcularsa, işin gene keselerine dayanacağını bildiği için, ilgisizdi.

Çocuğa gelince… Onun da aşırı bir ilgi beklediği yoktu. Numaralarını birbiri ardı sıra serip döküyor, her numaradan sonra da halkı selamlamayı unutmuyordu.

Sıra en son numarasına gelmişti. Yere oturdu, önce sol, sonra sağ bacağını iki omuzdan geçirdi, ters döndü, bir gözü kör başını apış arasına sokup ve acayip bir hayvanı hatırlatarak yolculara bakmaya başladı.

Yolcular, gene ilgisizdi. Birdenbire boşanan bir zemberek gibi ayağa fırlayan çocuksa, çevreyi gene selamladı.

Sıra para toplamaya gelmişti. Kalem tutması gereken ufacık avucunu açtı, işe girişti. Öyle kayıtsız ki… laf olsun gibilerden dolaşıyor, küfreden ya da sümsükleyenlere aldırmıyor, hatta avucuna kazara düşen sarı yüzlüklere bakmıyor, alnındaki bir tutam saçını başının bir hareketiyle arkaya atıveriyordu.

Sıra bana gelmişti. Tam karşımda durdu, sağlam gözüyle yüzüme bir an baktı. İri, ela, aydınlık bir gözdü.

“Bana en sonra uğra!” dedim.

Kuşkuyla baktı.

Bir yirmi beşlik çıkarıp gösterdim.

“En sonra uğrarsan sana bunu vereceğim!”
Omuz silkti.
“Ben Nevin değilim ki…”
“Nevin de kim?”
“Bilmiyor musun?”
“Yoo…”
“Bu parayı bana niçin veriyorsun öyleyse?”
“Yaptığın numaralar için.”
“Bunun için kimse bana yirmi beş kuruş vermez ki!”
“Ben vereceğim.”
“Sahi mi?”
“Elbette sahi…”
Beni güvensizlikle gözden geçirdikten sonra dudak büktü.
“Ver hadi!”
“Öteki yolcuları da dolaş, sonra.”
“Boş ver…”
“Niye?”
“Bir şey çıkmaz ki… Şuna bak!”
Avucundaki üç sarı yüz parayı gösterdi.
“Her gün böyle… Çalış, kazan, çeker alırlar…”
“Kim?”
“Babamla annem…”
“Ne iş yapıyor baban?”
“Cambaz.”
“Annen?”
“Annem de… Biz hepimiz cambazız. Çadırımız, telimiz, aletlerimiz var amma…”
“Peki?”
“Babam rakıcının biri, annem de… Hadi tosla yirmi beşliği!”
Elimdeki yirmi beşliği gösterdim, ama vermedim.
“Bunu da babana verecek misin?”
“Yok canım…”

“Ya?”

“Öğleye kadar ne kazanırsam… Karnımı güzelce doyuracam, bir; sinemaya gidicem, iki; gazoz içicem, üç; Kasımpaşa’da bugün öyle acıklı bir film var ki…”

Ela gözü parladı. Bir yirmi beşlik daha çıkardım.

“Sana bunu da vereceğim.”

Gözündeki parıltı arttı.

“Sahi mi? Elli kuruş mu vereceksin bana? Niye vermek istiyorsun?”

Yanıma oturdu. Ayaklarını neşeyle sallıyor, güzel ellerinin ince, uzun parmaklarıyla oynuyordu.

“Ha? Niçin? Bana hiç kimse bu kadar çok para vermez…”

Çenesinin bağı çözülmüştü, cıvıldıyor, annesinden, babasından, Nevin’den, Nesrin’den söz açıyordu.

Nevin iki yaş büyüğüydü, Nesrin yedi yaş büyüğü.

Nevin aptalın biriydi. Kazandığı paraları kuruşu kuruşuna babasına götürdüğü halde gene de dayaktan kurtulamazdı.

Ama Nesrin… Cingöz mü cingöz!

Nesrin cin gibidir, ama Nevin…

“Bırak şu aptalı!” dedi. “Bütün parasını babasına kaptırır, üstelik dayak da yer!”

“Sen…”

“Ben de yerim ama, sinemama giderim, gazozumu içerim, karnımı da bir güzel doyururum ya!”

“Bu gözün niye böyle oldu?”

Bütün neşesi uçtu gitti.

“Babam…” dedi, bir gece, sarhoştu gene, sopayla vurdu, sonra hastaneye kaldırmışlar, doktor bıçakla oyup çıkarmış…”

“Canın çok yandı mı?”

“Haberim olmadı ki, bayılmışım. Bir ayıldım karyolada yatıyorum, sırtüstü, küçük hanımlar gibi. Güzel bir abla süt verdi bana, bedavadan. Doktor da kocaman bir çikolata getirmişti. Ben çikolatayı çok severim. Çikolatayı neden yapıyorlar biliyor musun?”

Kısaca anlattım. Dikkatle dinledi.

“Bir liram olsa, hepsine çikolata alsam, yesem, yesem, yesem…”
Daldı.
Vapur Kasımpaşa’ya yanaşırken, sıçrayıp kalktı.
“Haydi sökül bakalım paraları!”
Paraları çekti aldı, minik ayaklarıyla fırladı.
Sağlam gözü ışıl ışıldı.

Orhan Kemal

KUŞ SATAN ÇOCUKLAR

Bir kişi daha geldi, sırtında semeri vardı, beli bükülmüş, omuzlarıysa çok genişti, çökük avurtlu traşsız yüzünde gözleri yalım karasıydı, derindi, dehşet bir kedere batmıştı. Kafeslere dokundu, usulca, incitmeden korkarak:

“ Ule uşaklar, nedir, kim bunlar?”

“Kuş,” dedi Hayri.

“Vaaay, ne kadar da çoğimişkim?”

“Çok,” dedi Hayri.

“Ha ne işe yararmışkim?”

“Uçarlar” dedi Hayri.

Süleyman sözü onun ağzından aldı:

“Uçarlar ya… Bak amca, on lira verir bundan bir tane alırsın…”

“Eeee, alırem.”

“Alınca uçurursun, şuna yukarı.” Bulutu gösterdi. “Uçurunca bu gider seni cennetin kapısında bekler.”

“Aha, bilirem,” diye sevindi hamal. “Bilirem, amman on lira çoktur.”

“Beş lira,” dedi Hayri. Süleyman çok ters baktı. Bundan sonra da alabildiğine bir pazarlık başladı. Adam sonunda tanesi iki buçuk liraya üç tane kuşu alıp oraya, ileriye, duvarla merdivenlerin yanındaki ağacın altındaki kanepenin üstüne oturdu, gözlerini ayırmadan kuşlara bakmaya, onları okşamaya, öpmeye başladı. Adam kuşları hem öpüyor, hem onlarla konuşuyordu. Ama buradan adamın ne dediği anlaşılmıyordu. Belki de adam Türkçe değilde başka bir dilden konuşuyordu. Az sonra da ağacın altından yanık, inlemeye, ağıda benzer bir türkü gelmeye başladı. Türkü uzun, alttan, yumuşak, duyulur duyulmaz, Taksim alanının gürültüsünün altından duru, aydınlık bir su, bir ışık gibi akmaya başladı. Süleyman’ın ağlayası tuttu, eli ayağı çözüldü, merdivenlere çöktü, şimdi anası, anasının kilimi hiç gözlerinin önünden gitmiyordu. Hayri de içlenmiş, kendisini uçsuz bucaksız bir denizin ortasında kalmış sanıyordu. Mahmut orada, yerinde oturmuş kalmış, sigara üstüne sigara içiyordu. Bir ağıt söyleyen adama, bir çocuklara, bir orada öyle türküyü dinlemek için durmuş kalmış bir bölük insana bakıyordu. Taksim alanı, otomobilleri, apartmanları, otobüsleri, üst üste insanlarıyla sanki türküyü dinliyorlardı gürültülerini

kesmişler. Türkü birden durdu, adam ayağa kalktı, birinci kuşu öptü, yumuşacık, avucunun içinde tuttu, kuş bir çırpındı, sağa sola bakındı, kanatlarını birkaç kere açtı, çırpındı, sonra uçtu, yitti gitti. Sırtı semerli adam uzun yüzü güzelleşerek, ışık içinde kalarak, biraz daha kedere gömülerek kuşun ardından, ayaklarının ucuna dikilerek, kuşla birlikte uçacakmışcasına ardından baktı. Geriye kalan iki kuşu da öylece salıverdi. Elleri yanlarına düşmüş, gene kamburu çıkmış, "Gidin, gidin, memlekete benden selam edin," diye mırıldanarak yürüdü, Süleyman'ı, kafesleri görmeden yanlarından geçti, birbirine girmiş otomobillerin arasına girerek, karşı kaldırıma vurdu.

Yaşar Kemal
(Kuşlar da Gitti, 1965)

BAYRAM SEVİNCİ

Adım Oya Tekkanat. 11 yaşındayım. Teyzemgille altlı üstlü, iki katlı, taş bir evde otururuz. Dedemle haminnem bizim yanımızda otururlar. Üst kata, teyzemgile pek çıkmazlar. Yaşlılıkları dolayısıyla merdiven çıkmaya gelemediklerini söylerler. Teyzemin kızı Nesrin'le benim kafalarımız birbirine uygundur. Çok sevişiriz. Merdiven bizim için sorun değildir. O gelemezse ben giderim, ben gidemezsem o gelir. Ayrı okullarda okuyoruz, ama şimdi ikimiz de beşinci sınıftayız. Ben büyüyünce öğretmen olmayı düşünürüm, o doktor olmayı düşünür.

Bayramlarda bize yeni giysiler, ayakkabılar alınır. Teyzem onu donatır, çiçek gibi giydirir, annemse beni. Hemen hemen bir örnek giyiniriz. Aramızda anlaşmazlık, çekişme olmasın diye imiş. Nesrin'in babası vahit enişte babamdan biraz yaşlıdır, marangoz atölyesi işletir, kalfalar, çıraklar çalıştırır. Teyzem çalışmaz. Mesleğini, işini soranlara "Ev kadınıyım" der. Annemle babam, Sosyal Sigortalar Hastanesi'nde doktordurlar.

Bayram günü bizim kat gelip gidenlerle dolar. Herkes dedemle haminnemin ellerini öpmeye gelir. Onların ellerini ilkin eniştem, sonra babam, daha sonra teyzemle annem öper. Nesrin'le ben de sıramızı bekleriz.

Elini öptüğümüz bütün büyüklerimizden iki buçuk lira, 5 lira bayram harçlığı alırız. Yalnız Vahit enişteden harçlık yerine öğüt alırız. O, bize: "Bugünün yarını var. Damlaya damlaya göl olur. Eksiğinizi gediğinizi biz tamamlıyoruz. Ne yapacaksınız o paraları? Atın kumbaranıza biriksin!" der. Şeker, çikolata yememize karşıdır. Yalnız bayram günleri, masada konuklar için açık duran şekerliği gösterip, "El öpenlerin çok olsun. Git kızım, bir şeker al da ağzın tatlansın!" der. Başından savar. Nesrin'le ikimizi, gezelim eğlenelim diye, geçen bayram lunaparka götürmüştü. Çocuklar dondurma alıyorlardı. Atlıkarıncalara, dönen uçaklara biniyorlardı. Havuzdaki suda yüzen ördeklerin boynuna halka atıyorlardı. Halkayı canlı ördeğin boynuna geçiren, bir oyuncak kazanıyordu.

Biz sadece dolaşıyoruz. Dondurma yiyenlere, atlıkarıncaya binenlere içimiz giderek bakıyoruz. Eniştem bize lunaparkta tur attırıyor. Her oyun yerinin önünde biraz durup oyalanıyoruz, sonra başka yere geçiyoruz.

"Bakın, eğlenin, lunaparkın tadını çıkarın kızlar!"

Artık dayanamadım:

“Enişte, ben dondurma yemek istiyorum…” dedim.

“Kızım, hava serin. Boğazını üşütür hastalanırsın!” dedi.

“Ama benim annem de, babam da doktor.”

“Daha iyi ya kızım, doktor kızıysan böyle şeyleri her çocuktan daha iyi bilmen gerekir.”

Biraz sonra Nesrin’le ikimiz dönme dolaba binmek istediğimizi söyledik.

“Biraz olur mu? Tanrı korusun, başınız döner!”

Nesrin de, ben de yüzümüzü astık. Olanca neşemiz kaçtı. Büyüklü küçüklü kalabalığa karışarak, ördeklerin boyunlarına halka atılan yüksek havuzun başına gelmiştik.

Nesrin önce benim yüzüme, sonra babasının yüzüne baktı:

“Babacığım, bize birer lira ver de ördeklere halka atalım!”

Eniştem kendi üzerini, ceplerini üstünkörü arayıp;

“Vah vah! Cüzdanı evde unutmuşum. Kapıda girerken verdiğimiz paradan başka yanıma para almamışım…” dedi.

Babasının huyunu benden iyi bilen Nesrin:

“Babacığım, ev yakın. Ben koşa koşa gidip cüzdanını getiririm!” dedi.

Eniştem:

“İyi ama yavrum, görmüyor musun herkes sokaklara dökülmüş. Arabalar vızır vızır geçiyor. Tanrı korusun, başına bir kaza gelmesini hiç istemem…” diyerek buna da yanaşmadı.

Tam o sırada, birden elini pantolonunun arka cebine atıp: “Hırsız var, yankesiciye çarpıldım, cüzdanımı çaldılar!” diye bağırmaya başlamaz mı?

Saçı sakalı birbirine karışmış, düşkün kılıklı bir adam görür gibi oldum. Kalabalığı yarıp hızla uzaklaşıyordu. Eniştem de arkasından seğirtti. Sesi çıktığınca bağırıyordu: “Koşun, tutun, yakalayın. Cüzdanımı çarpan hırsız kaçıyor!”

Adam yakalanamadı. Lunaparkın kapısından ok gibi fırlayıp, sokaklardan birine daldı gitti.

Gözüne bir polis ilişti eniştemin. Hemen onun ellerine yapıştı.

“Davacıyım, şikâyetçiyim. O yankesiciden de, yakalamadığın için senden de davacıyım!” diye ter ter tepiniyordu. Polis enişteme biraz sakin olmasını söyledi. Lunaparkın başka bir köşesindeydi, kaçanı görmemişti. Yanımızda,

arkamızda bir yığın insanla karakola gittik. Eniştem hala bağırıp çağırıyordu.

Masada oturan, sorguyu yöneten yaşlıca komiser:

“Bir tutanak düzenleyelim,” dedi.

Olayın nasıl olduğu enişteme soruldu, eniştem anlattı:

“Çocuklarla birlikte ördeklere halka atılan havuzun başındaydık. Seyrediyorduk. Havuzun başı kalabalıkçaydı. Birkaç kişi de arkamızdan bakıyordu. O sırada sanki bir el arka cebimi yoklamıştı. Hemen elimi attım. Eyvah! Bizim cüzdan gitmiş. Şimdi ben davacıyım. Karakolunuzdan da, polis memurunuzdan da, kaçan yankesiciden de, lunapark yöneticilerinden de, herkesten… Lunaparka neden herkes elini kolunu sallayarak giriyor? Niçin güvenlik önlemleri alınmıyor? Yazın, bu dediklerimin hepsini yazın! Yargıcın karşısında da aynı şeyleri söyleyeceğim!”

Polis memuruna soruldu. Polis memuru, oraya çocuklarını eğlendirmeye getirdiğini, kendisinin görevli olmadığını, ama eğer görseydi, eniştemin cüzdanını alıp da kaçanı yakalamak için hiçbir çabadan kaçınmayacağını söyledi.

Sonra komiser amca bize sordu:

“Siz bir şey gördünüz mü?

Ben:

“O yankesici eniştemin çantasını çalamaz…” derken bir adım öne çıktım.

Komiserin odasını dolduranların hepsi sustu. Bana baktı. Eniştemin gözleri faltaşı gibi açılmıştı.

“Çalamaz…” dedim. “Çünkü eniştemin yanında para cüzdanı yoktu. Değil mi enişteciğim? Nesrin’le bana, cüzdanımı evde unutmuşum demedin mi?”

Nesrin de benim sözlerimi doğrulayınca, siz eniştemi görecektiniz! Hava alamıyormuş gibi ağzını açmıştı. Ayakta duracak gücü kalmamış gibi iskemleye yığılmıştı.

Komiser, ona bir bardak su vermelerini söyledi. Eniştem suyu lıkır lıkır içti. Birazcık kendine geldi. Bizi dışarı çıkardılar. Kendisi biraz içerde, komiserin yanında kaldı. Sonra karakoldan ayrıldık. Eniştem yolda bizimle hiç konuşmadı. Eve gelince, “Beni güç durumda bıraktınız. Yalancı çıkardınız. Bir daha sizi hiçbir yere götürmem. Bu son!” dedi.

Artık bizi gezmelere ya dedem, ya haminnem, ya annem, ya da teyzem götürecek. Nesrin’le ben sevinçle birbirimize sarıldık.

“Yaşadık Oyacığım!” dedi.

Ben de dedim:

“Yaşadık!”

Mehmet Seyda
(Düşleme Oyunu, 1979)

DÖNEMİN MASALLARINDAN ÖRNEKLER

ATLA EVLENEN KIZ

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde, deve tellal iken, sıçan berber iken bir hakan varmış. Kara baklayı çok severmiş. Her yıl bir tarla ektirirmiş, tam bakla vereceği sırada bir at gelir, bütün baklaları yermiş. Padişah bir yıl tarlanın etrafını kara sakızla donatmış, at yine gelmiş, tarlaya girerken, kara sakıza yapışakalmış. Atı tutmuşlar, hakanın has ahırına koymuşlar. Bu at ahırda durmadan kişnermiş. Hakanın büyük kızı ahıra gitmiş, at yine susmamış. Hakanın en küçük kızı gelince, at derhal kişnemesini kesmiş. Bu kız, atın yanından ayrıldığı zaman derhal at kişner, fakat yanına gelince susarmış.

Hakanın kızı bir gün atın yanında otururken, at birdenbire güzel bir delikanlı olmuş. Günün birinde padişah kızlarını evlendirmek istemiş. Büyük kızını baş vezirin oğluna, ortanca kızını da ortanca vezirin oğluna vermek istemiş. Fakat kız, bu vezirle evlenmek istememiş, kendisine niçin evlenmediği sorulunca:

Ben has ahırdaki al atımla evleneceğim…" dermiş. Padişah hiddetlenmiş. Israr etmiş, fakat kız aldırmamış, nihayet küçük kız al atla evlenmiş.

Bir gece kız, has ahıra girerek al atı almış. Saraydan beraber kaçarak, şehrin tenha bir köşesine bir kulübe yapmışlar. Burada birdenbire at silkinmiş nur topu bir delikanlı olmuş. Çocuk kazanır, beraberce geçinirlermiş.

Günün birinde padişah kızlarının düğününü yapmak istemiş. Dört tarafa okuyucular, uşaklar göndermiş. Düğüne başlanmış. Oğlan demiş ki:

Ben bir kıratlı olacağım, sakın beni kimseye tanıtmıyasın. Eğer tanıtırsan, ben bir kuş olur, uçarım, bir daha da bulamazsın!..

Kız babasından gizli, saraya girmiş. Sarayda buna herkes demiş ki:

Sen de ortanca vezirin oğlu ile evlenmiş olsaydın, böyle güzel düğünün olurdu!..

Bu sözler kızın çok gücüne gitmiş; dayanamıyarak:

"Siz benim kocamı görseniz, bana hak verirsiniz!.." diyerek, meydanda at oynatan bir delikanlı olan kocasını göstermiş. Kocası bu anda silkinmiş ve derhal bir kuş olarak sarayın penceresine konmuş. Kuş dile gelerek:

“Sırrımızı söyledin, beni bundan sonra bu diyarda bulamayacaksın!.. Ben bir devim, devler diyarına gidiyorum. Ayağına demir çarık, eline bir demir asa alıp, beni yıllarca arasan yine bulamazsın!.. Benim adım Emir Nur’dur. Hakkını helal et.” diyerek kuş sarayın penceresinden uçup, gözden nihan olmuş… Kız, sevgilisini kaybedince günlerce ağlamış. Ayaklarına demir çarık giyerek yola düzülmüş. Dere tepe düz giderek Bakır dağına varmış. Orada bir kıza rast gelmiş. Kıza demiş ki:

Bakır nalın giyen kız
Bakır ibrik alan kız
Kız Allahın seversen
Emir Nur’u gürdün mü?

Kız da:

“Aradığın adamı Gümüş dağında bulursun!..” demiş. Kız, oradan yola düzülmüş, Gümüş dağına gitmiş, orada yine bir kıza rast gelmiş; kıza:

“Gümüş nalın giyen kız
Gümüş ibrik alan kız
Kız Allahını seversen
Emir Nur’u gördün mü?” diye sormuş.

O kız da:

“Emir Nur’u Altın dağında bulursun.” deyince, kız yine yola revan olmuş. Nihayet Altın dağına varmış. Çeşme başında bir kıza rast gelmiş. Bu kıza:

“Altın nalın giyen kız
Altın ibrik alan kız
Kız Allahını seversen
Emir Nur’u gördün mü?” deyince kız:

“Kız sen onu ne yapacaksın, o benim nişanlımdır. Bu suyu ona abdest suyu götürüyorum.” demiş.

Hakanın kızı, dev kızının ibriğinden su içme bahanesiyle Emir Nur’un nişan yüzüğünü ibriğin ibiğine takmış, kız suyu eve götürmüş. Dev kızı ibrikten su dökerken, kızın yüzüğü önüne düşmüş. Emir Nur kızdan sormuş:

“Bu yüzük ne?” demiş, kız da:

“Bilmiyorum!” deyince:

“Sen çeşme başında kimi gördün?” demiş; kız da:

“Ben çeşme başında bir kız gördüm.” demiş. Emir Nur, çeşmenin başına gelmiş ve kızı görünce şaşırmış ve kıza demiş ki:

“Ben şimdi seni anneme götüreceğim. Annemi bir saç başında ekmek yaparken göreceksin, sen eve gelir gelmez, annemin memelerini emersin, bu suretle onun çocuğu olursun, o seni yemez.”

Biraz sonra beraber devin evine gitmişler, dev anasını ekmek yaparken görmüş, çaprazlama memelerini arkasına atmış, kız hemen memelerini alarak emmeye başlamış. Dev anasına haykırmış:

“Seni gidi, mememi emmeseydin, seni çoktan yutardım.” dedikten sonra biraz dolaşmış ve kıza:

“Ben şimdi baban ile gidiyorum. Sen evi süpür, süpürme. Yatağı devşir, devşirme. Su küpünü de göz yaşıyle doldur,” diyerek gitmiş, zavallı kız ne yapacağını şaşırmış. Derhal Emir Nur, imdadına yetişmiş:

“Anamın bu sözlerinden maksadı, yatağı yerden topla, yarısını yerde bırak. Evi süpür, süprüntüleri köşede bırak demektir. Küpü de tuzlu su ile doldur.”

Kız da, Emir Nurun dediği gibi yapmış. Dev karısı akşam evine dönmüş, dediklerinin yapıldığını aynen görünce:

“Sen bunları bilemezdin. Bunları sana Emir Nur öğretmiş,” diyerek köpürmüş.

“Emir Nur, teyzesinin kızıyle evlenecek, sen şu torbayı kuş tüyü ile doldurup getireceksin. Ona yastık yapacağız.” demiş. Emir Nur yetişerek:

“Şu dağın arkasına git! Kuşlar yuvalarından çıkınca, onlara ‘Emir Nur evlenecek, birer tüy veriniz,’ dersin. Onlar derhal senin önüne tüylerle doldururlar, sen de bu tüyleri buraya getirirsin!” demiş. Kız da Emir Nur’un dediği gibi yapıp, tüyleri getirmiş. Dev anası tüylerin geldiğini görünce kızarak:

“Bunu sana Emir Nur öğretti. Öyle ise git şu dağın ardındaki bacımgildeki çalgı takımını al gel!” demiş. Kız yine ağlamaya başlamış. Emir Nur kıza:

“Buradan gider, önüne kan ve irin akan bir su gelir. Geniştir, geçemezsin. Oraya ‘ne güzel sudur,’ diyerek o sudan içersin. Su yol verir, geçersin! Sonra bir pıtırak tarlası gelir. ‘Ah ne güzel çimen,’ der, onları okşarsın. O da

sana yol verir geçersin. Daha sonra önüne, ağzında et bulunan bir at görünür, biraz daha ötede önünde ot bulunan bir köpek gelir. Otu atın önüne, eti de köpeğin önüne atarsın, o zaman sana yol verirler, geçersin. Teyzemin evine gelirsin. ‘Ben çalgı takımını istiyorum,’ dersin. O seni yemek için dişlerini bilemeğe gider. Sen dolaptan çalgı takımını alır, arkana bakmadan gelirsin. Yalnız gelirken çalgı takımını açma.” demiş. Hakanın kızı Emir Nur’un dediklerini aynen yapmış ve çalgı takımını getirmiş. Amma gelirken, kutuyu açmış, kutunun içinden iki kurt çıkmış ve derhal kaçmışlar. Kız oturup ağlamış. Emir Nur yetişmiş, kurtları bulup yerine koymuş, kız dev anasına çalgı takımını vermiş. Dev yine köpürmüş, fakat bütün bunlara rağmen Emir Nur’u, teyzesinin kızı ile evlendirmiş, kızı da kapının önüne koymuşlar. Emir Nur, gece dev kızını kesmiş, padişahın kızını da alarak kaçmış. Dev anası sabahleyin, kızı kanlar içinde görünce meseleyi anlamış, derhal küçük bacısını Emir Nur’un arkasına göndermiş.

Emir Nur arkalarından gelen beyaz bir dumanı görünce:

“Bu gelen benim küçük teyzemdir, bizi yer, şimdi ben bir küp olurum, sen de bir tas olursun.”

Böyle yapmışlar, teyzesi gelmiş, küpten su içip gitmiş, bunları bulamamış, evine dönünce, dev anası:

“Ah işte o kız tas, oğlum da küptü. Niçin getirmedin? demiş. Bunun üzerine büyük teyzesini yola çıkarmış. Emir Nur tekrar bir beyaz duman geldiğini görünce kızı bir sopa, kendisini de bir baş tarağı yapmış. Cadı teyze gelmiş; sopaya sormuş:

“Ey sopa baba, buradan bir oğlan ile bir kız geçti mi?” Ondan bir söz alamayınca baş tarağına sormuş. Ondan da bir cevap alamayarak dev anasına gelmiş.

“Bir sopa ile bir baş tarağına rast geldim, onlara sordum. Onlar bir şey görmemişler,” deyince, dev anası tekrar hiddetlenerek:

“İşte anladım, sen de onları getiremedin! Ben onları şimdi nasıl bulurum,” diyerek bir küpe binerek, bir süpürge çöpü yakarak, havadan uçarak yola çıkmış. Emir Nur, tekrar arkasına bakmış, bu defa kara bir bulutun geldiğini görünce:

“İşte bu annemdir. Bundan kurtuluş çok zordur.” demiş, kızı bir kavak yaparak, kendisi de bir yılan kavağa sarılmış, dev anası büyük gürültülerle gelerek, kavağa saldırmış. Kavağı dövüyor, fakat yılan bunu hep

karşılıyormuş. Dev anası kavağı kesmek istemiş, fakat oğlu sarılı olduğundan kavağı kesememiş. Nihayet dev anası kızmış, ancak kavaktan bir dal koparıp tekrar küpüne binip gitmiş; Emir Nur, kıza:

“Silkin!” deyince, kız tekrar bir kız olmuş. Fakat serçe parmağı yok. Dev anası kesmiş. Kız ise acıya katlanarak, yola düzülmüşler,

Emir Nur:

“Artık kurtulduk!” demiş. Kızın memleketine gelmişler. Kızın babasının sarayına gelerek, başlarından geçenleri babasına anlatmışlar. Bu suretle küçük kıza düğün yapılarak, kırk gün, kırk gece eğlenmişler. Muratlarına ermişler.

Enver Behnan ŞAPOLYO

(Dünya Çocuk Masalları, 1948)

AK GÜN KARA GÜN

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde cinler cirid oynarken eski hamam içinde; odunun biri bir odun vurdu kafama; kafam koptu, kalktı, gitti, sarımsak pazarına sarımsak satmaya. Durur muyum ya, ben de arkasından koştum. O gitti, ben gittim, o gitti, ben gittim, derken arkasından yetiştim ama, bak şu kafaya: “Ben senin kafan değilim!” demesin mi? “Kafamsın!” “değilim!”, “kafamsın!”, “değilim!” diye atıştık, vuruştuk; son sonu kadının kapısında buluştuk, buluştuk ya, bak şu püsküllü belaya, kadı evde yokmuş, mercimek ağacına çıkmış da mercimek topluyormuş. Ağacın tepesinden bize bağırdı: “Sizin davanız büyük dava! Kuş kanadı kalem olsa, derya deniz mürekkep; gene ne yazılır, ne biter, hele kırk tomar kâğıt, kırk kucak kalem getirin de ötesini düşünürüz” dedi. Bir dediğini iki eder miyiz? Aldık getirdik, bulduk getirdik, merdiveni de aradık, taradık, götürüp mercimek ağacına dayadık, dayadık ya, kadı inerken kırılıvermesin mi mübarek? Kadı öldü; kafam da bana döndü; Ah kafa, nah kafa; ne çekersem, senin elinden çekiyorum…

Bir varmış, bir yokmuş, Allah’ın kulu çokmuş; develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken bir memleketin birinde “Allahverdioğlu” derler biri varmış; eloğlu yakıştırmış da söylemiş doğrusu, ne muradı varsa vermiş Allah: Ektiği yeşermiş, diktiği güvermiş, toprak diye avuçladığı altın olmuş… Gayri mal çok, maşat çok; elden, günden bitecek dert yok, mihnet yok; ne yapsın adam! Dil bedestenine gidip de baha bilmezlere cevahir satacak değil ya, eller oturup çene yarıştırırken o, daldan dala şahin uçurur, ömrünü, gününü av peşinde geçirirmiş…

Günlerden bir gün, dağ, bayır dolanırken bir dalda bir kuş görmüş, daha oku çekmeye kalmamış, kuştur, dile gelip de:

“Huuu, Allahverdioğlu; üstünde bir kara bulut dolaşıyor; er, geç başına bir gelecek var; erinde mi gelsin, gecinde mi?” demesin mi?

Kulaklarına inanamamış adam; durmuş, dinlemiş ama, bir daha ne “gak!” demiş; ne “guk!” demiş; ne “hey!” demiş, ne “yok!” demiş, uçup gitmiş daldan dala…

O da düşüne düşüne, dönmüş evine ama, duyup işittiklerini bir türlü bir dala konduramamış… Gül gibi bir karısı, nur topu gibi de iki yavrusu

varmış; onları görünce, kuşu da unutmuş, yokuşu da…

Her kuşun eti yenmez ama, merak bu, bağlasalar durur mu? Sabah sabah gene o yol; o yokuş; gene o dal, o kuş:

“Huuu, Allahverdioğlu; tepeden bir karayel esiyor; önünde, sonunda başına bir gelecek var; önünde mi gelsin, sonunda mı?” demesin mi?

Adam, vurulmuşa dönüp başı önüne düşmüş; boşa koymuş, dolmamış; doluya koymuş, almamış. Derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi geçerek evine dönmüş. Duyup işittiklerini bir bir sayıp döktükten sonra karısına:

“A evimin direği; Allah insanı kaptan kaba kor ama, sebepsiz, sepetsiz değildir elbet! Benim ne bir kulun toprağında, dalında gözüm var, ne bir dulun yeşilinde, alında; kimsenin bir çöpüne el sürmedim; ne verdiyse, Allah verdi. Başka ne günahım var ki, başımda kara kara bulutlar dolaşıyor, kara kara yeller esiyor?” diye inlemiş.

Hatuncuk da neye uğradığını bilememiş. Neden sonra kendini toplayıp:

“A yüzümün akı; bir yazı yazılmaya görsün insanın başına; kadere engel olacak perde yoktur, karşı durulmaz ki duralım. Bari ne verecekse, erinden versin Allah. Zira gençlikte başa gelen yaz yağmuruna benzer, yağar, yağar, arkasından gün doğar. Ama, kocalıkta bir mihnet çöktü mü, kara kış gibi kararıp kalır başımızda; yine de sen bilirsin, başım yoluna kurban…”

“Doğru hatuncuğum doğru… Bugüne bugün elimiz, ayağımız tutuyor; gücümüz, kuvvetimiz yerinde… Alnımıza yazılan başımıza gelirse ya dağ olur dayanırız; ya dal olur eğiliriz, geçip gider üstümüzden; Allah son gürlüğü versin yoksa!” demiş.

Ertesi sabah, gün Kaf Dağı’ndan başını uzatınca Allahverdioğlu da “Allah!” deyip düşmüş yola. Kendi ayağı ile belayı başına almaya gider gibi, bir ayağı gidiyor, bir ayağı gitmiyormuş. Neyse, kaba kuş, kara bir yumak gibi duruyormuş dalın üstünde… Gene o ağızla:

“Huu, Allahverdioğlu…” demeye kalmamış, adamcağızın tüyleri diken diken olmuş:

“Huuu, puhu kuşu, puhuuu… Allah son gürlüğünü versin de, başka ne mihnet verecekse, erinden versin, erinden…” demiş, demiş ama, dile kolay bu… O anda bir korkma gelip yüreğine yapışmış,” acep neler gelecek başıma, felek ne ağılar katacak aşıma?” diye, suyu bile üfleyerek içmeye başlamış…

Üç gün böyle, beş gün böyle derken bir sabah çoban, gözleri yağmur yaş gelip karşısına dikilmiş:

“Ağam,” demiş, “söylemeye dilim varmıyor ama, bir gün bir kara bulut, peyda oldu. ‘Başım, gözüm diyene kadar yeşil ovayı sel aldı; ne ekilmişin kaldı, ne biçilmişin; koca sürüden de bir tek baş kurtulmadı. Benim bir suçum varsa, kement ola, boynuma dolana!” deyip boynunu bükmüş ama, bununla geçmemiş; günlerden bir gün de kervanbaşı çıkıp gelmiş:

“Ağam,” demiş, “söylemeye yüzüm yok ama, bir gün bir karayel esti çölde; ne baharat yüklü develerin kaldı, ne cevahir yüklü develerin; toz tufan içinde kaybolup gitti kervan; eğer bir yalanım varsa gelsin, ayağıma dolaşsın!”

Allahverdioğlu:

“Bre kervanbaşı; yalana borcun ne, o karayel benim başımdan esti, olan oldu bir kere, kadir Mevlam beterinden saklasın!” deyip buna da boynunu bükmüş.

Kaza, bela dediğin bir kapıyı bellemesin yoksa, gayri birbiri üstüne örülüp gelmiş; derken günün birinde de evi, barkı yanıp kül olmuş, yeryüzünde dikili bir ağacı kalmamış.

Allahverdioğlu:

“Kime ne denir, bu kara duman benim başımdan çıktı. Ama ne gelirse mala gelsin, cana gelmesin de…” deyip buna da boynunu bükmüş.

Öyle ya, iki el bir baş için değil mi? Adamcağız her işe koşmuş, her yüke koşulmuş. Hatuncağız da ellerini saçak etmiş, saçlarını süpürge… Yine muhanete avuç açmadan kıt kanaat geçinmeye başlamışlar ama felek bunu da çok görmüş onlara… Neye mi dediniz?

O memlekette Tüyübozuk derler, bir bezirgân varmış. Dört paralık adammış ama, allem edip, kallem etmiş; yedi dereden su getirip, yedi tepeden çevirmediği dolap kalmamış. Vay geldi onun dolabına düşenlere… İnsanın kanını, iliğini emer, iflahını kesermiş…

Kim demiş ki, koca öküz düş görmez diye; bu tüyü bozuğun da gözü, Allahverdioğlu’nun karısındaymış. Gel zaman, git zaman, adam varını, yoğunu kaybedip de geçim derdine düşünce, tüyübozuğun ekmeğine bir dilim yağ sürülmüş. Günün birinde bir tepsi donatıp, sözüm ona, “geçmiş

olsun!” demeye gitmiş onlara. Kapı ardında oturacak yer mi var, kayışı kopuk tüfek gibi bir duvara dayanıp durmuş ve Allahverdioğlu’na dönüp:

“Ağam, düşmez kalkmaz bir Allah; bugünler de geçer inşallah; böyle zamanlarda birbirimizin elinden tutmayacağız da, ne vakit tutacağız, Müslümanız elhamdülillah!” diyerek yükte hafif, pahada ağır işler teklif etmiş. Allahverdioğlu, bunları kulağının ardına atıp da kapıyı yüzüne kapayacak değil ya, nasıl olsa eli, ayağı tutuyor.

“Kâr eden ar etmez!” deyip de o işlere de koyulmuş, çekmiş, çevirmiş ama, bir gün bu Tüyübozuk, nasıl bir tüyü bozukluk etse beğenirsiniz? Arkası mühür mumlu bir kâğıt verip eline, göndermek istemiş Kaf Dağı’nın ardında birine…

Allahverdioğlu, ayağını taştan esirger mi! Evini, barkını bu yolsuza emanet edip yolu tutmuş; yokuşlar da ter dökerek, inişlerde tırnak sökerek varacağı yere varmış, vereceği kâğıdı vermiş ve:

“Ağam,” demiş, “çoluğu çocuğu kapı ardında bırakıp geldim; handa, külhanda bekleyecek gibi değilim. Bir göndereceğiniz varsa, verin götüreyim.”

Bu söze dudağını bükmüş adam:

“Ay oğul; damdan düşer gibi bir mektup; selam, kelam… Başka bir istediği yok ki, ne göndereyim. Zaten uzaktan bir merhabamız var onunla… Sakın başından savmış olmak için; yokuşuna yormuş olmasın seni?” deyip de başını öte yana çevirince, Allahverdioğlu’nun yüreğine bir kurttur düşmüş. Gayri ne dinlenmiş, ne durmuş; derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi geçerek gelip görmüş ki, ne görsün! İki çocuğu iki göz, iki pınar; bir yumup, iki döküyor…

Eee, kurda koyun emanet edilir mi? Tüyübozuk, adamcağızı Kaf Dağı’na yolladıktan sonra, karısının sağına geçmiş, soluna geçmiş; hatuncuğu yoldan çıkarmak için her yolsuzluğu ele almış ama, bir teline bile dokunamayınca, büsbütün gözleri dönmüş ve gecenin birinde elini, kolunu bağlayıp bir atın terkisine atmış. Çocuklarının bir yumup iki dökmesi bundanmış…

Allahverdioğlu duymuş; kulaklarına inanamamış. Kuş değil ki kanatlansın ardından. İki çocuğunun elinden tutup yaya yapıldak düşmüş yollara… Her yanı elek, felek etmiş ya, çıkmaz olası bir ırmak çıkmış önlerine…

Ne yapsın babaları, birer birer geçirmeyi düşünmüş çocuklarını, almış birini kucağına. Irmağın ortasına kadar varmış, varmamış bir çığlık duymuş arkadan… Bir de dönüp bakmış ki, ne baksın, kurdun biri dağdan aşağı iniyor ama, ne iniyor, çocuğunun üstüne doğru! Geri dönüp de onu kurtarayım derken ayağı bir taşa takılıp da düşmesin mi, kucağındaki ile beraber… Ötesini söylemeye dilim varmıyor; çocuklarının birini kara kurt almış, birini de kara kaygan sular…

De sen baba ol, de sen bunu gör de dayanabilirsen dayan bu derde! Deli, divaneye dönüp kendini dağdan dağa, dağdan dereye atmış ama, ne dağdan bir ses çıkmış, ne de dereden… İşte o zaman taşlar alıp dövünmeye başlamış Allahverdioğlu:

“Hey Allah’ım, ne kara yazılı başım varmış benim! Katar katar develerim gitti, boyun bükmedim… Sürü sürü davarlarım gitti, keder etmedim… Koca koca konaklarım gitti, bir ah bile çekmedim… Mal da canın yongasıdır ama, gene ne gelirse, mala gelsin, cana gelmesin de, diye avundum ama, son sonu bu korktuğuma da uğradım.

İnsan, taş olsa dayanamaz, bari toprak olup dayansam!..”

Gelin bu kara yazılıyı, kendi derdiyle baş başa bırakalım da, öte yüzünden haber verelim biz:

Tüyübozuk, hatuncuğu dağa kaldırdıktan sonra kâh esmiş, kâh tozmuş ama, yel kayadan ne koparır? Bir tüyüne bile dokunamamış. Bakmış ki, ölüm bile ona bal şerbetinden daha tatlı geliyor. O zaman işi tatlılığa döküp her yorulduğu yere bir han yapmış; “acep gönlünü elde edebilir miyim?” diye ama, gönül dediğin bir sarp kale, kolay kolay elde edilir mi, hele evi, ocağı gözünde tüten bu hatuncuğun gönlü gibi olursa…

Tüyübozuk, bu defa da muradına eremeyince, büsbütün kalbini bozup bir büyü yaptırmayı kurmuş. Bir var ki, büyücünün kulübesi yedi köy ötedeymiş. Gidip onu görecekmiş ama, ya hatuncuk kapı, bacayı, açık bulur da kaçıp giderse… ne tüyü bozuk ki o… bu korku ile subaşının katına çıkmış:

“Ağa pullum,” demiş; “ben bezirgân kullarınızdanım. Kervanımı karşılamaya çıkacağım ama, evimde baha yetmez matahım var! İki gün için iki karakullukçu verirsen kapıma, gözüm arkada kalmaz”.

Bu söz üstüne kesesinin de ağzını açınca, subaşı yiğitlerden yiğit iki karakullukçu vermiş ona, o da o gün düzülmüş yola…

Bu babayiğitler o sabah, bu akşam mum gibi dikilip duracak değiller ya kapıda… Canları sıkıldıkça dereden, tepeden söz açıyor; gelmişten, geçmişten konuşarak vakit öldürmeye bakıyormuş. Bir ara bir laf kıtlığında biri ötekine:

“A Seloğlu,” demiş “şu ağa kapısına kapılandığım günden beri niceleriyle düşüp kalktım ama, hiçbirine senin kadar kanım kaynamadı. Sen de benim huyumu, suyumu beğeniyorsan kan kardeşi olalım seninle!”

Öteki de içini çekmiş:

“Sevgi dediğin iki başlıdır. Kurdoğlu; ben de seni canım kadar seviyorum ama, kardeşten yana kaderim yok ki… Hani demeye dilim varmıyor ya bir zamanlar bizim de bir elimiz yağda, bir elimiz baldaydı, kör olsun felek, çok gördü bunu bize, elimizdeki, avucumuzdakini kaybettik. Bu yetmiyormuş gibi, bir gün de bir atlı gelip anamızı dağa kaldırdı. Biz iki kardeş, iki çocuktuk; ağlamaktan başka ne yapabilirdik? Babam, neredeyse gelip de, olanı biteni duyunca vurulmuşa döndü. Vakit, saat demeyip yollara düştük, anacığımı bulmak için ama, çıkmaz olası, bir ırmak çıktı önümüze… Babam beni kucaklayıp da geçirirken…” demeye kalmamış, ötekinin tüyleri diken diken olup:

“Kardeşinin üstüne bir kurt saldırdı değil mi, işte o benim, ben! Öldürmeyen Allah öldürmüyor insanı…” deyip kardeşinin boynuna sarılınca, birdenbire kapı açılmasın mı? Meğer o kara yazılı hatuncuğun bir kulağı anahtar deliğindeymiş. “Bir dengine getirir de, kaçabilir miyim!” diye… Bu konuşmaları duyunca, çocuklarını gökte ararken yerde bulmuşa dönüp:

“A yiğitler, ananızı görseniz tanır mısınız?” deyip de, yüzünü açınca, iki kardeşin ikisi de neye uğradığını bilemeyip hemen eline, eteğine sarılmışlar: “Anam, anam!” diye…

Gayri ötesini ne siz sorun, ne ben söyleyim; kaç yılın hasretlisi bunlar… Analarının dizi dibine oturup olanı, biteni bir bir sayıp dökmüşler.

Biri: “Davarını suya vuran çoban kurtardı beni; suyun selin ağzından… Bundandır, Seloğlu diyorlar bana!” demiş.

Öbürü de: “Beni de dağa giden oduncular kurtardı, kara kurdun ağzından; o gün, bugün bana da Kurdoğlu diyorlar!”

Anaları dersen, bir dememiş, iki dememiş:

“Dünyamı zindan etti başıma, dünyası zindan olası bezirgân!” diye yanıp yakılmış…

Bunlar, o bezirgân kılıklı haraminin ettiklerini nasıl fitil fitil burnundan getireceklerini düşünürken, o da hangi cehenneme gittiyse çıkıp gelmesin mi!

Bunları böyle yüz yüze, diz dize görünce kötülüğü çekip ne “he!” demiş, ne “yok” demiş; kadıyı, müftüyü de çiğneyerek, doğru varıp saraya dayanmış:

“A devletlim,” demiş “subaşının adamları suyu baştan bozarsa, kırk haramiler ne yapmaz, ne hanumanlar yıkmaz! Böyle iken, böyle… Evimi, barkımı emanet edip gittiğim karakullukçular el bir etmiş, dil bir etmiş; bunca yıllık helalımı yoldan çıkarmış. Avuç avuç kanlarını içsem gene yüreğim ferahlamaz. İkisinin de başını isterim, başını!”

Padişah, kimsenin hakkını kimsede koymazmış ama, ille bir eksik eteğe yan gözle bakanlara aman, zaman vermezmiş. Kapı kullarından iki kul gönderip üçünü de getirtmiş hemen…

Hatuncuk ağız, dilden söz açıp:

“Padişahım,” demiş, “boynum kıldan ince, fermanın kılıçtan keskin ama, ne günahım var benim? Alnım açık, yüzüm ak… Bu yiğitler de yaban değil, el değil, özbe öz benim oğlum; benim kanadım, benim kolum. Kanla yunacak bir kara arıyorsanız, onu şu kara yürekli bezirgânda arayın. Evimi, ocağımı söndüren o; beni sürüm sürüm süründüren o; dünya, ahret iki elim, on parmağım yakasında…” diye başlayıp da başlarından geçeni firaklı firaklı hikâye edince, tüyü bozuğun bir tüyü oynadı mı, oynamadı mı, orasını o kadar bilmem ama, padişahın alı al, moru mor olmaya başlamış! Kim olsa beğenirsiniz bu devletli? Akıl, sır erecek gibi değil, söylesem garibinize gidecek; adıyla, sanıyla Allahverdioğlu!

Bu felek vurgunu çocuklarının birini kara kurda, birini de kanlı çaya kaptırıp da deli, divaneye dönünce yel olup dağlardan aşmış; sel olup derelerden taşmış; yeri, göğü elek felek edip her yanı taramış ama, güvendiği dağlara kar yağmış, tutunduğu dallar kırılıp gelmiş, ne oğullarını, ne karısını, birinden birisini bulamamış. Üstelik, adım başı bir uğursuzluğa uğrayıp başına gelmedik iş, ayağına değmedik taş kalmamış…

Canından bezdiği bir gün, ayakları çeke çeke bu ülkeye götürmüş onu. Bir de görmüş ki, ne görsün, bir ana baba günü sanki! Yedisinden yetmişine

kadar kim var, kim yok hepsi sarayın önünde…

Meğer o memlekete bir padişah gözlerini dünyaya kapadı mı, talih kayasından bir kuş uçururlarmış. O kuş, varıp da kimin başına konarsa o geçermiş tahta. Allahverdioğlu’nun bildiği, ettiği yok ya, “uydum kalabalığa!” kabilinden o da varıp katılmış aralarına…

Daha ağzını, yüzünü toplamaya kalmamış aktan ak bir kuş peyda olmuş, başlarının üstünde… Gayri kimde ses soluk kalır! Hepsinin de ağzı, dili kilitlenmiş, sade gözleri havada, gönülleri duada başlarına konacak devlet kuşunu bekliyorlarmış ama, bakın şu talihin işine… Saçı bitmedik bir yetimin eliyle uçurulan kuş döne döne gelip de Allahverdioğlu’nun başına konmasın mı! Adamcağızın dünya gözünde değil, Mısır’a sultan etseler dönüp de bakar mı?

“Benim derdim bana yeter, tacı, tahtı başıma yükleyip de, bir dert de siz katmayın!” deyip yüzünü öte yana çevirmiş ama, aksakallı vezirler:

“Allah, kullarına kulluklarına göre bir baş verir, seni bize gönderen gönderdi” deyip de eline, eteğine yapışınca, istemeye istemeye “eh!” demiş. O gün bugün tacın, tahtın başındaymış. Elinden geldiği kadar da memleketin ağzını, yüzünü düzenlemeye çabalıyormuş ama, ille harama el uzatanlar oldu mu ne kadıyı bırakıyormuş, ne müftüyü…

Ha işte o gün de tüyü bozuğun bir tüyünü bile tanıyamadığı için bu davaya el koymuş ama, yüzü örtülü hatuncuğu dinlerken, neye uğradığını bilemeyip az daha tahtından düşeyazmış. Güç bela kendini toplayıp da:

“A hatun kişi, kaza, bela dediğin’ geliyorum!’ demez ama, olur ya, olmaz mı, bir gün bu başınıza gelenleri size söyleyen olmuş muydu?” diye sorunca, o da.

“Evet padişahım, benim kocam bir kulun bir tüyüne dokunmamıştı ama, av avlarken bir yuva mı dağıtmış, ne yapmışsa, bir gün bir kuş, ‘Huuu Allahverdioğlu, başında bir kara bulut dolaşıyor, başına gelecek var, gençlikte mi gelsin, kocalıkta mı?’ diye sormuş…”

Hatuncuk sözünü bitirmeye kalmamış, bir kuş gelip de saray penceresine konmasın mı?

“Huuu, Allahverdioğlu, kara gün kararıp kalmaz; gün üstüne gün doğacak başına; hele bir başını kaldır da karşına bak, karşına!”

O zaman neye uğradıklarını bilememişler, gayri tanımaz olurlar mı birbirini!.. Ötesini ne siz sorun, ne ben söyleyim… Tüyübozuk akı, karayı yitirip kırk katırı mı, kırk satırı mı düşünürken, öte yandan da vurmuş davullar gümbür gümbür!.. Tamam üç gün, üç gece öyle bir şenlik, şadumanlık yapmışlar, öyle bir şenlik, şadumanlık yapmışlar ki, felek bile girmiş, yeniden bir yaşına, Allah da bereket üstüne bereket yağdırmış toprağına, taşına; memleketin de yüzü gülmüş, onların da… Artık ne bir dert, ne bir mihnet… Devlet üstüne devlet sürüp, mürüvvet üstüne mürüvvet görmüşler; yemiş, içmiş, muratlarına ermişler.

Gökten üç elma daha düştü; yerini, yuvasını dağıtmayanların başına…

Eflatun Cem Güney
(Evvel Zaman İçinde)

GELİŞME VE YAYGINLAŞMA DÖNEMİ (1970-2010)

Çocuk yazınımızda gelişme ve genişleme, çocuklar için yazanların sayısında patlama ancak 1970'li yıllardan sonradır. Bu yıllarda tanınmış şairlerimizden Fazıl Hüsnü Dağlarca çocuklar için de yazmaya başlar. Hem de durmadan yazar. Tevfik Fikret, döneminde nasıl çocuk şiirimizin kurucusu olmuşsa, Fazıl Hüsnü de yeni çocuk şiirimizin babası olmuştur. Bu şiirler, bir önceki dönemde yazılan şiirlerden farklıdır. Ölçünün tekdüze ses veren boğuntusunda kalmayan, öğreticilik, öğütçülük geleneğini bir yana bırakan yepyeni şiirlerdir bunlar. Dağlarca 1940'lı yıllarda Çocuk ve Allah'taki şiirleriyle nasıl birçok şairi etkilemişse, çocuk şiirleriyle de aynı etkiyi göstermiş, çocuk yazınına ilgiyi artırmıştır. Bazı derleme çocuk şiiri kitaplarında Fazıl Hüsnü'den seçilenlerin Çocuk ve Allah'tan alındığı görülüyor. Çocuk ve Allah'ta çocukların okuyabileceği şiir sayısı iki ya da üçten fazla değildir.

1970'li yıllardan sonra çocuk yazınında görülen genişleme elbette yalnız Dağlarca etkisine bağlanamaz. Bu genişleme ve yaygınlaşmada başka etkenlerin de katkısı vardır:

1. Köy Enstitüleri hareketiyle başlayan eğitim seferberliğinin, okul sayısındaki artışların, bütün bunlara bağlı olarak okuryazar sayısındaki yükselişlerin yarattığı olumlu ortam…

2. Ülkenin uzun savaş yıllarının ardından boğulup kaldığı kalkınmamışlık döneminin nisbeten geride bırakarak kalkınma yoluna girmiş olması…

3. Özellikle ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin öğrencilere okuma alışkanlığı ve sevgisi kazandırmada hiç bir ülkede görülmeyen özverili çabaları…

4. 1970 sonrası birçok kuruluş ve yayınevinin ödüllü yarışmalar düzenledikleri görülür. Bu yarışmalar çocuk yazınına dönük ilgiyi artırmıştır. Giderek yarışma ve ödüllerin çığırından çıktığı, çok ucuz fiyatlarla telif ücreti ödeme biçimine dönüştüğü görülse de çocuk edebiyatının hareketlenmesinde etkili olmuştur.

Bütün bu etkenler, çocuk edebiyatının gelişmesine ve yayılmasına ortam hazırlamıştır. Burada çocuk yazınına kötülük ederek hayırlı sonuçlar

doğurmasına neden olan bir hareketi de anmak gerekir. 1960-1970'li yıllar çocuk yayınevlerinin çoğaldığı, adeta patladığı yıllardır. Bu yayınevlerinin hemen tümü **Dünya Çocuk Klasikleri** namıyla 50'lik, 100'lük seriler yayınlamaya başladılar. Bu dizilerin çok büyük bir bölümü asıllarından çevrilmedi. Daha önce çevrilmiş kitaplardan, özellikle de MEB'lığının yayınladığı **Dünya Klasikleri**'nden özetlendi. Bu özetler de doğru dürüst yapılmadı. Hatta kalın kitapları okuma zahmetine katlanmadan başka yayınevinin özetlediği kitaplardan özetler çıkarıldı. Yani özetin özeti kitaplar oluşturuldu. Klasiklerin ruhu zedelendi, verdiği mesajlar dejenere edildi. Anlatım güzellikleri söndürüldü.

1960'lı yıllarda başlayan **özet kitaplar** dizisi 1980'li yıllara kadar sürdü. İlk yıllarda anneler, babalar, öğretmenler bu kitaplara geniş ilgi gösterdiler. İşin büsbütün dejenere olduğu anlaşılınca ilgi azaldı. Yayınevleri yerli kitaplara dönmek zorunda kaldılar. Bu sonuç çocuk yazarı sayısının artmasına, çocuk yayıncılığının gelişmesine yol açtı. Çocuklar için yazanların sayısı yükseldi. Bugün bine yakın yazar çocuklar için kitaplar yazmaktadır. Yazar sayısının çokluğunun, Türk çocuk yazınını dünyada bilinen, tanınan bir yazın haline getirdiğini söyleyebilir miyiz? Elbette bunu hiç kimse söyleyemez. Aslında öteki uluslarda da çocuk yazını hep kıyıda, hep ikincil, üçüncül bir yazın türü olarak algılanmaktadır. Artık hiç bir ülkede Pollyanna, Tom Sawyer, Oliver Twist, Küçük Prens, Heidi gibi şaheserler yazılmıyor. Bizde de yazılmıyor artık. Belki yazılmıştır da kendisini gösteremiyor. Şaheserlerin sonradan anlaşılmak gibi bir alın yazısı vardır.

1970 öncesi dönemlere göre bugün çocuklar için hemen her türde kitaplar yazılmaktadır. Yalnız şiir dalı değil bütün dallar işlemektedir. Üretiliyor da acaba değer yönünden belli düzeyler tutturulabiliyor mu? Çocuk kitaplarının değerlendirilmesi bir ansiklopedinin değil eleştirmenlerin işidir. Ne var ki, eleştirmenlerimiz çocuk kitaplarını eleştirmek şöyle dursun yüzüne bile bakmıyorlar. Çocuk yazınımız kendi eleştirmenlerini yetiştirmek zorundadır. Edebiyat eleştirmenleri, tiyatro eleştirmenleri, sinema eleştirmenleri, resim eleştirmenleri var da neden çocuk yazını eleştirmenleri yok? Çocuk yazını kendine özgü bir yazın türüdür. Konu, dil, anlatım, kompozisyon, çocuk dünyasını yansıtma, fantezilerden yararlanma, hatta resimleme yönünde büyüklerin yazınından çok farklıdır. Çocuk

edebiyatını iyi tanıyan, daha doğrusu yazın bilgisi yanında çocuğu iyi bilen eleştirmenlere gereksinim vardır. Umulur ki yakın zamanda çocuk yazını kendi eleştirmenlerine kavuşur.

1970 sonrası çocuk şiirleri yazan şairler:

Fazıl Hüsnü Dağlarca, Nazım Hikmet, Oktay Rıfat, Refik Durbaş, Cahit Külebi, Can Yücel, Cemal Süreya, Ceyhun Atuf Kansu, Coşkun Ertepınar, Halil Kocagöz, Halim Yağcıoğlu, Mehmet Başaran, Bestami Yazgan, Ahmet Efe, Talip Apaydın, Kemal Özer, İbrahim Zeki Burdurlu, Mehmet Başaran, Ali Akbaş, Berin Taşan, Sadettin Kaplan, Bahattin Karakoç, A. Vahap Akbaş, Ali Yüce, Hasan Lâtif Sarıyüce, Halil Soyuer, Ülkü Tamer, İsmail Uyaroğlu, Mustafa Necati Karaer, Abdülkadir Bulut, Abdülkadir Budak, Cahit Zarifoğlu, H. Vahit Bulut, Nihat Behram, Hüseyin Yurttaş, Necati Yıldırım, Ahmet Uysal, Mustafa Ruhi Şirin, Hidayet Karakuş, Mehmet Atilla, Niyazi Birinci, Rıfkı Kaymaz, Subutay Hikmet Karahasanoğlu, Hasan Hüseyin, Ahmet Günbaş, Ahmet Erhan, Ahmet Telli, Süreyya Berfe, Tahsin Saraç, Yunus Koray, Ali Püsküllüoğlu, Attila İlhan, Yalvaç Ural, Nur İçözü, Bilgin Adalı, Mevlana İdris Zengin, Ahmet Erhan, Mavisel Yener, Aytül Akal, Ayla Çınaroğlu, Mustafa Kemal Yılmaz vb.

Roman , öykü, masal dallarında yazanlar:

Bestami Yazgan, Üzeyir Gündüz, Oyhan Hasan Bıldırki, Mevlana İdris Zengin, Salih Zengin, İsmail Sivri, Hüseyin Emin Öztürk, Mustafa Özçelik, Yusuf Alper, Mehmet Başaran, Necati Cumalı, Samim Kocagöz, Rifat Ilgaz, Yaşar Kemal, İbrahim Zeki Burdurlu, Talip Apaydın, Derman Boyladı, Hasan Lâtif Sarıyüce, Muzaffer İzgü, İpek Ongun, Gülten Dayıoğlu, Sevinç Çokum, Ayla Kutlu, Hüseyin Yurttaş, Hidayet Karakuş, Mustafa Ruhi Şirin, Hakkı Özkan, Mehmet Güler, Nezihe Meriç, Ahmet Efe, Osman Bolulu, Zübeyde Turan Seven, Ayla Çınaroğlu, Aytül Akal, Sennur Sezer, Refik Durbaş, Cahit Zarifoğlu, Adnan Çakmakçıoğlu, Gülsüm Akyüz, Erol Toy, Aziz Nesin, Aydoğan Yavaşlı, Miyase Sertbarut, Bilsen Başaran, Zeliha Akçagüner, Mavisel Yener, Ayşe Çekiç Yamaç, Yusuf Dursun, vb.

Çizerler:

Çocuk yayıncılığında başarı yüzde elli yazara/yüzde elli çizere aittir. Resimsiz kitapların çocukların ilgisini çekemeyeceği ortadadır. Resim kitapta yalnız bir renk ve çizgi öğesi değildir. Resimler kitabın içeriğini ve anlamını tamamlar, anlaşılmasını kolaylaştırır.

1970 yılından sonra çocuk kitabı basan yayınevlerinin çoğalması, az çok rekabet olayının başlaması ile resimli kitap yayıncılığında gelişmeler görüldü. Bazı ortaöğretim okullarında ve üniversitelerde grafik bölümleri açılmaya başlandı. Ne var ki yayıncılar yazarlara uyguladıkları yetersiz telif ücretini çizerlere de uyguladıklarından kitap resimlemesinde, oldukça yetenekli çizerler olmasına karşın batı düzeyinde bir kaliteye ulaşılamadı.

Başarılı çalışmaları görülen çizerlerimiz: Osman Kehri, Can Göknil, Mustafa Delioğlu, Reha Yalnızcık, Serpil Ural, Ayda Kantar, Nazan Erkmen, Ender Dandul, Cavit Yaren, Emel Kehri, Betül Sayın, Necdet Yılmaz, Faruk Akın, Gamze Baltaş, Nural Birden, Sefa Taşpolatoğlu, Seyit Ahmet Yozgat, Fatih Erdoğan Sumru Ekşioğlu, Ferudun Oral, Saadet Ceylan, Sander Erdoğan, Mehmet Ulusel vb.

1970 SONRASI DÖNEMİN ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

GEZİ

Hepsi söyler birbirini
Kayısı nar iğde kiraz
Bağı bahçeyi gezerim,
Gökte sesi kuşlarımın.

Kiraz der ki karpuza git
Dilim dilim bir kuyudur
Serinlerim gide gide,
Karpuz benim en sevdiğim.

Karpuz der ki kavuna git
Bir düş, bir masal, bir oyun
Oynarım ben gide gide,
Kavun benim en sevdiğim.

Kavun der ki eriğe git
Belli belirsiz bir yemiş
Verir dallardaki yeli,
Erik benim en sevdiğim.

Erik der ki çileğe git
Yazın küçük şarkısı
Bir görünür, bir yok olur
Çilek benim en sevdiğim.

Çilek der ki vişneye git
Tatlı ekşiliği sonsuz,
Başka bir ülkedir sanki,
Vişne benim en sevdiğim.

Vişne der ki üzüme git
Salkımları altın gibi
İçim aydınlanır yerken,

Üzüm benim en sevdiğim.

Üzüm der ki incire git
Balı akar ortasından
Sıcak yerleri anlatır,
İncir benim en sevdiğim.

İncir der ki ayvaya git
Ay ışığı kadar sarı
Dişim kamaşır andıkça
Ayva benim en sevdiğim.

Ayva der ki armuda git
Akçası var, gökçesi var,
Ürkek bir koku uzakta,
Armut benim en sevdiğim.

Armut der ki elmaya git
Kıpkırmızı, mayhoş tatlı
Sevinirim gide gide
Elma benim en sevdiğim.

Hepsi söyler birbirini
Şeftali, muz, portakal, dut
Gezerim dört mevsimi ben,
Gide gide yorulmam ki.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

OYUN

Oynasak
Biri yıldız olsa
Bir ben olsam
Oynasak
Gelse gecenin biri
Çağırsak gündüzün birini
Biri ben olsam
Oynasak
Alsam yeni doğan çocuğun sesini
Götürsem
Yıldızın birine

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

ŞİİR

Sen uyanınca
Sabah
Beyazlığını anımsar

sen dokununca
deniz
anlar deniz olduğunu

sen sevince
çiçek açar
bütün ağaçlar

sen sarılınca
yeni bir anlam arar
mutluluk sözcüğü

sen duyunca
ısınır
ülkelerin yoksulluğu

Yunus KORAY

SAYILAR

İlk problemimi çözdüm
Seviyorum sayıları
İki annemden sıcak
Dokuz geceden uzun
Yedi güneşten büyük

Kemal ÖZER

BİR KUŞ UÇSA

Bir kuş uçsa gecelerin içinden
Bir parlasa ansızın
Türkülerle uyanırım o sabah
O sabah güne karşı keyifle
El yüz yıkarım, taranırım
Oğlumun gözlerindeki parıltı
Karımın göğsündeki kuş
Daha bir anlam kazanır
O sabah sokaklar yürümem için vardır
İnsanlar konuşmam için, sevmem için

Yusuf ALPER

AĞAÇ

Bir şiire girmek için
yıllarca bekledi
şu yaşlı ağaç.
kimse onu anlamadı.
Yanından geçen
birini görünce
usulca kıpırdanmasını bile
bir şeylere yormadı...

Yolun kıyısında duran
yapraksız, tozlu ağaç
işte bir şiire girdin.
Artık yalnızca
bir ağaç değilsin.

Ahmet ERHAN

GELMESE

Uykum bir gün gelmese
Odamda dolaşırım
Annem bir gün gelmese
Yeryüzünü ararım
Çok şükür Allahım
Annem de yanımda
Uykum da

Mevlana İdris ZENGİN

YAĞMUR ANNE

Annem
Suda
Yıkar beni

Su
Çok sever
Yüzümü
Durmadan öper
Vücudumu

Yıkandıkça büyüdüğümü,
Söylüyor annem
Kuşuma
Kim söylüyor
Büyüdüğünü?
Kuşumun annesi yağmur.

Mustafa Ruhi ŞİRİN

KUŞEVİ

Bir resim çizeceğim
Dört ayaklı bir kuyruklu
Bir kuş başına konacak
Bu kuş, atı dört nala
Dağlara uçuracak

Bir resim çizeceğim
Teller ince ince uzayacak
Çocuğun elinde sazı
Kuş ve çocuk birlikte
Türküler okuyacak

Bir resim çizeceğim
Beyaz bir kuşevi olacak
Çocuk kuş ve at
Kuş sesleri duyunca
Mışıl mışıl uyuyacak

Mustafa Ruhi ŞİRİN

BÜYÜMEK

Çimenler
Ipıslak
Ben ağlayınca
Bir serçe
Konar pencereye
Ben gülünce

Gök
Masmavi
Bakıyorum diye

Bir gün
Kapıyı çalacak
Komşu çocuklar
Ben yürüyünce

İşte
Böyle böyle
Büyüyorum
Bir gündüz geliyor
Bir gece

Cahit ZARİFOĞLU

GÖKYÜZÜ

Gökyüzü bir bahçe mi
Neden genişleyip durur
Kuşlar
Pır pır kanat çırparken

Gökyüzü bir anne mi
Neden mavi mavi gülümser
Kuşlar
Güneşe doğru uçarken

Gökyüzü bir arkadaş mı
Neden el sallar gelsin diye
Kuşlar
Dallar üstünde dururken

Gökyüzü bir ırmak mı
Neden akıp gider yıldızlar sonsuzluğa
Kuşlar
Yuvalarında uyurken

Hasan Lâtif SARIYÜCE

ÜSTÜNDEN GEÇTİĞİM DERECİK

Beni gördün mü
Küçük derecik?
Atlayıp geçtim üstünden.

Balıkların var
Küçük küçük,
Bir tanesini tutayım dedim
Kaçtı kayboldu gözden.
Kıyında küçük bir yengeç
Bana korkmadan baktı.

Küçük derecik,
Gördün mü
Gene geçtim üstünden.

Hasan Lâtif SARIYÜCE

MAVİ ÇİÇEK

Gidip görseniz
Bir çiçek,
Bir kır çiçeği.
Mavinin en has mavisiyle
Süslenmiş çıkmış ortaya.

Ben,
İnsanlardan uzaktayım,
Taşlı bir bayırdayım dememiş.
İç titreten renklerle
Görünmüş gökyüzüne.

Teşekkürler mavi çiçek,
İnsanlar seni görmese de
Kuşlar görüyor.
Sana baktıkça
Daha bir delice
Uçuyorlar gökyüzünde.

Hasan Lâtif SARIYÜCE

DENİZLE GÜNEŞ

Anne içimde bir deniz var:
Üzülünce gözlerime vuruyor.
Sesini duyuyorum göğsümde,
Sevinince.

Göğsümde bir güneş var anne:
Yanaklarımı kızartıyor,
Babam eve gelince.

Anne güneşim var, denizim var,
Ben kocaman bir ülke miyim?
Söylesene.

Sennur SEZER

DAĞLAR

Ben başı dumansız dağları sevmem
Dağ dendi mi fırtınalar gelmeli akla
Kolay geçit vermemeli kervanlara
Hep bakıp durmalı uzaklara

Korkuyla çarpmalıdır hatırladıkça
En cesur avcıların nabızları
Yaz kış buzullarla kaplı olmalı bir yanı
Bir yanı seyrangâh olmalı yazları

Bahaettin KARAKOÇ

DÖNEMİN ÖYKÜLERİNDEN, ROMANLARINDAN ÖRNEKLER:

AHMET

“İleriiiii!” diye bağırarak atını yokuş yukarı sürmek isteyen Ahmet, ‘r’leri söyleyemediği için, “İleyiiii!” diye bağırıyor. Daha üç yaşında ama, babası gibi iri. Görenler beş yaşında sanıyor. Ata binmeye bayılıyor. Sabahları da çok seviyor. Uyanır uyanmaz yalınayak, başı kabak, hemen bahçeye fırlıyor. Atına atlayıp, kamçısını şaklattığı gibi bağırıyor.

“İleyiiii!”

Kovboylu film olduğu zaman, onu televizyonun karşısından hiç kimse kaldıramıyor. Bağırıyor, tepiniyor, ama eğer rahat bırakırlarsa, gözlerini iri iri açarak oturup, ‘gık’ bile demeden kovboyların at koşturmasını seyrediyor. Bazen gülüyor, bazen heyecandan omuzlarını kısıyor, bazen alkışlıyor.

Kendi atını da çok seviyor. Onu, geçen hafta Hamdi Enişte’si yaptı. Ahmet’in Hamdi Enişte’si kaptan ama, at yapmasını da biliyor. Ağaçtan kalın bir dal kesti. Çakısıyla da yonttu, sonra, “Al bakalım sana bir at,” dedi. “Hadi koçum atla.”

Ahmet bayıldı bu ata. Bindiği gibi, doğru yokuş yukarı sürdü onu. İncecik sesiyle bağırmaya başladı:

“İleyiii!” Eniştesi, başını iki yana sallayarak güldü. Annesi bahçeden bağırıyordu:

“Alın şu çocuğu içeri. Daha bi lokma bir şey yemedi. Aman yarabbi! Donu da yırtılmış. Eli yüzü kir içinde. Çocuk değil sokak köpeği.” Yokuş yukarı sıra sıra evler var. Bu sabah Ahmet atını gene oraya doğru sürüp, gene kamçısını şaklatıp, gene, “İleyiiiii!” diye bağırınca, evlerden birinin penceresinden bir kadın gülerek seslendi ona:

“Ahmeeet, nereye böyle?” Ahmet atını durdurdu. Güneş saçlarını sapsarı yapmıştı. Gözlerini kırpıştırarak yanıt verdi. “İşte!”

“Ne demek işte!” Ahmet böyle bir soru beklemiyordu. Ne diyeceğini bilemedi. “Çünkü oyada kızıldeğililey vay.”

“Aah! Hani nerede? Ben göremiyorum.”

“Oyda. Ağaçlayın aykasında. Ben şimdi kılıcımı bi çekicem…”

“Eee?”

“Hepsini kesicem.”

“Aah? Vah vah vah. Ah zavallı Kızılderililer. Ne istiyorsun onlardan. Yazık. Sakın kesme onları Ahmet. Ben onları çok severim. Onlar çok iyidir.” Ahmet’in kafası fena halde karıştı. Ne diyeceğini bilemedi. Şaşırdı. Tükrüğünü yuttu.

“Amaaa…” dedi. Tam o sırada bir korna sesi duyuldu. Ahmet hızla başını çevirip yolun sonuna baktı. Babasının taksisi köşeyi dönüyordu. Ahmet öyle sevindi ki, avazı çıktığı kadar bağırdı:

“Babaaaaaaa! Ben buydayım.” Yokuştan aşağı doğru koşarken daha çok bağırıyordu. “İleyiiii…”

Ahmet’in bir de ablası var. O da çok küçük. Beş yaşında. Ahmet’i çok kıskanıyor. Baba, arabayı park edip Ahmet’i kucağına aldığı zaman o kapının eşiğine oturmuş, yağlı ekmeğini yiyordu. Babasının Ahmet’i kucağına aldığını görünce çok fena oldu. Hemen seslendi:

“Babaaa!”

Babası ona baktı, güldü.

“Zeyneeeep! Ne haber?”

Zeynep babasının kendisini de kucağına almasını istiyordu ama, sesini çıkarmadı. Ahmet durmadan konuşuyor, anlatıyordu. Atına bindiği gibi, kamçıyı bir vurmuş, atını yokuştan yukarı bir sürmüş, çünkü orada kızılderililer varmış… Babası gülerek onu yere indirdi. Anneye seslendi:

“Ayşeee, ben geldim.” Sonra Ahmet’e sordu:

“Eeee, n’aptın bakalım kızılderililere?” Ahmet hemen, kılıcını vurduğu gibi hepsini kestiğini söyleyebilirdi ama, kaşlarını çatarak bayır yukarı evlere doğru baktı. Penceredeki kadın ona bakmıyordu, yoldan geçen biriyle konuşuyordu, ama olsun, ya duyarsa! Hem, zaten o sırada ekmeğinin son lokmasını da ağzına atan Zeynep, kalkıp babasının yanına geldi. Onun elini tuttu. Bahçedeki sandalyeye oturan babası bu kez de onu kucağına aldı. Bu Ahmet’i fena halde kızdırdı. O da geldi babasının öbür dizine çıkıp oturdu. Zeynep’e bir tekme attı. Zeynep de yumruğunu kaldırdı, tam Ahmet’in kafasına indirecekken, baba elini tuttu. Yoksa Ahmet yemişti yumruğu. Baba gülüyordu. O sırada bahçeden doğru gelen anne:

“Hııı, rahat durun bakayım. Hadi inin aşağı, babanız yorgun,” diye seslendi. Zeynep suratını asarak, babasına daha çok sokuldu. “Babaa,” dedi, “yalan söylüyor işte. Orada Kızılderililer yok.” Ahmet bağırdı:

“Yaaaa, vay işte.”

“Hiç de bile yok. Deli. Hem o at değil, sopa. Di mi ama baba? Ha?”

“Ya beeee! At o. Benim atım. Benim atım o di mi baba?” Baba gene güldü. “Hem de, çok güzel bir at o. Doru bir at.”

“Göydün mü! Nasılmış. Beyaz benim atım. Di mi baba?”

“Hadi beyaz olsun bakalım.” Zeynep babasının kucağından indi. Çok kızmıştı. Hırsından gözleri dolmuştu. Bahçede çamaşır asan annesine koştu. Bağırdı:

“Anne bee! Ahmet hep yalan söylüyor. O at değil sopa işte.” Anne de güldü. “Bilmem ki!” dedi. Zeynep artık dayanamadı. Herkes Ahmet’ten yana çıkıyordu. Birden avazı çıktığı kadar ağlamaya başladı.

“Yaaaa, benim karnım ağrıyoooooor!” Anne gene güldü.

“Oturma yerlere, entarin kirlenir kız. Daha yeni giydin, hınzır,” dedi.

Ahmet anlata anlata bitiremiyordu atıyla yaşadıkları serüvenleri. Yokuş yukarı bir sürmüş atını, ağaçların arasında koşmaya başlamış. Çünkü oralarda hiç ağaç yokmuş, dağın tepesine gelmişler. Orada bir deniz varmış, denize bir girmişler. Öyle güzel yüzmüş ki Ahmet, hem kolluk da takmamış. Sonra atına binmiş, ağaçların arasında Kızılderilileri aramaya başlamış. O sırada anne de babanın yanına gelmişti. Ahmet’e:

“Aman yeter hadi bakalım, of bu ne çene,” dedi. “Suuuus! Bak babanla konuşmamız lazım.” Ahmet, hemen tepinip, “Yaaaaa!” diye bağırmaya başladı ama, annesi poposuna şaplağı indirince, tekmeyi basıp kaçtı. Annesi, başını sallayarak babaya baktı. “Bak bu senden yüz buluyor,” dedi. “Sonra başa çıkamayacağız. Azdırma bunu.”

Baba eve girmek için kalkarken, esneyerek gerindi. Sonra: “Dokunma benim oğluma,” dedi. “Aslan o. Bak, değnekten atıyla ne biçim serüvenler yaşıyor. Televizyonda gördüklerini olduğu gibi yazmış valla kafasına. Azıcık karıştırıyor ama, eh, bu da daha üç yaşında.”

Sonra baba yatmaya gitti. Çünkü o, gece çalışıyordu. Anne, sabahtan beri iş yapmaktan yorulmuştu. Bahçedeki sıraya oturdu. Uzaktan iki çocuğuna baktı. Ahmet, güneşte pırıl pırıl, rengarenk parlayan bilyeleriyle oynuyordu. Eli yüzü kir içindeydi ama, çok keyifliydi. Kendi kendine bağırıyor, konuşuyor, gülüyor, eğleniyordu. Anne, duvarın üzerinde öylece oturan

Zeynep'e seslendi. "Zeyneeep, gel yanıma." Zeynep, duvardan indi, Ahmet'in yanından geçerken:

"O bilyeler benimdi ver bakalım," dedi. Ahmet, hiç aldırmadı. Başparmağıyla orta parmağını birleştirip, kırmızı bir bilyeyi fiskeleyip fıydırdı. Kırmızı bilye gidip hem yeşil, hem sarı bilyeye vurdu. Ahmet bağırdı:

"Komutanım, hücuuuuuuum!" Sonra, orada öylece dikilmiş ona bakan Zeynep'e yan gözle baktı:

"Onlay bilye değil anladın mı! onlay bi defa şey, onlay denizaltı akıllı." Zeynep bağırdı:

"Yaaa denizaltıymış. Aptal. Onlar bilye. Ver bilyelerimi."

"Yaaaaaa!" Anne kızdı. "Hiiişşştt! Baba uyuyor. Susun bakayım." O sırada baba evden bahçeye çıkıyordu.

"Uyumuyorum," dedi. "Bir iki lokma bir şey hazırla da, yiyip yatayım." Anne kalkarken, baba onun omzuna şakacıktan bir yumruk attı. "Bu oğlan bana benziyor. Derya gibi. Kız da sen. O da senin gibi çakal." Anne onun şakalarına hiç kızmadı.

"Hadi ordan," dedi. "Oğlun da senin gibi dalgacı." Eve doğru yürürken, kendi kendine güldü.

"Keşke bütün insanlar böyle dalgacı olsa!" diye düşündü.

Nezihe MERİÇ
(Selam Olsun Çocukluğuma, 1999)

TOPAL SERÇE

Papatya sarısı saçları taranmaya taranmaya iyice keçeleşmişti. Yol yol kirin zifirin aktığı yüzünü yıkasalar, kar beyazlığında tombiş tombiş yanaklar çıkıverirdi ortaya. Ama mavinin en mavisi gözleri sımsıcak, canlı ve ışıltılıydılar. Yırtık pırtık bir entarinin üstünde kendisine çok bol gelen koyu yeşil bir hırka giymişti. Ayaklarında partal plâstik pabuçlar vardı. Yanındaki kız ise inadına şıktı. Parıltılı kumral saçları taranmış, üzerine beyaz bir kurdele bağlanmıştı. Çok cici, kırmızı renkte botlar giyinmişti ayaklarına. Elinde sıkı sıkı tuttuğu büyükçe bir bebek vardı.

“Evde daha biçok bebeğim var,” dedi kurdeleli kız.

Öbürü gözlerini adamakıllı açtı. Böyle yapınca gözlerinin koyu mavisi gökyüzünün rengine dönüşüverdi.

“Benim annem de sağ iken bana biçok bebekler alırdı,” dedi.

Kollarıyla bir çuvalı kucaklar gibi yaptı.

“Hem de bu kadar.”

“Benim bebeklerimi üst üste yığsam boyumu bile geçer,” dedi kurdeleli kız. Sonra arkadaşının anlattığına inanmadığını belirtmiş olmak için sordu.

“Peki, annenin sağ iken aldığı bebekleri ne yaptın?”

“Analığım elimden aldı. Kendi kızına verdi.”

“Ben olsam onun elinden çekip alırdım bebeklerimi. Götürüp karyolanın altına saklardım.”

“Ben de birkaç kere geri aldım bebeklerimi. Ama analığım gene elimden aldı. Beni dövdü.”

“Beni dövseler hiç durmam, gider babama haber veririm.”

“Babam beni hiç dinlemez ki. Ayaklarımın altından çekil lânet, der.”

“Eğer benim babam bana böyle dese kaçar giderim evden. Çok uzaklara giderim. Parkın öte yanına bile giderim.”

“Ben de çok kaçtım ama acıkınca gene eve geldim.”

“Senin analığın da baban da çok kötü kişiler öyleyse.”

Karşılık vermedi. Yalnız dudaklarını büzüp yere baktı. Başını eğince gözlerinin mavisi boru çiçeğininki kadar koyulaştı, güzelleşti.

Dört katlı bir apartmanın bahçesinde evcilik oynuyorlardı. Beyaz kurdeleli kız bebeğini yere yatırmış, üstünü de minicik bir yorganla örtmüştü. Kendisi anne olmuştu. Sarı saçlı kız da evin hizmetçisiydi.

“Haydi haydi oyalanma, ortalığı güzelce süpürüver.”

Otlardan yaptıkları süpürge ile yeri süpürdü. Sonra:

“Biliyor musun,” dedi, “benim bebeğim yok ama çok güzel bir serçem var.”

“Serçen mi var? Nasıl bişey? Oyuncak serçe mi?”

“Yok, canlı serçe. Bir ayağı da topal.”

Öbürü anneliği, anne olmanın sorumluluğunu, hizmetçiye buyruk vermenin çatık kaşlılığını unutuverdi birden.

“Şimdi nerede serçen? Uçup gitmiyor mu?”

“Kömürlükteki kafeste durur. Ben günde belki on kere giderim yanına. Kafesten çıkarırım. Gelip omzuma konar.”

Büsbütün ilgilendi kurdeleli kız:

“Ne olur, bir de ben bakayım ona. Benim de omzuma konar mı acaba?”

“Bilmem ki. Yalnız beni tanır. Belki seni de sever. Beni görünce cik cik diye omzuma konar. Ona yem veririm. Su veririm.”

Öbürünün aklına bir soru takıldı:

“Analığın bir şey demiyor mu? Kuşunu elinden almıyor mu?”

“Analığım bilmez ki kuşum olduğunu. Eğer bir bilse...”

“Seni döver değil mi?”

“Döver dövmesine ama asıl kuşumu öldürür. Boğazını sıkıverir. Bazen babamın bile üzerine atılıp boğazına sarılır.”

Beyaz kurdeleli kız düşüncelere daldı.

“Benim annemle babam hiç kavga etmezler,” dedi.

“Benimkiler her gün kavga ederler. Babam kızınca, avrat seni bu evden kovacağım, der.”

“Eğer babanın yerinde ben olsam hemen kovarım o kadını evden. Kapıyı açarım. Haydi derim. Çık bu evden. Çık!.. Çık!.”

“Babam bir keresinde kovdu ama sonra ağladı. Hiç yokken beni dövdü. Güya ben sebep olmuşum.”

Serçe takılıp kalmıştı aklına. (Acaba benim de omzuma konar mı? Elimle yem verirdim ona. Avucumun içine tık tık gagasıyla vururdu.)

“Serçeni bana da göstersene.”

“Olur,” dedi, “haydi gidelim.”

Biri önde, öbürü arkada koştular. Birkaç ev ötede başka bir apartmanın önünde durdular.

“Bizim ev bu apartmanın arkasında.”

Apartmanın kıyısından arka bahçeye geçtiler. Orada kömürlükten bozma tek katlı bir kulübe vardı. Penceresinden soba borusu çıkartmışlardı.

“İşte biz bu evde oturuyoruz,” dedi yeniden.

Kurdeleli kız şaşkınlıkla bakındı sağa sola. Dönüp gitse daha mı iyi olacaktı ne?

“İşte serçem de şu küçük kömürlükte durur. Gel haydi”.

“Ben oraya girmesem. Sen onu buraya getirsen.”

“Olur,” dedi. Kulübeye girdi. Elinde küçük eski bir kafesle çıktı.

“Analığım evde yok. Köylüsünün evine gitti. Geliverirse bizi görmesin.”

Apartmanın öbür yanına yerleştiler. Serçe, kızı görmüş, cikciklere başlamıştı. Kafesi açtı. Fırt diye gelip omzuna kondu.

“Bak, ben sana demedim mi? Bana çok alışık.”

Öbürü serçeyi okşamak istedi. Sertçe dokunmuş olmalı ki kuş yere düştü. Ama gene uçtu, sarı saçlı kızın omzuna kondu.

“Ne olur benim de omzuma konsun.”

Yavaşça aldı serçeyi. Arkadaşının omzuna bıraktı. Kuş orada da cik cik demeye başladı.

“Ne güzel. Keşke benim de böyle bir kuşum olsa. Hiç yanından ayrılmazdım. Hep onunla oynardım.”

“Belki sen de böyle bir kuş edinebilirsin.”

“Sahi mi? Nasıl?”

“Yavru iken tutup büyütürsen sana alışır.”

“Sen öyle mi yaptın?”

“Evet. İşte şu ağaç var ya. Hayır o değil. Şu eğik olan.”

“Evet.”

“Bir gün onu orada buldum. Bir ayağı kopuktu.”

“Vah vah. Demek bir ayağı yok. Ayakta duramayıp oturması da ondan demek.”

İki kız çocuğu daha ilkokula başlamamışlardı. Vakitleri boldu. Serçe ile bol bol oynadılar. Ekmek kırıntısı yedirdiler. Avuçlarıyla su içirdiler.

Kurdeleli kız ayrılırken ağlamaklı olmuştu. Birden aklına bir şey geldi:

“Kardeş, ne olur, kuşun bu gece bende kalsın.”

Bir şey diyemedi bu teklife. Mavi gözlerinden bir şüphe geçti.

“Bilmem ki, ya kedi falan kaparsa,” dedi.

“Bizim kedimiz yok ki... Vallahi yok. Bak yemin ettim.”

İşe yemin karışınca ileri sürecek bir özür bulamadı. Düşünceye daldı.

“İstersen sana bebeğimi bırakayım. Ha? Olmaz mı?”

Nice zaman vardı ki hiç bebeklerle oynamamıştı. Bebeği kucaklamak, annelik etmek. Uyutmak... Üstünü örtmek... Ninniler söylemek... İçinde kalmış özlemlerdi. Yavaşça:

“Olur,” dedi, “ama bir günlüğüne. Sabah olunca kuşumu geri isterim.”

Kuşu kafese koydular. Bebeği bırakınca kafesi kaptığı gibi koşup gitti, kurdeleli kız.

Arkadaşı gidince bir süre ne yapacağını şaşırdı. Sonra sırtından hırkasını çıkardı. Yere serdi. Bebeği üstüne uzattı.

“İşte bu senin yatağın,” dedi. “Şu tarafı döşek. Bu tarafı da yorgan.”

Apartmanın bahçesini çevreleyen duvarların dibinde el gibi el gibi yapraklı lâbada otları bitmişti. Onlardan kopardı.

“İşte bunlar da ekmeğimiz,” dedi, “ama fırın ekmeği değil, saç ekmeği.”

Kalktı, bahçeyi dolaştı. Gazoz kapakları buldu. Bir kısmını tencere, bir kısmını da tabak diye kullanacaktı. Bahçede erguvan renginde çiçekler açmış ebegümeçleri vardı. Onlardan topladı. Çiçekleriyle bebeğin çevresini süsledi. Yapraklarını ayırıp bir yere bıraktı.

“Bunlarla da akşam yemeğimizi yaparız,” dedi.

Dalıp gitmişti küçücük elleriyle kurduğu bu güzel dünyanın içinde. Burada ne analığı, ne de yüzüne bile bakmayan babası vardı. Analığının sümüklü kızı da yoktu. Mutluydu. Çok mutluydu. Bebeğe ninniler söylüyor, tatlı tatlı diller döküyordu. Birden yanı başında bir gölge sezinledi. Acaba analık mı? Geldiyse bebeği çekip elinden alır. Bir daha kurtaramaz da. O

zaman zavallı serçesi ne olacaktı? Korku, sıcak temmuz yeli gibi dolaştı içinde. Başını kaldırıp baktı. Tanımadığı bir kadın. Dikilmiş kendisine bakıyor. Apartmanın öbür köşesinde bir çocuk başı. Uzanıp uzanıp kayboluyor. Gövdesini ortaya çıkarmadan. Kürklü kadın köşedeki başa sordu:

"Bu mu?"

"Evet anneciğim."

Eğildi yere. Kızın bin bir özenle mışıl mışıl uyuttuğu bebeği çekip aldı. Üstündekileri silkeleyip attı. Öbür elinde tuttuğu kafesi yere bıraktı. Bir şey demeden iki adım gitti. Sonra döndü:

"Sen bir daha bizim oralara gelme kızım. Olur mu?"

"?"..

"Bak buralar geniş. Burda oyna."

Kadın arkasını dönünce kafese uzandı. Topal serçe hemen cik ciklerle şakımaya başladı. Bu sırada apartmanın zemin kat pencerelerinden birisi açıldı. Bir kadın başı uzadı:

"Sen misin Meliha Hanım," dedi. "Hayrola, birine mi bakmıştın?"

"Yok kardeş. Bizim Şeyda nerden bulduysa şu arkada oturan gezginci sebzecinin kızını bulmuş oynamaya. O da Şeyda'nın eline bir topal serçe tutuşturup bebeğini almış."

"Şu mısır püskülü gibi saçları olan pasaklı kız mı?"

"O ya kardeş. Dayısı Avrupa'dan getirmişti bu bebeği. Şimdi satsan yüz liraya babanın oğluna ver. Çocuğun mu var, derdin büyük. Neylersin, katlanacaksın."

"En iyisi sokağa bırakmamak ama o da olmaz."

"Sokağa çıkarmasam ağlıyor. Huysuzluk ediyor. Kaç defa söyledim, kapıcı çocuklarıyla, satıcı çocuklarıyla oynama diye. Arkadaş olma diye. Söz dinlemiyor."

Konuşma bitince kadın gitti. Sarı saçlı kız serçeye bakıyor, gözlerini bile kıpırdatamıyordu. Biraz önce coşup şakıyan serçe, kafesin bir köşesine pısmış, sesi soluğu kesilmişti.

Hasan Lâtif SARIYÜCE
(Beyaz Pelerinli Kız, 2004)

NİNEMİN SAKIZI

Evde ninemi hepimiz çok severiz. Annem de çok sever. Ama bazen birden çocuklaşıvermesi yok mu, işte annem o zaman çok kızar. Bizse, ninemin çocuklaşmasını daha çok severiz. O gün komşular geldiğinde annem önüne çay koydu, pasta koydu ama ninem:

Yok ben yoğurt yiyeceğim, diye tutturdu.

Onca konuğun içinde oturdu, bir tas yoğurtla iki dilim ekmeği yedi. Bir de elindeki ekmekle yoğurt çanağını sıyırmasın mı, annem çok kızdı ama konukların yanında hiçbir şey demedi.

Konuklar gidince:

“Anne niçin çanağı ekmekle sıyırdın?” dedi.

Ne olacakmış kız? Dibindeki yoğurt ziyan mı olaydı?

Ah nineciğim ah, bir koltuğu vardır nineciğimin, uyurken bile kimse gidip o koltuğa oturamaz. Salt kedinin oturmasına izin verir. Bizi ne zaman koltuğun üzerinde görse:

Kalk ben oturacağım oraya, der.

Terliklerini ters giyer. Annem durmadan düzeltir ama bir bakmışsınız on dakika sonra terlikleri ayağında yine terstir.

Bize çok kızdığı zamanlar, oturma odasındaki dedemin resminin yanına gider. Sesli sesli konuşur onunla:

Bak Bahri bak, der, çocuklar bana dil çıkarıyorlar.

Oysa ki nineme dil falan çıkarmayız. Ama ders çalışırken, bir şey düşünürken dilimiz birazcık dışarıya çıkarsa:

“Hıh, niye dilini çıkardın bana?” diye söylenir.

Dedemin resmine neler anlatmaz, neler, çorbanın tuzlu olduğunu, ekmeğin sert olduğunu, soba çok yanıyorsa sıcağı, az yanıyorsa soğuğu şikayet eder durur.

Kimi zaman da dertlerini tekire anlatır. Kedi kucağından kaçıp kurtulmak isteyince, o kediyi sımsıkı yakalar:

Dur, daha sana Bahri Bey’in nasıl denize düştüğünü anlatmadım, der.

Üç gün kediyle birbirlerine düşman olurlar, bakarsınız dördüncü gün aralarından su sızmıyordur. Kediyle kavgaları başlayınca, ninem kedinin ufacık tırnak sıyırmasını, büyütür de büyütür.

Etimi aldı götürdü, kolumun kemiği gözüküyor, der.

Et alır geliriz, ninem kasaba kızar, pirinç alır geliriz, ninem bakkala kızar. Kızacak bir şey bulamayınca, tutar kendine kızar.

A deli, der, niçin içtin dört bardak çayı, işte uyuyamazsın böyle.

Sabahlara dek dolanır durur salonda, ışığı bir açar, bir kapar.

Ninem evin gülüdür. Onu azıcık görmesek, eve geldiğimizde komşulara gitmiş olsa, özlemine dayanamaz, onu alıp getirmek için komşulara gideriz. Bize masal da anlatır ama, ara sıra.

İşte bu nineciğim geçen gün kahvaltı yaparken, babama:

“Gelirken bana ak sakız al gel,” dedi.

Hepimiz gülüşüverdik. Babam bile güldü. Annemse belli etmeden kaşlarını çattı. Babam:

“Anne,” dedi, “ağzında bir tek diş yok, ne yapacaksın sakızı?”

Ninem duymadı bile, babama ak sakızı nereden alacağını anlatıyordu:

“Hafız’ın dükkânından al gel, en iyi sakız onun sakızıdır,” diyordu.

Ablam:

“Ciklet vereyim mi?” deyince, ninem kızdı:

“Kör olmayasıca, ben ne yapayım, ciklet mi, miklet mi onu, lastik midir, macun mudur, ne olduğu belli değil. Ben ak sakız isterim.”

Ninem babamın çayını doldururken:

“Anne,” dedi, “sen onu çiğneyemezsin, boğazına kaçar, damağına yapışır, ondan sonra uğraştırırsın bizi.”

Ninem, onu da duymadı. Babama:

“İçinde mumu da olur, yani yumuşatıcı, ondan da al ha, pahalıdır, ama az al,” diyordu.

Babam işi geçiştirmek için:

“Üüüü, Hafız öleli kaç yıl oldu,” deyince, ninem:

“Son gördüğümde dükkânı oğlu çalıştırıyordu,” dedi. “Rahmetli babanız bana hep oradan alırdı.”

Aradan günler geçti, ninemin sakızı bir türlü alınamadı. Ninem evde herkese söyledi. Hiç kimse oralı bile olmadı.

Belki bir ay evin içinde sakız sözcüğü söylendi. Ama ninem inadından vazgeçmedi. Doğrusu bu konuda annem, babam da inada girmişlerdi. Yaşı

yetmiş beşi geçmiş bir kadının sakız çiğneyebileceğine inanamıyorlardı. Ama ninem de inadından vazgeçmiyor, her gün sabahleyin babam, annem işe giderken:

“Sakın bugün de mezeke sakızımı unutmayın ha!” diyordu.

Nineme sakız alınamadı.

Bir sabah kızkardeşimle ders çalışırken ninem kayboldu. Komşulara gittim, ninem orada yoktu. Köşenin başındaki Ayşe Ninelere gittim, ninem oraya da gitmemişti. Ninemin son gideceği yer, ancak bu köşebaşıydı… İçimize bir korku düştü. Niçin düşmesin ki, ninemin ne gözü iyi görür ne de kulakları iyi duyar. Hele hele bir de yolunu yitirirse… Babamın çalıştığı yere gittim. Babam da çok telaşlandı. Çalıştığı yerden izin aldı. Babam, kardeşlerim, mahallenin çevresini fır fır döndük. Ninem yoktu. Öğle zamanı anneme de haber verdik. Artık polise başvuracaktık ki, küçük kardeşimin bize doğru koştuğunu gördük:

“Ninem geldiii, ninem geldiii,” diye bağırıyordu.

Eve koştuk. Babam:

“Ah anne ah, neredeydin?” diye sorunca, bize ne dese beğenirsiniz:

“Sakız almaya gitmiştim. Ahacık…”

Mezeke sakızını çıkardı gösterdi.

“Hafız’ın torunu satıyormuş. Bir de tatlı dilli ki oğlan.”

“Anne ya arabaların altında kalsaydın, ya yolunu yitirseydin, bu yaştan sonra sakız çiğnemek senin neyine gerek!” diye annem ters ters söylendi.

Biz çocuklar ninemin nasıl sakız çiğneyeceğini merakla bekliyorduk. Hatta ablam cikleti hazır etmişti. Ninemle karşılıklı sakızlarını patlatıp çatlatacaklardı.

Ninem sakızını bir türlü çiğnemiyordu. Akşama doğru da mutfağa kapandı, hatta mutfağın kapısını kilitledi. Bizler, ninemin utandığını sanıyorduk, anahtar deliğine kulağımızı vererek ninemin sakız şıpırtısını duymaya çalışıyorduk. Yemek zamanına dek kapıyı açmadı, orada kaldı. Yemeğimizi yedik. İşte o zaman ninem, ablama:

“Haydi bakalım, al gel buzdolabındaki muhallebileri,” dedi…

Hepimize birer tabak muhallebi yapmıştı. Muhallebiye kaşığı atan:

“Umh, nefis, nefis!” diye bağırıyordu.

“Pek hoş bir koku var bunda nineee!”

“Ayrı bir tat var bunda anne!..”

Ninemin muhallebi tabağı önünde duruyordu. Gözleri yaşlanmıştı.

“İçine mezeke sakızı koydum,” dedi. “Ne zamandır söylüyorum, almadınız.” Hepimiz çok utandık. Ama muhallebileri de sıyırmadan edemedik. Çünkü ninemin mezekeli muhallebisi çok güzel olmuştu. Ah nineciğim, biz de seni bu yaştan sonra sakız çiğneyecek sanmıştık.

Muzaffer İZGÜ
(Tatil Kitabı, 4)

İLK ARKADAŞIM

Daha okula gitmiyordum. Sokağa yalnız başıma çıkacak, başka çocuklarla oynayacak yaşa bile gelmemiştim. Bütün oyunlarım ev içinde, duvarlar arkasındaydı. Bize konuk gelenlerin çocukları varsa zaman zaman onlarla oynuyordum. Zaman zaman da annemle konuk gittiğimiz evlerde oyun arkadaşlarım oluyordu. Ama onlar beni hep bir süre sonra yalnız bırakıyorlardı. Elbet çeşitli oyuncaklarım vardı. Ama onlar da bir yere kadar oyalayabiliyordu. Kendimi yalnız kalmış buluyordum sık sık. Sürekli canım sıkılıyordu. Duvarları aşıp dışarılara, bilmediğim uzaklıklara çıkmak istiyordum.

Nasıl oldu, bilmiyorum. Yanlızlığımın ortasında güneşli bir leke belirdi günün birinde. O denli parlaktı ki ne olduğunu ayırt edemedim ilkin. Duvarları aşıp uçsuz bucaksız bir çayıra çıkmış gibi içimde büyük bir genişleme oldu. O lekeye doğru adım adım yaklaşıyor, ben yaklaştıkça onun yavaş yavaş ayrıntılar kazandığını görüyordum. Ayakları belirmişti, sonra boynu, yelesi, sırtı… Evet, bir attı bu. Kızıla çalan koyu kahverengi, beneksiz. Güneşte pırıl pırıl yanıyordu. Kuyruğu kabarmış, yelesi dik, gözleri iri.

Yüreğim heyecanla çarparak seyre başladım. Uçsuz bucaksız bir çayırın ortasında, dimdik duruyordu. Burun deliklerinin hızlı hızlı açılıp kapandığını görüyordum. Kokumu almak istiyor belki de. Birden korkuya kapıldım. Ya beğenmezse, bir daha dönmemek üzere bırakıp giderse, ne yapardım?

Nitekim korktuğum başıma gelmişti. Kafasını çevirdi, kulaklarını kaldırdı. Kuyruğu havada, bir kamçı gibi titreşimli. Şahlandı, sonra da kişneyerek ileri atıldı. Öylesine hızlı koşuyordu ki karnı sanki yere değiyor; boynu, sırtı ve kuyruğu dümdüz bir çizgi haline geliyordu. Acı içinde soluğumu tuttum. Aynı anda hem bulmuş, hem yitirmiş miydim onu?

Kendi kendime “Geri dönsün, bir daha ürkütmeyeceğim,” diye mırıldanıyordum. “İstemezse ne okşarım, ne üstüne binerim. Yalnızca göreyim yeter!”

O güne değin o denli güzel, göz alıcı bir şey görmemiştim çünkü. Ona sahip olmak, ne eşsiz bir duyguydu kimbilir? Gözlerim yaşlarla dolmuştu, boğazım hıçkırıklarla düğüm düğümdü. Ama ağlayıp hıçkırmamak için

dişlerimi sıkıyordum. Yitirmektense uzaktan bakmayı kabullenmeye hazırdım. N'olurdu, geriye dönsündü!

Kafamdan geçenler ona da ulaştı mı? Ulaştı da onun için mi geri döndü?

Gözlerimdeki yaşlar bir anda kurudu, boğazıma doluşan hıçkırıkları yuttum.

İşte dönmüştü. Okşayabileceğim kadar yakınımda, soluk soluğa… Terli derisi daha koyu parlıyordu güneş altında. Sevincimden ne yapacağımı bilemedim. Çünkü birbirimizden bir daha ayrılmayacağımızı anlamıştım. Gerçekten de öyle oldu.

Önceleri, gözlerimi kapıyordum onu görmemek için. Sonra buna da gerek kalmadı; gece gündüz demeden her yerde her vakit görmeye başladım. Ayrılmaz iki arkadaş haline geldik. Nereye gidersem gideyim, birlikteydik artık. Annemle konukluğa gittiğimizde yanımda yürürdü. Konukluk süresince de dışarıda beklerdi. Trene, tramvaya bindiğimizde o da yol boyunca koşardı. Vapurla Boğaz yolculuğundaysak kıyıdan izlerdi bizi. O yüzden evlerde olsun, araçlarda olsun hep pencere yanına oturmak isterdim, onu görebilmek için. Şimdi bile bu alışkanlığım değişmiş değil.

Büyüyüp de ev dışına çıkacak, başka çocuklarla oynayacak yaşa gelene değin sürdü bu gizli arkadaşlık. Evet, gizliydi. Çünkü böyle bir arkadaşım olduğunu hiç kimseye söyleyememiştim. Belki kıskanmış, bana verdiği mutluluk azalır sanmıştım. Belki de yalnızca yitirmekten korkmuştum, kimbilir?

Şimdi, aradan uzun yıllar geçtikten sonra bile onu unutamadım. Ne zaman bir kişneme sesi kulağıma çalınsa hala irkilirim. Belli belirsiz bir umut kıpırdar içimde: kızıla çalan koyu kahverengi, beneksiz bir atın sesi olmasın sakın?

Kemal ÖZER

BAHAR NEVRUZ’LA BAŞLAR

Bir sabah güneşin ilk ışıkları kırlara yayılırken, Solucan yerdeki delikten başını çıkarttı. Yanında duran ağaca “Günaydın” dedi. “Yarın nevruz, değil mi?” “Evet” dedi ağaç. “Artık sevinebilirsin. Yarın Nevruz”. “Yaşasın!” dedi solucan. “Kış bitiyor!” Kaplumbağa bu seslerle uyandı. “Ne oldu? Ne var? Sizi bu kadar sevindiren nedir?” diye sordu. “Yarın Nevruz” dedi Solucan, “Kışın soğuğu, karanlığı bitecek diye seviniyorum.” “Ah, evet” dedi Kaplumbağa, “Dün leylekleri gördüm. Gelmişler. Baharın yaklaştığını anladım”. “Haklısın” dedi Ağaç. “Bahar Nevruz’la başlar”. Kaplumbağa, Ağaç ve Solucan böyle konuşurlarken Kırlangıç gelip bir dala kondu. “Hepimize günaydın?” diye öttü. “Nevruz geliyor diye sıcak ülkelerden döndüm”. Hep bir ağızdan “Hoş geldin” dediler.

“Senin ötüşlerini özlemiştik”. Kırlangıç, “Ben de sizi ve buraları çok özledim” dedi. “Şimdi uçup etrafı dolaşayım. Bakalım neler göreceğim”. “Ben de Nevruz hazırlıklarını görmek isterdim” dedi Kaplumbağa; “Ama öyle yavaş yürüyorum ki, dereye varana kadar gün biter”…

Kırlangıç, “Üzülme” dedi. “Ben sana gördüklerimi anlatırım”. Kaplumbağa sevindi. “Bu çok iyi olur” dedi. Sonra, “Ben de yola çıkayım. Hiç değilse yarın sabah dere kenarındaki şenlikleri seyrederim” diyerek yavaş yavaş yürümeye başladı. Kırlangıç ise “Pırrr” diye uçtu.

Bir evde giysiler dikiliyordu Nevruz’da giymek uğurdur diye.

Bir evde yeşermiş buğdayları ezip suyunu çıkartıyorlardı. Nevruz’da Semeni Helvası yapılacak, yedi eve dağıtılacak diye.

Bir evde yumurtaları boyuyorlardı. Nevruz pikniklerinde renkli yumurtalar olsun, sofralar şenlensin diye.

Her evde hazırlık, her evde sevinç vardı. Yemekler pişiyor, tencereler, tepsiler doluyor, kapı kapı gezecek çocuklara vermek için şekerler, tatlılar hazırlanıyordu. Nevruz geliyor diye…

Kaplumbağa dereye vardığında akşam olmuştu. Birden, hoop! Sudan bir kurbağa fırladı. “Hoş geldin Kaplumbağa Kardeş” dedi. Cup! Tekrar suya daldı. Az sonra sudan başını çıkartıp, “Sevinçten yerimde duramıyorum çünkü su ısındı. Kışın olduğu gibi soğuk değil” dedi. Hooopp! Başını gene suya soktu. Görünmez oldu. Kaplumbağa da başını kabuğunun içine çekerek, “Artık uyuyayım. Yarın Nevruz. Erken uyanmalıyım” dedi. Ağaç

tam uykuya dalacaktı ki, Baykuş uçarak geldi, bir dala kondu. “Hoş geldin çok bilmiş Baykuş” dedi Ağaç, uykulu uykulu. “Lütfen yarın Nevruz deme. Bunu herkes biliyor”. Baykuş, “Nev yeni, Ruz gün demek. Nevruz, Yeni Gün demek” dedi. “Bunu da herkes biliyor mu? Hem de yeni bir yıl başlıyor” diye sürdürdü konuşmasını; “Nevruz, yeni yılın ilk günüdür. Suyun, toprağın, tüm doğanın yılbaşısıdır”. Baykuş durmadan Nevruz’la ilgili bilgiler veriyor ama Ağaç onu duymuyordu. Çünkü çoktan uyumuştu.

Ertesi sabah Kaplumbağa, daha gün doğmadan bazı seslerle uyandı. Başını kabuğundan çıkartıp merakla bakındı. Coşkulu bir kalabalık karşı kıyıdan dereye doğru geliyordu. Kızlar, erkekler, yaşlılar, gençler, çocuklar… Kimi suya daldı. “Ohhh! Taze suda yıkandım” dedi. Kimi, “Bahtım açılsın, çilem suya dökülsün” deyip dereye atladı. Üstüne dertlerini yazdıkları kâğıtları dereye atanlar, “Bu dertleri su alsın götürsün” dediler. Birkaç kişi hastaydı. Zor yürüyor, ayakta duramıyorlardı. “Nevruz suyu, yeni yılın yeni suyudur. Sağlığımızı da yeniler, iyileşiriz” deyip derenin suyundan içtiler. Pek çok kişi dereye girdi. Güldüler oynadılar. Birbirlerine su attılar: Ellerini yüzlerini yıkayıp yeni günü suda karşıladılar. Güneş yükseldi. Her yeri, herkesi ısıtmaya başladı. Dere başındakilerden biri, “Güneş gökten ısıtır, ateş yerden ısıtır” diye bağırdı. “Haydi ateş yakalım”. Bu söz üzerine neşeli ve gürültülü kalabalık dere başından ayrıldı. Kırlara, tepelere koştu. Bu insanlara başkaları da katıldı. Tepelerde ateş yaktılar. Ateşlerin üstünden atlarken dilek dilediler. Kırlarda sofra kurdular. Neşeyle yiyip içtiler. Bütün gün, bütün gece güldüler, oynadılar. Kışın bitişini, baharın gelişini coşkuyla kutladılar.

Kırlangıç oradan oraya uçmuş, tüm nevruz şenliklerinin coşkusunu içlerinde duydular. “Yaşasın kış bitti” dedi Solucan. “Hava, su, toprak ısındı. Nevruz geldi, bahar başladı. Çiçekler açacak. Kelebekler uçacak. Tohumlar ekilip tarlalar dolacak. Artık her gün daha güzel, daha sıcak olacak. Yaşasın Nevruz! Yaşasın bahar!”

Serpil URAL

GÖKYÜZÜNE KAÇAN UÇURTMA

Koşuyordu. Elindeki uçurtma yerden çok göğe yakındı. Nasıl olduğunu anlayamadı. Uçurtması ipten kurtuldu birden. Önce yere düşecek gibi sağa sola yalpa vurdu. Sonra çabuk toparlandı. Eskisi gibi süzüle süzüle gökyüzünün maviliklerine karışıp gitti.

Çocuk gözleri buğulu uzun süre bakakaldı uçurtmanın ardından. Göğün derinliklerinden son kıpırtısı eriyip tükenince bir şeyler oldu kendine. Ayakları yerden kesildi. Kuş kadar, tüy kadar yeğnildi. Elindeki ipin ucundan kayarak gökyüzünün içinde yükselmeğe başladı.

Şimdi çocuk değildi artık. Renkli, ışıklı bir uçurtmaydı…

Dönüp aşağılara baktı. Jelâtin kâğıtlarından geçen ışıklar renk renk dökülüyordu toprağın üstüne. Kocaman kuyruğu uyumlu eğriler çiziyordu. Aşağıda kalan evler, arabalar, insanlar gittikçe küçülüyordu.

Yeryüzündeyken daracık olan içinin büyüyüp kocaman olduğunu duydu. Gökyüzü çağırıyordu. Haydi diyordu. Daha uzaklara. Daha derinliklere…

Kuyruğunu sallayıp yükseklere atıldı. Çabuk yendi korkusunu. Boşluğa, gökyüzüne alıştı.

Yüksek, sivri bir dağın üstünden geçti. Ak bir takke gibi karı, buzu başına geçirmişti. Köy çocukları eteklerinde yeni doğmuş oğlaklarını, kuzularını otlatıyorlardı.

Başını yukarılara kaldırıp sivri dağın doruğunu aştı. Üstünden geçerken karından, buzundan üşüdüyse de aldırmadı. Epeyce uçtu. Denizlerin, ırmakların üstünden geçti. Uçurtma olmadan önce hep gökyüzünü düşünür, hayal ederdi. Şimdi içindeydi onun. Her tarafı ışıktı. Bir prizmadan geçmiş gibi binlerce renk ıpılıyor, kuyruğuna, kanadına sıvanıyordu.

Göğün boşluğunda apak bir bulut gördü. Kıvrılıp yatmış kediye benziyordu uzaktan. Sevindi. Bir dost, arkadaş bulmuştu. Renkli kuyruğunu birkaç sallayışla ulaştı ona. Ne o? Yanına varmaya biçim değiştirdi bulut. İncelip yayıldı. Bembeyaz yatak çarşafı gibi oldu. Yorulmuştu da. İznini aldıktan sonra boylu boyunca üstüne uzandı. Pamuk gibi yumuşaktı bulut. Rahat, dinlendiriciydi.

Yorgunluğunu üstünden attıktan sonra boşluğa bıraktı kendini. Uzaklardan dost buluta el sallamak için dönüp baktığında yeniden biçim değiştirdiğini

gördü. Ak sakallı bir dedeye dönmüştü. Güldü. Bulut da güldü. Bir alem şu bulut da dedi kendi kendine. Sesi fazla çıkmış olmalı ki söyledikleri gökyüzünde yankılandı. Bulut duymuştu. Dönüp baktı. Hala apak dişlerini göstererek gülüyordu.

– Onu kırmamış olduğunu düşünerek sevindi. Bu arada bulut yeniden biçim değiştirerek kocaman bir balık oldu.

Ilık bir yel esiyordu. O da bulut kadar, güneş kadar anlayışlıydı. Daha kendisi söylemeden içinden geçenleri biliyordu. Güneye mi gitmek istiyor, hemen arkasına geçiyor, kuyruğundaki, kanadındaki renkli kâğıtları yırtmadan üflüyordu. Güzel manzaralı bir yerde mi durulacak, ılık nefesini kesiyor, istediği kadar bekletiliyordu orada.

Durup dinlendiği, dünyanın güzelliklerini seyre daldığı anda yanında bir kuş belirdi.

– Merhaba uçurtma kardeş, dedi kuş.

Dalgın gözüküyorsun.

– Merhaba, diye kekeledi. Dünya çok güzel gözüküyor da buradan. Ona bakıyorum.

Kuş da uçarken bir güzellik gördü mü dayanamaz, dururdu. Doya doya bakardı yeryüzüne. Hatta bu güzelliklerin pek çoğuna şiir yazar, kuş şarkıları bestelerdi.

– Şair misiniz yoksa? dedi kuş.

– Yok canım, dedi uçurtma. Kolay mı şair olmak.

– Haydi haydi saklama dedi. Her uçurtma, her kuş gibi biraz şairdir.

Bir şey demedi. Durup kuşa baktı. Kuş da aşağılardan, yeryüzünden güzeldi. Pırıl pırıldı tüyleri. Üzerinde binbir renk oynaşıyordu. Kendisi de jelatin, grafon kâğıtlarıyla süslü olduğu halde kılıksızlığından utanır gibi oldu.

– Bir çocuk sizi elinden kaçırmış olmalı, dedi kuş.

– Öyle, diye kekeledi uçurtma.

Çocuğun elindeki ip kadar olan gökyüzü size yetmedi değil mi?

Neler biliyordu kuş.

– Siz daha çok gökyüzü, daha çok özgürlük istiyorsunuz diye konuşmasını sürdürdü. O çocuğu üzmek pahasına da olsa kopardınız ipinizi.

– Öyle, dedi uçurtma. Beni o çocuk yapmıştı. Beni o var etmişti. Bir tarafta ustamın emeğine saygı. Öbür tarafta sınırsız, sonsuz gökyüzünün güzelliği…

– Sen ikincisini yeğledin öyle değil mi?

Uçurtma güldü. Evet anlamında başını salladı.

Bu sırada yanlarından katar katar bir kuş sürüsü geçti.

Uçurtma bunların adını soracaktı ki:

– Turna sürüsü bunlar, dedi kuş. Güneyden, sıcak ülkelerden geliyorlar.

– Siz de mi sıcak ülkelerden geliyorsunuz yoksa?

– Yorgunluğumdan, terli oluşumdan anlamadınız mı? Buralarda ilk yazın çağrısını alınca dayanamadım. Dağları, denizleri aşıp geldim.

– Üzerime bin istersen, dedi uçurtma.

– Kanatlarını dinlendirirsin.

Kuş sevindi. Atlayıp çıktı üstüne. Gerçekten yorulmuştu. Terini iyice soğutana kadar dinlendi.

Bu sırada çelik kanatlı kocaman bir şey geçti üzerlerinden. Uçurtma korku ve ilgiyle arkasından bakakalınca;

– Uçak, dedi kuş. Yoksa bugüne kadar hiç görmedin mi?

– Görmedim, dedi. Çok gürültülü. Çok da korkunç. O geçerken gökyüzünün maviliği parçalanıyor, yere dökülüyor sandım.

– Geldiğim uzak ülkelerde savaş vardı. Oraya silah, asker taşıyor olmalı.

Savaşı da, silahı da hiç duymamış, görmemişti uçurtma. Cahilliği ortaya çıkar diye de onların ne olduklarını sormadı.

Birlikte kanat vurdular. Bir çam ormanının üstüne gelmişlerdi. Delirgen yeşillik vardı aşağılarda. Reçine, çamsakızı kokuları geliyordu.

– Tam bana göre burası, dedi kuş. Yuvamı böyle güzel, güvenli yerde kurabilirim.

Akşam oluyordu. Güneş de sallanıp inmişti dağların üstüne. Ufuklar kızarmağa başlamıştı. Her gün bu saatlerde mahalle arasında oyun biterdi. Annesi yemeğe çağırırdı. Karnı da iyice acıkmağa başlamıştı. Yemeklerin kokusu geliyordu burnuna.

– Benim de dönmem gerek kuş kardeş, dedi uçurtma. Annem bekler. Geç kalmamalıyım.

– Güle güle, dedi kuş yavaşça. Güle güle…

– İyi yolculuklar… diye göğün boşluğundan başka bir ses yankılandı. O da kim? Dönüp baktı. Dostu buluttu. Bulunduğu yerden kaymış, ters yöne geçmişti. Şimdi de katmerli ak güle benziyordu uzaktan. Yine sevgiyle gülüyordu. Amma da şakacı buluttu bu da. Kendisi de ona sevgiyle gülüp el salladı. Tam bu sırada yeniden biçim değiştirdi bulut. Saz çalan bir adama benzeyip ufuktaki mor dağların üstüne varıp oturdu.

Evine gitmek istediğini yel anlamış olmalı ki tatlı nefesini üfürdü. Getirdiği yöne doğru alıp götürdü…

Kolundan birisinin çektiğini duydu çocuk.

Dönüp baktı. Annesiydi.

Amma da dalmışsın, dedi.

Dalmış mıyım?.. diye kekeledi çocuk. Bu arada da gökyüzünden süzülüp yere indi. Ayakları toprağa değdi. Uçurtma değil, çocuktu yeniden.

Kaçırdığın uçurtmanı mı düşünüyordun yoksa? dedi annesi. Eğer onun dönüp gelmesini bekliyorsan aldanıyorsun.

Oğlunun üzülür gibi olduğunu görünce teselli etti:

Nasıl olsa uçurtma yapmasını öğrendin. Daha güzelini yaparsın. Üzülme.

Üzülmüyorum. Aklı gökyüzüne kaçan uçurtmasında, şakacı bulutta, kendini gezdirip dolaştıran yolda, kuştaydı… Ama bunların hiçbirini annesine söyleyemezdi. Söyleyemedi de. Parktaki çocukların arasından geçti. Annesinin arkasından sessizce yürüdü…

Mehmet GÜLER

(En Güzel Gülücük Oyunu, 1988)

DENİZALTI GEZİNTİSİ

(Otomobil tamircisi olan dedem altı metre boyunda bir denizaltı yapmıştı. İlk gezimizi İzmir körfezinde yapmaya başladık.)

Güzelbahçe'den yola çıktık. Bir yarım saat kadar gittik. Nereye, hangi yöne gidiyorduk, bilmiyordum. Ama dedem sanki çıraklıktan yetişmiş usta bir kaptan gibi kendisinden çok emindi. İki de bir cebinden cep saatine benzeyen pusulayı çıkarıyor, yönümüzü belirliyordu. İki saat kadar gittik. Etrafımızdan renk renk balık sürüleri geçiyordu. Eşsiz bir serüveni yaşıyorduk. İçimde korkudan eser kalmamıştı. Biraz önce tereddüt içinde olan ben, şimdi coşkun bir sevinci yaşıyordum.

"Uzunada'ya yaklaşıyoruz evlat!"

Uzunada Çeşmealtı karşısındadır. Hayretle dedeme baktım. Bu kapalı kutu içinde Uzunada'ya geldiğimizi nasıl anlamıştı?

"Uzunada görünmüyor ki oraya geldiğimizi nasıl anladın?"

"Gemimizin hız ölçeri var ya... Uzunada Güzelbahçe'ye on mil çeker. Hız ölçer on mil yol aldığımızı gösteriyor."

Biz bunları konuşurken karşımıza çok korkunç görünen bir ahtapot çıkıverdi.

Biraz ileride kayalar görülüyordu. Ahtapot iki kayanın arasında durmuş bize bakıyordu.

Dedeme sokuldum:

"Ne o, korktun mu yoksa?" dedi.

"Korkmadım ama bu ahtapot gemimizi kucaklayıp sıkarsa suyumuzu çıkarır."

Güldü:

"İşte onu yapamaz evlat! Gemimizi çok sağlam yaptık. Böyle yüz tane ahtapot saldırsa gene de bir şey olmaz gemimize."

Dedem denizaltıyı durdurdu. Ahtapot iki kaya arasında bekliyordu. Üstüne gitsek belki kaçıp uzaklaşabilirdi. Ama inat eder de gemimizin önünde durursa parçalanabilirdi. Gemimizin ucu bir kılıç balığı burnu gibi uzun ve sivriydi.

"Ahtapot kayboluncaya kadar bekleyelim. Üzerine yürürsek parçalanabilir."

“Burak Reis, ahtapotu öldürecek değiliz. Biz denizi tanımak için dolaşacağız. Deniz yaratıklarını yok etmek için değil.”

Duvar gibi yükselen iki kayanın önünde bekliyoruz. Kayaların arası daracık bir boğaz gibi. Zorunlu olarak oradan geçmemiz gerekiyor. Bekleyip duruyoruz. Benden fazla dedem sabırsızlandı.

“Bu aptal hayvan bize yol vermeye pek niyetli görünmüyor,” dedi.

“Bir ışıldağımız olsaydı üzerine tutar korkuturduk.”

“Sahi önde farlarımız var ya… Onları yakalım. Belki korkup kaçar.”

Farları yaktık. Üzerine ışık düşünce görüntüsü daha da korkunçlaştı. Biraz ürker gibi oldu. Kaçacak diye beklerken canavar birden saldırıya geçmesin mi? Kocaman sekiz kolunun üstünde yürüyerek geldi. Gemiyi kucaklayıverdi.

Gemi çatırdayıp çökecek sandım. Dedeme iyice sokuldum. Ama denizaltımız ne çatırdadı ne de çöktü. Ahtapot bir iki dakika kadar sarılı kaldı. Pencereden bir insan bacağı kalınlığındaki kollarının durmadan oynadığını, yer değiştirdiğini görüyorduk. Sonunda sarıldığı şeyin yutabileceği bir lokma olmadığını anlamış olmalı ki kollarını çözdü. Önümüzdeki dar boğazdan geçerek kayboldu.

O gidince dedem de gemiyi hareket ettirdi. Dar boğazı geçtik. Renk renk balık sürülerinin arasında yedi metre uzunluğunda bir köpek balığı gördük. Önünde kaçmaya çalışan üç metre boyunda bir yılanı kovalıyordu.

“Dede bak! Şu utanmaz canavar zavallı bir yılanı kovalıyor.”

Dedem güldü:

“O yılan değil elektrikli yılan balığıdır. Hiç de zavallı değildir. Vücudunun sekizde yedisi kuyruktur. Kuyruğunun yüzde kırkı ise elektrik hücreleri taşır. 550 volt değerinde elektrik akımı verir. Kuyruğu bir ata çarpsa hemen öldürür.”

Dedem geminin hızını yavaşlatmıştı.

“Şimdi dikkatli bak. Neler olacak göreceksin.”

Ben hemen kamerayı elime aldım.

“İyi düşündün bunu,” dedi dedem. “Filmini çek...”

Yılan balığı belki sığınacak yer bulurum diye denizaltının etrafında daireler çiziyordu. Köpek balığı da arkasından onu kovalıyordu. Araları yakınlaşmıştı. Köpek balığı hızla atılıverdi. Tam bu sıra yılan balığının

kuyruğu başına çarpıverdi. Ne oldu biliyor musunuz? Yedi metre uzunluğundaki canavar kafasına on tonluk bir balyozla vurulmuş gibi ters takla attı. Beyaz karnı üste döndü. Çırpındı durdu. Yılan balığı ise hızla kayıplara karıştı.

Bir süre canavarın çırpınışlarını izledik. Beş on dakika kadar can çekişir gibi debelenen köpek balığı yavaş yavaş kendine geldi. Sersem sersem yüzerek önümüzden uzaklaştı. Dedem:

"Artık bu köpek balığı yaşamı boyunca yılan balıklarına dokunamaz," dedi.

Hasan Lâtif SARIYÜCE
(Dedemin Deniz Altısı, 2008)

DUVARDA KUŞ YUVALARI

Köyümde yaptırdığım taştan ev o yıl bitmişti. Henüz çatı yaptıramamıştım ama içine yerleşmiştim. Üstündeki beton, evin kışın çok soğuk, yazın sıcak olmasına neden oluyordu. Kışın ısınmak için kalorifer yetmiyordu. Pencerelerinde rüzgârın ıslıklar öttürdüğü salonda soba da yakıyordum. Ancak artık bahar gelmişti. Soba yakma telaşı sona ermişti. Havalar yavaş yavaş ısınıyordu. Doğa ana yine uyanmıştı. Kırlar yemyeşildi. Erken çiçek açan meyve ağaçları, gelinliği andıran bu görünümlerinden sıyrılmış, yeşil ve ışıltılı yapraklarla donanmıştı. Sabahları kahvaltımı denize bakan balkonda yapıyordum. Güneşin doğuşunu oradan izlemek, aşağıda, iki kilometre kadar ötedeki mavi engine bakarak sütümü yudumlamak inanılmaz derecede keyif veriyordu. Sabahlarımın en güzel arkadaşları kuşlardı. Onlar, daha ortalık ağarırken cıvıldaşmaya başlıyorlar, beni uyandırıyorlardı. Serçeler yaramaz çocuklar gibi pek şamatacıydılar. Karatavuklar ürkek ötüyorlardı. Kaya bülbülü taş duvarları, çatıları dolaşarak türküsünü söylüyordu. Kumrular ise, sabahın müjdesini mutlulukla verir gibiydiler:

“Gugukçuk,

Yusufçuk!

Nerdesin?

Burdayım!”

Kuşlarla uyanmak beni daha çok çocukluğuma götürüyordu. Geçmişte, köyümüzde tütün fidesi ektiğimiz yerleri anımsıyordum. O bahar günlerinde, tütün fidelerini sökerken de ortalık böyle cıvıl cıvıl olurdu.

Evimim taş duvarlarındaki deliklere serçeler ile karabaş adını verdiğimiz kuşlar yuva yapmışlardı. Onların yavrularını çıkardıklarını fark etmiştim. Yuvalardan sesleri geliyordu. Anne ve baba kuşlar onlara durmadan yem taşıyorlardı. Yuvaya girinceye dek çevreyi çok sıkı gözlüyorlar, sonra yuva ağzına konup içeri giriyorlardı.

Yaşam kaynıyordu. Arılar, böcekler vızıltılarıyla baharı daha bir derinden kavramamıza ve yaşamamıza neden oluyorlardı. Esen rüzgâr, çiçek tozları ve kokularla yüklüydü. Havayı içinize çektiğinizde baharı soluyordunuz. Doğa bütün canlılığıyla kendini yeniliyordu. Arılar, böcekler, kelebekler çiçekten çiçeğe koşuyorlardı. Tozlaşma ve döllenme elbette bu sayede

oluyordu. Sanki bir düğündü. Onun sesini ve sevincini her an duyuyordunuz.Ben bu güzelliklerle ve geçmişe özlem duygularıyla yaşayıp gidiyorum. Yalnızdım ama mutluydum.

Bir sabah serçelerin ve karabaşların ürküntüyle bağırışıp bahçeyi çeviren teller ve duvarlara konduklarını gördüm. Koşup yuvalara bakınca orada, yerde pusan tekir kediyi ayrımsadım. Demek bu kedi yuvalara dadanmış, kuşların yavrularını yiyordu. Onu kovdum. Korkutmaya çalıştım. Kedi kaçıp gitti.

Ancak doğanın yasaları işliyordu. Kedi, yaratılışı gereği elbette avlanacaktı. Hep fare, kelebek, böcek ya da yılan filan bulacak değildi. Kuş avlamak da onun en sevdiği şeylerden biriydi.

Hüseyin YURTTAŞ
(Sarıbey)

DÖNEMİN MASALLARINDAN ÖRNEKLER:

TARLA KUŞLARININ MASALI

(*Bu masal, Arkın Kitabevi'nin 9-14 yaş için düzenlediği Çocuk Edebiyatı Ödülleri 1972 yılı yarışmasında birincilik ödülü almıştır.*)

İki tarla kuşu kondukları bir yaban armudu dalında karşılaştılar. Daha önce birbirlerini hiç görmemişlerdi. Cıvıldaşıp ötmeye başladılar.

Erkek kuş, dişi kuşa:

"Cik ciki cike cek" (Ne güzel, ne hoş!) dedi.

Dişi kuş yüreği çarpa çarpa karşılık verdi:

"Cek ciki cek cik "(Çok güzel, çok hoş !) dedi.

Erkek kuşun her teleği sevinçten pır pır etti. Yerinde duramadı. Birden havalandı. Döne döne diklemesine uçtu uçtu. Sonra düşüyormuş gibi kendisini aşağıya bıraktı. Tam yere değecekken ok gibi yükseldi. Sayısız taklalar attı havada. Geldi, kendisini hayranlıkla seyreden dişi kuşun yanına kondu.

"Hotozun çok güzel." dedi, kıpırtılı bir sesle.

"Seninki de çok güzel. Hem de sivri. Sivri hotozlara bayılırım ben." diye karşılık verdi dişi kuş.

Erkek kuş gene fırladı havaya. Türlü gösteriler yaptı. Geldi, gene aynı yere kondu.

"Bir yuvan var mı?"

"Yok... Senin var mı?"

"Benim de yok... Ama istersen birlikte bir yuva yapabiliriz."

Dişi kuş karşılık vermek üzere idi ki, yanlarına bir karga kondu. Her tarafı kapkara idi. Kocaman gagası bile, "Gak gak" diye anlamsız anlamsız öttü.

Erkek kuş:

"Buradan gitsek iyi olur." diye düşüncesini açıkladı yavaşça.

Karga:

"Haberiniz var mı?" dedi; "ilkbahar iyiden iyiye geliyor."

Erkek kuş "Gidelim" diye fısıldadı. Dişi kuş, nazik bir şekilde kargaya döndü:

"Elbette. Bahar geldi artık. Ekinler bizi saklayacak boya erişti."

Karga gürültülü bir biçimde güldü güldü. Sonra:

“Sizler de saklanmaktan başka bir şey düşünmezsiniz ki...” dedi.

Erkek kuş:

“Ben uçuyorum. Senin de yanımda uçmanı istiyorum.” dedi. Ve uçtu. Dişi kuş da ardından havalandı. Karganın arkalarından kalın bir sesle:

“Konuşacak kimse de yok ki buralarda.” dediğini duydular.

Tarla kuşları uçtular uçtular. Yamaçtaki ekin tarlasının içine kondular.

Erkek kuş:

“Şu geveze kargadan kurtulduğumuza iyi ettik.” dedi.

“İyi ettik. Hem de çok iyi ettik.”

“Biliyor musun, ben yuva yapacak çok güzel bir yer biliyorum.”

“Sahi mi? Nerede?”

“Gel seni oraya götüreyim.”

Havalandılar. Bayırı aşınca önlerine tarlalardan oluşan çok geniş bir düzlük serildi. Bir buğday tarlasında kümelenmiş dikenli çalının üstüne kondular. Biraz ilerde bir pınar vardı. Kaba taştan yapılmış çörteninden boşalan suların ince şırıltısı duyuluyordu.

Kondukları çalı, bir kökten, bir oymaktan çıkan parmak kalınlığında yüzlerce ağaççıktan iki metre boyunda bir dikenli küme oluşturmuştu.

“Burası yuva yapmak için çok uygun değil mi?” diye sordu erkek kuş. “Yırtıcı kuşlar ve hayvanlar kolay kolay yuvamızın yerini bulamazlar burada.”

Dişi kuşun içi büyük bir sevinçle doluverdi:

“Gerçekten burası çok güzel. Hiçbir kuş yuvamızı bozamaz.”

“Gelincikler, yılanlar, yaban kedileri, tilkiler de bir şey yapamazlar. Dikenli çalı kovar onları. Ne dersin, yuvamızı yapmaya başlayalım mı?”

“Tabii... Hemen işe başlayabiliriz. Bak ilkbahar iyiden iyiye geliyor.”

Erkek kuş çevreye bakındıktan sonra:

“Çiğdemler her tarafta açmış.” diye onu onayladı. “Biraz daha geç kalırsak yuva yapacak yer bulamayız.”

Uçtular. Çer çöp toplamaya giriştiler. Önce dikenli çalının sık dalları arasına yuvanın iskeletini kurdular. Sonra yumuşak kuru otlar, kuş tüyleri, dikenlere takılıp kalmış yün parçaları topladılar. Getirip iskeletin içine döşediler. Yuva akşama doğru olup bitiverdi. İnanılmayacak kadar güzel,

derli toplu, pamuk gibi yumuşacıktı. Yalnız pek geniş değildi. Bir tanesi sığıyordu içine. Dişi kuş:

“Burası benim yuvam oldu.” dedi “sen artık yanımdaki dallara tünersin.”

“Elbette, ben senin yanındaki dallara tünerim.” diye karşılık verdi erkek kuş.

Artık günler geceler yuvanın içinde, çevresinde geçiyordu. Havalar iyice ısınmıştı. Gelincik çiçekleri tarlanın şurasında burasında boy göstermişti. Dişi kuş bu kırmızı çiçeklerin çoğalmasıyla yuvaya daha sık girip çıkmaya başladı. Beş altı gün sonra yuvanın içi fındıktan biraz iri, kirli renkte, üzerleri çilli çilli yumurtalarla doldu. Beş taneydi hepsi. Beş küçük yumurta yuvanın tıkış tıkış dolmasına yetmişti.

Tarla kuşları gittikçe artan bir mutlulukla uçuyorlar ya da tatlı tatlı öterek yerde sekiyorlardı. Hiç seyrettiniz mi bilmem, hiçbir kuş tarla kuşları kadar güzel sekemez.

Yuva yumurtayla dolunca dişi kuş:

“Cik cik ciki ceke cik...” dedi. “Yumurtaları beklemem gerek.”

Erkek kuş şakıyarak aynı karşılığı verdi:

“Cik cik ciki ceke cik... Onları beklememiz gerek. Yoksa üşüyüp bozulurlar.”

Dişi kuş yumurtaların üstünde kuluçkaya yatmıştı. Bütün gün yerinden kalkmadan bekleyip duruyordu. Karnı acıkınca kalkıyor, çabucak geri dönüyordu. O gidince erkek kuş yatıyordu yumurtaların üstünde. Eşi gelince kalkıyor, yerini ona bırakıyordu. Bir keresinde erkek kuş kalkmak istemedi.

“Biraz daha bekleyebilir miyim yumurtalarımızı?” dedi.

Dişi kuşun sesi ilk kez öfkeli çıktı:

“Hayır! Bu görev benimdir. Ben ısıtacağım yumurtalarımızı.”

Erkek kuş sesini çıkarmadı. Hemen kalktı. Dişi kuş yerine geçerken:

“Yoksa bana gücendin mi?” diye sordu.

“Yok” dedi erkek kuş “niçin güceneyim?”

Aradan tam on dört gün geçti. Bir sabah yuvadan cıvıltılar işitildi. Tam beş civciv çıkmıştı yumurtalardan. Tüysüz, kocaman ağızlı, gagalarının kıyısında sarı ince bir kordonet bulunan yavrucaklardı bunlar. Çok

küçüktüler ama hiç durmadan cıvıldaşıp duruyorlardı. Kocaman ağızlarını durmadan açarak yiyecek arıyorlardı.

Ana ve baba kuş çok mutluydular. Ana kuş gururla:

“Nasıl? Yavrularımızı beğendin mi?” diye sordu. Baba kuş:

“Elbette” dedi “ne kadar güzel yavrular! Şimdiye değin böylesine güzellerini hiç görmemiştim.”

Ana yavrularına yeniden gururla baktı. “Cik cik, ciki ceke cik” diye öttü.

Tarla kuşlarının yaşamlarında daha mutlu, fakat oldukça tehlikeli bir dönem başlamış bulunuyordu. Yavruların durmadan cıvıldaşmaları yuvanın yerini belli edebilirdi. Ah bücürler ah! Biraz daha sessiz olamaz mısınız! Ne var böyle aralıksız bağrışıp çığrışmakta!

Kuşlar hem mutlu, hem korkulu, sık sık yuvadan ayrılıp yem aramaya gidiyorlardı. Çabukça geri dönüyorlardı. Asıl yem kaynağı içine yuva yaptıkları buğday tarlasıydı. Ama bol yağmurlar ve serin giden havalar yüzünden başaklar sararmakta, taneler olgunlaşmakta biraz geç kalmıştı.

Durup dinlenmeksizin açılmış beş koca ağza böcekler, taneler taşıyorlardı. “İnşallah dikenli çalıya girdiğimizi gören olmaz.” diye dua ediyorlardı. Çok geçmedi, ortalıkta fıttır fıttır dolaşan bir gelincik yuvanın yerini keşfetti. Gelincik tarla kıyısında doğal bir çit oluşturan böğürtlenlerin altındaki yuvasından avlanmaya çıkmıştı. Yavruların cıvıltılarını duyunca kulak kabarttı. Ordan, dikenli çalıdan geliyordu sesler. Sinsi sinsi geldi, çalının çevresinde dönmeye başladı. Kısa bacaklarının üstünde uzun gövdesi daha da uzamış, yere yapışmıştı sanki. Dıştan bir şey göremeyince çalının içine girdi. Aşağıdan bakınca yuvayı rahatlıkla gördü. Bir iki kez atıldı, erişemedi yuvaya. Dikenler onu yukarı bırakmadı.

Çekilip gideceği yerde çalının içinde pusuya yattı. Beklemeye koyuldu. Akşama kadar bekledi. Karanlık basınca kalktı, yuvasına gitti. Ama sabahın köründe gene geldi. Sessiz, kıpırtısız pususunu sürdürdü. Tarla kuşları sık sık yem getirmeye gidiyorlardı. Burunlarının dibindeki tehlikeden haberleri yoktu.

Biraz palazlanmış yavrucaklar aralarında itişip kakışıyorlardı. O gün nasıl olduysa itişme sırasında biri yuvadan düştü. Gelinciğin gözleri hep yuvadaydı. Yavruyu daha yere düşmeden kaptı. Bir lokmada yutuverdi.

Biraz sonra tarla kuşları döndüler. Bir yavrunun eksik olduğunu derhal anladılar. Büyük bir korku ve telâşa kapıldılar. Cıyaklayarak, çırpınarak çalı üstünde döndüler. Gelincik hâlâ pusudaydı, defolup gitmemişti. Erkek kuş çalının eteklerine yaklaşınca gelincik atıldı, onu da kaptı. Aldı yuvasında bekleşen yavrularına götürdü.

Dişi kuş eşinin gelincik tarafından kapıldığını görmüştü. Bir süre korku, acı ve telâş içinde çırpındı. Ağzında kaptığı kuşla yuvar yuvar kaçan gelinciğin üzerinde uçtu. Bir şey yapamayacağını anlayınca döndü, yuvaya kondu. Yavrularına:

“Cik cik”ler dedi “gördünüz mü? Babamız gitti. Haberiniz var mı?”

Nereden haberleri olsun... Habire ağızlarını açmış, yaygara ile yem bekliyorlardı.

Ana kuş gelinciğin yuvayı boş bırakmayacağını biliyordu. Çok dikkatli olmak zorundaydı. Fazla uzaklaşmıyor, yakınlardan yem bulup getiriyordu.

Ah şu yavrucaklar... Bir uçacak çağa gelseler... Tarla içine inebilseler. O zaman bir tehlike kalmazdı. Yavruların tarla içine inmelerine fazla değil birkaç gün yeterliydi. Başakların arasında birkaç gün dökülen tanelerle beslenirler, sonra da uçup giderlerdi. Nerede akşam, orada sabah derlerdi. Ama şu gelincik, yuvada olduğu gibi, tarlaya inişlerinde de yavrularına dirlik vereceğe benzemiyordu. İki de bir çalı dibine damlıyordu.

Bu gelişler gidişler sırasında bir tilki tarafından görüldü. Kurnaz tilki sine sine gelinciği izledi. Dikenli çalı içine girdiğini görünce ekinlerin arasına yatıp dışarı çıkmasını bekledi. Çok geçmeden gelincik girdiği yerden çıktı. Yuvasına gidecekti. Pusuda bekleyen tilki yay gibi atıldı. Tilkiye göre bir hayli ufak tefekti gelincik. Ama kolay teslim olacak türden değildi. Belki hasmı kadar, hatta hasmından bile yırtıcıydı. Aralarında bir boğuşma, bir dalaşma başladı ki deme gitsin... Sonunda doğa yasası yerine geldi. Daha güçlü olan tilki gelinciğin boynunu kırdı. Karnını baştanbaşa yardı. Şapırtılarla yalayıp yuttu. Geride bir kemik parçası bile bırakmadı. İşini bitirince ağzını yalaya yalaya çekip gitti.

Ana kuş, gelinciğin başına gelenleri korkuyla seyretti. Kendi yaşam alanının gelincik gibi sinsi, kurnaz ve güçlü bir düşmandan temizlenmesine sevindi. Ama bu sevinci uzun sürmedi. Ertesi gün yem aramaya gittiğinde, bir tarla faresini kovalayan sarı bir yılan, yuvanın yerini görüverdi. Düşmanından kaçan fare, sanki gizlenecek başka bir yer yokmuş gibi

gelmiş, çalının içine girivermişti. Yılan da aktı geldi. Çalının çevresini gözetlemeye başladı. Hiç hışırtı çıkarmadan kayıyor, başını kaldırarak farenin saklandığı yeri anlamaya çalışıyordu. En küçük bir kımıltıyı bile izleyebiliyordu. Fare çalı dibindeki eski yaprak döküntülerinin altına gömülüp saklanmıştı.

Bu sırada yavrucuklar, her zaman olduğu gibi, cıvıl cıvıl öttüler. Yılan fareyi aramaktan vazgeçti. Yuvadakileri gözüne kestirdi. Süzülerek çalının içine girip kıvrıldı. Gözleriyle yuvanın nerede olduğunu araştırdı. Buldu da... Orada, yüksekte, sık dikenli dallar arasındaydı. Döndü kıvrandı, bir türlü yuvaya ulaşamadı. Sivri dikenler dallara sarılarak yukarı çıkmasına izin vermedi.

Doğa yaratıklara türlü türlü silâh vermiştir. Yılanın kolu kanadı yoktu ama elinde güçlü bir silâh vardı. Yuvaya ulaşmayı başaramayınca onu kullandı. Vızıltıyı, tısıltıyı, ince bir düdük sesini andıran bir sesle ötmeye başladı. Gür değildi ama gerçekten korkunç, tüyler ürperten bir sesti bu. Yavrucaklar korkudan ne yapacaklarını şaşırdılar. Hangi varlığın sesi olduğunu bilmedikleri halde, içgüdüleriyle, bu sesin kendileri için tehlikeli bir yaratığa ait olduğunu hemen anladılar. İtişip kakışarak birbirlerine sokuldular. Bu, bozgundan da öte bir şeydi. Yılan bunu bekliyordu. Korku, telâş, itişip kakışma bir yavrunun düşmesine neden oldu. Yılan fırsatı kaçırmadı. Düşen yavruyu yakaladı. Çiğnemeden, dişlemeden ağır ağır yuttu. Karnı doymuştu artık. Çalı içine kıvrıldı. Günlerce sürecek bir tembellik uykusuna yattı.

Ancak beş on santim uzağında saklanmakta olan fare, yılanın tembellik uykusuna yattığını görünce “Ciyyyk... Ciyyyk...” diye şarkılar söyleyerek oradan uzaklaştı. Karnı doymuş, uykuya yatmış bir yılandan hiçbir tehlike gelmezdi. Farecik bunu çok iyi biliyordu.

Ana kuş döndü. Yavrulardan birisinin daha kaybolduğunu anlayınca gene korku, telâş ve acı içinde cıyaklayarak pırr pırr uçtu. Ne yavrusunu, ne de onu kapıp yiyeni görebildi. Biraz yatışınca yuvasına kondu. Kalan üç yavrusunu kanatlarının altına aldı. Akşama kadar yuvadan ayrılmadı.

Ertesi sabah pırıl pırıl güneşli bir yaz günü başlamıştı. Geceyi çalı içinde geçiren yılan, burasını pek güvenli bulmamış olmalı ki, uykusunu bozdu, nereye gittiyse sabah erken defolup gitti. Yavrular gene neşeli neşeli ötüşüp duruyorlardı. Anaları onlara durmadan yem taşıyordu.

Öğleye doğru parlak gökyüzünün birden karardığı görüldü. Kara kara bulutlar kat kat her yanı kaplayıverdiler. Havanın bozacağını hemen bütün yaratıklar sezdiler. Kuşlar uçmaz, böcekler ötmez oldu. Koyak içinde fare avlayan tilki bile tepelere, koruluğa doğru tırmandı. Tarla kuşu da yuvasına döndü. Yavrularını kanatlarının altına aldı. Onlar dışarı çıkmak istedikçe kanatlarıyla sıkı sıkı örtmeye çalıştı.

Fırtına birden patladı. Önce iri damlalı bir sağnak boşandı. Ardından da bir cevizden daha iri dolu taneleri dökülüverdi. Dallar çatırdıyor, ekinler ve otlar yere uzanıyor, toprağa karışıyordu. Ortalık ana baba gününe dönmüştü. Her dereden kütür kütür boz bulanık seller akıyordu.

Dolu ancak beş dakika kadar sürdü. Ama yaptığı zarar korkunçtu. Ekinler sanki hiç bitmemişe dönmüştü. Börtü böcek sellere kapılıp gitmişti. Sarı yılan da nasıl olduysa kendisini sellerden kurtaramamıştı. Aşağıdaki düzlükte sel sularının bıraktığı çamurlar arasına gömülüp kalmıştı.

Dolu dinince, bulutlar yavaş yavaş dağıldılar. Güneş başını çıkardı. Üzerinde hiçbir canlı kalmadığı sanılan doğa, gene canlandı. Nereye saklandılarsa kuşlar, böcekler gene ortaya çıktılar. Gökyüzü gene kanat hışırtısı, kuş sesi, arı ve böcek vızıltılarıyla doldu.

Bizim yavrucaklar da başlarını analarının kanatları altından çıkarıp cik cik diye ötüşmeye koyuldular. Yiyecek istiyorlardı. Analarına ne olmuştu? Sesi çıkmıyor, kıpırdanmıyordu hiç.

Kıpırdanmıyordu, çünkü zavallı annecik, başına düşen iri dolu taneleriyle ölmüştü. Yavrular farkında bile değillerdi. Habire ötüşüyor, annelerinin kalkarak kendilerine yem getirmelerini bekliyorlardı.

Bir süre böyle çığrışa ötüşe beklediler. Baktılar ki anaları hiç kımıldamıyor. Onu yuvadan itip düşürdüler. İçlerinden bir ses, şöyle seslenmekteydi onlara: “Artık kendi başınızın çaresine bakınız. Size kimse el uzatmayacaktır.”

Uçmayı denediler. Durmadan yorulmadan denediler. Ancak iki gün sonra çalının tepesine kadar uçabildiler.

Oradan da kendilerini aşağıya, tarlanın içine bıraktılar. Buğday taneleri dolunun etkisiyle yerlere saçılmıştı. Onlarla karınlarını doyurdular. Sık otların arasına girip saklandılar.

Üç dört gün böyle geçti. Artık iyice uçabiliyorlardı. Sabah güneş doğunca tarladan havalandılar. Her biri bir yöne uçtular. Uçtular, uçtular... Çok uzaklara gittiler. Bir daha birbirlerini hiç görmediler.

Yuva dikenli çalı içinde bomboş kalmıştı. Pınar gene tarla ortasında dupduru akıyor, hiç durmadan şarkı söylüyordu. Belki de tarla kuşlarının şarkısını söylüyordu, kim bilir..

Hasan Lâtif SARIYÜCE

(Tarla Kuşlarının Öyküsü, 1973)

ÇOCUKLAR VE YILDIZLAR

Arın yazlık evlerinin duvarına oturmuş gökyüzüne bakıyordu. Ay, karşı tepenin üstüne asılmış kocaman, gümüş bir tepsi gibi görünüyordu.

Bu gece gökyüzü daha lacivert, yıldızlar daha bir yakın mıydı ne? ... Arın da parıldayan yıldızını arandı. Her gece kendisine göz kırpan yıldızını görünce sevindi. Bu akşam ona verecek müjdeli haberleri vardı. Sınıfını pekiyi dereceyle geçmişti. Babası ödül olarak bisiklet almıştı. Öğretmeni, ailesi kendisiyle gurur duyduklarını söylüyorlardı. Yıldızının da kendisiyle gururlanmasını istiyordu. Çoğu geceler yıldız dostuyla konuşurdu. Ona gününün nasıl geçtiğini anlatırdı. Kimi geceler de düşlerini, özlemlerini anlatırdı. Dostu ışıklı kıpırtılarıyla onu dinlerdi. Neler yoktu ki özlemlerinin içinde:

Dünya insanları kardeş olmalıydı.

Herkes birbirini sevmeliydi.

Kavgalar, savaşlar olmamalıydı.

Çocuklar açlıktan, hastalıklardan ölmemeliydi.

İnsanlar doğayı bozmamalı, kirletmemeliydi.

Güzellikler gökkuşağının renkleri gibi sarmalıydı dünyayı.

Keşke yıldız dostu isteklerinin gerçekleşmesinde ona yardımcı olabilseydi... Keşke elini uzatınca tutabilseydi ışıklı kollarını...

Yazık ki tüm yıldızlar gibi kendi yıldızı da çoook uzaklardaydı. Arın, asla yıldız dostunun ışıklı kollarını tutamayacak, ona dokunamayacaktı. Özlemini göğün öteki ucundaki dostuna söylediğinde, sevgili yıldızı bir gece yanına gelmeye söz vermişti.

O gece yıldız dostunun ışıklı kıpırtıları daha çoğalmış gibi geldi Arın’a. Yoksa bu gece verdiği sözü yerine getirmeye mi hazırlanıyordu? Ne hoş bir ödül olurdu kendisi için...

Arın, bu umutla gözlerini kırpmadan yıldızına bakarken birden göğün öteki ucunda ışıklı bir pencere açıldı ve yıldız dostu pencereden yere doğru uzanan ışıklı yoldan hızla kayarak göğün denizle birleştiği koyun önüne inmeye başladı.

Arın, heyecanla duvardan atladı, şaşkınlıktan açılan gözleriyle yıldızın denizle buluştuğu koya doğru koşmaya başladı. Soluk soluğa minik koyun

önüne geldiğinde, çok parlak bir cismin çevresine ışıklar saçarak hoplaya zıplaya ışıklı yoldan kendisine doğru kaydığını gördü.

Arın, sabırsızlıkla yerinde zıplıyor, bir yandan da;

– Yaşasın! Sen O’sun! Benim sevgili yıldızım! Sözünü tutacağını biliyordum, diye coşkuyla çığlıklar atıyordu.

Yıldızla Arın özlemle kucaklaşırlarken gökyüzünden kumsala yıldız yağmaya başlamıştı. İrili ufaklı yüzlerce yıldız bir anda kumsalı ışığa boğdular. Sevimli sıçrayışlarıyla neşe içinde o yana bu yana zıplayıp duruyorlardı.

Yıldızları gören çocuklar heyecanla kıyıya koştular.

Her çocuğun Arın gibi bir yıldız arkadaşı vardı. Herkes kendi yıldızıyla buluşmanın mutluluğunu yaşıyordu. Kumsalda sevinçli, heyecanlı bir şölen başlamıştı. Çocuklar yıldızlarının ışıklı kollarına tutunmuş neşeyle dans ediyorlardı.

Onların sevincine katılan başkaları da vardı:

Kimler mi?

Balıklar elbette!

Balıklar çocuklarla yıldızların şenliğini görünce, gümüş pırıltılarıyla denizde kaynaşmaya başlamışlardı. Sürüler halinde kıyıya doğru yüzüyorlardı. Belli ki, onlar da yıldız dostlarıyla kucaklaşmak istiyorlardı.

Lacivert gecelerde balıklar da çocuklar gibi yıldızlarla söyleşirlerdi. Onlara denizin derinliklerindeki binbir güzelliği anlatırlardı. İnsanların denizleri kirletmelerinden, yavrularını avlamalarından yakınırlardı. Yıldızlar balık dostlarının üzüntülerine ortak olurlardı. Yazık ki ellerinden bir şey gelmezdi.

Yıldızlar Arın’ın yıldızı gibi balıklara söz vermişlerdi. Bir gece mutlaka denize ineceklerdi.

İşte o mutlu gece gelmişti. Büyüklü küçüklü binlerce balık yüzgeçlerini aça kapaya yıldız dostlarını görmek için sabırsızca kıyıya akın ediyordu.

Şimdi kumsaldaki şenliğe balıklarla yıldızların buluşması da eklenmişti.

Kıyıya dizilen yıldızlar ışıklı kollarını suya uzatarak balık dostlarını kucaklamaya başladılar.

Çocuklar yıldızlar ve balıklar kavuşmanın sevinciyle kıpır kıpırdılar. Bu arada Ay Dede dostların kavuşmasını kutlamak için çevrelerindeki

çirkinlikleri, pislikleri gümüş ışıklarıyla gizlemişti. Kirli kumsal şimdi pırıl pırıl parıldayan bir yeryüzü cennetine dönmüştü.

Çocuklar yıldız konuklarına dünyanın güzelliklerini göstermek istiyorlardı. Balıklarsa, dostlarını denizin enginliklerine götürmekte kararlıydılar. Yıldızlarsa hem çocuklarla, hem balıklarla olmaktan yanaydılar. Yazık ki bu pek olası görünmüyordu.

Sonunda ortak bir çözüm bulundu. Balıklar su olmadan yaşayamazlardı. Bu yüzden hem yıldız dostlarını hem çocukları denizde kucaklayacaklardı.

Çocuklar yıldızların ışıklı kollarına tutundular. Balıklar çocuk yüklü yıldızları sırtlarına bindirdi, hep birlikte denize açıldılar.

Bu kez şenlik denizde sürüyordu.

Deniz perileri büyülü sesleriyle konuklara şarkılar söylüyordu. Ay, gümüş ışıklarıyla suları yaldızlıyordu. Deniz deseniz, dans eden minik dalgacıkların üstünde ayın, yıldızların pırıltısını uzaklara taşıyordu. Aslında onları bekleyen bir başka güzellik daha vardı. Küçük koya demirlemiş bembeyaz yelkenli. Apak yelkenlerini germiş konuklarla enginlere açılmaya hazırlanıyordu. Rüzgar çoktan yelkenlerini şişirmeye başlamıştı.

Hep birlikte yelkenliye doğru yüzerlerken yıldızlar neşeyle ışıklı pırıltılarını yakıp söndürüyorlardı. Çocuklar coşku içinde deniz perilerinin şarkılarına eşlik ediyorlardı. Balıklar yelkenlinin çevresinde en güzel danslarını yapıyorlardı.

Ak yelkenli neşeli yolcularıyla ışıklı sularda süzülmeye başladığında hep birlikte dostluğun, sevginin, güzel gecenin keyfini çıkarıyorlardı.

Gece ilerlemiş, ay denize doğru alçalıyordu. Ayın, yıldızların ışığıyla yıkanan minik dalgalar keyifle yelkenliye eşlik ediyordu. Çocuklar, yıldızlar ve yelkenlinin çevresinde dans eden balıklar gecenin hiç bitmemesini istiyorlardı.

Yazık ki gece bitecek ve yeni bir gün başlayacaktı. Dünyanın düzeni böyleydi. Şimdiden lacivert gece yavaş yavaş yerini güneşli güne bırakmaya hazırlanıyordu. Birazdan ay solacak, yıldızlar göğün derinliklerinde görünmez olacaklardı.

Sabah olduğunda, yıldızlar gökteki kardeşlerine; çocuklar, arkadaşlarına, balıklar yavrularına anlatacaktı yaşadıklarını. Sevginin, dostluğun harmanlandığı bu eşsiz geceyi, yeniden yaşamak umuduyla.

Gece biterken ak yelkenli ıssız bir koya demirledi. Çocuklarla yıldızlar kıyıya çıktılar.

El ele pırıltılı renkler saçan bir kuşakla dünyayı sardılar. Kuşağın büyülü renkleri dünyayı her türlü kötülükten arındıracaktı. Savaşlar, kıyımlar olmayacaktı. Çocuklar açlıktan ölmeyecekti.

Zeliha AKÇAPINAR

YAĞMUR KUŞU KANARYANIN MASALI

Her eksiği sevgi, dostluk tamamlar. Hayırlı akşamlar.
Kardeşler, ağlamayın; kalbimi dağlamayın.
Bir şarkı söyleyeyim size, sevinç dolsun içinize.
Sesime doyum olmaz, hiç kötü huyum olmaz.
Ne yıldızım ne ayım. Ben sarı kanaryayım.
İzniniz olursa eğer, size masal anlatayım…

SANATÇI ASLAN

Merak bu ya! Günlerden bir gün ormanın kralı, sanatçı olmaya karar vermiş. Önce davul çalmak istemiş.

– Davul, tokmakla çalınır efendim, diyenlere;

– Onu herkes yapar! Benimki ilginç ve farklı olmalı, diye kükremiş.

Davulu, tokmak yerine pençesiyle çalmayı denemiş. Bir pençe vurmuş: Paat! Davul patlamış. Ne kadar yeni davul getirilse de bu vuruşa hiçbiri dayanamamış.

Aslan bu, davula yalvaracak değil ya! Diğer çalgıların canı sağ olsun. Almış sazı eline, başlamış söylemeye:

Ben sanatçı aslanım,
Sazlar dile gelmeli.
Her pençe vuruşumda
Teller ele gelmeli.

Saz da olsa ormanın kralına karşı koymak ne mümkün? Aslanın dediği olmuş. Pençeyi vurur vurmaz ‘tınn’ diye bir ses duyulmuş ve teller pençesinde kalmış.

Sonunda bizim aslan, ressam olmaya karar vermiş. Birçok çalışma yapmış: zürafa, fil, tavşan, sincap resimleri… Emir gereği bu resimler ormanın her tarafına asılmış. Hele yaptığı ağaç ve çiçek resimleri korku belası yüksek fiyatlardan alıcı bile bulmuş.

Bir müddet sonra aslan bunlardan da bıkmış. Daha farklı, daha ilginç resimler yapmalıyım, diye düşünmüş. Bir gün tilkiyle konuşurken:

– Buldum, buldum, diye kükremiş.

Tilki heyecanla:

– Neyi buldunuz efendim! Akşam yemeğinde yiyeceğiniz ceylanı mı, diye sormuş.

Aslan sevinçle:

– Seni buldum, demiş ve devam etmiş. Evet, akşamki yemekte seni istiyorum.

Tilki korkudan titremeye başlamış:

– Şey efendim! Ben ne hata yaptım ki akşama beni... deyince aslan kahkahalarla gülmüş.

– Akşama görüşürüz!

Tilki ağlaya ağlaya çıkmış dışarı. Aslan görevlilere gereken emirleri vermiş.

Yemekten sonra sofrada bulunanlara:

– Arkadaşlar! Şimdiye kadar yaptığım resimleri çok beğendiniz. Hepiniz resimlerimi yuvalarınıza astınız. Bu ilginize teşekkür ederim. Bu akşam en ilginç resmimi yapmaya başlıyorum. Adını bile koydum: Aslan Postuna Bürünen Tilki...

Bir işaretiyle tilkiyi getirmişler. Orada bulunanlar, gülmemek için kendilerini zor tutmuşlar. Aslan, tuvalini ve fırçasını istemiş. Tuval yerine bir zebra, fırça yerine bir sincap getirmişler. Aslan, sincabın kuyruğuyla zebranın sağ tarafını beyaza boyamış ve başlamış resmi yapmaya. Tabii bizim tilki de üzerindeki aslan postuyla modellik yapıyormuş.

Aslanın bu çalışması günlerce sürmüş. Geceleri aslan postuna bürünmüş tilkiyi görenler, onu aslan zannedip önünde saygıyla eğilmeye başlamışlar. Bu durum tilkinin çok hoşuna gitmiş. Resim bitince aslanın yanına gitmiş:

– Efendimiz! Dünyanın en güzel ve en ilginç resmini yaptınız. Siz bu çalışmanızla aslan ressamlar albümünün birinci sayfasında yer alırsınız. Bu başarınızın şerefine üzerimdeki postu bana hediye eder misiniz, demiş hürmetle.

Aslanın yeleleri kabarmış:

– Evet, tilki kardeş. Bu başarıda senin de birazcık katkın oldu. Bunun karşılığı olarak o postu sana armağan ediyorum, demiş.

Aradan günler geçmiş. Aslan postu giyen tilki, geceleri ormanda gezmeye başlamış. Gücünün yeteceğini düşündüğü tavşanlara, sincaplara saldırıyormuş. Hatta bazen öyle kendinden geçiyormuş ki, fillere bile meydan okuduğu oluyormuş.

Ormanda yeni bir aslanın ortaya çıktığını ve hayvanlara saldırdığını kral da duymuş. Bir gece, göl kenarına gitmiş ve çalıların arkasına gizlenmiş. Tilki gururla yürüyerek oraya gelmiş. Aslan, kurnaz tilkiyi tanımakta gecikmemiş. Gölden su içmekte olan ceylanlara saldıracağı sırada aslan kükremiş. Kükremesiyle beraber tilkiye bir pençe vurmuş.

Post, aslanın pençesinde kalmış. Tilki can havliyle öyle bir kaçmış ki hiç sormayın. Az gitmiş, uz gitmiş. Dere tepe düz gitmiş, yedi dağın ötesine ulaşmış. Ancak ondan sonra arkasına dönüp bakabilmiş.

Kahkahalarla gülen aslan:

– Arkadaşlar! Tilkinin hâli hepinize ders olsun! Sonradan aslan olunmaz. Hele aslan postu giyerek hiç aslan olunmaz. Aslan doğulur, demiş.

Bestami YAZGAN

ÇOCUK EDEBİYATINDA TÜRLER

Deneme, makale, eleştiri, köşe yazısı, sohbet, günlük, tiyatro gibi türler dışında okunabilinen bütün yazınsal çeşitliliklerin çocuk edebiyatında yeri vardır. Bazı çocuk edebiyatıyla ilgili kitaplarda 'tiyatro' türünün de çocukların okuduğu yazınsal türler arasında gösterildiği görülmektedir. Tiyatro eserlerinin edebiyat türleri arasında elbette önemli bir yeri vardır. Ne var ki tiyatro okunmak için değil oynanmak için yazılır. Her ne kadar okullarda öğrenciler kimi tiyatro eserlerini oynasalar da bu etkinlik tiyatro kitaplarının okunduğu anlamına gelmez. Zaten çocuk kitabı yayıncıları da yayınları arasında çocuklar için yazılmış tiyatro kitaplarına yer vermiyorlar. Bu tür kitaplar çocuklar okusun diye değil oynasın diye yazılmaktadır.

MASALLAR

Gelenekte masallar, insanların başlarından geçen olağanüstü nitelikteki olayları yazanı, yeri, zamanı belirtilmeden anlatan öyküler olarak tanımlanır. Başvuru kaynaklarının hemen hepsi aşağı yukarı aynı tanımı yapmaktadır: “Olağan dışı olayları anlatan hikâye...” “Olayların geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri ve cin, dev, ejderha, cadıkarı, arap, padişah, vezir gibi kahramanları belirli kişileri temsil etmeyen hikâye...” “Olağan üstü nitelikleri olan kahramanların başından geçen olağanüstü olaylardan bahseden hikâye…”

Bu tanımlara göre masallara insanların salt gerçek dışı/olağanüstü öykülerini anlatan bir tür olarak bakmamız gerekiyor. Oysa masalların olağanüstülüğü/gerçek dışılığı, özünde değil onları süsleyen motiflerinde görülür. Masalları oluşturan olay örgüsü, öykü türünde olduğu gibi insanoğlunun gerçeğiyle çok yakından ilgilidir. İnsanlar yaşamları boyunca acı çekerler, haksızlıklara uğrarlar. Severler, sevdiklerine kavuşamazlar. Gurbete giderler, oranın kahrını, çilesini yaşarlar. İnsanoğlu cennette, gül bahçesinde yaşamaz. Doğanın bütün olumlu/olumsuz yanlarıyla karşı karşıyadırlar. Aslında her türlü ezinci, çileyi, açlığı, kavgayı, savaşı, öldürmeyi, insanoğlunun kendisi icat etmiştir. Öbür canlılara da bunları uygulamaktan geri kalmamıştır. Bütün bu karmaşa içinde gene de insan, insanlık dediğimiz öz varlığı yitirmemiş, düşler kurmuş, kötülüklere karşın iyilikler düşünmüştür. Özellikle acizliğini kurduğu düşlerle hafifletmeye çalışmıştır.

Masallar insanoğlunun savaşımını, yenilgisini düşsel planda dengeleştiren anlatılardır. Keloğlan, insanların yapmak isteyip de yapamadıklarını yapan, güçlülere pasiflikle karşı koyan, bunda da başarı kazanan düşsel bir tiptir. Masalların gerçek dışı/olağanüstü varlıkları (devler, ejderhalar, Tanrısal güçleri olan kişiler, büyücüler, şişeden çıkan cinler, Araplar, küreğiyle bir dağı kaldırıp başka yere koyan yiğitler) insanların özlemlerini temsil ederler. Kendi güçleriyle yapmak isteyip de yapamadıklarını bunlara yaptırırlar. Bu da insanoğlunun yaratıldığı günden beri değişmeyen bir gerçeğidir.

Masalları gerçek dışı bir söylemi temsil ediyor diye yok saymanın ya da küçümsemenin haklı bir yönü yoktur. İnsanoğlunun düşleri, geçeklerle buluşmayan özlemleri öykü türüyle anlatıldığı zaman geçerli kabul ediliyor da masal ağzıyla anlatıldığında neden uydurma damgasını yiyor? Yazınsal türlerin hemen hepsinde amaç, insandır, insanoğlunu anlatmaktır. Bir yazınsal türün konusu hayvan da olsa, aslında anlatılan insandır, insanların hayvanlarda kendisini bulmasıdır. İnsandan dışlanmış bir edebiyat yoktur. Masallar, yaratanları, zamanları, mekânları belli olmasa da insan gerçeğini anlatan yazınsal bir türdür. Bunlarda insanoğlunun yüz yıllar boyunca duyduğu özlemleri, ümitleri, ümitsizlikleri, tutkuları, yılgıları, doğa karşısındaki çetin uğraşılarını simgeleyen öğeleri bulmak olasıdır. Masallar için şöyle bir tanım yapmak belki daha uygun olur:

"İnsanoğlunun serüvenini olağanüstü motiflerle süsleyerek anlatan öyküler."

Masalların yazan, zaman ve mekân bilinmezliği ikincil ayraçlardır. Bir masalı ilk kez kim söylemiş, ne zaman, nerede söylemiş? Bunları saptamak olanaksızdır. Bir masal ilk kez bir yerde söylenir. Sonra uzun yıllar boyunca geniş alanlara, hatta uzak ülkelere yayılır. Çevre değiştikçe, zaman aralandıkça ilk aslından uzaklaşmalar, değişkeler çıkar ortaya. Bir masaldan çok masal, bunların da birçok değişkeleri oluşur. Masalların bu uzun yolculuğu bir kusur değil, masal için en doğal bir olgunlaşma yoludur. Bir masal uzun süre halkın dilinde anlatıla anlatıla parçalara bölünse de sonuçta gelişir, süzülür, renklenir, daha güzelleşmiş olarak bugünlere ulaşır. Karacaoğlan'ın şiirleri çoğunlukla renksiz, ışıltısız, donuk halk şiirimizin en güzelleridir. Neden? Bu şiirler kitaplara geçmeden önce tam üç yüzyıl halkın belleğinde yaşamıştır. Halk onları cilalamıştır, birçok katkıda bulunmuştur. Bu kural masallar için de geçerlidir. Hem masallar, Karacaoğlan gibi üç yüz yıl değil belki on bin yıldan beri insanların yoldaşı idiler.

Masal türleri

Masalları yazınsal tür kitapları hep **halk masalı, sanat masalı** diye iki bölükte gösterirler. Masalları yalnız iki bölükte toplamak gerçekçi değildir. Masallar gerçekte üç türde kendisini göstermektedir:

1. Ham halk masalları

Her milletin halkları arasında nesiller boyunca anlatılan masalları vardır.

Zamanla yazıya da geçirilirler. Hiç değiştirilmeden derlendiği biçimiyle yazıya geçirilmiş iseler bunlar halk biliminin konusudur. Edebiyat dışı ham masallardır. Anlatım yönünden türlü aksaklıklar vardır. Cümle bozuklukları, yerel ağız özellikleri, gereksiz anlatım yinelemeleri görülebilir. Derleyiciye anlatan kişinin yetersizliğine bağlı olarak güzel hayalleri, ilginç motifleri sönükleşmiş, anlamsızlaşmış olabilir. Doğrudan halktan derlenen masalların edebiyat çevrimine dahil olabilmeleri için işlenmeleri gerekir.

Küçük bir örnek:

Kars ili, Arpaçay ilçesine bağlı Aslanhane köyünden bir erkek anlatıcıdan teyple derlenen uzunca bir masaldan:

“YEDDİ GARDAŞLAR – Variymiş yoğiymiş bir kişiyle bir arvat variymiş. Bunarın yeddi oğlu variymiş, heş gızgardaşı yoğmuş, oğlannarı deyermişki sonu gız doğanda kapya bir eleh as, biz bilehki senin gızın olmuş, oğlan olanda bir saç as bileh oğlun oluf.”[3]

1964-1965 yılında Ankara Gülveren Ortaokulu öğrencilerinin derlediği bir masalın başlangıcı:

“Matal matal mat idi, oğlu uşa on iki, matal başını bağlamış döne döne ağlamış.

Bir padişahın üç tane oğlu varımış, oğulları ava gitmiş. Avdan geldikten sonra bakmışlar ki babası ağlıyo; sormuşlarki baba niye ağlıyon? Oğlum, demiş, ömrüm boyunca bir isteğim varıdı onu yapamadım da onun için ağlarım, demiş. Baba söyle biz yaparık, demişler, neyse babası söylemiş Şeyhüzar’ın bülbülü diye bir bülbül var demiş; şu kadar sene harp ettim fakat alamadım onun için ağlarım, demiş. Oğulları, biz gidek alak, demişler, babası da, peki gidin alın, diye oğlanlar birer torba altın dolduruyorlar, başlıyorlar gitmeye…”[4]

Bir masalın çocuk edebiyatında yer tutabilmesi, küçük okurlarca sevilerek okunabilmesi için anlatımın düzgün olması, ilgi çekici bir kurguya kavuşturulması gerekir. Gerçi halk masallarımız uzun zamandan beri anlatıla anlatıla mükemmel bir yapıya kavuşmuşlardır. Eşsiz bir masal

dilimiz vardır. Ne var ki bu dil, kadınlarımız tarafından yaratılmış, ancak usta masal analarımızca bilinen bir dildir. Derleyen bir masal anasına rastlamış, kendisine anlatılanı olduğu gibi yazıya geçirebilmiş ise edebiyat çevriminde yer alacak bir masalı derlemiş sayılabilir. Kaldı ki, masal analarından derlenen masalların bile dil, ağız, anlatım, kurgu ve motifler yönünden bir yazarın canlandırıcı soluğuna ihtiyaç vardır.

Görülen şudur ki Türkçe masal derleyicileri ancak ham masallar derleyebilmişlerdir. Çoğu masal değil masal özetleridir. Benim yirmi yılda öğrencilerim eliyle köylerden, gecekondulardan derlediğim 600 kadar masal bu tip masallardır. Bu masalları oturup yeniden yazdığımda on, on beş sayfa tutan bir masalı öğrencilerim bir ya da en fazla iki ödev kâğıdıyla bana getirmişlerdir.

Yazınsal tür kitaplarında **halk masalısanat masalı** tanımı bazı yanlışlıklar içeriyor. Telif hakları konusunda karışıklıklara neden oluyor. Bir yazar halktan derlenmiş bir masalı yeniden kurgulayıp yeni motifler ekleyerek, hem de kendi anlatımıyla yazmışsa buna halk masalı denebilir mi? Bu tür masallar elbette sanat çevrimi içinde yer alacaklardır. Örneğin Eflatun Cem Güney'in masalları halk kökenli diye sanat eseri sayılmayacak mı? Sayılmaması olası değil ama Güney'in masallarını "Bunlar halk masallarıdır, üzerinde herkesin hakkı vardır" diyerek yağma etmeyen kalmamıştır. İşin tuhafı, böyle bir masal hırsızlığında bir yargıcımız yağmacı lehine karar verebilmiştir.

3*Arpaçay Köylerinden Derlemeler, Prof. Dr. Selâhattin Olcak, Ahmet B. Ercilasın, Ensar Aslan, s. 189.*

4*Kendi koleksiyonumuzdan.*

2. İşlenmiş halk masalları

Derlenmiş masalların halk masalları üslubunda yeni yeni motifler ekleyerek sanatsal bir anlatımla yeni baştan yazılmasıdır. Derlenen metin, masalın yalnız iskeletidir. Yazar bu iskeleti etlendirir butlandırır. Hatta kimi zaman iskeletle de oynar. Gerekli değişiklikleri yaparak konuya başka bir akış verir. İşleme masallarda önemli olan Türk masallarına özgü dil ve anlatım biçiminde gösterilecek başarıdır. Bir hayli genç yazarın ham masalları işledikleri görülmektedir. Bunların pek çoğu, çeviri masallara benzemekte, Türk masallarının kendine özgü dil güzelliğini yansıtamamaktadır. Oysa ham halk masallarını işleyen çok başarılı örnekler var edebiyatımızda. Eflatun Cem Güney, Tahir Alangu, Oğuz Tansel, Mustafa Ruhi Şirin masal yazmada yetkin bir ustalık göstermişlerdir. Tadına doyulmaz masallar yazmışlardır. Ayrıca Tarık Dursun K., Erdem Beyazıt, Aytül Akal, Mustafa Özçelik, Ahmet Efe, Mevlana İdris Zengin, Bestami Yazgan, Sadettin Kaplan, Elvan Pektaş, Hüseyin Öztürk, Salih Zengin masallar yazmışlardır.

Geleneksel masal dilimizi bilmeyenler masal yazmamalıdır. Bu dil yalnız masal dili değil, Türk edebiyatına dinamizm kazandıracak genel bir dildir aslında. Yaşar Kemal İstanbul’a gelmeden önce Çukurova’da masallar, destanlar, ağıtlar derleyerek bu dili keşfetmiş bulunuyordu. Yaşar Kemal’i Yaşar Kemal yapan romanlarında anlattığı olaylar değil kullandığı canlı, hareketli, şiirli, renkli dilidir. Bu dil masal analarımızın dilidir. Birçok yazarı öfkelendiren “İstanbul Türkçe’siyle roman yazılamaz,” sözü Yaşar Kemal’indir.

3. Yazma masallar

Yazarların kendi yaratıları olan masallardır bunlar. Bu tür masallarda da geleneksel masal motiflerine sık sık rastlanır. Bazen o kadar ki acaba derleme bir masal mıdır diye insan kuşkuya düşer. Sözgelimi İngiliz yazarı Oscar Wilde'ın (1854-1900) Bencil Dev adlı ünlü masalının kahramanı bir devdir. Yalnız uzak ormanlarda, ıssız dağlarda değil kentte yaşamaktadır. Güzel bir bahçesi vardır. Uzakta oturan bir arkadaşını görmeye gitmiş ancak yedi yıl sonra dönmüştür. Dönüp geldiğinde çocukların bahçede oynadıklarını görünce bağırarak kovar. Bahçesinin çevresine yüksek bir duvar örer. Ne var ki bahar bir daha bahçeye uğramaz. Hep karlar altında kalır. Bir gün çocuklar bir delik bularak bahçeye girerler. Karlar eriyiverir.Kuşlar gelip ötmeye başlar. Çiçekler pıtır pıtır açılır. Dev bunu görünce bahçe duvarını yıkar. Çocuklarla el ele tutuşup oyunlar oynar.

Bu ünlü masalda dev, klasik halk masalı motifidir. Yeni olan, anlatım ve dev aracılığıyla çocuklarla ilgili verilen mesajdır.

Masal kavramında karışıklık yapan bir tür de Türk geleneğinde **kıssa/hikmet/teselleme** gibi adlarla anılan ders veren küçük masallardır. Batılılar buna Fables (fabl) demektedirler. Fablesler her ne kadar masal adıyla anılsalar da ayrı bir yazınsal türdür. Anlatılan olaydan bir ders çıkarmak amacı güder.

Yazınsal türleri anlatan bazı el kitaplarında masalları olağanüstü öğelerle kurulu masallar/gerçekçi masallar diye iki bölüğe ayrılıyor. Masalların tipik ayırdı olağanüstü öğelerle kurulmuş olmasıdır. Yaşamdakilere benzer gerçek öğelerle kurulu yazılara masal demek doğru olmaz. Bunlar birer öyküdür. Masala yakın olsalar, masal tadı verseler de bu tür anlatılar masal diye adlandırılamaz.

Masal tartışmaları

Bazı yazarların masallara karşı takındıkları tavır tartışılabilir. Onlara göre masalın çocuk edebiyatında ve dünyasında yeri yoktur. Masallar daha çok ilkel ve feodal bir yaşamı yansıtırlar. Çocuklarda o dönemlere özlem yaratırlar. Dev, cin, peri, arap, cadı, büyücü gibi öğeleri ile çocuklarda boş inançların gelişmesine neden olurlar. Masalların hemen tümü koyu bir yazgıcılığı yansıtır. Padişah, şehzade, prens, vezir, vüzera, bey gibi öğelerle insanın insandan üstün olacağı ve ayrıcalıklara hak kazanacağı görüşlerini aşılamak ister. Masalların canlandırdığı yaşam biçimleri ilkeldir, dayandığı us ve düşünce örgüsü çağımızın gereksinmelerine karşılık vermekten uzaktır.

Masala karşı olanların bu görüşlerini yer yer geçerli bulmak olasıdır. Ne var ki tümüyle masallardan vazgeçirmeye inandıramazlar bizi. Masallar dün çocuk edebiyatının temel kaynağı idi, bugün de öyledir. Yarın da öyle olmaması için bir neden yoktur. Aksine kitap/dergi yayıncılığında, tv yayıncılığında çocukları hedefleyen yeni bir masal dalgası olanca yoğunluğuyla sürüp gitmektedir. Yüzlerce, binlerce çizgi filmin kahramanları gerçek canlılar olarak adlandırılabilir mi? Hemen hepsi düşsel öğelerdir. Yani masal öğeleridir. Yani temelde birer masaldır bunlar. Hem de pek çoğu kötü değil iğrenç şeylerdir. Silahı, acımazlığı, öldürmeyi, yalnız güçlü olmayı üstün tutan yüzlerce çizgi film televizyonlarımızda her gün çocuklarımıza gösterilmektedir. Beğenilmeyen, çağı geçti diye dudak bükülen klasik masallar, günümüz çizgi masallarının yanında çok daha soylu, çok daha eğitsel, çok daha güzeldirler.

Çocuklara yönelik çizgi/filmin (comics) yaratıcısı Walt Disney (1901-1966) canlandırmaya çok düzeyli başlamış, büyük bir pazar yaratmıştı. Ne var ki bu işi devam ettiren özellikle Amerikalı ve Japonyalı comics'çiler oluşturdukları öykülerde sertliği, öldürmeyi, kabalığı, vurup kırmayı, silahı öne çıkardılar. Disney'in o tatlı tiplerinin karşısına hiçbir estetik güzelliği olmayan, olumlu hiçbir mesaj vermeyen çirkin çizimler pazarladılar.

Bizim güzel masallarımız çizerlerini bekliyor. Bunu gerçekleştirecek olanlar henüz ortalarda görünmüyor. Aydınlarımız, eleştirmenlerimiz halk masallarını, halktan gelen her şeyi horluyorlar. Başlarını çevirip bakmaya

tenezzül etmiyorlar. Yazınsal türleri anlatan bir el kitabında geleneksel masallarımız küçümseniyor, yerinin gittikçe sınırlandığı söyleniyor. Ama halk masallarımızın biçim ve tekniğiyle yazılan kitaplar övülüyor. Övdükleri arasında Aziz Nesin'in Memleketin Birinde ve Hoptirinam adlı satirik amaçlı kitapları da var. Halk masalları kötü ama halk masalı biçiminde yazılmış kitaplar şaheser. Oysa Nesin'in bu kitapları masal değil, masal tadında güldürü kitaplarıdır.

Masal çağı geçti, masalın edebiyatta yeri yok diyorlar. Evlenmemiş, çocuk sahibi olmamış bir eleştimenin bir yazısının başlığı: "Masal Ölmüştür."3 Oysa Dünyamız yeni bir masal çağına adım adım ilerleyip gidiyor. Bunun izleri şiirde, romanda, öyküde, sinemada, tiyatroda çokça görülüyor. Özellikle Güney Amerikalı yazarlarca yoğun bir şekilde işlenen bu akımın izleri edebiyatımızda da görülmektedir. Kültürümüzde halk masallarının her zaman bir yeri olacaktır. Aklı başında hiçbir eğitimci masalların dışlanmasını öğütlemez. Masallar çocukların hayal gücünü besler, serüven dinleme ilgilerini karşılar. Çocukta haklının haksızla savaşması inancını yaratır. Masallarda insanoğlunun bütün özlemleri, inançları, dilekleri, kısaca yaşamdan umduğu her şey, her güzellik vardır. Çocukları olağan olaylardan fazla olağanüstü olaylar ilgilendiriyor. Bunlar da masallarda bol bol mevcuttur.

Masalın Kökleri

Halk masallarının nerelerde, nasıl doğdukları üzerine araştırmalar yapılmıştır. Masalların kökeni ve ana yurdu üstüne kimi görüşler ileri sürülmüştür. Bilimleri parçalayıp bölmeye, tasnif etmeye, her bilime bir kulp takmaya pek meraklı olan Avrupalılar, masalları da kendi terazileriyle ölçüp biçmeye kalkışmışlardır. Onlara göre masalı, Ari dil konuşan halklar yani Avrupalılar yaratmışlardır. Bu savın arkasında emperyalizm soygunlarıyla zenginleşen Avrupalının kendini beğenmişliği, öbür ulusları küçümseme duygusu yatar.

Masalların kökenleriyle ilgili oluşturulan ekollerin hiçbirisinin bugün geçerliliği kalmamıştır. Bu nedenle bunlardan söz etmenin hiçbir yararı yoktur. Masalların kökeni üzerine oluşturulan üç ekol de aşağı yukarı aynı görüşleri tekrarlarlar. Masallar, İndo/Avrupalı milletlere ait mitlerin (tarih öncesi çağlara ait dinsel söylencelerin) uzun zamanlar boyunca parçalanmasıyla meydana gelmişlerdir. Buralardan yeryüzüne dağılmışlardır.

Bu savların hiçbir bilimsel değer taşımadığı zamanla açıklığa kavuşmuştur.

Masalların İndo/Avrupalılar arasında doğduğu görüşü kanıtlanmadığı gibi tarihi gelişime de ters düşen bir sav niteliğindedir. Çünkü Sümerliler, Mısırlılar, Hititliler, Asurlular, Babilliler gibi eski uluslardan kalan yazılı belgeler masal, söylence, destan gibi türlerin bunlarda da var olduğunu, hatta destan ve masalların ilk kez buralarda ortaya çıktığını göstermektedir. Sümer uygarlığının doğduğu yıllarda Avrupalı kavimler oldukça ilkel bir yaşamı sürdürüyorlardı.

Ya Kızıl Derililerle Avustralya yerlilerine ne demeli? O Avustralya ki yakın zamana kadar her türlü ulaşım ve kültür ilişkilerinin dışında kalmıştı. Orada yaşayan, uygarlığın başlangıcına bile ulaşamamış olan yerlilerin de masal kültürüne ulaştıkları görülmektedir. Bu gerçek, masalların ille de bir ya da iki kökenli, hele hele Avrupa kökenli olamayacağını kesin olarak kanıtlamaktadır .

Bu konuda şu kanı ileri sürülebilir: Toplumlar nerede doğdular, nerede var oldularsa masallar da oralarda var oldular. Masalların doğuşunu sağlayan en belli başlı etken, insanların kendilerini düşsel planda yüceltme, avunma ve serüven dinleme gereksinimleridir. İnsan toplumları hangi kültürel aşamada olursa olsun, hangi coğrafyada yaşarsa yaşasın, hemen hemen aynı özlemleri, aynı duyarlılıkları göstermektedirler. Amerika kıtasının ilk fatihleri İspanyollar, yerliler için "Bunlar insan değil hayvandır," diyerek kesip etlerini yemişlerdi. Ne var ki, onların da bütün ülkelerin insanları gibi insanlar olduğu, özlemlerini, sevinçlerini, acılarını anlattıkları güzel masallar yarattıkları ortaya çıkmıştır. Masal yaratmada bir toplumun öbürlerine üstünlüğü kuşku ile karşılanması gereken bir savdır. Hiçbir zaman da sav olmaktan öteye gidememiştir.

Değişik coğrafyalarda bazı masalların benzerlik göstermeleri şaşırtıcı bir olay değildir. Uzun yıllar boyunca masallar ülkeleri, sanıldığından çok daha fazla dolaşmıştır. Bunu da doğal bulmak gerekir. İnsanlık tarihi boyunca ortaya çıkan göçler, savaşlar, geziler, köle ticareti, öbür ticaret ilişkileri masalları oradan buraya, buradan bir başka coğrafyaya taşıyıp durmuştur.

Geçmişten bugüne masallar

İlk çağlardan bugünlere gelinceye değin yazılı edebiyat geleneği içinde masal kitaplarının da yer tuttuğunu görürüz. Mısır papirüslerinde masallara rastlanır.

Tarihte ilk bilinen masal anlatıcısı ve derleyicisi Ezop (Aisopos/Ezopus)'tur. Ezop masalları kısa hayvan öyküleridir. Başında ya da sonunda bir ders verirler.

Bir Frigya yurttaşı olan Ezop, MÖ 620-560 yılları arasında yaşamıştır. Kütahya'da ya da yakın çevresinde doğduğu bilinmektedir. Yaşlılığında Atina'lı cimri bir fılozofa satıldı. Son yılları orada geçti. Tarihçi Plutarkhos, çirkin, kekeme ve kambur olduğunu ama ince bir zekâya sahip bulunduğunu yazar. Ezop daha ilkçağlardan beri anlattığı ders veren hayvan masallarıyla büyük bir üne kavuşmuştu.

Ezop masalları, Ezop'un kendi yaratıları değildi. Ezop bir yazar değil, masal anlatıcısıydı. Yunanistan'a götürdüğü tüm masallar Hititler, Frikler Anadolu'su halklarının yaratıları idiler. Bu masalların birçoğu hâlâ Türkçe'de kıssa, atasözü, deyim biçiminde söylenip durmaktadır. (Bu konuda daha fazla bilgi, Deyimler bölümündedir.)

Ezop'un anlattığı masalları ilk defa MÖ 4. yüzyılda Phaleronlu Demetrios derleyip yazıya geçirmiştir. Latin yazarları Phaedrus (MS 1. yy) ve Avienus (MS 4. yy) bu masalları kendi dillerine çevirmişlerdir.

Klasik dönem Fransız şairi La Fontaine yazdığı masalların çok büyük bir bölümünü Ezop'tan almıştır.

Ezop masalları La Fonten yoluyla 19. yüzyıl ortalarında Türkçe'ye çevrilmeye başlanmıştı. Nurullan Ataç Ezop'un Lafontaine'den değil, Fransızca aslından tam bir çevirisini yaptı. Aisopos Masalları adını taşıyan bu kitap, 1944 yılında MEB Klâsikler dizisinde yayınlandı. Bundan sonra Ezop kitaplarının mantar gibi çoğaldığı görüldü. Bu kitapların çoğunda bir çeviren adı görülüyorsa da hemen hemen tümü Ataç'ın kitabından alınarak düzenlenmiştir. Bu yağma bir gelenek haline gelmiştir.

Hintlilerin aslı Sanskrit'çe yazılmış Pançatantara'ları (Türkçe'de Kelile ve Dimne diye bilinir) Ezop'tan sonra en eski masal kitaplarından biridir. Adı

ve yazarı üzerinde kesin bir bilgi yoktur. Beydeba diye bir Hintli bilgenin yazdığı ileri sürülmektedir. Kitabın varlığı İsa'nın doğumundan biraz sonra keşfedilmiştir. Bu kitap hakkında bir Türk bilgininin de dikkate değer bir iddiası vardır. Murad Hüdavendigâr (1326-1389) zamanında yaşamış Mehmet Küşterî; Şeceretü'l-Beşer fi Hakikati'l-Haber adlı kitabında Kelile ve Dimne'nin, MS 81 yılında Bakû'da doğan sonra Hindistan'a giden Keku adında bir Türk bilgini tarafından yazıldığını belirtmiştir. Küşterî tarafından verilen bu bilginin kaynakları şimdiye kadar araştırılmış değildir.

Bir çok Dünya dillerine çevrilmiş olan Kelile ve Dimne'nin Türkçe'ye hem koşuk, hem düz yazıyla birçok çevirileri yapılmıştır. En tanınmış Türkçe çeviri Ali Çelebi'nin (Ö. 1543) Farsça'dan yaptığı Hümayunname'dir.

Ömer Rıza Doğrul (1893-1952) Kelile ve Dimne'yi İngilizce'den bugünün diliyle çevirmiş, eser ilk defa 1941 yılında İstanbul'da Muallim Ahmet Halit Kitabevi tarafından yayınlanmıştır.

Gene geçmişi oldukça eski masallardan biri de Binbir Gece Masallarıdır. Arapların Hintlilerden alarak zenginleştirdikleri hikâye, masal, destan, söylence ve fıkralar toplamıdır. Birçok dünya dillerine çevrilmiştir. Türkçe çevirilerine çok eski tarihli yazmalarda rastlanmaktadır. Tam bir çeviri (6 cilt) 1851 yılında Ahmet Nazif Efendi tarafından yapılmıştır. Binbir Gece Masalları halk arasında o kadar yayılmıştır ki bazıları geleneksel masallarımıza karışmış, derleyiciler tarafından Türk masalı olarak derlenmiştir.

Yeni harflerle 4 ciltlik bir çevirisi İstanbul'da Ak Kitabevi tarafından yayınlanmıştır. Basılış tarihi bulunmayan kitapta yeni dile çeviren Refik Karlıdağ kaydı bulunmaktadır. İhtimal ki bu yayın, Ahmet Nazif Efendi çevirisinin eski harflerden yeni harflere bir aktarılmasıdır.

Binbir Gece Masalları'nın son olarak 20 ciltlik bir çevirisi Alim Şerif Onaran tarafından yapılmış, AFA yayınlarınca yayınlanmıştır (1992).

Türk masal kitaplarının geçmişi

Türk masalları uzun zaman halk belleğinde yaşadı. Türk edebiyatında halktan derlenmiş masalları kapsayan yazma kitaplara rastlanırsa da sayısı azdır. Mevlana, Farsça yazdığı Mesnevi'de bugün halk arasında söylenen kimi masallarla tekerlemeleri anlatmıştır. Mesnevi'den alınan aşağıdaki tekerlemenin benzerleri bugün de halk arasında söylenmektedir:

"Seba şehri pek büyük, pek azametli bir şehirdi. O kadar büyüktü ki bir tepsi kadar vardı. Pek ulu, pek geniş, pek uzun, pek kocamandı. Bir soğan kadar kocamandı. İçinde on şehir halkı yaşıyordu, O kadar insan vardı, o kadar vardı ki hepsi yüzleri yıkanmamış üç kişiden ibaretti. Üç kişiden biri pek uzakları görürdü fakat gözleri kördü. Öbürü pek keskin işitirdi fakat sağırdı. Üçüncüsü çırılçıplak, anadan doğma çıplak bir adamdı. Elbisesinin etekleri uzundu. Kör dedi ki: "İşte bak şuracıktan atlılar geliyor. Onların hangi ulustan olduklarını ve kaç kişiden ibaret bulunduklarını görüyorum." Sağır: "Evet, ben de seslerini duydum, gizli açık ne söylüyorlarsa işittim," dedi. Çıplak: "Benim korkum da şundan; gelirlerse elbisemin eteğini keserler," dedi. Saklanmak için şehirden çıktılar, koşa koşa bir köye geldiler. O köyde çok şişman, çok semiz bir kuş buldular. Bu kuş o kadar şişman, o kadar şişmandı ki, vücudunda zerre kadar et yoktu, öyle arıktı. Hemen oturup o kuşu yediler. Üçü de filler gibi semirip şiştiler. O kadar şişmanladılar ki hiçbir yere sığmaz oldular. Ama atlıların gelmekte olduğunu körle sağır haber verince apar topar kapı çatlağından süzülüp geçtiler ve içeriye saklandılar."

Divan şairleri mesnevi adını verdikleri manzum romanlarında masal öğelerini de bol bol kullansalar da salt masal anlatan kitaplar yazmadılar. Önemli tek masal yazarımız Giritli Aziz Efendi'dir. (Ölümü: 1798) Aziz Efendi, Muhayyelât (Yazılışı: 1796, basılışı: 1851) adını taşıyan masal kitabını Süryanice, İbranice ve başka dillerdeki öykülerden seçerek yazdığını söylerse de kitap oldukça özgündür. Renkli hayallerle örülü birbirine bağlı masallardan oluşur. Çoğunlukla tasavvuf simgeleri ve telkinleriyle dolu olmasına karşın Muhayyelat'taki masallar günümüz diline uyarlandığında bugün de sevilerek okunabilecek niteliktedir.

19. yy.da ortaya çıkan önemli bir masal kitabı Billur Köşk'tür. İlk kez ne zaman basıldığı, kimin derlediği kesin olarak bilinmeyen bu kitap, birçok kereler basılmıştır. Tahir Alangu kitabın ilk defa 1876 yılında basıldığını belirtmektedir. Son olarak kitap 1961 yılında Tahir Alangu anlatımıyla yayınlanmıştır. İçindeki masallar: Billur Köşk ile Elmas Gemi, Helvacı Güzeli, Ağlayan Narla Gülen Ayva, Muradına Eren Dilber, Muradına Ermeyen Dilber, Tasa Kuşu, Zümrüdüanka Kuşu, İğci Baba, Hırsız ile Yankesici, Sefa ile Cefa, Ali Cengiz Oyunu, Saka Güzeli, Kara Yılan, Mercan Kız.

En eski masal kitaplarımızdan birisi de 1912 yılında KD simgesiyle yayınlanan Türk Masalları'dır. KD'nin kim olduğu bilinmiyor.

Türk masallarının yazıya geçirilmesi ve incelenmesi olayı 19. yüzyılda başlar. Bu konuya ilgiyi Türklerden önce yabancılar göstermişlerdir. Alman asıllı Rus Türkoloğu Radloff (1837-1918) 1866-1907 yıllarında meydana getirdiği Orta Asya Türklerinin dillerini inceleyen kitap dizilerinde Türk masallarına da çokça yer vermiştir.

Türk masallarını araştıran ve inceleyen önemli Türkologlardan birisi de Macar asıllı İgnac Kunos (1860-1945)'tur. Knos (Kunoş) Rumeli, İstanbul ve Anadolu'yu dolaşarak çeşitli halk edebiyatı ürünleri derledi ve yayınladı. Bunlar arasında Adakale Masalları (1906), Türk Halk Masalları (1925) adlarındaki Türkçe kitapları masal edebiyatımızda önemli yeri olan kitaplardır.

Türk halk masallarının derlenip değerlendirimesinde yabancı Türkologlardan sonra Türk bilim adamı Ziya Gökalp'in (1879–1924) çalışmalarını görüyoruz. Gökalp halk masallarının değeri üzerinde ısrarla durdu. Masallar derledi. Bunları kendi anlatımıyla yeniden yazdı. Altın Işık adlı kitabında yer alan bu masallar 1923 yılında MEB tarafından yayınlandı (Son baskı: 1976) Altın Işık'ta yer alan masallar şunlardır:

Düz yazılı masallar: Keloğlan, Tembel Ahmet, Kuğular, Nar Tanesi yahut Düzme Keloğlan, Keşiş Ne Gördün, Pekmezci Anne, Yılan Bey'le Poltan Bey.

Koşuk masallar: Kolsuz Hanım, Küçük Hemşire, Deli Dumrul, Ülker ile Aydın, Küçük Şehzade, Ala Geyik, Aslan Basat Nasıl Dünyaya Geldi, Polvan Veli.

Cumhuriyet döneminde masal derlemelerine hız verildi. Ama bu çalışmalar oldukça dağınık kaldı. Eflatun Cem Güney derlediği 29 masalı halkın masal diline çok yaklaşarak yeniden yazdı. En Güzel Türk Masalları, Bir Varmış Bir Yokmuş, Açıl Sofram Açıl, Evvel Zaman İçinde gibi kitapları yayınlandı. Tüm masalları Masallar adıyla Kültür Bakanlığı'nca (1982) yayınlanmıştır.

Halk masallarımızı derleyip bilimsel yönden inceleyen önemli bilim adamlarımızdan biri de Pertev Naili Boratav'dır (1907-1998). Derlediği ve incelediği kimi masalları folklorik niteliklerine fazla dokunmadan Zaman Zaman İçinde (1957), Az Gittik Uz Gittik (1969) adlı kitaplarında yayınladı.

1960'lı yıllardan sonra masal kervanına katılan yazarların çoğaldığı görülür. 1960 sonrası yayınlanan masal kitapları:

Tahsin Yücel: **Anadolu Masalları** -5 masal- (1957), Halim Yağcıoğlu: **Takla Göz Takla Kulak** (1962), Naki Tezel: **Türk Masalları 12** (1971), Tarık Dursun: **DeveTellal Pire Berber İken** (1970), Oğuz Tansel: **Allı ile Fırfırı 12** (1976), Hasan Lâtif Sarıyüce: **Anadolu Masalları 1-2** (1993), Önder Sav: **Halk Hikâyeleri**, Ümit Kaftancıoğlu: **Tek Atlı Tekin Olmaz**, Mustafa Ruhi Şirin: **Kar Altında Bir Kelebek, Guguklu Saatin Kumrusu.**

Türk masallarının özellikleri

a. Dil ve anlatım

Yukarıda masalların sınır tanımayan bir tür olduğuna kısaca değindik. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Masallar bu denli karıştığına, birbirlerine çok benzediğine göre nasıl oluyor da her ulusun kendi özelliğini, felsefesini yansıtan millî masalları bulunabiliyor? Bu sorunun yanıtını masal araştırmalarıyla tanınmış Pertev Naili Boratav şöyle vermektedir:

"Masalların theme'leri açısından bakılırsa "ulusal masal olmaz" yargısına varılır. Ancak bir sanat yaratması salt konu değildir; bir theme ile, bunu geliştiren adsız – soyut insan çizgilerinden meydana gelmiş bir masal da düşünülemez. Ama theme ile ve onu süsleyerek genişleten, uzatan, olgunlaştıran nakışlar (motifler) ile, her biri kendi dilini konuşarak, kendi oyunlarını göstererek masalı seslendiren, kımıldatan canlı varlıkları (kişiler) bir bütün halindedir. Masalcı sade kişilere can vermekle, onları, birbiri ardına bağlanan olaylar içinde kımıldatıp "konuşturmak"la yetinmemiş, kendi toplumunun dilini konuşturmuş, bu toplumun sevinçlerini, dertlerini, şakalarını – açık veya kapalı türlü yollarla – dile getirmiştir. Bir masal; diliyle – masalcının dili ile Türk, Fransız, Arap masalıdır." (Zaman Zaman İçinde, 1957, sf 15)

Türk masalında dil, hele Türk masal analarının, babalarının şiirli, mecazlı, sayısız deyimlerle, söz kalıplarıyla, söz oyunlarıyla süslü, çok hareketli, son derece canlı çağlayıp akan dili, masallarımıza millilik damgasını basan belli başlı bir öğedir.

Masallarımızın dili, üzerinde durulmaya değer özellikler gösterir. Gerçi anlatıcıdan yazıya aktarılmış bir masal çok şeyler yitirmiştir. Masal, usta bir masal anlatıcısının dilinde tadına doyulmaz dil ve anlatım güzellikleri taşır. Aslına yakın bir dil ve anlatımla yazılmış ya da yazıya aktarılmış masalların cümleleri iç uyaklarıyla (seci), uzunlu kısalı oluşlarıyla, değişik türde yüklemleriyle o güzelim renkli deyimleriyle, tekerlemeleriyle ne kadar şiirli, akıcı, kıvrak ve canlıdır.

Geleneksel masal diliyle yazılmış masallardan alınmış aşağıdaki parçalar, bu savın doğruluğunu kanıtlayacak niteliktedir:

“Günlerce at kova kova, gitmemiş ava. Koca karıdan duyduğu Mercan adı çınlayıp durmuş içinde. Dev kızı Mercan… Dev kızı Mercan… Sana dayanır mı can? Beyoğlu bırakmış avcılığın ardını önünü. Mercan kızı düşünerek geçirir olmuş gününü. Gecesinde o varmış, gündüzünde o var. Rüyasında o varmış, bütün dünyasında o var. Böyle düşüne düşüne, boş vermiş artık avcılık işine. “ (Hasan Lâtif Sarıyüce)

“…………

Develerin tellal, pirelerin berber olduğu çağların birisinde bir korkak Osman varmış. Şu geniş Dünya kendisine darmış. Bir sinek vızlasa, bir tosbağa tıslasa, bir köpek hav hav dese, bir beygir kişnese, Osman’ın aklı başından gidermiş. Tavukmuş, horozmuş, ördekmiş, kazmış, karşısına dikilseler, Osman’ın ödü kopar, evden dışarı adım atamazmış. İş miş arama… Her bir işi karısı çekip çevirirmiş. Hanım acıktım, gelsin yemek… Hanım susadım, gelsin su… Korkakmış morkakmış ama keyfine diyecek yokmuş.” (Hasan Lâtif Sarıyüce)

“………..

Allah insanın kavline göre vermez, kalbine göre verir. Neyse inek gitmiş, kız gitmiş, duman gitmiş, toz gitmiş, derken o yemlik yeşillik yere varmış. Sözde bu da, yün eğirip yumak yapacak olmuş ya, ömründe eline aldığı şey mi: yüzüne gözüne bulaştırmış. Yel neylesin onu, sel neylesin onu! Bakmış ki olacak gibi değil, kendi ayağıyla götürmeye kalkmış, kalkmış ama, bu güne dek ne yaşa basmış, ne taşa, inişe yokuşa dayanır mı? Bayır aşağı, yumak misali yuvarlana yuvarlana kan revan içinde kalmış. Güç bela kendini kulübeye atmış ama, Akça Nine’yi görünce, gözlerine inanamamış.” (Eflatun Cem Güney)

“............

Bir padişahın bir kızı varmış. Güzel mi dedin, güzelmiş! Saçları varmış, ipek ipek; gözleri varmış, boncuk boncuk; bir dalda üç tomurcuk! Görenlerin parmağı ağzında kalır, kalırmış ama gün yüzüne hasretmiş, bülbül seslerine... Yedi yılda bir buldukları için midir, gözden nazardan sakladıkları için mi, nedir; kapıya bacaya çıkarmaz, ele güne göstermezlermiş. Anası öper, babasına verir; babası koklar anasına verir, böyle öpüle öpüle, koklana koklana el üstünde büyütülürmüş.” (ECG)

Eflatun Cem Güney masallarımızın sözlü dil güzelliğini yazılı masallara uygulayan ilk masal yazarıdır. Masallarımıza “Bu bir Türk masalıdır” damgasını ilk önce basan odur. Yalnız Güney deyimlere, tekerlemelere anlatımı aksatacak ölçüde fazlaca yer veriyordu. Daha doğrusu Güney masalı çocuklar için değil kendisi için yazıyordu. Bu nedenle masalları daha çok 12 yaşın üstündeki gençlere seslenmektedir.

b. Türk masallarında insan tipleri

Milletlerin masallarını birbirlerinden ayıran en önemli nitelik dil, masal dili olmakla birlikte Türk masalları, insan ve düşsel tipler, doğa ve yaşamın yorumlanışı, toplum katmanları arasındaki ilişkiler, mutluluk/mutsuzluk, zenginlik/yosulluk ikilemlerinin dillenişi yönünden oldukça farklılıklar gösterir.

Masallarımızın kahramanları ve tipleri oldukça çeşitlidir. Bu tipler yoluyla sergilenen özlemler, değer yargıları, hayata bakış açıları oldukça özgün ve bize göredir. Keloğlanlar, kelkızlar, öksüz kızlar, analıklar, dervişler, hacı babalar, ellerinden hem iyilik, hem kötülük gelebilen bacılar (kocakarılar), araplar, devler, dev anaları, ejderhalar, yılanlar, kurtlar, yiğit koçlar, kartallar, güvercinler, karıncalar masallarımızın bize özgü belli başlı tip kadrosunu oluştururlar.

Keloğlan, masallarımızın en önemli ve sevimli tipidir. Ufak tefektir. İlk bakışta kolayca kandırılacak, korkutulacak, yenilecek bir tipte görünür. Ahmak ve avanak olduğu sanılır. İtilir kakılır. Aslında cin gibi kurnaz ve akıllıdır. Hasımları padişah bile olsa, sonunda hakkından gelmesini bilir, yolunu düzlüğe çıkartır.

Köse, sakalsız bıyıksız, tüysüz yüzlü, çekik ve kısık gözlü, sinsi bakışlıdır, Kurnaz mı kurnazdır. Serveti gibi ne düşündüğünü, neye karar verdiğini hiç belli etmez. Hep kendi çıkarını kollar. Kimseye güven vermez. Keloğlan’ın başlıca karşı çıkanıdır. Çıkarı için onunla hep kavgadadır. Sonuçta yenilgiye katlanmak zorunda kalır.

Kelkız, karşı tipin Keloğlan’ı imiş gibi algılansa da hiçbir zaman Keloğlan gibi bir direniş ve karşı koymanın içinde yer almaz.Devamlı üvey anne, üvey kardeşler ya da üvey baba tarafından horlanır, ezilir, çile çeker, gözyaşı döker. İyiliği, dürüstlüğü nedeniyle sonunda mutluluğa kavuşur.

Öksüz kızlar, üvey annelerin, üvey babaların zulmünü en çok bunlar çeker. Buna karşı hem beden hem de ruh güzelliğinin simgesidirler. Halk vicdanı, uğradıkları eza ve cefayı kabullenememiş, acıyan, esirgeyen, koruyan bir tutumla yaklaşmayı yeğlemiştir.

Bacılar, kocakarılar, ellerinden her türlü kötülük gelebilir. Büyü yapabilir, insanı taşa, kuşa çevirebilirler. Ortaçağ bilginlerinin bir türlü çözemedikleri **ilm'i ledün'**den haberlidirler. 'Gayb'ı bilirler. Ne var ki, halkımız bu kötülük ve çirkinlik simgesi yaratıkları ara sıra güzelleştirmekten, hatta melekleştirmekten geri kalmaz. İstediklerini alıp getirmesi için zalim padişahın Kaf dağına yolladığı gence dağ yamacında rastladığı acuze yol gösterir ya da sevdiğine kavuşturur.

Delioğlanlar, Safoğlanlar, İbişler, Memişler, Eseler, Mıstıklar, Mıstıcılıklar, İbililer, çobanlar, değirmenciler, bunlar genelde yaşamda sıkça görülen, saf, kötülük düşünmeyen, Keloğlan'la hemen hemen aynı karakterde tiplerdir.

Padişahlar, saraylarında oturup altın, elmas, inci bolluğu içinde yaşarlar. Çoğu zaman çocukları olmaz. Genellikle zalim olurlar. Kendi oğlu ya da kızları yahut Keloğlan ya da o tipte bir halk çocuğu onları yola getirir.

Sultanlar, masallarda sultan adı hemen hemen hiç geçmez. Yerine padişah karısı sözcüğü kullanılır. Tipik kaynana görünümündedirler. Oğullarının evlendikleri yoksul tabakadan gelinlere çektirmedikleri kalmaz. Bununla birlikte oğullarını, kızlarını zalim kocalarının zulmünden korumak için fedakâr ana tipini canlandıran sultanlar da eksik değildir.

Araplar (zenciler), bir dudakları yerde, bir dudakları gökte görünseler de çoğu zaman iyilik simgesidirler. Bir büyü ile çağrılırlar. Kaşla göz arasında bir saray yaparlar. Darda kalmış kahramanı tehlikeden uzaklaştırırlar.

Masallarda devler, ejderhalar

Devler, çoğunlukla insana benzerler. Yalnız çok iri yapılıdırlar. İnsanların en büyük düşmanlarıdır. Çok güçlüdürler. Bir aylık yolu bir günde alabilirler. Çoğu kez çevresi çitlerle ve duvarlarla çevrili inlerde, kovuklarda barınırlar. Kimi masallar onları sarp dağlarda şatoları andıran konaklarda yaşatır. İnsan eti yerler. Ellerinde her güçlüğü yenen türlü büyülü güçler de vardır. Yalnız zekâ yönünden oldukça çocuksu tiplerdir. Kolayca kandırılırlar.

Dev anaları, devlerin eşleridir. Memeleri yere değer. Bunlar da insan eti yeseler de masallarımızda analık nitelikleri pek fazla hırpalanmamıştır. İnsan çocuklarını korudukları görülür. Hele uyurken memelerinden süt emen insanoğlunu kendi oğlu sayıp kötülüklerden korurlar. Bu durum, anneye, anne sütüne verilen değeri yansıtması bakımından masallarımızın çok önemli bir motifidir.

Ejderhalar, devlerden sonra sıkça görülen motiflerden biridir. Ağızlarından ateş saçan yedi başlı ejderhalar görülse de çoğunlukla Oğuz Destanı'nda Oğuz Kağan'ın öldürdüğü canavarı (gergedan) andıran canavarlar çıkar karşımıza. Canavarlar ne kadar güçlü, ne kadar korkunç olsalar da masal kahramanı tarafından yenilgeye uğratılarak yok olmaktan kurtulamazlar.

Hayvanlar, kahramanların yardımcısı hayvanlara gelince koçlar ve atlar ön planda yer alırlar. Çoğu zaman atların gizli kanatları vardır. Kahramanı en zor durumdan uçarak kurtarır. Koçlar hem olumlu hem olumsuz görevler yüklenir. Kahraman yardıma gelen iki koçtan eğer siyahın sırtına binmişse yedi kat yerin altında, karanlık bir dünyada bulur kendisini. Beyaza binmişse yeryüzüne çıkar.

c. Masal kahramanlarının karekterleri, yaşam anlayışları

Masallarımızda erkek kahramanlar kadar kadın kahramanlar da ön plandadırlar. Yaşam mücadelesinde, sevdiği erkeğe kavuşma savaşında erkeklerden daha çetin kişilikte görünürler. Bu durum, masalları yaratanların ve de anlatanların çoğunlukla kadın olmalarından kaynaklanmış olsa gerektir.

Kadınlar sağduyulu, iyi yürekli, uysal, çalışkan, doğru, güzel ve örnek tiplerdir. Analar çocukları için her fedakârlığı yapmaktan geri kalmazlar. Kötü, dalavereci ana tipine pek az rastlanır. Dev anaları bile memesini emen insanoğluna kötülük yapmaz, kendi çocuğu gibi fenalıklardan korur. Genç kızlar sabretmesini, sevgilileri için çetin sıkıntılara göğüs germesini çok iyi başarırlar. Genç kız kahramanlarımız; Dostoyevski'nin sevdikleri için her fedakârlığa katlanan, onların ardı sıra Sibirya'ya giden tutkulu kadınlardan pek farklı değildirler. Yalnız üvey anneler, analıklar hep kötü, acımasız tipte çıkarlar karşımıza.

Toplumsal yaşam katmanları arasında hiçbir abartılı farklılıklara rastlanmaz. Vezir vüzera karıları halktan kadınlarla derede çamaşır yıkarlar. Yufka ekmek açarlar. Sultan hanımlar ellerinden oklavayı, maşayı, tavayı hiç eksik etmezler.

Başına konduğu kimseyi hükümdar yapan devlet kuşu ise halkın rüyalarının kuşudur, eşitliği, eşitlik özlemini simgeler.

d. Masallarda güldürü öğeleri

Masallarımızın önemli özelliklerinden birisi de güldürü öğelerinin genişçe yer tutmasıdır. Hele köy kökenli masallar bu yönden oldukça zengin motifler içerir. Masal başlarında söylenen tekerlemeler bile başlı başına bir güldürü öğesidir. Keloğlanlı, Köseli, Eseli, Delioğlanlı masalların çoğunluğu güldürü masalı diyebileceğimiz türdendirler. Masallarımız bizim güler yüzlü insanlar olduğumuzu pek güzel göstermektedir.

Masalın bölümleri

Türk halk masallarının kendilerine özgü bir kurgusu vardır. Önce uzun ya da kısa bir tekerleme söylenir. Buna masal başı diyebiliriz. Arkasından masalın gövdesine geçilir. Sonra dilek ve kısa bir tekerleme ile masal sona erdirilir. Buna göre masalın bölümleri şöyledir:

1. Masal başı: Bu bölüm masalın giriş bölümüdür. Kısa ya da uzun bir tekerlemeden oluşur. Bu tekerlemelerin asıl masalla bir ilişiği yoktur. Daha çok dinleyiciyi hazırlamaya, ilgi toplamaya yarar. Tekerleme, günlük hayatımızın ölçülerine sığmayan, olmayacak işleri olağan sayan bir masal dünyasına ayak basacak dinleyiciyi gerçeküstü/gerçekdışı havaya alıştırmak için bir girişliktir. Masala bir davet çağrısıdır. Arka arkaya sıralanmış sözcük ve sözcük gruplarından oluşan tekerlemeler, anlamsız ama kıvılcımlı, şiirsel, türlü çağrışıma açık söyleyişlerdir "Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde" diye başlayan klişe sözler biçiminde olduğu gibi masalcının kendi başından geçmişçesine anlattığı bazı gülünç olayların öyküsü biçiminde de olur. Hatta söyleyenin kendi başından geçmişçesine anlattığı ayrı bir küçük masal yapısında olanlar da vardır.

Tekerleme örnekleri:

1

Evvel zamanda
Kalbur samanda
Biz biz idik biz idik
Üç yiğit kişi idik
Birimiz topal,
Birimiz sağır
Birimiz de şaşı idik
Sağır dedi ki
Üç gün uzaklıkta kaz sürüleri geçiyor
Seslerini açık seçik duyuyorum
Şaşı dedi ki ben de
Kanat kanada uçtuklarını
Buradan görüyorum
Topal da dedi ki
Öyleyse ne duruyoruz
Koşup arkalarından yetişelim
Üç tüfek aldık ele
Birinin namlusu yok
Birinin kundağı yok
Birisi de çürük mürüktü
Koştuk kaz sürüsünün ardından
Hepimizden önce topal yetişti
Doğrulttuk tüfekleri güm güm güm
Üç kaz düştü havadan
Birinin gövdesi yok
Birisi de tırık mırıktı
Aldık kazları dayandık karşı köye
Karşı köyde üç ev var
Birinin duvarı yok
Birinin çatısı yok,
Birisi de yıkık mıkıktı

Yıkık mıkık evde üç koca karı oturur
Birinin kemikleri var eti yok
Birinin ağzı var dişleri yok
Birisinin de eli ayağı kırık mırıktı
Bizi gördüler
Konukseverlik gösterdiler
Buyurun oturun
Gübre diz boyu dediler
Oturduk
Üç kazan getirdiler
Birinin dibi yok,
Birinin kapağı yok,
Birisi de delik melikti
Bu üç tencerede pişirdik üç kazı
Bizden önce yemeye kalkıştı üç cazı
Ağzımızı sildik
Kalkıp gidelim dedik
Şaşı önümüze düştü gösterdi doğru yolu
Sağır da haydut maydut var mı diye
Dinledi sağı solu
Topalın ardından zor yetiştik
Köyümüze gelip yettik

2

Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Develer top oynarken
Eski hamam içinde
Eveleme develeme
Deve kuşu kovalama
Hepten hüpten
Bir saray yaptırdım çöpten
Bahçesinde gezerken
Yeri göğü süzerken
Bir elmas buldum yerde

Başım girdi derde
Aldım parlattım
Götürüp bir kuyumcuya sattım
Parasıyla bir karpuz aldım dağ gibi
Diktim karşıma otağ gibi
Bir kapı açtım karpuza
Yol mu bulunmaz yolsuza
Merdiven dayayıp girdim içine
Gitmiş gibi oldum Çinimaçin'e
Karpuzun içi iç değil sazlık samanlık
Bir ovası var tozluk dumanlık
Bir yanında bakırcılar bakır döver denk ile
Bir yanında Âl-i Osman devleti
Savaş eder kara urbalı Frenk ile
Amanın zaman
Hallerim yaman
Çıkarın beni buradan
Dedim de çıkardılar dışarı
Sözüm topluluktan dışarı
Korkudan üç buçuk atmışım
Günlerce ağızsız dilsiz yatmışım
Bir daha karpuz gezintisi mi
Benden uzak dursun
Allah yazdıysa bozsun

3

Ese ile Köse
Bir araya gelse
Evlenmemişin bir oğlu olsa
Boş ambara buğday dolsa
Kargalar gaklarken
Tavuklar boş darı ambarında sayıklarken
Gökten üç elma düşse
Uyanmadan Ese
Yerinden doğrulmadan Köse

Ben koşup elmaları kapsam
Ben şimdi üç elmayı neyleyeyim
Birini sana
Birini şuna
Birini de ona versem
Sen yersin oyuna gidersin
Şu yer köyüne gider
O yer suyuna gider
Oyun oyunda
Köyü köyünde
Suyu suyunda gerek
Lafı fazla uzatanın kısmetine
Ya kabak çıkar ya kelek

4

Develer tellal
Pireler berber iken
Karıncalar keklik gibi sekerken
Anam düştü beşikten
Babam düştü eşikten
Ben düştüm eşekten
Vay anam vay
Kemiklerim kırıldı
Kargalar başıma derildi
Bir taş attım kargaya
Gitti düştü ovaya
Ovanın suyu seli yok
Has bahçenin gülü yok
Ben Gülizar'a gülü nereden götüreyim
Karaları bağlamaz mı
Ben şimdi ne edeyim
Hangi diyara gideyim
Emeklerim oldu zay
Vay amanın vay

5

Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Buğday harman içinde
Çıplak hamam içinde
Ayı orman içinde
Kuru tarla sulu tarla
İlle saban içinde
Üç çengi oyun oynuyor
Çayır çimen içinde
Karşıdan üç atlı geliyor
Toz duman içinde
Sürün atlılar sürün
Beni alıp götürün
Kaldım düşman içinde
Yaz gitmiş güz gelmiş
Bağlar talan içinde
Gökyüzünde ayım
Elimde otla yayım
Size bir masal anlatayım
Bir kahraman var içinde

6

Neler gördüm neler gördüm
Bir sinek bir mandayı
Kaldırıp vurdu yere
Yer titredi gök gürledi
Yağmur yağdı seller aktı
Arap kızı camdan baktı
Neler gördüm neler gördüm
Esneyen bir kedicik
Fiskeyle vurdu aya
Ay sıçradı yerinden
Kayboldu gökyüzünden
Ey ay dede ay dede

Saçlarını yay dede
Kedi şaştı eve kaçtı

Neler gördüm neler gördüm
Bir ceviz kabuğuna
Sığdı bin beş yüz kişi
Fış fış kürek çektiler
Akdeniz'i geçtiler
Ey Akdeniz Akdeniz
Suları berrak deniz
Deniz şaştı karaya taştı

Neler gördüm neler gördüm
Ben görmedim gören gördü
Kaçan kaçtı duran durdu
Alan aldı satan sattı
Bilemedim bu masalı
Kimden duydum kim anlattı

2. Gövde bölümü: Masalın başlangıcından bitimine kadar süren ana bölümdür. Masal başında söylenen tekerlemelerden başka gövde bölümünün başında da uzunlu/kısalı tekerlemeler yer alır:

"Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Develer tellal iken, pireler berber iken ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken bir padişah varmış." (Eflatun Cem Güney/Masallar)

"………

Bir varmış, bir yokmuş. İnsanoğlunun başından geçenler dağdan taştan, kurttan kuştan daha çokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer top oynarken eski hamam içinde, karıncalar topal mandayı nallar iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken, şu dağlar o dağlar iken, şu dereler o dereler iken bir köy varmış bir dik yokuşta. Yolunu kimse bilmez, halinden kimse anlamazmış. Bir Keloğlan yaşarmış bu köyde" (H.L. Sarıyüce/Anadolu Masalları 1)

"………

Bir varmış, bir yokmuş, kulların sevabı günahından az, gazabından çokmuş. Hey hey iken, bey bey iken koyunlar kuzu, atlar tay iken,

sonracığıma denizler göl, kentler ufak tefek bir köy iken bilmem nerede, ne zamanda hangi küpte, hangi kazanda. Ben diyeyim o yanda, siz de deyin bu yanda. Ülkelerden bir ülke, şehirlerden bir şehir varmış.” (Mustafa Ruhi Şirin/Altın Heybe)

Gövde bölümünde masalı oluşturan olaylar geliştirilip anlatılır, bir sonuca bağlanır. Gövde kısmında serüveni ilgi çekici kılmak için oldukça ustalıkla düzenlenmiş anlatım plânlarının uygulandığı görülür. Örneğin masal kahramanı, içinde alevler çıkan kuyudan iple yukarı çıkarılırken hain kardeşleri ipi kesip alev ve karanlıkların arasına düşürürler. Sonra da bırakıp giderler? Ne olacak? Kahramanımız buradan kurtulacak mı? Dinleyici burasını ilgiyle beklerken masalcı, “Şimdi biz onu düştüğü yerde bırakıp haberi öte yüzden verelim,” diye gerilim ve ilgi noktasını en üst düzeye çıkarır.

Gövde kısmında da olayların akışı sırasında yer yer tekerlemelere başvurulduğu olur. Bunlara masalın iç tekerlemeleri denebilir. Örneğin “Tepelerden yel gibi, derelerden sel gibi az gitti, uz gitti, bir altı ay, bir güz gitti, bir de dönüp baktı ki bir arpa boyu yol gitmiş, çayır çimen biçerek, soğuk sular içerek gitti, uzatmayalım hikâyeyi, kopartmayalım kıyameti, masalda zaman çok çabuk geçermiş, altı aylık yolu göz yumup açıncaya kadar almış, varacağı yere varmış” gibi tekerlemeler sık sık kullanılır.

Anlatımda tümceler, hep kurallı tümceler biçiminde sürüp gitmez. Kimi yerde devrik tümcelere ya da kırık (yüklemi düşmüş) tümcelere yer verilir. Yüklemler hep aynı zamanlı eylemler yerine değişik zamanlı eylemlerden seçilir. Yüklemlerin tümüyle yalnız miş’li geçmiş zamanlı ya da geniş zamanlı eylemlerden seçilmesi tek düzeli bir anlatıma yol açar. Masalın yürüyüşünü ağırlaştırır, canlılığını yok eder.

“… bir de görür ki ne görsün bir kara yılan! Sarım sarım sarılmış ağaca, dolanı dolanı doğrulamış yuvayı. Şehzade hemen yayını çeker ve bir okla onu, belinin ortasından mıh gibi mıhlar ağaca. Baş bir yana düşer kuyruk bir yana; ha babam ha, ağacın gölgesinde sallanır durur. Ne ise, kara yılan sallana dursun, şehzademiz yine başı yere vurur, mışıl mışıl uyumaya başlar.

Meğer bu ağaç, zümrüt ağacı derler bir ağaçmış; üstündeki yuva da Zümrüdüanka dedikleri kuşun yuvası imiş. O gün yuvalarını Allah’a

emanet etmiş, ikisini baş başa bırakıp, kim bilir kimin başına konmaya gitmiş.” (EC.Güney/Masallar)

………

“… bir şehrin kıyı mahallelerinin birinde bir kadıncağız vardı. Onun bunun çamaşırlarını yıkar, kıt kanaat geçinmeye çabalardı. Yeryüzünde kendisinden başka kimi kimsesi yoktu. Genç kızlığında ne düşler kurmuştu, neler ummuştu. Evlenmek, ev sahibi olmak, nur topu gibi çocuklar edinmek… Kız çocuklarına bayılırdı. Beyaz, pamuk yığınları gibi beyaz bir kız çocuğu olsun isterdi. Elleri yumuk yumuk, gözleri deniz gibi yeşil… Dudakları pespembe… Evet, hep böyle bir kız çocuğu olsun isterdi. Ah bir kızı olsaydı, ona nasıl bakardı, üzerine nasıl titrerdi? Hiçbir ana ana olalı çocuğuna bu kadar kol kanat germezdi. Ama olmamış. Düşlerinin hiç biri gerçekleşmemiş. Yoksul olması, kıyı mahallelerinden birinde oturması evlenip yuva kurmasını önlemiş.” (H.L. Sarıyüce/Anadolu Masalları 2)

………

“Eski zaman içinde, hem var hem yokmuş. Çok, az; az, çokmuş. Bir ülkede, kente yakın bir ormanda üç kızıyla anaları yaşarlarmış. Bitecik de tavukları var bunların. Bildiğimiz, gördüğümüz tavuklara benzemez bu. Ebemkuşağı tüyleriyle pırıl pırıl, kazca iri. Günde üç yol yumurtlar, yumurtaları da hep çift sarılı çıkar. Bu güzel tavuğun kötü bir alışkısı: sık sık yitermiş.” (Oğuz Tansel, Allı ile Fırfırı 1)

Masal yazarı, masalı masal yapan şeyin olay değil, dil olduğunu hiçbir zaman unutmamalı. Miş’li geçmiş tuzağına düşerek ölü metinler ortaya koymamalıdır.

3. Dilek bölümü: Masallar hemen hemen birbirine benzer bir anlatımla sonlanır. İlk söz, “Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevitine,” dir. Kerevet, bilindiği gibi eski evlerde yerden ancak otuz kırk santim yükseklikte tahtadan yapılmış oturma yerleridir. Duvar diplerinde bulunur. Üzerlerine kilim serilir, minderler, yaslanmak için yastıklar konulur. Masalcı, dinleyenlerin ortasında ya da karşısında oturmaktadır. Masalı tamamlayınca bu sözü söyleyerek kerevet üstüne geçip oturur.

Masal sonunda en çok söylenen ikinci söz “Gökten üç elma düştü,” sözüdür. Üç elma bir dilek simgesidir. Masalı anlatan; üç elmanın iyilik yapan, mertçe davranan, yoksulun, zayıfın yanında yer alan kişilerin

başlarına düştüğünü söyleyerek dilekleri onlar için dilediğini üstü kapalı belirtmiş olur.

Dilek bölümlerinden örnekler:

“Turunç güzeliyle şehzade de erer muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma düştü; kimseye, ayın oyun etmeyenlerin başına.” (Eflatun Cem Güney)

………

“… onlar da ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü, evini, ocağını cennete çevirenlerin başına.” (Eflatun Cem Güney)

………

“Ama gelimli gidimli dünya, ucu ölümlü dünya. Bir gün kara toprak onları da basmış bağrına. Dünyaya kazık kakmış olan var mı? Onlar ermiş muratlarına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma düştü, gözleri zorluktan yılmayan, yorulup yolda kalmayan, yiğit yürekli çocukların başına” (H.L. Sarıyüce).

Yazma masallar (sanat masalları)

Elbette masal denilince yalnız halk kökenli masallar anlaşılmaz. Yazarların dilediği biçimlerde yazdıkları masalların da çocuk edebiyatında önemli bir yeri vardır. Bu masallar için birtakım kurallar söz konusu değildir. Yalnız tek bir kural vardır, ister halk kökenli olsun, ister yaratı olsun masalların dili aynıdır. Bu dil yazardan yazara az buçuk değişse de Türk masal dilinin niteliklerini taşımalıdır.

Masallardan Yararlanma

Halk masalları derlendikleri biçimleriyle kullanılamaz. Türlü sakıncalar ortaya çıkabilir :

a) Dil ve anlatım güçlük yaratabilir. Anlatıcının anlatımıyla olduğu gibi yazıya geçirilmiş bir masalda anlatım bozuklukları, yinelemeler, yöresel söz ve deyimler sıkça bulunur.

b) Masalın içerdiği olaylar açık saçık olabilir. Çağdaş olmayan düşünceler telkin edebilir. Mantık yönünden tutarsızlıklar görülebilir.

Bu sakıncaları ortadan kaldırmak için masalların iyi bir yazar eliyle yeniden kurgulanıp yazılmasında zorunluluk vardır.

Çocuklar masala küçük yaştan ilgi duyarlar. Ancak 3-6, 6-9, 9-12 yaşları arasındaki çocukların ilgilenecekleri masal tipleri aynı değildir. 3-6 yaştakiler daha çok çevresindeki eşyalar, hayvanlar ve küçük çocuklarla ilgili masalcıklara karşı ilgi duyarlar. Bu masalların kısa, açık ve yalın anlatımlı olması gerekir. 7-8 yaşındaki çocuklar daha gelişken masalları okuyabilirler. Örneğin Külkedisi (Cinderella), Keloğlan Masalları vb. 9-12 yaştakiler ise daha karışık kurgulu, daha uzun masalları okuyabilirler.

Anaokullarında masalların kullanımı “Öykü” bölümünde anlatılmıştır.

Masallardan okul dışında genel planda geniş yararlanma olanakları vardır:

Sinema konusu olarak masal: Batı dünyasında masallar çocuklar için film konuları haline getirilmiştir. Yerli masallarımızın iyi bir değerlendirme ve anlamlandırma ile filmler haline getirilmesi çocuklarımız için bir kazanç olacaktır.

Çizgi–roman konusu olarak masal: Masallar çizgi–roman konusu için ideal birer kaynaktırlar. Keloğlan konusu bizde çizgiroman olarak işlenmekte ise de henüz öbür masallarımıza el atıldığı söylenemez.

Karton–film konusu olarak masal: Resimlerin yan yana sıralanmasından oluşan karton–filmciliğin yaratıcısı Amerikalı Walt Dısney (1901–1971)’dir. Walt Dısney’in karton film konusu yaptığı Snow White and the Seven Dwarfs (Pamuk Prenses ile Yedi Cüceler) 1937, Cinderella (Kül Kedisi) 1941 – 1942, Alice in Wonderland (Alis Harikalar Diyarında) gibi karton filmleri unutulmaz izler bırakmıştır.

Çocuk kitabı konusu olarak masal: Batıda her yaş grubundaki çocuklara göre masal kitapları yayınlanmaktadır. Bunlar baskı tekniğinin gelişmişliğinden de yararlanılarak çok güzel renkli resimlerle süslenmektedir. Bu tip kitaplarda resim anlatımdan önce gelmektedir, diyebiliriz. Bizde de resimli kitaplar yayımı başlamıştır. Ancak bunun bilinçli bir şekilde yapıldığı söylenemez. Batı ülkelerinden filmleri alınan resimlerin altına edebi değeri olmayan, hatta çoğu kez anlatım yanlışlıkları bulunan birtakım sözlerin yazılmasıyla kitaplar yapılmaktadır. Oysa ki halk masallarımız resimli çocuk kitabı yapmak için birer hazinedirler. Masalları kitaplaştırırken en az üç yaş grubunu gözetmek gerekir: 3-6 yaşındakiler, 7-8 yaşındakiler, 9-12 yaşındakiler.

MASAL ÖRNEKLERİ

AYŞE FATMA KUZULAR

Bir varmış, bir yokmuş. Bir koyun varmış. Bu koyunun iki tane kuzusu varmış, birinin adı Ayşe, ötekinin adı Fatma.

Koyun her gün otlamaya gidermiş. Bütün gün otlar, otlar, memelerini sütle doldururmuş. Akşam kapıya gelince:

“Ayşe, Fatma kuzular! Memelerim sızılar… Açın kapıyı size meme vereyim,” dermiş. Ayşe de, Fatma da kapıyı açarlar, annelerinin memelerini emerlermiş.

Koyunun komşusu bir kurt varmış. Bir gün bu kurt:

“Gidip şu Ayşe ile Fatma’yı yiyeyim,” demiş. Gelmiş kapıya kalın sesiyle:

“Ayşe, Fatma kuzular! Memelerim sızılar… Açın kapıyı size meme vereyim,” demiş.

Kuzular içerden:

“Senin sesin kalın. Sen bizim annemiz değilsin. Sana kapıyı açmayız,” demişler.

O zaman kurt gitmiş, bir kümesten yumurta çalmış, içmiş, sesi incelsin diye. Gelmiş yeniden kuzuların kapısına, seslenmiş:

“Ayşe, Fatma kuzular! Memelerim sızılar… Açın kapıyı size meme vereyim!”

Kuzular bu sefer:

“Sesin ince ama ayaklarını göster bakalım, bizim annemiz misin?” demişler.

Kurt kapının aralığından ayaklarını göstermiş. Ayşe ile Fatma:

“Bizim annemizin ayakları bembeyaz, pamuk gibidir. Senin ayakların kara. Sen bizim annemiz değilsin,” demişler. Kapıyı açmamışlar. Kurt bu sefer gitmiş değirmene, bir un çuvalına ayaklarını batırmış… Yeniden gelmiş Ayşe ile Fatma’nın kapısına:

“Ayşe, Fatma kuzular! Memelerim sızılar… Açın kapıyı size meme vereyim.” demiş, incecik sesiyle. Kuzular:

“Ayaklarını göster,” demişler. Kurt ayaklarını uzatmış kapının aralığından. Ayşe ile Fatma bakmışlar ki ayakları pamuk gibi bembeyaz, anneleri geldi

sanmışlar, kapıyı açmışlar. Kurt Ayşe'yi de, Fatma'yı da yemiş, kemiklerini oraya yığmış.

Akşam anneleri gelmiş, kapıda:

"Ayşe, Fatma, kuzular! Memelerim sızılar… Açın kapıyı da size meme vereyim." demiş. İçerde ses yok; gene seslenmiş, kapı açılmamış. Koyun bir boynuz vurup kapıyı açmış. Bakmış Ayşe ile Fatma'nın kemikleri orada yığılı. "Bunu yaptıysa yaptıysa bu hınzır kurt yapmıştır," demiş.

Sokağa çıkıp kurdun izinden gitmiş. Bakmış kurt yerde sırt üstü yatmış yalanıp duruyor. Koyun:

"Kurt kardeş," demiş. "Ayşe'm ile Fatma'm öldü. Canları için pilav ile zerde yapacağım. Akşama gel de yiyelim."

Kurdun canına minnet! "Peki" demiş. Koyun hemen eve dönmüş. Bahçede bir kuyu kazmış, içine odunları, çalıları yığmış, iyice yakmış; kuyunun ağzını çalı çırpıyla örtmüş, üstüne de kaba bir minder koymuş.

Akşam olunca kurt gelmiş. Koyun:

"Kurt kardeş, buyur buyur, şu mindere otur" demiş. Kurt mindere oturur oturmaz kuyunun içine düşmüş, yanmaya başlamış.

"Ay kulaklarım!" demiş. Koyun:

"Ay kulaklarım der misin? Ayşe'mi Fatma'mı yer misin? diye karşılık vermiş.

"Ay kollarım!"

"Ay kollarım der misin? Ayşe'mi Fatma'mı yer misin?"

"Ay başıım!"

"Ay başım, der misin? Ayşe'mi Fatma'mı yer misin?"

"Ay bacaklarım!"

"Ay bacaklarım der misin? Ayşe'mi Fatma'mı yer misin?"

Kurt böylece, "Ay gözlerim! Ay kaşlarım!" diye diye yanmış, kül olmuş.

Koyun iki kuzu daha doğurmuş. Kurttan kurtuldular ya artık, korkusuz yaşamışlar."

Pertev Naili Boratav
Bir Varmış Bir Yokmuş, 1998

SEDEF BACI

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken bir padişah varmış; padişahın da üç oğlu, bir kızı varmış. Babaları dünyayı verseler vermez, tacından tahtından üstün tutarmış onları. Analarının gözünde de oğulları oğul balından tatlı, kızları da kaymak çalıyormuş ya balın üstüne, balına kaymağına doymadan gitmiş yoksa hatuncuk. Koca saray karalara boyanmış ama, kara vezir:

"A devletlim! Kara gün kararıp kalmaz ya, gayri on parmağını kandil edip yakacak bir ana lazım bunlara!" demiş ve allayıp pullayıp Karakız'ını padişaha vermiş, vermiş ama, hangi parmağında kandil edip yakacak, kara vezir kızının on parmağında on kara! Allah böylelerinin şerrine uğratmasın. Padişahı avucunun içine alıncaya kadar cariyelerin bile yüzüne gülmüş; velakin yavaş yavaş saman altından su yürüterek karasını bulaştırmadık birini bırakmamış; ille üvey kızına, ille üvey kızına... Öyle bir yağlı kara sürmüş, öyle bir yağlı kara sürmüş ki, kırk dereden su getirmişler de, yine çıkaramamışlar; öyle ya iftira dediğin Kaf Dağ'ından da yüce! Babasının bile gözünden düşüp ocak başına attırmış onu.

Bir var ki bacı kardeş ciğerdir, birbirinden ayrılır mı! Geceleri baş başa verip başlarına gelenleri bir söyler, iki dökerlermiş.

Günlerden bir gün, yine birbirine dert yanarken, üvey anaları olacak, uğrun uğrun gelip de kapıyı, bacayı dinlemesin mi! Kuzgun misali üstlerine yürüyerek:

"Bre baş belaları, demiş; yine baş başa verdiniz de, ne çorap örüyorsunuz başıma? Durun bir, öyle bir ayın, oyun edeceğim ki size, felek de beğensin."

Meğer kara vezir kızının sade on parmağı on kara değil, büyücülük de geliyormuş elinden... Önce, nasıl büyülemişse büyülemiş onları... Sabah sabah üç şehzadenin üçü de birer kuş olup kanatlanmasın mı? Kara yazılı bacıları neye uğradığını bilememiş. Bir gözü havada bekleyip durmuş ama, ne bir kanat sesi, ne bir kardeş nefesi... Cümle kuşlar yuvalarına dönmüş, onlar dönmemiş. Gayri, saray başına zindan olup:

"Ya dağ dağ dolaşır bulurum; ya da araya araya yollarında ölürüm; dünyaya geldim de ne buldum sanki!" demiş ve o gece sular uyurken bir

fedai başını alıp yollara düşmüş: Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş; altı ayla bir güz gitmiş, gide gide bir dağın tepesine yetmiş; aklı karalı kuşlardan kardeşlerini sormuş ama, dizi dizi uçup gitmişler de ne bir ağız, ne bir dil, ne de kanatlarından bir tel vermişler ona. Güvendiği dağlara kar yağınca, gözlerinden süyüm süyüm yaş döküp öyle bir ah ü zar etmiş ki bu bahtı kara kız, acep yürek olur da dayanır mı ola...

Allah'tan olacak, bir de bakmış ki, ne görsün? Üç kuş, üçü da ak kuş, başının üstünde dönüp dolanıyor! Hemen kollarını açmış ama, hiçbiri gelip de dalına konmamış, döndükçe dönmüşler başında...

Sihir bu ya! Meğer üvey anaları bunları öyle bir kuşa benzetmiş, öyle bir kuşa benzetmiş ki, gün batıp da sular karardı mı ete, kemiğe bürünüyor; insan olup görünüyorlarmış. Gün doğup da ortalık ağardı mı tüye, teleğe geliyor; kanatlanıp uçuyorlarmış.

Ha işte o gün, döne döne yorulan, yorula yorula dönen bu üç kuş, ortalık kararınca üç kardeş olup bacılarının etrafını almış; başlamışlar birbirlerinin yüzünü gözünü öpmeye ve başlamışlar başlarına gelenleri sayıp dökmeye, gayri gözlerine uyku girer mi?

Şafak sökerken:

"Bacı, demişler, bu kuş uçmaz, kervan geçmez yerlerde mesken tutup da ne yapacağız. Bu dağın ötesinde bir göl, gölün ortasında bir ada, adanın ortasında da bir oda var, çam kokularıyla örülmüş, kuş sesleriyle döşenmiş bir oda; insan, değme saraylara değişmez onu. Gün doğunca seni kanatlarımıza alıp oraya götürsek nasıl olur. Dağda, belde seni bir yardan atarız diye korkma sakın; bindiğin kanat, kardeş kanadıdır, üvey ana parmağı değil!

Sedef Kız'ın canına minnet bu. Sabah sabah üç kardeş üç kuş olup kanat kanada vermiş; o da uçak misali, bu kanatların üstüne binmiş, süzülmüşler göğe doğru... Ve bir göz yumup açıncaya dek, inmişler inecekleri yere! Doğrusu cennet gibi bir yermiş ama, kızcağız ne dal dal ağaçlara elini uzatmış, ne bal bal meyvelere... Kardeşleri, pır deyip de havalanınca göklere, o da kendini atmış göllere. Meğer, bu gölün suları her derde deva, her hastalığa şifa imiş. Sedef Kız, "Arılık duruluk!" deyip de dalınca bir, ne alnının karası kalmış, ne yüzünün karası!

Kuş kardeşleri yazıdan, yabandan dönüp de onu öyle "sütten ak, sudan pak" görünce, sevinçlerinden deli divane olmuşlar:

“Bacı bacı; aklardan ak bacı; seni üvey ananın yarasından, beresinden kurtaran Allah; bizi de onun tüyünden teleğinden kurtarırsa, gayrı ömrümüz boyunca bu zümrüt sarayda güllerle gün, bülbüllerle düğün eyleriz!” demişler, kim bilir, daha da ne diller dökmüşler birbirine; sonra gözlerine uyku dolup da gözleri süzüm süzüm süzülünce, her biri uzanmış kendi yerine...

İnsan, ne hülya ile yatarsa, o rüya ile uyanır derler... Önce yedilerden mi, kırklardan mı biri görünmüş, Sedef Kız’ın gözüne:

“Kızım, demiş; ayrık otundan birer gömlek örer de giydirirsen kardeşlerine, evvelallah büyüleri bozulur, yine insan olup insan içine çıkarlar ama, bir var ki bunları örüp bitirinceye kadar kimseyle dünya kelamı etmeyeceksin. Haydi şimdi, anla, dinle güveniyorsan başla!”

Sedef Kız uyanmış, rüyasına inanmış; gayrı vakit, fırsat fevt eder mi! Kardeşleri uçup gidince, o da tutam tutam ayrık otu toplayıp birim birim gömlekleri örmeye başlamış. Akşamüstü kardeşleri dönüp de onu öyle ağızsız, dilsiz örgü örer görünce bunu bir manaya yoramayarak:

“O üvey ana olacak kara cadının eli her yere uzanır; dili her yana döner. Sakın ola, bu kızın yüzündeki yüz karası silinirse, dilinde de dil yarası çıksın, diye, büyü üstüne büyü yapmış olmasın?” deyip, arı gibi her çiçeğe konmuşlar, derde deva ot koymamış yolmuşlar ama, bacıları ne örgüsünü bırakmış elinden, ne de bir kelam çıkmış dilinden...

Kuş kardeşlerinin hayalden, düşten haberleri yok ya, hele onlar devasını arayadursun, bir gün bir padişahın oğlu, o taraflarda salınıp seyran ederken, yamaçtan yamaca Sedef Kız’ı görmüş, gözlerine inanamamış. Hemen atını o yana sürmüş, “hangi dağın gülü, hangi bağın bülbülü” olduğunu sorup soruşturmuş ama, ağzından bir çift söz alamamış. Bir bakmış: “Peridir bu!” demiş; bir bakmış “Dil bilmez biridir bu!” demiş. Ama, ne olursa olsun padişah oğlu, Sedef Kız’a öyle bir vurulmuş ki hemen toy düğün etmeyi kurup kendi eliyle bindirmiş atına. Yolda, üç kuş peyda olup başının üstünde uçmaya başlamış; günden güneşten korumak ister gibi... Bu üç kuşun üç kardeş olduğunu bildiği yok ya, padişah oğlunun garibine gitmiş bu... Neyse, az gitmişler uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, gün akşam olmadan varıp saraya yetmişler. Padişah, oğlunun bir dediğini iki eder mi hele böyle mürüvvet görecek olduktan geri... Daha o akşam davullar dövülmüş, düğünleri kurulmuş ama, gelgelelim Sedef Kız, ne allar giymiş,

yeşil üstüne; ne kınalar koymuş, sedef üstüne. İlmek üstüne ilmek atıp gömlek üstüne gömlek örmüş, bir gün olur, rüyalarım çıkarsa diye...

Meğer gözdelerden biri, onu gözaltına almış, her hâlini yazıp defter ediyormuş. Akşamın bir vaktinde padişah oğlunun yanına çıkıp:

“A benim şehzadem, demiş; şu senin nişanlın olacak kız ne bir peri, ne de dil bilmez biri... Lamı, cimi yok, ya büyücü, ya sihirbaz! Gündüzleri üç kuş gelip pencereye “tık” diyor; geceleri has bahçeye “çık” diyor; o da o saatte çıkıyor ve neden sonra ayrık otu toplayıp dönüyor, dönüyor ama, kim bilir başınıza ne çoraplar örüyor.”

Padişah oğlu Sedef Kız’ın üstüne bir toz kondurmak istememiş ama, üç gün üç gece kollayıp da söylenenlerin harfi harfine doğru olduğunu görünce, neye uğradığını bilememiş. Hemen çağırıp sorgu, suale çekmişler ama, biçare kız, ne örgüsünü bırakmış elinden, ne de bir kelam çıkmış dilinden; her sorulan, bir damla yaş olmuş gözünde... Velakin onun gözüne, gözyaşına kim bakar gayrı... “Sükût ikrardır!” deyip büyücülüğüne hükmetmişler; “böylesi güzelin, güzelliği başını yesin” deyip, başını istemişler cellâttan!

Cellat başı, son vasiyetini sormuş kızın, yine bir ses çıkmamış dilinden... “Vaktine hazır ol!” demiş, yine örgüsünü bırakmamış elinden... Derken derken üç kuş gelip başının üstünde dönmeye başlamış. Cellat başı akı karayı yitirip, ne yapıp yakıştıracağını düşünür dururken, Sedef Kız da gömleklerini örüp bitirmiş ve tutup bunları, bir bir kuşların üstüne atmış. Hikmeti Huda, bu üç kuşun üçü de filiz gibi birer delikanlı olup bacılarının boynuna sarılmış. Görenler bunu da büyü mü sanmış, ne sanmışlarsa, parmakları ağızlarında kalmış.

Ha işte o zaman Sedef Kız’ın ağzı dili açılıp:

“Cellat başı, cellat taşı yerinden kaçmıyor ya, önceden önce beni padişahın huzuruna çıkar. Başıma gelenleri bir bir ona dökeceğim gayri... Yine de başıma ferman eylerse, ne yapalım, boynum kıldan ince...” demiş ve gidip üvey ananın yüzünden çektiklerini iki göz, iki pınar anlatmış padişaha.

Padişah, Sedef Kız’ın sedeften de arı bir kız olduğunu anlayıp kendi oğluna almış. Üstelik, üç kızını da, Sedef Kız’ın üç kardeşine vermiş. Bunlar kırk gün kırk gece düğün eylerken öte yandan da üvey anaları olacak kara vezir kızının kırk katıra mı, kırk satıra mı verildiği haberi

gelmesin mi! Eee, eden bulur, etmeyenler erer muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü; başkalarının alnına kara sürmeyenlerin başına!”

Eflatun Cem Güney
Masallar, 1982

KORKAK ADAM

İlksiz mavi zamanda, mavi vaktin birinde, bir kadınla kocası varmış. Bu adam; ortalık karardıktan sonra, evden dışarı çıkamaz, su dökmeye gidemezmiş. Sözün kısası ödleğin biriymiş. Her çişe çıktığında, karısını da götürür, ona kendini bekletirmiş. ‘Beni tilki yiyecek…’ diye kapıdan dışarı adım atmazmış. Ahıra bile inemezmiş yalnız. Bu durumdan bıkan karısı:

“Aman herif, senin gibisi görülmemiştir. Ayakyoluna bensiz gidemiyorsun. Korkacak ne var? Senin gibi bir erkeğin karısı olmak ağırıma gidiyor.” demiş. Kocası:

“Karıcığım, kurttan, kuştan korkuyorum. Buralarda tilkiler dolaşıyor. Geceleri, bu yüzden, sensiz çıkamıyorum kapıya, dama…”

Kocasının bu tutumuna çok üzülüyormuş kadın. Günün birinde komşusuna gidip anlatmış: ‘Benim adamın durumu böyle böyle. Ayakyolunda beklemekten bıktım…’ diye dert yanmış. Komşu kadın:

“Bugün yemek yapma, demiş. Akşam yemek isteyince ‘folluktan yumurta getir de pişirip yiyelim’ dersin. Gitmezse, sopayı kaptığın gibi yürü üstüne. Döve döve çıkart, kapıyı kilitle, yalvarsa da içeriye alma…”

Adamın karısı, komşusunun dediği gibi yapmış, kocasını kapı dışarı etmiş. Adamcağız, ”folluktan yumurtayı getirdim. Kapıyı aç…” diye çok yalvarıp sızlamış ya, karısı hiç oralı olmamış, kapıyı açmamış. Onca yakarmasını dinlememiş.

Bunun üzerine umarsız kalan adam, ahıra girmiş; bir eşek torbası almış; içine bir yumurta, biraz un koymuş. Ahırdan çıkıp tutmuş bir yolu. Korkmakla ölümden kurtulamayız. Adam da kendini yüreklendire yüreklendire gidiyormuş. Yol üstünde bir kaplumbağa yavrusu görmüş, yumurta denli küçükmüş, onu da torbasına koyup yürümüş. Dağlara doğru giderken bir ışık parlamış. ‘Orada adam vardır’ diye sevinmiş, tırmanmış dağa yüreklice. Bir yanıp bir sönen ışığı gözünden ayırmamış. Gide gide, ulaşmış ışığın olduğu yere. Baksa ki, on iki dev, ateşin çevresinde, halkalanmış oturuyorlar. Adamın ödü kopmuş ya, geriye dönemez. Korkusuz görünmek zorunda. Yürekli adımlarla ateşin başına varmış, devlerle esenleşmiş, onlar da buyur etmişler, sıklaşıp yer göstermişler, yanlarına oturmuş adam. Devler: ‘Bu av kendi ayağıyla geldi, sabah

yeriz…' diye içlerinden geçiriyorlarmış. Bizim korkak adam da bunu sezinlemiş:

"Devler, demiş, şimdi sizinle sınava gireceğim; hanginiz kazanırsa onunla güreşeceğim."

Bunun üzerine adam, çevresine göz gezdirmiş, yumurtaca ak bir taş alıp devlerin önüne atmış. 'Bunu avucunda sıkıp suyunu çıkarabilenle görüşeceğim' demiş. Devlerin hepsi denemiş, taştan su çıkartamamışlar. Sıra adama gelene dek o, yumurtayı hazırlayıp taşı torbaya koymuş. Yumurtayı avucunda sıkınca hem parçalanmış hem de akı, sarısı akmış. Bunu gören devlerin gözleri fal taşı gibi açılmış. Adam benekli bir taş seçmiş, bu kez:

"Bunu, demiş, hanginiz yürütürse onunla güreşeceğim."

Devler denemişler ya, yürütememişler. Taş yürür mü? Adam taşı eline almış, gözle kaş arasında, kaplumbağa yavrusunu koyuvermiş yere. Taş yürüyünce, devler, adamdan iyice korkmuşlar. Hiçbiri onunla güreşme yürekliliğini gösterememiş. Adamı kondurup göçürmüşler, yedirip içirmişler. Uykuları gelince yatmışlar.

Ertesi gün, sabahın erinde, kalkmışlar. Her dev tüfeğini almış, bir de adama vermişler, ava çıkmışlar. Bir süre gittikten sonra devlerin her biri bir yana gitmiş, adam düzlerde dolaşıyormuş. Dağlardan, tepelerden tüfek atıldıkça adamın yüreği hopluyormuş. Söğütlü bir dere boyunca yürürken bir çapla dibinde uyuyan tavşan görmüş. Hemen tüfeğini doğrultmuş ya, korkusundan tetiği çekememiş. Bizimki korkak olsa da kurnaz, işletmiş usunu: Tüfeği usulca bırakmış yere. Üstlüğünü çıkarıp tavşanın üzerine attığı gibi dirice yakalamış. Arka ayaklarından bağlayıp bir söğüt dalına asmış. Kendisi de ağacın gölgesine uzanmış.

Devler vurdukları avları sırtlayıp gelmişler adamın yanına. Kaz, ördek, tavşan kiminde beş, kiminde on beş taneymiş ya hiçbiri diri yakalayamamış. Adamın diri tavşan yakalamış olması, devleri temelli korkutmuş. Avları alıp gelmişler. Her dev vurduğunu atmış inin önüne, tepece yığılmış. Topal dev bunların aşçısıymış. Avların içlerinden çorba yapmışlar, içip yatmışlar. Ertesi gün de balta, urgan alıp oduna gitmişler. Tınaz dağına benzer bir dağa varmışlar. Pat, küt odun kesmeye başlamışlar.

Adam düşünmüş: 'devlerin her biri, bir araba odunu götürür; kendisinin götürebileceği, onlarınkine baka çok az olacak. Bir oyun bulmuş.' Adam:

“Devler, işin kolayı varken siz zoruna gidiyorsunuz. Urganları birbirine ulayalım. Sonra bu dağı, benim sırtıma yükleyin. Ben, öylece götürür, inimizin önüne bırakırım…” demiş. Devler de uygun bulmuşlar. Urganları ulamışlar. Adam, dağın önünde urganın bir ucundan tutmuş. Öteki ucunu da dağın arkasından dolaştırıp getirmişler. Adam, devlere:

“Arkadaşlar, hepiniz dağın arkasında sıralanıp onu iteceksiniz. Ben de yüklenip sırtlandığım gibi alıp götüreceğim…”

Onlar da dağın arka yüzüne gitmişler. Adamın dediğince dizili itmişler ya, dağ yerinden oynamamış. Adam bunlara çıkışmış:

“Güçsüzler, iyi itemediniz. Bu ne biçim el birliği? Bütün gücünüzle yüklenseydiniz, ben, dağı götürürdüm…” gibilerinden suçlamış devleri.

Adam öfkeli, baltaya el sürmemiş. Yeterince odun kesmiş devler. Her biri yüklenip düşmüşler yola. Adam, elini, kolunu sallayarak gelmiş. İnlerinin önüne gelince yıkmışlar odunları.

Devlerin bir yarısı ateş yakmış, bir bölüğü avları temizlemiş. Topal dev pişirmiş. Sonra oturup yemişler ya, adamın odun getirmemesine içerlenmişler. Kendi aralarında: ‘Bu gece, adamı uyuyunca öldürelim’ diye konuşmuşlar. Bunu duyan adam, devler horlamaya başlayınca, yatağına bir tomruk uzatıp yorganla sarıp sarmalamış. Kendisi de biraz öteye gidip saklanmış. Devler gecenin bir vaktinde kalkmışlar. Ellerine birer odun alıp adamın yatağının başına gelmişler. Vur ha vur, girişmişler. ‘Öldürdük’ Sabaha çorba yaparız. Bu aylak, zorbadan kurtulduk’ diye bırakıp gitmişler. Onlar yatıp uyuyunca, Adam tomruğu koymuş yerine; yatağına yatmış. Sabah baksalar ki, adam yatıp duruyor. Dev sormuş, o da çok iyi uyuduğunu söylemiş. Bunun üzerine devler kendi aralarında konuşup kararlaştırmışlar: ‘Bununla başa çıkamayacağız. Bir dağarcık altın verelim, topal devle evine gönderelim…’ demişler. Düşündükleri gibi bir dağarcık altını topal devin sırtına sarmışlar; üstüne de adamı bindirmişler:

“Götür bunu, köyüne, evine bırak…” demişler.

Topal dev düşmüş yola… Bir süre gittikten sonra yorulmuş. ‘Biraz dinleneyim’ diyerek bir kayanın üstüne oturmuş. Sırtındaki adamla başlamış konuşmaya:

“Arkadaş, demiş, birer avuç toz alıp üfleyelim. Kimin tozu daha yükseğe çıkar, uzağa düşerse, öteki onu sırtında götürsün.”

Adam da ‘olur’ demiş. Dev, bir avuç kumlu toz alıp sırtındaki adama vermiş. Bir avuçta kendisi almış. Var gücüyle üflemiş ya, çıkaramamış çok yükseğe. Adam torbasındaki kepekli un’a değiştirmiş tozu; bir üflemiş, bulutça kaplamış gökyüzünü un. Esinti yardımıyla çok uzağa gitmiş kepekler. Durumu gören dev:

“Sen kazandın arkadaş. Bir denemeye daha girişelim: Eteklerimizden birer kıl koparıp ölçeceğiz. Hangimizinki kısa gelirse ötekini taşıyacak.”

Dev ut yerinden bir kıl çekmiş. Adam da eteğinden çekermiş gibi yapmış; uçkurundan bir kıl çıkarmış. Ölçmüşler, adamın ki bir karış uzun gelmiş. Böylece iki yarışı da kazanamayan dev kös kös düşmüş yola. Adam, devin dalından inmeden kapıyı çalmış. Karısı açmış kapıyı, gözlerine inanamamış. Kocasında bir kurum bir kurum. Sonra güppedek atlamış yere. Dağarcığı da çözüp almış devin sırtından.

“Karıcığım, biz açız, yemek pişir de yiyelim.” demiş kocası.

Kadın yemek odasına gitmiş, kocası da devi sofraya oturtmuş, karısının yanına varmış. Adam yavaşça konuşmuş karısıyla:

“Yemek işini boş ver. Bu devin gözünün kurdunu kırmalı, ödünü patlatmalısın. Şu kıllı teke tulumuna yün doldur, ağzını boğ. Bana öfkelen. Üç günde getirdiğin bu mu?’ diye tulumu tekmeleyerek tulumu dışarı at. Böylece senden de korkan dev, bir daha buralara gelemez…”

Adam devin yanına gitmiş. Karısı öğütlendiği gibi yapmış. Deriye yünü doldurup gelmiş yanlarına:

“Seni ocağı sönesice seni! Getirdiğin şuncağıza nazlanarak benden yiyecek istiyorsun ha!” diye gürültü, bir patırtıyla deriyi önüne katmış. Tekmeleyerek devin üstüne doğru sürmüş. Bunu gören dev:

“Aman arkadaş, yemek ne istemem…” diyerek dağ yolunu tutmuş. Arkasına bile bakmadan kaçmış. Dev, önüne çıkan bir tilkiyi yakalamış her nasılsa. Onun boğazını sıkmış, vıklata vıklata götürmüş.

Karı, koca barışmışlar. Altınlardan komşularına da dağıtmışlar. Devler o yöreye bir daha gelememişler. Halk mutluluk içinde yaşamış.

Oğuz TANSEL
(Allı ile Fırfırı)

MAVİ KAHKAHA ÇİÇEĞİ

Bir varmış bir yokmuş. İnsanoğlunun başından geçenler dağdan taştan, kurttan kuştan daha çokmuş.

Adı sanı bilinmedik bir zamanda bir padişah varmış. Genç yaşında geçmiş başa, hükmünü yürütmüş dağ ile taşa. Ne var ki işlediği hayır, yaptığı kötülüklerin yanında devede kulak kalırmış. “Bu insanlar benim yurttaşım, onlara kötülük edersem ağrır başım,” demez, gözünü kapatır, kalbini karartır, gelişi güzel buyruklar verirmiş. Yanındaki veziri, kiziri ya söz geçiremediklerinden ya da iş bilmediklerinden padişahın memleketin hayrına olmayan buyruklarını önleyemezlermiş.

Allah böyle bir padişahtan memleketi korusun. Böyle bir insan başta iken insanlarda ne huzur kalır, ne mutluluk. İnsanoğlu bir ağaca benzer. Emek verirsen büyür, ulu bir varlık olur. Yoksa suyu seli kesilen bir ağaç gibi günden güne sararır, solar, kurur. İnsanlar yaşadıkça deneyimleriyle birlikte akılları da artar. Kolay kolay hatalı yola sapmazlar. Ama padişah yaşlandıkça huysuzluğu artmış, huysuzlandıkça halkı canından bezdirir, dertli dertli gezdirir olmuş.

Sabahleyin daha kargalar gak demeden uyanır, vezirini yanına çağırır, ipe sapa gelmez buyruklarını sıralamaya başlarmış:

“İki kişinin bir araya gelmesi yasak! Buyruğum tezden halka duyrula!”

O ülkede develerden çok tellal varmış. Omuzlarında birer davul, güm güm de güm güm, sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar çığırıp dururlarmış:

“Ey ahali, duyduk duymadık demeyin! Bundan böyle şehirde köyde, tarlada tapanda, bahçede harmanda, handa hamamda iki kişinin bir araya gelmesi yasaktır!”

Yiğitsen iki kişi bir araya gelip bir çift söz konuş. Kolcular yakanıza yapıştığı gibi haydi zindana. Artık oradan nasıl, ne zaman çıkılır, Allah bilir. O ülkede dışarda gezenden çok içerde yatan varmış. Zindanlar tıklım tıklım insan doluymuş.

Gene bir gün padişah yatağının ters tarafından kalkmış. Ortada hiçbir neden yokken öfkeden çatlayacak, biri dokunsa pat diye patlayacak halde imiş. Bu sırada sokakta bir gülme sesi duymuş. Öfkesi büsbütün artmış. Daha kahvaltısını yapmadan vezirini çağırmış:

“Bundan sonra hiç kimse sesli ya da sessiz gülmeyecek! Gülenin, kahkaha atanın, hatta gülümseyenin boynu vurulacak!”

Vezir ne yapsın, çarnaçar, gitmiş, sokaklara tellallar salmış.

Aslında kimse gülecek durumda değilmiş. Aklı başında olan kimseler, gülmek şöyle dursun, düşünüp dururlarmış kara kara. İnsan gülebilen hayvandır demişler, dememişler şeker yemişler. Gülmenin kime ne zararı var. Bir kahkaha bir derdi savar. Nice hekimler kahkahanın ilaç yerine geçtiğini savunmuşlardır. Gençlikte kocalıkta, içerde, dışarda, hatta iş tutarken ya da avare yatarken insan güleç yüzlü olmalı. Gel de bu gerçeği padişaha anlat.

Neyse… Bir mahallede on beş yaşında, aklı başında yoksul bir kızcağız varmış. Aydan arı, sudan duru. Doğan aya ya sen doğ, ya ben doğayım diyor. İnsan seyretmeye doyar mı ki acaba? İnsanın talihi güzel olmayınca neye yarar. Kız anadan öksüzmüş. Babası yıllardır zindanda yatıyormuş. Kolcular, bir yasağa uymadı diye adamcağızı götürüp atmışlar. Gidiş o gidiş. Kızcağız yıllardır babasından ne bir haber almış, ne de birisi gelip ona haber vermiş.

Kara yazılı kız durmaz ağlar, al yerine karalar bağlar, durmadan inci gibi gözyaşları dökermiş. Bir gün bir saksının toprağını kabartırken toprağa iki damla gözyaşı düşmüş. Çok geçmemiş aradan, neler var etmez ki yaradan, gözyaşlarının düştüğü saksıda küçük bir filiz boy vermiş. Birkaç gün içinde de dallanıp budaklanmış, tellenip duvaklanmış. Koyu yeşil yapraklarının arasından öyle mavi çiçekler açmış ki, o güne kadar ne görülmüş, ne de duyulmuş. Mavi, masmavi çiçekler… Gökyüzünden de mavi, engin denizlerden de. Bu çiçeklere bakanların içi, sevinç, neşe, huzur, dinginlik dolarmış.

Kızcağız her sabah saksıyı önüne alır, toprağı kabartır sular, çiçeği de koklayıp öpermiş. Karşılıklı konuşmaya başlarmış sonra da. Kızın sorularına bir bir karşılık verirmiş o maviler mavisi, güzeller güzeli çiçek:

Çiçeğim, çiçeğim, seni kimler dikti?

Pamuk eller dikti.

Kimler suladı?

Kamış parmaklar suladı.

Kimler öptü?

Kiraz dudaklar öptü.

Sonra çiçek uzun uzun:

Hah hah hah hah haaa!

Diye bir kahkaha salarmış. Kız da duramaz “Hah hah haaa” diye ona karşılık verirmiş. Bu kahkahaları bahçedeki güller duyar, katmer katmer olurlarmış. Kuşlar duyar çığlık çığlık, kanat kanada gelirlermiş. Kelebekler duyar, havada büsbütün yel yepelek olurlarmış.

Ah vah, gözyaşı, acı, keder dolu günleri değişivermiş o kara yazgılı kızın. Gülmeyen yüzü gülmüş, çatık kaşları gevşemiş. Karamsar düşünceler, kendisini mutsuz eden kuruntular silinivermiş yüreğinden. Kıpır kıpır, sevgi dolu, yaşama isteği dolu bir genç kızmış artık. O aydan arı, sudan duru güzelliğine gelince bin kat daha artmış. Doğan ay bu güzellik karşısında elleriyle yüzünü kapatmak zorunda kalırmış her akşam. Güneş de her sabah doğarken kızı kıskanır, bulutların arkasına saklanırmış.

Mavi çiçek, kızın geçim sıkıntısı çektiğini biliyor olmalı ki, bir gün:

“Yeni çiçekler büyüt
İncecik dallarımdan
Sat onları pazarda
Ben kahrolmam arımdan”

Diye bir şarkı fısıldayıvermiş kızın kulağına. Kız küçük dalcıklar koparmış. Bunları çimlendirdikten sonra yeni saksılara dikmiş. Pazara götürüp satmaya başlamış. Bu mavi mavi, ince ince çiçekleri bir alan bir daha almış. Kısa zamanda öyle aranır bir çiçek olmuş ki, değeri de birkaç misli artmış. İş bu kadarla kalmamış. Çok sürüm yaptığını görenler de yetiştirip satmaya başlamışlar. Kısa zamanda ülkenin köyü kenti mavi kahkaha çiçeği ile dolup taşmış. Bu ne demekmiş, biliyor musunuz? O gülmenin gülümsemenin yasak edildiği ülke, baştanbaşa kahkahaya, neşeye, sevince boğulup kalmış.

Padişahın adamları durmadan, suçlu olup olmadığını sormadan adam toplayıp içeri tıkıyorlarmış ama, köyde, kasabada kentte hep “hah hah hah haaa” kahkahalarıymış işitilen. Halk yasak edildiği halde durmadan kahkaha atıp dururken padişah öfke ile küp gibi dolar, saçını başını yolarmış.

Ha bire emirler yağdırırmış adamlarına:

“Yakalayın! Tutun! Kaçırmayın! Kimse izinsiz kahkaha atamaz!”

Padişahın çılgınlığı belli, deliliği herkesçe malummuş ama neyleyip netsinler. Nereye başvurup kime gitsinler?

Yalnız Allah’ın işine bakın ki, tutmakla, zindana atmakla görevli olanlar da kısa zamanda mavi kahkaha çiçeğine teslim olmuşlar. Evlerinde kızları kadınları çiçeği yetiştirdiği için onlar da kahkahalarını tutamaz, kahkaha atmadan yatamaz olmuşlar.

Bir şeye karşı düşkünlük, bu isterse bir çiçek olsun, memleket çapında artmışsa hiç kimse önleyemez. Sonunda saraylı kadınlardan birisi gizlice bir mavi kahkaha çiçeği saksısı satın almış, getirmiş padişahın yatak odasına koymuş. Padişah ertesi sabah uyandığında bakmış, başucunda bir çiçek, gülse gülecek. Mavi gözlerini kırpıştırarak kendisine bakıp duruyor. Çağırdığı oda hizmetçisine sormuş:

“Bu da ne?”

“Çiçektir padişahım. Nasıl bir çiçek böyle? Sanki insan gibi bana bakıyor.”

“Bakar efendim! Dilerseniz sizinle konuşur da.”

“Konuşur mu? Bu çiçek mi? Peki ne konuşacağım?”

“Ne isterseniz konuşunuz padişahım.”

Padişahın küpündeki öfkeler depreşmiş, cinleri başına üşüşmüş:

“Konuşmak ha? Şimdi ben ona gösteririm.” Yerinden doğrulmuş, saksıyı kaptığı gibi yere çarpmış. Üzerinde tepinip iyice çiğnemiş.

Bunu yaptıktan sonra hizmetçisine:

“Kim yetiştirdi bu çiçeği?” diye sormuş.

Hizmetçi daha karşılık vermeden, çiğnenmiş, buruş buruş olmuş çiçek dirilivermiş yeniden. Dile gelmiş bülbül gibi şakımış:

“Pamuk eller yetiştirdi?”

“Kim koydu onu buraya?”

“Kamış parmaklar koydu.”

Her zaman olduğu gibi çiçek gene uzun uzun hah hah hah haaa! diye bir kahkaha atmış. Padişah kendisini tutmak istemiş, tutamamış. Ağzını kapatmak istemiş, kapatamamış. Dana gibi, bağırma ile böğürme arası bir

kahkaha salmış ki sarayın her tarafında duyulmuş. Sarayın bacalarına tünemiş olan kargalar korkudan göğe fırlamışlar.

Padişah kahkaha attıkça atmış, uzanıp yerlere yatmış. Onu gülmekten alıkoyamamışlar bir türlü. Saray hekimini çağırmışlar da o içirdiği zehirden acı bir ilaçla susturabilmiş ancak. Şu Allah'ın hikmetine bak! Saatlerce çılgın gibi kahkaha atması öfke küpünün boşalmasını, cinlerinin savulmasını sağlamış olmalı ki ayıktığında artık aklı başında bir adammış. Eski azgın bakışlı insan o değilmiş sanki. Gülümseyen, gülümsedikçe de iyilikler düşünen bir yüz belirmiş yüzünde. Gayri bir fenalık görmemeye başlamış hem gecesinde, hem gündüzünde. Bir çırpıda kaldırıvermiş saçma yasakları. Sevimli, tonton bir padişah olmuş eskileri unutan halkın gözünde.

Kahkaha çiçeği o ülkenin en has çiçeği olup çıkmış. Uğruna bayramlar, festivaller düzenlenmiş. Onun çile çekmiş yoksul bir kızın gözyaşlarından doğduğu unutulmuş gitmiş ama kahkaha atmak bir daha unutulmamış.

Köprülerin altından sular aktıkça, balık kavağa çıktıkça kökü kurumuş kahkaha çiçeğinin. Unutulup gitmiş. Öyledir, insanoğlu bir gün şu kuşa gönlünü kaptırır, bir gün öbür kuşa. Bir gün kartalı başına kondurur, öbür gün serçeyi. Yalnız ben duydum ninemden, o da duymuş ninesinin ninesinden, ayak basılmadık bir ormanda mavi kahkaha çiçekleri hala açarmış. Kendi kendilerine kahkaha atıp dururlarmış orada.

Onlar ermiş muratlarına. Gökten üç elma düştü, gülen, gülümseyen, kahkaha atan çocukların başına.

Hasan Lâtif SARIYÜCE
(Anadolu Masalları 1)

DERS VEREN KÜÇÜK MASALLAR (FABLESLER)

Fabl, başında ya da sonunda bir ibret dersi veren, bir ahlâk kuralı belirten öykücük demektir. Türkçe'de fabl yerine kıssa, masal, mesel, teselleme gibi sözler kullanılır.

Fabl, topluluk içinde konuşma sırasında söylenir. Böylece bir görüş, bir bakış açısı belirlenmek istenildiği gibi, çoğu kez kimi görüşleri, kimi kişileri taşlamak amacı da güdülür. Hemen her fablın özünde satirik bir duyurma gizlidir. Fabllar kısa, özlü ve yalın öykücüklerdir. Onların bu özelliği, konuşma sırasında kolay anımsanmasını, kolay söylenmesini sağlar.

Fabllarda klasik öykü planlarına uyulduğu görülür. a) Giriş, b) Gelişme–düğüm, c) Çözüm ve sonuç biçiminde alışılmış öykü düzeni uygulanır. Başında ya da sonunda da ahlâk kuralı belirtilir.

Kimi zaman ahlak kuralının söylenmediği, bunun dinleyene, okuyana bırakıldığı da olur.

Fabllar, konularını genellikle hayvanlar arasında geçtiği varsayılan olaylardan alır. Böylece eskilerin **teşhis** ve **intak** (kişilendirme ve konuşturma) dedikleri sanata başvurulur. Hayvanlara insan benliği verilir, insanlar gibi konuşturulur. Kişilendirme ve konuşturma sanatına gerek göstermeyen, yani kahramanı yalnız insan olan fabllar da az değildir. Türk kökenli fabllar daha çok insanların başlarından geçen olaylara dayanır. İnsan motifi daha ağır basar. Bu nitelik, söyleyeceğimizi dobra dobra söylemekten hoşlanan insanlar olmamızdan ileri gelir. Biz, düşüncelerimizi birtakım simgeler yerine açık açık anlatmayı severiz.

Düzyazı (nesir) biçiminde yazılmış fabllar da vardır, koşuk (manzum) biçiminde yazılmış olanlar da. Fabllar kökende düzyazı anlatımlıdır. Daha sonra kimi ozanlar onları koşuk hale getirmişlerdir. Ezop (Aisopos) fablları düzyazı iledir. La Fontaine (1621–1695) bunları koşuk olarak yeniden yazdı. Fablın koşuk olması akılda tutulmayı kolaylaştırır.

Fablın Kökenleri

Tarihte ilk bilinen **'masal anlatıcısı'** Ezop'tur. Ezop'un yaşamı hakkında elimizde bazı söylencelerin dışında kesin bilgiler yoktur. Gerçeğe en yakın rivayet onun bir Frigya yurttaşı olduğudur. Kütahya'da ya da çevresindeki kasabaların birinde doğmuş, MÖ. 620–560 yılları arasında yaşamıştır. Yaşlılığında köle olarak Atina'lı cimri bir filozofa satıldı. Son yılları orada geçti. Tarihçi Plutarkhos, çirkin, kekeme ve kambur olduğunu ama ince bir zekaya sahip bulunduğunu yazar. Ezop daha ilkçağlarda ders veren hayvan masallarıyla büyük bir üne kavuşmuştu.

Ezop (Aisopos/Ezopus) masalları kısa hayvan öyküleridir. Başında ya da sonunda bir ders verirler. Ezop için masal yazarı yerine **masal anlatıcısı** dememizin nedeni, onun Hititler, Frigyalılar Anadolu'sunda yaygın olarak söylenen küçük halk masallarını anlatarak daha geniş çevrelerde yaygınlaştırmasındandır. Ezop bir yazar değil anlatıcıydı. Aynen Türk Anadolu'nun masal anaları gibi tatlı bir masal anlatıcıydı. Belki bir kısım masalcıkları da kendisi uydurmuş olabilir.

Frigyalılardan önce Anadolu'da Hititler egemendi. Yaman düşçü bir ulustu Hititler. Binden fazla tanrı ve onlara bağlı olarak birçok mit yarattılar. Egemenlikler er ya da geç değişmekte ama geride bırakılan kültürel yaratılar o topraklarda devam etme olanağı bulmaktadır. Bir ülkenin istilasıyla önceki halk usturayla kazınmış gibi silinmemektedir. İktidar sahipleri, askerler, etkin aileler başka ülkelere gitseler de geride geniş halk yığınları kalmakta, memleketin yeni sahiplerine uyum sağlayarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Doğal olarak kültürel birikimleri de yeni gelenlerle kaynaşarak sürüp gitmektedir. Masalları, türküleri, adet ve gelenekleri, belki melez bir karakter kazansa da yaşama olanağı bulmaktadır. Ezop'un Anadolu'dan götürdüğü küçük halk masalları Yunanistan'da ilk kez yazıya geçirildiğinden Yunanlılara mal edilmiştir. Bu masallar üç bin yıllık Anadolu birikimleridir. Halikarnas Balıkçısı'nın "Yunanlı bilinen kültürün esası Anadolu kültürüdür" saptaması gerçeklere dayanan bir saptamadır.

Ezop masalları, Hititler ve Frigler döneminden başlayarak Romalılar, Bizanslılar ve Tük Anadolu'sunda unutulmamış, varlıklarını bugüne kadar

sürdürmüştür. Gerçi bu masalların çoğu unutulmuştur ama Ezop'a, yani Yunanlıya mal edilenlerden bir haylisi bugün de Anadolu'nun son sahipleri arasında söylenip durmaktadır. Nasıl eski destanlar, masallar, söylenceler bugünlere kadar uzanıp gelmişse küçük masallar da aynı kader çizgisini izlemiştir. 16. yüzyılda yaşamış olan **Guvaî**'nin **Pendname** adlı mesnevisinde çok sayıda atasözlerinin yanında küçük halk masalları da yer almaktadır. Bu masallardan Cırlayık (Cırcır Böceği ile Karınca), İki Kaz ile Bağa (İki Ördek ile Kaplumbağa) hem Ezop'un kitabında, hem de La Fontaine'de tıpkısıyla yer almaktadır. Ezop, Guvaî'den iki bin yıl önce yaşamış, La Fontaine ise en az yüz yıl sonra doğmuştur. Guvaî pek az bilinen bir şairdir. Kitabının batı dillerine yansıması söz konusu değildir. Hitit ya da Frigya kökenli olan bu masallar hem Anadolu'da yaşayıp gitmiş hem de Ezop aracılığıyla batı ülkelerine konuk olmuştur. Durumun başka türlü bir açıklaması olamaz. Biz, Guvaî'deki masallar ortaya çıkmadan önce yazdığımız bir yazıda aynı iddiada bulunmuştuk.1

Guvaî’nin masalı:

Hikâyet

Meğer kim cırlayık faslı şitâda
Karıncadan talep itmiş zevâde
Dimiş karınca halk işlü işinde
Dürişürken sen ağaçlar başında
Ne aradun ki zâr u şimdi muhtâc
Kaluben olısarsun bîgümân aç
Çağırduklarun ol dem dürlü
tuyuk
Kurup değmez olduğuna oyuk

(Meğer ki cırlayık kış mevsiminde
Karıncadan ısrarla yiyecek istemiş.
Karınca demiş ki: Halk çalışırken
Sen ne yaptın da böyle muhtaç
Ve aç duruma düştün kuşkusuz
Çağırdıkların da bir şey olsaydı bari
Değer miydi oyukta öttüğüne
Tembellik ettiğine değer miydi?

La Fontaine’nin masalı;

CIRCIR BÖCEĞİ İLE KARINCA

Cırcır böceği çaldı saz,
Bütün yaz.
Derken kış da geldi çattı,
Seninkinde şafak attı.
Baktı ki yok hiç yiyecek
Ne bir sinek, ne bir böcek.
Kalktı karıncaya gitti,
Yandı, yakıldı, ah etti.
Üç beş buğdaydan ne çıkar,
Gelecek mevsime kadar,
Birkaç tane borç istedi.
“İnayet buyurun, dedi,
Yemini billah ederim,
Eylül’e kalmaz öderim.”
İşin kötüsü karınca
Borca hiç alışmamıştı.
Bu ricacıya çıkıştı:
“Ne yaptınız yaz boyunca?”
“Ne mi yaptım? Saz çaldım saz!”
“Ya öyle mi? Demek ki siz
Yazı sazla geçirdiniz;
“Şimdi de oynayın biraz.”

(Çev. **Orhan Veli KANIK***)*

Guvaî’nin masalı:

Hikâyet

Meğer bir gölde tururdı iki kaz
Biri erkek biri dişi hoşâvâz
Mekân idi müdâm anlara ol göl
Bir özge yire tutmazlar idi yol
Var idi bir bağa dahı o gölde
Bile olurdı anlarunla olda
Begâyet dostluk eylerler idi
Dirilüp tatlu hoş söylerler idi
Zaman ile o göl kurumağa yüz
Tutup anlarun hâli oldı yavuz
Tanıştı birbiriyle ol iki kaz
Didiler bunda artuk durmağ olmaz
Bu yirden kanat açalum uçalum
Varalım gayri gölde hoş geçelüm
Vedâ itmek dilediler bağaya
Bağa döymedi ol hicr ü belâya
Didi bunca zaman yidük tuz ekmek
Revâ mı beni koyup bunda gitmek
Yalunuz bunda ben nice olurın
Firâka döymezin âhir ölürin
Beni neylersenüz idün beherhâl
Bile alun gidün dimen esen kal
Pes itdiler ol iki kez tedbîr
Didiler itmeyelüm imdi tehîr
Bir ağaç buldılar bir iki karış
Bağaya didiler ağzınla yapış
Bu ağacun tut ortasını muhkem
Tutalım biz de iki yanını hem
Çün eski dostsın imdi nidelüm
Seni dahı götürelüm gidelüm
Bağa tutdı ağacı ol iki kaz

İki başdan götürdi itdi pervâz
Meğer var idi yolcılar ovada
Giderken gördiler nâgeh hevâda
İki kaz uçuban gider berâber
Değül biri birin geçmek müyesser
Salınur bir bağa aralarında
Bilinmez mürde midür yâ ho zinde
Acebleşdiler anı göricek gey
Gülişdiler biraz çağırışdılar hey
İşidüben bağa incindi katı
Kakıncile gideyazdı hayâtı
Diledi söyle diye böyle sözler
Ki göreyin çıka sizdeki gözler
Hemân dem anda ağız açdı bağa
Ağaçdan ayrılup uçdı aşağa
Çağırdılar hevâdan ol iki kaz
Nasihatdür diyü itdiler âvâz
Dilin dek tutmayanun hâli budur
Yaman sözlülerün ahvâli budur

Bugünün diliyle :

Bir gölde güzel sesli iki kaz vardı. Hep burada yaşıyorlardı. Gölden çok memnundular. Başka bir yere gitmek istemezlerdi. Aynı gölde yaşayan bir de kaplumbağa vardı. Kazlarla kaplumbağa can ciğer dost olmuşlardı. Sık sık buluşup konuşurlardı.

Zaman geldi göl kuruyuverdi. Bizimkiler ne yapacaklarını şaşırdılar. Kazlar aralarında konuştular. Başka bir göle gitmeye karar verdiler. Kaplumbağaya giderek veda etmek istediler. Kaplumbağa:

“Beni, burada bırakarak mı gideceksiniz?” dedi. “Bunca yıl arkadaşlık ettik. Birlikte yedik içtik, eğlendik. Ne olur beni de götürün.”

Kazlar düşündüler. Sonunda bir iki karış boyunda sağlam bir sopa buldular. Dediler ki, “Bu ağacın ortasına ağzınla sıkıca yapış. Biz de iki yanından ağzımızla tutalım. Seni alıp götürelim. Zor bir iş ya, ne yapalım. Çok eski dostumuzsun.”

Kaplumbağa sopaya sıkıca tutundu. Kazlar da iki ucundan yakaladılar. Uçmaya başladılar. Bir ovanın üstüne gelmişlerdi. Aşağıda adamlar vardı.

Kazlarla kaplumbağayı görünce şaşıp kaldılar.

“Yahu bu da ne? Bu kaplumbağa ölü mü diri mi?” diyerek çığrıştılar, kahkaha attılar. Kaplumbağa bu alaylı sözleri işitince üzüldü. Ağzını açtı:

“Hay gözünüz çıksın sizin!” deyiverdi.

Demesiyle de paldır küldür yere düşüp parçalandı. Kazlar çok üzüldüler. Havada bağırdılar:

“Neden ağzını açtın? Dilini tutmayanın hali budur.”

La Fontaine’nin masalı:

Bayan Kaplumbağa ile İki Ördek

Kaplumbağanın biri,
Doğuştan biraz serseri,
Bıkmış yaşadığı delikten
Başka dünyalar görmek istemiş.
Yabancı ülkelere can atan çoktur:
Hele topallar arasında
Yurdunu seven pek yoktur.
Bizim kaplumbağa iki ördeğe
Dünyaya açılmak istediğini söyleyince:
− Sen bize bırak, demiş ördekler;
Bizim yolumuz şu gördüğün gökler;
Hiç üzme kendini,
Aldık mı yanımıza
Ta Amerikalara uçururuz seni.
Neler görürsün, neler!
Ne krallıklar, ne cumhuriyetler,
Ne görülmedik milletler!
Görgünü, bilgini arttırırsın.
Odysseus da öyle yapmamış mı?
Kaplumbağa Homeros’u okumamış ama
Peki, demiş ördeklere kahramanca.
İki kuş bir uçak uydurmuş:
Bir değnek almışlar, ağızlarına
Hacı bayan tutunsun diye:
− Haydi, demişler, bu değneği dişle;
Ama yolda sakın,
Ağzını açmaya kalkmayasın!
Üçü birden havalanmış böylece:
İki uçta ördekler, ortada kaplumbağa.
Görenlerdeki şaşkınlığı seyret:
Mucize diye bağırmış millet.

− İster misin, demişler, bir yerde;
Bu sırtı kabuklu kraliçe olsun,
Gezdirtsin kendini göklerde!
Kraliçe! Evet! Demiş bizimki;
Kraliçe ya! Siz ne sandınız beni!
Mübarek hayvan, konuşmasan olmaz mı?
Bırak söylesinler, sen yoluna git.
Dişleri kurtulunca değnekten,
Kraliçe inmiş baş aşağı gökten.
Seyircilerin önüne düşmüş;
Dili yüzünden canından olmuş!

(Çev. **Sabahattin EYUBOĞLU***)*

Guvaî'nin anlattığı yalnız bu iki masal değil, başka Ezop ve La Fontaine masalları da atasözlerimiz, deyimlerimiz, kıssalarımız arasında, Nasrettin Hoca fıkralarında ve halkın hafızasında hâlâ yaşamaktadır. 2500 yıl önceki Anadolu birikiminin son bin yıllık mirasçısı bizleriz. La Fontaine masalları 1860 yılından başlayarak yavaş yavaş çevrilmeye başlanmıştı. Ezop çevirisi ise çok sonra Nurullah Ataç tarafından 1944 yılında yapılmıştır. O da tam değildir. 1960'lı yıllardan sonra Ataç çevirisi keşfedilmiş ve yağmalanarak yüzlerce çocuk kitabı yapılmıştır. Ataç'tan sonra Fransızca'dan Ezop çevirisi iki küçük kitaptan ibarettir. Onların da aslından çevrilip çevrilmedikleri belli değildir.

Ezop masallarından hâlâ Anadolu'da yaşayanlardan birkaç örnek sunalım:

EZOP MASALI: Girdiği yarışmalarda başarılı bir sonuç alamayan övüngen bir idmancı, bir gün Rodos'a gitmiş. Döndüğünde "Rodos'ta bir atlayış atladım, Olympos şenliklerinde başına defneden taç geçirilen idmancıların bile harcı değildir. Orada bulunanlardan biri gelmeli de anlatmalı size bunları" demiş. Bu sözleri dinleyenlerden biri: "Be adam, bu dediklerin doğru ise tanık göstermek istemez. Kalk bir de burada atlayıver de görelim" demiş.

TÜRK ATASÖZÜ: Halep orada ise arşın burada.

EZOP MASALI: Bir avcı bir kayaya konmuş olan kartalı okla vurmuş. Kartal ölürken bakmış ki kendisini vuran okun kanatları kendi tüyünden.

“Öldüğüme yanmam. Beni kendi tüylerimle öldürdüler. Ona yanarım” demiş.

TÜRK ATASÖZÜ: Ağaca balta vurmuşlar sapı benden demiş.

EZOP MASALI: Adamın biri pazardan bir eşek alarak eve getirip denemek istemiş. Ahırdaki eşeklerin yanına salıvermiş. Yeni eşek en tembel, en obur eşeği seçerek onun yanında durmuş. Adam eşeği götürüp sahibine geri vermiş.

TÜRK MASALI: Çiftçinin biri pazardan genç bir öküz almış. Getirip ahıra salmış. İçerde iki öküz daha varmış. Boz öküz uysal, gayretli bir hayvanken kara öküz huysuz, gayretsiz, işe yaramazmış. Yeni öküz ahırda önce boz öküzün yanına varmış, sağını solunu koklamış. Onu bırakmış, kara öküze yanaşmış… Her ikisi de birbirlerini koklayıp yalamaya başlamışlar. Bir de uzun moo! çekmişler. Genç öküz kara öküzün yanına uzanıp yatmış. (Bu masal 1956 yılında Sorgun ilçesine bağlı uzak bir köyden derlenmiştir.)

EZOP MASALI: Çocuğun biri okulda arkadaşının tahtasını çalmış. Annesi “Aferin oğlum demiş. Çocuk büyümüş. Azılı bir hırsız olmuş. Ama bir gün yakalanmış. Ellerini bağlayarak asmaya götürürken annesi yanında ağlıyormuş. Genç anasına eğil de kulağına bir şey söyleyeyim” demiş. Kadın eğilince hart diye anasının kulağını ısırarak koparmış. “Okulda tahta çaldığım gün kulağımı çekseydin bir hırsız olmaz, boynumu vurmaya götürülmezdim,” demiş.

TÜRK MASALI: Bir çocuk hırsızlık etmiş. Anası, “Aferin benim oğluma. Ne de akıllı” demiş. Çocuk küçük şeyler çala çala büyümüş, azılı bir hırsız olmuş. Bir gün suçüstü yakalanmış, asılmasına karar verilmiş. Asılandan son sözü sorulur ya, genç:

“Kaç yıldır anamı görmedim, onu görmek isterim” demiş.

Bulup getirmişler kadıncağızı. “Ana” demiş oğlu, “son günüm benim. Dilini uzat da bir yol öpeyim.”

Kadın dilini uzatınca hart diye ısırıp koparıvermiş. “Bunu neden yaptın?” diye sorunca:

“Küçükken beni azarlamadı, ayıplamadı. Aferin diyerek özendirdi. Beni felakete sürükleyen onun dili oldu.”

EZOP MASALI: Kuşçunun biri avlanmak için ağ kuruyormuş. Öteden bir ibibik kuşu gelmiş. “Bu nedir böyle?” diye sormuş. Kuşçu: “Bir şehir kuruyorum, bu da temelleri” demiş, sonra uzaklaşıp bir yere saklanmış. İbibik kuşçunun dediğine inanıp ağlara yaklaşınca tuzağa düşüp yakalanmış. Koşup gelen kuşçuya: “Senin kurmak istediğin böyle bir şehirse, oturanı çok olmaz o şehrin” demiş.

TÜRK MASALI: “Çil horozunan ak tazı dimişler, gidek yad elde bir köy şeneldek… Bir dağın koyağında eğlenmişler. Horoz çıkmış çördük ağacının dalına, edirafı kişiflemiye…Tazı yatmış gıllı bir dikenin dibine… Tülkü gelmiş dimiş ki horoza ufaktan:

“Sen ne aran bu yanda?”

“Bir köy şenelteceğiz.”

“Birlik kurak bu köyü.”

“Bizim köyün muftarı şu gafılın dibinde… Ona sor” dimiş.

Tülkü varınca tazı kapmış koparmış tülkünün kuyruğunu… Tülkü dimiş:

“Her gelenin kuyruğunu kopartırsanız ..….. şeneldirsiniz bu köyü.” (Aşık Veysel’den)

Ezop’un anlattığı masalları ilk defa MÖ 4. yüzyılda Phaleronlu Demetrios derleyip yazıya geçirmiştir. Latin yazarları Phaedrus (MS. 1. yy) ve Avienus (MS. 4. yy) bu masalları kendi dillerine çevirmişlerdir.

Klasik dönem Fransız şairi La Fontaine, masallarının büyük bir bölümünü Ezop’tan aldı, koşuk olarak yazdı, büyük bir üne kavuştu.

İlk çağda Ezop’un fabllarına karşı doğuda da büyük bir eser yaratılmıştır: **Kelile ve Dimme**… Hintlilerin aslı Sanskrit’çe yazılmış Pançatantra’sı (Türkçe’de Kelile ve Dimne diye bilinir.) Ezop’tan sonra en eski masal kitaplarından biridir. Kitabın asıl adı ve yazarı üzerinde kesin bir bilgi yoktur. Beydeba diye bir Hintli bilgenin yazdığı ileri sürülmektedir. Kitabın varlığı İsa’nın doğumundan biraz sonra keşfedilmiştir. Bu kitap hakkında bir Türk bilgininin de dikkate değer bir iddiası vardır. Murad Hüdavendigâr (1326–1389) zamanında yaşamış Mehmet Küşterî; Seceretü’l Beşer fi Hakikati’l Haber adlı kitabında Kelile ve Dimne’nin, MS. 81. yılında Bakû’da doğan, sonra Hindistan’a giden Keku adında bir Türk bilgini tarafından yazıldığını belirtmiştir. Küşterî tarafından verilen bu bilginin kaynakları ve doğruluğu şimdiye kadar araştırılmış değildir.

Kelile ve Dimne, hükümdarlara hayvanların başından geçmiş masallarla ahlâk dersi vermeyi amaçlar. Aile içinde ve siyasal yaşamda uyulması gerekli kuralları, kişileri hayvanlar olan öykülerle canlandırır.

Birçok Dünya dillerine çevrilmiş olan Kelile ve Dimne'nin Türkçe'ye hem koşuk, hem düz yazıyla birçok çevirileri yapılmıştır. En tanınmış Türkçe çeviri Ali Çelebi'nin (Ö. 1543) Farsça'dan yaptığı Hümayûnname'dir.

Ömer Rıza Doğrul (1893–1952) Kelile ve Dimne'yi İngilizce'den bugünün diliyle çevirmiş, eserin ilk baskısı 1941 yılında İstanbul'da Muallim Ahmet Halit Kitabevi tarafından yapılmıştır.

Ahlâkçı ve öğretici nitelikler taşıyan İslâm ülkeleri edebiyatlarında da fabllara bol bol rastlanır. Feridüddin Attar (1119-1235), Mevlâna (1207–1273), Şeyh Sadi (1213–1292) gibi şairler kitaplarında sık sık fabllara yer vermişlerdir. Sadi'nin Gülistan ve Bostan adlı kitaplarında yüzlerce fabl örneği vardır. Mevlâna'nın altı ciltlik Mesnevi'sinde de iç içe girmiş pek çok fabl anlatılmıştır.

Doğulu yazarlarla batılı yazarların fabl anlayışı farklıdır. Doğuda fabl, bir düşünceyi açıklamak için bir araçtır. Yazarlar kitaplarına fablları serpiştirerek düşüncelerini, kuramlarını belirlerler. Batı'da ise fabl bağımsız bir tür olarak ele alınır.

Türk edebiyatında fabl

Türk edebiyatında kıssa ya da kıssadan hisse adı verilen fabl türünün ilk örneklerine Budist Uygurlardan kalan metinlerde rastlanır. (Bakınız: Altun Yaruk, Prof Dr. Çağatay, 1945)

1069–1070 yıllarında Yusuf Hashacip tarafından yazılan Kutadgu Bilig'te az sayıda fabl örnekleri vardır.

Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra başlayan dönemde fabl alanında ilk ve unutulmaz ad Nasrettin Hoca'dır. Fıkra olarak anılan Nasrettin Hoca öykülerinden birçoğu fabl tipindedir. Bir ibret dersini, bir ahlâk kuralını belirtmeye pek uygun düşerler. Birçok ülkede tanınan bu öykülerden Osmanlı aydınları ve şairleri gereği kadar yararlanamadılar. Eserlerinde bu tip öyküleri daha çok Farsça'dan aktardılar. Türk yazarları ancak son yıllarda Nasrettin Hoca öyküleri üzerine eğilmek gereğini duydular. Nasrettin Hoca öykülerini koşuk olarak ilk defa Fuat Köprülü

yazdı. (Nasrettin Hoca; 1917) Nasrettin Hoca üzerine yazılan en başarılı eser Orhan Veli Kanık'ın Manzum Nasrettin Hoca Hikâyeleri'dir (Yayın yılı: 1949)

Osmanlı aydınlarının oluşturduğu Divan Edebiyatında, içinde fabllara yer verilen çok sayıda eser varsa da bunlar doğu edebiyatlarından aktarma yoluyla meydana getirilmişlerdir. On beşinci yüzyıl şairlerinden Şeyhi'nin Harnâme isimli mesnevisi başarılı ve özgün bir fabl örneğidir.

Edebiyatımızda fablın bağımsız bir tür olarak ele alınıp yazılmaya başlanıldığı dönem 1860 yılından sonradır. Tanzimat Edebiyatına öncülük eden Şinasi (1826–1871) La Fontaine'den **Kurt ile Kuzu** masalını çevirdi, sonra kendisi de Eşek ile Tilki, Karakuş Yavrusu gibi fabllar yazdı. Ahmet Mithat Efendi Kıssadan Hisse adıyla bazı fıkraları fabl şeklinde yayınladı. Recaizade Ekrem La Fontaine çevirilerine devam etti. Muallim Naci aslı La Fontaine'den Kırlangıç, Kuzu, 0duncu ile Azrail başlıklı manzum fabllar yayınladı. O zamanın çocukları bunları okudular.

Daha sonraki dönemlerde Siracettin Hasırlıoğlu (1877–1937) La Fontaine'den çevirdiği fablları Çocuklarıma Hikâyeler adıyla yayınladı.

Son yıllarda La Fontaine'den yapılan iki başarılı çevrinin adını da analım: Orhan Veli Kanık – La Fontaine Masalları; 1947, Sabahattin Eyupoğlu – Masallar (1960). Doğrudan halktan derlediğim ve koşuk olarak yeniden yazdığım elli Türk fablı Ders Veren Türk Masalları adıyla yayınlandı. (Nar Yayınları, 2007).

Fabl türü ve çocuk

Fabl amacı bulunan bir öykücüktür. Bir dersi, bir görüşü, bir hikmeti belirtmeyi gözetir. Anaokulu çağındaki çocuklar fablın amacını, varmak istediği sonucu çoğunlukla kavrayamazlar. Bu nedenle onlara fabl aktarırken çok dikkatli olunmalıdır. Anaokulunda fablların "İbret Dersi" bölümleri atlanarak anlatılmalı, küçük bir masaldan yararlanır gibi ele alınmalıdır. Sonra fablın mantığı bazen çocuklara ters de düşebilir. Örneğin La Fontaine'nin kurnaz tilkisi, içtenliksiz sözlerle kargayı kandırırken çocuklara da ideal bir tip olarak görünebilir. Öyle ya, aklını kullanıp aptal kargayı kandırabiliyor. Çocuk avanak karga yerine açıkgöz tilki olmak isteyebilir. Bunun gibi kurdun, daha aşağıda ırmaktan su içerken suyumu bulandırdın diye kuzuyu yemek istemesi, çocukta haklı olmak yerine güçlü olmanın önemli olduğu kanısını uyandırabilir.

Aslında La Fontaine fablları, çocuklar için değil, büyükler içindir. Bunları çocuklara okutmak geleneği sonradan başlatıldı. Herhalde anaokulunda fablları hem seçerken hem de uygularken dikkatli olunması gerekir. Çocukların anlayabileceği fabllar gene onların anlayabileceği bir anlatım biçimiyle ya da dramatize ile aktarılmalıdır.

EDEBİYATIMIZDA FABLES ÖRNEKLERİ

KARAKUŞ YAVRUSU İLE KARGA HİKÂYESİ

Aç idi bir karakuş yavrusu bir gün yuvada,
Anası yoksul onunçün yer aradı ovada.

Bir bora çıktı, yuva derken ağaçtan düştü,
Başına yavrucağın köylü çocuklar üşüştü.

Tutulup oldu oyuncak bir ekinci piçine,
Bir kafesle koydular bağda dikenlik içine.

Kondu bir karga gelip vişne fidanı üzre,
Gaga çaldı yemişe âdetü şanı üzre.

Dedi ol yavru: "Sefa geldin aman Bülbül Ağa!
Canım ister yediğinden, sadaka eyle bana!"

KARGA

Var oruç tut! Aç için kendimi alçak tutamam,
Çık fidan üzre, çekirdek vereyim kim yutamam."

KARAKUŞ YAVRUSU

Bari sor akbabadan, bir öğüt al kim buradan
Kurtulursam alayım dâdımı zalim boradan."
Karga uslu söz alıp geldi, dedi: "Güçlüğü gör,
Kuludur fırtına bir padişahın kim gözü kör.
Öyle şehtir kim ana can taşıyanlar muhtaç,
Kimini pürniam eyler, kimini öldürür aç."

KARAKUŞ YAVRUSU

Çünkü öğrenmişsin artık, adı neymiş söyle,
Ahımı almaz isem neyleyeyim ben böyle?"

KARGA

“Ona Talih denilir, herkese olmaz hayrı,
Ondan öç almıya yok çare rızadan gayrı.”

İbrahim Şinasî
(Müntahabâtı Eş’ar, 1950)

HOROZ İLE İNCİ

Serseri bir horoz, haneharap,
Uğrular her nasılsa bir dürü nap.
Gösterip bir komşuya güheri
Der ki: "Zannım ziyadedir değeri,
Bulabilsem biraz darı, amma
Görülürdü işim daha âlâ!"
Bir kitabı nefise bir cahil
Oldu irsen –kaza bu ya nail.
Cârı sahafa arzedip eseri
Dedi: "Zannım çok olmalı hüneri.
Veren olsa beşon mangır,
Bence iki kere bundan âlâdır."

Recaizade Mahmut Ekrem
(Çocuk Şiirleri Antolojisi, 1945)

ODUNCU İLE AZRAİL

Bir fakir, ihtiyar oduncu gider,
Koca bir yük odun tedarik eder.
Güç ile sırtına ol bârı alır,
Götürür hayli ter içinde kalır.
Nefesi refte refte pek daralır,
Kalmayıp tâbı âkibet bunalır.
Yükü birdenbire zemine atar,
Der ki: "Fevt olmıyan belâya çatar,
Çekilir şey midir bak şimdi bu bâr?
Bunu ben yüklenir miyim tekrar?
Yükler altında kendimi ezdim,
Bezdim artık hayattan bezdim."
Durmaz eyler şu veçhile feryat:
"Melekülmevt! Nerdesin? İmdat!"
Etmeden istianeyi tekmil,
Belirir karşısında Azrail.
Der ki: "Adam, ne şekvâperversin.
İşte geldim! Nedir, ne istersin?"
Şaşırır ihtiyar, nadim olur:
"Ben mi?.. Ben bir şey istemem, amma
Edeyim bari bir hafif reca.
Sana Mevlâ sevaba girme mi der?
Şu yükü tut da sırtıma koyuver!"

Muallim Naci

KALENDERİN BİRİ

Kalenderin biri köyden sabahleyin fırlar…
Arar nasibini, dönmez de kırda akşamlar.
Fakat güneş batarak ortalık karardıkça
Görür ki yerde yatılmaz, hemen çıkar ağaca.
Adam ağaçta iken bir iniltidir işitir…
Bakar ki, bir kötürüm tilkinin yanık sesidir.
Zavallı posteki olmuş, bacak yok işleyecek,
Boğazsa işlemek ister… Ne yapsın? İnleyecek…
Biraz geçince keskin dişlerinde bir ceylan,
İner yanındaki vadiye karşıdan aslan.
Yukarda çıkmaz olur şimdi yolcunun nefesi,
Hemen durur yatalak tilkinin de inlemesi.
Yiyip o ceylanı aslan dalınca ormanına,
Sürüklenir yanaşır tilki sofranın yanına;
Doyar efendisinin artığıyla, sonra yatar.
Adam düşünmeye başlar:
Yüce Allah ne kadar merhametli görmeli ki,
“Açım!” demekle zayıf, hasta, topal bir tilki,
Ayağına gönderiyor rızkın en mükemmelini…
O halde çekmeli insan çalışmadan elini.
Değer mi koşmaya akşam sabah, yalan Dünya!
Dolaşmayan dolaşandan akıllı… Gördün ya…
Horul horul uyuyor hasta tilki, senden tok!
Neden çalışmalı öyleyse, şimdiden tezi yok.
Yazık bu ana kadar çektiğim sıkıntılara!..
Sabah olunca adam dağ başında bir mağara
Bulup yatar… Böyle hep yatmaya niyyet eder.
Birinci gün bakınır; yok ne bir gelir, ne gider.
İkinci gün basar açlık… Erir erir süzülür.
Üçüncü gün uyuşuk bir sinek olur büzülür.
Ölüm mü uyku mu, her neyse, kalkamaz uzanır,
Fakat işittiği bir sesle silkinir, uyanır:
“Dolaş da yırtıcı aslan kesil be hey miskin!

Niçin yatıp kötürüm tilki olmak istersin?
Elin kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak!
Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak.”

Mehmet Akif ERSOY

AĞUSTOSBÖCEĞİ İLE KARINCA

Karıncayı tanırsınız:
Mini mini bir hayvandır.
Fakat gayet çalışkandır.
Gayet tutumludur, yalnız
Pek bencildir, bu bir kusur,
Bencil olan zalim olur.
Bir gün ağustosböceği
Tembel tembel ötüp durmak
Nedeniyle aç kalarak,
Karıncadan göreceği
Soğukluğa bakmaz gider,
Bir lokma şey rica eder.
Der ki: Acıyınız bize,
Çoluk çocuk evde açız,
Yardımınıza muhtacız.
Karınca bir yüreksize
Yaraşır sertlikle sorar:
Aç mısınız?.. Ya o kadar
Uzun, güzel günler oldu;
O günlerde ne yaptınız?
Böcek inler: Açız açız,
Bakın benzim nasıl soldu,
O günlerde gülen, öten,
Sazla sözle eğlenen ben
Bugün bakın ne haldeyim,
Vallah açız, billah açız,
Halimize acıyınız.
Karınca eğlenir: Beyim,
Şimdi de *oynayın, ne var?*
“Yazın çalan, kışın oynar.”

Tevfik Fikret
(Şermin)

KURT İLE AYI

Kurt kocadı, kötrüm oldu,
Bunu sezen bir genç ayı
Yakaladı, kurdu yoldu,
Dedi "Haydi tüysüz dayı,
Yürü gene yiğitlik sat;
Dar et bize yeşil yurdu!"
Piçlerine dedi: "Fırsat
Kaçırmayın boğun kurdu!"
Zavallı kurt öldü inde
Beş yavrusu kaldı öksüz,
Fakat birkaç yıl içinde
Bunlar birer yiğit, gürbüz
Kurt olarak saldırdılar,
Yeşil yurttan ayıların,
Vücudunu kaldırdılar.
Çocuklarım ibret alın:
Her bugüne var bir yarın.

Ziya Gökalp
(Kızıl Elma, 1941)

KÖPEK İLE DİLENCİ

Bir yoksul; yanında bir köpek taşır,
Bir lokma bulunca hemen paylaşır
Kendi aç durur da ona bakardı,
Köpeğin her şeyde bir payı vardı
Yoksula dediler: "Nedir bu köpek;
Sen buluyor musun yiyecek yemek,
Nene gerek senin, hayvanı bırak:
Kendini geçindir, doyurmaya bak"
Bu ona kimsesiz yaşa demekti
Zavallı dilenci içini çekti,
Dedi: "Can yoldaşım bir bu var, eğer
Bu da bulunmazsa beni kim sever"

Siracettin HASIRCIOĞLU
(Çocuk Şiirleri Antolojisi, 1944)

HOROZ İLE İNCİ

Bir çöplüğü eşelerken
Horoz inci bulmuş yerden
Horoz inciden anlar mı?
Demiş: “Şunu alan var mı?”
Arpacıya götürerek:
“Bana versen bir yiyecek”
Diye satmış onu ahmak,
Horoz aklı ne olacak.

Babasından kalmış olan
Kitapların arasından
Güzelini alıp cahil,
“Bu bana hiç gerek değil,
Birkaç kuruş alsam” diye
Onu satmış kitapçıya.

Elbet cahil bilmeyecek,
Horoz gibi düşünecek.

Cahil horoz kadar boştur,
Kitap inci gibi hoştur.

İbrahim Alâettin Gövsa
(Çocuk Şiirleri, 1911)

KAPLUMBAĞA İLE TAVŞAN

Kaplumbağa tavşanın karşısına gitmiş: “Ben senden daha hızlı koşarım!” demiş. Tavşan: “Git işine!” demişse de dinletememiş. Sonunda bakmış olmayacak, yarış etmeye razı olmuş. Gün gösterip sözleşmişler, sonra ayrılmışlar. Günü gelmiş. Tavşan nasıl koştuğunu biliyor ya hiç aldırmamış, yolun kenarına kıvrılmış, uyumuş ama kaplumbağa koşamayacağını biliyor, bir dakikasını bile geçirmemiş, hemen yola düzülmüş, gidecekleri yere tavşandan önce varmış.

Çalışmak bazen doğuştan gelme güçleri de alt eder, hele doğuştan vergili olan tembellik ederse!

Aisopos Masalları
Çeviren: **Nurullah ATAÇ**

GÜVERCİN İLE KARINCA

Bir güvercin dere kıyısına konmuş, su içiyordu. O sırada bir karınca da dereye su içmeye geldi. Su içeyim derken dereye düşüverdi. Çırpındı, yüzmeye çalıştı ise de kıyıya ulaşamadı. Nerdeyse boğulup ölecekti, Güvercin karıncaya acıdı. Suyun üstüne bir saman çöpü attı. Karınca saman çöpünün üstüne çıkarak boğulmaktan kurtuldu. Kıyıya çıktı.

O sırada çıplak ayaklı bir avcı çıkıp gelmesin mi? Elinde tüfek, su içen güvercine baktı: "Bundan akşama güzel kızartma olur, dedi. Yanında da pirinç pilavı. Domates salatası. Oh, gel keyfim gel. Hemen tüfeğini doğrulttu. Güvercini vuracağı sırada karınca koştu. Avcının topuğunu ısırıverdi. Avcı "Uh!" deyip kımıldayınca güvercin onu gördü, uçarak oradan uzaklaştı.

Küçük bir karınca bile yapılan iyiliği karşılıksız bırakmaz.

Kelile ve Dimme

(Çev. Ömer Rıza Doğrul)

KÖYLÜNÜN DARACIK EVİ

Yaşlı bir köylünün tek odalı, küçücük bir evi varmış. Kendisi gibi yaşlı karısı ile buraya zor sığarlarmış. Bir gün başka bir köyde evli bulunan kızı dört çocuğunu ardına takarak konuk gelmiş. Evin içinde adım atacak yer kalmamış. Yaşlı adam söylene söylene:

Bari Nasrettin Hoca'ya gidip akıl danışayım. Ne olacak bizim halimiz, demiş. Hoca köylüyü dinledikten sonra:

Senin bir ineğin olacaktı değil mi? Akşam onu da evin içine al.

Köylü akşam olunca daracık odasına ineği de sokmuş. Çocuklar ağlar, inek böğürür. Sabaha kadar gözüne uyku girmemiş. Hemen Hoca'nın yanına koşmuş:

Aman Hocam, dediğini yaptım. Sabaha kadar gözüme uyku girmedi. Ne olur şu derdime bir çare bul.

Olur. Senin iki tane de keçin olacaktı. Akşam onları da içeri al.

Köylü keçileri de içeri almış. Evin içi bir curcuna. Çocuklar ağlar. İnek böğürür. Keçiler de kıyır kıyır adamın sakalını yolarlar. Adam sabah olunca daha alaca karanlıkta Hoca'nın yanına damlamış. Hoca:

Senin beş tane de tavuğun olacaktı değil mi? Akşam onları da içeri alacaksın.

Adam söylene söylene gitmiş. Tavukları da içeri almış. Şimdi evin içini bir düşünün, yedi insan, bir inek, iki keçi, beş tavuk. Çocuklar ağlar. İnekler böğürür. Keçiler adamın sakalını kemirir. Tavuklar da başlarına tünerler.

Sabah, adam gene Hoca'nın karşısında. Hoca hiç konuşturmamış:

Şimdi git, bütün hayvanları dışarı çıkart!

Ertesi gün adam şikayete değil Hocaya teşekkür etmeye gelmiş:

Aman Hocam, demiş, meğer ne kadar geniş bir evim varmış da kıymetini bilememişim.

Sıkıntı çekmeyen mutluluğun değerini bilemez. Bu masal bunu gösteriyor.

DİKEN VE KÖTÜLÜKLER

Eski zamanlarda kötü huylu bir adam yol üstüne dikenler dikmişti. Gün geçtikçe büyüyor, çoğalıyor, oradan geçenlerin ayaklarını kanatıyordu. Yoksulların ayakları paramparça oluyor, giysileri yırtılıyordu.

Oranın valisi:

Bunları sök, dedikçe:

Sökeceğim, sökeceğim. Bugün biraz işim var. Başka bir gün kesinlikle sökerim, karşılığını veriyordu.

Böyle savsaklaya savsaklaya dikenleri sökmedi. Onlar da gittikçe çoğaldılar, gürbüzleştiler. Bir orman haline geldiler. Sökülmesi olanaksızlaştı.

İnsanlardaki kötü huylar da böyledir.Vaktiyle sökülüp atılmazsa bir orman gibi kök salar. Yerleşip kalır.

Mevlâna’*dan*

DEĞİRMEN ÇÖREĞİ

Adı Musa,
Sakalı köse,
Azıcık boydan kısa,
Hilebaz mı hilebaz bir değirmenci,
Kendisinden beş beter bir adamın
Ununu öğütüyormuş.
Tıkır tıkır da tıkır tıkır
Döner dururmuş değirmen taşı.
İkisi de birbirini
Tongaya bastırmak için
Bir düzen kurarlarmış kafalarında.
Müşteri değirmenciye:
Bir çörek olsa da yesek, demiş,
Şöyle nar gibi kızarmış,
Mis gibi dumanı tüten.
Değirmenci,
Önemsiz bulmuş gibi bu teklifi,
Mağara gibi açarak dişsiz ağzını
Uzun uzun esnemiş.
İyi olur, demiş, bir çörek olsa!
Senin ellerini bağlasalar, benim de ayağımı…"
Sahi, demiş öteki,
Dünya kadar unun var,
Neden bir çörek pişirip yedirmiyorsun?
Yoo! O kadar uzun değil,
Biz değirmenciler hep
Müşteri unundan yaparız çöreği.
Amma da yaptın ha?
Topu topu bir seklem unum var,
Ondan da çörek yaparsam
Bana ne kalır geriye?
Köse bakmış,
Faka basacak türden değil karşısındaki,

Öyleyse, demiş,
Başka bir yol bulalım,
Çöreği gene senin unundan yapalım,
Buna karşılık ben de
Değirmen hakkımı almayayım senden.
Bak işte bu olur, demiş adam,
Sanırım en uygun yol budur.

Anlaşınca iki düzenbaz,
Köse ambarın üstüne sürdüğü
Hamur teknesini çekip indirmiş.
Öyle bir tekne ki
Ben diyeyim çeşme oluğu,
Sen diyesin balıkçı kayığı.
Geçmiş tekne başına köse,
Bir kürek un, bir maşrapa su!
Eyvah, hamur sıvık oldu,
Bir kürek un daha koy!
Şimdi de çok katılaştı mübarek
Bir maşrapa daha su dök!

Bir kürek un, bir maşrapa su derken
Köse tüketmiş adamın bütün ununu.
Değirmen taşı büyüklüğünde
Bir çörek çıkarmış ortaya.

Bu masal şunun için düzülüp koşulmuş:
İki hileci bir araya gelince
Birisinden birisi
Okkanın altına gider.

Hasan Lâtif SARIYÜCE
(Ders Veren Türk Masalları, 2007)

KÖROĞLU İLE ÇOBAN

Zalim bir derebeyi, babasının gözlerini oydurttuğu için Köroğlu, dağa çıkmış. Haksızları cezalandırmış. Hırsızları kovalamış. Zorbalık yuvalarını yıkmış. Bükememiş bileğini kimse. Dünyayı tutmuş ünü. Kükreyip ortaya çıktı mı, orduları bozarmış.Bir gün tek başına Çamlıbel'e çıkıyormuş, Çamlıbel onun meskeni. Bakmış yolunun üstünde sürüsünü otlatan bir çoban. Etli butlu besili kuzular.

Çoban, demiş, şuradan bir kuzu ver! Kesip yiyeyim. Karnım çok acıktı çünkü.

Çoban bilememiş onun Köroğlu olduğunu. Açmış ağzını, yummuş gözünü.

Benim sürümden kuzu alacak adam anasından doğmadı daha! Ben adamı tutar da kemiklerini kırarım ha!

Köroğlu'nun da öfkesi burnundaymış o gün. Çoban böyle atıp savurunca yürümüş üstüne. Bir kapışma başlamış ki sanki Kosova meydan savaşı. Alt alta üst üste derken yaman çıkmış çoban. Almış Köroğlu'nu ayaklarının altına, yer misin yemez misin? Bir hayli pataklamış. Köroğlu süklüm püklüm uzaklaşmış oradan. Vardığında Çamlıbel'e, bir adamını yollamış çobana.

Çoban, demiş adam, Köroğlu bir kuzu istiyor, şöyle en seçmesinden olsun ha!..

Hay hay, demiş, çoban, Köroğlu istedikten sonra başım gözüm üstüne... Yalnız Köroğlu'na tek kuzu göndermek şanıma yakışmaz benim. Buyrun, iki kuzu seçin elinizle!

Bu masaldan alınacak ders şudur:

"Ünlülerin kendileri değil ünleri korkutur."

(Ders Veren Türk Masalları)

TIRMIK

Bir köylü canını dişine takmış,
Kentlerde okutmuş biricik oğlunu.
Varsın sürünmesin bizim gibi
Okuyup güven altına alsın geleceğini,
Diyerek yememiş oğluna yedirmiş,
Giymemiş ona giydirmiş.
Bir harman zamanı dövenler dönerken
Bizimki almış diplomayı çıkıp gelmiş.
Beyimizde bir tafra bir tafra...
Karşı dağları ben yarattım havasında.
Yapmacık özentili bir dil,
“Siz lalek mi diyorsunuz bu kuşa?
Oysa doğrusu leylektir,”
Gibisine ders vermeler...
Bir tırmık görmüş harman yerinde,
Sanki daha önce hiç görmemiş gibi:
“Baba,” demiş,” bu tuhaf araç da ne?”
Bir ders vermek gerektiğini anlayan baba:
“Oğlum,” demiş, “basıver dişlerine
O zaman ne olduğunu anlarsın.”
Delikanlı tırmığın dişlerine basınca
Sapı şak diye çarpmış alnına.
“Vay domuzun tırmığı!” diye basmış çığlığı.
“Bak nasıl da hatırladın”, diye babası
Koymuş taşı gediğine.
Alınacak dersi belirtelim biz gene:
Ne denli yükselirsek yükselelim,
Kendimizi pek yücelerde görmeyelim.
Gerçek bir öğrenim gören kişi
Aşağılamaz, hor görmez yaşadığı çevreyi.

(Ders Veren Türk Masalları)

ARMUT AĞACI

Sultan Birinci Mahmut mu,
İkinci Mahmut mu?
Ya da Gazneli Mahmut mu, her neyse...
Ülkeyi denetlemek istermiş de gizlice
Giysi değiştirip yollara düşermiş.
Bir gün gene böyle bir gezinti sırasında
Rastlamış bir armut ağacına.
Armutlar ki sulu, kokulu,
Tutunamayıp dalda
Düşerek serilip kalmışlar toprağa.
Siz söyleyin şimdi ne yapsın sultan?
O da onu yapmış, bir iki derken
İndirmiş gövdeye epeycesini.
Sonra aklı başına gelmiş birden
Bu yaptığı bal gibi eli uzunluk değil mi?
Bir hükümdar bunu yaparsa
Gerçek eli uzunlar neler yapmaz ki...
Hemen buldurmuş armut sahibini:
Helal et, demiş, üç beş armudunu yedim,
Ben Sultan Mahmut'um, işin düşerse beklerim.

Birkaç ay geçmiş geçmemiş aradan
Mahkemelik olmuş köylü bir komşusuyla.
Kadı rüşvet yediği için karşı taraftan
Bizimkisini haksız çıkarmış.
Karısı yellendirmiş onu:
Sultan Mahmut gibi bir tanıdığın olsun da
Sen haksız çık...
Bu olacak iş mi?
Hiç durma, düş yola,
Bir sepet armut hazırlayayım, al götür,
İşimizi halleder, kadıyı da sürdürür.

Olur mu olur, adamın aklı yatar buna,
Bir sepet armutla çıkar başkent yolculuğuna.
Uzun uğraşlar sonunda görüşür sultanla,
Sultan çok memnun olur, armutlara bayılır.
O gece bırakmaz konuğunu sarayda yatırır.
Gece uyanır köylü, ayakyolu nerede?
Köyde olsa eğer ya tarlada, ya derede.
Ama burası saray,
Bin bir odası, bin bir koridoru var.
Kalkar yataktan
Dolaş babam dolaş.
Sonunda uşaklar yakalar onu kıskıvrak,
Casustur diye atarlar zindana.

Tam üç yıl, kocaman üç yıl yatar orada,
Ne arayan, ne soran çıkar.
Nasıl olduysa bir gün,
Belki de sofrada
Yediği armutlardan hatırlayarak
Armutçu aklına gelir sultanın.
Günlerce ararlar tararlar,
Zindanda bulurlar zavallıyı.
Çıkarıp getirirler huzura:
Sana çok haksızlık etmişler, üzüldüm,
Dile benden ne dilersen!
Hiç kimsenin yüzüne bakmaz adam:
Üç şey istiyorum efendim, der,
Bir balta, bir ip, bir de Kur'an.
Şaşırır kalır sultan,
İsteye isteye bunlar mı istenir yani?
Zor değil istediklerin,
Ama ne yapacaksın bunlarla?
Onu açıkla hele!
Baltayla meyvesini yediğin ağacı
Kökünden keseceğim.
İple de

Beni sana yolladığı için karımı asacağım.
Kur'an'a da el basacağım
Adı Mahmut olanlara
Selam vermemek için bir daha.

Sultan kahkaha ile güler,
Gene de adamın gönlünü eder,
Yollar köyüne.
Kimileri pek meraklıdırlar,
Büyük adamlarla dostluk kurmaya.
Büyük dağın büyük dumanı olur,
Büyük adamların da büyük unutkanlığı.
Öyle bir yerde insanı unuturlar ki
Sen kendini bildirinceye kadar
Kuşlar başına yuva yapar.

(Ders Veren Türk Masalları)

ŞAHİN YAVRUSU İLE AKBABA

Bir şahin yavrusu öksüz kalmış
Sığınmış dayısı akbabanın yanına.
Akbabaları bilirsiniz,
Canlarını biraz fazla severler.
Sokmazlar kendilerini sıkıntıya,
Ölmüş hayvanların leşleriyle geçinirler.
Kırda kuzulara saldırsınlar,
Keklikleri, sülünleri yakalasınlar,
Ellerinden gelmez bu işler.
Hazır yiyicilik varken ne diye
Tatlı canlarını soksunlar sıkıntıya.
Akbaba yeğenini
Kendi eğitimince yetiştirmek istemiş.
Bak yavrum, demiş,
Senin baban şahindi,
Gözlerini daldan budaktan
Sakınmaz soydandır onlar.
İlle canlı yiyecek avlamak isterler,
Bu yüzden de genç yaşta ölüp giderler.
Oysa ki biz öyle miyiz ya,
Bekleriz, bir kurt, bir aslan
Bir hayvanı öldürsün,
Onlardan geriye
Dopdolu bir işkembe
Kulaçlarla bağırsak,
İyi kemirilmemiş kemikler,
Daha akla gelmeyen birçok parça kalır.
Biz de yanaşır yeriz artıkları
Bir tuzağa düşmeden,
Yemeden bir avcı kurşunu.
Böyle olduğumuz için biz akbabalar
Yüz yıldan fazla yaşarız.
Sevgili yeğenim eğer sen de

Uzun yaşamanın sırrına ermek istiyorsan
Yırtıcı şahin olmaya kalkışma,
Uslu bir akbaba ol,
Bir leş bulmakta
Güçlük çekmezsin nasıl olsa.
Yavru şahin,
Sessiz dinlemiş öğütlerini dayısının.
Av avlayacak, kuş kuşlayacak çağa erişince,
Kusura kalma dayıcığım, demiş,
Her şey olurum ama
Bir akbaba olamam asla!
Korkarak sakınarak, hep arkada kalarak
Başkalarının artığıyla geçinmek...
Bana göre değil pek.

Kanat vurup fırlamış gökyüzüne,
Yalçın kayaların, uğultulu ormanların
Üstünde süzülmeye başlamış.
Şahin oğlu şahin,
Dayısı akbaba gibi değil,
Babası şahin gibi yaşamış.

Başkalarının artığıyla geçinenler,
Gururdan, onurdan söz edemezler.

(Ders Veren Türk Masalları)

KİM KİMİ TAŞISIN?

Bir Arap'la bir Türk
Yolculuk ediyorlarmış birlikte.
Tren, uçak, otomobil nerede o çağda?
Yürü babam yürü yayan yapıldak...
"Yol yürümekle biter," demişler ya.
Hiç de öyle değil kazın ayağı.
Bir yüce dağı aşarsın canını dişine takarak
Yedi dağ daha dikilir yamacına.
Bir çölü geçersin yeri dizleyi dizleyi,
Uçsuz bucaksız bir başkası serilir önüne.
Bizim iki ahbap çavuşlar,
Öyle yorgun düşmüşler ki yürümekten
Güçleri kalmamış adım atmaya.
Arap bir teklifte bulunmuş Türk'e:
Kardeş bu yolların biteceği yok,
Ömür biter yol bitmez.
Gel sırtta taşıyalım birbirimizi sıra ile
Bir türkü boyu sürsün bu yolculuk.
Olur, demiş, Türk, binmiş Arabın sırtına,
Bir türkü kaldırmış canlı, şıkırdak,
"Dam başında sarı çiçek oy oy"
Otuz adım gitmeden daha
Türkü bitmiş, Türk de inmiş.
Bu kez Arap binmiş onun sırtına
Şarkının sözlerine geçmeden daha
Bir "yaleyl"i tutturmuş Arap, aman Allah!..
Saatlerce sürmüş aralıksız.
Biniş o biniş,
Arap o sonsuz çölü
Türkün sırtında geçmiş.

İş birliği değin eş koşulludur,

Denge kurulmamışsa ortaklar arasında
Biri keyif çatarken öbürü yorulur.

(Ders Veren Türk Masalları)

TOPAL EŞEK

Bir topal eşek varmış,
Ayağı işe ermez olmuş.
Boşlamış sahibi de onu
Ahırın kapısını açarmış sabahleyin
Dehlermiş kıra.
Bir gün gene topal eşek
Otlamaya gidiyormuş.
Zağar, ördek, bir de horoz:
Ne olur, demişler, biz de gidelim!
Canımız sıkılıyor evde dura otura,
Oynarız,
Vakit geçiririz birazcık kırda.

Pek düşünmemiş eşek işin sonunu,
Olur, demiş, ardına takmış onları.
Kır çok hoşlarına gitmiş zevzeklerin,
Eşek sessizce otlarken horoz uzun uzun
"Ürüü üü" diye karşı dağları inletmiş.
Ördek durur mu hiç,
"Vak vak" diye uymuş o da arkadaşına.
Zağar da "hev hev" diye ince sesiyle
Katılmakta gecikmemiş koroya.
Oralarda sürten bir kurt,
Duyuvermiş şamatayı,
Koşup gelmiş,
Birbirine katmış ortalığı.
Zağar tabanları yağlamış eve doğru,
Horozla ördek de toz olmuşlar ortalıktan.
Kala kala bir topal eşek kalmış ortada,
Kurt paralayıp yemiş onu,
Böyle bitmiş bu serüvenin sonu.

Sorun çıkartmak istemezsen başına
Gereksiz kişileri karıştırma işine.

(Ders Veren Türk Masalları)

TİMUR’UN OBUR FİLİ

Timur Akşehir’i aldığı zaman
Dağıtır fillerini birer ikişer.
Biri de Hoca’nın köyüne düşer.
Ne çayır bırakır o obur hayvan,
Ne ekin, ne arpa... köyü tamtakır,
Kuru bakır bırakır.

Derin bir düşünce alır köylüyü,
Kararır güzelim mavi gökyüzü.
Böyle giderse eğer
Kıtlık ölümlerden ölüm beğen der.
Derler ki “Hoca’ya danışalım bir,
Bu derde bir umar ancak o bilir.”
Gelirler Hoca’ya cümbür cemaat,
Orda belki on saat
Konuşurlar, varırlar şu karara:
Gidilecek bir kurulla Timur’a.
Kurulun başı da Hoca olacak,
Hep önde bulunacak.

Gün alınır çavuşbaşından önce,
Düşülür yollara o gün gelince.
Doğrusu gidenler pek kalabalıktır,
Köyün tüm yaşlısı, ulusu,
Hoca’nın ardından gelmektedir.
Sonunda Akşehir’e ulaşılır.
Bir dönüp bakar Hoca,
Kimi sağa sıvışmış, kimi sola.
Yalnız iki kişi kalmış ardında,
Kapıda kirişi kırar anlar da.

Hoca tek başına girer içeri,
Selam verip öper yeri.

Der ki: “Adaletli, devletli hünkâr,
Köyümüzün sizden bir dileği var
Bir fil vermişsiniz ne onur bize,
Teşekkürlerimizi sunarız size.
Ama bu fil yalnız, bir eş isteriz.”
Timur: “Olur,” demiş, “bir fil veririz.”
Gerdan kırıp Hoca çıkmış huzurundan,
Fil de gelmiş köye hemen ardından.
Korkunca Hoca’mızın köylüleri,
Çiftlemişler baş belası filleri.

(Ders Veren Türk Masalları)

YERİNİ SEÇMEK

Bir çiftçi bir öküz alır pazardan
Getirip ahıra salıverir.
İki tane yaşlı öküz daha vardır içerde,
Boz öküz, ağırbaşlı bir melek.
Ne geleni toslar, ne gideni teper,
İşten de kaytarmaz, koşar bütün gücünü.
Kara öküzse baş belası, tembel, dalgacı
Çifte koşulduğunda bütün yükü
Boz öküze yıkar kendini çekerek.
Adam genç öküze bakar merakla
Hangisini arkadaş seçecek diye.
Yeni öküz ilk önce boz öküze sokulur,
Şöyle bir koklar sağını solunu.
Onu bırakır kara öküze yanaşır,
Yalamaya başlarlar birbirlerini.
Bir de uzun möö çekerler karşılıklı,
Tanışma faslı böylece erer sona,
Yeni öküz uzanır kara öküzün yanına.
Seçtiğiniz arkadaşlar sizi ele verir,
Rüzgâr gülü gibi
Hangi yöne gittiğinizi gösterir.

(Ders Veren Türk Masalları)

TİLKİ KUYRUĞU

*Bir nine sağmış da ineğini,
Kalaylı bakraçta soğutuyormuş sütünü.
Boş gezen takımından bir tilki
Sokulup lıkır lıkır içmiş hepsini.
Kadın görmüş, yavaşça sokulmuş tilkiye
Atılıp yakalamış kuyruğunu.
Tilki asılmış, nine asılmış,
Derken çat diye kopmuş püskül kuyruk.
Kuyruksuz tilki ne işe yarar?
Onun bunun maskarası olmaktan başka.
Yalvarmaya başlamış tilkicik:
Ne olur, kuyruğumu geri ver!
İnan olsun, toz olur giderim buralardan.
Bir daha ne sütünü içerim,
Ne de saldırırım tavuklarına.
Ant olsun, Nasuh tövbesi olsun ki
Hiçbir kötülüğe kalkışmam sana.
Neden geri vereyim, demiş kadın,
Bir bakraç sütümü içip bitirdin.
Ne olur, sütünün yerine süt bulayım!
Haydi ordan yalancı, sana kim süt verir ki!
İnan olsun bulurum,
Yeter ki sen kuyruğumu vermeye razı ol.*

*Kadın "eh" anlamına başını sallayınca,
Tilki koşmuş kırda otlayan ineğe.
Anlatınca baştan sona öyküyü, inek:
Olur, demiş, ama önce bir demet ot isterim.
Karnım doymayınca sütü nasıl veririm?
Tilki çayıra koşmuş, çayır da:
İçim yandı susuzluktan, demiş, su isterim!
Tilki tabanları kaldırdığı gibi dereye...
Dere de naza çekmiş kendisini:*

Bu sıra hiç yağmur yağmıyor,
Bulutlar uğramaz oldu buralara.
Nerdeyse kuruyup gideceğiz,
Bulutları razı et sen önce.

Tilki oraya koşmuş, buraya koşmuş,
Bir bulut görmüş gökyüzünde.
Varmış bulutun altına.
Bulut da kem küm etmiş:
Rüzgâr evden çıkmaz oldu,
Sen git rüzgâra yalvar hele.
Tilki bu kez de rüzgârın evine gitmiş.
Yalvar yakar onu dışarı çıkmaya razı etmiş.
Rüzgâr bulutu katmış önüne
Getirip derenin üstüne bırakmış.
Bulut dökmüş yağmurunu aşağı,
Dere keyiflenmiş, suyunu vermiş.
Tilki suyu çayıra vermiş, ot almış,
Otu ineğe vermiş, süt almış,
Sütü kadına vermiş, kuyruğu kurtarmış.

Dallanıp budaklanmasın bir kere işler,
Öyle karışır ki arap saçına döner.

(Ders Veren Türk Masalları)

ÇİFTÇİ İLE ÇOBAN

Bir köylü kadının iki oğlu varmış,
Biri çiftçilik eder, tarlalar onun.
Biri de çobanmış, davarlar önünde.

Akşam olunca ikisi de dönerlermiş eve.
Anaları, çiftçi olanın altına
Yumuşak minderler serermiş hopur gibi.
Çobana da kuru bir post atarmış.
Çoban bozulurmuş içinden anasına.
Bir gün vurmuş yüzüne,
Ana, demiş, niçin ayrıcalık ediyorsun?
Onun altına yumuşak minderler
Bana da kuru post seriyorsun!”
Oğlum, demiş ana, kusura kalma,
Ne yapayım, evimizin direği o,
Ağabeyin olmasa, ne yer, ne içeriz?
Sen otlu sulu derelerde kaval çalarak
Günü gün edip gidiyorsun.
O güneşlerde, rüzgârlarda kavrularak
Çift sürüp ürün kaldırıyor.

Çoban daha çok bozulmuş bu savunmaya,
Peki anacığım, demiş, bundan sonra
Ben çiftçilik edeyim, o da çobanlık!
Ağabey razı olmuş,
Sabah olunca
Yeni işlerine gitmişler ikisi de.
Akşam döndüklerinde eve
Bakmışlar ki bir köşede kaba minderler,
Öbür köşede kuru posteki.
Eski çoban, bir günlük çiftçi yani
Bakmış bakmış, çıkarmadan sesini
Gitmiş post üstüne atmış kendisini.

Kimi işler insana uzaktan kolay gelir,
Onun zorluğunu içinde olan bilir.

(Ders Veren Türk Masalları)

SEPET ÖRMEK

Yakın komşularmış tilkiyle kurt,
Birisi oyunbaz, hileci, kurnaz.
Öbürü zorba, yasa tanımaz.
“Şurda komşuyuz, iyi geçinmeliyiz” demez
Sık sık rahatsız edermiş tilkiyi.
Tilki katlanırmış kurdun yaptıklarına
Ama öcünü almayı da düşünürmüş hep.

Bir gün, önüne yığdığı çubuklarla
Sepet örmeye başlamış tilki,
Kurt, ona yavaş yavaş sokularak:
Ben de sana yardım edeyim, demiş,
Hiç sepet örmedim şimdiye değin.
Böylece yararlı bir sanat öğrenmiş olurum.
Hay hay, demiş tilki,
Sen de giriş bir yandan.
Ben dışından öreyim, sen de içinden ör.

Koyulmuşlar işe, örüp tamamlamışlar,
Ama içinde kalmış koca kurt sepetin.
Bağırmış çağırmış, gözdağı vermiş,
Yalvarıp diller dökmüş boşu boşuna.
Tilki aldırmamış saldırgan komşusuna,
Onu sepetin içinde hapsetmiş,

Böyle düşüncesiz yapılan işler,
Ya ayağa dolaşır, ya başa geçer.

(Ders Veren Türk Masalları)

İKİ KAMBUR

Saçma bir öykü, şimdi anlatacağım,
Ama siz içindeki anlama kulak verin:
Vaktiyle birisinde sayısız köylerin
Bir Kambur Ese ile bir Kambur Köse varmış.
Ese melekçe uysal,
Köse geçimsiz, aksi, bir baş belası.
Keçi gibi inatçı, şeytan gibi huysuz.
Siz beri gel deseniz o öte gider,
Siz bayram haftası deseniz,
O ille ambar tahtası der.
Neyse, biz sürdürelim öykümüzü,
Ese'cik bir gün değirmene gitmiş.
Kimsecikler yokmuş nasılsa,
Değirmenciyi bekleye bekleye
Karanlık gece gelip çatmış.
Derken ellerinde zilleri tefleri
Sökün etmez mi değirmen perileri.
"Çarşambadır Çarşamba" diye diye
Başlamışlar tek dizeli bir türküye.
Ese'ciği de alarak aralarına
Bir oyun tutturmuşlar cümbür cemaat.
Belki üç saat, belki dört saat...
Ese bir güzel uymuş onlara,
"Çarşambadır Çarşamba," diye tepinip durmuş.
Periler çok sevmişler Ese'yi,
Elbirliği ederek kamburunu almışlar,
Sabaha karşı savulup gitmişler.

Ese döndüğünde köye
Zor tanımışlar kendisini.
Civan gibi bir yiğit olmuş çünkü.
Köse duymuş olayı, koşup gelmiş,
Birer birer sormuş neler olup bittiğini.

Kendisi de hemen o akşam,
Tutmuş değirmenin yolunu.
Gece yarısı olunca periler,
Nazlanmadan sökün edip gelmişler.
Bu gece de "Perşembedir perşembe,"
Türküsüne ayak uydurmuşlar.
Şıkırdım havasında bir oyun tutturmuşlar.
Köse'yi de sokmuşlar halkaya,
Periler "Perşembedir Perşembe," derken
Köse "Çarşambadır Çarşamba,"
Demekte inat etmiş.
Periler bozulmuş bu ters gidişe,
Oyunu boşlayıp girişmişler işe,
Ese'den çıkardıkları kamburu alıp
Sarmışlar Köse'nin sırtına.
Sonra evli evine gitmiş, köylü köyüne.
Zavallı Köse iki kat kambur olmuş,
Zor bela dönebilmiş evine.

Gereksiz inatçılık ne kazandırır?
Dostları gücendirir, düşmanları artırır,
Her düşmanlıkta kör bir inatlaşma vardır.

(Ders Veren Türk Masalları)

FIKRALAR

Fıkralar güldürücü motifler içeren küçük öykücüklerdir. Toplumun her katında sık sık anlatılır. Fıkra anlatmak oldukça ustalık isteyen bir iştir. Uygun ses tonu, şive taklidi yeteneği ister. Fıkra anlatan kendisi gülmeden dinleyenleri güldürebilmelidir.

Fıkralar önemsiz gibi görünseler de toplumun yaşama bakışını, olayları değerlendirilişini, toplumsal ilişkilerdeki ölçüyü belirler. Bizdeki kadar hiçbir ülkede fıkra toplamına rastlanmaz. Bu da bizim neşeli, aydınlık yüzlü insanlar olduğumuzu ortaya koyar. Nasrettin Hoca'dan, Bekri Mustafa'dan, İncili Çavuş'tan, Çaylak Tevfik'ten bugüne durmadan fıkra üretildiğini görürüz. Bu halkaya son yıllarda yoğun olarak Temel fıkraları da eklenmiştir. Ayrıca mesleklerle ilgili fıkralar, örneğin öğrenci fıkraları, asker fıkraları, karıkoca fıkraları, doktor fıkraları fıkra toplamını zenginleştirmektedir.

Fıkraların kıssa'larla (fables'lerle) yakın benzerlikleri vardır. Kıssaların ders verme amacına karşın fıkralar güldürmeyi üstlenir. Çok sayıda fıkra güldürürken ince dersler vermekten de geri kalmaz. Nasrettin Hoca fıkralarının çoğu bu türdendir.

Fıkraların çocuklar için yazılması ustalık ister. Kısa, vurgulu, akıcı cümlelerle yazılmayı gerektirir. Koşuk fıkra yazımı da öyledir. Çok sayıda Nasrettin Hoca fıkralarını koşuk yazanlar oldu. Bunlardan henüz Orhan Veli'nin Nasrettin Hoca'sını aşan olmadı.

Fıkraları çocuklara sunarken kötü örnek olacak biçimde yanlış yorumlamamak gerekir. Hoca'nın kimi fıkrasında yorum yanlışlığı görülmektedir. Örneğin Doğuran Kazan öyküsü birçok kitapta şöyle anlatılıyor:

Hoca komşusundan ödünç bir kazan alır. Geri verirken içine küçük bir tencere koyar:

"Gözün aydın! Kazanın doğurdu," der.

Adam sevinir, Birkaç gün sonra Hoca aynı komşudan gene kazan alır. Adam kazanını istemeye geldiğinde:

" Kazanın öldü," der. Adam inanmayınca da:

“Doğurduğuna inanıyorsun da öldüğüne neden inanmıyorsun?” diyerek adamı uzaklaştırır.

Bu fıkranın böyle anlatılması Hoca’yı dolandırıcı durumuna düşürür. Hoca ikinci tencereyi aldatmak niyetiyle değil vermek zorunda kaldığı için vermiştir. Çünkü adam kazanını eline aldığında:

“Vah vah! N’olmuş bu kazana? Ezilip büzülmedik bir yanı kalmamış. Böyle de olmaz ki? Komşu malına böyle yapılmaz ki?” diye şirretlik etmiştir. Hoca da ona kazanın öldü diyerek gereken dersi vermiştir.

Fıkralar okumak için değil anlatılmak için var olmuştur. Fıkralar okullarda öğrencilerin anlatma, anlama, ana dilini düzgün konuşma, topluluk karşısında söz söyleme yeteneklerini geliştirmede önemli gereçlerdir. Özellikle dramatizasyon etkinliklerinde fıkralardan geniş ölçüde yararlanma olanakları vardır. Oyunlaştırma, taklitli konuşma, fıkraların dayandığı temel görüş ve düşünceleri belirleme ve tartışma gibi etkinliklerde fıkralar en uygun araçlardır.

Fıkraların incitici yönleri vardır. Görme özürlülerin yanında körlerle ilgili fıkralar, topalların yanında topallarla ilgili fıkralar, kamburların yanında kamburlarla ilgili fıkralar anlatmanın kabalık olacağı eğitimi, gene fıkraların yardımıyla verilebilir.

FIKRA ÖRNEKLERİ

BAŞINI PENCEREDE UNUTMASIN

Hoca’nın bir tanıdığı varmış. Çok konuşan birisi. Konuşurmuş ya, konuştuklarından hiç biri gerçekleşmezmiş. Hoca’ya nerede rastlarsa rastlasın:

“Aman hocam! Ellerinden öperim. Çok sevindim size rastladığıma. Çoktandır güzel yüzünüzü göremiyordum. Ne olur, bizim fakirhaneye çıkıp gelin bir gün. Çoluk çocuk bayram edelim.”

Hoca:

“Gelirim, gelirim” dermiş ya, işinden fırsat bulamadığından mı, yoksa gönlü istemediğinden mi, adamın evine uğramazmış hiç. Bir gün o evin bulunduğu sokaktan geçiyormuş. “Haydi” demiş içinden, “üç beş dakika oturup gönlünü alayım.”

Kapıya yaklaştığında adamın başı pencereden bir görünüp kaybolmuş. Hoca kapıyı açarak kendisini karşılayacağını sanmış. Ama ne kapı açılmış, ne de karşılayan olmuş. Gene de Hoca tak tak vurmuş kapıya. Adamın yerine karısı çıkmış karşısına.

“Kocamı arıyorsanız, evde yok, dışarı çıktı” demiş.

“Şöyle bir uğrayıp hatır soracaktım. Kendisine selamımı söyle. Bir daha dışarı çıkarken başını pencerede unutmasın.

DAYAN ALLAHIM!..

Bekri Mustafa gemiyle İstanbul'a dönüyordu. Hava birdenbire bozdu. Deniz coştukça coştu. Öyle ki gemi suyun üstünde adeta bir ceviz kabuğu gibi sallanmağa başladı.

Yolcular telaşa düştüler. Çoğu tüccardı bunların. Ellerini havaya kaldırıp yalvarmaya başladılar.

Allah'ım, bu fırtınadan sağ salim kurtulursam sana bir koyun kurban edeceğim.

Ey yüce Tanrım; şayet İstanbul'a sağ kavuşursam ahtım olsun, fıkaralara bir teneke zeytinyağı dağıtacağım.

Bu fırtınayı atlatırsak, zavallı fakirlere servetimin yarısını bağışlayacağım.

Zengin tüccarların, bu yakarılarını dinleyen Bekri Mustafa da ellerini havaya kaldırdı:

Allah'ım! dedi. Dayan! Tüccarlar sıkıştı, Tam alışveriş zamanıdır. Fırtınayı dindirme de adaklar çoğalsın, fakir fıkaraya gün doğsun."

(Bekri Mustafa'nın Latifeleri)

YEMEK BUĞUSU

Karnı aç yoksul bir adam bir aşçı dükkânının önünden geçiyormuş. Bakmış, tencerelerde yemeklerin buğuları tütüyor. İçeri girmiş. “Bir tabak yemeğin fiyatı nedir?” diye sormuş aşçıya. “Yüz liradır” demiş aşçı. Yoksulun cebinde bu kadar para nerede? Torbasından kuru bir ekmek parçası çıkarıp yemeklerin buğusuna tutarak yemeye başlamış. Ekmeği bitmiş. Dışarı çıkarken aşçı yakasına yapışmış.

“Sökül bakalım paraları! Bunca yemeğin buğusundan atıştırdın. Bedava mı sandın?”

Nereden bulsun parayı yoksulcuk. Ama aşçı zorbası bırakmamış. Sürükleye sürükleye mahkemeye götürmüş. Mahkemenin kadısı da Hocamız. İki tarafı da dinledikten sonra cebinden para kesesini çıkarmış. Adama doğru uzatarak şıngır mıngır sallamış.

“Ne sesidir bu?

Aşçının gözleri parlamış.

“Para sesidir efendim.”

“Al bu sesi git. Yemek buğusunun ücreti para sesiyle ödenir,” diyerek davayı sonuçlandırmış.

BAĞLI TAŞLAR

Hoca, kış kıyamet bir gün,
Bir köye yol düşürmüş.
Bir ayaz var ki, sorma,
Akan sular bile donmuş.
Köye adım atar atmaz
Bir köpek, at gibi iri,
Yaygara koparıp birden
Saldırıvermiş Hoca'ya.
Hoca gördüğü her taşı,
Kaldırıp atmak istemiş.
İstemiş ya donmuş taşlar,
Sökememiş hiç birini.
Neyse, köylüler görmüş de
Kurtarmışlar kendisini.
Hoca çıkışmış onlara:
"Ne ters insanlarsınız,
İti bağlayacak yerde
Taşları bağlamışsınız."

İÇİNDE GİTME

Rastlarsınız siz de bazı adamlar vardır,
Şu gepgeniş dünya onlara dardır.
Abuk sabuk şeylere pek inanırlar,
Kıl kadar dönmezler inatlarından.
Her yaptıklarını doğru,
Ve Tanrı buyruğu sanırlar.
Çıkarırlar size bin bir mesele,
Su duasız alınmalı mı ele?
Sabah ilk kez hangi gözü açmalı?
Hangi ayağı atmalı evden çıkarken?
Bir sürü saçmalıklar, falan filan.
İşte böyle davrananlardan biri,
Sabah sabah gelip Hoca'ya der ki:
"Hocam danışacak bir sorunum var,
Bugün göle girip yıkanacağım.
Tanrıyı memnun edebilmem için
Acep hangi yöne dönük durayım?"
Hoca'yı hafakan basar:
"Giysin" der, "ne taraftaysa o tarafa dön!
Göstermemiş kitap başkaca bir yön."

Şunu sorar bir gün bir başkası da:
Bilmiyorum, bir tabutun acaba
Önünden mi gideyim,
Yoksa arkasından mı?
Hangisi daha sevaptır sizce?
Hoca güler, der ki ona:
"Nerden gidersen git, içinde gitme!
Bütün mesele bu, sakın unutma!"

FİİL ÇEKİMİ

Öğretmen Türkçe dersinde fiil çekimini anlatıyordu. Dersin sonunda öğrencilere sordu:

“Gelmek fiilinin geniş zamanını kim çekimleyecek?”

Temel parmak kaldırdı:

“Öğretmenim ben çekimleyeyim mi?

“Elbette çocuğum.”

“Celeyrim, celeysin, cele.”

Arkada oturan Durak parmak kaldırdı:

“Öğretmenim, Temel yanlış çekimledi. Doğrusunu ben yapayım mı?

“Yap çocuğum!”

“Gelerem ha! Gelersen ha! Geler ha!”

GÖRGÜ KURALI

Babası oğlu Cemil’e görgü ve ahlak kurallarını anlatıyordu. Konuşmasını bitirince sordu:

“Sokakta giderken yanlışlıkla bir adamın ayağına bastın. Ne yapman gerekir?”

“Özür dilerim babacığım.”

“Adam senin bu davranışından memnun oldu. Çıkarıp beş lira uzattı. O zaman ne yaparsın?

“Öbür ayağına da basarım babacığım.”

BEN YORDUM ONİ

Temel bir lokantada kahvaltı yapıyormuş. Tabakta kalan tek zeytini bir türlü çatalla alamamış. Uğraşmış durmuş. Kendisini gözetleyen garson gelerek çatalı Temel’in elinden almış. Tek hamlede yakalayıp Temel’e uzatmış, Temel:

“Ben yormasaydım zor yakalardın oni,” demiş.

BİLMECE

Temel’le arkadaşları birbirlerine bilmece soruyorlarmış. Sıra Temel’e gelince:

“Saridur, kuridur, dalda asılidur, bilin bakalım bu nedur?” demiş.

Hiç biri bilemeyince Temel şöyle açıklamış:

“Da neden bilemedunuz? Her gün yediğimuz şeydur. Yani Hamsidur sorduğum.

“Bu nasıl hamsi öyle? Hiç hamsi sarı, kuru olur mu?”

“Olur olur” demiş Temel, “oni boyadum, güneşte de kurittum.”

“Peki boyadın, kuruttun anladık. Ama hamsinin dalda işi ne?”

“Oni da ben astım oriya. Bu da bilmecenin yanıltmacasıdır da.”

TEMEL TRENDE

Temel trenle yolculuk yapıyormuş. Kompartımanda kendisinden başka kimse yokmuş. Tren sarsıldıkça arkadan ensesine bir çivi batmaya başlamış. Epeyce sürmüş bu durum. Ensesi kan içinde kalmış. Bilet kontrolü için içeri giren memur Temel'i kanlar içinde görünce telaşla:

"Aman ne oldu böyle? Yaralandınız mı? diye sormuş. Temel:

"Yaralanmadum. Aha bu çivi akıttı kanımi."

"Madem çivi batıyordu neden kalkıp yanınızdaki boş yere oturmadınız?

"Oranın sahibi yok ki kimden izin alıp da oturayim?

TEMEL’İN TREN YOLCULUĞU

Temel trene binmiş. Biletçi gelmiş, biletini kontrol etmiş.
Senin biletin İstanbul’a. Bu tren Ankara’ya gidiyor, demiş.
Temel kendinden emin:
“Peçi, demiş, maçinist yanlış istikamete cittiğini piliy mi?”

TEMEL VE KRALİÇE ELİZABETH

Temel İstanbul'a gelmiş, geziyormuş. Bu arada beş dakikada bir top atılmaya başlamış. Merak edip birisine sormuş:

"Hemşerum bu top atişlari neyin nesi?"

"Kraliçe Elizabeth'in gelmesi sebebiyle top atışı yapılıyor."

Aradan yarım saat geçmiş. Hâlâ toplar güm güm patlayıp duruyor… Temel bir başkasına gene sormuş. Aynı cevabı alınca:

"Ula, yarim saattir bir kariyi vuramadilar mı daha?" demiş.

BEN PATATES OLMUŞTUM

Askerde kamuflaj yarışması varmış. Herkes çuvallara girecek, komutan gelip tekme atacak; onlar da hayvan sesleri çıkaracaklar… Komutan da beğenirse onaylayacak. Komutan birinci çuvala vurur:

“Hav hav hav!”

Komutan:

“Aferin” der, “köpek çuvalı”.

İkinci çuvala vurur:

“Miyav miyav!”.

Komutan gene beğenir. Böyle on, onbeş çuvala vurur. Hepsi de çok iyi taklit yaparlar. En son çuvala vurur, ses yok. Daha sert vurur gene ses yok. Öfkelenen komutan çuvalı iyice tekmeler. Gene ses yok. Açtırıp bakar ki içinde Temel var. Komutan öfkeyle bağırır:

“Tekmeledim de niçin ses çıkarmadın?”

“Ben patates olmuştum komutanim. Patates nasıl ses çıkarsin?”

İKİ CİMRİ

Çok cimri bir köylü vardı. Yakın köylerden birinde Lamba Ayağı adında kendisinden daha cimri bir adamın yaşadığını işitti. Onun yanına giderek tutumluluk hakkında bilgi edinmek istedi. Sabah sabah yola çıktı.

Lamba Ayağı yeni kalkmıştı. Karmakarışık saçlarını uzun tırnaklarıyla tarıyordu. Selamlaştılar. Köylü kendisini tanıttı.

“Seninle tanışmak, tutumluluk hakkında bilgilerimi genişletmek için geldim,” dedi.

El sıkıştılar. Lamba Ayağı sordu:

Kahvaltı ettin mi?”

“Etmedim.”

“Öyleyse seni davet ediyorum. Birlikte kahvaltı edelim. Yalnız evde bir şey yok. Çarşıya gidelim de birşeyler alalım.”

İki cimri şıpıtık terliklerini sürüye sürüye çarşı yolunu tuttular. Fırıncının önünden geçerken Lamba Ayağı:

“Ekmeğin nasıl” diye sordu.

“Eşsiz! Tereyağı gibi beyaz!”

Lamba Ayağı arkadaşına göz kırptı.

“Madem ki ekmeği tereyağına benziyormuş. İkisinin yerine sadece tereyağı alalım.”

“Hayhay!”

Doğruca tereyağcıya gittiler.

“Arkadaş yağın nasıl? Bir parça almak istiyoruz.”

“Bütün çarşıda benzerini bulamazsınız. Zeytinyağı kadar hafif.”

Lamba Ayağı yeniden konuğuna göz kırptı.

Tereyağından daha hafif olduğuna göre yalnız zeytinyağı alalım. Değil mi kardeşim.

“Elbette.”

Zeytinyağcı dükkânına uğradılar.

“Zeytinyağın iyi ise biraz alacağız arkadaş.”

“İyi de söz mü? Yağım pınar suyu kadar temiz ve durudur.”

Lamba Ayağı konuğunun omzuna bir şaplak vurdu:

“Budala olmayalım. Baksana, zeytinyağı sudan farksızmış. Biz de gider su içeriz.”

Çeşmeye giderek birer avuç su içtiler, Böylece kahvaltılarını yapmış oldular.

(Frederic MİSTRAL’den)

İSKOÇYALI FIKRASI

İskoçyalılar cimrilikleriyle tanınırlar. Bir İskoçyalı karısıyla uçak gösterileri yapılan bir yere gitmiş. Gösteri pilotu müşterilerini bindirerek uçağa havada taklalar attırıyormuş.

İskoçyalı, pilota gösterinin ücretini sormuş. Öğrenince:

“Çok pahalıymış,” demiş, “ben binemeyeceğim.”

Pilot demiş ki:

“Seni ve eşini bedava bindireyim. Yalnız uçak taklalar atarken imdat diye çığlık koparırsan para alırım.”

İskoçyalı kabul etmiş. Uçak havada sayısız taklalar attığı halde hiç sesini çıkarmamış. Yere indiğinde pilot:

“Bravo, demiş. “Çok cesurmuşsun. O kadar takla attırdığım halde hiç sesini çıkarmadın.”

İskoçyalı:

“İlk takladа karım aşağı düşünce az kalsın bağırıyordum ama kendimi tuttum,” demiş.

ŞİİR

Şiir geniş kapsamlı bir sözcüktür. Genellikle ölçülü uyaklı her yazıya şiir denilmektedir. Ölçülü, uyaklı yazı türüne **koşuk** (manzum yazı) demek daha uygundur. Çünkü her koşuk yazı şiir niteliği taşımaz. **Ölçü, uyak** bir yazıyı şiir yapmaya yetmez. Aynı konu üstüne yazılmış şu iki koşuğu okuyalım:

1

Vagonlar oda oda
Dizilirler art arda.
Lokomotiftedir iş,
Dinlemez iniş yokuş

Sürükleyip götürür,
Pek büyük bir iş görür.
Taşır insan ve hayvan
Geçer dağdan ovadan.

2

Nereye bu gece vakti,
Güzel tren, garip tren?
Düdüğün pek acı geldi,
Hatıra neler getiren.

Çok mudur mendil sallamam,
Her yolcu az çok aşinam.
Haydi yolun açık olsun,
Geçtiğin köprüler sağlam,
Tüneller aydınlık olsun.

Bunlardan ilki yalnızca koşuktur. Sadece ölçülü uyaklı bir yazıdır. Şiir olarak hiç bir değeri yoktur. Tren hakkında düzyazı ile de anlatılabilecek bilgi kırıntılarını koşuk olarak vermektedir. İkincisine gelince güçlü ahengi,

duygu yükü ve çağrışımlara açık imgelem gücü ile başarılı bir şiir sayılabilir.

Şiir nedir? Nasıl tanımlanabilir? Bir koşuk yazının şiir niteliği taşıyıp taşımadığını anlamak belki daha kolaydır ama şiirin ne olduğunu tanımlamak oldukça zordur. Hemen her büyük ozanın kendi şiir anlayışını yansıtan bir şiir tanımı vardır. Bunlar çoğu zaman birbirine karşıt da düşebilir. Tanınmış ozanlarımızdan **Ahmet Haşim,** Piyale (1928) adlı şiir kitabının önsözünde şiiri şöyle tanımlar: "Ozanın dili düzyazı ile anlaşılmak için değil fakat duyulmak üzere doğmuş, musiki ile söz arasında, sözden fazla musikiye yakın aracı bir dildir."

Ahmet Haşim'e göre şiirde anlam, anlaşılmak, açıklık önemli değildir. Şiirde önemli olan müzik, yani ahenktir. Bu ahengin yardımıyla okuyucuya duyurabilmektir. Haşim, şiirin belirsizlik içinde olmasını, kesin bir anlam söylememesini bir kusur saymaz, aksine şiirin güzelliğini tamamladığına inanır.

Şair Orhan Veli Kanık ise **Garip** (1941) adlı şiir kitabına koyduğu açıklama yazısında, şiirde müziğe karşı çıkar. Müziğin ayrı bir sanat olduğunu söyler. Ayrıca şiirde uyağa, ölçüye, her türlü söz sanatlarına hiç gerek görmez. Şairane söyleyişin terk edilmesini ister. Ona göre şiir süssüz ve yalın olmalıdır. Söylenişindeki eda şiiri şiir yapmaya yeterlidir. Başka yardımcı öğelere gerek yoktur.

Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, hangi anlayıştan yola çıkılırsa çıkılsın, şiiri düzyazıdan ayıran söyleyiş biçimidir. "Şiir öyle bir şeydir ki, kelime çıkardın mı, hatta kelimenin yerini değiştirdin mi, büyüsü bozulur, sihri kaçar." (Cahit Sıtkı Tarancı)

Şiirde ölçü ve uyak yardımcı bir öğedir. Yukarda da kısaca belirttiğimiz gibi ölçü ve uyak kullanmadan da şiir yazılabilir. Son dönem Türk şiirinde ölçü ve uyağa pek az yer verilmektedir. Bir yazının şiir sayılabilmesi, etkili bir sesi, okuyanda güzel duygular ve çağrışımlar uyandıran bir iç yapısı ve zenginliği olmasına bağlıdır.

Çocuk şiiri

Büyüklere özgü şiirlerde aranan özellikler çocuk şiirlerinde de aranması gereken niteliklerdir. Çocukların okuyabileceği şiirler fazla soyutlanmamalı, simgelere boğulmamalıdır. Konular çocuğun yaşamına, gelişim çağına, iç ve dış dünyasına uygun seçilmelidir. Çocuk çok zengin ve alabildiğine renkli bir düş dünyasında yaşar. Çocuk doğada çiçekleri, ağaçları, kuşları, böcekleri görür ve sever. Ama şiirlerde anlatılmış çiçekleri, ağaçları, kuşları, böcekleri daha çok sever. Doğada gördüğü bir çiçek çocuk için bir algıdır. Salt bir görüntüdür. Ölü bir nesnedir. Şiirde anlatılan çiçek ise canlıdır. Konuşur, rengini, kokusunu, güzelliğini sözcüklerin ahenkli ve çağrışımlı diliyle duyurur. Duyurmakla da kalmaz yaşatır. İç dünyasına mal eder. Şiirde okuduğu çiçeği sever. Ne var ki, gerçekte bu sevgi sanal bir sevgidir. Kendisine hazlar tattıran şiirdeki çiçek papatya ise çocuk kırda papatyayı gördüğü zaman şiirdeki papatyanın verdiği hazzı ve hoşluğu duymaz. Bu durum, okuduğu bir şiirin çocuğu eğitsel yönde etkilemediğini göstermez. Okunan şiirlerdeki nesneler, bilinç altında saklı kalır. Çocuk büyüdükçe, bilinçlendikçe gerçek doğanın farkına varır. Vaktiyle kendisine coşkulu anlar yaşatan papatyaya bu kez başka bir gözle bakar. Artık ona doğayı, çiçekleri sev diye buyurmanın gereği yoktur. Doğayı anlamaya, sevmeye, korumaya çoktan hazırdır. Burada şiir geniş bir açıda edebiyatın doğurduğu sonuçlarla buluşur. Edebiyat insanları olumlu yolda etkiler, insanlaştırır. Edebiyatın en etkili dallarından biri olan şiire, özellikle çocuk şiirine önemsiz bir türmüş gibi bakılamaz.

Çocuklar için çok değişik amaçlar gözetilerek şiirler yazılmaktadır. Eğitimde müziğin nasıl önemli bir yeri varsa müzikle iç içe olan şiir de aynı ağırlıkla yerini bulmaktadır. Didaktik bir niyet taşımaksızın çocukların iç dünyalarına seslenen lirik şiirlerin yanında, belki bunlardan daha çok, bir şeyler öğretmek, bir şeyler kavratmak için kanatları çok geniş bir temalar yelpazesinde yazılmış şiirler kitapları doldurmaktadır. Elbette bu tür şiirlerin büyük çoğunluğu öğretici olmanın ötesinde bir değer taşımazlar.

Böyle olmakla beraber öğretici, didaktik şiirlerin çocuk edebiyatında bir yeri olmayacak mı? Didaktizm yalnız çocuk yazınında değil bütün yazınsal türlerde dışlanmaktadır. Aslında dışlanan çığırtkan, anlatımı sekteye uğratan

ve bilmişlik kokan anlatılardır. Bütün yazınsal türlerde iyi sindirilmiş, kumaşın dokusuna iyi uydurulmuş bir didaktizm vardır. Her roman, her öykü, her şiir okuyucusuna bir takım değerler katar, yüksek sesli olmayan bilgiler öğretir. Okul şiirlerine bu gözle bakıldığında çocuk edebiyatının dışına kovalamanın doğru olmayacağı ortadadır. Öyle okul şiirleri var ki bunlar yıllarca öğrencilere, gençlere heyecan, yurt sevgisi aşıladı. Bilgilerini, güvenlerini, sezgilerini geliştirdi. Örneğin 1950 yılına kadar Necmettin Halil Onan'ın **Bir Yolcuya** başlıklı şiiri okullarda, toplantılarda okunageldi. 1950'den sonra aynı konuda yeni şiirler çıktı. Arif Nihat Asya'nın **Bayrak**, Orhan Şaik Gökyay'ın **Bu Vatan Kimin** başlıklı şiirleri hâlâ okullarda, toplantılarda, törenlerde en çok okunan şiirler oldu.

Öğretici çocuk/okul şiirleri şiirsel nitelikler taşıyorsa, ustaca söylenmişse, çok okundukları, fazla yaygınlaştıkları için yazın dışında tutulabilir mi?

Didaktik nitelikteki şiirleri çok kolay yazan şairlerin sayısı çoksa da aslında bu tür şiirler, çok zor yazılır, zor başarılır. Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir temayı basma kalıp söyleyişle biçimlendirmek kolaydır. Bir değer taşımaz. Bunu zaten herkes yapabilmektedir. Ama aynı konular şiirsel bir tatla, özgün bir biçimlemeyle söylenirse elbette bir değer ifade edecektir.

Çocuk şiiriyle çocukluk temasını işleyen şiirler

Çocuk şiiri çocuklar için, çocuklar okusun diye yazılan şiirlerdir. Birçok derleme çocuk şiiri kitaplarında çocuk şiiri ile çocukluk temasını işleyen şiirlerin karıştırıldığı görülmektedir. Şair 'çocukluğum' diye kendi çocukluğunu anlatıyor. Ya da çocukluk dünyasını değişik yönlerden değerlendiriyor, yorumluyor. Çocuk şiiri bir has şiirdir. Çocuğu ilgilendirir. Güzel bir şiiri okuyan çocuk, kuşların, kelebeklerin uçuştuğu çiçekli bir bahçeye girmiş gibi olur.Bir daha, bir daha okumak ister. Şiirin salt çocuklar için yazılmış olması, çocuk şiirini kısıtlamaz, daraltmaz, yoksullaştırmaz. Büyükler için şiirin boyutları ne kadar genişse çocuk şiirinin kanatları ondan da geniştir. Seçkiler düzenlenirken içinde çocukluk kavramları geçiyor diye, onları ilgilendirmeyen şiirlerin, seçilmemesi gerekir.

Bir çok derlemede görülen bu karıştırma, MEB'lığının 1993 yılında yayınladığı salt çocuk şiirlerini içeren bir kitapta fazlasıyla görülmektedir. Kitapta çocuk şiirinden fazla **çocukluk** şiiri yer almıştır:

Ne oldu çocukluğum?
Köşelerinde nefes nefes koştuğum odalar?
Ortalarında tahta at koşturduğum
Geniş sofalar?
Sofalarda gizli yuvalarım, gizli yerlerim
………………………..
Çocukluğum, çocukluğum,
Uzakta kalan bahçeler.
O sabahlar, o geceler,
Gelmez günler çocukluğum.
Çocukluğum, çocukluğum…
Gözümde tüten memleket.
Artık bana sonsuz hasret,
Sonsuz keder çocukluğum.
……………………………
Şunlar kardeşlerimdir üzüm salkımı gibi

Ve şu çocuk da ben…
Ya Hazreti Hamza olmak istiyordum,
Ya da Battal Gazi
Bu toplu resim çekilirken
Sanırsınız ki Ülker yıldızı doğmuş
Bu aile
Bir resimde birlikteyken
Çocuktun
Dilinde en masum şarkılar vardı
Saçlarının çözüldüğü yerde
Mevsim bahardı
…………………………
Biz kırküçün çocukları,
Dünyaya ağıtsız geldik
Ve yorgun askerlerle müjdeler getirdik.
Ölümün üstüne beyaz bulutlar,
Işıksız göklere ışık getirdik,

Bunlar çocuk şiiri değil. İçinde çocuk sözcüğü ya da çocukluk özlemi geçen şiirler…

Çocuk şiirinde ölçü

Çocuk şiirlerinde ölçü ve uyaktan çok içerik ve biçimleme önemlidir. Bununla birlikte çocuklar ölçülü ve uyaklı şiirleri daha kolay ezberleyip akıllarında tutabiliyorlar. Bu nedenledir ki ölçüye, uyağa karşı duyulan aşırı öteleme yerinde değildir. Güzel yazılmak koşuluyla serbest ölçüyle de, hece ölçüsüyle de, hatta aruz ölçüsüyle de çocuk şiiri yazılabilir.

Ölçüyle şiir yazmak büyük ustalık ve yetenek ister. Uyaklara uygun düşsün diye boş, yapay, renksiz dizelerin alt alta sıralanması şiiri doğmadan öldürür. Türk halk şiirinin yapay uyaklarla, doldurma dizelerle nasıl öldürüldüğü ortadadır. Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan gibi birkaç ozan dışında binlercesi bir varlık gösterememiş, sönük, ışıltısız, birbirinin tıpkısı şiirler söylemişlerdir. 17. yüzyılda başlayan Divan şiirine özentinin yanında, önceden saptanmış uyakların üstüne yapay dizelerin doldurulması bir gelenek halinde sürüp gidince bu sonuç doğmuştur. Bu başarısızlık ölçüde değil, şiiri anlama ve oluşturma biçiminden kaynaklanmaktadır. Halk şiirinin renksizliğine, titreşimsizliğine karşın halk türküleri gerçek şiir öğeleriyle doludur. Oysa türkülerimiz de halk şiiri giysisiyle görünmekte, aynı ölçüyle ölçülenmektedir.

Güzel şiir okumak

Bir topluluk içinde etkili bir konuşma yapmak kadar şiir okumak da ustalık isteyen bir iştir. Güzel şiir okuyan bir insan, çevresini etkilediği gibi, okuduğu şiirlerin anlaşılıp sevilmesini de sağlar. Şiirlerdeki ses ve anlam güzelliklerini iyi bir okuyucunun yardımıyla daha kolay kavrarız. İyi şiir okuyucusu olabilmek her şeyden önce bir eğitim işidir. Şiir dünyasına yabancı bir kişiden güzel şiir okuması beklenemez. Şiirin yapısını, hangi ölçülere uyularak yazıldığını bilmeyenler elbette başarılı şiir okuyucusu olamazlar.

Okullarımızda güzel şiir okumak, Türkçe dersi programlarında yer alan bir konudur. Topluluk içinde şiir okurken nelere dikkat edilmeli?

Bir şiiri güzel bir biçimde okuyabilmek için onu daha önce okuyup anlamını kavramak gerekir. Hatta ezberlenir, topluluk içinde ezbere okunursa dinleyenlerde daha olumlu bir etki bırakır.

Okunacak şiirler titizlikle seçilmelidir. Herkesin bildiği, basma kalıp hale gelmiş manzumeler okunmamalıdır. Özellikle yeni yazılmış şiirler bulunmalıdır. Daha eski şiirler okunacaksa özgün olmalarına, herkesin ağzına düşmüş bulunmamalarına özen gösterilmelidir.

Hece ölçüsü ile yazılmış şiirler okullarda genellikle çok kötü bir biçimde okunmaktadır. Dizelerdeki duraklar gereksiz yere abartılmakta, pek aşırı biçimde vurgu yapılmaktadır. Örneğin:

Biziz istiklâl için kahramanca cenk eden,
Sakarya boylarında kılıç oynatan biziz.
Ölüm saçan nefesi tâ şarktan garbe giden
Ateşten gülleleri düşmana atan biziz.

Bu şiir 7+7 duraklıdır. Alabildiğine yüksek sesle ve duraklarda durularak okunursa dan dan dan diye davul çalmaktan farkı kalmaz:

Biziz istiklâl içinnn..... kahramanca cenk edennn....

Sakarya boylarındaaa.... kılıç oynatan bizizzz...

Heceli şiirlerde dizelerdeki duraklar mutlaka durulmak için değil, ölçünün bir özelliğidir. Andığımız iki dizeyi, duraklarda durarak okumak yerine, **anlam kümeleşmesi** yaparak ve bağırmak yerine tatlı ve etkili bir sesle okumak gerekir:

Biziz, istiklâl için, kahramanca cenk eden

1 2 3

Sakarya boylarında kılıç oynatan biziz

4 5

Görüldüğü gibi bu iki dizede beş anlam kümesi yapılabilir. Okurken bu kümelerin sonunda durulmalıdır. Şiirdeki ölçüden kaynaklanan doğal duraklarda durmak, üzerine basarak okumak, şiirin hem anlaşılmasına engel olur, hem de dinleyenler üzerinde çok kötü bir etki bırakır.

Aşağıdaki şiir duraksız hece ölçüsüyle yazılmıştır:

Nerden bu geliş! Yüzün gözün somun
Gibi şiş, üstün başın sırsıklam.
Dışarda yaralı bir çakal gibi
Uluyan orman ve kudurmuş, oynak
Bulutların toprağa çivi gibi

Çaktığı yağmur. Gel otur lambanın
Aydınlığına, çek mangalı ısın.

(Oktay Rifat)

Bu şiir, dize sonlarında durularak okunursa anlaşılmaz. Dize dize değil, anlam bütünlüğünü gözeten cümleler halinde okunduğunda dinleyenlerde yankı bulabilir. Ayrıca “Nerden bu geliş” derken şair bir soru sormak amacında değildir. Hayret içindedir. Okunurken bu hayret ve şaşkınlık duygusu yitirilmemelidir:

Nerden bu geliş! Yüzün gözün somun gibi şiş.

1 2

Üstün başın sırsıklam Dışarda

3 4

yaralı bir çakal gibi uluyan orman

5

Ve kudurmuş, oynak bulutların toprağa

6 7

çivi gibi çaktığı yağmur

7

Gel otur lambanın aydınlığına

8

Çek mangalı, ısın.

9 10

Ses tonunu ayarlamak başarılı şiir okumanın ilk koşuludur. Şiirdeki anlam örgüsüne göre sesi yükseltmek, alçaltmak, yumuşatmak, tatlılaştırmak ya da sertleştirmek gerekir. Bu konuda en çok dikkat edilecek noktalardan birisi de yapmacık bir tavır ve ses tonundan kaçınmaktır. İşe yapmacıklık karışırsa en güzel bir şiir bile tatsız tuzsuz bir duruma düşer.

Şiir koroları

Uygun şiirleri koro biçiminde okumak güzel bir etkinliktir. Sınıf içindeki etkinliklerde, salonlarda düzenlenen toplantılarda koro uygulamaları yapılabilir. Koro ile başarılı biçimde okunan şiirler dinleyenleri etkiler.

Koro çalışması daha önceden hazırlanmayı gerektirir. Seçilecek öğrenciler okuyacakları bölümleri ezberlemeli, uyumlu bir şekilde okuyabilmeli, arkadaşlarına ayak uydurmalıdırlar. Seçilen şiirin koro çalışmasına uygun yapıda olması gerekir. Cahit Külebi’nin oratoryo olarak da bestelenen Atatürk Kurtuluş Savaşında başlıklı uzun şiiri hareketli bir koro ile okunmaya çok uygundur.

Aşağıdaki Vatan Bölünmez şiiri de koro ile okunabilir. Sekiz bölümden oluşan şiirin koro düzeni şöyle yapılabilir: BİRİNCİ BÖLÜM: Bir kız öğrenci, İKİNCİ BÖLÜM: Bir erkek öğrenci, ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Dört kız öğrenci, DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Dört erkek öğrenci, BEŞİNCİ BÖLÜM: İki kız öğrenci, ALTINCI BÖLÜM: İki erkek öğrenci, YEDİNCİ BÖLÜM: İki kız, iki erkek öğrenci, SEKİZİNCİ BÖLÜM: Hepsi birden.

VATAN BÖLÜNMEZ

1. Vatan,
Doğduğumuz yerdir,
Besler,
Büyütür bizi.

2 Vatan
Bizim olan toprak,
Bin yıldır
Göklerden inmedi
Ay yıldızlı al bayrak.

3 Adı Türkiye,
Bin yıldır ses oldu, soluk oldu,
Nice destana
Nice türküye

4 Vatan,
Hanlardır, hamamlardır,
Köprülerdir, saraylardır,
Limanlardır,
Uğultulu ormanlardır,
Ulu ulu camilerdir,
Üstümüzde mavi gök,
Altımızda yağız yerdir.

5 Vatan,
Toros, Ağrı, Karadeniz dağlarıdır,
Dağlarımızın karlarıdır,
Erciyes'in yaralarıdır,
Atalarımızın mezarlarıdır.

6 Vatan,
İstanbul'dur, Ankara'dır,

İzmir'dir, Hakkari'dir,
Gurbet türküleridir,
Bozkırlarımızı yalnız bırakmayan
Kavaklardır söğütlerdir,
Atalarımızın verdiği öğütlerdir.

7 Vatan,
Genç kızlarımızın
Kınalı parmaklarla dokuduğu
Halılardır, kilimlerdir,
Yazmalarını süsleyen
Gümüşlerdir, simlerdir,
Bülbül gibi şakıyan dillerdir,
Konya'da etli ekmek,
Isparta'da güllerdir

8 Vatan,
Onurumuzdur,
Gururumuzdur,
Kimselere verilmez.
Aklından hiç çıkarma şunu:
Kavun karpuz bölünür,
Vatan bölünmez.

Hasan Lâtif SARIYÜCE

ŞİİR ÖRNEKLERİ

BESİNLER

Artık dişiniz çıktı der
Süt vermez cici anneniz
Alır kucağına sever
Toprak, ikinci anneniz

Besler bizi binbir öğün
Yemişler sebzeler hergün
Beni yanına götürün
Toprak ikinci anneniz

Hepsinde bir türkü bir ses,
Buğday, dut, kiraz, patates
Hadi bana bir kavun kes
Toprak ikinci annemiz.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

YILDIZ UÇURTMA

Annem
Hadi tek başına
Uyu bakalım der geceleyin
Görmeden
Elimdeki pır pır
Uçurtmayı.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

İLK SÖZÜ ANLAMAK

Öğretmenin dediği
Değerken
Yüzümüze bizim
Güler gibiyiz anne.

Öğretmenin dediği
Değerken
Ta içimize bizim
Susmuş türküler gibiyiz anne.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

ANNEM DER Kİ

Uyurken
Uçarmış gözlerim
Gökyüzü olurmuş

Uyurken
Uçarmış ellerim
Ağaç olurmuş.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

SARI TÜY

Kuşun biri yok
Benden mi ayrılmış
Senden mi ayrılmış
Belli değil ki

Kuşun biri yok
Çağırsam mı gelir
Sussam mı gelir
Belli değil ki

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

ANNE

Uyusun da büyüsün
Derdin, büyüdüm anne.
Bana o ak sütünden
Verdin, büyüdüm anne.

Uykuma yıldızları
Serdin, büyüdüm anne.
Anne güzelliğine
Erdin, büyüdüm anne.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

BALONLAR

Gök sapsarı bir balon
Aydede'den yuvarlak.

Gök yemyeşil bir balon
Kimin elinden kopmuş?

Gök kırmızı bir balon
Güneş doğarken işte.

Gök masmavi bir balon
Hepimiz içindeyiz.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

YEMİŞLER

Elmalar çok tatlıdır
Sarısı ekşi biraz.
Üzüm bizi ısıtır
Kırmızı bir su kiraz

Vişne, kamaşır dişim
Ellerimi boyar dut
Ama benim yemişim
Altın damlası armut

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

OYUN

Oynasak
Biri yıldız olsa
Biri ben olsam

Oynasak
Gelse gecenin biri
Çağırsak gündüzün birini
Biri ben olsam

Oynasak
Alsam yeni doğan çocuğun sesini
Götürsem
Yıldızın birine

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

ÇOCUKLARA

Dünyayı verelim çocuklara
Hiç değilse bir günlüğüne
Allı pullu bir balon gibi verelim
Oynasınlar
Oynasınlar türküler söyleyerek
Yıldızların arasında
Dünyayı çocuklara verelim
Kocaman bir elma gibi verelim
Sıcacık bir ekmek somunu gibi
Hiç değilse bir günlüğüne doysunlar
Dünyayı çocuklara verelim
Bir günlük de olsa öğrensin
Dünya arkadaşlığı…
Çocuklar dünyayı alacak elimizden
Ölümsüz ağaçlar dikecekler

Nazım Hikmet

KIZ ÇOCUĞU

Kapıları çalan benim
Kapıları birer birer.
Gözünüze görünemem
Göze görünmez ölüler.

Hiroşima'da öleli,
Oluyor bir on yıl kadar.
Yedi yaşında bir kızım,
Büyümez ölü çocuklar.

Saçlarım tutuştu önce,
Gözlerim yandı kavruldu.
Bir avuç kül oluverdim,
Külüm havaya savruldu.

Benim sizden kendim için
Hiçbir şey istediğim yok.
Şeker bile yiyemez ki
Kâğıt gibi yanan çocuk

Çalıyorum kapınızı
Teyze, amca, bir imza ver.
Çocuklar öldürülmesin
Şeker de yiyebilsinler.

Nazım Hikmet

BUGÜN PAZAR

Bugün Pazar
Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.
Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün
Bu kadar benden uzak
Bu kadar mavi
Bu kadar geniş olduğuna şaşarak
Kımıldanmadan durdum.
Sonra saygıyla toprağa oturdum,
Dayadım sırtımı duvara.
Bu anda ne düşmek dalgalara,
Bu anda ne kavga,
Ne hürriyet,
Ne karım.
Toprak, güneş ve ben…
Bahtiyarım.

Nazım Hikmet

KÖROĞLU

Sırmalı Çepkeni attı koluna,
Tek elle dizgini gerdi Köroğlu.
Tozlarla atılıp dağın yoluna.
Yeşil muradına erdi Köroğlu.

Dağlar, omuz omza yaslanan dağlar,
Sular kararınca paslanan dağlar,
*Azatlık yolunda rastlanan da*ğlar:
Bu dağlara gönül verdi Köroğlu.

Dağların ardında kalınca çile,
Köroğlu yeniden gelmişti dile:
Ak saçlı anadan geçilse bile,
Dağlardan geçilmez derdi Köroğlu.

Necip Fazıl KISAKÜREK

ÜÇ ATLI

Karşı yoldan üç atlı,
Bir kuş gibi kanatlı,
Geliyor köye doğru.

Çepkeni kola atmış,
Sağ elini uzatmış,
Üçü de göğe doğru.

Bir bulut olmuş rüzgâr,
Heyecandan başaklar,
Tutmuş nefeslerini.

Sıra dağlar inliyor,
Kalbi diye dinliyor,
Çelik nal seslerini.

Sürün atlılar, sürün!
Beni alın götürün,
Bu yerde pek yalnızım.

Demeyiniz, bu da kim?
Öyle diyor ki, içim,
Candan aşinanızım…

Necip Fazıl KISAKÜREK

SERÇE

Çamaşır asılı ipte
Duran küçük serçem
Bana acıyarak mı bakıyorsun?
Halbuki ben güneşin
Ve ilk beyaz yaprakların altında
Senin uçuşunu seyredeceğim

Melih Cevdet ANDAY

AZİZ BÖCEK

Karıncalar atlara binmiş
Arılar bal yapıyor kovanda

Bir sağır dünya üzeri
Herkes kendi avında

Sen sadece şiir yaz
Aziz böcek
Ağustos böceği

Orhon Murat ARIBURNU

GÜZEL

Bir gölün üstüne bir bulut düşmüş
Amanın bulut ne güzel
Göl ne güzel

Bir dalın üstüne bir kuş konmuş
Amanın kuş ne güzel
Dal ne güzel

Yar ne güzel
Sen ne güzel
Ben ne güzel

Mehmed KEMAL

SERÇELEME

Çok oldunuz be serçeler
Kapatırım şimdi kapıyı
Dedim
Dinlemediler beni
Ben de kapatmadım kapıyı
Varsın dinlemesinler

Can YÜCEL

YAVRU TAY

Babamın desteğiyle
Bir gün girdim yarışa,
Hem de birinci oldum
Dörtnala koşa koşa.

Kupamı alıyorken
Kişnedim: - Hi hi hii!
Bu kadar at içinde
Benim babam bir dâhi!

Bestami YAZGAN

SOĞAN

Nice anne bilirim
Mutfaklarda ağlayan.
Bu olayın suçlusu,
Benim, ben, kuru soğan!

Cezamı çekmek için
Tavalarda yanarım,
Sonra uçar kuş gibi
Her yemeğe konarım.

Bestami YAZGAN

SEVGİ KANATLI

Çikolatayı
Ve yaş pastayı,
Ne çok severim.
Petekli balı,
Şu portakalı,
Ne çok severim.

Tombul fıstığı,
Çıtır fındığı,
Ne çok severim.
Tatlı mı tatlı,
Sevgi kanatlı,
Güzel annemi
En çok severim.

Bestami YAZGAN

ALFABE TEKERLEMELERİ

Alfabe bahçesini
Aydınlatan güneşiz,
Birbirini çok seven
Yirmi dokuz kardeşiz.

El ele tutuşunca
Hemen oluruz hece,
Siz bizleri hem yazın
Hem okuyun güzelce.

Bestami YAZGAN

YILDIZ DAĞI

Gelmiş iken bir habercik sorayım
Niçin gitmez yıldız dağı dumanın
Gerçek erenlere yüzler süreyim
Niçin gitmez yıldız dağı dumanın

Alçağında al kırmızı taşı var
Yükseğinde turnaların sesi var
Ben de bilmem ne talihsiz başı var
Niçin gitmez yıldız dağı dumanın

El ettiler turnalara kazlara
Dağlar yeşillendi döndü yazlara
Çiğdemler takınsın söylen kızlara
Niçin gitmez yıldız dağı dumanın

Pir Sultan ABDAL

ELLER BİZİMDİR

Kalktı göç eyledi Avşar elleri
Ağır ağır giden eller bizimdir
Arap atlar yakın eyler ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Elimizde kılıncımız kirmani
Taşı deler mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir.

Dadaloğlu yarın kavga kurulur
Öter tüfenk davulbazlar vurulur
Nice koç yiğitler yere serilir
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir

Dadaloğlu

SELAM OLSUN!

Benden selam olsun Bolu beyine
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcırtısından kalkan sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir.

Düşman geldi, tabur tabur dizildi
Alnımıza kara yazı yazıldı
Tüfek icad oldu mertlik bozuldu
Eğri kılınç kında paslanmalıdır.

Köroğlu düşer mi yine şanından
Ayırır çoğunu er meydanından
Kırat köpüğünden, düşman kanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır.

Köroğlu

BAHAR GELDİ

Hoş geldin, safa geldin bahar!
Sen geldiğin için çiçek açtı
Bahçelerde tüm ağaçlar.
Leylekler yuvasına döndü,
Toprak ısındı uyandı karıncalar,
Çoluk çocuk yollara döküldü…
Bahar, öyle belli ki geldiğin,
Papatya papatya kokuyor kırlar,
Acısını çıkarıyor kış günlerinin
O renk renk uçurtmalar!
Artık keyfi yerinde gökyüzünün,
Memnun evlerden, bahçelerden.
Bir hafiflik var üstümde bugün,
Kuş gibi uçmak geliyor içimden.

Şükrü Enis REGÜ

GEMİCİLER

Biz denizin çocukları şen gemiciler,
Fırtınalı, sessiz enginleri severiz.
Hayatımız köpürmüş dalgaya benzer,
Rüzgârların ninnisiyle uyur kalbimiz.

Sular tanır ay yıldızlı bayrağımızı
Güneş ufka gömülürken bizi selamlar,
Dua eder arkamızdan bir denizkızı,
Gözlerimiz enginlerde düşmanı arar.

Ah!.. Ölünce gömsünler dalgalara bizi,
Gönül ıssız, fırtınalı bir umman ister,
Tarihlere bırakırız hayalimizi,
Biz denizin çocukları şen gemiciler…

Yusuf Ziya ORTAÇ

OKUL DEDİĞİN

Okul dediğin ne ki?

Siz yoksanız;
Bir kara tahta,
Bir ıslak tebeşir!

Okul dediğin şu ki:
Siz varsanız;
Bir beyaz tahta,
Bembeyaz tebeşir!

Yusuf DURSUN

BİTMİYOR

Dondurmamı
Yiyorum,
Yiyorum,
Bitiyor.

Gazozumu
İçiyorum,
İçiyorum,
Bitiyor.

"Anneciğim,
Seni çok seviyorum!"
Diyorum,
Diyorum,
Bitmiyor!

Yusuf DURSUN

BENİMLE YAŞIT DEDEM

Benim dedem, nur dedem,
Her gün bizde dur dedem.
Sen gelince doluyor
İçime huzur dedem.

Kel dedem, keltoş dedem,
Yüreciği kuş dedem.
Kucağına gömülüp
Uyuması hoş dedem.

Gül dedem, pamuk dedem,
Gözleri yumuk dedem.
Taşı bile güldürür,
Her şeyi komik dedem.

Şeker dedem, bal dedem,
Her gün bizde kal dedem.
Senin tatlı dillerin
En güzel masal dedem.

At dedem, taşıt dedem,
Rüzgâra eşit dedem.
Dişi dökülmüş ama,
Benimle yaşıt dedem!

Yusuf DURSUN

EĞER BENİM İLE

Eğer benim ile gitmek dilersen
Çayır çimen yürüsün de gidelim
Yel vursun erisin dağların karı
Yollar çamur kurusun da gidelim

Methederler Karaman'ın ilini
Köprüsü yok geçemeyiz selini
Kervan yaylasını Perçem belini
Lale sümbül bürüsün de gidelim

Erisin dağların karı erisin
Seller insin düz ovayı bürüsün
Türkmen eli yaylasına yürüsün
Ak kuzular melesin de gidelim

Karacoğlan der ki ama ne fayda
Merhamet kalmadı yoksula bayda
Bu ayda olmazsa gelecek ayda
On bir ayın birisinde gidelim

Karacaoğlan

ÇOCUK VE OYUN

Sebzelerden sevdiklerim:
Havuç, domates, oyun

Meyvelerden sevdiklerim:
Elma, şeftali, oyun

Bence en iyi besin oyun
Çünkü
Hiçbir şey yemesem bile bazen
Oynarken doyuyorum.

İsmail UYAROĞLU

ORDA BİR KÖY VAR UZAKTA

Orda bir köy var uzakta,
O köy bizim köyümüzdür.
Gezmesek de, tozmasak da
O köy bizim köyümüzdür.

Orda bir ev var uzakta,
O ev bizim evimizdir.
Yatmasak da kalkmasak da,
O ev bizim evimizdir.

Orda bir ses var uzakta,
O ses bizim sesimizdir.
Duymasak da, tınmasak da
O ses bizim sesimizdir.

Orda bir dağ var uzakta
O dağ bizim dağımızdır.
İnmesek de, çıkmasak da
O dağ bizim dağımızdır.

Orda bir yol var uzakta,
O yol bizim yolumuzdur.
Dönmesek de, varmasak da
O yol bizim yolumuzdur.

Ahmet Kutsi TECER

YURDUM

Gülsem de bu toprakta,
Ölsem de, bu toprakta…
İstanbul, İzmir değil
Ankara, Bursa değil.
Adı en az bilinen
En verimsiz, en uzak
Bir köy olsun isterse...
Bu köy benim köyümdür.
Başkentlere değişmem.
Kerpiçten bir dam olsun
Bu ev doğduğum evdir,
Saraylara değişmem.
Bu insanlar kardeşim,
Anam, babam, sevgilim,
Arkadaşım, komşumdur…
Milyarlara değişmem.
Bu dağlar benim dağım,
Bu sular benim suyum.
Bu yollar benim yolum
Yalın ayak olsam da
Taşlarda parça parça
Dökülse ayaklarım…
Yapayalnız kalsam da
Bu yolun yolcusuyum,
Alın terim, göz nurum
Neyim varsa burdadır.
Ben bu toprakta doğdum,
Burada öleceğim.
Gülsem de bu toprakta,
Ölsem de bu toprakta.
Dünyada tek bir canlı
Kalsam da bu toprakta!

Tarık ORHAN

ÇAĞRI

Canını koymuş sesine
Duyuyor musunuz ılgıt ılgıt
Sesleniyor Mayıs sabahı
Orman uğultusuyla
Toprak kokularıyla
Renkleriyle bütün çiçekler
Bir daha sesleniyor
Duyuyor musunuz gökyüzü deniz
Duyuyor musunuz gün ışığı
En yakıcı sesiyle dostluk aşk
Bir daha sesleniyor

BAŞARAN

SABAH DUASI

Sen doğmana bak güzel gün
Gözümü alan aydınlık
Dağlar seninle heybetli
Ovalar seninle sonsuz.

Şükür sayabildiğime
Şehrimin bacalarını
Duası anacığımın
Her bacada duman gerek.

Bir neşedir ağaçlarda
Yaprak yaprak ışıldayan
Uçan kuşa güle güle
Gönlüm kanatlarındadır.

Artık ayırt edemiyorum
Fabrikayı mezarlıktan
Meydan şimdi meydan oldu
Yollar şimdi yola benzer.

Kulak ver ne musikidir
Her doğan günle beraber
Şehirden gelen uğultu
Dinlemeğe doymadığım.

Dilerim ulu Tanrıdan
Bu mübarek sabah vakti
Okula giden çocuğa
Zihin açıklığı versin.

İşçisine, memuruna
Cümlesine cesaret, sabır.
Açılan pencerelere

Kalkan kepenklere selam!

Sen doğmana bak güzel gün
Gözümü alan aydınlık,
Trenler seninle gider
Vapurlar seninle gelir.
Senden her beklediğimiz…

Cahit Sıtkı TARANCI

KIR UYKUSU

Ne hoştur kırlarda yazın uyumak!
Bulutlar ufukta beyaz bir yumak.

Ağaçlar bir derin hülyaya varmış,
Saçında yepyeni teller ağarmış.

Baş yorgun, yaslanır yeşil otlara,
Göz dalgın, uzanır ta bulutlara.

Öğleyin bu uyku bir aralıktır,
Saf hava bir kanat gibi ılıktır.

O zaman gönlünde ne varsa diner,
Yüzlere tülümsü bir buğu iner.

Erirken sıcakta yaz kokuları,
Ne hoştur, ne hoştur kır uykuları!

Ahmet Kutsi TECER

VAR

Ağacı kıskanırım,
Yemiş yüklü dalı var;
Bahar olsun, güz olsun,
Ne güzel masalı var!

İmrenirim arıya,
Petek petek balı var;
Konduğu çiçeklerin
Pembesi var, alı var!

Cahit Sıtkı TARANCI

BAHAR GELİYOR

Damlardaki kar, saçaklardaki buz,
Kanı kaynayan suya dar geliyor.
Haberin var mı? Oluklardan sonsuz
Akan su sesinde bahar geliyor.

Duy güneyden estiğini rüzgârın;
Göreceksin neler olacak yarın.
Yuvada çırpınan yavru kuşların
Uçmak hevesinde bahar geliyor.

Cahit Sıtkı TARANCI

ÇOCUK VE BAHAR

Senin inci çiçeklerin varsa bahar,
Benim de inci dişlerim var.
Senin mavi bulutların varsa,
Benim de mavi gözlerim var.
Senin pembe ufukların varsa,
Benim de yanaklarım var.
Senin yağmurların, çiğlerin,
Şebnemlerin varsa,
Benim de gözyaşlarım var.
Senin denizlerin varsa,
Benim de yelkenli gemilerim var.
Senin kuşların varsa,
Benim de uçaklarım var.
Senin rüzgârın varsa,
Benim de uçurtmam var.
Senin ayın, yıldızların varsa,
Benim de bayrağım var.
Bayrağım gibi geldin yurduma
Bahar.

Mehmet Necati ÖNGAY

SİMİTÇİ

Çocuk bir kolunda simit sepeti
Gün doğmadan yola çıktı
Yüreği gibiydi sanki simitler
Sıcacıktı…

Yokuş çıktı, iniş indi
Bağırdı akşama kadar:
-Yüreğim kadar sıcak
Simitlerim var, simitlerim var…

Eve ekmek gerek, tuz gerek, ilaç gerek
Yağmur bile yağsa, yağsa bile kar
Çocuk bağırır durur
-Simitlerim var, simitlerim var…

Ahmet EFE

BENİM DE UÇAKLARIM VAR

Benim de uçaklarım var
Kağıttan
Ardında iz bırakmaz
Ağıttan…

Süzülür kuşlarca hür
Geçer binbir buluttan
Benim de uçaklarım var
Sevgiden ve umuttan…

Ahmet EFE

YAZIN

Perde kapan, perde kapan,
Kapan çabuk; çünkü camdan
Güneş içeri vuruyor,
Defterleri soluyor.
Benim parlak
Mor yazım, bak,
Neler olmuş; uçuk, soluk…
Ben soluk şeyleri sevmem!

Ahmet EFE

KIŞIN

Açıl perde, açıl perde,
Sen açıldın, güneş nerde?
Bizi sanırım unutmuş:
Hayır, onu bulut yutmuş.

Çok soğuk var
Her taraf kar;
Kar pek güzel, fakat soğuk…
Ben soğuk şeyleri sevmem!

Tevfik Fikret

ARI SOKAR!

Camda kocaman bir arı.
Halka halka, siyah, sarı,
Kamburunu çıkararak,
Tamburunu da çalarak,
Dolaşıyor, dolaşıyor;
Çıkmak için uğraşıyor.
Şuna bir iplik takmalı,
Nasıl vızlıyor bakmalı.
Yavrum, sakın, arı sokar,
İğnesinden zehir akar,
Acısına dayanılmaz.

Kim söz anlar? Hem biz kurnaz
Değil miyiz? O sokmadan,
Damla zehiri akmadan,
Biz sokarız… İplik hazır,
Bir ucunda ilmik hazır,
Hepsi hazır, haydi!.. Aman,
Anne, yetiş! Ne var? Hayvan
Soktu beni. İşte buldun,
Aradığını, oh olsun…
Sana demedim mi idi:
"Yavrum, sakın, arı sokar;
"İğnesinden zehir akar."

Tevfik Fikret

TABUR KARANLIKTA AND İÇTİ

Ey şehitler tepesi, andımız olsun,
Bu gömülen şehitler üstüne.
Seni elden çıkarmayacağız, kıyamete dek,
Düşmedikçe birer birer üstüne.

Sen karanlık, sen yarının nazlı gündüzü,
Al vaktimizi hemen, götür seher üstüne.
Yeniden yaşayalım,
Uğruna ölünen değer üstüne.

Allahım, bu seferlik izin ver,
Yazamadık tunca, mermer üstüne:
Nakşolunsun andımız,
Yerler gökler üstüne.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

MUSTAFA KEMAL

Mustafa Kemal'i gördüm düşümde,
Daha, diyordu.
Uğruna şehit olasım geldi hemen,
Sabaha diyordu.

Al bir kalpak giymişti, al,
Al bir ata binmişti, al.
Zafer ırak mı dedim,
Aha, diyordu.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

KELEBEK

Yel estikçe uçuşan
Yapraklara benziyor.
Durmadan yorulmadan
Daldan dala geziyor.

Kanatları ipektir,
Bozulur dokununca.
Sanki canlı çiçektir,
Açar bahar olunca.

Ben onu çok severim,
Koşup tutmak isterim,
Fakat kaçar yaramaz,
Uçmadan yaşayamaz.

Hasan Ali YÜCEL

UYKUYA DOĞRU

Anneciğim
Düşümde bir kuşmuşum
Kucağından uçmuşum
Anneciğim
Düşümde bir mektupmuşum
Gideceğim yeri unutmuşum
Anneciğim
Aç beni, oku beni
Basmadan uyku beni
Anneciğim
Allah ne kadar yakın
Konuştum duydu beni
Anneciğim
Yollar beni çağırır
Kuşlar beni
Rüzgârlar beni
Uyku beni
Su beni

Ali AKBAŞ

TELEVİZYONCU AMCA

Ne olur
Kan kusan
Silahları gösterme
O çelikten yaratıklar
Bırak
Kendi yıldızlarında yaşasın
İndirme yeryüzüne

Su içen keklikleri
Ürkek tavşanları korkutuyorlar.
Okula gitmeyen kardeşim
Sığınacak yer arıyor
Seyrederken

Gösterecek şey mi yok
Çiçekler göster
Güneş yüzlü
Kuşlar göster
Deniz kanatlı
Ceylanlar göster
Kuzusunu emziren
Tarlalar göster
Altın başaklı
Kardeşim de şaşıp kalsın
Dünyanın bu kadar güzel olduğuna.

Hasan Lâtif SARIYÜCE

DEV AMCA

Dev amca
Neden hep
Kaf dağının ardındasın

Ara sıra
Gel buraya
Oyun oyna bizimle
Boyumuz yetişmiyor bak
Erik ağacına
Sen kolayca erişirsin

Hasan Lâtif SARIYÜCE

AYSEL'İN DÜŞLERİ

Ağaç olsam anneciğim,
Şu bizim küçük bahçede.
Bir gözüm geçen bulutta,
Bir gözüm senin üstünde.

Çiçek olsam anneciğim,
Penceredeki saksıda.
Yeni yapraklar açardım
Söylediğin her şarkıda.

Bir kuş olsam anneciğim,
Uçardım senin çevrende.
Kanadımı pek severdin,
Güzel yüzüne değdikçe.

Rüzgâr olsam anneciğim,
Serinletirdim suları.
İpek kanatlı eserdim
İncinmezdi benden arı.

Bir çiy olsam anneciğim,
Üzerinde karanfilin.
Tanır mıydın kokladıkça,
"Sen misin Aysel" der miydin?

Hasan Lâtif SARIYÜCE

MELEK GİBİ

Bir melek oldum, rüyamda,
İpekten kanatlar taktım.
Bir kuyruklu yıldız gibi,
Sonsuzluğa doğru aktım.

Aydedenin yanağına
Sevgi öpücüğü verdim.
Ne de güzel uçuyordum,
Zaten hep uçmak isterdim.

Yıldızları avuç avuç
Toplayarak bir taç yaptım.
Hemen döndüm yeryüzüne,
Annemin başına taktım.

Bir melek oldum rüyamda,
İpekten kanatlar taktım.
Bir kuyruklu yıldız gibi
Sonsuzluğa doğru aktım.

Niyazi BİRİNCİ

GÜZ TÜRKÜSÜ

Demek gidiyorsun küçük kırlangıç
Sıcak ülkelere
Oradaki badem çiçeğine
Benden selam söyle

Artık yağmurlar başlıyor
Kış kapımızda
Sesini özleyeceğim
Göğe baktıkça

O sıcak ülkelere varınca
Terleyen kuşları ara
Kalkıp gelsinler artık
Kışlar güzeldir bizim burada

Sennur SEZER

AĞAÇLAR AYAKTA UYUR

Kuşları gökyüzü örter
Beni annem

Ben sırtüstü uyurum
Yıldızları sayarak

Ağaçlara şaşıyorum
Ağaçlar ayakta
Nasıl uyuyor anne?

Mustafa Ruhi ŞİRİN

KUŞ EVİ

Bir resim çizeceğim
Dört ayaklı bir kuyruklu
Kuş attan önde duracak
Kuş atı dört nala
Dağlara uçuracak
Bir resim çizeceğim
Çocuğun elinde saz
Teller sarı teller ak
Kuş ve çocuk
Türküler okuyacak
Bir resim çizeceğim
Çocuk, kuş ve saat
Saklambaç oynayacak
Sobelenen kuşları
Kelebekler sayacak
Bir resim çizeceğim
Kuşlar kızak kayacak
Güneş hiç batmayacak

Mustafa Ruhi ŞİRİN

KİM TOPLADI YILDIZLARI?

Gece baktım gökyüzüne,
Işıl ışıldı yıldızlar.
Ben onlara el salladım,
Onlar bana göz kırptılar.

Kim dizmişti dizi dizi,
Böylesine çok yıldızı?

Sabah baktım gökyüzüne,
Hiçbirini göremedim.
Ne olmuştu yıldızlara,
Hiçbir anlam veremedim!

Kaybolmuştu hem izleri,
Kim topladı yıldızları?

Selami YILDIRIM

ÇOCUKÇA

Çocuktum evimizde,
Ufacıktım.
Dolaşırdım elden ele.
Tıpkı bir oyuncaktım.

Susayınca "agu"
Acıkınca "mama"
Her sabah kapıda,
"Atta" derdim babama.

Düşe kalka yürüyüp,
Acıtırdım canımı.
"Uf" olunca bir yerim,
Çağırırdım annemi.

Selami YILDIRIM

KARA KIŞ

Kar yağıyor, kar...
Ne güzel,
Ne hoş!
Her taraf bembeyaz,
Neresi kara kış?

Selami YILDIRIM

KÜÇÜK SERÇE

Dala konar
Orda durup
Bize bakar.

Küçük serçe
Küçük serçe
Evin nerde?

Korkma bizden
Gel de yem ye
Elimizden.

Küçük serçe
Küçük serçe
Annen nerde?

Yalnız mısın
Hava soğuk
Gel de ısın.

Küçük serçe
Küçük serçe
Eşin nerde?

Hasan Lâtif SARIYÜCE

DESTANLAR

Destanlar, kahramanları ve onların gerçekleştirdikleri olağanüstü olayları anlatan uzun ve koşuk (manzum) eserlerdir.

Bu tanıma göre destanların (epopelerin) salt koşuk olduğu varsayımı ortaya çıkmaktadır. Aslında bu kural kesin değildir. Hem koşuk/hem düzyazılı destanlar da vardır. Çin ve Arap kaynaklarından özetlerini öğrendiğimiz Türk destanlarının bütünüyle koşuk olup olmadıklarını bilemiyoruz. Yalnız Türk edebiyatının değil Dünya edebiyatının en güzel destanlarından biri olan Kitabı Dede Korkut yarı koşuk/yarı düzyazılıdır. Dede Korkut anlatısının ilk biçimiyle günümüze ulaşıp ulaşmadığı da bilinmemektedir. Dede Korkut Kitabı'ndaki öyküler halk belleğinde uzun süre yaşadıktan sonra yazıya geçirilmiştir. Öyle ki Bamsı Beyrek öyküsü, henüz Dede Korkut kitabının varlığı keşfedilmeden önce, hem de uzun yıllar önce halk masalı olarak halk belleğinde yaşamakta idi. Gene Tepegöz öyküsünün bazı motifleri kimi halk masallarında yer almaktaydı.

Batı dillerinde destan karşılığı olarak epope sözcüğü kullanılır. Yunanca epos (deyiş) sözünden gelir. Dilimizdeki destan (dâstân) sözcüğü ise Farsça'dan alınmıştır.

Türk edebiyatında destan terimi, ikili anlam taşımaktadır. Batılıların epope diye nitelendirdikleri büyük destanlarla halk şiirimizde halk şairlerinin ya da ismi bilinmeyen kişilerin düzüp koştukları kısa ya da uzunca koşuk öyküler de aynı adla anılmaktadır. Bunlar koşma biçiminde fakat dörtlük sayısı daha fazla öyküsel anlatılardır. Genellikle kahramanlık, yiğitlik, kıtlık, yangın, yer sarsıntısı, ölüm, övme, yerme… gibi konular anlatılır. İçlerinde hovardalık destanı, fare destanı, pire destanı, evlenme destanı… gibi çoğu gülmece niteliği taşıyan koşuk anlatılar da vardır. Millî nitelik taşıyan büyük destanlarla halk şiirimizdeki adlarına destan dediğimiz koşuk öyküler, arada bazı benzerlikler olmakla birlikte ayrı yazınsal türlerdir.

Destanların doğuşu

İnsanlık tarihinde ilk yazınsal türün destan olduğu söylenebilir. Öbür yazınsal türler destanlardan ya da destanların ardından doğmuşlardır. Doğa olayları ilk çağların insanlarını çok etkilerdi.Fırtına, gök gürlemesi, yıldırım, şimşek, yer sarsıntısı gibi olaylar tanrısal çağrışımlar yapardı. Gök gürlemesinin tanrının öfkesini, yıldırımların tanrının cezasını simgelediğini sanırlardı. Kendi kökenleri hakkında değişik inanışları vardı. Ya bir ağaç kovuğundan ya bir hayvan soyundan geldiklerine inanırlardı. Zor koşullar altında uygarlaşmaya çalışan ilk insanlar, her olay hakkında bir söylence yarattılar. Gün ışığından, su köpüğünden doğmuş kadınlar, bulutların üzerindeki saraylarda oturan tanrılar düşündüler. Toplumun başına geçerek başka toplumları yenen kahramanları tanrılar gibi söylenceleştirdiler. Bunları nesilden nesile abartarak anlatıp durdular. Gide gide bu anlatılar yazıya da aktarılarak toplum üzerinde bağlayıcı, birleştirici etkiler gösterdi. Toplumlara kişilik kazandırdı, kendine güven sağladı.

İnsanlık tarihinde gücünü en belirgin biçimde ortaya koyan edebiyat türü denilebilir ki destanlardır. Destanların geçmişte toplumlara kazanımları edebiyatın etkisini göstermesi yönünden çok ilginçtir. Destanları salt insanlığın “çocukluk dönemi ürünleri” olarak nitelemek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Toplumlar ancak birlik ve dayanışma içinde varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Bunu sağlayan en etkili gücün başında destanlar geliyordu. Bir mitten doğarak o toplumun kökenini, kahramanlıklarını, adetlerini, yurt güzelliklerini canlandıran anlatılar millî bilinci yarattı. Destanlar eğitici, öğretici, gurur ve coşku verici ana kaynakları oluşturdu. Dayanışmayı ve ulusal birliği güçlendirdi. Bunun en canlı örneği 19. yy’da Finlandiya’da gerçekleşti. Uzun yıllar kasaba hekimliği yapan Elias Lönnrot (1802-1884) halktan derlediği sözlü anlatıları, şarkıları derleyerek bunları birleştirdi. Ara bağlantıları kendisi yazarak Kalevela destanını meydana getirdi. Destan Fin halkı arasında derin yankılar uyandırdı. Fin milliyetçilik ve millî bağımsızlık hareketinin başlangıcı oldu. Ülkede ulusal dil sayılan İsveççe’nin yerini Fince’nin almasını sağladı.

Hemen her milletin uzun ya da kısa, bir ya da daha fazla sayıda destanının bulunmasının nedeni millî birlik duygusunun varlığı olmuştur. Milletlerin

bugün bile epik yapıdaki anlatılara gereksinimleri vardır.

Bir destan başlangıçta belki küçük bir söylenceden yola çıkmıştır ama uzun bir süreçte buna yenileri eklenerek dallanıp budaklanmış, olgunlaştırılmış, o millet tarafından övünç ve gurur duyulan kutsal anlatılara dönüşmüştür. Destanlar o çağlarda halk arasında gezginci şairler tarafından besteli olarak ezbere okunan tek iletişim ve etkileşim aracı idiler. Türk dünyasında eskiden beri destan anlatıcılarına verilen adlar bugünlere kadar ulaşmıştır. Karakalpaklar'da **jırav**, **baksı**, Özbekler'de **bakşı**, Kazaklar'da **akın**, Kırgızlar'da **Manasçı**, Türkiye'de **âşık**, **kıssahan**, **meddah** gibi adlandırmalar hâlâ yaşamaktadır.

Destanlar bazı edebiyat öğretisi kitaplarında yazarı belli olan destanlar, yazarı belli olmayan destanlar ya da doğal destanlar, yapay destanlar diye tanımlanmaktadır ki bu tanımlar işi karıştırmaktan başka bir şeye yaramamaktadır. Bunlar yerini bulmuş tanımlar değildir.

Millî destanlar (Bir milletin içinden çıkan kahramanları, o milletin savaşlarını, mücadelelerini anlatan destanlar) yazarlar tarafından değil milletler tarafından oluşturulmuştur. Başlangıçta bir söylence, çekirdek görevini yapmıştır. Uzun yıllar boyunca bu çekirdeğin çevresine yeni yeni halkalar eklenmiş, gelişmiş, milletlere heyecan ve coşku kazandıran büyük anlatılara dönüşmüştür. Bu gelişmeyi sağlayanlar gezginci destan anlatıcılardı. Gezginci destan anlatıcılığı insanlık tarihinin en eski mesleklerinden biridir. Bunlar sazlarıyla ezberledikleri türkülü öyküleri, koşuk destanları söylerlerdi. Destan okuyan şairler belleği güçlü, sesleri güzel, bir müzik aleti çalma yeteneği olan kişilerdi. Gezginci şairlik geleneği Anadolu'da binlerce yıl devam etmiştir. Bugünkü Anadolu bağlamasının aynısı, boyna asılmış biçimde Hitit kabartmalarında görülmektedir.

Gezginci şairlik mesleği yalnız Anadolu'da değil hemen her ülkede yapılmaktaydı. Homeros destanlar anlatan gezginci bir şairdi. Odysse'de, Odysseus, baba ocağına ulaşmak için Akdeniz'de çile çekerek dolaşıp dururken dilenci olarak sığındığı Fayak'ların adasında kör bir şairden Truva destanını dinler. Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlar. Gizlediği kişiliğini açıklamak zorunda kalır.

Destancı şairler geleneği bugün bile Anadolu'da özellikle Erzurum-Kars illerinde sürdürülmektedir. Anadolu gezginci halk şairleri tarafından uzun

zamandan beri söylenen Köroğlu öyküsü, şimdi çok uzun bir destana dönüşmüştür. O kadar ki edebiyat tarihlerinin ancak 1415 şiirivardır diye yazdıkları Köroğlu'nun, bugün binden fazla şiiri derlenmiştir. Bu şiirleri Köroğlu değil Köroğlu destanını anlatanlar düzüp koşmuşlar, bestelemişlerdir. Edebiyat tarihçilerimiz, kuramcılarımız uzun süre bu oluşumu görmezlikten gelmişler, yeni yeni Köroğlu şiirleriyle karşılaştıkça şaşkına dönmüşlerdir. İnternet sitelerinde Köroğlu'na ait olduğu yazılan çok sayıda şiire rastlanıyor. Bunların pek çoğu gerçek Köroğlu'nun değildir. Örneğin pek tanınan Kiziroğlu Mustafa Bey, Koca Bey gibi türkü olarak söylenen şiirler Köroğlu'nun değil destancı halk şairlerinindir.

Küçük bir Köroğlu söyleminin serüven mekanını Çin'den Silistre'ye kadar genişleterek gerçekten hem güzel hem büyük bir destan haline getirenler Türkiye'de, Asya Türk devletlerinde yaşayan halk ozanlarıdır. Yine bir Emevi savaşçısı olan Battal Gazi destanını yaratanlar da Anadolu halk ozanlarıdır. Köroğlu destanının doğuşu, belki doğmakta hâlâ devam edişi, öbür tarihsel büyük destanların nasıl doğduğunu gösteren çok güzel bir örnektir.

Destanları, oluşumlarını göz önünde tutarak üç ana bölükte toplamak mümkündür:

1. Sözlü millî destanlar

Bunlar çok uzun bir süreçte pek çok destancı şairin anlatılarıyla oluşan destanlardır. Bütünüyle milletin ortaklaşa yarattığı metinlerdir. Bu bölüğe giren destanların belli başlıları şöyle sıralanabilir:

Gılgameş (Sümer destanı),

Ramaya ve Mahapharata (Hint destanları),

İlyada (Truva Savaşı destanı),

Odysseia (İthake kralı Odysseus'un destanı),

Nibelungenlied (Alman destanı),

Kitabı Dede Korkut (Oğuz Türkleri'nin destanları),

Manas (Kırgız destanı),

Köroğlu (Anadolu Türk destanı),

Battalgazi Destanı (Anadolu Türk destanı).

2. Yazılmış millî destanlar

Bunlar halk arasında uzun zamandan beri söylenen söylencelerin, öykülerin bir yazar tarafından yeniden biçimlendirilmesiyle oluşmuş destanlardır:

Gılgameş: (Babil destanı) MÖ 3000 yıllarında ortaya çıkan Sümer destanı Gılgameş'in MÖ 1200 yıllarından sonra Babilli şair Sin Leke Uninnu tarafından Babilce yazılmış yeni biçimi.

Aineis: (Roma destanı) Roma kentinin kurulmasıyla ilgili söylenceleri toplayan Vergilius'un (MÖ 7021) derlediği mitlerden oluşturduğu destan.

Şehname (İran destanı) İranlı şair Firdevsî'nin (MS 934-1020) halk arasında söylenen söylenceleri derleyip işleyerek yazdığı destan.

Kalavela (Fin destanı) Dr. Lönnrot'un (1802-1884) Fin halkının belleğindeki şarkı ve söylenceleri toplayarak bütünleştirdiği bir destandır.

3. Kişisel destanlar:

Bu tip destanlar bütünüyle yazar ve şairlerin kendi yaratılarıdır. Derlenen gereçlerle yazılmamışlardır. Bu eserlere destan denilmesinin nedeni stillerindeki destansal anlatım ve içeriklerinin destansı motiflerle süslenmesinden ileri gelmektedir.

Bu tip destanlara örnek:

İtalya'nın en büyük şairi sayılan Alighieri Dante'nin (Ölümü 1265) öbür dünyaya yaptığı yolculuğu anlatan İlâhî Komedya'sı.

İtalyan Rönesans dönemi şairlerinden Turquato Tasso'nun (1544-1595) Haçlıların Kudüs kentini ele geçirişlerini anlatan **Kurtarılmış Kudüs**.

İngilizlerin en büyük şairlerinden biri olan John Milton'nun (1608-1674) yazdığı **Yitirilmiş Cennet**. Bu destanda Milton, Adem ile Havva'nın işledikleri insanlığın ilk suçunu ve cennetten kovuluşlarını anlatır.

Epik şiir

Bazı yazarların belirttikleri gibi destan çağı sona ermiş ve destansal eserlerin yazılması son bulmuş değildir. Hemen her milletin edebiyatında kısa ya da uzun epik nitelikte şiirler yazılmaktadır. Türk şiirinde de epik şiirin oldukça uzun bir geçmişi vardır. Dünya edebiyatında destana, destansal anlatıma doğru büyük bir yöneliş olduğu görülmektedir. Roman dalında Güney Amerikalı yazarların başlattığı bu akım etkisini genişleterek sürdürmektedir.

Türk romanlarında da gerçekçiliğin yanı sıra masalsı, destansı anlatımların yer aldığı görülmektedir. Bazı yazarlarımız romanlarını tam bir destan havasında ve uzunluğunda yazmaktadırlar. Örneğin Yaşar Kemal başlangıçta tek cilt olarak yazdığı İnce Memed'i destana dönüştürerek cilt sayısını beşe çıkarmıştır. Gerçekten de İnce Memed, bir destan kadar destansal öğelerle doludur. Bu nedenle bu roman koşuk olmayan bir destan sayılabilir.

Destanları çağı geçmiş yaratılar olarak nitelemek uygun değildir. Edebiyat değeri taşıyan hiçbir eserin çağı geçmez. Güzel bir roman, okuyanı nasıl etkilerse, destanlar da aynı etkiyi gösterir. Bir yazarın destan kahramanları için söylediği: "Genellikle tek boyutlu kişiliğe sahiptirler. Kaba, ilkel davranışta bulunurlar. İlkel toplumun bireyleridir… Başlı başına özel bir karakter olmaktan çok birer tip görümündedirler." Destan kahramanları tanrısal güçleri, olağanüstü kudretleri olan kişiler de olsalar, alıntıda belirtildiği gibi kaba, ilkel yaratık da sayılsalar, birer insandırlar. Sıradan insanların alınyazısını yaşarlar. Yıkımlara uğrarlar, acılarla sonlanan olaylarla karşılaşırlar. Destanların kalıcılıklarını sağlayan, toplumlar üzerinde sürüp giden güçlü etkilerini devam ettiren şey, kahramanlarının kaba, ilkel kişilikleri değil, destan yazarının konuya tüm boyutuyla etkili ve insancıl çerçevede yaklaşımıdır.

DÜNYA EDEBİYATLARINDA ÜNLÜ DESTANLAR

Gılgameş Destanı

Tarihte en eski destan örneği Sümerlilere aittir. Gılgameş adını taşıyan bu destan, Uruk şehri beyi Gılgameş'in savaş ve uğraşılarını, her şeyin geçici olduğu, yalnız dostluğun ve yiğitliğin değer taşıdığı görüşüne bağlanarak anlatılır. Sümerler'in MÖ 3000 yıllarında Gılgameş üstüne oluşturdukları destanlardan yararlanan Babilliler MÖ 1800 yıllarında kendi dilleriyle (Eski Babil dili) yeni Gılgameş destanlarını yazmışlardır (Bilindiği kadarı ile beş tane) İkinci büyük yazma ise MÖ 1200 yıllarında Sin–Leke–Uninnu adını taşıyan bir yazar tarafından Orta Babil diliyle gerçekleştirilmiştir. Sin-Leke-Uninnu tarihte bilinen ilk destan yazarıdır. Homeros'tan dört yüz yıl önce yaşamıştır.

Gılgameş destanı, binlerce yıl önce Mezopotamya sanatının çok üst düzeyde bulunduğunu gösteren değerli bir eserdir. Sergilediği anlam derinliği, görkem ve üslûp güzelliği eşsizdir.

Gılgameş'i ilk kez Türkçe'ye Muzaffer Ramazanoğlu çevirmiştir (1944). Ayrıca Orhan Asena destandaki olayı başarılı bir biçimde canlandıran Gılgamış adında bir oyun yazmıştır.

İlyada ve Odisseia

Homeros adı, bu iki destanla özdeşleşmiştir. Homeros bu destanları yazdı mı? Derledi mi? Bilinmemektedir. Bilinen şey, Homeros'un destanlar anlatan çok başarılı gezginci bir şair olduğudur. Kesinlikle bilinmemekle beraber MÖ 9. ya da 8. yüzyılda İzmir'de doğdu. En eski kaynaklar, kendisini iki gözü kör, elindeki sazla (lir) destanlar okuyan gezginci halk şairi olarak tanıtır. Sazlarıyla gezerek destanlar okuyan şairler geleneği Anadolu'nun çok eski bir geleneğidir. Sazla mitler, destanlar, öyküler anlatma geleneği öbür ülkelere Anadolu'dan yayılmıştır...

Homeros'a bağlanan bu çok ünlü destanlar, şiirli dili ve özgün anlatımıyla Dünya edebiyatını çok geniş biçimde etkilemiştir. O günden bugüne bu destanlar üzerine ya da bunlar kaynak alınarak ya da esinlenerek yazılan kitapların elli milyon civarında olduğu söylenmektedir.

İlyada ve Odisseia, Yunan destanları olarak bilinse de aslında Anadolu destanlarıdır. Bir kadın yüzünden Yunan kent devletleriyle Anadolu kent devletleri arasında çıkan ve on yıl süren bir savaşın eşsiz öyküsüdür. Savaş İlyada'da anlatılır. Odysse'de ise, savaş dönüşü İthake kralı Odysseus'un başından geçenler konu edilmiştir.

İlyada kusursuz bir destan örneğidir. Odesa Destanı ise çoklukla masalsı ve fantastik motifler içermesine karşın çocuk edebiyatı yönünden oldukça değerlidir. İçerdiği olağanüstü güzellikteki serüvenler çok çekici ve etkileyicidir. Odesa destanı bu yönüyle ilk çocuk kitabı sayılabilir. Destanı tıklım tıklım dolduran tanrı ve insan adları biraz ayıklandığında çocuklar da rahatlıkla ve seve seve okuyabilirler.

İlyada ve Odisseia'nın dilimizde iki çevirisi vardır:

1- Ahmet Cevat Emre: (Düz yazıyla) İlyada ve Odesa çevirileri, İstanbul, Varlık yayınları, 1957.

2- Azra Erhat/A. Kadir: (Koşuk olarak) İlyada ve Odisseia çevirileri, İstanbul, Sander yayınları, 1967-1970.

Hint Destanları: Ramaya ve Mahabharata

Hindistan'da bugün bile destan ve destancılık çok önem verilen bir uğraşıdır. Hindistan'da çok sayıda dil kullanılır. Dinî inançlar da çeşitlilik gösterir. Bu nedenle ülkede çok sayıda destansal metinlere rastlanmaktadır. Ama iki destan kazandıkları ün nedeniyle öbür destanların öne çıkmasını engellemiştir. Bunlar Ramayana ve Mahabharata'dır. Mahabharata yalnız ülke içinde ilgi gördüğü halde Ramayana komşu ülkelerde ve adalarda da yaygınlık kazanmıştır. Her iki destan da MÖ 2000'li yıllarda yazıya geçmiştir.

Ramayana, Rama'nın Aşk Öyküsü anlamına gelmektedir. Yazıya geçirildikten uzun zaman sonra MÖ 300 yıllarında Valmiki adlı bir şair tarafından Sanskrit diliyle yeniden yazılmıştır. Yedi kitapta toplanan 24 000 beyitten oluşmaktadır.

Destanın başkahramanı Kral ailesinden Rama'dır. Rama bir bilge tarafından yetiştirilmiştir. Delikanlı olduğunda Kral Canaka kızı Sita'ya eş seçmek için bir yarışma düzenler. Rama, kimsenin geremediği sert yayı gererek Sita ile evlenme hakkı kazanır. Krala damat ve veliaht olur. Ama bir düzen sonunda veliahtlıktan uzaklaştırılır. Karısı ve üvey kardeşi Lakshamana ile ormana kaçarak orada on dört yıl gizli yaşar.

Lanka ülkesinin ahlaksız kralı Ravana ormana bir altın geyik gönderir. Kral, geyik iki koruyucusunu oyalarken Sita'yı kaçırıp başkente götürür. Sita, Ravana'nın aşkına karşılık vermez.

Rama ile kardeşi, Sita'yı kurtarmak için yola çıkarlar. Birçok serüvenden sonra Maymunlar Kralı Sugra ile anlaşmaya varırlar. Rama, kardeşi ve maymun komutan Hanuman'ın yardımıyla Kral Ravana'yı öldürüp karısını kurtarır.

Destan Hindistan'da hâlâ çok yaygındır. Destanın tümünü ezberden okumak çok makbul sayılır.

Ramayana, Hindistan'dan başka Endonezya, Cava, Kamboçya ve Tayland'ta da çok kabul görmektedir.

İran Destanı: Şehname

İranlıların millî destanı olan Şehname, şair Firdevsî (MS 934-1020) tarafından yazılmıştır. Yazılması, İran ve Afgan toprakları üzerinde kurulu Gazne Türk Devleti hükümdarı Gazneli Mahmut tarafından teşvik edilmiş ve desteklenmiştir. Eser 60.000 beyitten oluşmaktadır. İran'ın çok eski devirlerinden başlayarak destansal tarihi, söylencelerle karışık öykülerle anlatılmıştır. Geniş bir bölümünde İranlılarla Turanlıların (Türklerin) yaptığı savaşlara yer verilmiştir. Eser yazınsal yönden oldukça değerlidir. Anlatılan savaş betimlemeleri çok başarılıdır. Firdevsî, savaşları anlatırken dünyayı birlik ve ahenk içinde görmek özlemini de belirtmekten geri kalmamıştır. Şehname'nin İran edebiyatı üzerindeki etkisi çok büyüktür. Bu edebiyatın içinde şehname diye bir türün doğmasını sağlamıştır. Şehname mitolojik yönden Dünya edebiyatının sayılı örneklerinden biridir. Şehname bir edebiyat el kitabında "Dante'nin İlahi Komedya'sı, Tasso'nun Kurtarılmış Kudüs'ü, Milton'un Yitirilmiş Cennet'i, Firdevsi'nin Şehname'si… yapay epopelerdendir" nitelemesi ezbere verilmiş bir hükümdür. Firdevsî'nin uzun yıllar eski mitleri ve söylenceleri araştırdığı bilinmektedir. Şehname'nin malzemesi, halktan derlenen söylenceler ve anlatılardır. Şehname, İlahî Komedya, Kurtarılmış Kudüs ve Kaybolan Cennet gibi salt yaratı eseri değildir. Daha önce var olan gereçlerle yaratılmış bir eserdir.

Şehname'nin hem düz yazı hem de koşuk olarak Osmanlıca çevirileri vardır. Son olarak Necati Lugal tarafından çevrilmiş, Millî Eğitim Bakanlığı Dünya Klasikleri dizisinde yayınlanmıştır. (1944)

Alman Destanı: Nibelungen (XIII. yy)

Asıl adı Nibelungenlied (Nibelungların Şarkısı) dır. Adı bilinmeyen bir Alman şairi tarafından 1200 yılı başlarında yazılmıştır ya da derlenip biçimlendirilmiştir. Şiirin metni 13. yüzyıldan kalma üç yazma ile günümüze ulaşmıştır. Destan prensler, prensesler arasındaki aşkları, savaşları anlatır. Anlatılan kimi olaylar değişik zamanlara, değişik kişilere ait olsa da bunlar bir bütünlük içinde kaynaştırılmış oldukça özgün bir yapıttır. Destanın Alman toplumu içinde nasıl bir yaygınlık kazandığı bugün bile birçok kuruluşa, etkinliğe aynı adın verilmesinden bellidir.

TÜRK DESTANLARI

Zengin ve şanlı bir geçmişi olan Türk milletinin çok eski zamanlarda ortaya çıkmış çok sayıda destanları olduğu bilinmektedir. Ancak bunlar, savaşlarla dolu çok hareketli, mücadeleli bir geçmiş nedeniyle vaktiyle yazıya geçirilmemiştir. Türklerin bir değil, oldukça çok sayıda destanlarının olduğunu çeşitli kaynaklardan öğrenmekteyiz. Şimdi bunların yalnız özetleri elimizdedir. Bu özetler de Çince, Farsça, Moğolca, Arapça kaynaklarda yer almaktadır. Doğuşlarından çok sonra yazıya geçirildikleri için değişikliğe uğramış, belki asılları koşuk iken öykü biçimine dönüşmüştür.

Türklerin en büyük destanlarının Oğuz Kağan Destanı olduğu anlaşılmaktadır. Derlenen parçalar, tam bir destan niteliği taşıdığı, bir destanda aranılacak anlatım güzelliği ve motifleri içerdiği düşüncesine götürmektedir bizi.

Destanın masallaşmış anlatımı çeşitli kaynaklar yoluyla bugüne ulaşmıştır. 1248-1318 yılları arasında yaşamış Moğol devlet adamı ve tarihçisi Reşidüddin tarafından yazılan Camiüt Tevarih adlı kitapta kısa bir özeti masal biçiminde verilmiştir. Önemli bir parçası da Türk hükümdarı ve tarihçisi Ebul Gazi Bahadır Han'ın (1603-1664) yazdığı Şecere-i Terakime (Türklerin Şeceresi) adlı kitabında bulunmaktadır. Bahadır Han, siyasi nedenlerle sığındığı ve aralarında bir yıldan fazla yaşadığı Balhan'daki Teke Türkmenleri arasında söylenen 20 çeşit Oğuz Kağan söylencesini derlemiş, Reşidüddin'in naklettiği varyantla birleştirerek yeni bir parça düzenlemiştir.

Oğuz Kağan Destanı'nda anlatılanlarla Büyük Hun İmparatoru Mete ile ilgili söylenceler büyük bir benzerlik gösterir. Bu benzerliği göz önünde tutanlar Oğuz Kağan'ın Mete olabileceğini ileri sürdüler. Bu konu henüz kesin belgelerle bir sonuca bağlanmış değildir.

Türk destanlarından elimize geçen ve nispeten bütünlük gösteren en önemli ikinci metin Dede Korkut Kitabı'dır. Dede Korkut Kitabı'nda yer alan o eşsiz güzellikteki öykülerin destansal yapısı, Oğuz Kağan Destanı'ndan kalan parçalar olduğunu düşündürmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda Oğuz Türklerinin yaşamları, savaşları, aşkları, ülkeleri bir

destanda aranacak en çekici, en güzel motiflerle anlatılmaktadır. Ne var ki anlatılan olaylar İslamiyet'ten önceki Oğuz Türklerinin yaşamlarıyla ilgili olduğu halde İslamlığın kabulü ile sonradan yeni koşullara uyarlandığı anlaşılmaktadır. Örneğin destanda geçen erkek ve kadın adları İslamiyet'ten önceki Türk adlarıdır: Alperen, Bayındır, Basat, Begil, Boğaç, Beyrek, Budak, Büre, Biçen, Büğdüz, Çöğür, Dirse Demir, Duha, Dumrul, Düzen, Dündar, Dülek, Düger, Dönebilmez, Eğrek, Eylik, Emen, Emre, Emren, Güne, İlalmış, Kan, Kapak, Kamgan, Kulmaş, Kaban, Kazılık, Kıyan, Konur, Katılmış, Kınık, Kazan, Korkut, Mamak, Oğuz, Okçu, Seğrek, Salur, Selçuk, Soğan, Sarı, Toğsun, Turalı, Uruz, Uşun, Ulaş, Yigenek gibi erkek adlarıyla, Burla, Selcen, Cankız, Ayna Melek, Kutlu Melek, Paşa Melek, Banı Çiçek gibi kadın adları Türkçe adlardır. Din, yer, sosyal yapı değişikliklerinin uzun zaman içinde destanda ne gibi kayıplara ya da kazanımlara yol açtığını bilemiyoruz.

Özetinin bile insana büyük destanlardaki hazzı veren Ergenekon Destanı, bir Göktürk destanıdır. Özet olarak bugüne ulaşabilen bu destanın varlığını gene Ebul Gazi Bahadır Han'ın Şecerei Terakime'sinden ve Çin kaynaklarından öğreniyoruz. Uygur Türklerine ait Göç Destanı da İranlı Yazar Cüveyni'nin (1226-1283) Tarihi Cihan Güşâ adlı kitabında ve gene Çinlilerce yazılan Moğol Sülalesi Tarihi'nde bulunmaktadır.

Türk dünyasına ait daha pek çok sayıda destan vardır. Bunların en tanınmışlarını gösteren liste aşağıdadır:

İslâmiyet’ten önceki Türk destanları: Yaratılış Destanı

(Altay-Yakut Türkleri)

Alp Er Tunga Destanı (Saka Türkleri)

Su Destanı (Saka Türkleri)

Oğuz Kağan Destanı (Hun Türkleri)

Bozkurt Destanı (Göktürkler)

Ergenekon Destanı (Göktürkler)

Türeyiş Destanı (Uygur Türkleri)

Göç Destanı (Uygur Türkleri)

İslamiyet’ten sonraki Türk destanları:

Satuk Buğra Han Destanı (Karahanlılar dönemi)

Manas Destanı (Kırgız Türkleri)

Danişment Gazi Destanı (Anadolu Selçukluları)

Battal Gazi Destanı (Anadolu Selçukluları (Osmanlı dönemi)

Köroğlu Destanı (Osmanlılar dönemi)

Asya’da değişik sınırlar içinde yaşayan Türk toplumlarında destan geleneği hâlâ devam etmektedir.

Türk destanlarından özetler

OĞUZ KAĞAN DESTANI

Oğuz Kağan'ın doğuşu:

Çok eskiden Asya'da Türkler dağınık bir şekilde yaşıyorlardı. Henüz bir devlet kuramamışlardı. Bir gün geceyi aydınlatan Ay Kağan'ın gözleri parladı. O gece gündüz gibi aydınlık oldu. Çok geçmeden Türkler arasında Ay Kağan'ın bir erkek çocuk doğurduğu duyuldu. Bütün oymaklar gidip gördüler. Olağanüstü bir çocuktu. Yüzü gök mavisiydi. Gözleri ateş gibi parlıyordu. Saçları kapkaraydı. Koyu siyah kaşlarıyla perilerden bile güzeldi.

Çocuk annesinin memesinden ilk sütü emdi, bir daha emmedi. Dile geldi, konuştu, çiğ et, çorba ve şarap istedi. Annesi istediklerini getirdi. Çocuğu bunlarla beslemeye başladılar. Kırk gün sonra yürüdü. Hiçbir yerde oturup durmuyor, at sürülerine gidiyor, en hızlı atları seçip biniyordu. Ormana ava gidiyor, avlanıyordu.

Günlerden gecelerden sonra bir alp yiğit oldu. Bir boğa kadar güçlü, bir ayı kadar dayanıklı, bir kurt kadar çevikti.

Adını Oğuz koymuşlardı. Oğuz uzak ormanlara ava gidiyordu. Ormanlarda çok av vardı, sayısız hayvanlar vardı. Kuşlar çığlık çığlık uçuyor, ırmaklar gürül gürül akıyordu.

Oğuz bir gün atına binmişti, ava gitmek üzereydi. Birkaç ihtiyarın kendi aralarında fısıldaştıklarını gördü. Sanki kendisine bir şey söyleyeceklermiş de çekiniyorlarmış gibi bir halleri vardı. Oğuz atını durdurdu, onlara sordu:

Bana bir şey mi söylemek istiyorsunuz?

İhtiyarlardan birisi çekine çekine ilerledi:

Evet Oğuz, dedi, sana bir şey söylemek istiyoruz.

Öyleyse söyleyin, niçin çekiniyorsunuz?

Ey oğul, görüyoruz, sen alp bir yiğitsin. Korkusuzsun, cesursun. Ama bilmediğin bir şey var. Çoktan beri sana söylemek istiyorduk, onuruna dokunur diye çekindik. Ava gittiğin ormanda şimdiye değin kimsenin alt edemediği korkunç bir canavar var. Halkımızı çok kırdı, geçirdi. Çok ezdi bizi. Şimdi korkarız ki sana da bir kötülüğü dokuna. Oğul kendini kolla. Sen oymaklarımızın umudusun.

Oğuz sordu:

Bu canavar ormanın neresinde?

Hiç kimse bilmez nerede olduğunu. Ansızın çıkar ortaya. Önüne geleni ezer, öldürür geçer.

Oğuz hiç sesini çıkarmadı. İhtiyarları selâmlayarak atını ormana doğru sürdü gitti.

Kargı, ok, kılıç ve kalkanı yanındaydı. Gide gide ormanın en sık yerine geldi. Burada bir ırmak çağıltılarla akıyordu. Oğuz ırmakta su içen bir geyik gördü. Sine sine yanına sokuldu. Birden kurt gibi üzerine atlayıp geyiği yakaladı. Söğüt dalıyla bir ağaca bağladı. Atına bindi, yurduna döndü.

Ertesi gün tan ağarırken tekrar atına binip ormana gitti. Geyiği bağladığı ağacın yanına geldi. Gördü ki canavar geyiği yemiş. Geyikten bir iki küçük kemik kalmıştı yalnız.

Ormanın içinde gezinmeye başladı. Sarp kayalar arasında kocaman bir ayının inine gittiğini gördü. Seğirtip yetişti. Ayıyı yakaladı. Altın kuşağı ile ayıyı aynı ağaca bağladı. Atına binip yurduna döndü.

Ertesi gün tan ağarırken atına bindi, gene ormana gitti. Gördü ki canavar ayıyı da yemiş. Ağacın altına oturdu. Canavarı beklemeye başladı. Akşam olup da alaca karanlık çökünce canavar geldi. Hırıltılar çıkarıyor, ağzından alevler saçıyordu. Oğuz sol eline kalkanını, sağ eline de sağlam mızrağını aldı. Dimdik durarak canavarı karşıladı. Canavar atıldı, başını Oğuz'un kalkanına çarptı. Oğuz hemen mızrağını canavarın başına sapladı. Onu bir atılışta yere serdi. Kılıcını çekip başını kesti, atıyla sürüyüp yurduna götürdü.

Oğuz'un azgınlardan azgın canavarı öldürdüğü hemen duyuldu. Oymaklar arasında bayram havası esti. Oba oba gelip Oğuz'u kutladılar. "Bu yiğit gibi bir yiğit, bir daha yeryüzüne gelemez," dediler.

Oğuz'un Kutsal Kızlarla Evlenmesi

Günlerden bir gün Oğuz, ormanın açıklığında tanrısına yakarıyordu. Bu sırada gökten bir ışık indi. Güneşten, aydan daha parlaktı bu ışık. Bakan gözleri kamaştırıyordu. Oğuz ışığın düştüğü yere koştu. Işığın ortasında çok güzel bir kızın oturduğunu gördü. Alnında ışıl ışıl yanan bir beni vardı. Kız öyle güzel, öyle güzeldi ki gülse gök tanrı gülüyor, ağlasa gök tanrı ağlıyor sanılırdı.

Oğuz kızın elinden tuttu, kaldırdı. Birden içine bir sevgi ateşi düştü, kızı sevdi. Atının terkisine bindirip yurduna götürdü. Oğuz'un ışıktan bir kız getirdiği hemen duyuldu. Oymaklar kızı görmeye koştular. Herkes hayret içindeydi, kızın güzelliği ve kutsallığı herkesi şaşkına çevirmişti.

Oğuz bu Işıkkız'la evlendi. Günlerden gecelerden sonra üç erkek çocuğu dünyaya geldi. Birincisine Ay Han, ikincisine Gün Han, üçüncüsüne de Yıldız Han adını koydular.

Yine bir gün Oğuz avlanmak için şimdiye dek hiç gitmediği bir ormana gitti. Orada bir göle rastladı. Kıyılarında iri iri, ak ak çiçekler açan, duru sularında ak kuğular yüzen küçük bir göldü bu. Gölün ortasında ulu bir ağaç yükseliyordu. Ağacın ortasında bir kovuk görülüyordu. Kovukta bir kız oturuyordu. Deniz gibi dalgalı saçları ağaçtan aşağı sarkıyordu. Gözleri gökyüzü renginden daha güzeldi, dişleri iki sıra dizilmiş inciyi andırıyordu.

Oğuz kızı görünce aklı başından gitti. Yüze yüze ağacın altına geldi. Kızı ağaçtan indirdi, kıyıya çıkarttı. Atının terkisine bindirip yurduna götürdü.

Oğuz bu kutlu Ağaçkız'la da evlendi. Ondan da üç erkek çocuğu oldu. Birincisine Gök Han, ikincisine Dağ Han, üçüncüsüne de Deniz Han adını koydular.

(Düzenleyen: **H. L. Sarıyüce***)*

GÖÇ DESTANI

Bir gün Uygur tahtına yeni bir hükümdar çıktı. Bu hükümdar milletinin geleneğini ve geçmişini iyi bilmiyordu. Tarihte böyle kişilerin devletlerin başına geçtikleri ve felaketlere neden oldukları çok görülmüştür. Türkler Çinlilerle sınır komşusu idiler. Ömürleri Çinlilerle savaşla geçiyordu. Çinliler savaşmakta usta değillerdi, ama çok kurnazdılar ve iki yüzlüydüler. Düşmanlıkla yapamadıklarını dost gözükerek yapıyorlardı. Bu sebepten Türkler, Çinlilerle ilişki kurarken çok uyanık bulunmaya gayret ederlerdi. Bir dalavere çevirip çevirmediklerine, bir tuzak hazırlayıp hazırlamadıklarına bakarlardı. Başa yeni geçen hükümdar ise Çinlilere karşı hiç de uyanık bulunmayı gerekli görmüyordu. Onlarla içli dışlı oluvermişti.

Çinliler hemen hükümdar sarayına gelip gitmeye başlamışlardı bile. Dilleri pek tatlıydı. Getirdikleri hediyeler de pek göz alıcı şeylerdi. Yeni hükümdar Çinlileri dünyanın en iyi insanları olarak görüyordu. Onlardan ne tehlike gelebilirdi ki? Melek gibi insanlardı. “Bizleri daha mutlu görmekten başka bir düşünceleri yok,” diyordu hükümdar. Çinliler ikiyüzlü davranışları, sahte dostluk gösterileriyle hükümdarı bu derece etkileri altına almışlardı.

Acaba Çinliler neden bu kadar sokuluyordu Türklere? Amaçları neydi? Elbette bir hikmeti vardı bunun. Çinliler Türkleri böyle yenilmez ve mutlu kılan gücün sırrını öğrenmek ve onu ortadan kaldırmak istiyorlardı. Türk iline geldikçe gizli gizli bunu araştırıyorlardı. İşte sahte dostluklarının nedeni buydu.

Gerçekten de o zaman Türklerin güç ve mutluluk kaynağı kutlu bir kaya idi. Bu kaya, Tanrıdağı yakınındaki Kutlukaya idi. Kutlukaya Türklerin mutluluk ve bağımsızlıklarının bir simgesiydi. Kayanın yerini bütün yabancılardan gizli tutarlardı. Ama Çinliler gele gide onun yerini çoktan öğrenmişlerdi.

Çin hükümdarı adamlarına:

Türkleri güçlü kılan şeyin Kutlukaya olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. O kayayı ellerinden alarak Türkleri çökerteceğiz, diye emir bile vermişti.

Yalnız Kutlukaya’yı Türklerin elinden almak kolay değildi. Hem taş çok büyüktü hem de Türkler onun uğrunda canlarını vermekten çekinmezlerdi. Taş ancak kurnazlıkla ele geçirilebilirdi.

Türk hükümdarının Galı Tekin adında yetişmiş bir oğlu vardı. Evlenme çağına gelmişti. Babası evlendirmek istiyordu ama, oğluna yaraşır soylulukta bir kız bulamıyordu. Çinliler bunu öğrenince, tuzaklarını bu evlenme konusu üzerinde kurmak üzere hemen harekete geçtiler. Çin hükümdarının Kiyu Liyen adında pek güzel bir kızı vardı. Türk hükümdarından izin aldılar. Prenses Kiyu Liyen için Türk hükümdarı sarayı yanında bir saray yaptılar. Kiyu Liyen’i de getirip saraya yerleştirdiler. Bundan sonra Türk Hükümdar ailesini sık sık Kiyu Liyen’in sarayında tertipledikleri toplantılara çağırmaya başladılar. Böylece Çinli Prensesi Türk Hükümdar ailesine tanıttılar.

Çinlilerin kurnazlığı meyvesini vermeye başladı. Çok geçmeden Türk hükümdarı Kiyu Liyen’i oğluna almaya karar verdi. Kızın babasına dünürcüler gönderdi.

Çin hükümdarının istediği olmuştu. Gelen dünürcüleri çok kibar, çok saygılı karşıladı, ağırladı. Dedi ki:

Kızım Kiyu Liyen’i Galı Tekin gibi soylu bir prense vermek benim için şereftir. Ancak Türk hükümdarının da geleneğimize uyarak bize istediğimiz ağırlığı vermesi gerekir.

Türk dünürcüleri akıllarına hiçbir fenalık getirmeden:

İstediğiniz ağırlık olsun. Allah’a şükür bizim hükümdarımızın altını incisi, parası pulu hazineler dolusudur. Ne isterseniz vermekten çekinmez, dediler. Çinli hükümdar gülümsemeye ve aşağıdan almaya devam ederek:

Öyle pek değerli bir ağırlık istemiyorum, değersiz bir taş olan Kutlukaya’yı istiyorum, deyince, dünürcülerin tüyleri diken diken olup yerlerinden fırladılar. Dönüp ülkelerine geldiler. Hükümdar bu küstahlık karşısında küplere bineceği yerde ne dese beğenirsiniz:

Canım dedi, istediği bu taş mıdır? Ben de altın inci isteyecek sanmıştım.

Hükümdara Kutlukaya’nın önemini, toplum içindeki değerini anlattılarsa da dinletemediler. Hükümdar, “bir taş parçasını vermekle kıyamet kopmaz ya!” diyor, başka bir şey demiyordu.

Türk hükümdarı ile Çinliler, aralarında bir gün kararlaştırdılar. Bu uğursuz gün gelince bir sürü arabalarla sökün ettiler. Kaya oldukça büyüktü. Parçalanmadıkça taşınamazdı. Kurnaz Çinliler hemen kayanın çevresine odun yığmaya başladılar. Sonra odunları ateşe verdiler. Ateş yanıp da kaya kızınca üzerine fıçı fıçı sirke döktüler. Sirke döküldükçe kaya, gök gürültüsüne benzeyen sesler çıkararak parça parça oluyordu. Bu parçaları toplayarak arabalara yükleyip memleketlerine götürüyorlardı. Aylarca uğraşıp didindiler. Kutlukaya'yı parça parça ettiler, taşıdılar. Fındık kadar bir parçasını bile bırakmadılar.

Kutlukaya'nın parçalanıp Çine götürülüşü Türkler arasında sonsuz bir üzüntü yarattı. Kurtlar, kuşlar ve bütün yaratıklar bile kendi dilleriyle ağladılar.

Artık Türk yurdunun uğuru gitmiş, gökyüzü kararmıştı. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Milletin duygularına, inançlarına değer vermeyen hükümdar, büyük bir felakete sebep olmuştu. Çok geçmedi Kutlukaya'nın götürülüşünden yedi gün sonra, Türk hükümdarı ansızın öldü. Yeni hükümdar başa geçti. O da öldü. Onun ardından hükümdar olanlar da öldüler.

Şiddetli bir kuraklık baş göstermişti. Ağaçlar kuruyor, çiçekler soluyordu. Ekilen ekinler yeşermiyordu. Davarlar kuzulamıyor, inekler buzağılamıyor, atlar kulun vermiyordu. Geniş ve cennet gibi otlaklar çöle dönmüştü. Hayvanlar bir deri bir kemik kalmıştı.

Soğuk rüzgârlar esiyor, tozları ve toprakları gökyüzüne savuruyordu.

Son olarak Uygur Türklerinin başına Bögü Kağan soyundan bir hükümdar geçti. Onun zamanında bir gece yarısından sonra her tarafta:

"Göç! Göç! Göç!" diye sesler duyuldu.

Bütün hayvanlar, bütün kuşlar, bütün çocuklar "Göç! Göç!" diye çığrışmaya başladılar. Bu tanrının buyruğu idi. Türklerin göçmesi gerekiyordu. Ülkeleri ülke olmaktan çıkmış, uğursuzluk kara bir bulut gibi çökmüştü üzerlerine.

"Göç! Göç! Göç!"

Bu ses günlerce duyuldu. Her önemli günde yapıldığı gibi, hemen bir kurultay toplandı. Kurultay Tanrı buyruğuna uyarak göç etmeyi kararlaştırdı.

Atlar yüklendi, arabalar yüklendi, develer yüklendi. Oba oba, oymak oymak yollara düşüldü. Göç başlamıştı. Yollar, izler, ovalar, dağlar göç edenlerle dolmuştu. Nereye gidiyorlardı? Kimse bir şey bilmiyordu. Gökyüzünde “Göç! Göç!” diye duydukları sesin ardı sıra gidiyorlardı.

Kadınlar, bebelerini sırtlarına sarmışlar, güneş altında, yağmur altında durmadan yürüyorlardı. Ak saçlı koca karıcıklar, beli bükülmüş ihtiyarlar değneklerine dayana dayana yürüyorlardı. Sürü sürü inekler, koyunlar, develer akıp gidiyordu.

Bazen yolları çetin dağlara sarıyor, karlı buzlu dağları akıl almaz bir güçle geçip gidiyorlardı. Bazan da önlerine uçan kuşu kapan kanlı bir ırmak çıkıyordu. O zaman durup sallar yapıyorlar, gene de yollarından kalmadan karşıya geçerek gidiyorlardı.

Koca bir milletin birlikte göç ettiğini gören başka budunlar, ne yapacağını şaşırıyorlardı, dağlara kaçıyor, ormanlara, mağaralara saklanıyorlardı.

Günlerce gecelerce gittiler. Bir yere geldiler ki “Göç! Göç!” sesi duyulmaz oldu. Onlar da durdular. Buraya yerleşmeye karar verdiler. Ve kalıp yerleştiler. Yeni kurdukları bu kentin adını Beşbalık koydular.

Uygur devleti kısa zamanda gene çok ileri gitti. Yükseldi, Orta Asya’ya egemen oldu. Güçleri karşısında eğilmeyen kalmadı.

O gün bugün Türkler, yurdun bir kayasını, bir avuç toprağını düşmana kaptırmazlar, gözleri gibi korurlar.

(Düzenleyen: **H. L. Sarıyüce***)*

KÖROĞLU DESTANI

Köroğlu'nun doğuşu:

Vaktiyle Bolu'da bir derebeyi vardı. Malı mülkü dünya kadardı. Kırmızı kiremitli sarayında oturur, samur kürkünün içinde kurum kurum kurulurdu. Av avlamaya, kuş kuşlamaya çok meraklıydı. Ovaydı dağdı demez, altında atı, kolunda doğanı, omzunda okla yayı, önünde bir sürü tazı, ardında bir yığın adam, ha babam de babam, akça ceylanları vurur, kınalı kekliklerin tüyünü havaya savururdu.

Bir de atlara düşkündü bey. Kır atlar, doru atlar, yağız atlar, kula atlar eksik değildi tavlalarında. Bunca atın yemi arpası ekilirdi ucu bucağı olmayan tarlalarında. Bu tarlalarda sayısız köylü, bir bardak su, bir dilim ekmek bedeline zorla çalıştırılırdı.

Bu zalim derebeyinin Yusuf adında bir baş seyisi vardı. Çoktandır beye hizmet ediyordu. Bu yüzden yılar geçtiği halde bir kere olsun köyüne gidememiş, orada bıraktığı karısı ile küçük oğlunu ziyaret edememişti. Gece dememiş, gündüz dememiş, kendisini işine vererek nice küheylan atlar yetiştirmişti.

Beyin Ejderhalar Şahı adında alnı akıtmalı, üç ayağı sekili bir atı vardı ki, uçan kuşu kapar, koşmaz da sanki uçardı. Şimdiye kadar girdiği her yarışı kazanmıştı. Onun önüne geçebilen bir at çıkmamıştı daha. Bey bir gün İstanbul'dan gelen bir paşa ile at yarıştırdı. Nasıl olduysa paşanın atı Ejderhalar Şahı'nı geçti. Bey o gece kahrından uyuyamadı. Sabah erken baş seyisi Yusuf'u yanına çağırdı:

"Yusuf! Yusuf!" dedi "Biz kendimizi at yetiştiriyoruz sanırdık. Bak elin oğlu bize nal mıh toplattı. Şimdi sana iş düştü, yol göründü. Hiç vakit geçirme, hemen atla atına. Geze geze Urfa'ya var, dolaş çarşı pazar. Bana öyle bir at getir ki oradan, bir daha hiçbir paşaya geçilmeyeyim. Ne paşası, padişahın atı bile geçememeli atımı. Anladın mı?"

Yusuf hazırlığını yaptı, atına atladı, düştü yola. Selam vererek sağa sola, az gitti uz gitti, dere tepe düz gitti. Önce Uzunyayla derler, yüksek, elvan elvan çiçekli bir yaylaya yol uğrattı. Sürü sürü atlara rastladı. Tellisi,

dorusu, yağızı, kırı… Her biri bir ejderha gibiydi. Ama yılların at yetiştiricisi Yusuf hiç birisini gözüne kestirmedi.

Oradan ayrıldı. Daha güneye, anlı şanlı Maraş'a indi, Maraş ki nasıl Maraş… Küheylan atlar sürü sürü. Yusuf oba oba gezdi. Yoruldu, canından bezdi ama inadından dönmedi. Çıkmadığı yayla, inmediği ova kalmadı. Maraş ilinde de bulamadı aradığını.

Sahi, nasıl bir at arıyordu ki Yusuf Ağa? Doğrusunu isterseniz kendisi de tarif edemiyordu aradığı atı Ejderha gibi bir ata rastlıyordu. Boyuna bosuna diyecek yok. Kulakları küçük, bilekleri ince, döşü yayla gibi geniş. “İyi,” diyordu içinden, “tam aradığım at bu.” Sonra bakıyor, gene bakıyor, hayvanın bir sağına geçiyor, bir soluna geçiyordu. Bırakıp gidiyordu sonra. Akşam üstü dönüp geliyordu aynı atın yanına. Biniyor, dumanlı dağlara doğru yıldırım gibi koşturuyor, dönüp geldiğinde gene sağından, solundan, önünden, ardından gözden geçiriyordu hayvanı. Ve birden farkına varıyordu ki atın kuyruğu biraz kısaca, beli de biraz kalıncadır. Atın sahibine hiçbir şey demeden eyvallah deyip oradan uzaklaşıyordu.

Maraş toprağından da ayrıldı Yusuf. Antep üzerinden Urfa'ya ulaştı. Burada tam üç ay dolaştı. Ne Suruç kaldı gezmediği, ne de Siverek. “Bugün karşıma çıkmadı, belki yarın çıkar” diyerek vardı, ta Harran'a dayandı. Harran'ın uzayıp giden ovasında evleri toprak kubbeli, daracık sokakları yalın ayak bebeli bir köyde mola verdi. Atından indi, hayvanın gemini çıkardı, kolanlarını gevşetti. Biraz otlasın, teri kurusun diye harmanlara doğru salıverdi. Kendisi de oturdu, sırtını bir duvara yasladı, uyuklamaya başladı. Önünde dört bir yanı çitle çevrili harap bir bahçe uzanıyordu. Bahçe içinde üç tane uyuz tay geziniyordu. Yusuf Ağa onlara göz ucuyla şöyle bir baktı. Sanki rahatsız olmuş gibi başını öbür yana çevirdi. Ne var ki, içinden bir ses, “Yusuf! Yusuf! Şu garip taylara bir daha bak” diye dürtüp durmaktaydı.

Yusuf içinden gelen bu sese uydu. Başını çevirip beş on adım ötede oynaşan taylara bir daha baktı. Biri aldı, biri yağız, biri de kır. Bakmasıyla yerinden fırlaması bir oldu. Çünkü bir başkalık vardı bunlarda. Evet üçü de uyuzdu, bir deri bir kemik kalmışlardı. Burun deliklerinden sümükler akıyordu. Ama sanki dağılıp dökülecekmiş gibi duran kemiklerinde bir soyluluk vardı. Bunu bilen bilir. Böylesine uzun, gelişmeye elverişli

kemikleri bulunan tayların büyüyünce ne yaman küheylan olduklarını Yusuf Ağa çok iyi bilmekteydi.

Soluğunu kesmişti, gözlerini hiç kırpmadan taylara bakıyordu. Taylar çok arıktı ama gene de birbirleriyle cilveleşmekten geri durmuyorlardı. Koşturuyorlar, çitin önüne gelince, o bir insan boyundan yüksek engelin üstünden uçarak aşıyorlar sonra gene uçarak bahçenin içine geçiyorlardı.

Yusuf kendisinden geçmişti. Cin çarpsa bu kadar dili dişi kilitlenmezdi. Neden sonra gelebildi kendisine.Tırmanarak çiti aştı. Taylara sokularak sırtlarını sıvazladı. Dört yanlarını dolanarak alıcı gözle iyice inceledi. Üçü de çok güzeldi ama ille kır tay… İlle kır tay… Onun kemikleri daha bir yay gibiydi. Hiçbir tarafında zerre kadar kusur yoktu. Öbürlerinde de hiçbir kusur yoktu. Yalnız yağızın toynakları biraz küt, al tayın toynakları ise oldukça sivriydi. “Bu üç tay yarışa çıksalar, kır tay hepsini geçer,” dedi içinden.

Bahçeden çıktı. Sokakta değneğine dayana dayana yürüyen yaşlı bir kadın gördü. Koştu elini öptü.

“Hanım nine, canım nine,” dedi, “şu çitin içindeki tayların sahibi kim?”

Nine durdu, belini doğrulttu:

“Ha, onlar mı,” dedi, “onup yetmesin, benim oğlumun. Adı Ökkeş, o düğünden bu düğüne gezer durur serkeş. Hiç bakmaz bu zavallıcıklara. Bu kuru bahçeye hapsetti onları. Kendisi düğün dernek peşinde koşturur durur. Bir haftadır ortalarda yok. Belki bugün yarın çıkar gelir.”

Yusuf Ağa nineye bir şey söylemedi. Bir duvarın dibine yamçısını serdi, geceyi o köyde geçirdi. Sabah oldu, öğle oldu, akşam oldu. Ökkeş’ten bir haber çıkmadı. Ertesi gün de bekledi. Daha ertesi gün de. Sonunda Ökkeş ağamız bir küheylan atın üstünde çıktı geldi. Yusuf Ağa hemen tayları alıcı olduğunu Ökkeş’e açıkladı.

“Şu bizim uyuz tayları mı almak istiyorsun? Ne yapacaksın onları, eğer gerçekten alıcı isen sana benim al küheylanı satayım. Daha hiçbir yarışta geçilmedi. Dün gittiğim köyde bir düğün vardı. Yarışa tam on beş at katıldı. Ama hiçbirisi al küheylanın ayak tozuna erişemedi.”

“Yok,” dedi Yusuf Ağa, “ben şu uyuz tayları istiyorum”.

“Satayım satmasına ama, bak söylemedi deme. Piç bunlar, babaları belli değil. Analarını Fırat kıyısına yılkıya salmıştım. Üç kısrak da oradan kaptı

bunları. Sonra al tayla yağız tayı satamam. Onları doğduklarında oğullarıma adamıştım. Şimdi sözümden dönemem.”

“Olsun, ben kır taya razıyım, yeter ki sen sat.”

Sıkı bir pazarlıktan sonra Yusuf Ağa kır tayı satın aldı. Doru küheylan altında, Kırtay yedeğinde. Günlerce süren uzun bir yolculuktan sonra Bolu’ya yetti. Beydir, Yusuf’un döndüğünü duyunca doğru tavlaya koştu. Baktı ki, ne baksın; bir uyuz tay getirmiş… Neredeyse kemikleri dökülecek. Önce sarardı, sonra morardı:

“Alçak!” diye haykırdı, “sen gideli bir yıl oldu. Bana bu kemik torbasını mı bulup getirdin?”

“Ama beyim!”

“Sus alçak herif! Buna at yavrusu demek için bin tanık ister. Sen benimle alay etmeye nasıl cesaret edersin!”

“Beyim, kulun kurbanın olayım, bir kere”.

“Sus! Sus diyorum sana; nerede cellat Kara Ali? Gelip vursun şunun başını!”

Köse Kahya beyin ardında duruyordu. İşin kötüye vardığını görünce beyin ellerine kapandı:

“Beyim,” dedi, küçükler kusur işler, büyükler af eder. Şu adam bunca yıl sana hizmet etti. Bağışla bu sefer. Daha olmazsa dehleyelim gitsin. Bir daha gözünüze görünmesin.”

Bey biraz yatışır gibi oldu. Kırtay’ın yanına kadar sokuldu. Böğrüne bir tekme attı.

“Canı cehenneme,” dedi, “canını bağışladım. Ama gözleri oyulsun. O gözlerle bir daha atlara bakmak nasip olmasın.”

Zavallı Yusuf’un gözlerine mil çekildi. Bey’in öfkesi geçmemişti daha:

“Şimdi de getirdiği şu kemik yığınına bindirin. Nereye isterse oraya gitsin”.

Öyle yaptılar. İki yaşındaki Kırtay’a bindirdiler Yusuf’u. Avludan dışarı çıkarttılar. Bir daha kimse ilgilenmedi onunla.

Yusuf dışarı çıkınca indi tayın üstünden. Yularını tutarak yürüdü. Nereye? Bunu kendisi de bilmiyordu. Rastladığı kimselere bir köyün adını söylüyordu. Onlar da nasıl gideceğini tanımlamaya çalışıyorlardı. Böyle düşe kalka, ona buna sora sora sonunda kendi köyüne ulaşabildi. Öğle

üstüydü. Delikanlılar meydanlıkta güreş tutuyorlardı. Yedeğinde bir tay taşıyan kör bir adamın gelmekte olduğunu görünce güreşi durdurdular. Bu da kim ola ki? Yusuf'un köyde bıraktığı karısıyla bir oğlu vardı. Karısı yakınlarda ölmüştü. Oğlu ise on yedi yaşına ermişti. Adı Ruşen Ali'ydi. Ali de güreş tutan delikanlıların arasındaydı. Gelmekte olan adamı görünce içi cız etti. Koştu, adamın yanına ulaştı.

"Vah emmi vah! N'olmuş sana böyle? Hangi zalim eller seni bu hale getirdi?"

Yusuf durdu:

"Oğul," dedi "senin adın Ruşen Ali mi?"

"Evet emmi, nasıl bildin benim Ruşen Ali olduğumu?"

"Sesinden tanıdım yavrum, sesinden… Sesin üç yaşındaki sesin. Biraz kalınlaşmış ama aynı ılıklık, aynı sıcaklık sürüp gidiyor."

Baba oğul kucaklaştılar. Sarılıp ağlaştılar. Sonra evlerine çekildiler.

Yusuf anlattı, Ruşen Ali dinledi. Ruşen Ali anlattı, Yusuf dinledi.

"Oğul," dedi, "getirdiğim taya iyi bak. Daha iki yaşında. Üç yaşına eriştiğinde eşsiz bir at olacak. Onun elinden uçan kuş bile kurtulamayacak."

Yusuf anlattı da anlattı. Ona nasıl rastladığını, sahibiyle nasıl pazarlık ettiğini bir bir söyledi. Ama tayın çiti uçarak geçtiğini söylemedi. Genç adam atak olur. Kırtay'ın sırrını ona buna söylerse… Ve bu sözler zalim Bolu Beyi'nin kulağına erişirse… Adamlar salıp Kırtay'ı elinden aldırabilirdi. Bu kötülüğü de yapabilirdi Bolu Beyi. Oğluna sıkı sıkı tembih etti:

"Oğlum, sen sen ol, Kırtay'dan hiç kimseye söz açma. Yiğit at olacak, Küheylan olacak deme. Boğaz kırk boğumdur. Kırtay hakkındaki bildiklerini boğazının boğumlarından birisinde sakla."

Ruşen Ali artık işi gücü bir yana bırakmıştı. Hep Kırtay'la uğraşıyordu. Sabah yedeğine alıyor, çayıra götürüyor ve ancak gece yarısı dönüyordu. Böyle böyle koca bir yaz geçti. Dumanıyla, sisiyle, yağmurlarıyla güz geldi. O zaman Ruşen Ali atı ahıra çekti. Yemedi ona yedirdi, içmedi ona içirdi. Uzun ve sıkıntılı bir kış gelip geçti. Ruşen Ali Kırtay'ı ahırdan çıkardı. Alıp çayıra götürecekti. Babası kör Yusuf geldi, atın bacaklarını, boynunu, sağrısını yokladı.

“Yok oğul,” dedi, “ilikleri dolmamış, kemikleri doymamış. Çayırdan hayır gelmez Kırtay’a. Şimdi kolları sıva, ahırın her tarafını keçe ile kapla. Hiçbir yerden, iğne deliği kadar bir delikten bile içeriye güneş ışığı girmemeli.”

Ruşen Ali ahırın her tarafını, duvarlarını, tavanını, tabanını keçe ile kapladı. Yusuf Ağa her tarafı el yordamıyla yokladı:

“Tamam oğul, istediğim gibi olmuş. Şimdi Kırtay’ı en dipteki yemliğe bağla. Kırk gün hiç çözme oradan. Suyunu yemini ayağına götür. Tamam mı?”

Ruşen Ali kırk gün Kırtay’ın suyunu yemini ayağına taşıdı. Kırk gün dolunca babası:

“Var oğul,” dedi “Köyün düzlükteki tarlalarına su sal. Üç gün sula o tarlaları.”

Ruşen Ali tarlalara üç gün su saldı. Orası bataklığa döndü. İçine bir adam düşse kaybolur giderdi.

“Haydi oğul, Kırtay’ı çıkart ahırdan.”

Kırtay bir çıktı ki yerinden, at değil bir ejderha olmuştu. İliği kemiği dolmuştu. Üstüne binebilirsen bin.

Ruşen Ali yiğit delikanlıydı, bir sıçrayışta bindi atın üstüne.

“Baba, şimdi ne yapayım?” diye sordu.

“Oğul üç gün suladığın tarlalara sür. Bir baştan bir başa geçip git. Sonra yanıma getir atı.”

“Baba orası bataklık oldu. Sonra ikimiz de gömülür kalırız.”

“Korkma gömülmezsin oğul. Sen dediğimi yap.”

Ruşen Ali zor zapdettiği atı sürdü, tarlalara vardı. Bismillah deyip daldı bataklığın içine. Kırtay çamur deryasının içinden uçar gibi geçip gitti. Sonra döndü. Gene hiç batmadan tarladan çıktı.

Yusuf önüne getirilen atın dört ayağını eliyle yokladı. Sol arka ayağının altına beş kuruş büyüklüğünde bir çamur parçası yapışmıştı.

“Olmadı oğul,” dedi, “olmadı. Arka sol ayağına çamur yapışmış. Yeniden keçeli ahıra çekeceğiz onu.”

Öyle yaptılar. Bir kırk gün daha beslediler. Kırk birinci günü dışarı çıkarıp gene çamur deryasına sürdüler. Bu kere ayaklarında zerre kadar olsun çamur yoktu.

“Oldu oğul, oldu. Hem de tam isteğim gibi oldu. Artık Kırat’ın elinden uçan kuş bile kurtulamaz. Bu at altında iken kimse senin sırtını yere getiremez.”

Yusuf bunları söyledikten sonra eve girdi. Yıllardır sandıkta saklı duran kılıç ile kalkanı getirip oğluna kuşattı. Sonra sarılıp kucakladı.

“Haydi oğlum, yolun açık olsun! Dağlar seni bekliyor. Yoksula arka çık. Zalimlere fırsat verme. Göreyim seni, ahımı Bolu Beyi’nde koma.”

İşte ünü cihanı tutan Köroğlu böyle çıktı ortaya. Çamlıbel’i kendisine yurt tuttu. Acımasız Bolu Beyi’ni ortadan kaldırdı. Yoksulları korudu. Halkı soyanların ellerinden aldıklarını gene halka dağıttı. Adına Köroğlu dendi, atına da Kırat…

Çok iyi saz çalardı. Üstün bir şairdi. Haksızlarla yolsuzlarla savaşıp Çamlıbel’e döndüğünde sazının teline vurup insanın içini oynatan yiğitlik, mertlik türküleri söylerdi.

Gün geldi, saat çaldı. Köroğlu da göçüp gitti. Her şey unutuldu da Koçyiğit Köroğlu’nun adı unutulmadı. Adı sanı yayıldıkça yayıldı, komşu ülkelere kadar gitti. Yalnız Köroğlu mu unutulmadı? Kırat da unutulmadı. Derler ki, Köroğlu öldü ama Kırat ölmedi. Halkımız Kırat’ın hâlâ yaşadığına inanır. Yaşar ama nerede yaşar? Bunu kimse bilmezmiş. Tanınmasın diye her yıl sahip değiştirirmiş.

Kır at deyip de geçmeyin. Kır atlar tekin değildir. Çöpçü beygiri de olsa, bir kır at gördüğünüzde ona dikkatli bakın. Belki de Köroğlu’nun kutlu kır atıdır o, uçan kır atı.

(Düzenleyen: **H. L. Sarıyüce***)*

DEDE KORKUT KİTABI'NDAN

Salur Kazan Bey'in Evinin Yağmalanması

Oğuz beyleriyle birlikte ava giden Kazan Bey'in sarayı çevresinde perişan kılıklı bir adam dolaşmaya başlamıştı. Başına keçi derisinden bir külah geçirmişti. Sırtında yırtık pırtık bir aba vardı. Saçları kırmızı sakalına karışmıştı. Hiçbir yerde durmuyor, kurnaz gözlerle olup bitenlere bakıyordu. Kim olduğunu soranlara:

Ben mi, diyordu, yoksul bir kaz çobanıyım, kaybolan bir kazı arıyorum. İri bir kaz. Buralarda böyle bir kaz gören oldu mu?

Ulaşoğlu Salur Kazan Han, bugünkü Azerbaycan bölgesinde yaşayan Oğuzları yönetiyordu. Oğuz ülkesinin hükümdarı Bayındır Hana bağlıydı. Oğuz ülkesi çok genişti. Ülke illere ayrılmıştı. Her ilin başında Bayındır Han'a bağlı birer bey bulunuyordu.

Yiğit bir adamdı Kazan Bey. Gözü pekti. Aynı zamanda merhametli, sevecen bir adamdı. Malı mülkü çoktu. Tavla tavla şahbaz atlarının, katar katar develerinin, sürü sürü koyunlarının sayısını kimse bilmezdi. Öksüzleri korur, yoksullara yardım ederdi. Evlenmekte zorluk çeken gençleri evlendirir, düğün masrafını kendisi karşılardı.

Savaşlarda gösterdiği kahramanlıklarla ün salmıştı. Emet Suyu'nun Aslanı diye anılırdı.

Bayındır Han Kazan Bey'i çok severdi. Boyu Uzun Burla Hatun adlı güzel kızını Kazan Bey'le evlendirmişti.

* * *

Oğuz Türklerinin güzel bir âdeti vardı. Barış günlerinde birbirlerine ziyafet çekerlerdi. Bunun adı şölendi. Şölenlerde bir araya gelip sohbet edilirdi. At koşturulur, ava çıkılır, pehlivan güreşleri düzenlenirdi. Barış günlerinde öyle tembel tembel evlerinde oturmazlardı.

Şölenler sıra ile yapılırdı. Şölen verme sırası Kazan Bey'e gelmişti. Kazan Bey hemen hazırlığa başladı. Doksan direkli ipek çadırını kurdurdu. Bu çadır kurulup ayağa kalkınca bir dağı andırmıştı. Ayrıca doksan yere ipek halılar döşetti. Sürülerinden sayısız besili boğalar, koçlar, buğralar (erkek

develer) getirtti. Bunlar kesilip tepe gibi kebaplar yapıldı. İçi şarap dolu altın sürahiler dizildi.

Davet edilen Oğuz beyleri, şahin gibi atlarının üstünde akın akın gelmeye başladılar. Kazan Bey’le karısı Boyu Uzun Burla Hatun davetlileri yolda karşıladılar. Kucaklayıp hal hatır sordular. Sonra hep birlikte ipek halıların üstüne oturup konuşmaya başladılar. Kendilerine dokuz tane kara gözlü, güzel yüzlü, saçları örgülü, göğüsleri kızıl düğmeli, elleri bileklerinden kınalı kafir kızları hizmet ediyor, altın kadehlerle içki sunuyorlardı.

Kazan Bey konukladığı yiğit beylerle konuşmaya koyulmuştu. Geçmiş günleri anıyorlardı. Birbirlerine savaşlarda aldıkları yaraları gösteriyorlardı. Her Oğuz’un vücudunda kutsal bir anı gibi taşıdığı birkaç yara izi vardı. Düşmanı nasıl bozguna uğrattıklarını anlatıyorlar, kahkahalarla gülüyorlardı. Böyle üç gün yiyip içtikten sonra Kazan Bey dizinin üstüne doğruldu:

“Beylerim,” diye haykırdı. “Ünlü yoldaşlarım! Sayın konuklarım! Böyle otura otura belimiz, yata yata yanımız ağrıdı. Ne duruyoruz? Ava çıkalım biraz. Av avlayalım, kuş kuşlayalım. Sonra dönüp yurdumuza gelelim. Hoş vakit geçirmeye devam edelim.”

“Hay hay Kazan Bey,” diye karşılık verdi beyler. “Doğru söylüyorsun. Böyle pinekleyip durmak bize yaraşmaz. Dağlara ormanlara çıkalım. Av edelim. Kolumuzun kuvveti açılsın. Uykumuz dağılsın.”

Böyle dediler, Kazan Bey’e böyle karşılık verdiler ya, beylerin içinde yaşlı bir bey vardı. Neşesi ile öfkesi pek belli olmazdı. Yaşlıydı, çok şeyler görüp geçirmişti. Ulu çınarlar gibi gövdesi vardı. Yüzü uzundu, ağzı at ağzına benziyordu. Zaten kendisine At Ağızlı Uruz Koca diyorlardı. Savaşlarda sırtı yere gelmez, karşısına düşen düşman tümden perişan olurdu. Kazan Bey’in dayısıydı. İki dizi üstüne geldi:

“Ağam Kazan,” dedi, “kötü niyetli düşman sınırında oturuyorsun. Biz ava çıkınca sarayının üstüne kimi bekçi bırakacaksın?”

Kazan Bey neşeliydi. Coşkundu. Oğuzlar savaş ve av deyince böyle olurlardı hep. Kazan Bey bir an önce ava gitmekten başka şey düşünmüyordu:

“Oğlum Uruz, üç yüz yiğitle bekçi kalsın,” dedi. Başka bir şey demedi. Davranıp konur atına bindi. Öteki beyler de birer birer atlarına bindiler. At Ağızlı Uruz Koca da çaresiz, atına binmek zorunda kaldı. Ava gitmekten

memnun değildi. Atının üstünde giderken sık sık geri dönüp Kazan Bey'in sarayına bakıyordu.

* * *

Saymakla tükenmez Oğuz beylerinin hepsi Aladağ'a ava gittiler. Aladağ üç günlük yol uzaktaydı. Güzel bir dağdı. Başında yaz günlerinde bile dumanlar eksik olmazdı. Etekleri yemyeşil ormandı. Ormanda güzel kanatlı sülünler, ürkek tavşanlar, mavi kürklü tilkiler, dal boynuzlu kızıl geyikler sürü sürü dolaşırdı.

Oğuz beyleri Aladağ'a gidedursunlar, Kazan Bey'in sarayı çevresinde kaz çobanı kılığında dolaşan adam, "Demek ava gidiyorlar ha? Hem de güzel Aladağ'a gidiyorlar… Güle güle gitsinler. Avları bol olsun," diye söyleniyor, sözde sevinmiş gibi görünüyordu.

Bu adam düşmanın casusu idi. Beyler uzaklaşınca o da ortalıktan kayboldu. Gitti düşmana olup bitenleri casusladı: "Oğuz beyleri tüm askerleriyle birlikte ava çıktılar. Sarayda üç yüz askerle Kazan Bey'in tecrübesiz oğlu Uruz kaldı. Sıra bu sıradır," dedi.

Düşmanın başında Şöklü Melik diye birisi bulunuyordu. Azgın bir adamdı. Bu haberi alınca çok sevindi. Kıs kıs güldü. Hemen ordusunu hazırladı. Kaftanlarının arkası yırtmaçlı, omuzlarına kadar kara saçları inen yedi bin askeriyle yürüyüşe geçti. Gece yarısı gelip Kazan Bey'in sarayını bastılar. Su uyur düşman uyumaz. Bir anlık gafletin sonu böyle oldu işte. Genç Uruz üç yüz askeriyle esir düştü. Saray yağmalandı. Ne kadar altın, gümüş para varsa torbalara doldurulup götürüldü. Koca saray tam takır kaldı. Gelini kızı çığrıştırdılar. Kırk ince belli kızla Boyu Uzun Burla Hatunu esir ettiler. Tavla tavla şahbaz atları, katar katar kızıl develeri alıp götürdüler. Bir iğne bile bırakmadılar. Boş bıraktıkları sarayı ateşe verip cayır cayır yaktılar.

Kazan Bey'in yüzü nurlu kocamış anasını da aldılar, kara devenin boynuna astılar. Kazan'ın oğlu Uruz ile üç yüz yiğit arkadaşı, elleri bağlı, boyunları bükülü şımarık askerlerin arasında itile kalkıla sürüklenip götürüldüler. Sarayda Uruz'un yanında kalan Kulmaş Bey bu savaşta şehit oldu.

* * *

Kazan Bey’in olup bitenlerden haberi yoktu. Nereden olsun? Kazan bey, öbür beylerle Aladağ’da av avlıyor, kuş kuşluyordu. Aladağ çok uzaktaydı. Boyu Uzun güzel Burla Hatun gözlerinden siyim siyim yaşlar döküyor, dönüp dünüp ardına bakıyordu. Kazan! Kazan! Ölü müsün sağ mısın? Kazan’ın gencecik oğlu Uruz, eli bağlı, boynu bükülü dönüp dönüp arkasına bakıyordu. Baba! Baba! Yigit babacığım! Koştur atını, rüzgâr gibi gel buraya! Kazanın ak saçlı güngörmüş anası ardına bile bakamıyordu. Kara devenin boynunda asılı, sallana sallana gidiyordu. Yalnız “Yetiş Kazan oğlum! Yetiş!” diye sızlanabiliyordu.

Şöklü Melik’ik keyfine diyecek yoktu. Atının üstünde bile hiç durmadan içiyor, hiç durmadan kahkahalar atıyordu.

“Beyler!” diyordu adamlarına, “Kazan’ın tavla tavla şahbaz atlarına bindik! Katar katar develerini götürüyoruz. Altınını akçasını yağmaladık. Üç yüz yiğidiyle oğlu Uruz’u esir ettik. Kırk ince belli kızla Kazan’ın karısı Boyu Uzun Burla Hatun’u aldık. İçinizden hiç kimse Burla Hatun’u gözüne kestirmesin. O benimdir. Bundan sonra benim Boyu Uzun Burla Hatunum olacaktır.”

Böyle diyor Şöklü Melik, göbeğini oynata oynata gülüyordu.

Bir adamı:

“Kazan’a bir acı daha verebiliriz ki deme gitsin!” dedi.

Şöklü Melik sordu:

“Bire anzavur, nasıl bir acı verebiliriz?”

“Kazan’ın Kapılar Derbent’i denilen yerde on bin koyunu vardır. Koyunları da götürürsek Kazan’a daha çok acı veririz.”

Şöklü, bu söz üzerine daha çok gülmeye başladı. Nerdeyse atının üstünden düşecekti.

“Demek öyle ha? Ne duruyorsunuz öyleyse! Hemen altı yüz asker gitsin. Koyunları sürüp getirsin! Durmayın, çabuk olun.”

Altı yüz asker Kapılar Derbenti’ne yollandı. Kolay bir iş yapacaklarını sanıyorlardı. Güle oynaya gidiyorlardı. Kazan’ın koyunlarını Karacık Çoban adında bir yiğit otlatıyordu. Yanında Demir ve Kaban adlarında iki kardeşi vardı. Karacık Çoban o gece kara kaygılı bir düş görmüştü. Silkinip uyanmıştı. Düşünde aç kurtlar sürüsüne saldırıyor, onlarla baş edemiyordu. Kardeşlerini yanına çağırdı. Düşünü anlattı.

“Bu düşü pek hayra yoramıyorum kardeşlerim,” dedi. “Ola ki bir tehlikeyle karşılaşalım.”

Üç kardeş bir olup ağılın kapısını sağlamlaştırdılar. Üç yere tepe gibi taş yığdılar. Ala kollu sapanlarını ellerine alıp ağılın kapısında beklemeye başladılar.

Derken düşman askerleri çıkageldi. Ağılın etrafını çevirdiler. Onlar Karacık Çoban’ı tanırlardı. Olura olmaza pabuç bırakmazdı. Bir alay askere bedeldi. Bunu bildikleri için aşağıdan aldılar. Tatlı tatlı konuşmaya başladılar.

“Bire çoban!” dediler. “Sözlerimizi iyi dinle! Kazan Bey’in sarayını yıkmışız. Tavla tavla şahbaz atlarına binmişiz. Kocamış anasını alıp götürmüşüz. Gelinini kızını esir etmişiz. Oğlu Uruz’la üç yüz yiğidi elimizdedir. Bire çoban, aklın varsa beri gel! Biz kafire selam ver! Bize boyun büküp teslim ol! Seni öldürmeyelim. Şöklü Melik’e götürelim. O sana beylik verir. Sen de çobanlıktan kurtulursun!”

Bunları söylediler. Sonra atlarını, başlarındaki tulgaları, uzun gönderlerini, kargılarını, kılıçlarını övmeye başladılar. Karacık çoban duyduklarına çok üzüldü. Kazan Bey’in sarayının yağmalanışına içi köz gibi yandı. Ama öfkesi de bin kat arttı. Onlara şöyle haykırdı:

“*Bire alçak söylediğin söze bak,*
Bilmeyenler seni bir şey sanacak.
Ne översin altındaki atını,
Vermem ona ben sürümün itini.
Ne översin başındaki tolganı,
Değişmem ben tolgan ile şapkamı.
Altmış tutam gönderinle övünme,
Ham demirden kılıcına güvenme.
Bir sopam var kafir bu yeter sana,
Yiğit övünerek çıkmaz meydana.
Övünmeye karnım tok. Gel ne yapacaksan göster!” dedi.

Karacık çoban böyle söyleyince düşmanlar yaylarına sarıldılar, yağmur gibi ok yağdırdılar. Karacık çoban sapanının ayasına taş koydu attı. Bir taşla iki üç kafiri devirdi. Karacık çobanın sapanı öyle bir sapandı ki ayası üç yaşlı dana derisinden yapılmıştı. Sapanın kolları üç keçi kılından örülmüştü.

Her atışta on iki batman taş atıyordu. Attığı taş yere düşmezdi. Düşse toz olur savrulurdu. Düştüğü yerde üç yıl ot bitmezdi. Karacık çoban korkunç sapanıyla durmadan taş attı. Üç yüz düşmanı yere serdi. Taş kalmadı. Koyun demiyor, keçi demiyor, sapanının ayasına koyup atıyordu. Düşmanın gözü yıldı. “Bu çoban hepimizi öldürecek,” dediler. Atlarına binip kaçtılar. Çobanın iki kardeşi bu savaşta şehit oldu.

Düşman kaçınca çoban bir mezar kazdı Kardeşlerini yan yana gömdü. Düşman ölülerine başını kaldırıp baktı. Öcünü almıştı ya, ne çıkar, iki kardeşi şehit düşmüştü. Kendisi de elinden, kolundan yaralanmıştı. Çakmak çakıp ateş yaktı. Abasından bir parça kopararak tutuşturdu. Kurumunu yarasına bastı.

Yol kıyısına gidip oturdu. Gözlerinden yaşlar boşandı. Şimdiye kadar ağladığını hiç kimse görmemişti. Bu olan işler nasıl işlerdi böyle? Kazan Bey’in ülkesinde bunlar da mı gelecekti başına? Ağladı ağladı. Kardeşlerinden çok Kazan Bey’i düşünüyordu. Nasıl olur da yurdu yağmalanır, anası, karısı, oğlu tutsak edilirdi?

Başını kaldırdı. Çevresine bakındı. Etraf yeşil ormanlarla, dumanlı dağlarla çevriliydi. Eskiden bu ormanlara, bu dağlara baktıkça içi açılır, mutluluk duyguları dolardı içine. Şimdi ise o güzel ormanlar, o güzel dağlar üzüntü veriyordu kendisine. Hayat tatsızlaşmıştı. Oturduğu yerden ayağa kalktı:

“Ah Kazan Bey! Kazan Bey! Ölü müsün sağ mısın? Nerelerdesin? Bu olup bitenlerden haberin yok mu?” diye haykırdı. Sesi dağdan dağa çarparak uzayıp gitti.

* * *

Kazan Bey hâlâ Aladağ’da avlanıyordu. Bütün gün avlanmışlar, sülünlere ok atmışlar, geyiklerin, karacaların arkasından at koşturmuşlardı. Yorulmuşlardı iyice. Karanlık basarken kalabalık Oğuz beyleri avı bıraktılar. Mis kokulu ağaçların altına serilip yattılar. Hemen derin bir uykuya daldılar. Kazan Bey, dayısı At Ağızlı Uruz koca ile kardeşi Kara Güne’nin arasına yatmıştı. Hemen uyuyakalmıştı. Çok geçmeden uykusunda kara kaygılı bir düş gördü. Sıçrayarak uyandı. Kardeşi Kara Güne’yi de uyandırdı.

“Ah kardeşim,” dedi, “bir düş gördüm. Sarayımın üstüne gökten yıldırımlar yağıyordu. Yurdumun üzerine gökten kara bulutlar dökülüyordu. Kuduz kurtlar evime saldırıyordu. Kara saçlarım kargı gibi uzamıştı. On parmağım kana bulanmıştı. Bu düş aklımı başımdan aldı kardeşim. Ne yapacağımı şaşırdım. Beyim kardeşim, ne olursun, bu düşümü bana yor.”

Kara Güne düşleri yormasını bilirdi.

“Bu düşünü hayra yoramam kardeşim,” dedi. “Kara bulut senin devletindir. Yağmur dediğin askerindir. Saç üzüntüye işarettir. Kan sana bir leke sürüleceğini gösterir. Ötekileri yoramam, Allah yorsun.”

Kara Güne ağabeyinin düşünü böyle yordu. Kazan beyin içine ok gibi bir sızı saplandı. Kardeşine yalvardı:

“Senden bir ricam var kardeşim. Gel benim avımı bozma. Askerimi dağıtma. Kazan bey bir av düzenledi, sonunu getiremedi demesinler. Ben şimdi konur atıma bineyim. Üç günlük yolu bir günde alayım. Öğle olmadan sarayıma ulaşırım. Eğer sağsalar, esenseler akşam olmadan geri dönerim. Eğer sarayımdakiler sağ ve esen değillerse başınızın çaresine bakın, geri dönemem.”

Kazan Bey ile kardeşi Kara Güne öteki beyleri uyandırmadan kucaklaşıp helallaştılar. Kazan Bey konur atına atladı. Yıldırım gibi oradan uzaklaştı. Rüzgâr olsa bu kadar hızlı esemezdi. Yıldırım olsa bu kadar hızlı çakamazdı. Konur at da mı anladı, ne oldu bilmem, kanatlanmış gibi uçuyordu. Hiçbir yerde durmadı, eğlenmedi, yemedi, içmedi. Tez zamanda yurduna ulaştı. Baktı ki ne baksın, altın sarayının yerinde alaca dumanlar tütüyor. Kara gözleri kan yaş içinde kaldı. Bağrı sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Bir kere olanlar olduktan sonra ağlamanın ne faydası var. Kazan Bey doğrulup yurduna şöyle seslendi:

Dumanlı dağlarla çevrili yurdum,
Seni nasıl bıraktım, nasıl buldum?
Altın sarayımdan eser kalmamış,
Ak saçlı anam ah çekip ağlamış.
İşte gözyaşları ıslatmış yeri,
Eziyet etmişler düşman erleri.
Oğlum Uruz’u da alıp gitmişler,
Ah tanrım, ah Tanrım bu nasıl işler?

Kazan Bey ciğeri yana yana konur atını mahmuzladı. Düşmanın geçeceği yoldan sürdü. Gide gide önüne bir su geldi. “Su kutsaldır, bu su ile bir haberleşeyim,” dedi.

Çığnam çığnam kayalardan çıkan su,
Çağıl çağıl derelerden akan su
Yanmış yürekleri sen söndürürsün,
Kocaman çarkları sen döndürürsün.
Üzerinden kızıl develer geçer,
Yiğitler eğilip senden su içer.
Yurdumdan haberin var mı, de bana,
Başım kurban olsun ey suyum sana.

Su nerden haber verecek? Çağıl çağıl akar durur. Kazan Bey atını mahmuzladı. Gide gide bir kurda rastladı. “Kurt yüzü kutsaldır. Şu kurtla bir haberleşeyim,” dedi.

Karanlık gecede dolaşırsın kurt,
Karlı dağ başını edinmişsin yurt.
Kara koç atları kişneten sensin,
Kızıl develeri bile yenersin.
Ağılların kapısını açarsın,
Akça koyunları alıp kaçarsın.
Yılar senden çobanlarla köpekler,
Adını duyunca ağlar bebekler.
Yurdumdan haberin var mı, de bana,
Başım kurban olsun ey kurdum sana.

Kurt nerden haber verecek. Kara gözlerini dikmiş, Kazan’a bakar. Kazan oradan ayrıldı. Gide gide Karacık Çoban’ın kara köpeğine rastladı. Köpeği tanıdı, “Dur şundan bir haber sorayım,” dedi.

Karanlık gecede hav hav ürersin,
Ayran dökülünce çap çap içersin.
Hırsızları bırakmazsın obaya,
Tilkileri indirmezsin ovaya.
Yurdumdan haberin var mı, de bana,
İylikler edeyim köpeğim sana.”

Köpek nerden haber verecek. Yalnız Kazan'ın atı ayağına sinileyerek sarıldı, hav hav diye ürdü. Kazan kamçısıyla köpeğe vurdu. Köpek çekildi, geldiği yoldan gitti. Kazan köpeği izleyerek Karacık Çoban'ın üzerine geldi. Çoban yol kıyısında oturuyor, gözlerinden siyim siyim yaşlar akıyordu. Kazan çobana seslendi:

Karanlık gecede çakmaklı çoban,
Südü yoğurdu bol kaymaklı çoban.
Girmişler yurduma, talan etmişler,
Altın sarayımı viran etmişler.
Ak saçlı anamdan haber yok şimdi,
O nazlı sunamdan haber yok şimdi.
Nerede civanım, oğlum Uruz'um?
Onsuz bu yerlerde nasıl dururum?
Haber ver, haber ver kaygılı çoban,
Yurduna yürekten saygılı çoban.

Çoban cevap verdi:

"Nerede kaldın ağam Kazan? Ölmüş müydün? Yitmiş miydin? İki gün önce evin buradan geçti. İhtiyar ananı kara devenin boynuna asmışlardı. Kırk ince belli kızla Boyu Uzun Burla Hatun buradan geçti. Bağrı başlı, gözü yaşlı idi. Kırk yiğitle oğlun Uruz buradan geçti. Elleri kolları bağlı, başı kabak, ayakları yalınayaktı. Tavla tavla şahbaz atlarına düşman binmişti. Katar katar develerine sahip çıkmıştı. Altın akçen bol hazinen onların olmuştu.

Çoban böyle deyince Kazan'ın aklı başından gitti. Ah etti, dünya gözüne karanlık oldu.

"Ağzın kurusun, dilin çürüsün çoban," dedi "Allah senin alnına kara yazı yazsın!"

Çoban, karşısındaki bey de olsa sözünü çekinmeden söylerdi:

"Bana ne kızarsın ağam Kazan?" dedi "Altı yüz düşman da benim üzerime geldi. Ağılı bastılar. Yağmur gibi ok yağdırdılar. İki kardeşimi şehit ettiler. Senin kapından semiz koyun, arık toklu vermedim onlara. Üç yerimden yaralandım. Üç yüz kafiri öldürdüm. Suçum bu mudur? Eğer sende cesaret yoksa gel, konur atını bana ver. Altmış tutam gönderini ben alayım. Geniş kalkanını ben kuşanayım. Kara pulat kılıcını elime alayım.

Düşmana ben varayım. Yeniden doğanını öldüreyim. Senin öcünü ben alayım. Tanrının izni ile senin evini ben kurtarayım.”

Çoban böyle konuşunca Kazan büsbütün kahırlandı. Konur atını mahmuzlayıp çobanın yanından uzaklaştı. Çoban durur mu? Kazanın ardından yetişti. Yalvarmaya başladı:

“Ağam Kazan, sen evini kurtarmaya gidiyorsun. İzin ver, ben de kardeşlerimin kanını almaya gideyim.”

Kazan’ın öfkesi geçti.

“Oğul çoban,” dedi, “öyle olsun. Amma benim karnım açtır, yiyecek bir şeyin var mı?”

“Evet, gece bir kuzu pişirmiştim. İşte dağarcığımda duruyor. Gel bu ağacın gölgesinde yiyelim.”

İndiler. Çoban dağarcığını açtı. Yediler, karınlarını doyurdular. Kazan Bey düşüncelere dalmıştı. “Ben bu çobanla birlikte düşmana gidiyorum ya, sonunda bana ne derler? Çoban olmasaydı Kazan dünyada evini kurtaramazdı derler.” Kazan kalktı. Arkamdan gelmesin diye Karacık Çoban’ı ağaca sağlamca bağladı. Atına atladı. Çobana da:

“Bire çoban, karnın tokken, gözün kararmamışken bu ağacı sökmeye bak. Yoksa kurda kuşa yem olursun,” dedi.

Çoban bir zorladı. Kocaman ağacı köküyle yerinden söküverdi. Ağaç sırtında sarılı, Kazan’ın ardına düştü.

Kazan sordu:

“Çoban bu ağaçla ne yapacaksın?”

“Ağam Kazan, sen düşmanlarla savaşırken karnın acıkır. Ben bu ağaçla sana yemek pişireceğim.”

Bu sözler Kazan’ın hoşuna gitti. Gülmek istedi gülemedi. Duyduğu derin acı gülmesini engelledi. Atından indi. Çobanın ellerini çözdü. Alnından öptü. “Eğer Allah izin verir de evimi kurtarırsam seni imrahor yaparım,” dedi.

İkisi birden yola koyuldular. Bunlar gidedursun bakalım. Biz sözü Şöklü Melik’e döndürelim. Şöklü Melik’in keyfine diyecek yoktu. Adamlarıyla oturmuş, yiyip içiyordu. Durmadan içiyordu. Kahkahalarla gülüyordu. Sevincinden ne yapacağını bilmiyordu. İstiyordu ki Kazan’a daha büyük acılar versin. Bu fırsat ele bir geçerdi. Adamlarına sordu:

“Beylerim,” dedi, “Kazan’a daha büyük acılar çektirmek isterim. Söyleyin bakalım, ne yaparsam Kazan acıdan belini doğrultamaz, utancından insan içine çıkamaz olur?”

Sarhoş düşman beylerinin her biri bir şey söyledi. Kimi, “Tutsakların hiç birini sağ bırakmayalım. Hepsini kılıçtan geçirelim,” dedi. Kimi, “Kadınlarını anadan doğma soyup meydanda dolaştıralım,” dedi. Şöklü Melik, “Bunlar daha sonra yapılacak işlerdir,” dedi. Ayağa kalktı. Elindeki şarap dolu kupayı sonuna kadar içti:

“Benim aklıma değişik bir fikir geldi,” dedi. “Kazan bunu duyunca utancından ölür. Kazan’ın karısı Boyu Uzun Burla Hatun buraya, yanımıza gelsin. Aramızda işveli işveli dönerek kadehlerimize şarap koysun.”

Sarhoş beyler kahkahalar atarak Şöklü’nün fikrini uygun buldular, alkışladılar. Hepsi birden:

“Boyu Uzun Burla Hatun buraya gelsin. Kadehlerimizi doldursun!” diye çığrıştılar.

Boyu Uzun Burla Hatun’la kırk ince belli kız çok yakında idiler. Şöklü Melik’in sözlerini işittiler. Burla Hatun’un yüreği ağzına geldi. Zaten uçup gitmiş gül benzi kül gibi soldu sarardı. Ölürdü de düşman bardağına içki koymazdı. Kazan’ın şerefeni beş paralık etmezdi. Kızlara yavaşça:

“Kızlar,” dedi, “gelirler de hanginiz Kazan’ın hatunusunuz derlerse, kırkınız birden benim diye cevap verin. Beni tanıyamasınlar. Kazan’ın şerefini ayak altına alamasınlar.”

Kırk ince belli kızın hepsi de güzellikte Burla Hatun’dan aşağı değillerdi. Hepsi de Burla Hatun gibi uzun boylu idiler. Çok geçmedi. Şöklü Melik’in adamı yaklaştı:

“Hanginiz Kazan’ın hatunusunuz?” diye sordu.

Kırk ince belli kız, kırk ağızdan cevap verdi:

“Benim!”

Adam afalladı.

“Şimdi hepinizi ayaklarımın altına alırım fışkılar!” dedi.

Kırk ince belli kızlardan birisi:

“Gücünüz zaten biz kadınlara yetiyor. Oğuz erkekleriyle mertçe dövüşmeyi göze alamıyorsunuz,” dedi.

Adam biraz kabarıp palavra attıktan sonra çekildi. Melik’in yanına gitti.

“Böyle oldu, böyle oldu,” dedi. “Kırk kız birden cevap verdi. Hangisinin Boyu Uzun Burla Hatun olduğunu bilemedik.”

Şöklü’nün neşesi kaçtı. Suratı karıştı:

“Demek öyle ha! Öyleyse Kazan’ın oğlu Uruz’u ağaca asın. Etlerini kesin. Kara kavurma yapın. Götürün kızlara yedirin. Kim yerse o Kazan’ın karısı değildir. Kim yemedi? İşte o Kazan’ın karısıdır. Tutun, sürükleye sürükleye getirin. Kadehlerimizi doldursun.”

Boyu Uzun Burla Hatun bu sözeleri de işitti. Baktı işler sarpa saracak. Gözlerinden buldur buldur yaşlar dökerek ağlamaya başladı. Kırk ince belli kız, ağladığını düşman görmesin diye çevresini kuşattılar. Burla Hatun ağlayıp çırpındıktan sonra biraz ötede elleri kolları bağlı duran gencecik oğlu Uruz’a yavaşça seslendi. Düşman erleri ve beyleri öyle sarhoş idiler ki Burla Hatun’un oğluyla konuşmasını fark etmediler bile.

“Ay oğul! Aslan oğul! Dillere destan oğul! Şöklü Melik karar verdi. Benim gidip kadehlerini doldurmamı istiyor. Ben bunu yapmazsam seni ağaca asacaklar. Etinden kara kavurma yapacaklar. Getirip kırk kızla bana yedirecekler. Yemezsem senin annen olduğumu anlayacaklar. Ne yapayım civan oğlum? Etinden yiyeyim mi? Yoksa kafirlerin kadehini doldurup Kazan’ın namusunu sındırayım, beş paralık edeyim mi? Söyle oğul, ben şimdi ne yapayım?”

Henüz on altı yaşında olan Uruz karşılık verdi:

“Ağzın kurusun ana! Dilin çürüsün ana! Eğer anam olmasaydın, eğer Tanrı günah yazmasaydı, kalkar boğazından tutar, ökçemin altında kemiklerini kırardım. Kanını sel gibi akıtırdım. Bu ne sözdür? Ağzından ne biçim sözler işitiyorum. Sakın ana, benim için hiç üzülme. Ben ölürken ağlama, dizlerini dövme. Kim olduğunu belli etme. Anam olduğunu anlamasınlar. Bırak beni çengele assınlar. Etimden kara kavurma yapsınlar. Kırk bey kızının önüne getirsinler. Onlar bir yiyince sen iki ye. Sakın babam Kazan’ın namusunu yerlere düşürme. Benim gibi bir oğul mu bulunmaz? Babam Kazan’ın benim gibi daha nice oğulları olur.”

Oğlu Uruz böyle deyince Boyu Uzun Burla Hatun, kargı gibi kara saçlarını yoldu. Güz elması gibi yanaklarını yırttı. Oğul oğul diye ağladı, çırpındı.

Oğuz anasına şöyle seslendi:

“Kadınlardan kadın ana,
Hanımlardan hanım ana,
Ağlama anacığım ağlama,
Yüreciğimi dağlama.
Arap atı besleyenin
Bir kulunu ölmez mi hiç!
Kızıl deve besleyenin
Bir köçeği ölmez mi hiç!
Akça koyun besleyenin
Bir kuzusu ölmez mi hiç!
Anam babam siz sağ olun,
Bir oğul bulunmaz mı hiç!”

Uruz bunları söyleyince anası dayanamadı, ağlaya ağlaya kırk kızın arasına karıştı. Derken düşmanlar da geldiler. Uruz’u aldılar. Bahçe içindeki büyük bir ağacın altına götürdüler. Güzel bir çınar ağacıydı bu. Göğe dal budak salmıştı. Biraz önce ağacın dalları yaprakları pırıl pırıldı. Hafifçe esen rüzgârda kıpır kıpır sallanıyordu. Ne zaman ki Uruz’u sürükleyerek ağacın altına getirdiler. Güneş söner gibi koca çınarın canlılığı söndü. Parıltılı yaprakları karardı. Rüzgâr esmeye devam ettiği halde ne dalı ne yaprağı kımıldamaz oldu. Uruz ağaca baktı, kendisini oraya sürükleyenlere:

“Sizden bir dileğim var. Beni bu ağaca asarak hayatıma son vereceksiniz. Öldürülenlerden son isteği sorulur. Ben sizden olmayacak bir şey istemeyeceğim. Bir iki dakika izin verin. Şu ulu ağaçla konuşayım,” dedi.

İzin verdiler. Uruz başını kaldırdı. Ulu ağaca bakarak konuşmaya başladı:

“Ağaç, ağaç dersem sana, arlanma ağaç. Mekke ile Medine’nin kapısı ağaçtandır. Peygamber Musa’nın ünlü asası da ağaçtandı. Coşkun sulara geçit veren köprüler de ağaçtandır. Sen olmasaydın Hasan ile Hüseyin yatacak beşik bulamazlardı. Şimdi beni sana asacaklar ağaç. Gel ne olur, beni taşıma! Taşıyacak olursan yiğitliğim tutsun seni! Parça parça doğrasınlar seni. Kıymık kıymık etsinler seni. Harlı ateşte yaksınlar,” dedi. Sonra kendi kendine söylendi:

Üzerine binerek
Koşturduğum atlarım,
Bensiz kalacak demek,

Yazık, yazık, çok yazık!

Öl deyince ölecek
Aslan arkadaşlarım,
Bensiz kalacak demek,
Yazık, yazık, çok yazık!

Ormanda av edecek
Kolumda şahin kuşum,
Bensiz kalacak demek,
Yazık, yazık, çok yazık!

Gençliğime doymadım,
Muradımı almadım,
Beyliğime kanmadım,
Yazık, yazık, çok yazık!

Uruz bu deyişi de söyleyince cellâtlar boynuna ip geçirip ağacın en kalın dallarından birine astılar. Kırk ince belli kız ve bunların arasına saklanmış olan Boyu Uzun Burla Hatun çığlık çığlık ağlaşmaya başladılar. Ama ne oldu biliyor musunuz? O kocaman kalın dal on altı yaşındaki Uruz'u taşıyamadı. Birden kırılıp kopuverdi. Uruz yere düştü. Bir yerine hiçbir şey olmamıştı. Silkinip ayağa kalktı.

Cellatlar da, öbür düşmanlar da şaşırdılar. Bunda bir iş var diye düşünecekleri yerde Uruz'u ikinci kere ulu ağacın başka bir sağlam dalına astılar. Dal gene küt diye kırılıverdi. Sarhoş Şöklü Melik, uzaktan bağırdı:

"Kesin o ağacı! Çocuğu da başka bir ağaca asın!"

Öyle yaptılar. Ulu çınar ağacını baltalarla kesip devirdiler. Uruz'u biraz ötedeki güzel kokulu ceviz ağacına astılar. Ceviz ağacı da Uruz'a kıyamadı. Astıkları dal çat diye kırılıp yere düştü. Bu sırada düşman üzerine on iki batmanlık taşlar yağmaya başlamıştı. Ortalık toza dumana gömüldü. Kazan Bey'le Karacık Çoban gelip yetişmişlerdi. Karacık Çoban ayası üç yaşındaki dana derisinden yapılan sapanına koyduğu taşları düşman üzerine yağdırmaya başlamıştı. Dünya âlem düşmanın gözüne karanlık oldu. Kazan Bey:

“Karacık Çoban,” dedi, “hele taş atmayı bırak. Yaşlı anamı şunlardan isteyeyim. At ayağı altında kalmasın.”

Karacık çoban taş atmayı bıraktı. Kazan Bey Şöklü Melik’e seslendi:

“Bire Şöklü Melik! Altın evlerimi götürdün, senin olsun. Ağır hazinemi, bol akçamı götürdün, harçlığın olsun. Kırk yiğitle oğlum Uruz’u götürdün, kulun kölen olsun. Tavla tavla şahbaz atlarımı götürdün, binitin olsun. Katar katar develerimi götürdün, yükünü taşısın. Kocamış anamı götürdün, bire Şöklü Melik, gel anamı bana ver. Seninle savaşmayayım, vuruşmayayım. Geri döneyim, buradan gideyim.

Şöklü Melik sarhoştu. Çok mağrur biçimde kasılıp durdu:

“Bire Kazan,” diye karşılık verdi. “Bacalığı altın evini biz götürmüşüz, bizimdir. Kırk ince belli kızla Boyu Uzun Burla Hatun’u biz götürmüşüz, bizimdir. Kırk yiğitle oğlun Uruz’u götürmüşüz, bizimdir. Tavla tavla şahbaz atlarını, katar katar kızıl develerini götürmüşüz, bizimdir. Kocamış ananı götürmüşüz, bizimdir. Onu sana vermeyiz. Bizim yaşlı keşişe veririz. Ondan oğulları olur. Bu oğullar seninle savaşır.”

Şöklü, bunları söyleyerek iki elini dizlerine vurup uzun uzun güldü.

Karacık Çoban öfkeden titremeye başladı:

“Bire Şöklü Melik!” diye haykırdı.”Ne söylersin, ne zırvalarsın! Yıllarca sürülmemiş anız toprak ürün mü verir? Kocamış, dalları kurumuş ağaç meyve mi verir? Kazan’ın anası da kocamıştır, döl vermez!”

Tam bu sırada kalabalık Oğuz beyleri atlarının üstünde akın akın gelerek yetiştiler. Çok uzaktan geldikleri halde atlarının üstünde dimdik duruyorlardı. Toza dumana belenmişlerdi. Belliydi ki hiçbir yerde mola vermeden at sürmüşlerdi. Önce temiz sudan abdest aldılar. Ak alınlarını yere koydular. İki rekat namız kıldılar. Adı görklü Muhammed’e salavat getirdiler.

Namazdan sonra savaş başladı. Benzeri görülmemiş bir savaştı bu. Anlatmak için sözcükler kafi gelmez, dil dönmezdi. Bir yandan gümbür gümbür nekkareler dövülür, burması tunç borular çın çın öterdi. Atlar kanlı köpük içinde, kiminin nalı düşer, kimi kıyır kıyır kişnerdi. Beyler öyle canı gönülden dövüştüler ki askerleri bir yanda, kendileri bir yanda kaldı. Savaş değil bir kıyametti.

Kara pulat kılıçlar havada sallanıyor, ala gönderler süzülüyor. Deli Dündar düşmanın sağına saldırdı. Yiğit erleriyle Deli Budak sola vurdu. İç Oğuz beyleriyle Kazan merkeze hücum etti. Gönülden dövüştüler. Yüreklerine korku nedir girmedi. Vatan bir, Allah bir dediler, başka demediler. Düşmanı perişan ettiler. Kazan Beyin kardeşi Kara Güne düşmanın tuğu ile sancağını ele geçirdi.

Kazan Bey bir sırasına getirdi, Şöklü Melik'i kıstırdı. Atından çekip yere düşürdü. Kılıcını havaya kaldırdı Şöklü Melik, yalvarmaya başladı:

"Kazan Bey! Kazan Bey! Ben ettim, sen etme! Altınını akçeni fazlasıyla ödeyeyim. Şahbaz atlarını, kızıl develerini geri vereyim. Üstelik benim şahbaz atlarımın, kızıl develerimin hepsi senin olsun. Sana güzel cariyeler göndereyim. Ne olur benim gafil başımı kesme! Alca kanımı yeryüzüne akıtma!"

Kazan iğrendiği bu adama acımadı. Bir vuruşla başını gövdesinden ayırdı.

Tam on iki bin düşman askeri bu savaşta kılıçtan geçirildi. Oğuzlardan da beş yüz yiğit şehit oldu. Kazan Bey kaçanı kovalamadı. Sığınanı öldürmedi. Kalabalık Oğuz beylerine ganimetler dağıttı. Ak saçlı ihtiyar anasına, oğlu Uruz'a, karısı Boyu Uzun Burla Hatun'a kavuştu. Altınını akçasını kurtardı.

Koç yiğitlere ülkeler dağıttı. Askerlerine şalvar, çuha verdi. Karacık Çoban'ı da unutmadı. Onu imrahor (tavlabaşı) yaptı. Namus ehli güzel bir kızla evlendirdi. Karacık Çoban'ın düğününe bütün beyler katıldılar. Geline altından inciden takılar taktılar.

Günlerce şenlik yapıldı. Yeme içme oldu. Herkesin elini öptüğü, hayır duasını aldığı ak saçlı kutsal Dede Korkut geldi. Bu savaşı kutladı. "Tanrı Oğuzlara güç kuvvet versin, düşman ayağı altında bırakmasın," diye dua etti.

Hasan Lâtif SARIYÜCE
(Ağlama Anacığım Ağlama, 2008)

ODİSEİA DESTANI'INDAN: Dadısının Kral Ulis'i tanıması

Truva kralı'nın oğlu Paris, konuk gittiği Yunan kent kralı Menelaus'un güzel karısı Helen'i kaçırmıştı. Yunanlılar bunu hakaret saydılar. Bütün kent kralları Kral Agamemnon'un başkanlığında askerlerini gemilere bindirip Truva önüne geldiler. Kaçırılan güzel Helen'i istediler. Truvalılar bu isteği reddetti.

Odysseus (Ulis) İthake adasının kralıydı. Truva savaşına katılmıştı. Batılılar onu daha çok Kral Ulis adıyla anarlar. Ülkesinden on iki gemiyle getirdiği askerlerle öbür Yunan askerlerine katılıp Truva'da on yıl savaştı. Yunanlılar Truvalıları yenemeyince Kral Ulis bir hile düşündü. Çok büyük tahta bir at yaptırdı. İçine kendisiyle birlikte elli asker saklandı. "Biz artık savaştan vazgeçtik. Savaşmayacağız, bu atı savaşın bir anısı olarak size bırakıyoruz," dediler. Gemilerine binerek Çanakkale Boğazı'ndan biraz uzaklaştılar. Truvalılar savaşın sona erdiğine inandılar. Tahta atı tekerlekleri üzerinde iterek kaleden içeri soktular. İçip eğlenmeye, şenlik yapmaya başladılar. Yunan askerleri gece karanlığında gemilerini geri çevirerek kale önüne gelmişlerdi. Tahta ata saklanan Kral Ulis'e adamları kale kapısını açtılar. İçeri doluşan askerler halkı kılıçtan geçirdiler. Hiçbir erkek bırakmadılar. Şehri ateşe verip yaktılar. Kadınları alıp ülkelerine gittiler. Yunan kralları askerlerini gemilere bindirerek yurtlarına dönmeye başladılar.

Kral Ulis de askerlerini gemilerine bindirerek denize açıldı. Çok sevinçliydiler. Evlerinden, ailelerinden on yıl ayrı kalmışlardı. İşte dönüyorlardı artık. Oynuyorlar, şarkılar söylüyorlardı. Ne var ki yurtlarına bir türlü ulaşamadılar. On yıl Akdeniz'de başlarına belalar getiren serüvenler yaşadılar.

Ulis ne kadar uğraşırsa uğraşsın karşılaştıkları felaketleri önleyemedi. Sonunda tüm gemilerini ve askerlerini kaybetti. Ancak yirmi yıl sonra tek başına yurduna ulaşabildi. Ama orada da büyük bir tehlike kendisini bekliyordu. Kral Ulis'i öldü bilen ülkenin yüzden fazla varlıklı zorba kişisi üç yıldır konağına doluşmuşlar, karısı uslu ve iffetli Penelopia'nın kendilerinden birisiyle evlenmesini bekliyorlardı. O ülkede bir kral ölünce karısının kendi seçtiği bir kişiyle evlenmesi gerekiyordu. Böyle bir gelenekleri vardı. Ulis, konağında olup bitenleri öğrenince hemen oraya

gitmedi. Bir dilenciyle giysilerini değiştirdi. Yüzünü tanınmaz hale soktu. Kırda bir domuz ahırına sığındı. Sonra konağına gelip karısına istekli olan beyler arasında dilenmeye başladı. Ona hakaret ettiler, hatta birisi bir kemik parçasıyla onu dövdü. Ulis öfkelenmedi. Karısı onun dilendiğini görmüştü ama tanıyamamıştı. Yanına çağırdı. Ondan kocası hakkında bir haber duyup duymadığını sordu. Yanındaki yaşlı dadıya, “Bu zavallı adamı ayaklarını yıkadıktan sonra yatak ser de yatır,” dedi. Yaşlı dadı Ulis’in sütanneliğini yapmıştı.

Bundan sonrasını Ulis’in ağzından dinleyelim:

“Dadı elinde leğen ve ibrikle geldi.”

“Zavallı garip,” dedi, “boy posça Ulisimize ne kadar benziyorsun. Seni görünce onu sandım. Yüreğim ağzıma geldi. Uzat ayaklarını da yıkayayım. Korkma, seni hiçbir zaman horlamam ben.”

“Nineciğim, diye karşılık verdim, her zaman öyle olmuştur. Kim gördüyse beni Ulis’e benzetti, onu da bana.”

Kalktım, uzak bir köşeye oturdum. Karıma arkamı döndüm. Ayaklarımı uzattım.Yaşlı kadın sıcak su ile soğuk suyu ılıştırdı. Sonra ayaklarımı eline alarak yıkamaya koyuldu. Ayağımda gençliğimden kalan bir yara izi vardı. Derin bir izdi bu. Beni büyütmüş, sütanneliğimi yapmış olan yaşlı kadın bu yarayı çok iyi tanırdı.

Ayağımdaki bu iz nasıl mı olmuştu? Anamın babası, yani dedem, ben doğunca görmeye gelmiş. Bana Ulis adını o takmış.

“Büyüyünce torunumu yanıma gönderin ona armağanlarını vereyim,” demiş.

Büyüyüp delikanlı olunca beni dedemin yanına gönderdiler. Armağanlarımı alıp geleyim diye. Yurtlarına varınca dedem ve oğulları beni sevinçle karşıladılar. Hemen şerefime beş yaşlı bir tosun kestiler. Doğradılar, kızarttılar. O gün yedik içtik. Sabah olunca dayılarım beni ava götürdüler. Önde köpekler, ben de dayılarımın ardında, gidiyorduk. Yüksek dağın ormanlarla örtülü güzel yamaçlarına vardık. Sonra bir dereye indik. Köpekler bir iz kokusu aldılar. Biz mızraklarımızı sallayarak artlarından koşuyorduk.

Meğer dere içinde dev gibi bir yaban domuzu in tutmuş. Saklandığı yer sık mı sık. Ne yağmur işliyor, ne de güneş girebiliyor. Köpek seslerini

duyunca canavar yuvasından fırlayıverdi. Kılları diken diken. Gözleri ateş saçıyor. Ben hepsinden daha yakındım ona. Hemen mızrağıma davrandım. Atayım derken canavar birden atıldı. Ak azı dişini ayağıma sapladı. Bir parça et kopardı. Bereket versin diş kemiğe işlememişti. Hemen ardından seğirttim. Mızrağımı omzuna sapladım. Demir bir yandan girdi, öbür yandan çıktı. Devrildi, debelene debelene can verdi. Dayılarım koşup geldiler. Yaramı sardılar. Eve döndük.

Yaram iyileştikten sonra birçok armağanla yurduma döndüm. İşte ayağımdaki yara izi o günden kalmaydı.

Ayaklarımı yıkamak isteyen yaşlı kadın ellerinin ucuyla dokununca yarayı tanıdı. Elleri çözülüverdi. Ayağım leğene çarptı. Çınlayan leğen devrildi. Sular ortalığa yayıldı. Yaşlı kadının gözleri yaşlarla doldu. Gür sesi kısıldı. Çenemi okşayıp:

“Meğer Ulisimiz senmişsin sevgili yavrucuğum,” diyebildi. “Ben… Ben nasıl oldu da tanıyamadım seni. Meğer önümde duruyormuşsun… Seni elimle tutuyormuşum…”

Haber vermek için başını karıma çevirince hemen onu kendime doğru çektim. Elimle ağzını kapattım:

“Sus, nineciğim,” dedim, “sen mi beni ele vermek istiyorsun? Sen beni ak sütünle büyütmedin mi? Evet, Ulis benim. Döndüm geldim. Ama sakın kimseye söyleme! Konağıma yerleşmiş arsız, yolsuz kişilerden öcümü alıncaya kadar bu sır aramızda kalsın!”

Destan, Kral Ulis’in yirmi yaşındaki oğlu Telemakos ve iki çobanının yardımıyla arsız isteklileri yenmesiyle sona erer.

Destanların çocuk edebiyatındaki yeri

Destanlar bir milletin geçmişi, karakter yapısı, inançları, yurt ve bağımsızlık tutkuları hakkında sağlam görüşler kazandıran metinlerdir. Bu nedenle çocuk edebiyatında destanların önemli yeri vardır. Ancak destanlar özgün metinleriyle çocuklara seslenmezler. Onların çocukların dünyasına uyarlanarak yeniden yazılmaları gerekir. Destanlar çocuk kitapları yazmak için zengin kaynaklardır. Destanlardan alınacak konularla çocuklar için değişik türlerde kitaplar yazılabilir. Unutmamalı ki İlyada kaynağından yararlanarak, esinlenerek yazılan kitapları bir araya getirseler, bunları yerleştirmeye orta büyüklükteki bir beldenin bütün evleri yetersiz kalır.

Destanlar tarih değildir. Ne var ki milletinin destanlarını bilmeyen tarihi de bilmez. Bilse de tarihin derinliğini ve önemini kavrayamaz. Tarih niçin okullarda vazgeçilmeyen bir derstir? Çünkü tarihi bir kökene dayanmayan, tarih bilincini kaybetmiş olan bir millet ayakta duramaz. En küçük bir sarsıntıyla dağılıp gider.

Anaokullarında ancak çok basit bir şekilde destanlardan alınmış öyküler anlatılabilir. Örneğin: Odesa Destanı'nda Kirke'nin Odysseus'un arkadaşlarını hayvan kılığına sokmasını, Aialos'un rüzgârları tuluma koyup Odysseus'a vermesini anlatan parçalar, La Fontaine tarafından yazılmıştır. Buna benzer öyküler çocuklara anlatılabilir, oyunlaştırılabilir.

SÖYLENCELER

Söylenceler (efsaneler), olayları olağan dışı bakış açısından yorumlayan halk yaratılarıdır. İlk bakışta ilkel bir mantığın yarattığı asılsız, temelsiz batıl inançlar gibi görünür insana. Böyle olmakla birlikte bunlardan pek çoğu olağanüstü doğadışı bir giysinin içinde oldukça tutarlı, simgesel anlamlar sergiler.

Yalancı tanıklık yapan adamın taş kesilmesi, hileci tahıl tüccarının ölçeğinin içinde kaplumbağa olması, dış görünüşüyle inandırıcı olmaktan uzaktır, hatta saçmadır ama bu tip söylencelerin özünde toplumun doğruluğa, dürüstlüğe duyduğu özlemi, yalansız hilesiz bir ticaret düzenine verdiği değeri sergileyen açık seçik bir mesaj vardır. Söylenceler toplumun salt iyilik, doğruluk idealini simgelemekle de kalmaz, o toplumda yetişen kahramanların, sanatkârların, ulu kişilerin, sanat eserlerinin, anıtsal yapıların, yurt güzelliklerinin yüceltilmesi görevini de yüklenir.

Mimar Sinan, yaşamında hiçbir karanlık nokta bulunmayan bir insandır. Nerede doğduğunu, ne zaman, nerede öldüğünü, nereye gömüldüğünü belgelerin tanıklığıyla kesin olarak biliyoruz. Böyle olduğu halde, Edirne'den derlenen bir söylencede Sinan'ın ölümü şöyle anlatılır: Selimiye yapılıp tamamlanmıştır. Yalnız minarelerde son 'alem'in takılması kalmıştır. Sinan minareye çıkar, alemi yerleştirir. Oradan uçarak kayıplara karışır. Bir daha kendisini gören olmaz. Çekici kentin bir kıyısında bulunur. Bu söylence Sinan'ı ululamak için söylenmiştir. Selimiye gibi eşsiz bir şaheseri yapan kişinin Tanrının ulu kullarından birisi olduğu değerlendirmesini yansıtmaktadır.

Söylencelerin olmazı olur gösteren basitliğine bakan bazı aydınlar, onlardaki anlam derinliğine, düşsel renkliliğe, fantezi güzelliğine hiç dikkat etmeden yazılmasını, okunmasını hoş karşılamıyorlar. Hele kimi eğitimciler kuş olma/taş olma gibi motifleri pek zararlı buluyorlar. Bunları birer batıl inanç olarak kabul ediyorlar. Bu nedenle ders kitaplarında yer almış tek bir Anadolu söylencesi bulamazsınız. Anadolu söylencelerini içeren kitapları öğrencilere tavsiye etmiyorlar. Ama nedense Anadolu'da Türklerden önceki budunların yarattığı söylenceler, çeviri yoluyla bize batıdan intikal

ettiğinden olacak, hiçbir kuşkuya neden olmadan kabul görüyor. Tebliğler Dergisi’yle öğrencilere tavsiye ediliyor.

Türklerden önceki Anadolu söylencelerinin Türkler arasında yayılması ve yaşantımıza etkileri bilim adamlarımızca incelenmiş değildir. Bin yıla yakın bir süre Rumca konuşan eski Anadolu halklarıyla yan yana, iç içe yaşadık. 1071’de başlayan Türk akını, Anadolu’da yaşayan halkları yerinden yurdundan usturayla kazıyıp atmadı. Birçok kent ve beldede, hatta köylerde Rumlar’la Türkler aynı mahallelerde, aynı semtlerde yaşadılar. Rumlar anadilleri kadar Türk dilini de biliyorlardı. Türkler’den de çok sayıda Rumca konuşanlar vardı. Türkçe-Rumca konuşanların birlikteliği, Kurtuluş Savaşı sonunda nüfus değişimiyle sona erdi. Böyle halka halka, iç içe geçmiş kültürlerin birbirlerini etkilemesi, birbirleriyle akrabalık oluşturmaları çok doğal bir olaydır.

Türkleşmiş Anadolu’nun birçok söylencesi, eski Anadolu ve Grek söylencelerine dayanmaktadır ve onlardan doğup çeşitlenmiştir. Biri oğlan biri kız iki güzel çocuğun analık zulmüyle ibibik kuşu olmaları, bağışladığı bağdan babasına bir salkım üzümü esirgeyen delikanlının guguk kuşu olması, boyunlarına kızgın sacayağı geçirilen çocukların kumru kuşuna dönüşmeleri, keçilerini bulamayan iki kardeşten kızın yusufçuk (hüthüt) kuşu olması, Yusuf adlı kardeşini yusufçuk yusufçuk diye arayıp durması ve bunlara benzer daha birçok kuş olma söylenceleri halkımız arasında oldukça yaygındır.

Kuş olma söylencelerinin kökeni ilk çağda oluşmuş adeon (bülbül) adlı söylenceye dayanmaktadır. Adeon Atina kralının kızıydı. Trakya kralı Tereus ile evlendi. İtys adında bir çocuğu oldu. Tereus karısının kız kardeşi Philemele’ye sataştı. Kızı kirletti. Başına geleni anlatamasın diye kızın dilini koparttı. Ama suç gizli kalmadı. İntikam almak için iki kız kardeş İtys’i kestiler. Babasının önüne yemek diye koydular. Tereus cinayeti öğrenince deliye döndü. Kaçan katil kadınların peşine düştü. Tam yetiştiği sırada Zeus, daha büyük felaketleri önlemek için üçünü de birer kuş yaptı. Tereus hüthüt, Philomele kırlangıç, Adeon da bülbül oldu, durmadan İtys İtys diye acı acı ötmeye başladı.

Sonraları Adeon (bülbül) söylencesinin değişik biçimleri yayılmıştı. İlk biçimindeki vahşet yumuşatılarak kadının eltisinin oğlunu öldürmek

isterken yanlışlıkla kendi oğlu İtys'i öldürdüğü biçimine sokulmuştur. Sophokles, Tereus adlı trajedisinin konusunu bu söylenceden almıştı.

Taş/kaya olma söylenceleri de eski bir Anadolu söylencesi olan Ağlayan Kaya söylencesinden doğmadır. Niobe Thebai kralının karısıydı. Leto'ya karşı öğündü. "Benim yedi oğlum yedi kızım var. Seninse yalnız iki oğlun var!" dedi. Bu konuşmayı duyan Leto'nun oğulları Artemis'le Apollon tanrısal oklarıyla Nyobe'nin bütün çocuklarını öldürdüler. Nyobe duyduğu derin acıyla taş kesilip bir kaya oldu. Manisa'daki Sipil dağında uzaktan insana benzeyen ve devamlı çileren bir kayanın Nyobe olduğuna, durmadan ağladığına inanılır. Homeros'un İlyada'sında anlatılan Nyobe söylencesi, daha sonra birçok şaire, ressama, heykeltraşa konu olmuştur. Ayrıca Aiskhylos, Nyobe adlı bir trajedi yazmıştır.

Çağımızda yalnız bizim değil, her ulusun yaşatmaya özen gösterdiği masalları, söylenceleri vardır. Bilgi çağının aydınlığı bu masalları, söylenceleri gözden düşürmemiştir. Çünkü batılı kafası bunları batıl inanç olarak algılamamış, fantastik bir düş, insan aklının açtığı renkli bir çiçek, toplumu birleştiren bir bağ olarak kabul etmiştir. Edebiyatta kaynak olarak kullanmıştır. Şimdi de bunlardan turizmde yararlanıyorlar. Birçok ülke, masalları, söylenceleri heykeller dikerek, festivaller düzenleyerek yaşatıyor. Almanya'da Frankfurt/Wiesbaden/Main üçgeninde ekin tarlaları arasından geçen daracık yol kıyısında yığma taşlardan örülmüş bir kaide üzerinde bir genç kız heykeli görülür. Yol boyunca daracık bir şerit halinde mavi, mor bir çiçek kuşağı uzanmaktadır. Çok güzel kır çiçekleridir bunlar. Almanlar bu çiçeklere **wegwarte** diyorlar. Bu çiçek için bir masal anlatıyorlar. Bir genç kızın sevgilisi uzaklara gider. Kız ağlaya ağlaya yolunu bekler. Yıllarca bekler. Sonunda o güzel kız mor bir çiçek olur. Kırda yol kıyısına dikilen heykel, bu kızın heykelidir. Wiesbaden'de hemen her büfede bu kızın kartpostalları satılmaktadır.

Halk oyunlarımız, halk türkülerimiz, masallarımız, öykülerimiz, halılarımız, kilimlerimiz gibi söylencelerimiz de bizimdir. Bizi anlatır. Erdemlerimizi, özlemlerimizi, değer yargılarımızı, insan yüzümüzü buluruz onlarda. Bunca yaratık arasında düş kurma yeteneği yalnız insanda vardır. Her söylence insan hayalinin açtırdığı bir düş çiçeğidir.

Ne hikmetse, düş kurmada Anadolu insanının üstüne yoktur. Bu topraklarda tarihin aydınlığına ilk çıkan halk, Hititler'dir. Yaman düşçü

insanlardı Hititler. Yüzlerce tanrı, onların çevresinde binlerce mit yarattılar. Onları izleyen Frigyayalılar, Lidyalılar da öyle idiler. Yunan-Roma mitolojisi diye bilinen söylenceler toplamının büyük bir bölümü Anadolu toprağının ürünleridir. Yunan-Roma tanrıları da öyle, çoğu buradan gitmiştir oralara. Ezop masalları da öyle. Bu masalların tümü Anadolu'dan gitmedir. Bunların bir kısmı hâlâ yüzlerce yıldan beri kıssa, atasözü, deyim olarak halkımızca söylenip durmaktadır. Bu konuyu merak edenler **fables** bölümüne bakmalıdırlar.

İnsanlarımız, masal yaratmada kendisinden önce yaşayanlardan hiç de geri kalmamıştır, binlerce söylenceyi hâlâ yaşatmaktadır. Bunlardan bir kısmı derlenmiş, üniversite arşivlerinde, kimi dergilerde yerlerini almıştır. Bilimsel yönden söylence derlemek ayrı bir iş, bunları edebiyat çevrimi içinde yeniden ele alıp yazmak, özellikle çocuk edebiyatında kaynak olarak kullanmak ayrı bir iştir. İlk çağın yazar ve ozanları bunu başarı ile gerçekleştirmişlerdir. O çağın trajedilerinin çoğu söylencelerden beslenmiştir.

Söylenceler güzel anlatıldığında tadına doyum olmaz. Akıcı, duru ve canlı bir anlatımla kaleme alındığında okuma alışkanlığı edinmede uygun bir araç olur, yurt coğrafyasının tanınmasında katkıda bulunur.

Söylence-masal ilişkisi

Söylenceler de, masal ve destanlar gibi, halkın imgelem gücünden doğmuş ürünlerdir. Kimi yazar ve şairler tarih olaylarını olağanüstü motiflerle süsleyerek yazmaktadırlar. Bu tür masal ve öykülere de söylence denilmektedir.

İnsanlar uzun yıllardan bu yana, doğa, toplum ve tarih olaylarını kendilerine göre yorumladılar. Bunlara kendilerine göre nedenler yakıştırdılar. Böylece sayısız öykücükler oluştu. Söylencelerle masallar, olağanüstü olaylar ve kişiler, yaratıklar içermesi yönünden birbirlerine benzerler. Ancak söylencelerde çoğu zaman yer bellidir. Yüceltilen kişiler, yer ve mekanlar söylencelerde gerçek adlarıyla yer alırlar. Bazılarında zaman da gösterilmiştir. Bu nitelikleriyle söylenceler masallara göre daha inandırıcı gibi görünürler. Söylenceler çoğunlukla çocuksu bir mantık örgüsüne dayanır ama ilgili oldukları toplumun inançlarını, düşünüş ve duyuş biçimlerini, inanç ve değerlerinin kökenlerini açıklamakta masallardan daha belirgin nitelikler taşırlar. Bu yönden söylencelerin masallara göre ayrı bir niteliği vardır.

Edebiyatımızda Söylence

Türk söylencelerinin büyük bir bölüğü Orta Asya'da yaşadığımız çağlarda doğmuştur. Bunlardan birkaç tanesini Ziya Gökalp işlemiş bulunmaktadır: Altın Işık, Türk'ün Tufanı, Yaradılış Söylenceleri (Şaki İbrahim Destanı ve Bir Kitapta Toplanmamış Şiirler, Devlet Kitapları 1976) kitabında yayınlanmıştır. Türkler'in Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra da geliştirdikleri sayısız söylenceleri vardır. Savaşlarla, fetihlerle, din ululları ile, yöresel özelliklerle ilgili pek çok söylencemiz bulunmaktadır. Türk söylenceleri ile ilgili yayınlardan bir bölüğünü belirtelim: Hüseyin Namık Orkun: Türk Efsâneleri (1943), Enver Behnan Şapolyo: Türk Efsâneleri (1945), Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı): Anadolu Söylenceleri (1954), Ali Rıza Önder: Yaşayan Anadolu Söylenceleri (1965), Selma Aktan: Hakiki Anadolu Söylenceleri (1965), İbrahim Zeki Burdurlu: Ülkemin Söylenceleri (1966), Saim Sakaoğlu: Türk Efsaneleri, Mehmet Önder: Söylenceler ve Hikâyeleriyle Anadolu Şehir Adları (1969), Yaşar Kemal: Üç Anadolu Söylencesi (1967), Necati Sepetçioğlu; Türk – İslam Söylenceleri (1973), Eflatun Cem Güney: Bir Varmış Bir Yokmuş, Hasan Lâtif Sarıyüce: Söylenceleriyle Güzel Anadolumuz (1987), Anadolu Söylenceleri 1-2 (2001).

Söylencelerden yararlanmak

Söylenceleri çocuklara sunarken dikkatli davranmak gerekir. Çünkü birçok söylence onların düzeyinin üstündedir. Tarihi olaylarla ve kişilerle, alınyazısı, ölüm, cezalandırılma, ödüllendirilme gibi soyut, düşünsel konularla ilgili söylenceleri ana çocukları ve 6-7 yaş bölüğündeki çocuklar kavrayamazlar. Ancak masallaşmış söylenceler, örneğin İbibik Kuşlarının ortaya çıkışlarını anlatan İbibik Kuşu, Kumru kuşları, Karakoyun, Bebek gibi söylenceler masal olarak çocuklara sunulabilir.

Söylenceler, destanlar gibi, şair ve yazarlara esin kaynaklığı ederler. Ortaçağ'da yazılan şovalye romanları konularını söylencelerden alırdı. Türk yazarlarının da söylencelerden esinlenerek ya da konularını söylencelerden alarak yazdıkları eserler vardır. Selahattin Batu'nun beş perdelik koşuk dramı olan Kerem ile Aslı'sı ile Yaşar Kemal'in Ağrı Dağı Söylencesi isimli

romanı, Ömer Seyfettin'in Yalnız Efe, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ses Duyan Kız adlı öyküleri, Mustafa Seyit Sütüven'in Sütüven, Faruk Nafız Çamlıbel'in Çoban Çeşmesi, Ömer Bedrettin Uşaklı'nın Sarı Kız Mermerleri başlıklı şiirleri söylencelerden yararlanmanın örnekleridir.

Söylenceler çocuk edebiyatı için zengin kaynaklardır. Çocuk edebiyatçıları söylencelerden yararlanarak ya da onlardan esinlenerek yeni yeni çocuk kitapları yazabilirler.

Söylence türleri

Geniş bir yelpaze içinde boy gösteren söylenceleri dört ana bölükte toplamak mümkündür:

a. Yaratılış söylenceleri: Dünyanın yaratılışı, insanların, doğasal varlıkların ortaya çıkışları, evrenin sonu, mahşer günü gibi konuları içeren söylenceler. Bazı nitelikleri nedeniyle belli yerlerin, dağların, kentlerin, göllerin, ırmakların, kayaların, hayvanların var oluşlarıyla ilgili söylenceleri bu bölükte gösterebiliriz.

b. Tarih söylenceleri: Ülkeleri, ünlü büyük mimarlık yapıtlarını, kahramanları, hükümdarları, büyük afetleri, savaşları, fetihleri, isyanları, bilginleri, şairleri ve bunların yaşantılarını anlatan söylenceler.

c. Olağanüstü kişileri, varlıkları ve güçleri anlatan söylenceler: Alın yazısını, ölümü, cinleri, perileri, ejderhaları, hastalık ve sakatlık getiren güçleri, büyülü gücü olduğu sanılan hayvanları, bitkileri anlatan söylenceler.

d. Dini söylenceler: Türlü düzeydeki din büyüklerinin yaşantılarını anlatan söylenceler. İslam dünyasında şeyhlerin, ermişlerin, dervişlerin çevresinde geliştirilmiş sayısız söylenceler bu grupta yer almaktadır.

SÖYLENCELERDEN ÖRNEKLER

SALKIM SÖĞÜT

Bir varmış, bir yokmuş. Vaktin birinde bir köyde, biri oğlan, biri kız, iki çocuk varmış. Bunların anaları babaları ölmüşler. Kimseleri olmadığı için, bu çocuklar kuzu çobanı olmuşlar. Her sabah kuzu sürüsünü önlerine katar, akşam olunca da çevirip getirirlermiş. Bütün günleri kırlarda geçermiş. Gel zaman git zaman oğlan çocuk büyümüş, gürbüz ve yakışıklı bir delikanlı olmuş. Kız çocuk da büyümüş, güzel mi güzel, güleç yüzlü bir genç kız olup çıkmış.

Oğlanla kız birbirlerini sevmeye başlamışlar ama içlerinden geçenleri gizli tutmuşlar. Günün birinde oğlan kıza:

Çobanlar güzeli, demiş, seninle konuşmak istiyorum.

Kızın gözlerinin içi gülmüş:

Ben de, demiş, acaba neden bir araya gelip de konuşmuyoruz diye düşünüp duruyordum.

Öyleyse akşam dere kıyısındaki söğüt ağacının altına gel. Orada konuşalım.

Olur, demiş kız, ay doğar doğmaz gelirim. Beni orada bekle.

Akşam olmuş. Ay doğmuş. Çoban oğlan varmış söğüt ağacının altına. Kızı beklemeye koyulmuş. Aradan biraz zaman geçince ne görse iyi, derenin suları kabarmaz mı? Bir sel basmış derenin yatağını, bir sel basmış ki, uçan kuşu kapacakmış neredeyse. Meğer o gün dağlara yağmur yağmış. Küçük derelerden akan sular birleşince bir sel olup çıkmış. Sel o kadar kabarmış ki söğüdün altını da sular basmış. Çoban oğlan hemen sıçramış ağacın üstüne. Üst dallara çıkıp oturmuş. Bir yandan da çoban kız nereden gelecek, diye sağı solu gözetlemiş. Beklemiş, beklemiş, çoban kızdan bir ses soluk çıkmamış. Derken sabah olmuş. Çoban oğlan eğilip aşağıya, söğüdün dibine baktığı zaman bir de ne görsün? Söğüt dallarının alt yaprakları yolunmuş. Suyun içinde de sırma gibi saçlar görünüyor. Meğer çoban kız, akşam söğüt ağacının altına gelirken kendisini sellere kaptırmış. Söğüt ağacına sarılmak istemiş ama tuttuğu dallar elinde kalmış. Sel suları içinde boğulup ölmüş.

O söğüt ağacı artık her yıl utancından dallarını yere doğru sarkıtır, kimsenin yüzüne bakamaz olmuş. O söğütten türeyip gelme söğütler de

öyle yapar olmuşlar. Dallarını hep aşağı doğru sarkıtmaya, yüzlerini kapamaya başlamışlar. İşte salkım söğütler böyle meydana gelmiş.

TORTUM ÇAYI SÖYLENCESİ

Tortum çayı çok eskiden
Derelerde koyun güden
İçli bir çoban kızıymış,
Doğunun tek yıldızıymış.
Saçı bir tutam ışıkmış,
Ayla, günle karışıkmış.
Tatlı türküler söylermiş,
Kurdu yolundan eğlermiş.
Şen sesini dağlar, taşlar,
Akan sular, uçan kuşlar
Duyunca, sessiz kalırmış!
Her şey ondan hız alırmış.

Tarih yazılmadan önce,
Aysız, ışıksız bir gece,
Gene bir türkü tutturmuş,
Çağlıyarak akıp durmuş.
Kemerlidağ'ın önünden
Şöyle ürgünüp geçerken.
Kemerlidağ, demiş ki: "Gel
Gel ey güneş saçlı güzel!
Gel, korkma gel, benden yana,
Senin gibi bir çobana
Benim gibi bir dağ yaraşır.
Sesin Tanrıya ulaşır."
Tortum çayı dinlememiş,
"Haydi ordan pis dağ" demiş.
Dağ içerlemiş bu lafa
Bir anda çaydan tarafa
Gümbürtt.. diye kayıvermiş,
Yolunu kapayıvermiş.
Önü gerilince çayın,
Bulutun rüzgarın, ayın

İmrendiği bir göl olmuş.
İçine yıldızlar dolmuş.

Tortum çayı epey zaman
Korkmuş Kemerlidağ'ından
Nice sonra çıkmış gölden
Gül yüzünü pembe tülden
İşlemiş yedi renk duvak.
Yükseklerden atlıyarak
Olmuş sesiz bir çağlayan
Ele avuca sığmayan.

Mehmet Necati ÖNGAY

İBİBİK KUŞU SÖYLENCESİ

Hiç ibibik kuşu gördünüz mü? Görmediniz mi? O halde onu ben size tanıtayım. İki elinizi yumruk yapın. İşte ibibik kuşunun büyüklüğü bu kadardır. Çok güzel renkleri vardır. Sarı, kırmızı, yeşil, portakal renginin tatlı bir karışımı görülür. Ama ibibik kuşunun en güzel yanı neresidir biliyor musunuz? Başının üstündeki sorgucudur. Şimdi sağ elinizi başınızın üstüne koyun. Öyle değil. İşle şöyle: Baş parmağınız başınıza değsin. Serçe parmağınız yukarıda dursun. Oldu, İbibik kuşunun sorgucu tıpkı böyledir. Bir tarağa benzer.

İbibiklerin değişik adları vardır: İbibik, hüthüt, çavuş kuşu, üfüyük, yusufçuk, taraklı kuş…

İbibik kuşları şehirlerde yaşamazlar. Köylerde de yaşamazlar. Daha çok kırlarda, ormanlarda, fundalıklarda yaşarlar. İnsanlara pek sokulmak istemezler. Neden mi? Neden olacak? Zavallıların başlarından geçenleri dinleseniz onlara hak verirsiniz.

Vaktiyle iki güzel çocuk vardı. Biri oğlan, biri kız. Biri ay, biri yıldız. Anneleri bu çocukları öyle çok severdi, öyle çok severdi ki bilmem size nasıl anlatayım. Tıpkı annelerinizin sizleri sevdikleri gibi severdi.

Bir gün bu güzel anne hasta oldu. Hem çok hasta oldu. İlaç içti. Ama hastalığı geçmedi. Kadın öleceğini anlayınca oğlu ile kızına şunları söyledi:

Çocuklarım ben çok hastayım. Belki ölebilirim. Size bir tarak vereceğim. Bu benim saç tarağımdır. Hep yanınızda taşıyın. Günün birinde işinize yarayabilir.

Zavallı kadın bunları söyledikten kısa bir zaman sonra öldü. Çocuklar çok üzüldüler.

Babaları çok geçmeden yeniden evlendi. Evlendiği kadın çok kötü huyluydu. Çocukları hiç sevmiyordu. Onları hep azarlıyordu. Her sözü biber kadar acıydı. O güzel çocuklar kir pas içinde gezmeye başladılar. Elbiseleri yırtıldı. Yeni anneleri onlara yeni elbiseler aldırtmadı. Hatta onları evden uzaklaştırmak için kocasına sekiz tane keçi satın aldırttı. Çocuklar artık keçi çobanı oldular. Her sabah keçileri ormana götürüyor, orada otlatıyorlardı. Akşam olunca getiriyorlardı.

Çocuklar keçi çobanı olmaktan memnundular. Çünkü yeni annelerinin yüzünü görmüyor, kötü sözlerini işitmiyorlardı.

Bir gün ormanda derede yıkanmak istediler. Yırtık pırtık elbiselerinden soyundular. Derenin suyuna girerek yıkandılar. Yıkandılar. Annelerinin verdiği tarakla da tarandılar. Tarandılar... Keçileri unutup gitmişlerdi. Onlar yıkanırken hain kurt geldi. Keçileri yakalayıp parçaladı. Çocuklar derenin suyundan çıktılar. Biraz öteye gidince keçileri gördüler. Hain kurt hepsini parçalamıştı. Çok korktular.

Eve nasıl gidelim,
Keçileri kurt yedi.
Yeni annemiz ne der,
Bizi azarlar, döver?
Tanrım biz ne edelim,
Eve nasıl gidelim?
Keçileri kurt yedi,
Keçileri kurt yedi.

Çocuklar o gece ormanda kaldılar. Eve gitmediler. Bir ağacın altına yattılar. Sabah olunca yeni anneleri onları aramaya çıktı. Eline kocaman bir sopa almıştı. Onları bulacak, temiz bir sopa çekecekti. Kadın ormana geldi. Keçi ölüleriyle karşılaştı.

Sizi hain çocuklar... Sizi kötü çocuklar! diye bağırmaya başladı. Demek keçilerimizi kurda yedirdiniz ha? Eğer ben de elimdeki sopa ile sizi döve döve öldürmezsem, bana yazıklar olsun!

Hızlı hızlı yürüyerek çocukları aramaya başladı. En sonunda buldu onları. Bir kayanın dibinde birbirlerine sarılmış ağlaşıyorlardı. Kadın onlara doğru koştu. Tam sopasını kaldırıp başlarına vuracakken çok tuhaf bir şey oldu. İki çocuk ibibik kuşu olup uçuverdiler. Pırrr pırr... diye tepeleri aştılar. Kötü kadın arkalarından bakakaldı.

İşte ibibik kuşları böyle meydana geldi. O iki güzel çocuktan oldular.

Haydi gene elimizi ibibik kuşlarının sorgucu yapalım. Çocuklar ibibik kuşlarının sorgucu nasıl oldu biliyor musunuz? Hani anneleri bir saç tarağı vermişti ya. İşte o tarak onlara sorguç oldu. Şimdi onu hep başlarında taşırlar.

Sahi çocuklar bir şey söylemeyi unuttuk. İbibik kuşları nasıl öter? Bilmiyorsunuz değil mi? Serçeler cik cik cik diye öterler? Tavuklar gıt gıt

gıdak, gıt gıt gıdak diye öterler. İbibikler de ibbiiik ibbiiik diye öterler. Haydi siz de ibibikler gibi ötün. Aferin, çok güzel yaptınız.

Hasan Lâtif Sarıyüce
(Anadolu Efsaneleri 1)

ALA GEYİK SÖYLENCESİ

Toros dağları, Anadolu'nun güneyinde Akdeniz boyunca bir duvar gibi yükselir. Başlarında akça bulutların salındığı tepelerin arasında dibine güneş düşmeyen derin koyaklar vardır. Görülmeden akan suların şarıltısı ta uzaklardan işitilir. Kıyılarında yer yer yalçın kayalıkların yükseldiği bu koyaklara eğilip baktığınızda başınız döner, gözleriniz kararır.

Dağların üstü yaz kış yemyeşil gülümseyen çam ormanlarıyla donanmıştır. Aralarda uzanan geniş yaylaklarda geyik sürüleri otlar. Turaçlar, keklikler ötüşür.

Eskiden geyikler çoktu, pek çoktu. Sürü sürüydü. Toros köylüleri geyikleri kutsal bilirdi. Ana geyikleri, yavru geyikleri avlamazlardı.

Bu sevgi gide gide geyiklerin çoğalmasını sağlamıştı. Bütün koyaklar, otlaklar, yamaçlar geyik sesleriyle dolup taşmıştı.

Ne var ki, bir avcı çıkmıştı ortaya köylerin birisinde. Genç bir adam. Ne dur biliyordu, ne durak. Attığı kurşun boşa gitmiyor, pireyi gözünden vuruyordu. Gecesi yok. Gündüzü yok. Bayram ne? Seyran ne? Köyden çıkıp yolunu Toroslara sardırınca, git babam git. Bir hafta mı, bir ay mı? Dolaşmadığı koyak, çıkmadığı kayalık, ayak basmadığı yaylak yoktu.

Bir geyik karşısına çıkmaya görsün. Aklı başından gidiyordu. "Bu kuzulu geyiktir. Sonra körpe kuzuları öksüz kalır," demiyordu. Geleneği, töreyi gözetmiyordu.

O kadar çok geyik avlamıştı ki, evinin her yanı, içi dışı, duvarlar, tavanlar geyik başıyla dolup taşmıştı.

Nişanlıydı. Evlenecekti. Evlenecekti ya, kendisini ara da bul. Hep dağlarda, hep geyik peşinde. Düğün için kendisini sıkıştıran anasına, babasına "Hele bir yol da Aladağ'a çıkayım. Orada çok kalabalık geyik sürüleri görmüşler. Çabuk döner gelirim. Döndüğüm gün bayrağı kaldırın. Davulları zurnaları çaldırın," diyor, onları oyalayıp gidiyordu.

Neyse ki, kız tarafı ağır bastı da düğün başlayabildi. Davullar zurnalar gümbür gümbür öttü. Düğün tam bir hafta sürdü. Halaylar çekildi, güreşler yapıldı, küheylan atlar yarıştırıldı. Gelin, baba evinden alındı. Oğlan evine getirildi. Akşam karanlığı bastırınca yolcu yoluna, evli evine gitti. Avcı da törenle gelinin odasına sokuldu. Dolunay doğmuştu. Ortalığı şakır şakır aydınlatıyordu. Avcı, gelinin peçesini açmadan pencereden karşıdaki tepeye

baktı. Aman Allah!.. Tepeye heykel gibi dikilmiş bir erkek geyik vardı. Boynuzları çangal çangal, yaşlı bir çınar gibi dallı budaklı.

Avcı yıldırımla vurulmuşa döndü. Eli ayağı sapır sapır dökülmeye başladı. Birden tüfeğini kaptı. Henüz yüzünü açmadığı karısına:

“Hele bekle,” dedi. “Ben bir iki dakika sonra gelirim.”

Evden çıktı. Kurnaz avcı adımlarıyla tepeye tırmandı. Ne görse iyi. Geyik sanki uçmuştu. Gerilerde bir başka tepenin doruğundaydı şimdi. Gene başı havada. Gene bir heykel gibi dimdik.

Avcının aklında ne gelin kaldı, ne de gerdek gecesi. O tepeye doğru atıldı. Oraya ulaştığında geyik gene ortalarda yoktu. Daha uzakta, başka bir tepenin üstündeydi bu sefer de. Avcı durur mu? Haydi o tepeye. Her şeyi unuttu. Duvağıyla evde bıraktığı gelini unuttu. Tam bir hafta geyiğin arkasından koşturdu.

Sonunda Toros’ların insan ayağı basmamış, çevresi korkunç kayalıklarla, uçurumlarla dolu bir tepenin üstünde geyiği kıstırdı. Tepenin üç yanı dimdik kayalarla kesilen uçurumdu. Hiçbir canlı oradan sağ olarak kurtulamazdı. Yorgun bitkin avcı, ayakları lime lime parçalanmş avcı, tüfeğini doğrulttu. Gümm!.. Kayalar yankılandı. Kara kartallar gökyüzüne fırladı. Güzeller güzeli zavallı geyik sırtüstü devrilmişti. Ayakları çırpınıp duruyordu. Avcı atıldı, sapı geyik boynuzundan yapılmış bıçağıyla geyiği kesmek istedi. Geyiktir, bir derlendi, bir toplandı. Avcıya öyle bir çifte savurdu ki aman Allah!.. Genç adam, babayiğit adam, bir kuş gibi havaya fırladı. İki adım ötesindeki uçuruma yuvarlandı gitti. Uçurum ki, ne uçurum... Ben diyeyim beş minare, sen diyesin on minare boyunda. Kaya çıkıntılarına çarpa çarpa düştü, düştü. Tam orta yerde çıkıntı yapmış kaya sekisine çakıldı kaldı. Öyle bir yere düşmüştü ki, ne yukarıdan inilebilirdi, ne de aşağıdan çıkılabilirdi.

Köylüler günlerden beri dönmeyen avcı damadı aramaya çıktılar. Arayanların arasında başında duvağıyla gelin de vardı. Araya sora, iz düşüre, sonunda kayalığı buldular. Buldular ama ne çare, iniltisini duydukları halde onu oradan kurtaramadılar. Ölüsü kayalarda kaldı.

Derler ki, bu akça kayaların uzağından geçenler yanık bir türkü duyarlar. İnsanın içini yakıp kavuran bir türkü. Hızlı hızlı yürüyüp hemen oradan uzaklaşırlar. Yoksa Kerem’in arpa tarlası gibi yanıp tutuşmak işten bile değildir.

Ben de gittim bir geyiğin avına
Geyik çekti beni kendi dağına
Tövbeler tövbesi geyik avına
Siz gidin kardaşlar kaldım kayada.

BEBEK SÖYLENCESİ

Serin güz günleri, kendisini hissettirmeden, ayaklarının sesini duyurmadan gelivermişti. Türkmen obası yazı geçirdiği yayladan kışlağa dönüyordu. Koyun ve keçi sürüleri çanlarını tıngırdata tıngırdata ağır ağır başka yolardan gelirken, atlarla develerden oluşan küçük kervan, beyin başkanlığında kestirmeden gidiyordu. Kafilenin en arkasında yürüyen devenin sırtında Türkmen beyinin en küçük gelini vardı. Kocası yanında değildi, çobanlarla sürülerin yanında kalmıştı. Genç gelin bir aylık bebeğini beşiğe yatırmıştı. Beşiği de yedeğinde çektiği başka bir devenin sırtına bağlamıştı.

Dere tepe aştıktan sonra yolları sık bir ormana sarmıştı. Çamlar, gürgenler, meşeler birbirine girmişti, karanlık, hışırtılı ve korkunç bir ormandı. Biniciler, hele dağ gibi develerin üstündekiler başlarını eğerek, hayvanların sırtına iyice kapanarak sık ağaçlar arasında zorlukla ilerliyorlardı.

Genç gelin yedeklediği devenin sırtındaki bebeğine sık sık dönüp bakıyordu. Aman düşmesin. Aman dallara takılmasın. Dik bir bayırdan geçiliyordu. Gökyüzüne dal budak salmış bir ağacın altından geçerlerken olan oldu, genç kadının korktuğu başına geldi. İçinde bir aylık bebeğin uyuduğu kınalı beşik ulu ağacın dallarına takılıp kaldı. Kervan geçip gitti. Güzel ve körpe gelin “Yetişin! Yavrum dala takıldı!” diyemedi. Kimseden yardım isteyemedi. Neden mi? Nedeni şu ki, Türkmenlerde adettir, gelinler kayınbabalarının yanında değil yüksek sesle haykırmak, fısıltıyla bile konuşamazlar. Bugün bile birçok Anadolu köyünde “gelinlik etme” yani ailenin büyük erkekleri yanında konuşmama adeti sürüp gitmektedir.

Aslında genç anne deveden aşağı atlamak, biraz sonra salyalı kurtlara, leş yiyen akbabalara yem olacak bebeğine doğru haykırarak, dağı taşı birbirine katarak koşmak istiyordu ama sanki gövdesi taşlaşmıştı. Ne kolunu, ne de bacaklarını oynatabiliyordu. Boğazı sanki bir tıkaçla tıkanmıştı, ne sesi, ne soluğu çıkıyordu.

Kervan gittikçe uzaklaştı. Kınalı beşik gerilerde, çok gerilerde dalda asılı kaldı.

Türkmen beyinin olup bitenden haberi olduğunda kafile bebeğin takılıp kaldığı ağaçtan bir günlük yol uzaklaşmıştı.

Küheylan atlara binen biniciler gerisin geriye yıldırım gibi at sürdüler. Gele gele geldiler ki ne gelsinler, havada sürü sürü kartallar, akbabalar, kuzgunlar kanat çırpıyor. Azgın leş yiyici kuşlar bebeğin kemiğini bile bırakmamışlar.

Aradan yılar geçti. Derelerden seller aktı. Ne Türkmen beyi kaldı, ne de erkek akrabalarının karşısında el pençe divan duran gelinler. Hatta o bebek kapan hayırsız ulu ağaç da zamana karşı koyamadı, kurudu, çürüdü, topraklara karışıp gitti. Hepsi ve her şey unutuldu da o güzel, o ağızsız dilsiz bebek hiç unutulmadı. Uğrunda nice türküler, nice ağıtlar yakıldı. Düzülüp koşuldu. Bunlar obadan obaya, köyden köye, o bölgeden bu bölgeye ılık bir rüzgâr gibi dolaştı durdu.

Eğer engin bir ovadan ya da gürleyip duran bir ormandan geçerken kulağınıza “Bebeğimi kundak ettim, devenin sırtına attım. Kaynatamdan hicabettim, Oy oy bebek oy” diye bir türkü üflenirse durup dinlememezlik etmeyin. Türkü sona erince içinize ılık bir hüznün dolduğunu hissedeceksiniz. Sakın bu acıyla “Amma da aptal gelinmiş! Neden bağırıp çağırıp yardım istememiş,” demeyin. Gelenekler öyle bir bağdır ki, zincirlerini değme baltalar parçalayamaz.

KARA KOYUN SÖYLENCESİ

Derler ki, yaylalardan bir sümbüllü yayla, obalardan bir kalabalık oba varmış.

Oba, Türkmen obası olur da hiç beyi olmaz mı? Samur kürklü, başı börklü bir adammış oba beyi. Cömertliğine, konukseverliğine, öksüzlere, dullara el uzatmasına diyecek yokmuş. Yokmuş ya, kul kusursuz olmaz derler, beyin de ufacık bir ayıplı yanı varmış. Gururlu mu gururluymuş. Gurur olur da kurum olmaz mı? Beyimiz kurum kurum kurulur, karşı dağları ben yarattım dercesine kasılır mı kasılırmış.

Beyin koyun sürüsünü genç bir çoban güdermiş. Tam bir yayla adamıymış. Deli dolu, dursuz duraksız, ayağını dağdan taştan esirgemez, gündüz demez gece demez, elinde kaval, üfler de üflermiş.

Öyle bir kaval çalar, öyle bir yürekten üflermiş ki, duyanların gönlünü allak bullak eder, vurgun yemişe döndürürmüş.

O ağızsız dilsiz koyunlar yok mu, çobanın kaval sesine öyle bir bağlanmışlar, öyle bir tutulmuşlar ki, duymadıkları gün ottan sudan kesilirlermiş.

Çoban sürüsünü sopasıyla değil, kavalıyla yönetirmiş.

O Türkmen beyinin nar tanesi, nur tanesi bir kızı varmış. Sürüp on beş yaşına erişince, kaval sesini dinleye dinleye çobana gönlünü düşürmüş. Çoban da elinde ak güğümlerle süt sağmaya gelen suna boylu genç kızı görünce yanıp tutuşmaya başlamış. Öyle bir yanıp tutuşmaya başlamış ki, ne siz sorun, ne de biz anlatalım.

İki körpe yürekte iki sevda ateşi tutuşup yanarken ne birbirleriyle iki kelime olsun konuşmuşlar, ne de işaretleşmişler.

Güz gelip de yayladan inme zamanı gelince kız perçeminden iki tel koparıp uzatmış. Çoban, dolaşarak dili, almış o iki teli, kesesinin içine koymuş. Gene bir kelime olsun, ne konuşmuşlar ne de danışmışlar.

Kız o yıl yayladan döndükten sonra, el işte kulağı kirişte, çobanın kaval çalmasını beklermiş. Kaval sesini duyar duymaz, kendisinden geçer, dünya var mı yok mu, unutur gidermiş.

Çoban yaylada kavalıyla inlerken kız da obada yana yana iğne iplik olmuş. Kızın anası kızına bakar, “Bu kızın yediği önünde, yemediği

ardında. Gene de öyleyken üzerine güneş vurmuş kar parçası gibi eriyip gidiyor. Sebebi ne acabola?" diye düşünür dururmuş. Yeri geldikçe sormaya başlamış: "Kızım kızım, kınalı kızım! Senin bir derdin var. Eriyip gidiyorsun. Derdini söylemeyen derman bulamaz."

Kız kız değil, bir sır küpü. "Yok bir şeyim ana," dermiş de başka bir şey demezmiş. Demezmiş ya, anası da işi oluruna bırakacaklardan değilmiş. Ne etmiş, ne yapmış, ağzından girmiş, burnundan çıkmış, sonunda kızının dilindeki kilidi açmayı başarmış.

"Aman kızım," demiş, gönül bu. Akar suya benzer. Nerede bir meyil bulursa oraya akar. Senin gönlün de çobana akmış. Huyuna suyuna, ille yiğitliğine diyecek yok ya, yoksul işte. Ben yoksulluğu da umursamam ama babanı bilirsin. Kızını bir çoban parçasına vermeyi içine sindiremez. Güzel kızım, dal boylu sunam, gel yol yakınken bu sevdadan vazgeç. Ben bu işin sonunu karanlık görüyorum."

Kız: "Olmaz ana," demiş. "Ya çobanla evlenirim. Ya da hiç kimseyle evlenmem."

"Ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur," denilince akar sular durur. Kadıncağız çaresiz kalınca kocasına durumu anlatmış. Sırtı kürklü, başı börklü bey, böğrüne bıçak saplanmış gibi bar bar bağırmaya başlamış: "Benim gibi bir adamın kızı bir çoban parçasıyla evlenecek ha? Hiç olacak iş mi? Obam ne der? Başka obalar ne düşünür? Şerefim beş paralık olmaz mı?"

Bey karısı akıllı bir kadınmış, hemen pes etmemiş. Kendi obasının, başka obaların ak sakallılarını kocasının üstüne düşürmüş. Sonunda sırtı kürklü, başı börklü bey biraz yumuşamış.

"Ağalar," demiş, "bu çoban kavalıyla kımızı büyüledi. Kendisine bağladı. Şimdi bu düğümü gene kavalıyla çözecek. Madem ki kavalının dilinden kurt kuş anlıyor. Koyunlar onun kavalını dinlemeden adım atmıyor. Şimdi sürüye üç gün tuz yalatsın. Üç gün boyunca bir damla su içmeyecek hayvanlar. Dördüncü gün hepsini dereye indirsin. Eğer kavalıyla koyunları su içmeden geri çevirebilirse kızım onundur. Evlenmelerine izin veririm. Bunu yapamazsa kaderine küssün. Ona verilecek kızım yoktur."

Ak sakallı Türkmen emmiler:

"Etme eyleme beyim. Bu olacak iş değil. Seninkisi yorgunu yokuşa sürmek. Hiçbir çoban başaramaz bu işi," demişler ama samur kürklü, başı

börklü beyi sözünden caydıramamışlar. Çobana: “İş sana ve dertli kavalına düşüyor,” diye haber salmışlar.

Çoban köye getirmiş sürüyü. Çobanlığı bırakacak, savuşup buralardan gidecek sanmış herkes. Ama yanılmışlar. Bey’in geniş ve her bir yanı kale duvarlarıyla çevrili avlusuna doldurmuş sürüyü. Başlamış ağızsız dilsiz hayvanlara tuz yalatmaya. Bir gün. İki gün. Üç gün. Zavallı hayvanlar yanıp kavrulmuş. Dilleri bir karış dışarı çıkmış. Hele körpe kuzucuklar kan kusmaya başlamış.

Dördüncü günün sabahı bütün oba halkıyla öbür obaların insanları toplanmışlar alana. Çoban avludan dışarı salmış sürüyü. Hepsi de dereye doğru bir koşu tutturmuş ki arkalarından atlı yetişemez. Sürü dereye iyice yaklaşınca çoban kavalına sarılıp üfleyivermiş. Öyle yanık, öyle içli üflemiş ki koyunlardan başka oraya toplanmış olanların da ciğerleri delik delik delinmiş. “Ne olur koyuncağızlarım, inmeyin dereye! Geri dönün! Eğer sözümü tutmaz da su içerseniz ahım tutsun sizi. Kurt kuş paralasın sizi!”

Sürü koşar adım giderken kaval sesini, çobanın kavala söylettiklerini işitince zırp diye duruvermiş orada. Kısa bir süre dinelekalmış. Sonra yavaş yavaş geri dönmüş. Ne var ki, koyunlardan bir koyun, sürünün önderi Karakoyun, uymamış kavalın inleyen sesine. Ağır ağır dereye inmiş. Başını eğmiş suyun üstüne. İçti içecek. Çoban inletmiş kavalını, neredeyse ateş alıp tutuşacak kaval.

“Aman Karakoyun, canım Karakoyun! En otlu otlaklarda otlatmadım mı seni? Kurttan kuştan korumadım mı seni? Ellerinden kurtarmasaydım uğrular boğazlayacaklardı seni!”

Ha içti içecek derken Karakoyun fır geri etmiş birden. Su içmeden yetişip sürüye katılmış.

Meğer onun böyle davranması evlat acısındanmış. Haydutların kuzusunu kestikleri günden beri çobana da, sürüye de dargınmış.

Neyse, sözü uzatmak neye yarar. Çoban sınavdan yüzünün akıyla çıkınca, sırtı kürklü, başı börklü bey, sözünden dönememiş. Selvi boylu kızını dal boylu çobanla evlendirmiş.

Bey kızıyla çoban oğlan muratlarına ermişler. Zaman yel gibi geçmiş. Gelimli gidimli dünya onlara da kalmamış. Nerede, ne zaman yaşadılar? Sırtı kürklü, başı börklü beyin adı neydi? Bilen yok, unutulup gitmiş. Ama çobanın Karakoyun’a yaktığı türkü bugüne kadar sürüp gelmiştir.

Anadolu’nun bağrı yanık çobanları, Karakoyun türküsünü kavallarına söyletmedikçe kendilerini kaval çalıyor saymazlar.

GİRESUN SÖYLENCESİ

Giresun'a yolunuz düştü mü? Düşmediyse en kısa zamanda burasını görmeyi aklınıza koyunuz. Giresun, Doğu Karadeniz'in en güzel kıyı kentlerinden biridir. Denizden başlayarak sıra dağları süsleyen yeşillik ortasında Giresun, çevresiyle çok güzel bütünleşmiş görülür.

Karadeniz'de bir iki küçük adadan başka ada yoktur. Onlardan bir tanesi de Giresun'un hemen yakınında ve tam karşısında bulunur. Bu minik adanın da adı Giresun'dur.

Giresunlular, 20 Mayıs günü geldiğinde akın akın Giresun adasına taşınırlar. Evlenmemiş genç kızlar, baht dileyen dul kadınlar deniz suyunda yıkanırlar, adadan topladıkları taşları Aksu deresine atarlar. Sonra da adanın çevresini dolaşırlar.

Bu küçük ada, neden 20 Mayıs günü Giresunlulara davetiye çıkartır, neden genç kızların, delikanlıların, dul kadınların hayallerinde çiçekler açtırır?

Bu küçük adanın baharın dal dal, çiçek çiçek cümbüşlendiği bir günde Giresun halkını bağrında toplamasının nedeni çok eskiden geçmiş acıklı bir olaya dayanmaktadır.

Vaktiyle Giresun kalesinde hüküm süren bir kral varmış. Bu kralın da eşsiz güzellikte bir kızı varmış. Kız güzelmiş, alımlıymış, temiz kalpliymiş ama neye yarar? Çok sert, çok acımasız bir insan olan babası, onun kale içindeki saraydan dışarı çıkmasına izin vermezmiş. Kızının halktan, yani sıradan bir adama gönül vermesinden korkarmış.

Kız, küçük kale içine sıkışmış sarayda otura otura sıkıntıdan patlarmış. Bir o pencereye koşarmış, bir bu pencereye. Açıklardan geçen yelkenlilere, yükseklerden uçan ışık kanatlı kuşlara bakarak oyalanmaya çalışırmış.

Bir gün altın gergefinde nakış işlerken bir kaval sesi duymuş. Ilık, içe işleyen bir ses. Sanki ses değil de gökyüzünün sonsuzluğuna erişmek isteyen ince bir ışık demeti. Gergefi bir yana atarak pencereye koşmuş. Kale eteğindeki bayırda otlayan bir sürü. Koyunlar, keçiler. Arkalarında da boylu boslu genç bir çoban. Elindeki kavalı üflüyor, durmadan, dinlenmeden üflüyor. Ama neden bu kadar yanık, bu kadar dokunaklı üflüyor. Kız dinlemiş, dinlemiş. Sonunda gözyaşlarını tutamamış, siyim siyim ağlamaya başlamış.

Bundan sonra olan olmuş kıza. Çoban sürüsünü bayıra sardırıp da kavalını üflemeye başlayınca hop pencerede. Çoban çalar, o ağlarmış. Gel zaman git zaman kız çobandan başka şeyi düşünemez olmuş.

Kızın sırdaşı bir hizmetçi kız varmış. Bakmış ki kız elden gidecek. Gitmiş çobana durumu bildirmiş. “A yanık çoban,” demiş. “Bu bayırdan uzak dur. Git kavalını başka bayırlarda üfle.”

Çoban sürüsünü başka yamaçlara salmış ama kendisine de olanlar olmuş. Yüzünü görmediği kral kızına abayı bir yakmış ki sormayın. Kerem’in arpa tarlası gibi tütmeye başlamış.

Kavalını daha acıklı, daha içli çalar olmuş. Uzaklarda kaval çaldığı halde, sesi gene ulaşır gelirmiş saraya. Kız iki gözü iki çeşme, dinleyerek kendinden geçermiş.

Bu arada kıza gelen dünürcülerin haddi hesabı yokmuş. Çevre beylerden, krallardan sayısız dünürcü gelmiş. Gelmiş ama kız hepsine de olmaz karşılığını vermiş.

Kral babası bu durumdan kuşkulanmış. Böyle de olmaz ki. Gelen bütün kısmetleri geri tepiyor. Bunda bir iş var ya, acep nasıl bir iş?

Casuslar takmış kızının ardına. Ve sonunda gizli sevdayı ortaya çıkarmış. Çıkarmış ya kan da beynine sıçramış. Öfkesinden ortalığı kırmış geçirmiş. Ateşler kusmuş. Ve hemen kızını küçük Giresun adasına yollamış, buradaki küçük bir manastıra kapattırmış.

Zavallı suçsuz çobanı da yakalatmış, sorgusuz sualsiz, adada küçük manastırın karşısındaki ağacın dalına astırmış.

Ertesi gün kralın adamları yiyecek getirmek için adaya geldiklerinde kızı da manastırın kulesinde asılı bulmuşlar.

Zalim kral pişman olmuş mu? İçi yanmış mı? “Ah niçin bu kötülüğü yaptım?” demiş mi? Burasını bilen yok.

Yel üfürmüş, su götürmüş. Kral da unutulmuş, sarayı da. Kapıları fildişinden sarayın ören olan duvarlarında baykuşlar ötmeye başlamış. Yalnız tel tel saçlı kral kızı ile dal boylu çoban unutulmamış. Hikâyeleri dilden dile, telden tele sürüp gelmiş, 20 Mayıs dilek günlerinde çiçek açar olmuş.

Eğer tesadüfen 20 Mayıs’ta Giresun’da bulunursanız, üşenmeyip siz de katılın küçük adaya giden dilekçiler kafilesine. Aksu deresinin akça suyuna

bir taş kendiniz için, bir taş da muradına eremeyen kral kızıyla çoban oğlan için atın.

Kendiniz için attığınız taş hedefini bulur mu, bilmem ama, onlar için attığınız taşlar yerine varacaktır. Bundan hiç kuşkunuz olmasın.

ÖYKÜ

Öyküler, gerçek olan ya da olabilir kanısı uyandıran bir olayı, yaşanılan bir anı, bir gözlemi ilgi çekici düzen içinde anlatan kısa yazılardır. Bu tanım elbette öyküyü bütünüyle kavramaktan uzaktır. Öykünün bu türlü tanımı oldukça klâsiktir. Çağdaş öykücülükte olay kadar insanın ruhsal ve toplumsal gerçeğine yorum getiren, insan/toplum, insan/doğa ilişkilerine eğilen anlatımlar öne çıkmaktadır. Olay kadar olaysızlık da öykü konusu olabilmektedir. İnsanın bir ânı, bir tavrı, çelişkileri, düşleri, çağrışımları, iç ve dış gözlemleri üstüne öyküler yazılmaktadır.

Ömer Seyfettin (1884–1920) klâsik tanıma uygun öyküler yazdı. Başı sonu belli bir olayı ele alıp ilgi çekici bir kurgulama ile öyküleştirdi. Öykülerini sonu baştan sezilmeyen bir sürprizle sonuçlandırdı. Sait Faik Abasıyanık (1906–1954) ise olaylardan çok izlenimlere, çağrışımlara, gözlemlere dayalı öyküler yazdı. Çoğu öykülerinde kendisini, günlük yaşamını, olaylar karşısındaki tavırlarını anlattı. Balıkçılar, işçiler, haylaz çocuklar gibi sıradan kişilerin gözleme dayanan yaşantılarını yansıttı.

Öykü ister bir “olay”, isterse bir “tavır”, “bir durum” ve “izlenim” üstüne kurulsun, onu öykü yapacak ölçüt, ne anlatıldığı değil, nasıl biçimlendirildiğidir. Yeryüzünde ne kadar yazar varsa o kadar öykü yazma tekniği vardır diyebiliriz. Yalnız öyküyü öbür yazı türlerinden ayıracak genel nitelikler o denli geniş kapsamlı değildir. Öyküyü öykü yapan, anlatının öykülendirilişindeki tavır ve edadır. Bu tavır ve eda, okuyanlarda yarattığı etki ve verdiği tatla öykü türünde bir yazı karşısında bulunulduğunu sezdirir.

Öykülerin “olay”lı ya da “olaysız” konuları yansıtması edebiyat yönünden büyük bir değer taşımaz. Bir öyküyü unutulmaz kılan büyü, onun diliyle, kurgusuyla etki gücüne sahip olmasına bağlıdır. Çağdaş bir öykücü olarak kabul edilen, öykülerini günlük gözlemler, tavırlar ve izlenimlere dayandıran Sait Faik, ölmüş olmasına karşın, beğeni toplamayı sürdürmektedir. Artık eskidiği ileri sürülen Ömer Seyfettin de hâlâ okunmakta, kitapları kapış kapış satılmaktadır. Yazınsal eserlerin eleştirmenlerin kişisel değerlendirmelerine göre değerleri düşmez ya da yükselmez. Bir öykü güçlü bir anlatıma, ilgi çekici bir kurgu ve konuya

yaslanıyorsa unutulup gitmez. Olay'a dayalı öyküler yazarı Guy de Maupassant (1850– 1893) değerinden bir şey yitirmediği gibi, Ömer Seyfettin de edebiyatçılarımız tarafından eskimiş kabul edilse de hâlâ yaşamaktadır.

Vaktiyle Divan şairlerimiz Yunus Emre'yi halka yakın söylemi nedeniyle şairden saymamışlardı. Ama Yunus halk katında her zaman vardı. Nasıl ki on dokuzuncu yüzyılın başında keşfedilince aydınlar da değerini anladılar. Şimdi hangi divan şairi Yunus'la yarışabilir.

Klasik öykülerin tipik niteliği, ilgi uyandıran düğümlerle örülerek sürprizli bir sonuca ulaşmasıdır. Bu tür öykülerde genellikle şöyle bir yazım plânı uygulanır:

1. GİRİŞ BÖLÜMÜ: Olayın geçtiği yer, kişiler tanıtılır. Asıl anlatılacak olaya okuyucu hazırlanır.

2. SERGİLEME VE DÜĞÜM BÖLÜMÜ: Öyküyü oluşturan olay bütün ayrıntılarıyla açıklanır. Sonuca yaklaşılır. Bu arada okuyucunun ilgisini çekecek kimi düğümler atılır. Okuyucu "Acaba bundan sonra ne olacak? Nasıl sona erecek?" diye bir gerilimin içine girer. Sonucu ilgi ile bekler.

3. ÇÖZÜM VE SONUÇ BÖLÜMÜ: Olay sona erdirilir. Okuyucunun önceden kestiremediği biçimde düğümler çözülür.

Öykünün düğümlü (sürprizli) olması, klâsik öykücülüğün bir özelliğidir. Çağdaş öykücülükte de aynı yazım plânı uygulanmaktadır ama gerilimlere ve sürprizlere fazlaca yer verilmemektedir. Olaylar yaşamdaki oluş biçimleriyle sergilenmektedir.

Çocuk öykülerinde aranacak nitelikler

Çocuklar için yazılmış iyi bir öykü ne gibi özellikler taşımalıdır? Bu saptama genelleme biçiminde yapılırsa sağlıklı bir sonuca ulaşılamaz. Çocuklar, kendileri için yazılanlara yaş durumlarına göre oldukça değişik ilgiler sergilemektedirler.

İyi bir öykü, çocukların ilgi alanına giren bir konuyu işlemelidir. 4–6 yaşındaki çocuklar, ki bunlar ana çocuğudur, yakın çevresindeki insanlar, özellikle anne, baba ve kardeşler, hayvanlar, kendi yaşlarındaki çocuklar, eşyalar, oyuncaklar üzerine kurgulanmış anlatıları severler. Unutmamalı ki bu yaş bölüğündeki çocuklar okur yazar değildir. Öykünün yükünü yazılı anlatımdan çok resim taşıyacaktır. Yazılı anlatım ancak her sayfada birkaç tümceyi geçmeyecek ölçüde yer alabilir. Tümcelerde sözcük sayısı dört beş sözcüğü geçmemelidir. Ana çocuğu okur yazar olmadığına göre yazılı anlatımla ilgiyi nasıl kuracaktır? Elbette araya anne, abla, öğretmen gibi bir aracı girecektir. Ana çocuğu ilgi çekici ve iyi resimlenmiş bir öyküyü ilk anlatışta kavrar.

6-8 yaşındakiler, hayvanların ve insanların başından geçtiği düşünülen olağanüstü serüvenlerden, masal tadı veren fantastik anlatılardan hoşlanırlar. Bu anlatılar soyut ve alegorik nitelikte olmamalıdır. Çocukta vicdan duygusu bu yaşlarda gelişir. Çocuk genellikle acımasızdır. Kedi ve köpek yavrularını suda boğan, toprağa gömen, kuşların boğazlarını sıkıp öldüren çocuklar görülür. Eğitimsiz aileler içinde yaşayan çocuklarda bu sahneler sık sık gözlenmektedir. Çocuk bir canlı hayvanın öldürülmesinin kötü bir iş olduğunu anababa öğüdünden çok okuduğu kitaplardan öğrenir. Vicdan duygusu hızla gelişmeye başlar. Öyküsel anlatılar, çocuğu bir kedi yavrusunu toprağa gömerken gören büyüklerin azarlarından, öğütlerinden daha etkilidir. Bu nedenle öykülerde merhamet, acıma, insanlara ve hayvanlara sevgi telkin eden konular işlenmeli ama asla ders verir gibi, ders anlatır gibi çığırıcı anlatılarla olmamalıdır. Çocuğa kavratılmak istenilen değerler, mesajlar güzel düşünülmüş, güzel biçimlendirilmiş çekici olaylar yoluyla verilmelidir.

9-12 yaşındaki erkek çocuklar masalla birlikte ilginç serüvenlerden, öksüzlük, kimsesizlik üstüne kurulmuş sonu acıklı öykülerden, çalışkanlık,

yaratıcılık, gözünü daldan budaktan sakınmamak gibi kişilik gösterisine dayanan öykülerden hoşlanırlar. Ayrıca tarihe dayalı öykülere, yaşam öykülerine de ilgi duymaya başlarlar. Bu yaştaki kız çocukları ise kız-erkek arasındaki sevgi ilişkilerini anlatan, duygulu sahneleri içeren anlatıları severek okurlar. Bir öykünün çocuklarca sevilerek okunabilmesi için ilk koşul, seslendiği yaş grubuna göre ilgi çekici bir konuya dayanmasıdır.

12 yaşın üstündekiler artık genç sayılırlar. Bu çağdaki çocuklar açık ve arı bir dille yazılmış olması koşuluyla büyüklerin de okuduğu öyküleri okuyabilirler.

Çocuk öykülerinde dil ve anlatım

Çocuklara sunulacak öykülerin dili yalın, açık, akıcı ve duru olmalıdır. Dil ve anlatım, bütün edebiyat dallarında önemlidir ama hepsinden fazla çocuk edebiyatında önem kazanır. Dil ve anlatımca çocuk düzeyinin üstünde olan yazılar okunmaz, ilgi ile dinlenmez. Cümleler en fazla 7-8 sözcükle kurulmalı, bileşik, girişik, anlamı zor anlaşılan soyut cümleler kurmaktan sakınmalıdır. Yazıda hareketliliğin, akıcılığın tümceleri sonlandıran yüklemlerle çok yakından ilgisi vardır. Aynı kip ve zamanlı eylemlerden yapılan yüklemlerle sürüp giden anlatımı hiç bir soluk canlandıramaz, kıpırdatamaz. Yüklemler yalnız eylemlerden değil ad soylu sözcüklerden de yapılmalı. Kimi zaman tümceler yüklemsiz de olmalıdır. Ara sıra tümce tipleri değiştirilmeli, devrik ve kırık tümcelere de yer verilmelidir.

Sait Faik öykülerinde olaydan çok izlenimlerini anlatır. Dili akıcı, şiirlidir. Böyle olduğu halde 9-12 yaş bölüğündeki çocuklar bu güzel öykülerden pek azını okuyabilirler. Bunun nedeni öykülerdeki konuların çocukların ilgilerine uygun düşmemeleri bir yana, dilinin oldukça üst düzeyde kişisellik taşımasıdır. Artık eskimiş kabul edilen Ömer Seyfettin ise hâlâ çocuklar tarafından sevilerek okunabilmektedir. Türkiye’de en çok okunan öykü kitapları onun kitaplarıdır. Bunun böyle olmasının nedeni Ömer Seyfettin’in öykü konularının ilgi çekiciliği ve özellikle dilinin açık, yalın ve süssüz olmasıdır.

7-8 yaş çocuklarına seslenecek öykülerin dili son derece açık, sade olmalı, cümleler mantık yönünden çapraşık olmamalı, en fazla beş altı sözcükle kurulmalıdır. Öz Türkçe bile olsa, çocukların sözcük dağarcığında bulunmayacak sözcüklerden kesinlikle kaçınılmalıdır. Küçüklere öykü yazmak sanıldığı kadar kolay değildir. Çocuğu iyi tanımayan, onların dillerini bilmeyen yazarlar, çocuklara öykü yazamazlar.

Öykülerde düzen ve kuruluş

Öyküler ilgi çekici bir düzenle kurgulanmalıdır. Olay, son'un nasıl biteceğini merak ettiren bir düzenle sunulmalıdır. Klâsik öykü tekniği çocuk öykücülüğü için uygun bir kurgulama biçimidir kanısındayız. Yapısında düğümlere (sürprizlere) yer veren, acaba sonu nasıl bitecek diye gerilim uyandıran öyküler çocuklarca beğeni ile okunmaktadır.

Elbette öykülerin kesinkes sürprizli olması vazgeçilmez bir koşul değildir. Yazar okuyucusuna sürprizler hazırlamadan da onun ilgisini çekecek bir düzenle öyküsünü biçimlendirebilir.

Öykülerde tema ve ideoloji

Öykülerin öğüt verme, ders verme, birtakım bilgiler sunma ya da herhangi bir ideolojiyi benimsetme amacına yaslanması, çocuk öykücülüğünde işlenecek en büyük kusurlardandır. Bu niyetlerle yazılmış öyküleri aslında çocukların sonuna kadar okuyabilecekleri kuşkuludur. Çocuk tez canlıdır, çabuk usanır, başladığı okuma eylemini hemen bitirmeye meyillidir.

Öyküler kötümserlik yerine iyimserlik duygusu vererek sonuçlandırılmalıdır. Kin, düşmanlık, savaş, sevgisizlik yerine dostluk, barış, kardeşlik, birlikte ve bir arada yaşama ülküsü işlenmelidir. Kırıcı, yıkıcı, iki yüzlü, sevgisiz tipler yerine sevecen, özverili, yardımsever tipler çizilmelidir. Pısırık, edilgen, tepkisiz tipler yerine, atılgan, yaratıcı, ezinç ve sömürüye, baskı ve zorbalığa karşı koyabilecek tipler yaratılmalıdır.

Öykülere boş inanları temel yapmaktan kaçınılmalıdır. Yazgıcılık telkin edilmemeli, insanın insandan üstün olacağı, bu nedenle de ayrıcalıklara hak kazanacağı gibi sakat görüşlere dayanmamalıdır.

Öykülerde aile, yurt, millet sevgisi çok iyi özümlendirilmiş bir biçimde işlenmelidir. Aile, yurt, millet; birer soyut kavram değil, canlı varlıklardır. Bu nedenle söz gelimi yurt sevgisi kuru bir kavram üstüne kurulursa bir değer taşımaz. Ama çocuğun içinde oturduğu evin, ev önündeki bahçenin, mahallenin, semtin, köyün, kasabanın, kentin, buralardaki güzel ve görkemli yapıların, anıtların, çeşmelerin, köprülerin, hanların, hamamların, kervansarayların birer yurt ve vatan parçası olduğu, vatan deyince akla bunların gelmesi gerektiği görüşünden yola çıkılarak ele alınırsa o zaman yurt ve vatan kavramı somut bir anlam kazanmış olur. Kuru kuruya söylenmiş yurt, ulus, vatan sözcükleri, bu büyük sevginin temeli olamazlar.

Çocuk öykülerinde boyut

Çocuklara sunulacak öyküler belli boyutlarda olmalıdır. Uzun boyutlu öyküleri sabırsız bir okuyucu olan çocuğa okutmak oldukça güçtür. Her yaş grubunun okuyabileceği öykülerin boyutları, dizildikleri harflerin puntoları birbirlerinden oldukça farklıdır. Anaokulu çocuklarına (4-6 yaş çocuklarına) uzun öyküler okunamaz, anlatılamaz. Bu yaş çocuklarının dikkat süreci oldukça kısadır. En çok birkaç dakikayı geçmeyen öyküleri izleyebilirler. Daha uzunlarını hem dinleyemezler, hem de içeriklerini kavrayamazlar.

Genellikle çocuk öykülerinin boyutları şöyle saptanabilir. Bu saptama herhangi bir araştırmaya dayanmayıp altmış yıldır çocuklar için yazan bir yazarın kişisel deney ve görüşlerinden esinlenmedir. Ölçü olarak alınan sayfa boyotu: A4

Ana çocukları (4-6 yaş bölüğü): En fazla dörtte üç sayfa.

6-7 yaş bölüğü: En fazla bir, bir buçuk sayfa.

7-8 yaş bölüğü: En fazla 1-2 sayfa.

9-10 yaş bölüğü: En fazla 2-2,5 sayfa.

10-12 yaş bölüğü: En fazla 2,5-3,5 sayfa.

Çocuk kitaplarında harf boyutları

MEB Ders Kitapları Yönetmeliği’nde harf boyutları yaş bölüklerine göre değil sınıflara göre şöyle saptamıştır:

1. Sınıf: 20-24 punto.

2. Sınıf: 16-20 punto.

3. Sınıf: 14-16 punto.

4. Sınıf: 11-12 punto.

5. Sınıf: 10 punto.

ÖYKÜ TÜRLERİ

Anlatım biçimlerine göre öyküler

Koşuk öyküler: Öyküler çoğunlukla nesir olarak yazılır. Kimi şairler koşuk olarak da öyküler yazmışlardır. Mehmet Akif Ersoy'un, Tevfik Fikret'in, Mehmet Emin Yurdakul'un, Faruk Nafiz Çamlıbel'in böyle öyküleri vardır.

Konularına göre öykü türleri

1. Hayvan öyküleri: Evcil ya da yaban hayvanlarının yaşamlarını, bunların başından geçen serüvenleri anlatan öyküler. Küçük çocuklar hayvan öykülerini severek okur ya da dinlerler. Çoğu hayvan öykülerinde kişilendirme ve konuşturma (teşhis-ü intak) sanatına başvurulur. Alt basamak çocuklarına öyküler seçilirken ya da yazılırken dikkat edilmesi gereken bir yön vardır: Çocuklar yakın çevre hayvanlarını tanırlar ve onların öykülerinden hoşlanırlar. Hiç bilmediği uzak ülke hayvanları çocuğa, ad olarak da, varlık olarak da yabancı düşer.

2. Eşya Öyküleri: Radyo, televizyon, oyuncak, saat, otomobil, araba, tren, elbise, ayakkabı, kalem, silgi, çanta, kitap, bebek gibi eşyalar kişilendirilerek öykü kahramanları yapılır. Bunların başından geçtiği düşünülen serüvenler anlatılır. Çocuklar eşyalarla ilgili öyküleri de severek dinler ve okurlar. Bu tür öyküler serüven dinleme ilgisine karşılık verdiği gibi eşyaları da yakından tanıtıp sevdirirler.

3. Doğa öyküleri: Doğanın karı, yağmuru, bulutu, dağı, ormanı, ovası, ağacı, çiçeği, meyvesi, kurdu-kuşu, böcekleri... çoğu zaman kişilendirilerek öykü konusu yapılır. Başlarından türlü türlü serüvenler geçirilir. Çocuklar bu tür öyküleri de severler. Birçok doğal olayların, örneğin karın, yağmurun, mevsimlerin nedenlerini öğrenirler.

4. Serüven Öyküleri: İnsanların başlarından geçen türlü serüvenleri yansıtan öyküler. Bunlar polis edebiyatının başlangıcı sayılabilir. Hırsızlık, casusluk, dolandırıcılık, kaçırma, kovalama, arama bu tür öykülerin belli başlı konusunu oluştururlar. Çocuklar bu öyküleri de severek okurlar.

5. Duygusal Öyküler: Ayrılık, ölüm, yoksulluk, hastalık, sıkıntı, sevgi gibi konuları duygusal olarak işleyen öykülerdir. Anne özlemi, ölen bir köpeğin acısı, gurbete giden bir babanın ardından duyulanlar, yoksullukta çekilen sıkıntılar, ölen bir kardeşin yıkımı bu tür öykülerin konusudur. Duygusal öyküler on yaşından büyük çocukları daha çok etkilemektedir.

6. Yaşam Öyküleri: Tanınmış bilim, sanat ve devlet adamlarının yaşamlarıyla ilgili öyküler. Bu tür öykülere, iyi yazılmak koşulu ile, 10 yaşından büyük çocuklar ilgi duymaktadır.

7. Gezi Öyküleri: Yapılan ya da düşünülen gezileri öykü biçiminde anlatan yazılardır. Gezi öyküsünün amacı, yurt köşelerini, başka ülkeleri, öykünün çekicilik özelliğinden yararlanarak tanıtmaktır. Bu öyküler de üst basamak çocuklarınca okunabilir.

8. Bilim, buluş ve makine öyküleri: Bilim adamlarının ilginç çalışma yöntemi ve koşullarını, neler bulduklarını, buluşlarının ilgi çekici serüvenlerini, makinelerin yapılışlarını, işleyişlerini anlatan öyküler. Bu tür öyküler, bilim ve buluş adamı olmaya yetenekli çocukları kamçılar. İngelemlerini geliştirir. Buluşlar ve makineler hakkında bilgiler edinmelerini sağlar.

9. Kurgu-bilim öyküleri: Kurgu–bilim, henüz gerçekleşmemiş fakat imgelem yoluyla varlığı düşünülebilen bilim dalına deniliyor. Söz gelimi canlının ışınlara ayrılarak bir yerden başka bir yere gönderilmesi bilimin değil, kurgu–bilimin konusudur. Yazarlar, bilginleri çok aşan bir imgelem genişliği ile geleceğin bilimsel yaşantısı hakkında yazılar yazıyorlar, öyküler ve romanlar yayınlıyorlar. Şimdilik bunların gerçekleşmesi olası görülmüyor. Şu var ki bundan yüz yıl önce Jules Verne'nin (1828–1905) kimi romanları da kurgu/bilim olarak kabul ediliyordu. Bugün bunlar kat kat aşılarak gerçek olmuştur. Bugünkü kurgu–bilim roman ve öykülerinde işlenilen konuları da geleceğin muştucuları olarak kabul etmemek için bir neden yoktur.

Kurgu bilim ve uzay öyküleri üst basamak çocuklarının severek okuyacağı yazılardır.

10. Tarih Öyküleri: Konusunu tarih olaylarından alan, savaşları, kahramanlıkları, eski zaman yaşantılarını işleyen öyküler. Bu tür öyküler de üst basamak çocuklarınca okunmaktadır.

11. Güldürü Öyküleri: Olaylar türlü şakalarla, takılmalarla süslenip anlatılır. İnsanın kendisiyle, insanın çevresiyle çelişkileri güldürü öykülerinin temel konularıdır. Güldürü niteliği taşıyan öyküleri her yaş çocukları severek okurlar, Nasrettin Hoca fıkraları da bu türden sayılabilir.

ÖYKÜ VE MASALIN ÇOCUKLARA KAZANDIRDIKLARI

Küçük yaşlarda öykü ve masal dinlemek, okuma–yazmayı öğrendikten sonra bunları kitaplardan okumak kişilik ve zekâ gelişimi yönünden büyük değer taşır.

1. Öykü ve masallar çocuklara ana dillerini öğretir. Masal ve öykünün ana harcı dildir. Sözcüklerle örülürler. Bunlar kolaylıkla belleğinde yer eder. Günlerinin çoğunu dar bir çevrede geçiren çocuk, orada belirli kişilerle bulunur, onlardan belirli sözcükleri işitir. Dinlediği, ya da okuduğu masal ve öykülerde ise zengin bir sözcük toplamı ile karşı karşıya kalır. Bunlardan birçoğunu, hiç ayırımına bile varmadan, kendiliğinden öğrenir. Böylece giderek zengin bir sözcük hazinesine kavuşur. İnsanlar sözcüklerle düşünür. Düşündükerini sözcüklerle tanımlar. Bu nokta göz önünde tutulunca çocuğun dil yönünden zenginleşmesinin önemi kendiliğinden anlaşılır.

2. Öykü ve masallar çocuklarda düzgün konuşma yeteneğini geliştirir. Çocuk öğrendiğini anlatmak ister. Annesine, babasına, kardeşlerine, arkadaşlarına öğrendiklerini yinelemekten hoşlanır. Masal ve öykü çocuğun konuşmasında itici bir güçtür. Kolay ve düzgün cümleler kurmasına, sıkılganlığı yenmesine yardımcı olur. Suskun ve konuşma güçlüğü çeken çocuklar bile masal ve öykü okuyarak, dinleyerek bu zorluklarını yenebilirler.

3. Öykü ve masallar, zekâyı besler, düşünme yeteneğini geliştirir. Zekâ ve düşünme, eleştirme ve yorumlama yeteneği doğuştan gelmekle birlikte fiziksel koşullar (beslenme – barınma gibi), kültürel etkinlikler ve olanaklar serpilmelerinde, olgunlaşmalarında oldukça etkilidir. Kimi çocuklarda zekâ gelişiminin, iyi beslenen çocuklara göre geride kaldığı saptanmıştır. Bunun gibi okul ve eğitim olanağına kavuşmamış çocuklarla, buna erişmiş çocukların zekâ, düşünme ve eleştirme yetenekleri farklı bir gelişim gösterir. Öykü ve masal okumak, dinlemek, kültürel etkinliklerin bir bölümüdür. Çocuk düşünmeyi, eleştirmeyi, yargılamayı, iyiyi kötüden, haklıyı haksızdan ayırt etmeyi bu etkinlikler sonucu öğrenir.

4. Öykü ve masallar çocuklarda okuma alışkanlığı yaratır. Okuma, alışkanlıklarımız içinde en yararlı olanıdır. Sağlam ve sürekli bir okuma alışkanlığı ancak küçük yaşlarda edinilebilir. İlerlemiş yaşlarda sürekli bir

alışkanlık kazanmak oldukça güçtür. Çocuk masal ve öykü dinleyerek, okuyarak boş zamanlarını değerlendirir. Böylece boş zamanların hazırladığı tembellik, avarelik, başıboşluk, serserilik tuzaklarına düşmekten kurtulur.

5. Öykü ve masallar çocuklara yeni yeni bilgiler kazandırır. Çocuk öykü ve masallar yoluyla bilmediği ülkeleri, tanımadığı yaşamları, yeryüzünü, doğayı, hayvanları, kuşları, böcekleri, ormanları, ağaçları, çiçekleri, akarsuları, karı, yağmuru, bulutu, mevsimleri, makineleri, trenleri, uçakları, vapurları ve bunlara benzer sayısız konuları öğrenir. Genel kültür dediğimiz temel bilgilerin temel taşları masal ve öykülerle atılır.

6. Öykü ve masallar yurt, vatan, ulus, aile, toplum ve insanlık sevgisi aşılar. Çocuk ilkin aile ocağında, sonra okulda ulus, yurt, aile ve toplum hakkında bazı temel kavramlar edinir. Ama bunlarla ilgili köklü bilinçlenmeyi okuduğu, dinlediği yazılarla kazanır. Yurdu için özveride bulunmuş bir kahramanın yaşamı, ondan da aynı özlemi yaratır. İnsanlığa hizmet etmiş bir bilginin yaşamı, çocukta onun gibi olmak, insanlık için çalışmak ülküsünü geliştirir. Yurdumuzun geçmişini, onun için yapılan savaşları anlatan öyküler, onda yurt sevgisini kökleştirir.

7. Masal ve öyküler çocukta gelecek için tasarılar uyandırır. Çocukta gelecek düşüncesi okuduklarıyla uyanır. Onlarda anlatılan kahramanlar, çocuğu, kendileri gibi olmaya, kendileri gibi iş tutmaya özendirir. Yaşamları öyküleştirilen bilginler, buluşçular, askerler, kahramanlar, mimarlar, şairler, yazarlar, hekimler, mühendisler, pilotlar, kaptanlar... çocuğu gelecekte tutacağı işler için bilinçlendirir. Geleceği daha güvenle ve özlemle bekler duruma getirir. Güven ve kişilik kazandırır.

ANAOKULLARINDA MASAL VE ÖYKÜ OKUMA, AKTARMA TEKNİKLERİ

Masal ve öyküleri çocuklara, özellikle ana çocuğuna, anlatma ve aktarmanın türlü teknikleri vardır. Teknik araçların gelişimine bağlı olarak bu teknikler gittikçe zenginleşmektedir.

a. Anlatma: Masal ve öyküleri anlatma yoluyla aktarma en yaygın yollardan biridir. Yalnızca öğretmenin anlatmasına dayanan bir aktarma umulan yararı sağlamaktan uzak kalır. Çocuklar da bu etkinliğe katılmalıdır. Çocuklar tarafından anlatılacak masal ve öyküler çok kısa olmalı. Güzel ve anlamlı bir serüvene dayanmalıdır. Uzun ve ayrıntılı biçimde anlatmak ilgiyi dağıtır. Gereksiz ayrıntılar atlanmalı fakat masal ve öykülerin yapısı bozulmamalıdır. Anlatıda hayvanlar geçiyorsa yürüyüşleri, sesleri taklit edilerek belirtilmeli, uçak, gemi, otomobil, tren gibi araçlar geçiyorsa bunların hareketleri ve düdük sesleri gene taklitlerle anlatılmalıdır. Eğer öykü ve masal bir kitaptan alınarak anlatılıyorsa resimleri o kitaptan bulunup gösterilmeli. Sonra çocuklara "Nerede kalmıştık? Kim söyleyecek?" diye bir soru yönelterek ilgi masal ya da öyküye çevrilmelidir. Anlatım tamamlanınca kısaca sonuçlar üzerine bir tartışma açmalıdır. Ne oldu, niçin böyle oldu, nasıl olsa daha iyi olurdu gibi sorularla çocuklar konuşmaya yöneltilmelidir.

Öğrendikleri masalları, öyküleri çocuklara yineletmelidir. Takıldıkları yerlerde yardımcı olmalı, fakat sözleri kesilip susturulmamalıdır. Çocuklar masal anlatırken öbür arkadaşları da söze karışmak isterler. Özellikle yanlış hatırlanan kısımları düzeltmeye kalkışırlar. Bu doğaldır. Yalnız kendisine söz verilen çocuk sözünü tamamlamalı, bu hak kendisine tanınmalıdır.

b. Pazen tahta: Pazen, divitin, fanilâ, kadife gibi yüzleri tüylü kumaşlarla kaplanmış bir tahta üzerine arkasına zımpara kâğıdı yapıştırılmış resimler tutturulur. Masal ve öyküler bu resimler yardımıyla anlatılır. Böyle bir olanak sağlandığında hep eğiticinin anlatması elbette söz konusu olmaz. Çocuklar da etkinlik göstermeli, zincirleme resimlerden yararlanarak öyküleri, masalları anlatabilmelidir. Pazen tahtada kullanılacak resimler yalın, açık ve basitçe çizilmiş olmalı, konuyu gelişim sırasına göre ana hatlarıyla belirtmelidir.

Pazen tahtada kullanılan resimler, çocuklar arasında açılacak tartışma, yarışma, tanıma, anlatma ve drama çalışmalarında da kullanılabilir. Örneğin Yedi Cücelerle ilgili bir masalı canlandıran resimlerin içinden gelişi güzel birkaçı seçilir, tahtaya asılır. Kimlere ait oldukları hangi masalda geçtikleri oyun şeklinde yarışma konusu haline getirilebilir.

c. Slaytlar (dialar): Hareketsiz fotoğraflardır. Ya kare fotoğraf filmlerinden ya da şerit halindeki filmlerden oluşur. Slaytların genellikle boyutları 5x5 cm'dir. Daha büyük boyutluları da yapılmaktadır. Masal ve öykü slaytları o masal ve öykünün bütününü anlatacak bir dizi halindedir. Projeksiyon makinesi ile gösterilir. Her kare gösterildiğinde anlatıcı, masalın ya da öykünün o kısmını anlatır. Sonra hiç ara vermeden resmi değiştirerek anlatmayı sürdürür. Projeksiyonla anlatmalarda öykü ve masalın oldukça kısa ele alınması gerekir. Uzun anlatılar ve gösteriler küçük çocuklarda usanç yaratır.

Slaytları elle yapmak da olasıdır. Slayt büyüklüğünde kesilmiş camlar üstüne çini mürekkeple resimler yapılır. Ya da resimlerden kesilip çıkarılan şekiller cam üstüne yapıştırılır. Selefondan yapılmış hazır resimler daha kullanışlıdır. "Yapıştırma" denilen bu tip resimler camlar üstüne yapıştırılarak slaytlar elde edilebilir.

ç. Film ve CD'ler: Filmlere alınmış, CD'lere kayıt yapılmış masal ve öykülerin çocuklara gösterilmesi en etkili aktarma yoludur. CD göstericileri oldukça yaygınlaşmıştır. Üzerine film kaydedilmiş CD'ler bakkallarda bile satılmaktadır. Eğer film ana okulu öğrencilerine gösterilecekse 15-20 dakikayı geçmeyecek kadar kısa süreli olması gerekir. Daha uzun süreli filmler bu yaş çocuklarının ilgi süreçlerine uygun düşmez.

d. Kukla: Masal ve öyküler ipli ya da el kuklalarıyla dramatize edilerek aktarılabilir. Kuklalar çocuklarla birlikte yapılırsa daha yararlı olur. Anaokullarında kukla oyununa dönüştürülecek masal ve öyküler kısa, yalın olmalı. Gerektiğinde çocuklarca da oynanabilmelidir. Kukla oyununu denerken Karagöz oyunu tekniğinden yararlanmayı da düşünmelidir. Aslında Karagöz de bir tür kukla oyunudur. Sûret dediğimiz iki boyutlu kuklaların gölgeleri beyaz bir perde üstüne düşürülerek oynanır. Klâsik Türk Karagöz oyununun belli tipleri, belli oyun konuları vardır. Anaokullarında klâsik Karagöz oyunları yerine masal ve öykülerin aynı teknikle oynatılması yerinde olur.

e. Dramatize: Bir öykünün, bir masalın ya da buna benzer türde yazıların bir tiyatro eseri gibi oynanarak canlandırılmasıdır. Dramatize bir etkinlik olarak çocukların yaşamında geniş bir yer kaplar. Çocuk oyunlarının büyük bir çoğunluğu dramatize niteliğindedir. Evcilik, misafirlik, evlilik, satıcılık, dükkâncılık, trencilik gibi oyunlar dramatize oyunlardır. Dramatize, amaç ve uygulama yönünden anaokulları ve ilköğretim okullarında son yıllarda uygulanmaya başlanılan **drama** çalışmalarına çok benzerse de aslında ayrı niteliklerde etkinliklerdir bunlar. Dramatize yazılı ya da sözlü bir anlatının oyunlaştırılmasıdır. Drama ise çocukları düşünmeye, konuşmaya, gözlem yapmaya, ayrıntıları fark etmeye, çevreyi, doğayı kavramaya, tanımaya, kişilik geliştirmeye yönelik etkinliklerdir.

Anaokullarında uygulanacak dramatize etkinliklerinde şu noktalar gözden uzak tutulmamalıdır:

– Masal ve öyküler dramatize edilirken yazılı bir senaryo hazırlamaya gerek yoktur.

– Rollerin ezberletilmesi de uygun değildir.

– Özel dekorlarla süslenmiş bir sahne gereksizdir.

– Çocuklar bildikleri bir masal ya da öyküyü, masalı gene bildikleri gibi serbestçe oynayabilmelidirler. Burada Türk halkının göstermelik oyunlarını anımsamakta yarar vardır. Özellikle köylerde oynanan oyunlarda yazılı bir metin yoktur. Oyun, oyuncuların bildiklerine, o anda anımsadıklarına göre oynanır. Bir sahne ve dekor hazırlanmaz. Para alış verişi, yemek ziyafetleri, yemeklerin konduğu yer sofrası, tabaklar, kaşıklar, hep imgeseldir. Eğer atlı bir sahne geçiyorsa uzun boylu seyirciler hazırdır. Japonlarda da bu nitelikte tiyatro türü vardır. Çocuklar dekora, sahneye yazılı bir metne gereksinme göstermeksizin bildikleri masal ve öyküleri oynayabilirler. Bu açıklama ile dramatizelerde kesinlikle dekora, kostüme gerek yoktur demek istemiyoruz. Eğer olanaklar elverişli ise söz gelimi Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler masalı oyunlaştırılırken cüce giysilerinden yararlanılabilir. Her dramatize uygulamasında özel masraflar ederek ve emekler harcayarak sahne, dekor, kostüm hazırlamak gereksizdir. Oyunun kalabalık eşyalarla doldurulmuş bir sahnede oynanması belki de daha zor anlaşılmasına neden olur. Yalın bir sahnede oynanan bir oyun çocuk imgelemini daha çok işletir. Daha çok kavranıp sevilmesini sağlar.

Dramatize uygulamasında unutulmaması gereken başka noktalar:

“Bu çocuğun oyunculuk yeteneği vardır, şunun yoktur” diye çocuklar arasında ayırım yapmamalıdır. Çocukların tümü bu etkinliklere katılabilmelidir.

Dramatizelerde mutlaka bir şey öğretmek, öğüt vermek amacı güdülmemelidir. Çocukların dopdolu yaşadıkları bu dakikaların eğlendirici, dinlendirici bir hava yaratmasının bir kazanç olduğu unutulmamalıdır.

Öğretmen, her şeye karışan, her şeyi düzelten bir kişilikle ortaya çıkmamalıdır. Dramatize kararından iş bölümlenmesine değin her şey çocuklarca kararlaştırılmalı ve uygulanmalıdır. Öğretmen ancak pek gerekli gördüğü yerde işe karışmalıdır.

f. Televizyonlar, radyolar: Ülkemizde okulların kendilerine ait radyo ve TV’leri yoktur. Ancak genel televizyon ve radyo yayınlarından yararlanmak söz konusudur. Saatlerin uygun düşmesine göre sınıfa konulacak bir alıcı ile bu yayınlar izlenebilir. Kaset ya da CD’lere kayıtları yapılabilir. Televizyon programları incelenmeli, çocuklara uygun düşen yayınlar seçilerek izletilmelidir. Çocukların her türlü yayını izlemeleri doğru değildir. Açık saçık sahneler bulunan diziler, korku filmleri, cinayet gösterileri çocuklara göre değildir. Son yıllarda Tv’lere yayınların çocuklara göre olup olmadığını işaretlerle belirlemek zorunluluğu getirilmiştir.

Çocukların televizyon izleme süreleri de tartışılan konulardandır. Uzun süre ekran karşısında oturan çocuklar pısırık, atılımsız ve tembel olurlar. Göz ve ruh sağlığı yönünden de sakıncalar ortaya çıkabilir.

Tv’lerde, radyolarda göstermelik olarak yapılan ‘çocuk saatleri’ dışında, doğrudan doğruya çocuklara seslenen tv’ler ortaya çıkmışsa da bunlar genellikle sabahtan akşama karton denilen çizgi filmler göstermektedirler. Hele anaokulu çocuklarını ve bunların okulda bulundukları saatleri gözeten yayına hiç rastlanmıyor. Oysa ki bunun ne kadar gerekli olduğu ortadadır... Aslında giderek halk ve çocuk eğitimine yönelik yayınların azaldığı görülmektedir...

g. Plak, CD, teyp: Plaklar, kasetler, CD’ler eğitimde geniş olanak sağlayan araçlardır. Yalnız müzik alanındaki yaygınlıkları ölçüsünde henüz eğitim alanında kullanılmamaktadırlar. Batılı ülkelerde, özellikle ABD’ de her türlü ders konusu ve bilgi dalı plak, kaset ve CD yoluyla öğretilmektedir. Bu tür öğretim geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bizde

ise bir iki masal CD’si ve sınavlara hazırlayıcı bilgi testlerini içeren CD’ler dışında bir yayına rastlanmıyor.

h. Şimşek kartları: Masal, öykü ya da bir konu anlatılırken kullanılan ve olayları oluşum sırasına göre gösteren resimlere şimşek kartı denilmektedir. Anlatıcı sırası geldiğinde resmi kaldırır göğsüne dayayarak herkese gösterir, sonra indirir. Bir anlatı sırasında beş altıdan fazla resim kullanılmamalıdır. Resimler basit ve renkli olmalı, dinleyicilere gösterilirken gerekli açıklamalar yapılmalıdır.

ÖYKÜ ÖRNEKLERİ

İKİ BÜYÜK İKRAMİYE

Mesleği öğretmenlik olan bir gençlik arkadaşımla yirmi yıl sonra bir kahvede buluşmuştuk. Epey konuştuk. Piyangonun çekilişi okunacaktı. Şakadan;

– Yarım biletim var. Bakalım biletime para çıkacak mı, dedim.

– Sana piyango çıkar mı, bilmem. Ama bana bir günde iki büyük ikramiye birden çıktı, dedi.

– Ne kadar para çıktı? Doğru söyle!

– Birer milyon altından daha büyük. Doğru söylüyorum. Şaşma! Emekli olunca Ankara'ya gideyim, dedim. Kış kıyamette trenin ikinci mevkiinde bir yer bulabildim. Kompartımanda yol arkadaşlarım kuru köfte, puf böreği falan ikram ettiler. Biraz sonra öyle bir susadım ki deme gitsin. Kompartımanda su yok. Yemekli vagona gidebilmek olanaksız. Gele gele güzel bir kasaba istasyonuna geldik. Tren pek az duracakmış. Buz tutmuş camı yardımla indirebildim. Matara elimde, bir çocuk mocuk arıyorum. İleride yakası kürklü bir genç beni gördü. Şöyle dik dik baktı. Hızla yürüyüp yanıma geldi. Ne istediğimi sordu. Kendisinin oranın kaymakamı olduğunu söyledi. Ben biraz su verecek birini aradığımı söyledim. Matarayı elimden kapar gibi aldı. Doğru istasyona yürüdü. Ben çok utandım. Koca kaymakam bu. İstasyon şefinin odasındaki testiden doldurup getirdi. Utancımdan kekelemeye başladım.

– Hayır, dedi, yıllarca dersini, bilgisini benden esirgemeyen öğretmenime bir matara su getirmeyeyim mi? Ben sizin öğrencilerinizdenim.

Tren yürüdü. Mendil salladık birbirimize. Bak gözlerim gene doldu. İşte hayatımın en büyük ikramiyesinden biri bu. Tren ne kadar gitti, bilmiyorum. Gece yarısı, kar, tipi, fırtına içinde durduk. Büyücek bir istasyon. Sesler, bağırmalar. Biraz uzakta yıldız yıldız ışıklar… Dışarıda kuvvetli bir ses hiç durmadan adımı bağırıyor. Ad ada benzemez mi? Ama soyadımı da söylüyor. Pencereyi zar zor açtık.

– Buradayım, dedim.

– Hoş geldiniz sayın Öğretmenim! Eşyanızı almaya adam getirdim. Araba da hazır. Fırtına, kar yolu kapamış. Yarın akşama kadar yol kapalı kalacakmış.

Şaşkınlıktan ne diyeceğimi bilemedim.

– Burada rahat edersiniz. Size oda hazırlattım. Çay demleniyor. Kent pek yakın. Arabayla beş dakika bile sürmez.

Arabada anlatmaya başladı;

– Ben sizin öğrencinizim. Yolda rastladığınız kaymakamla bana yıllarca babalık, öğretmenlik ettiniz. Bana yıldırım telgrafı çekti. Geçeceğinizi, istasyona çıkıp elinizi öpmemi bildirdi. Yarım saat önce trenin bekleyeceğini öğrenince dünyalar benim oldu.

Evine vardık. Üç odalı bir ev. Tertemiz döşeli. İnce yapılı, şen yüzlü güzel bir kadın, eşi imiş. Dört beş yaşında yumuk yumuk bir çocuk. Uykulu gözlerle gelip elimi öptü. İlk yavrusuymuş. Kendisi ortaokul müdürüymüş. Eşi de bir ilkokulun başöğretmeni.

Bu sıcak ve rahat odada gözyaşlarımı tutamıyordum. Güzel çocuk önüme dikilip sordu:

– Öğretmen amca, niçin ağlıyorsun?

– Baban niçin ağlıyorsa, bende onun için ağlıyorum.

– Ağlamazsanız, size ballı badem kurabiyesi veririm.

Biletime bir şey çıkmamıştı. Ama eski dostumun ölçülmez mutluluğundan büyük bir parça içime dolmuştu.

Aka GÜNDÜZ

(Açıklamalı Hikâye Antolojisi)

BEYAZ PELERİNLİ KIZ

Bir zamanlar bir kapı tokmağı vardı. Sarı pirinçten yapılmıştı. Pırıl pırıl parlıyordu. Bir at başı biçimindeydi. Gür yelesi iki yana dökülüyor, alnından aşağı bir saç demeti sarkıyordu. Tokmak bu görünümüyle daha çok uçsuz bucaksız çayırlarda yaşayan yaban atlarını andırıyordu. Vahşi, atılgan ve ürkekti.

Bu vahşi görünümün altında bir sıcaklık, bir insana yakınlık saklıydı tokmakta. Dokunsan, okşasan, çok geçmeden yumuşayacak, elini koklayacak, gözlerinin içine sevgiyle bakacakmış gibi candan bir hâli vardı.

Tokmak eski bir evin dış kapısında asılıydı. Kapı da kapıydı hani... Karaağaçtan yapılmış, üzeri burma burma oymalarla bezenmişti. Sokaktan geçenler bir süre durup bu süslü kapıya bakarlardı. Sonra tam geçip gidecekleri zaman gözleri tokmağa ilişince yeniden çakılıp kalırlardı orada. Parıl parıl vahşi bir at başı... Hemen kişneyip de şaha kalkacakmış gibi. Onu seyredenlerin hayallerinde yemyeşil ovalar, gökyüzünü dolduran at kişnemeleri, pır pır diye uçuşan yaban ördeği sürüleri, ürkek ürkek bakışan boynu uzun telli turnalar canlanırdı. İçleri bir hoş, geçip giderlerdi oradan.

Tokmak bu kapıda uzun zamandan beri asılı duruyordu. Uzun zamandır buradaydı ya, onu elleyen, okşayan, tıkır tıkır öttüren yoktu. Evde çok yaşlı bir karıkoca yaşıyordu. Haftada bir kere dışarı çıkabiliyorlardı ancak. Eve başkaları pek gelip gitmezlerdi. İhtiyarlar dışarı çıktıkça anahtarı yanlarına aldıkları için tokmağı vurmak, elleyip okşamak gereğini duymazlardı. Bu yüzden tokmakcığın canı çok sıkılıyordu.

O isterdi ki her gün okşansın. Tak tak vurulsun. İnsan elinin sıcaklığını her an üzerinde duysun. Tokmak insanları çok seviyordu.

Kış gelince tokmakçık çok üşürdü. Buz gibi olurdu. Pek az da olsa ihtiyarlar ona dokundukça:

“Amma da soğuk şu tokmak! Nerdeyse insanın eli yapışıp kalacak!” diye söylenir dururlardı. Çoğu zaman eldivensiz elleyemezlerdi tokmağa. Eldiven giymedikleri gün mendilleriyle tutarlardı. Tokmak mendille tutulduğu zaman iyice üzülürdü. Söylenip dururdu.

Bir kış günüydü. Hem de çok soğuk bir kış günü. Serçeler donarak saçaklardan, ağaç dallarından pat pat yerlere düşüyordu. Şehrin üstüne

kapkara bir sis çökmüştü. İşte böyle bir gün tokmak, önünde bir gölge belirdiğini sezdi. Ilık bir nefes duydu yüzünde. Gözlerini açıp baktı.

Beyaz pelerine sarılmış bir kız çocuğu duruyordu karşısında. Melekler kadar güzeldi kız. Tokmağa uzanıyor sonra elini geri çekiyordu. İçeri girsem mi, girmesem mi diye ikircik içinde olduğu görülüyordu.

Tokmak içinde ılık bir şeylerin kımıldadığını duydu. Sanki bir an bir bahar yeli esiverdi üzerinden.

“Bu soğukta niçin bekliyorsun? Çal kapıyı! Haydi durma çal! Sonra donuverirsin! Görmüyor musun? Serçeler dondukları için pıtır pıtır dökülüyor.”

Bunları söylemek istedi ama o bir tokmaktı. Ne konuşabildi, ne de ağzını açabildi. Şaşkınlık içinde kıza bakmaya başladı.

Kız biraz bocaladıktan sonra, sanki yılan tutuyormuş gibi korkulu ve ürkek, tokmağı tuttu. Ellerinde eldiven yoktu. Dokunur dokunmaz bir sıcaklık duydu. Öbür elini de getirip tokmağın üstüne koydu. Bir an böyle bekledi. Tokmak bir hoş oldu. İçinden “Hep ellerini üstümde tutsa... Günlerce sesimi çıkarmadan bekleyebilirim...” dedi.

Kız tokmağı üç kere hafifçe vurdu. Çok geçmeden kapı aralandı. Yüzü buruş buruş bir yaşlı kadın başı göründü. Tokmak gene içinden:

“Amma da geç açtın kapıyı nineciğim!” dedi. “Böyle soğuk bir günde kapı tak deyince açılmalı. Yoksa insan donuverir.”

Yaşlı kadın:

“Kimsin, ne istiyorsun çocuğum?” diye sordu.

Tokmak yaşlı kadına gene kızdı:

“Şimdi ahret soruları sormanın zamanı mı? Çok uzaktan gelmiş görmüyor musun? Kapıyı aç da içeri al. Nerdeyse donacak!”

Kızcağız kadının yüzüne bir süre baktı:

“Ben” dedi “ölen oğlunuzun kızı Filiz’im. Bir ay önce annem de öldü. Beni size gönderdiler.”

Kadıncağız sarardı, morardı, hiç beklenmedik bir çeviklikle kapıyı ardına kadar açtı. Kıza sarıldı, bağrına bastı. Hemen içeriye aldı.

Tokmak şaşırıp kalmıştı. “Şu hale bak... Bizim pinponların torunları da varmış... Ne de güzel bir torun... Melek gibi!”

Artık tokmağın da, ihtiyarların da, sessiz, sevinçsiz görünen bu tek katlı ahşap evin de yaşamları değişmişti. İhtiyarlar sık sık dışarı çıkıyorlar, ellerinde, koltuklarının altında torba ve paketlerle geri dönüyorlardı. Komşulara da bir gayret düşmüştü. Sık sık geliyorlar, tokmağı çat çat vurup içeri giriyorlardı. Tokmak artık mutluydu. Sıcak, sımsıcaktı.

İhtiyarlar, “Şu bizim tokmağa n’olmuş?” diyorlardı. “Hamamdan çıkmış gibi sıcak. Eskiden insanın elini kapıverirdi, dondururdu.”

Biraz geçince beyaz pelerinli kız da çıkmaya başladı sokağa. Havalar ısınmaya başlayınca daha çok çıkar oldu. Artık beyaz pelerine sarılmıyor, cici etekler ve ceketler giyiyordu.

Her çıkış ve dönüşünde tokmağı elleyip okşuyordu. Zaman geçtikçe tokmağı dakikalarca tutmaya, okşamaya, sanki canlı bir atı sever gibi ona tatlı sözler söylemeye başladı. Tokmak bu anlarda sevincinden kişnemek, şaha kalkmak istiyordu.

Tokmağın bu mutlu yaşamı tam üç yıl sürdü. Üç yılın sonunda birer hafta ara ile ihtiyarlar öldüler. Beyaz pelerinli kızı da uzak bir şehirde oturan dayısı aldı götürdü. Kız en çok kapı tokmağından ayrılırken üzüldü. Onu okşadı, öptü... ve ağladı. Tokmak kişneyerek, şaha kalkarak kızın ardından gitmek istedi ama kıpırdayamadı. Sessiz, bitik, öylece asılı kaldı kapıda.

Kız ayrıldıktan sonra eve kimse uğramadı. Bütün kapıları kilitliydi. Bir kere olsun dokunan çıkmadı. Tokmak yalnız, yapayalnız, acılı günler geçirmeye başladı.

Günün birinde ev satıldı. Şişman bir adam almıştı evi. Birkaç yıl kiraya bile vermedi, kendi hâlinde bıraktı. Ev artık harap olmaya yüz tutmuştu. Sıvaları dökülüyor, rüzgârlar çatıdan kiremitlerini düşürüyordu.

Bir gün yeni ev sahibi şişman adamla arkasında birkaç işçi eve geldiler. Hiç konuşmadan, ölçüp biçmeden yıkmaya başladılar evi. Kazmalar indirildikçe toz duman gökyüzüne yükseldi. Kısa zamanda ev yerle bir edildi. En sonra avlu duvarları yıkıldı. Avlu duvarları devrilince süslü kapı da yere yuvarlandı. Tokmak çınn diye bir ses çıkardı. Arnavut kaldırımının taşlarına çarpmıştı.

İşçiler döküntülerle birlikte kapıyı da kaldırdılar. Molozların yığıldığı iç avluya attılar.

Tokmak bir süre de döküntüler arasında kaldı. Küflenmeye, yeşil yeşil paslanmaya yüz tuttu. Derken başka bir adam geldi. Ahşap malzemenin üstündeki maden parçalarını söktü. Bu arada tokmağı da sökmüştü adam. Öbür maden parçalarıyla birlikte bir sandığa doldurup götürdü, dökümcüye sattı. Dökümcü aldığı maden hurdalarını eritir, soba kapakları, araba dingilleri falan yapardı.

Tokmak dökümevinin bir köşesine atıldı. Fırında eritileceği günü bekliyordu. Günler aylar geçti.

Bir gün dökümcü fırını erkenden yaktı. Eritip döküm yapacağı parçaları ayırdı. Bunların arasında kapı tokmağı da vardı. Bu sırada dökümevine genç bir bayan girdi. Bu, beyaz pelerinli kızdan başkası değildi. Yanında genç bir erkek vardı. Büyüyüp gelişmiş, genç bir kadın olmuştu. Dökümcüye:

“Usta” dedi “yolda arabamız bozuldu. Küçük bir parça döktürmek istiyoruz. Acaba dökebilir misiniz?”

“Elbette... Nasıl bir parça istiyorsunuz?”

Kız çantasından parçayı çıkarttı. Dökümcü evire çevire inceledikten sonra:

“Dökebilirim” dedi “Sanırım daha önce de aynı parçayı dökmüştüm.”

Adam genç bayanla eşini kırık dökük sandalyelere oturttu. Kalıp hazırlamaya girişti. Çırağı da parçaları hazırladı, bunları ocağa atacağı sırada oldukça kuvvetli bir at kişnemesi duyuldu. Kız da, usta da, genç adam da hayret içinde kaldılar. Çünkü dökümevinin içinde at yoktu. Hepsi sağa sola bakınmaya başladı.

Kız bakınıp dururken birden bir çığlık attı. Yerinden fırladı. Alevler içinde yanan fırına atılmak üzere olan kapı tokmağını yakaladı. Hem hıçkırıklarla ağlıyor, hem de okşayıp öpüyordu. Kocasıyla dökümcü şaşırıp kalmışlardı.

Kız onlara hiç bir şey söylemeden tokmağı satın aldı. Arabasına götürdü.

Tokmak şimdi beyaz pelerinli kızın büyük şehirdeki evinin kapısında asılı duruyor. Eğer bir gün yolunuz düşer de bu sokaktan geçerseniz, tokmağın mutlu, güler yüzlü ve kişnemeye hazır bakışlarla bir kapıyı süslediğini göreceksiniz.

Hasan Lâtif SARIYÜCE

(Beyaz Pelerinli Kız, 1976)

ÇOCUKLUK ARKADAŞIM SİNCAP

On yaşındayken ressam olmayı düşlerdim. Resim benim için herşeydi. Rüyâlarımı resimlerim süslerdi.

Eski defterimin boş sayfaları dolmuştu. Ahşap evimizin duvarlarına resim yapmam yasaktı. Suluboya kutum yoktu. Kuru kalemlerim de bitmek üzereydi. Balkona çıkar, işaret parmağımın ucuyla göğe resim çizerdim.

Dağları, ırmakları, ovaları, gölleri olan tablolarım olacaktı. Her resme mutlaka bir kuş konduracaktım. Çiçek açmış olacaktı ağaçlarım. Kayıklarımın üstünde martılar, mavi ormanımda gülen tilkiler, tavşanlar, zürafalar dolaşacaktı.

Sıcak bir ağustos günüydü. Bahçemizdeki ceviz ağacının gölgesinde sırtüstü uzanmıştım. Güneş gökyüzüne asılmış sihirli ayna gibi parlıyordu. Toprak çatlamıştı. Sıcacık bir rüzgâr esiyordu.

Ağaçlar uyuyordu.

Kuşlar yuvalarına çekilmişti.

Gökyüzü küçülmüş gibiydi.

Gözlerim yumuldu. Uyumuşum!

Uyuyalı birkaç dakika olmuştu. Yüzlerce karga sesinin oluşturduğu uyumsuz bir koronun gürültüsüyle uyandım.

“Viiiiç! Viiiiç! Viiiiç!”

Hiç böyle ses duymamıştım. Ses ağaçtan geliyordu. Ayağa kalktım. Daldan dala atlayarak dolaşan kırmızı sincabı gördüm. Kargaların hücumuna uğramıştı. Onu kurtarmak istiyordum. Bunu başarmanın o kadar kolay olmadığını fark etmiştim. Ağacı kargalar kuşatmıştı. Kargaların konacağı dal kalmamıştı. Ağaç sanki kararmıştı.

Sincap saklanacak yer arıyordu. Yaralanmıştı.

Uzaklardan kargalar geliyordu. Çığlıkları günün neşesini çalmıştı.

“Gel, eve götüreyim seni!”

Bağırmışım ama sesimi duymamıştı. Viç viiç diye ağlıyordu. Bir dal aşağı atladı, ön ayakları kaymıştı. Hop düşüyor. Kargalar saldırıyor. Ağacın altında kargaların oluşturduğu kocaman bir karaltı. Gömleğimi çıkardım. Kargaların üzerine yürüdüm. Ayaklarımı sallıyordum. Sincabın üzerine atıldım. Onu kucağıma almayı başarmıştım. Ölmemişti. Yokuş yukarı, eve

doğru koşuyordum. Kargalar peşimdeydi. Çığlık çığlığaydılar. Kollarımdan sırtımdan yaralanmıştım.

“Mustafa! Uzaklaş oradan!”

Annemin sesiydi.

Evin önündeki bahçede çay topluyordu. Kargaların yuvasını bozduğumu sanıyordu. Oysa yuvayı karıştıran sincaptı.

Bir elimle gözlerimi koruyordum. Elinde uzun bir çubukla annem bana doğru geliyordu. Kargalar iki kümeye bölündü. Evin kapısını açıncaya kadar bize saldırdılar. Soluk soluğa içeri girdik.

“Anne bak, sincabı kurtardık,” dedim.

Annem çok sevindi. Sincabı okşadı. Yanaklarımdan öptü.

Sincabı tavanarasındaki sandığa koydum. Kabak çekirdeklerini, su kabını sandığın içine yerleştirdim.

Saatlerce yaralı sincabımı seyrettim. Tüyleri kanlanmıştı. Kımıldayamıyordu. Akşama kadar yanında bekledim. Bir ara gözlerini açtı. Göz göze geldik:

“Sincabım, dedim. İyileşene kadar yanında olacağım. Üzülme!”

Gözünü kırptı. Kuyruğunu salladı. Yanından ayrıldım.

O geceyi tavan arasında geçirdi. Sabah sandığın kapısını aralayınca başını kaldırdı. Suyunu değiştirdim. Fındık içlerini önüne koydum. Acıkmıştı. Fındıkları kemirirken kuyruğunu sallıyordu. İyileşeceğinden ümitliydim.

Birkaç gün içinde arkadaş olmuştuk. Onu hiç yalnız bırakmıyordum. Günlerimiz evin içinde geçiyordu. Canı sıkılmıyor değildi. Oynamak istiyordum. Sincabımı dışarı çıkarmaya karar verdim. Kaçıp gitmesin diye boynuna ince bir kurdele bağladım. Dışarı çıkar çıkmaz önce sindi. Bahçenin içinde ürke ürke dolaşıyordu. “Hadi, kalk artık,” dedim, oynayalım bahçede.

Koşmaya başladı. Bir sıçrayışta bir metre yol alıyordu. Güvenini kazanmıştım. Artık benden korkmuyordu. Birbirimize alışmıştık. Avucumdan fındık yiyordu.

Kırmızı kuyruklu sincabın resmini çizmeyi düşündüm. Ocaktan odun kömürü aldım. Balkonun altında kireçle badanalanmış duvar, tuvalim olacaktı.

Kuyruğunu kararlı bir el hareketiyle çizdim. Başını sola çeviriyor, yüzünü göstermek istemiyordu.

Kurdeleyi boynuna sardım. İyice baktım vücuduna. Tek çizgi olarak resmini tamamladım. Omzuma atladı, gözleri iri iri açılmıştı. Kıpırdamadan yaptığım resme bakıyordu. Kuyruğunu okşadım. Kucağımdan indi. Gözleri süzüldü bir süre. Kömürle çizgilerin içini karalıyorum. Resmini tamamlamak üzereydim.

“Vüüç! Vüüj! Vüüj”

Garip sesler çıkardı. Ağlıyor sanmıştım. Önce ağır ve küskün uzaklaşmaya, sonra koşmaya başladı. Peşinden gittim, onu yakalamaya çalıştım. İzini kaybetmiştim. Görünürlerde yoktu. Kaçıp gitmişti.

Günlerce yolunu gözledim.

“Viiç! Vüüç! Vüüj!” diye sesler çıkardım. Geriye döneceğini umuyordum. Boşunaydı. Aradan kaç gün geçmişti bilmiyorum. Duvara çizdiğim resme hiç bakmamıştım; upuzun siyah kuyruklu bir fareye benziyordu.

Sincabımın kaçış nedenini öğrenmiştim. Ve hiçbir zaman ressam olamayacağıma o gün karar verdim.

Mustafa Ruhi ŞİRİN

(Her Çocuğun Bir Yıldızı Var)

Koşuk öykü: KESİLDİ Mİ ELLERİN?

– Anne, anne, hişt, hişt...
-O kim?
-Benim kalk, para ver.
-Oh, sen misin? Ödüm koptu...
-Yeri nerde? Kalk göster;
-Çıldırdın mı çocuk? Bende para nerden olacak? Benim gibi bir dul kadın kimden para alacak?
-Miras yedin...
-Onu baban sağlığında bitirdi;
Vur patlasın, çal oynasın, şurda burda yitirdi;
Param olsa el dikişi diker miyim, böyle ben?
Bir kör mumun...
-O masalı başkasına anlat sen;
Kalk para ver...
-Sarsma oğlum, Hak'tan korkun yok mudur?
Bir anaya kalkan elin...
-Sus dırlanma...
-Vurma dur;
Beni dinle, hangi ana para vermez oğluna?
Vallahi yok, olmuş olsa feda olsun yoluna...
-Kalk diyorum "Para, para" şimdi vururum seni...
-Billahi yok... Ah vuruldum, aman aman omuzum!
Oğul, oğul, beni vuran elin yere döşene!
Hain evlat! Beğendin mi bak ananın haline?
Ah ben senden son vaktimde evlatlıklar beklerken,
Beni böyle al kanların içersinde koydun sen!..
Ben senin için doğmuş idim; ben senin için yaşadım;
Sendin benim her düşüncem, sendin benim her derdim.
Bir parçacık benzin uçsa, bir kerecik "Off" desen,
Ne cehennem azapları çeker idim o gün ben.
İşte artık senin için çarpan yürek duruyor;
Çalışan el uyuşuyor; rahat olsun her yerin!..
Kim derdi ki, o koynumda büyüttüğün ellerin

Benim şu ak, şu kınalı saçlarımdan tutarak
Acımadan, titremeden bana bıçak vuracak?..
Bu ne yürek? Para için insanlıktan geçiyor;
Bu ne alçak susayış ki ana kanı içiyor;
Seni böyle kimler etti; kanlı cellat, canavar?
Hayır, hayır onlarda da senden pek çok duygu var;
Senin elin, bir celladın bıçağından duygusuz;
Senin elin bir kaplanın tırnağından duygusuz.
Senin elin, kan dökücü herbir şeyden haindir,
Ah bir cellat senin gibi kanlıları gebertir;
Bir kaplan da anasından başkasını pençeler.
Haram olsun, o uykusuz bıraktığın geceler;
Bugüne dek emeklerim dursun iki gözüne;
Kan yerine irin olsun emdiklerin... O kan ne?
O damlayan kimin kanı, avucunun içinden?
Yoksa bana vurur iken, bana bıçak saplarken,
Kesildi mi ellerin?
Of sızlıyor omuz başım, yaralarım pek derin.
Kaç buradan seni şimdi gelip burda tutarlar;
Zincir vurur o karanlık zindanlara atarlar;
Kaç buradan kuş gibi!
Ben kanımı helal ettim, sen de affet Yarabbi...

Mehmet Emin YURDAKUL

ROMAN

Romanı tanımlamak, hemen herkesin benimseyebileceği bir tanıma ulaşmak oldukça güçtür. Bütün sanat dallarında olduğu gibi dönem dönem roman anlayışı da değişmekte, roman yazma biçim ve teknikleri de bu değişime ayak uydurmaktadır. Romanlar, bir kişinin, bir ailenin, ya da birçok kişinin başlarından geçen serüvenleri ayrıntılı olarak anlatan, bu kişilerin düşüncelerini, duygularını, karakter yapılarını, toplumla karşılıklı ilişkilerini ilgi çekici bir kurgu ile sergileyen uzun öykülerdir. Bu öykü elbette yazanın yarattığı, daha açık bir söyleyişle uydurduğu olaylardan oluşur. Romanda sergilenen olaylar uydurma olmasına uydurmadır ya, çağdaş yaşamda görülenlerin dışında, insanların hiçbir zaman karşılaşmayacağı, yaşayamayacağı türden oluşlar değildir. Romanda insanlar anlatılır. İnsanlar, yaşamın ve ortamın kuralladığı koşullarda yaşarlar. Roman insanları da bu kural çerçevesinde okuyucu önüne çıkarılır. Bunu yaparken yalnız olayları anlatmakla yetinmez, ayrıntılara girerek kişilerin ruhsal ve fiziksel durumlarını betimlemek, olayların nedenlerini, geçtiği çevreyi belirlemek, tüm anlatıyı ilginç ve çekici bir düzende kurgulamak romanın belli başlı nitelikleridir.

Romana konu olan kişiler ve olaylar olağanüstü bir özellik taşımazlar. Çoğu romancılar sıradan kişilerin yaşamlarını yansıtırlar. Böyle olduğu halde nasıl oluyor da romanlar okuyucuyu geniş ölçüde ilgilendiriyor? Romancı sıradan kişilerin yaşamlarını da yansıtsa, anlattıkları bütün insanların yaşamlarına benzerlik gösterir. Romanda canlandırılan özlemler, sevgiler, uğraşılar, yenilgiler, yengiler, sevinçler her insanın yaşamında bir parçasını bulduğu ya da geride bıraktığı olgulardır. Roman yaşamı, insanları; bir sanatçının bakış açısından tanımlayan, öyküleyen bir yazı türüdür. Her roman bir yaşam deneyini sergiler. Her romanda insan ve yaşam gerçeğinin bir parçasını buluruz. Hiçbir romancı, yapıtı ile okuyucusuna ders vermek amacını gütmez ama her okuyucu, okuduğu romanla dünyasını biraz daha genişletir, duygu ve düşünce yapısı bakımından biraz daha zenginleşir. Çünkü roman, insan, çevre, toplum gerçeğini ele alan ve bunu ilgi ile okunan bir anlatı haline getiren bir edebiyat türüdür.

Bizim burada üzerinde duracağımız roman türleri çocuklar için yazılanlardır. Çocuk romanı diye bir tür var mıdır? Kimi yazarlara göre çocuklar büyükler için yazılan romanları da okuyabilirler. Gerçekten de okumaktadırlar. Ama hangi romanları okuyabiliyorlar? Bu romanlar üzerinde kısaca duralım:

Don Kişot (Don Quixote)

İspanyol yazarı Cervantes'in (1547-1616) yazdığı roman çocuklarca da okunmaktadır. Yalnız çocuklar okumuyorlar, yayınlandığından bu yana bütün dünya okumaktadır bu kitabı. Kitabı Mukaddes'ten sonra en çok basılan kitap Don Kişot'tur. Ne var ki, çocukların okudukları Donkişot, romanın tamamı değil uyarlanmış baskılarıdır. Romanın tamamı altı yüz sayfadan fazladır. Çocuklara en fazla üç yüz sayfaya indirilmiş baskıları ulaşmaktadır. Hatta o kadar da değil, çocuklarımız en fazla 16-80 sayfalık özetin özetini okuyorlar.

Robinson Krusoe

İngiliz yazarı Daniel Defoe'nun (17. yy) yazdığı bu roman çocuk romanı olarak yazılmadığı halde en çok okunun kitaplardan biridir. Roman kahramanı düştüğü ıssız adada 28 yıl yaşamak zounda kalmıştır. Burada çetin bir yaşam savaşı vererek sonunda kurtulmuştur. Robinson'un başından geçenler çocuklar için de oldukça ilgi çekici olaylardır. Ne var ki Roman Türkiye'de ve hiç bir ülkede tam çeviri olarak çocuklara sunulmamıştır. Kitabın baş tarafında yer alan başlangıç bölümü çıkarılmış, öbür bölümler de tırpanlanmıştır. Kitap ancak bu haliyle çocuklar tarafından okunabilir niteliğe kavuşmuştur. Türkiye'de en çok okunan Yaşar Nabi Nayır çevirisidir ki o da aslının ancak yarısı büyüklüğündedir.

Güliver'in Gezileri

İngiliz yazarı Jonathan Swift'in eseri. (17. yy.) Roman çocuklar için tasarlanmamıştır. Yazar çağının bazı anlayış ve düşüncelerini ince bir alayla sergilemek amacıyla yazmıştır. Ama anlatılan olaylar oldukça fantastik ve çocukların hoşlanacağı yapıdadır. Güliver önce cüceler, sonra devler ülkesinde görülür. Başından geçen hareketli ve merak uyandırıcı olaylar, kitabı çocukların rahatlıkla okuyabilecekleri bir kitap haline dönüştürmektedir.

Görüldüğü gibi büyükler için yazılıp da çocuklar tarafından okunabilen romanların sayısı hem az hem de onları uyarlamak, çocuklarca okunur duruma getirmek gerekmektedir. Çocuklar için nasıl şiir, öykü, masal yazılıyorsa romanlar da yazılmalıdır. Yazılıyor da. Çocuk romanları anlatım, dil, içerik ve kurgu yönünden çocukların düzeyini gözetmelidir. Bu düzey sanıldığı gibi “basit/çocukça” bir düzey değildir. Yazar romanını çocuğa okutabiliyorsa o romanın çocuk yazınında bir yeri olacaktır. Okuyucunun ancak belli bir düzeye ulaştıktan sonra tadına varabileceği, yazarın kendine özgü üslup ve anlatımıyla, çocukların hiçbir zaman ilgi duymayacakları olaylar örgüsüyle donatılmış bir romanı kimse çocuklara okutamaz. Bunun edebiyatımızda çok güzel bir örneği vardır. İnce Memed Romanı… Bu romanın 1955 yılında yayınlanan ilk baskısını yalnız büyükler değil sekiz yaşın üzerindeki çocuklar da severek okumuşlardır. Yaşar Kemal hangi akla uyduysa romanı beş cilte çıkarmış, ilk cildini de ilk niteliğiyle bırakmamış, şişmanlattıkça şişmanlatmıştır. Beş cilde çıkarılmış, detaylara alabildiğine yer verilmiş yeni İnce Memed’in çocuklarca ilk İnce Memed kadar okunabileceği düşünülebilir mi?

Çocuk romanlarında ne gibi özellikler aranır? Çocukları gözeten romanlar dil, içerik ve kurgu yönünden ne gibi nitelikler taşımalıdır? Kesinlikle saptanmış, kural haline sokulmuş ölçütler yoktur. Her yazar, yazdığı çocuk romanını, kendi yazarlık anlayışına göre biçimlendirmekte, ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte çocuk romanlarında aranılacak ortak nitelikler de yok değildir.

1. Dil yönünden çocuk romanları: Çocuk romanlarında kullanılacak dil, seslendiği yaş grubunu gözetmek zorundadır. Ruhsal ve fiziksel gelişimlerine göre çocukları üç yaş bölüğüne ayırmak gelenek halini almıştır. Bizce de bu bölümleme ruhsal ve fizyolojik gerçeklere uygundur. 4-6 yaşındaki çocuklar, 7-8 yaşındaki çocuklar, 9-12 yaşındaki çocuklar... Bu üç bölükte de çocuklar dil zenginliği yönünden farklılıklar gösterirler. Yazarlar romanlarında çocukların sözcük dağarcığını göz önünde tutmak zorunluluğundadırlar. Onların bilmediği eskimiş, ya da çok yeni sözcükler, soyut kavramlar ve bilimsel terimler romanda fazlaca yer alırsa çocukların okuyup söktürmeleri, hele anlamaları oldukça zorlaşır. Beş yaşındaki çocuğun bildiği sözcük sayısı saptanmış, 2500’ü aşan ölçüde sözcük bildiği görülmüştür. 10–12 yaşındaki çocuklarda bu sayı 12500 dolayındadır.

Çocuklar için yazılacak romanlarda yaş gruplarını göz önünde tutmak, buna göre bir dil kullanmak gerekmektedir.

2. Anlatım yönünden çocuk romanları: Dil kadar dilin anlatım bölüğü durumuna getirilişi de çok önemlidir. Uzun, girişik, karmaşık, sonu hep aynı tipte yüklemelerle biten cümleler ve özentili, yapay bir anlatım biçimi çocuklara göre olamaz. Çocuk romanlarında cümleler kısa kısa olmalı. Cümle yüklemleri fiillerden seçildiği gibi isim ve isim soyundan gelen sözcüklerden de yapılmalıdır. Anlatım canlı, devinimli olmalı, öykülemelere daha az yer verilmelidir. Öyküleme yerine konuşmalar daha geniş yer tutmalıdır. Çocuk romanlarında canlı, akıcı, yalın bir anlatım yeğlenmelidir.

3. Konu yönünden çocuk romanları: Çocuk romanlarında konu da büyük bir önem taşır. Büyükler için belki konu ikinci planda kalabilir. Ama çocuklar romanda sürükleyici bir serüven ararlar. Bu serüvenlerin türü ve nitelikleri yaşlara göre değişmektedir. Küçük yaşlardaki çocuklar eşyalarını, kendisi gibi çocukların, hayvanların başlarından geçen serüvenleri ve öyküleri severler. Örneğin Pinokyo küçük yaş gruplarınca daha çok sevilen bir romandır. Tahta bir kuklanın başından geçenleri anlatan bu roman, dünya çocuklarının baş klâsiği halindedir. Daha büyükçe yaşlardaki (9-12) çocuklar ise gerçeklere daha yakın serüvenleri izlerler. Örneğin Robinson Crusoe romanı, Robinson doğaya baş eğmeyen güçlü kişiliği ile çocukların hayranlığını kazanır. Duygusal yönü daha ağır basan Heidi romanı da bu yaş bölüğündeki çocuklarca, özellikle kız çocuklarınca çok okunmaktadır. Temiz yürekli, sevecen duygularla dolu bir kız çocuğunun serüvenlerini yansıtan bu romanda hayaller kadar gerçekler de geniş bir yer tutmaktadır.

4. Kurgu yönünden çocuk romanları: Yazar, konu olarak seçeceği olayları ilgi çekici bir düzenle biçimlendirir. Gerçek yaşamda olduklarından daha etkili, daha çekici bir biçime sokar. Her sayfada olay gelişerek sonucun ne olacağı ilgiyle beklenir. Olayların anlatımında sık sık düğümlere sürprizlere yer verilmeli, ilginin sürekli olarak canlı tutulması amaçlanmalıdır. Bunu yaparken gerçekçilik anlayışından da uzaklaşmamak gerekir. İlgi çekeceğim diye olayları saptırmak, yaşamda olduğundan başka türlü göstermek inandırıcılık niteliğini çok zayıflatır.

Büyükler için yazılan romanlarda en ince ayrıntılara yer vermek bir meziyettir ama çocuklar fazla ayrıntılardan sıkılırlar. Ayrıntılar olayın hızla

ilerlemesine uygun düşecek biçimde dengeli olarak verilmelidir.

5. Geliştirdikleri fikir, duygu ve yaşam anlayışı yönünden çocuk romanları: Çocuk romanları güleryüzlü bir yaşam anlayışı telkin etmelidir. Bunu yaparken güldürü öğelerinden de yararlanılmalıdır. Örneğin Mark Twain (Samuel Langhorne Clemens, 1835–1910) The Adventures of Tom Sawyer, (Tom Sawyer'in Serüvenleri, 1876) ile The Adventures of Huckleberry Finn (Hakılberi Fin'in Serüvenleri, 1884) adlı romanları bu anlayışa güzel bir örnektir. Güldürü yazarı da olan Mark Twain, çocuk romanlarında güldürü öğelerinden yararlanmasını çok iyi başarmıştır.

Çocuk romanları kahramanları ile çocuklara örnek olabilmeli. Ulusların, toplumların, uygarlıkların gelişmesinde insanın önemini kavratabilmeli. İnsan yapıcılığı ve yaratıcılığının güzel örneklerini sergilemelidir. Romanda yeryüzünde barış ve kardeşlik içinde yaşama ülküsü aşılanmalıdır. Konular ırkçılık, şovenizm, savaşçılık, kincilik gibi anlayış ve duygulardan arınmış olarak işlenmeli. Bağımsızlık ülküsü vatan sevgisinin temeli olarak ele alınmalıdır. Romanlar hep ölüm, yıkım, ayrılık, yoksulluk, öksüzlük gibi üzücü sonlarla bitmemeli, ölüm ve yıkım anlatılarak acıma duygusunun sömürülmesine yer verilmemelidir. Bu tip romanlar çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yapabilir. Örneğin çocuklarda içe kapanık, kötümser ve pısırık bir kişiliğin gelişmesine neden olabilirler.

Çocuk roman ve öykülerinde resim: Daha küçük yaş bölüğündeki çocuklar için yazılmış romanların yarı sayfaları resimli olmalıdır. Büyükçe çocuklar için yazılan romanlarda da resim geniş ölçüde yer tutmalıdır. Bu resimlerin renkli olması ve çok iyi çizilmesi gerektiğini de belirtmeliyiz. Kitap resimciliği batı ülkelerinde bir sanat dalı halinde gelişmiştir. Çünkü kitap basımcıları ressamlara emeklerinin karşılığını fazlasıyla ödemektedirler. Bizde ise genellikle oradan buradan derlenmiş resimler ya da yeteneksiz ucuzcu çizicilere yaptırılmış resimler kitapları doldurabilmektedir. Bir kitabın niteliğini, daha ele alır almaz resimlerinin özenli olup olmadıklarından anlamak olasıdır. Kitabın kendisi kadar resimleri de önem taşır. Resimler çocuğa kitabı sevdireceği gibi güzel sanatlara karşı ilgi duymalarını da sağlayabilir.

Roman Türleri

Öyküde olduğu gibi romanda da kesin türler saptamak oldukça güçtür. Romanları anlatım biçimlerine, konularına göre türlere ayırmak olasıdır. Öyküde ne kadar tür varsa romanda da o kadar tür olduğu söylenebilir. Bu nedenle, hep aynı şeyleri yinelememek için, roman türleri konusunda, öykü türleri bölümüne bakılmalıdır.

ROMAN ÖRNEKLERİ

İKİ KÖPEK

(Apartman kapıcısının oğlu Hasan, apartmanda oturanlar tarafından her işe koşturulur. Sevimli, cana yakın bir çocuktur.)

Yaşlıca bir kadın kayışından tuttuğu köpeğini gezdiriyordu. Kıvırcık tüylü ufacık bir köpekti. Boncuk gibi gözleri vardı. Yerleri koklayarak tin tin gidiyordu kadının önünde. Duvarın dibinde bir yeri kokladı, sonra bacağını kaldırıp işedi oraya. Kadın iki yana bakınarak bekledi.

– Böyle bir köpeğim olsa, dedi Hasan içinden. Arkalarından imrenerek baktı.

Karşıdan bir sokak köpeği geliyordu. O daha iriceydi ama bakımsızdı. Küçük köpek ona doğru gitmek istedi. Kadın tasmaya asılıp durdurdu. Yan yana gelmelerini istemiyordu.

– Oşt, diye kovdu sokak köpeğini. Yerden taş alıp attı. Sakınarak uzaklaştı köpek.

Öbürü arkasından yekindi.

– Dur yavrum dur, pis köpek o. Mikrop falan geçer. Gene iğne yaptırırım bak…

Köpek anlamıyor, tasmasına asılıyordu. Birden kurtulup koştu. Sokak köpeği ile burun buruna geldiler. Birbirlerini kokladılar. Kadın telaşla koştu.

– Gitme onun yanına, gel buraya!... Uu ne ayıp!

Hasan bakıp güldü, “Dur bakalım ne olacak?”

Sokak köpeğinden korktuğu için de yanlarına yaklaşamıyordu. Uzaktan çağırıyordu kendi köpeğini. O da hiç aldırmıyordu.

– Gel tontoş, yanıma gel! Dokunma o pise!

Biraz sonra oynaşmaya başladılar.

– Amanın çok kötü, felaket.

Sağa sola bakıp yardım edecek birini aradı:

– Bakar mısın oğlum, köpeğimi alabilir misin oradan?

Hasan koştu, tasmasından yakalayıp getirdi küçük köpeği. Öbürü azarlanmayı bekler gibi yan yan baktı. Önce gitmeye davrandı, sonra çöktü yere. Bakımlı olsa o da sevimli bir köpekti.

Hasan varıp başını okşadı.

– Korkma ulen, sen de iyisin, korkma.

Kuyruğunu salladı. Hasan’ı anlamış gibiydi. Hasan yürüyünce o da arkasından geldi.

– Yok, ben seni besleyemem. Hadi git işine. Köpek tin tin uzaklaştı.

Talip APAYDIN
(Merdiven, 1985)

PİNOKYO EŞEK KULAKLI OLUYOR

(Pinokyo aylardır okula gitmiyordu. Kitapları bir yana atmıştı. Ders çalışmıyordu.)

Bir sabah uyandığında hiç de hoş olmayan bir durumla karşılaştı. Başını kaldırmak istedi. Başını kaldırırken de farkına vardı. Neyin farkına varabildiğini kestirebildiniz mi?

Pinokyo kulaklarının bir parmak boyu uzamış olduğunu gördü. Şaşırıp kaldı.

Bilirsiniz, Pinokyo'nun kulakları ufacıktır. Ancak dikkatli bakıldığında görülebilir. Şimdi ise kulakları bir karışı bulmuştu. Gittikçe de büyüyordu.

Hemen fırladı. Kulaklarını görmek için bir ayna aradı. Ayna yoktu. Bir tasa su doldurdu. Suyun içine baktı. Kafasında iki eşek kulağı belirdiğini gördü.

Artık siz Pinokyo'nun ne kadar utandığını, üzüldüğünü bir düşünün.

Ağladı, sızladı. Başını duvara çarptı. Fakat ağladıkça kulakları daha fazla uzuyordu. Kulakları uzadı. Uzadı ve uçları tüylendi.

Pinokyo'nun bağıra bağıra ağladığını aşağı katta oturan Sincap duydu. Hemen yanına geldi. Onu üzüntülü görünce çok meraklandı:

– Sevgili komşucuğum sana ne oldu?

– Hastayım, sevgili Sincap'cığım. Çok hastayım. Beni çok korkutan bir hastalığa tutuldum. Nabız saymasını bilir misin?

– Biraz.

– O halde nabzımı say. Elini alnıma koy. Ateşim var mı?

Sincap Pinokyo'nun nabzını saydı. Sonra esneyerek:

– Dostum, dedi, sana kötü bir haber vereceğim.

– Ne var?

– Çok fazla ateşin var.

– Ne ateşi bu?

– Eşek ateşi.

Kukla:

– Bu benim hiç bilmediğim bir ateş çeşidi, dedi, ama gerçekten pek iyi biliyordu.

Sincap:

– Öyleyse sana anlatayım, dedi. Birkaç saate kadar ne kukla, ne de çocuk kalacaksın.

– Peki ne olacağım?

– İki üç saat içinde çok güzel bir eşek olacaksın. Çarşıya, pazara salata, lahana arabası çeken eşekler gibi bir eşek...

– Oh! Talihsiz başım! Ne talihsizmişim!

Pinokyo iki uzun kulağını yakaladı. Sanki başkasının kulağıymış gibi olanca gücüyle çekerek ağlamaya başladı.

Sincap, avutmak için:

– Sevgili oğlum, dedi. Elinden ne gelir ki? Tembel, okulunu, öğretmenlerini sevmeyen, günlerini oyunla, eğlenceyle geçiren çocukların günün birinde er geç eşek olacağı Akıl Kitapları’nda yazılıdır.

Collodi

(Çev. Nurcihan Kesim, 1965)

YAZ TATİLİNDE İKİ ÇOCUK

(Can'la Yanıç pantolon paçalarını diz kapaklarına kadar sıvamışlar, kavanozda besledikleri yengeçler için derede solucan ve böcek yakalıyorlardı.)

Çocukların arkasına pek takılmayan Karabaş da, nasıl olduysa onlarla birlikte dere kıyısına gelmişti. Bir söğüt ağacının gölgesine uzanmış yatıyordu. Korkunç bir düş görmüş gibi birden ayağa fırlayıverdi. Burnunu sağa sola uzatarak havayı koklamaya başladı.

Kolay kolay yerinden kıpırdamayan Karabaş'ın telaşlı, sinirli hali iki çocuğun da dikkatini çekti. Can:

"Ne oluyor sana Karabaş?" dedi.

"Bana kalırsa" dedi Yanıç "bir şeyden kuşkulandı. Baksana, sağı solu koklayıp duruyor. Sevmediği bir koku almış olmalı."

Dereden çıktılar. Paçalarını indirip pabuçlarını giydiler. Bu sırada çiftlik içinden, kümesin bulunduğu köşeden ördek ve tavuk cıyaklamaları işitildi. Karabaş o tarafa koştu, çocuklar da koşarak onu izlediler.

Çiftliğin giriş kapısının önüne geldiklerinde Karabaş'ın bir tilkiyi kovaladığını gördüler. Tilkinin ağzında bir ördek vardı. Karabaş kendisinden umulmayan bir koşuyla arayı kapadı. Tilki köpeğin soluğunu ensesinde hissettiği halde ağzındakini bırakmaya hiç niyetli görünmüyordu. Çok hızlı dönüşler ve pırtmalar yaparak koşusunu sürdürdü. Ama bu cambazlıklar kendisini kurtarmaya yetmedi. Sonunda Karabaş, koşturan tilkinin üzerine atlayıverdi. İkisi de yere yuvarlandılar. Bir kenara fırlayan ördek topallaya topallaya koşturmaya başladı. Anlaşılan ölümcül bir yara almamıştı.

Karabaş'la tilki yerde yuvarlanarak biraz didiştiler. Sonra ayağa kalktılar. Gene çetin bir kovalamaca başladı. Çocuklar koşturdularsa da onlara yetişemediler. Erik ağacının bulunduğu kayalığa geldiklerinde Karabaş'ın tilkiyi boynundan yakalayıp yere yatırdığını gördüler. Tilki hareketsizdi. Yanıç eğilip her tarafını eliyle yokladı:

"Ölmemiş yaşıyor" dedi. "Ama sanırım ölmek üzere."

Can Karabaş'ı güçlükle tilkinin üstünden ayırabildi. Köpek bir iki metre uzağa giderek her zaman yaptığı gibi başını ön ayaklarının üstüne koyarak

yere uzandı.

Canlı bir tilkiyi ilk defa görüyordu Can. Güzel kürkü hâlâ pırıltılıydı. Püsküllü kuyruğunun ışıltısı henüz sönmemişti.

Yanıç bir taşın üstüne oturdu.

“Ölürse üzülürüm” dedi.

“Ben de üzülürüm” diye karşılık verdi Can.

“Neden üzülürüm biliyor musun?” diye sordu Yanıç.

“Neden üzülürsün?”

“Tilkinin kayaların altında yuvası, yuvasında da yavruları olmalı. Her halde eniklerine yedirecek bir şey bulamadı. Hiç bir tilki gündüz gözüne kümese saldırmaz. Tilkiler çok kurnaz olurlar. Avlanmaya gece çıkarlar.”

Tilki hâlâ yerde hareketsiz yatıyordu. Can bir taşa ilişti. Yüzü emziği elinden alınmış bir bebek yüzüne dönmüştü. Nerdeyse ağlayacaktı.

Karabaş çöktüğü yerde öylece duruyor, ne kıpırtısız tilkiye, ne de çocuklara bakıyordu.

Böyle sessizce bekleşip dururlarken bir vicirti işittiler. Kayaların aralığından çelimsiz bir tilki yavrusunun önce başı, sonra da gövdesi ortaya çıkıverdi. Arkasından bir tane daha. Çok cılız şeylerdi. Ayakları üstünde güçlükle durabiliyorlardı. Sendeleye sendeleye Karabaş’ın önünden geçtiler. Karabaş onlara şöyle bir baktı. Ne havladı, ne de yakalamaya kalkıştı. Yavrular yerde yanlamasına yatan tilkiye iyice sokuldular. Memelerine yapışarak emmeye başladılar.

Can’la Yanıç bir kelimecik olsun birbirleriyle konuşamadılar. Göz göze gelemeden derin bir sessizliğe gömüldüler. Karşılaştıkları acıklı durum çocukları içten sarsmıştı. Benliklerini sanki suç işlemiş gibi ezen bir duygu kaplamıştı.

Neden sonra Can:

“Tilki yavrularını biz besleyip büyütemez miyiz? Ne olacak onların sonu?” dedi.

Yanıç:

“Baksana buna gerek kalmayacak. Tilki canlanıyor.”

Can, yerinden fırladı, tilkinin başucuna kadar sokuldu. Gerçekten de zavallı hayvan arka ayaklarını oynatmaya, püsküllü kuyruğunu kıpırdatmaya başlamıştı. Çok geçmedi, düşe kalka ayağa kalktı. Karabaş

biraz homurdanır gibi yaptıysa da yerinden kalkmadı. Tilki önde, çelimsiz yavruları arkada, kayanın altındaki deliğe girip kayboldular.

Olayın böyle sonuçlanması çocukları neşelendirdi.

“Aferin sana Karabaş!” dedi Can coşkuyla.

“Aferin ki aferin!” dedi Yanıç. ”Başka bir köpek olsaydı yakaladığı avını bırakmaz, üstüne atılır, parça parça ederdi.”

Her ikisi de sarılıp köpeği burnundan öptüler.

Hasan Latif SARIYÜCE
(Güle Güle Küçük Arkadaş)

KÂĞIT KAYIK

Ailemden ayrı yaşamak zorunda kaldığımda yedi yaşındaydım. Beni köye halam ve babaannemin yanına göndermek istediler. Annem:

Bak Selvi, güzel kızım, dedi. Bu yıl okula başlayacaksın. En küçük kardeşin de doğunca evde sekiz kişi olduk. Ablalarının okul masrafı var. Köydeki okullar çok masraf gerektirmez. Babanın kazandığı ancak mutfağa yetiyor. Halan senin masraflarını karşılayacak. Orada rahat rahat okursun.

Ben ağlamaya başlayınca annem gözyaşlarını tutamadı. Oturduğu yerden kolunu uzatarak beni göğsüne çekti.

Okumalısın, dedi. Benim çektiğim sıkıntıları yaşamamak için okumalısın. Ben de senden ayrılmak istemem. Ama okuyup meslek sahibi olasın diye katlanacağım bu ayrılığa.

İki gün sonra amcam minibüsle beni köye götürdü.

Köy çok güzeldi. Bağlık bahçelik bir yerdi. Halam bana iyi davranıyordu. Yalnız babaannem felçli olduğu için hep yatakta yatıyor, hiç konuşamıyordu.

Köye geldikten iki hafta sonra okula başladım. Öğretmenimi çok seviyorum. Bana çok yakınlık gösteriyor. Ama annemi hiç unutamıyorum. Okuldan gelip giderken küçük bir dereden geçiyoruz. Bu dere nereye gidiyor? Bir gün dereye geldiğimde defterimi çıkarıp bir sayfa kopardım. Küçük bir kayık yaptım. Bunu yaparken öğretmenimizin uyarılarını duyar gibiydim:

Çocuklar, defter yapraklarını boşu boşuna harcamayın. Onlar ağaçlardan elde ediliyor. Defterinizi ne kadar uzun süre kullanırsanız ağaçların ömürlerini o kadar uzatmış olursunuz.

Evet, haklıydı öğretmenim. Ama o an annemi o kadar özlemiştim ki defterimden bir yaprak koparmaktan kendimi alamadım. Kayığımın üzerine “Selvi, annesine yolluyor.” diye yazdım. Usulca suya bıraktım. Derenin yavaş yavaş akan suyu aldı götürdü.

Miyase SERTBARUT
(Annemin Kokusu)

ANI

Anılar, yazarların, tanınmış kişilerin, devlet, bilim ve sanat adamlarının, hatta sıradan kişilerin yaşamlarının tümünde ya da bir bölümünde yaptıkları işleri, karşılaştıkları ilginç olayları, anlatan yazılardır.

Anılar genellikle birinci kişi anlatımıyla yazılır. Ne var ki, birinci kişi anlatımıyla yazılan öyküler ve romanlar da vardır. Bunları birbirlerinden ayırmak gerekir. Kimi yazarlar öykü ve romanlarında anlattıkları olayları kendi başlarından geçmiş gibi anlatırlar. Bu kitaplar anı kitabı sayılmazlar. Anı yazıları gerçeklere dayanır.

Anılara benzeyen bir yazınsal tür de **günlük'**lerdir. Günlükler, yazarların her gün ya da aralıklarla yazdığı kısa notlar ya da yazılardır.

Bu kısa ve hangi gün yazıldığı tarihlenen yazılarda yazarlar kendi yaşamlarından çizgiler, çevresinde olup bitenlerden gözlemler aktarırlar. Kimi günlük yazarları yalnız gözlemleriyle yetinmezler, gördükleri, işittikleri, okudukları hakkında düşüncelerini de belirtirler. Bu nitelikleriyle günlükler **olay** ve **yorum** yazıları sayılır. Çocuk edebiyatında yerleri yoktur.

Anılar çok ilgi gören ve okunan yazılardır. Büyük yazarların, önemli devlet görevinde bulunmuş kişilerin, bilim ve sanat adamlarının yaşamları okuyucunun ilgisini çeker. Anı yazıları tarih yazıları gibi yer ve zaman göstererek yüzde yüz gerçekleri anlatmasalar da, siyasal tarih, edebiyat tarihi ve yerel tarihler için kaynak ve belge oluştururlar.

Anılar yalnız edebiyatçılara özgü bir yazın türü değildir. Çok geniş bir çevrim içinde görev yapmış, varlık göstermiş her meslekten kişilerce yazılmaktadır.

Türk edebiyatında anı türünde yazılmış kitapların sayısı fazla değildir. Çocukların okuyabilecekleri anı kitapları ise daha da azdır. Edebiyatımızda anı yazıları Tanzimat döneminde yazılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminden sonra anı yazma hareketi hızlanmıştır. Edebiyatımızda çocuk ve gençlerin okuyabilecekleri belli başlı anı kitapları şunlardır:

Muallim Naci'nin **Ömer'in Çocukluğu** (1890), Ahmet Rasim'in **Falaka** ve **Gecelerimden**, Halit Ziya Uşaklıgil'in beş ciltlik **Kırk Yıl** (1939), Falih Rıfkı Atay'ın **Çankaya** ve Mahmut Soydam'la birlikte hazırladıkları

Büyük Gazi'nin Hatırat Sahifeleri, Halide Edip Adıvar'ın Kurtuluş Savaşı günlerini yansıtan **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, kendi anılarını anlattığı **Mor Salkımlı Ev**, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun **Anamın Kitabı**, Aziz Nesin'in çocukluk anılarını da içeren **Böyle Gelmiş Böyle Gitmez** (2. cilt) Atatürk'ün **Nutuk (Söylev)** adlı kitabı, Kurtuluş Savaşı'nı anlatan en önemli tarihi bir belge olmakla birlikte olaylar Atatürk'ün ağzından anlatıldığı için anı niteliği de taşımaktadır. Nutuk'un Türkçeleştirilerek kısaltılmış baskıları Türk çocuk edebiyatının temel kitaplarından biri sayılmalıdır.

Bu kitapların dışında tanınmış edebiyatçıların edebiyat anılarını anlattıkları kitaplar vardır. Gençlerin bu kitapları okumaları edebiyata karşı ilgi duymalarını sağlayacağı gibi zaman içinde edebiyatımızın hangi koşullarda, hangi fikirsel temellere ve akımlara dayanarak geliştiğini anlamaları kolaylaşacaktır. Bu tür kitaplardan bazıları: Yahya Kemal Beyatlı: **Çocukluğum, Gençliğim ve Edebi Hatıralarım,** Yakup Kadri Karaosmanoğlu: **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları** (1969), Halit Fahri Ozansoy: **Edebiyatçılar Çevremde,** Yusuf Ziya Ortaç: **Portreler,** Mehmet Çınarlı: **Şair Dostlarım**.

Anılardan Yararlanma:

Anılar genellikle çocuklarca da zevkle okunabilen yazı türleridir. Ancak çocukluk dönemlerinden görüntüler çizen anı kitapları çocukları daha çok ilgilendirir. Anılar çocuklar için değil büyük okurlar için yazılırlar. Bu da dil ve anlatım yönünden çocuklarca anlaşılmalarını engelleyebilir. Yedi yaşından küçük çocuklara verilebilecek anı kitabı yok gibidir.

Yedi yaş ve anaokulu çocuklarına yazılı anı okutmak yerine onlara kendi anılarını anlattırmak daha yararlı bir çalışma yöntemidir. Örneğin "Hastalandığınız gün, okula ilk geldiğiniz gün, annenizin ya da babanızın sizi sevindirdiği gün, tatilde geçirdiğiniz günler" gibi konularda çocuklara anılar anlattırılabilir.

ANI ÖRNEKLERİ

OKULDAN EVE DÖNÜŞ

Kimsesiz bir çocuk olduğum için Darüşşafaka'da sekiz yıl parasız yatılı okudum. Bir gün son sınavı da vererek okulu bitirdim. Bilmeyerek girdiğim o kapıdan bilerek çıktım. Sevincimden yolda koşar gibi yürüyor, acelemin farkına varmadığımdan soluğum tıkanıyordu. Ya o gurur ne idi?

Eve yaklaştıkça sevincim arttı. Bu sevinç artması anneme söyleyeceğim sözlerden ileri geliyordu. Bu sözler pek önemliydi. Anneme karşı minnet doluydum. Ben öğrenimimi bitirdim. Sekiz yıl yatılı okulun içinde, çiçekli bahçesinde çalışarak, inleyerek sıkıldım. Ah... o yapı benim çocukluk günlerimin çalışmalarına, sıkıntılarına, sevincine dayandı. Annem de benimle birlikte bunlara katlandı.

Kapıdan çıktıktan sonra bir kere arkama dönerek o büyük yapıya baktım. İri pencereleri, geniş merdivenli kapıları, ağaçlı yolları gözümde tüttü. Bana hoş göründü. Fakat nedense düşüncem o günleri anımsamaktan hoşlanmıyordu. Kendi kendime "Oh.. kurtuldum!.." diyordum. Meğer yanılmışım, hata etmişim. Ben o zamanlar şu yüksek fikirden büsbütün habersizdim: "Aile, okul, vatan hep aynı anlama gelir. Küçükleri aile, ortancası okul, büyükleri vatandır."

Ne ise evin kapısı önüne geldim. Sevinçle tokmağı hızla vurmuşum. Odada oturanların hepsi fırlamış. "Kim o?" diyen diyene.

Açtılar. Gururlu tavrımı bozmayarak annemin yanına gittim, ellerini öptüm. Titrek bir sesle dedim ki:

Anne, yüzünü kara çıkarmadım. Şimdi rahat ol!

Koca kadın... Beni öpmek için ayağa kalkmağa davrandı. Sinirleri gevşemiş, gözlerinde yaş damlaları olduğu halde beni yanına çağırdı. Eğildim, öptü. Annelere özgü sevgi dolu bakışı ile beni süzerek:

Aferin!.. dedi.

Mutluydum. Annemin bu sözü benim için en büyük ödüldü.

Ahmet RASİM
(Falaka ve Gecelerim'den)

BABAMI AZARLAMA DEDE

Dedemin İzmir'de halı mağazaları vardı. İstanbul'a da mağazalar açılmış. Bunların başına da babamı göndermiş. Ben İstanbul'da doğdum, çocukluğumu İstanbul'da yaşadım. Babam Avrupa ülkelerine balyalarla büyük miktarda halı yollamış. Paralarını alıp gelmesi için yanında çalışan Ermeni'yi görevlendirmiş. Bu adam gitmiş, bir daha dönmemiş. Büyük ölçüde para kaybedilmiş. Dedem babamdan dükkânları kapatmasını, İzmir'e dönmesini istemiş. Küçük bir çocuk olduğum için benim bunlardan haberim yoktu.

Dedemi ailece İzmir'e dönünce tanıdım. Gövdesi ve omuzları geniş, boyu uzundu. Elifi bir şalvar giyer, fesine ince bir şal sarardı. Nakışlı mintanının üstüne bol bir ceket ya da palto giyince oldukça heybetli görülürdü. Gözleri kara bir kömür parçası gibi ışıldardı. Bu gözlerle baktığı kişileri etkiler, üstünlüğünü hemen ortaya koyardı. Onunla konuşanların hepsinde, bunlar ister en seçkin kişiler ya da vali olsun, etkilenirler ve kendisine saygı duyarlardı. Öyle asık yüzlü, sert ve konuşmaz bir adam değildi. Herkesle konuşur, ayırt etmeden konuştuğu kişilerle şakalaşır, güler, güldürürdü.

Çok konuşkan bir çocuktum. Dedemle ilk tanıştığımda bu durumuma uygun bana Papağan Halit dedi. Bu isim sürdü gitti. Dedem beni ölünceye kadar sevdi ve korudu.

Benden iki yaş büyük Süleyman Bey amcamla selamlık dairesinin önünden geçiyorduk. İçeriden yüksek sesler işittik. Amcam kapıda bekleyen uşaklara sordu:

"İçeride kimler var?"

"Amcanız, eniştеniz, biraderiniz... ve iki misafir var.

Süleyman Bey bana döndü:

"Halit, biliyor musun, içeride ne oluyor. Babam kardeşimi haşlıyor."

Kardeşim dediği babamdı. Dondum. Kalbime bir acı saplandı.

"Neden? Koskocaman adam haşlanır mı?" dedim.

"Budala," dedi, "Haberin yok mu? Abim büyük bir para kaybetmiş."

Dedemin sesi gittikçe yükseliyordu. Belliydi ki babam iyice azarlanıyordu. Amcamı dinlemeyerek kapıya yaklaştım. Hafifçe aralayarak içeriye baktım. Dedemi göremiyordum, yan tarafta sıra ile büyük amcayı,

büyük enişteyi ve daha sonra babamı gördüm. Hep sandalyeler üzerinde, ayakları biraz içeride, terbiyelice; başlarını önlerine eğmiş susuyorlardı. Babamın öyle kederli, öyle perişan bir hali vardı ki suç üstünde yakalanmış bir çocuğa benziyordu. Babam öyle küçük yaşta değildi, torunlar yetiştirmişti.

Bu dakikada hayatımın en büyük acılarından birisini duydum. Bir acı ki ilk defa öğrendiğim o fena para kaybetme haberiyle karışarak ciğerlerimi bir pençe içinde sıkıyordu.

Kapıyı kapattım. O geceyi korkulu rüyalar içinde geçirdim. Sabah olunca kendi kendime bir karar verdim. Doğruca selamlığı çıktım. “Papağan Halit kendisini Hacı Ali Efendi’ye gösterecek.” diyordum. Doğru onun odasına girdim. Yalnızdı ve çubuğunu içiyordu. Son derece terbiyelice yürüdüm, elini öptüm. Geri çekilerek her zamanki yerime, kapıya yakın sandalyelerden birine oturdum. Bu büyük odada aramızda uzun bir mesafe vardı. Buradan kaçmak kolay olur diye düşünmüyor değildim.

“Ne o Papağan Halit?” diye sordu.

Yutkunarak hazırladığım ilk cümleyi savurdum:

“İzin verirseniz bir şey söyleyeceğim” dedim.

Çubuğundan bir nefes çektikten sonra:

“Söyle!” dedi.

“Efendim... diye başladım ve bir kere başladıktan sonra bir çırpıda nutkumu söyledim. “Babamın işleri bozulmuş. Birçok paralar kaybetmiş. İstanbul mağazaları pek fena hale düşmüş.”

Ben söylerken yavaşça çubuğunu indirdi. Kendi kendime: Çubuk hazırlanıyor...” diyordum. Ama sözümü kesmedim:

“Babamı azarlıyorsunuz, hakkınız var. Elbette azarlarsınız. Ben de kabahat yapınca babam da beni azarlar. Hatta bir kere karanfil deynekleriyle bahçede beni bir güzel dövmüştü.”

Dedemde öne doğru bir hareket oldu. Gözlerinde şaşmış bir bakışla beni burgular gibiydi. Yine sözümü kesmedim:

“Yalnız bunu o yalnızken yapsanız daha iyi olur demek istiyordum da... Dün gece dışarda uşaklar, içeride misafirler vardı, sözlerinizi işittiler. Babamın onuru...”

Dedemin ta minder kenarına indiğini gördüm. Çubuk geliyor muydu? Hayır, onu elinden bırakmıştı. Sözümü keserek:

“Buraya gel” dedi. İçimden “Eyvah tokat gelecek” dedim. İşte bu hoşuma gitmiyordu.

Ayağa kalktım. Fakat ayaklarımda geri geri gitmek isteyen bir hareket vardı.

O hep başını sallayarak aralıklı olarak “Gel!” diyordu, sanki yeni yeni yürümeye başlayan bir çocuğu alıştırmak ister gibi. Ben de hep öyle yeni yürüyen çocuk gibi yavaş yavaş ilerledim. Tam elinin bana ulaşacağı yere gelince elini bana uzattı. Kolumdan tutarak beni çekti, yanağımı ağzına götürdü, öptü.

“Aferin Papağan Halit, dedi, berhudar ol. İşte bunu pek beğendim. Çocuklar babalarını böyle korumalıdırlar.”

Bu hiç ummadığım davranış beni şaşırttı, kaçmak istedim. Belki tokat olsaydı kaçmayacaktım. O:

“Dur!” dedi, elini ceketinin iç cebine soktu. Kesesini çıkararak kordonunu çözdü. Elini içine sokarak araştırdı. İki parmağının arasında bir altın lira çıkardı.

Bir dakika sonra ben haremde hâlâ uyuyan Süleyman’ın yatağına sıçrayarak bağırıyordum:

“Gözlerini aç da bak! Ay doğmuş Allah! Amentü billah!”

Halit Ziya UŞAKLIGİL
(Kırk Yıl, 1969)

NANAM

Nanam annemin dadısı idi. Sarışın, kuru, ince bir kadındı. Vranya'nın bir köyünden Vranya'daki konağa evlatılık olarak getirilmiş, sonra annem doğunca onun dadısı olmuş, lakin günden güne meziyetleri belirmiş, konağın içinde önemli bir yer tutmuş, aileden sayılmış, hanım muamelesi görmeye başlamış, sonunda annemin lalası Ali Zaim'le evlenmiş.

Dadımın adı Fatma Hanım'dı. Ben, ilk söz söylemeye başladığım vakit kendisine nene diyecekken Nana dediğim için, adı yavaş yavaş unutulmuştu, benden sonra doğan kardeşlerim ve teyzemin çocukları tarafından artık bu adla anıldı.

Nanamın hiç çocuğu olmamıştı. Yetiştirdiği annemin ilk çocuğu olduğum için beni derin bir sevgiyle oğlu olarak benimsemişti. Kalbinin bütün kuvvetiyle sevmişti. Sonra bu sevgisini benden sonra doğan kardeşlerime, teyze çocuklarına da vermişti.

Sevgiden, vefadan, merhametten, iyilikten yaratılmış tanrısal bir yaratıktı. Son derece huysuz olan büyükannemin yanında yüksek insanlığın eşi bulunmaz bir örneği olarak yaşıyordu. Sinirlenmek, darılmak, kin taşımak nedir bilmezdi. Ömründe bir defa kimseye kırıcı söz söylememişti. Durup dinlenmeksizin çalışan hamarat bir kadındı. Yalnız hamaratlığı kimseyi sıkmazdı. Doğanın hangi madeninden yapılmıştı? Bunu bütün hayatımda düşüneceğim.

Ezelden hüzünlü bir kalbi vardı, lâkin yüzü daima gülümserdi. Hayatta kendisini unutmuş yalnız çevresini ve bilhassa çevresinde doğan ve büyüyen çocukları düşünmekte olduğu anlaşılırdı. Biriktirdiği bütün parasını harçlık olarak bize, hediye olarakyetim, besleme kızlara, sadaka olarak yoksullara verir, lâkin verdiğini kimseye hissettirmezdi. Hastalıklarımızda gecelerce uyumazdı, başımızın ucundan ayrılmazdı. Bu hizmetlerini özenle, o kadar zahmetsizce, o kadar doğal olarak yapardı ki onun da dinlenmeye muhtaç olduğu kimsenin hatırından geçmezdi.

Üsküp'ten ayrıldıktan sonra Nanamı on üç yıl görmedim. Kocasının öldüğünü Paris'te işitmiştim. Balkan Savaşı oldu. Rumeli'yi kaybettik. Büyük annem İstanbul'a göç etti. Aksaray'da Sinekli Bakkal'da eski bir evde hepsini göçmen olarak gördüm. Daha çok zayıflamıştı. Beni görünce gözleri doldu. Uzun süre bir şey söyleyemedi. Sonra sessizce ağlamaya

başladı. On üç yıl beni düşünmüştü. Duygularını ancak bu sessiz gözyaşlarıyla anlattı.

Sonunda büyük annem Balıkesir’e göç etti. Nanam Birinci Dünya Savaşı gürültüleri ortasında, orada öldü.

Yeryüzünde onu tanımasaydım insanlık hakkında kötümser bir fikir taşıyarak hayattan geçecektim.

Yahya Kemal BEYATLI
(Hâtıralarım, 1973)

30 AĞUSTOS ZAFERİNİ NASIL ÖĞRENDİK?

İstanbul'da Anadolu'dan haber ancak telgrafla alınabiliyordu. Çalıştığım gazete idarehanesine geldiğim zaman, Anadolu'nun birdenbire kapandığını söylediler.

Acaba Yunanlılar mı saldırıya geçtiler?

Belki de bizimkiler...

Canım, biz saldırıya geçebilir miyiz? Ummam ki böyle bir delilik yapalım.

Artık tutunamaz hale gelince son çare olarak saldırıya geçmiş olabiliriz.

Türk ordusunun bir saldırı savaşına giremeyeceği fikri, neslimizin değişmez gerçeklerinden biriydi. Ordumuzun kahramanlığına bel bağlardık, fakat onun ancak dayanma ve savunma mucizeleri verebileceğini sanırdık.

Ertesi günü de öyle sürdü. Hiçbir haber alınamıyordu. Saatler geçtikçe ümitsizliğimiz arttı. Bir gazete Türk saldırısının başarıya ulaştığını yazmıştı. Fakat inanamıyorduk:

Saldırı sökmüş olsa bir açıklama yaparlardı. Durduk mu? Geriledik mi? Ah hiç olmazsa bir iki kasaba alsak da öyle dursak.

Bir iki kasaba alıp durmayı övünç saymaya başlamıştık. Fakat ya hiçbir şey yapamadıksa, ya geriledikse?

Mustafa Kemal'e kızanlar ağızlarını açmışlardı bile...

Akşam üstü, gece beynimizin içinde aynı kurgu, kalbimizin içinde aynı ağrı, Büyükada'ya gidiyorum. Aydınlık, ferah bir Ağustos akşamı... Köpüklü, uyanık ve neşeli bir deniz... Güverte tıka basa dolu... Türkçe konuşmayan yurttaşlarımızda birbirinin sözünü kapan bir sevinç var. Sadece bu sevinç bizi yıkmaya yeterdi. "Ne olmuş?" diye sormaya korkuyorduk.

Fena bir şey vardı. Kimseye bir şey sormaksızın kötü haberi içimizde hafifletmeye çalışıyorduk. Belki durmuştuk, belki de bir iki noktada ilerlemiştik. Ordumuz bozulmamışsa bundan ne çıkardı?

Fakat içimizdeki sorunun kimseden aramaya cesaret edemediğimiz karşılığı kendiliğinden geldi:

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, bütün karargâhı ile birlikte esir olmuş!..

Ada sokakları Rumca konuşan çoluk çocuğun çığlıkları ile geçilmez haldeydi.

Yıkılmıştık. Ölümü bir uyku, rahat bir uyku gibi arayarak sabahı ettik. İlk vapurun en görülmez köşesine sığınarak, iki büklüm köprüye indik.

İstanbul’daki bütün Türkleri yas içinde bulacağımı sanıyordum. Oysa ki gülüşler, çırpınışlar, el sıkışlar sokakları dolduruyordu. Meğer ne kadar soysuzluğa uğramışız diye düşünmeye başlamıştım ki müjdeyi bana da ulaştırdılar: Meğer bütün karargâhı ile Mustafa Kemal değil Yunan Başkumandanı Trikopis esir olmuş...

Bir çocuk gibi sıçramaya başladım. Dünkü gazete çok az bile yazmış. Yunan ordusunu mahvetmişiz ve İzmir’e iniyormuşuz.

Ben ordulara ilk hedeflerinin Akdeniz olduğunu bildiren gündelik emri okurken duyduğum zevki, ömrümde hiçbir kitabı okurken duymadım. Bu, heyecanların üstünde heyecan veren, bütün şiirlerin üstünde bir şiirdi. Ne olmuştuk, biliyor musunuz? Kurtulmuştuk.

Falih Rıfkı ATAY
(Çankaya)

ÇİÇEKLER VE BAYKUŞLAR

Eve döndüğümde duvarların gölgesi avlumuzda yanan günün ateşini çoktan küllemiş, böcekleri susmuş ve önü sulanmakta olan taşlık âdeta serinlemeye başlamıştır.Besleme kız, bu taşlığın iki yanındaki kerevetin arasında, bir hamur açma tahtasını andıran ayaksız yuvarlak sofrayı kurmakla meşguldür. Mutfaktan bir patlıcan kızartması kokusu gelmektedir. Bu sırada benim biricik zevkim yemeğe oturmazdan evvel taşlığın basamaklarında sıra sıra duran çiçek saksılarını sulamaktır. Onun için, hemen mintanımın kollarını sıvayıp avlumuzun toprak kısmını taşlık kısmından ayıran sete yaslanmış bir büyük çeşmeden süzgeçli bahçe kovalarını doldurmağa giderdim. Çırılçıplak avlumuzun tek bezgisi değersiz ve gösterişsiz çiçeklerin benim gözümde herhangi bir canlı mahluktan farkı yoktu. Süzgecin incecik duşu üstlerine damlar damlamaz öyle bir gerinip doğrulurlar ve kabuslu bir uykudan ayılan gözler gibi öyle bir ferahlayarak açılıp gerinirlerdi ki, hepsinin, neredeyse, dile gelip benimle konuşacaklarını,bana teşekkür edeceklerini sanırdım.

Halbuki, ben bunların adlarını bile doğru dürüst bilmiyordum. Zira, annemin ‘‘küpe çiçeği’’ dediğine ninem başka bir isim veriyordu. Ninemin, “şebboy’’ damgasını vurduğu saksıya annem daha süslü bir etiket takıyordu. Mesela, o çiçekler arasında en çok hoşuma giden bir çiçek vardı ki, annem buna “gece safası”, ninem ise pek haklı olarak “ezan çiçeği “ derdi pek haklı olarak… Zira, bunlar tam akşam ezanı okunurken hep birden pıtır pıtır açılıverirdi ve bence gece ile hiç bir münasebetleri yoktu. Gece ile ilgisi olan yalnız “fesleğen”lerdi. Ah, karanlıkta ne güzel kokmaya başlardı bu fesleğenler! Taşlıktaki iki kerevetin uçlarında dururdu bunların saksıları. İki de bir eğilir, yapraklarına burnumu sürer veyahut elimle uzun uzadıya okşadıktan sonra avucumu yüzümün üstünde gezdirir dururdum.

İşte, evde geçirdiğimiz yaz mevsiminin yegane tatlı demleri benim için bu akşam saatlerinden ibaretti: Çeşmenin yalağından hafif bir su şıpırtısı gelmektedir. Sofanın pencere camı ardına konulmuş bir gaz lambasının yarı aydınlattığı taşlıkta, minderlerine kar gibi beyaz örtüler yayılı kerevetlere uzanarak gökyüzünün bütün yıldızlarını bir bir saymak mümkündür. Cırcır böcekleri artık büsbütün susmuştur. Lakin bu huzur ve sükûn pek uzun sürmezdi. Yassıya doğru karanlığın içinde kâh bir hıçkırığı, kâh bir ulumayı

andırır bazı korkunç sesler peydah olurdu. Kızkardeşimle ben ürpererek annemizin yanına sokulurduk. O da bu seslerden bizim kadar ürkmüş görünürdü. Fakat, belli etmemeye çalışarak ve zorla gülmeye çabalayarak: “Ne var bunda korkacak? Ötüyor işte, o da Allah’ın yarattığı bütün kuşlar gibi…” derdi. Öyle ama, ben bu sesi çıkaranın bir kuş olabileceğine ihtimal veremezdim. Kim bilir hangi delikten, hangi duvar kovuğundan bizim avluya gelerek ya anneme, ya doğrudan doğruya bana öfkeli öfkeli bağıran bir masal cadısı sanırdım, o baykuş denilen mahlûku. Aksi takdirde, büyükler bile onun sesini işittikleri vakit, biribirlerinin yüzüne “Eyvah ne felaket!” der gibi bakarak donar kalırlar mıydı? Bize akşam misafirliğine gelen yaşlı başlı nice komşu hanımların, o ötmeye başlar başlamaz birtakım dualar fısıldayarak havaya üflediklerini kaç defa görmüşümdür. Hele ninem bundan öyle bir sinirlenirdi ki, âdeta baykuşla bir dil kavgasına girişirdi: “Sesin kısılsın mel’un” derdi. “İnşallah uğursuzluğun kendi başınadır. Defol oradan, defol!”

Şu halde, ben nasıl olur da onu annemin söylediği gibi ‘‘Allah’ın yarattığı bir kuş” telâkki edebilirim? Annem bu görgülü ihtiyar kadınlardan daha mı bilgiçti? Hiç zannetmiyordum. Zira, onun ağzından ne cadı, ne cin masalı dinlememiştim. Demek ki, “iyi saatte olsunlar”dan haberi bile yoktu ve bunların bazen bir kuş, bazen bir kedi, bazen de bir insan şekline girdiklerini bilmiyordu. Hem, babamdan kalma birkaç resimli kitapta ben bu baykuş denilen şeyin suratını da görmüştüm. Hiç kuşa benzemiyordu. İri iri, yuvarlak gözleri ve kocaman bir kafası vardı. Şişman gövdesi de bir siyah şala bürünmüş gibiydi. Ne kanat, ne gaga. Dünyada böyle kuş mu olurdu? Onun için, korkudan soğuk terler dökerek ve yüreğim tıp tıp atarak annemin koynuna sokulur: “Bir dua oku da gitsin. Bir dua oku” diye yalvarırdım.

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU
(Anamın Kitabı)

PİSİ, PİSİ, PİSİ!

Evimizde bir hasta var. Hepimiz onun sıhhat işleriyle çok uğraşıyoruz; fakat asıl hasta bakıcısı büyük hanım… Gidiyor, geliyor, koşuyor, telaş içinde. Anlarsınız ya, bizim Tekir hasta! Biricik derdi ihtiyarlık.Ağabeyimle on yedisine basan tekir, bir kedinin tabii ömrünü çoktan aşmış. Senelerdir Mart aylarını sobanın kenarında uyumakla geçiriyor. Yaşlılığın bütün felaketleri üstünde: Abdestini tutamıyor: Dişlerinin birçoğu kırık. Kulaklarıyla boynunun siyah derisi çıbanlar içinde… Kuyruğunda ancak Hacı Babanın başındaki kadar tüy var. Onu, bu haliyle sevebilmek için büyük hanımın gözleri lazım; çirkinliği görmeyen o büyük sevgisinin gözleri!

Bir zamandan beri sulu şeyler midesine dokunuyor, sadece ciğer veriyoruz. Fakat dişleri eksik kesemiyor ki… Ciğeri önce hırsla kavrıyor, avurdunun bir sağına götürüyor, bir soluna. Azı dişleriyle çiğnemeye çabalıyor. Sonra pişirmeye başladık. Gitgide bu da kafi gelmedi, tahtasında kıyıyoruz.

Şimdi üç gündür hasta; ne yiyor, ne içiyor!

Akşama doğru hastalığı birdenbire can çekişme halini aldı. Yemek odasına serilmiş, ayaklarını oynatarak bıyıklarını titreterek çırpınmalar içinde ölüyor.

Büyük hanım, kedisinin zehirlendiği fikrinde. Galiba, güzelliğini çekemeyenler ona bir suikast yapmış olacak! Süt verdi, yoğurt verdi, tesir etmedi. Hemen başörtüsünü taktı, en eski komşusundan panzehir bulup getirdi. İlacı bir fincana koyuyoruz. Su beyazlaşınca kaşık kaşık içirmeye uğraşıyoruz. Yoğurdun mu, panzehirin mi, nenin tesiridir bilmem, ölen kedi ayağa kalkıyor! Karnının derileri birbirine yapışmış, sarhoş taklidi yapar gibi iki yana sallana sallana yürüyor. Son arzularını yerine getirmek için bütün kapılar ona açık. Çıkıp gidiyor. Aradan günler, haftalar geçiyor, yok. Bütün araştırmalar sona eriyor. Bu suretle bir daha anlaşılıyor ki: Bu asil ruhlu hayvanlar, cesetlerini sahiplerine göstermez! Artık büyük hanım da kedisinin öldüğünü kabul ediyor gibi görünmede. Fakat bazı geceler ayak sesleri duyuyorum.

– Büyük anne, bu gece Tekir’i mi arıyordun, diyorum. Ağzını bir yana çarpıtıyor, eliyle havada daireler çevirerek:

– Nesini arayım evladım; diyor, o çoktaaan öldü, gitti!

– Öyleyse Tekir’in ruhu dolaşıyor!

– Kimbilir, belki!

Dikkat ediyorum: Gece yarısı, büyük hanımın oda kapısı sanki Tekir itiyormuş gibi “gırrrç” diye açılıyor. Sonra merdivenlerde yumuşak ayak sesleri işitiliyor.

Bahçe kapısının mandalı tırmalanıyor. Ardından sokakta büyük hanımın sesi duyuluyor.

– Pisi, pisi, pisi!.. Pisi, pisi, pisi!..

Demek ki büyük hanım Tekir’in öldüğüne inanmamış. Gece kalkıp onu arıyor.

Orhan Seyfi ORHON
(Çocuk Adam)

UÇAN KAZLAR

Sanırım, yedi-sekiz yaşındaydım. Annemle Heybeliada'ya gitmiştik. Babamın bir arkadaşının evinde bir aya yakın konuk kalmıştık. Konuk kaldığımız ev tepedeydi. Evin büyük bir bahçesi vardı, önü de kırdı.

Ev sahibinin onbeşe yakın kazı vardı. Kazlar beni ilk gördüklerinde yadırgadılar, tıslayarak üstüme yürüdüler. Ama hayvanları, özellikle kümes hayvanlarını çok sevdiğim için, ekmek kırıntıları, yemiş kabukları, yemek artıkları gibi yiyecekler vererek kazları kendime alıştırmıştım. Öyle alışmışlardı ki bana, nereye gitsem arkamdan gelirlerdi.

Birgün beni bir şey almak için çarşıya gönderdiler. Ada'nın çarşısı denize yakın, evden uzakta… Kazlar yine arkama takıldılar. "Kış, kış!..." diye kazları kovaladım. Arkamdan gelmesinler diye bir koşu tutturup yokuş aşağı verdim kendimi. Bir de baktım, o koca kazlar, o ağır gövdeli şişman kazlar, kanatlarını açıp havalanıyorlar… Önce biri uçtu, arkasından öbürleri de kanat çırparak havalandılar. Başımın üstünde bir kaz filosu uçuyor. Öyle yükseldiler, bana öyle geldi ki, karşı kıyılara dek uçup gidecekler. Gözden yitirdim kazları.

Bakkala gitmek için rıhtım boyuna indim. Bir de baktım, kazlar orada. Şişman gövdelerini iki yanlarına sallaya sallaya, sevinç tıslamaları çıkararak bana doğru koşuyorlar. Orda herkes bakıp bakıp şaştı. Bakkaldan alacağımı aldım. O dik yokuşu kazlarla birlikte çıktık. Ben önde, onlar arkamda eve geldik.

O günden sonra ne zaman evden çıkıp iskele alanına ya da çarşıya inecek olsam, kazlar beni hiç bırakmaz, arkamdan havalanırlardı. Ya iskele alanında, ya rıhtımda, ya büyük çeşmenin orada ya da bakkalın, manavın önünde beni bulurlardı. Her sefer de sevinç sesleriyle üstüme gelirlerdi. Kaz sürüsü arkamda, o yokuşu öyle kasıla kasıla çıkardım ki…

Aziz NESİN

(Hayvan Deyip de Geçme, 1976)

BEN SEVMEM SEN KENDİN YE!

Ankara’nın Çankaya semtinde bir ev. Ev sahibini yakından tanıyan birkaç aile gece oturmasına gelmişlerdi. Salonda, büyük bir masanın çevresine oturmuşlardı. Birbirleriyle şakalaşarak neşeli neşeli konuşuyorlardı. Bu sırada kahve rengi, uzun bacaklı, ceylân bakışlı, çok iyi eğitilmiş olduğu anlaşılan bir köpek koşarak salona girdi. Büyük bir telâş başladı. Herkes yerinden fırladı.

Gelen Atatürk’tü. Evde bulunanların neşeleri daha da arttı. Atatürk’le birlikte zeybek oyunları oynadılar. Onun sevdiği şarkıları söylediler. Salonda üç dört yaşlarında bir çocuk vardı. Atatürk’e salkımıyla kurutulmuş bir kutu üzüm sunulmuştu. Atatürk birkaç tane yedikten sonra çocuğa döndü:

“Al bakalım sen de ye!” dedi.

Çocuk ilgisiz bir tavırla:

“Ben yemem, sen kendin ye!” diye karşılık verdi.

Çocuğun annesiyle babası ne yapacaklarını şaşırdılar ve çok utandılar. Çocuğa salkımı aldırmaya çalıştılar. Çocuk şımarık bir tavırla huysuzluğunu sürdürüyordu.

Atatürk çocuğa üzümü yedirmekten vazgeçti. Uzattığı taneleri kendi ağzına attı. Çocuk öfkelendi:

“Aman canın isterse!”

Atatürk güldü:

“Ayol” dedi, “onu ben sana söyleyecektim.”

Orada bulunanlardan birisi:

“Paşam” dedi. “sizinle bu şekilde konuşacak bir kimse olacağını düşünemezdim. Demek insan çocukken cumhurbaşkanına bile kafa tutabiliyor.”

Atatürk gülerek şu karşılığı verdi:

“Bugün bir hiç gibi gördüğün bu çocuk, belki de yarının en büyük insanı olacaktır. Onun için herkesle istediği gibi konuşmakta özgürdür.”

Drl. **Niyazi Ahmet BANOĞLU**
(Nükte ve Fıkralarla Atatürk)

KEKLİK YAVRULARI

Beş çocuktuk. İki tarafı ormanla örtülü dere içinde hayvanlarımızı otlatıyorduk. Öğle yemeğine oturduk. Azık çıkınlarımızı açtık. Hemen önümüzde şırıl şırıl akan dereye göre birkaç metre yukardaydık. Burası derenin güne bakan yamacında bir kaya kovuğu idi. Yemek yemek için buradan daha uygun, buradan daha güzel bir yer bulunmazdı. Kayanın dereye bakan yüzü yarım çadır gibi oyuktu. Tabanından bembeyaz, dupduru bir su kaynıyordu. Önce küçük bir çukurda toplanan kaynak suyu, bayır aşağı birkaç metre aktıktan sonra dere suyuna karışıyordu. Yaz sıcağında kayanın serin gölgesi, kaynağın buz gibi tatlı suyu cana can katıyordu.

Bir yandan yufka ekmeklerimizi, peynir ve haşlanmış yumurtalarımızı yerken, bir yandan da kaynağın duru serinliğine kapanarak su içiyorduk. Ortalıkta dudak şapırtısından başka ses yoktu. Birden “cıkı cıkı cırrık cırrık” diye sesler duyduk. Başımızı çevirip baktığımızda on iki kadar civcivini ardına takmış bir ana kekliğin dereye suya indiğini gördük. Zavallı güzel ananın bizden haberi yoktu. Bayırdan aşağı inerken bizim kaya kovuğunda olduğumuzu görememişti. Yavrularının önünde bir o yana, bir bu yana sekerek yürüyordu. Dereye üç beş adım bir yol kalmıştı.

Birden bize ne oldu bilmiyorum. Uslu, sessiz birer çocukken azgın kurt eniklerine döndük. Yemeğin başından fırladığımız gibi civcivlere saldırdık. Ana keklik geri döndü. Acılı cıyaklamalarla bir süre atlaya sıçraya tepeye tırmandı. Sonra ok gibi uçtu. Gözden kayboldu.

Yavruları ikişer üçer kapıştık. Kül renkli, ince tüyleri vardı. Gagaları siyahtı. O kadar çelimsizdiler ki, belki de ilk kez analarıyla yürüyüşe çıkmışlardı. Tanrı’nın kendilerine sunduğu su gibi bir nimetten belki de ilk kez içeceklerdi.

Cücükler elimizde sevinçten uçtuk. Ama aradan daha beş on dakika geçmeden ayaklarımız yere erdi. Zavallıcıklar ne avucumuzda sunduğumuz suyu içiyor, ne de uzattığımız ekmek kırıntılarına bakıyorlardı. İnce, cılız, güçsüz vicirdemelerle sızlanıp duruyorlardı. Kötü bir iş yaptığımızı çabuk anladık. Onları evlerimize götürmeye kalkışsak yarı yolda ölüverirlerdi.

Hep birlikte aldık, yukarı çıkardık. Açıklığa bıraktık. Çalıların arasına saklandık. Güzel ananın gelerek yavrularını bulacağını, alıp götüreceğini, bizim de bu görüntüyü sevinçle seyredeceğimizi umuyorduk. Olmadı. Ana

hiç görünmedi. Şimdi buncağızlar ne olacaktı? Aldı mı bir üzüntü bizi? Nerdeyse ağlayacaktık. Sonunda yavruları bir yastık otunun içine sakladık, oradan uzaklaştık.

Acaba ana keklik yavrularını buldu mu? Bunu hiçbir zaman öğrenemedik. Kaç kere zavallı ana kekliğin civcivlerini bulduğunu, bir o yana, bir bu yana sekerek onları suya indirdiğini düşümde görmüşümdür.

Hasan Lâtif SARIYÜCE
(Kuş Seslerinden Korkan Çocuk)

BONZO VE ÇITIRIK

Hayatımda gördüğüm en iri çoban köpeğiydi Bonzo. Arkadaşım onu minicik bir yavruyken almış, salonun ortasına koyduğu bir sepette büyütmüştü. Çok geçmeden iyice irileşen Bonzo, evin bahçesindeki kulübesine taşınmıştı. Hayvanları çok seven arkadaşımın kapısına gelip sürekli yemek artıklarını yiyen bir de kedisi vardı. Arkadaşım ona Çıtırık adını takmıştı. Önceleri doğaları gereği iki hayvan birbirlerine karşı düşmanca davranışlar sergilemişti. Daha sonra Bonzo da Çıtırık'a alışmıştı. Öyle ki, artık aynı kaptan yemeklerini bile paylaşmaya başlamışlardı. Daha da ilginci bu ziyafete minik serçelerin de katılmasıydı. Bahçenin önünden geçenler bu manzarayı hayretler içinde izleyip başlarını sallayarak, "Biz insanken bu kadarını başaramıyoruz, ayıp bize!" diyorlardı. Bir süre sonra Çıtırık anne oldu. Yavrular o dev gibi çoban köpeğinin başında, ayaklarının arasında oturuyorlardı. Hatta inanmazsınız, ağzının içine girip oynayan bile vardı. Bu güzel dostluk yıllarca böyle sürdü. Yemeklerini, soğuk havalarda kulübesini Çıtırık ve yavrularıyla paylaşan Bonzo'nun diğer kedilere de aynı anlayışı gösterdiğini sanmayın sakın! Çıtırık ve ailesinin dışında bahçeye bir tek kedi bile yaklaşamıyordu. Kimbilir belki de köpekliğin şanına gölge düşürmemek için, Bonzo diğer kedilere dünyayı dar ediyordu.

Nur İÇÖZÜ
(Sevginin Mırnavcası)

EN SEVİNÇLİ GÜNÜM

Okula yeni başlamıştım. Artık her sabah erkenden uyanıyor, elimi yüzümü bir güzel yıkıyorum. Saçlarımı tarıyordum. Nakışlı kitap torbamı alıyor, tıpış tıpış okuluma gidiyordum. Öğretmenimiz bizi pek seviyordu. Başımızı okşuyor, sırtımızı sıvazlıyordu. Bizimle birlikte hopluyor, zıplıyordu...

Okul günlerine doyamıyorduk. “Akşam olmasın, okulumuz hiç kapanmasın” diyorduk. Her gün sevinçten uçuyorduk...

Günler böylece gelip geçiyordu...

Güzel bir bahar sabahı idi. O gün kırlara gidecektik. Çocuklar azık sepetlerini kollarına takmışlar, uçarcasına geliyorlar, okulda toplanıyorlardı. Ama ben, doyamadığım okuluma o gün gidemeyecektim. Böylece geziye de katılamayacaktım. Çünkü anam çamaşır yuyacaktı. Oysa yedekte temiz çamaşırım yoktu. Çünkü önceleri soyunduğum kirli çamaşırlarımı yıkamaya vakit bulamamıştı anam. Ara sıra böyle olurdu. O zaman kirlileri soyunur, çırılçıplak yatağa girerdim. Yorganın altında saatlarce kalırdım. Hele yağmurlu günlerde, çamaşırlar kolay kolay kurumaz, akşamlara dek yatağa gömülür kalırdım.

Hey gidi günler hey!..

Kimi çamaşır günlerinde yataklara hapsedilen çocukluğumu bilmem nasıl anlatsam...

İşte gene yatağa girecektim. Çocuklar kelebekler gibi kırlara uçacaklar, çiçekler dereceklerdi.

Soyundum, çamaşırlarımı gözden geçirdim. Daha temizdiler. Yine giyindim. Dayanamadım. Anamın eteklerine kapandım.

“Anam anam, şeker anam, ne olursun başka zaman yunsun çamaşırlarım” dedim.

Anacığım dayanamadı. Birden yumuşayıverdi. Durur muyum? Pırrrr... Okula uçtum. Yenice yola çıkan çocuklara yetiştim. Sevincimden uçuyordum.

Cemile ÖZEN

(Köy Çocuklarından Anılar 2, 1973)

YAŞAM ÖYKÜSÜ (BİYOGRAFİ)

Biyografiler, tanınmış, önemli ödevler yapmış, yurda hizmet etmiş, sanat, bilim alanında varlık göstermiş kişilerin yaşamlarını anlatan eserlerdir. Bazı yazarlar kendi yaşam öykülerini kendileri yazarlar. Böyle eserlere de otobiyografi denilmektedir.

Yaşam öyküleri, iyi yazıldıklarında bir roman kadar ilgi ile okunur. Kimi yazarlar, inceledikleri kişinin yaşamını bir roman tekniği içinde ele alıp geliştirerek gerçek yaşam romanları diyebileceğimiz tipte yazmaktadırlar. Örneğin İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden tanınmış bilim adamı Mustafa İnan'ın yaşamını Oğuz Atay "Bir Bilim Adamının Romanı–Mustafa İnan" başlığı altında ve roman tekniğinde yazmıştır. Yaşam öykücülüğünde bu tip anlatım yolu, gerçeklere bağlı kalınmak koşulu ile daha çekici olmaktadır.

Nasıl yazılırsa yazılsın, yaşam öyküleri her yaştan okuyucunun aradığı, sık sık başvurduğu bir edebiyat türüdür. Genç kuşaklar, yaşam öyküleri ile yurda, ulusa, insanlığa hizmet etmiş kişilerin yetişme koşullarını, zorluklara karşı koyuşlarını, dayanma güçlerini öğrenerek fikirce beslenirler. Onlar gibi olmak idealini benimserler. Bu özellikleriyle yaşam öyküleri eğitimin de yardımcı öğelerinden birisi olarak değerlendirilebilir.

Yaşam öykülerinin etkili olabilmeleri için araştırmaya ve belgelere dayanması, gerçekleri yansıtması, açık, duru ve akıcı bir anlatımı yeğlemesi gerekir. İyi yazılmayan, gerçek olduğuna kuşkular uyandıran yazılar ve eserler, fazla bir değer taşımazlar. Batı dillerinde yurda, ulusa, insanlığa hizmet etmiş kişilerin yaşam öykülerini, çocuklar için özel olarak anlatan kitaplar oldukça çoktur. Bizde çocuk edebiyatına önem verilmediği için, yaşam öyküsü dalında küçük yaştaki çocuklara salık verebileceğimiz kitap sayısı pek azdır.

Eski edebiyatımızda daha çok din ulularının hayatlarını, savaşlarını, menkıbelerini anlatan kitaplar (Kıssaı enbiyalar, menakıbı evliyalar, vilâyetnameler v.b.) yazılmışsa da bunlar gerçeklerle söylencelerin birbirlerine karıştırıldığı dinsel özellikleri ağır basan kitaplardır.

Tanzimat döneminde gerçeklere bağlılık özelliği ağır basan hayat öykülerinin yazılmaya başladığı görülür. Namık Kemal'in **Evrakı Perişan,** Recaizade Ekrem'in **Kudemadan Birkaç Şair,** Ebuzziya Tevfik'in **İbni Sina, Napolyon, Gutenberg, Benjamin Franklin** adlı eserleri hayat öyküsü türündedir. Bu dönemde daha başka yazarların da biyografi türüne katkıları olmuştur. Ancak bu kitaplar dil ve anlatım eskimesi nedenleriyle artık okunur olmaktan çıkmışlardır.

Edebiyatımızda çocuklar için yaşam öyküleri yeni yeni yazılmaktadır. Birkaç tanesinin adını verelim:

Falih Rıfkı Atay: **Babanız Atatürk** (1955), Hayrettin Ziya Talay: **Bir Avuç Askerle Tiryaki Hasan Paşa** (1944), Rakım Çalapala: **Mustafa–Atatürk'ün Romanı** (1944), Mehmet Aydın: **Meşhur Olan Fakir Çocuklar** (1970), Hasan Lâtif Sarıyüce: **Atatürk'ün Hayatı** (1881), Şükrü Enis Regü: **Onlar da Çocuktu** (1972), Aziz Nesin: **Bu Yurdu Bize Verenler** (1975), **Borçlu Olduklarımız** (1976), Erdoğan Alkan: **Kör Oldum Veysel Oldum.**

Yaşam Öykülerinden Yararlanma:

Çocuklar yaşam öykülerine ilgi duyarlar. Bu ilgi, ellerine verilecek kitabın açık, seçik, akıcı ve yalın bir anlatımla yazılmış bulunmasına, sürükleyici bir kurgu ile biçimlendirilmiş olmasına bağlıdır. Anaokullarında çocuklara okunabilecek nitelikte yaşam öyküleri yazılarından yoksunuz. Ancak öğretmenler Atatürk'ün çocukluğunu, başka Türk büyüklerinin çocukluğunu çok kısa bir süre ile koşullu olmak üzere anlatabilirler. Çocuklara da anlattırabilirler. Bazı durumlarda bu bilgiler, bir iki paragrafı geçmeyecek uzunlukta olmalıdır.

ÖRNEKLER

MİMAR SİNAN

(1489-1588), Osmanlı Devleti’nin en görkemli döneminde yetişmiş ve bu döneme yapıtlarıyla katkıda bulunmuş bir mimarımızdır. Sinan’ın 360’ı aşan yapıları arasında camiler, mescitler, türbeler, medreseler, okullar, imaretler, darüşşifalar (sağlık yurdu), su kemerleri, köprüler, kervansaraylar, saraylar, hamamlar ve köşkler vardır. Çoğu İstanbul ve Trakya’da olan bu yapılar Erzurum, Hatay, Halep, Hicaz, Hersek, Rusçuk, Budin (bugün Budapeşte) gibi Osmanlı Devleti’nin topraklarının dört bir köşesine dağıtılmıştı.

Kayseri’nin Ağırnas köyünde doğan Sinan, Yavuz Sultan Selim’in padişahlığı döneminde bir çeşit asker toplama yöntemi olan devşirme yoluyla 1512’de İstanbul’a getirildi. Alındığı Acemi Ocağı’nda dülgerliği öğrenerek ordunun yapı gereksinimini karşılayan birimlerinde görev aldı. İlk eğitimini de bu birimlerde geleneksel bir biçimde sürdürülen usta çırak ilişkisi içerisinde gerçekleştirdi. Orduyla birlikte gittiği yerlerde değişik yapılar görme olanağı buldu. Bu da eğitiminin bir parçası oldu. Acemi Ocağı’ndayken 1514’te Çaldıran Savaşı’na 1516-20’de ise Mısır seferlerine katıldı. İstanbul’a dönüşünde Yeniçeri Ocağına alındı. Kanuni Sultan Süleyman’ın birçok seferine katılarak subaylığa yükselen Sinan 1526’daki Mohaç seferinden sonra zemberekçibaşılığa (başteknisyen) yükseltildi. Tebriz seferi sırasında Van Gölü’nü geçmek için üç tekne yaptı ve haseki unvanını aldı. Sürekli olarak Osmanlı ordusuyla seferlere katılan Sinan 1538’de Boğdan (Moldovya) seferi sırasında Prut Irmağı üzerinde 13 günde kurduğu köprüyle dikkatleri üzerine topladı. Ertesi yıl mimar Acem Ali’nin ölümüyle boşalan saray başmimarlığına getirilen Sinan yaşamının sonuna kadar bu görevde kaldı.

Çeşitli kaynaklar Sinan’ın 84 cami, 51 mescit, 57 medrese, 7 darülkurra (hafız yetiştiren okul), 22 türbe, 17 imaret, 3 darüşşifa, 7 suyolu ve sukemeri, 8 köprü, 18 kervansaray, 35 saray ve köşk, 8 mahzen, 46 hamam olmak üzere 360 dolayında yapının mimarı olduğunu yazmaktadır. 50 yıla yakın Osmanlı Devleti’nin bayındırlık işlerinin yöneticisi (bakanı) durumundaki saray başmimarlığını yürüten Sinan mimarlardan, ustalardan oluşan büyük bir yardımcı topluluğu ile çalışmıştır. Bu yapıların bir

bölümünü öğrencileri ya da ona bağlı mimarlar örgütünün yaptığı sanılmaktadır.

Mimar Sinan’ın gelişme sürecinin aşamaları üç büyük yapı ile belirlenebilir. Bunlardan ilk ikisi İstanbul’da bulunan ve kendi tanımıyla çıraklık yapıtı olan Şehzade Camisi, kalfalık yapıtı olan Süleymaniye Camisi ve ustalık yapıtı olan Edirne’deki Selimiye Camisi’dir.

Sinan Şehzade Camisi’ni 1543-48 arasında yapmıştır. Merkezi kubbe denemelerine yeni boyutlar kazandıran ve bu camide dört ayağa oturan kubbe yanlardan yarım kubbeler, köşelerden de küçük kubbelerle desteklenmiştir. Dış görünüşlerin kütlesel etkisi azaltılmıştır. İçerideyse daha aydınlık bir mekân oluşturulmuştur. Şehzade Camisi Mimar Sinan’ın aynı yıl bitirdiği Üsküdar’daki İskele Camisi denen Mihrimah Sultan Camisi ise üç yarım kubbe ile desteklenen ana kubbesiyle değişik bir tasarımdır. Giriş kapısının önündeki yarım kubbeyi kaldırarak enine açılan geniş bir mekan kazanmıştır.

Mimar Sinan 70 yaşına ulaştığında yoğun bir çalışma içindeydi. Süleymaniye Camisi ve Külliyesi’nin tamamlanması da bu yıllara rastlar. İstanbul’un Haliç’e bakan tepelerinin birinin üzerinde Kanuni Sultan Süleyman adına gerçekleştirdiği bu yapıt döneminin simgesi olan anıtlardandır. Kalfalık yapıtı saydığı Süleymaniye Camisi’nde ana mekânı örten merkez kubbe, Ayasofya’da olduğu gibi giriş ve mihrap yönlerinden iki yarım kubbe ile desteklenmiştir. Yapıda, yükseltilmiş olan merkez kubbe ile yarım kubbeler daha ferah bir ortam sağlamıştır. Anıtsal avlu ve yapıya bağlı minarelerle bir bütünlüğe ulaşılmıştır. Darülkurrası, darüşşifası, hamamı, imareti, altı medresesi, dükkânları ve Kanuni Sultan Süleyman ile Hürrem Sultan’ın türbeleriyle büyük bir alana yayılmış olan külliye, Türkler’in dinsel yapılarla toplumsal hizmet veren yapıları iç içe düşünmelerinin örneklerindendir.

Mimar Sinan Selimiye Camisi’ni 80 yaşında yaptı. Bu caminin kubbesinin 31 metreyi geçen çapı Sinan’ın mimarlık açısından ulaştığı düzeyi gösteren en önemli örnektir. Ayrıca bu caminin eşsiz mekânı o döneme kadar yarattığı yeniliklerin toplu bir sonucu olarak görülebilir. Tasarımı, mimarlığı, çini bezemeleri, taş işçiliği ile Selimiye Camisi’nde Mimar Sinan, sanatının doruğuna çıkmıştır.

Sinan'ın özgün ürünler verdiği bir başka mimarlık alanı da türbelerdir. Şehzade Külliyesi içinde yer alan Şehzade Mehmed Türbesi, cephesindeki süslemeler ve dilimli kubbesiyle dikkat çeker. Hüsrev Paşa Türbesi klasik üslupta çok güzel bir yapıdır. İlginç denemelerinden birisi olan Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesi sekizgen gövdeli, basık kubbelidir. Kare planlı II. Selim Türbesi Türk türbe mimarlığının en güzel örneklerinden biridir. Süleymaniye Külliyesi'nin kuzeydoğusunda yer alan kendi türbesi ise yalın bir yapıdır.

Sinan'ın köprülerinde sanat ile işlevselliğin ustaca kaynaştırıldığı görülür. Bu türdeki yapıtlarının en büyüğü yaklaşık 635 metre uzunluğundaki Büyükçekmece Köprüsü'dür. Silivri Köprüsü, Lüleburgaz Çayı üzerindeki Lüleburgaz (Sokullu Mehmed Paşa) köprüsü, Ergene Irmağı üzerindeki Sinanlı Köprüsü, Yugoslav yazar İvo Andriç'in ünlü romanına adını veren Drina Köprüsü bu türdeki önemli örneklerdir.

Sinan İstanbul'a su getirme düzenini elden geçirirken kentin çeşitli yerlerinde sukemerleri yaptı. Alibey Deresi üzerindeki 257 metre uzunluğunda, 35 metre yüksekliğinde, üst üste iki sıra gözlerden oluşan Mağlova Kemeri bu yapı türünün en güzel örneklerinden biridir.

Osmanlı-Türk mimarlığı Sinan'dan önce Bursa'da Yıldırım Camisi, Edirne'de Üç Şerefeli Cami, İstanbul'da Fatih ve Beyazıt külliyeleri gibi anıtsal yapıları gerçekleştirmeyi başarabilecek düzeydeydi. Ama mimarlık alanında evrensel ölçülerde örnekler verilebilmesi için o dönemde gücünün doruğunda bulunan Osmanlı Devleti'nin olanaklarıyla Sinan'ın dehasının bir araya gelmesi gerekmiştir. Kendinden önceki deneyimleri özümseyen ve bilinçli olarak kullanan Sinan, kubbeli yapı geleneğini en üst gelişme aşamasına ulaştırmıştır. Sinan'ın mimarlığında kubbe, öteki mimarlık öğeleriyle üstün bir düzen anlayışı içinde birleştirilmiş, boyutları büyük ama doğal bir oluşum gibi ortaya çıkmıştır. Kubbeler, yarım kubbeler, ağırlık kuleleri, revaklar, kemerler, pencere dizileri gibi mimarlık öğeleri yapının bütünlüğü içinde ustaca kullanılmıştır. Böylece insanı etkileyen anıtsal yapılar ortaya çıkmıştır.

(Temel Britanica, 1993)

OKULDA BİR OLAY VE KÜÇÜK MUSTAFA'NIN VERDİĞİ KARAR

Mustafa, annesi köyden Selanik'e dönünce ortaokula yazıldı. Bir gün okulda bir olay oldu. Mustafa kendisine sataşan bir çocukla kavga etti. Üzerlerine okulun öğretmenlerinden Kaymak Hafız geldi. Kaymak Hafız eski kafada, eğitimcilik anlayışı kıt bir adamdı. Kavga ederken gördüğü Mustafa'yı suçlu olup olmadığını araştırmadan, adamakıllı dövdü.

Mustafa o gün eve gelince, annesine:

Ben bir daha o okula gitmem, diye kestirip attı. Dövülmek gururunu yaralamıştı. Annesi fazla üstüne düşmedi. O da günlerce evde kaldı, okula gitmedi. O zaman sağ olan babaannesi:

Öksüz çocuk, okula gidip de ne yapacak... Bir dükkâncının yanına çırak verelim, ticaret yapmayı öğrensin. Tez elden ekmeğini eline alsın, diyordu.

Mustafa bu çıraklık işini hiç hoş karşılamadı. O, okuyacaktı. Ama kendi istediği okulda okuyacaktı. Askeri ortaokula gitmek istiyordu. Asker ortaokulunun öğrencilerini özel giysileri içinde gördükçe imrenceyle bakıyor, "Ben de böyle olacağım" diyordu.

Gelgelelim annesi, oğlunun subay olmasını hiç istemiyordu. Mustafa'ya açıkça söylemiyordu ama içinden şöyle geçiriyordu:

"Biricik oğlumu asker yapıp da çete savaşlarında ölmesini bekleyemem..."

Gerçekten, o yıllar bir sınır kenti olan Selanik'te çete savaşları, eşkıya baskınları hiç eksik olmazdı. Kadıncağız, çeteleri kovalamaktan dönen yorgun askerleri sık sık görüyordu. Oğlunun da böyle olmasını istemiyor, askeri okul konusuna hiç yanaşmıyordu. Asker olunca Mustafa'sı yanından ayrılırdı, uzaklara giderdi. O ise biricik oğlunun hep yanında kalmasını istiyordu.

Annesinin kesin tutumunu gören Mustafa, yaşından ve başından hiç beklenmeyen bir karar aldı. Askeri ortaokula annesine haber vermeden yazıldı. Sınavlarına gizlice gitti ve kazandı. Okula kaydını yaptırdı. Resmi giysilerini giyerek eve geldi. Annesinin hiçbir şeyden haberi yoktu. Onu bu giysiler içinde merdivenlerden çıkarken görünce heyecandan yüreği ağzına geldi. Yerinde duramadı. Koştu, Mustafa'sını kucakladı. Öpücüklere boğdu.

Mustafa çocuk yaşta önündeki engelleri aşmış, gelecekte izleyeceği yolu çizmiş, yaşamının en önemli kararını o yaşta vermişti.

Hasan Lâtif SARIYÜCE
(Atatürk'ün Hayatı, 1972)

AHMET MİTHAT EFENDİ YAŞAMINI ANLATIYOR

Ahmet Mithat Efendi Tanzimat döneminin tanınmış çalışkan yazarlarındandır. Birçok kitaplar yazdı. Dergiler, gazeteler yayınladı. Halkın okuma sevgisi edinmesinde emekleri geçti. Üniversite ve başka okullarda öğretmenlik yaptı. Menfa adlı kitabında yaşamını özet olarak şöyle anlatır:

Babam, annemin elle diktiği çamaşırları cami önlerinde satarak dört çocuklu ailemizi geçindirmeye çalışırdı. Okul çağına gelmiştim. Beni okula göndereceği yerde Mısır çarşısında bir bakkalın yanına çırak verdi. Sabah erkenden kalkıyor, uzun bir yolu yalınayak yürüyerek dükkâna geliyordum. Kış günleri bile sırtımda incecik kumaştan yapılmış bir gömlek olurdu. Soğuklarda tir tir titrerdim. Dükkân sahibi acımasız bir adamdı. Beni köle gibi çalıştırıyordu. Günde birkaç kez uzaktaki evine öte beri götürür, odun yarar, hem eve, hem dükkâna kova kova su taşırdım. Helaları yıkardım. Sabahtan akşama dek ustama yardım ederdim. Ama memnun olur muydu? Ne gezer, günde birkaç kez dayak yemekten kurtulamazdım. Böylece yıllar geçirdim.

Bitişik dükkânda Hacı İbrahim adlı yaşlı bir adam vardı. Ne zaman dükkânının önünden geçsem, onu ya bir gazete sayfasına ya da kalın bir kitaba gömülmüş bir halde görürdüm. Beni imrendiren okuma zevkini bol bol tadan mutlu kişilerden olduğu belliydi. Bir gün yalnız bulunduğu sırada yanına girdim. Kızara bozara:

Efendi amca, benim sizden çok büyük bir ricam var, dedim.

O merakla yüzüme bakarken, biriktirdiğim cesaretimi tüketmemeye çalışarak:

Çok istediğim halde bugüne dek okuma yazma öğrenemedim. Cahil kaldım. Fakat henüz çok genç olduğumu düşünerek bir gün bu isteğimi gerçekleştireceğimi ümit ediyorum. Sizden istediğim şey, uygun zamanlarınızda benimle ilgilenmeniz, bana okuma yazmayı öğretmenizdir. Karşılık olarak emredeceğiniz her hizmeti görürüm. Hatta isterseniz geceleri evinize gelerek göstereceğiniz işleri de yapabilirim.

Benim bu sözlerim Hacı İbrahim Efendinin çok hoşuna gitti. Nerdeyse gözleri yaşaracaktı. Dedi ki:

Hay hay yavrum, gerçi benim öğretmekte alışkanlığım yok. Ama, bildiklerimi sana elimden geldiği kadar öğretmeye çalışırım. Karşılık olarak

da hiçbir şey istemem. Eğer okuma yazma öğrenir de memnun kalırsan, arkamdan edeceğin hayır duası, bana yeter de artar bile.

Bunu işitince katıksız ve sonsuz bir sevinç ile hocamın ellerine sarıldım. Alçak gönüllülükle çekmek istediği ellerini minnet duygusu ile öptüm.

Öğretmen bulmuştum, ama ustam buna yanaşmıyordu. Dükkândan bir an olsun ayrılmama izin vermiyordu. Ben de geceleri giderek İbrahim Efendi'den ders aldım. Okumayı yazmayı öğrendim. Okuma yazmayı çabuk ilerlettim. Mısır Çarşısı'nın okuryazarlarından biri olmuştum. Okuma yazma bilmeyen askerlerin mektuplarını yazıyor, para da kazanıyordum. Bir Frenk'ten yazıhanesini temizleme karşılığında Fransızca öğrenmeye başladım.

Mehmet AYDIN

(Meşhur Olan Fakir Çocuklar. 1959)

GEZİ YAZILARI

Yazarların gezip gördüğü yerleri anlattıkları yazılara gezi yazısı, gezi yazılarından oluşan kitaplara da seyahatname denilmektedir.

Seyahatnameler çok okunan kitaplardandır. Gidip göremediğimiz ülkelerin halkları, yaşamları, ekonomik ve toplumsal durumları, ilgimizi çeker. Gezen bir yazar, gezdiği yerleri başarıyla anlatabilmişse, geniş okuyucu tabanına seslenen bir eser meydana getirmiş olur.

Bir gezi yazarı gördüğü dağları, ırmakları, ovaları, şehirleri, köyleri anlatmakla kalmaz. O ülkede yaşayan insanların yaşam biçimlerini, gelenek ve göreneklerini, kültürel ve sanatsal etkinliklerini, geçim yollarını da inceleyip yazar. Böylece o ülkeler hakkında coğrafya kitaplarına göre daha ayrıntılı bilgiler verir. Eskiden gezi yapan yazarlar yeryüzünün geri kalmış bölgelerini, burada yaban yaşamı sürdüren insanların durumlarını, tuhaf hallerini yazmak amacını güderlerdi. Şimdi yeryüzünün her yanı gezi yazarı için ilginç değerler taşımaktadır. Avustralya’nın henüz bir toplum olamamış yerlileri kadar gelişmiş ülkelerin gökdelenleri, ulaşım sistemleri, endüstri varlıkları, iş yaşamları, eğitim durumları da gezi yazarı için çekici konulardır.

Gezi yazılarının geçmişi

Seyahatname yazan ilk yazar Bodrumlu Herodotos'tur. (M.Ö. 5. yy.) Gerçi Herodotos'un kitabı tarih olarak kabul edilmiş, Herodotos da tarihin babası diye ün yapmıştır. Aslında Herodotos kitabında gezip gördüğü Anadolu, Mısır, Mezopotamya, Afrika, Sicilya, İtalya ve Karadeniz'in Kuzey Kıyıları hakkında bilgi verir, canlı bir betimleme gücü ile buraları anlatır.

Türkleri, Türk ülkelerini ve özellikle Anadolu'yu gezerek geniş bilgiler veren gezginler az değildir. Arap gezgini İbni Batuta (1304–1369) Anadolu ve Orta Asya'daki Türkler hakkında geniş bilgiler verir. (İbn Batuta Seyahatnamesi'nin Türklerle ilgili bölümleri **İbni Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler** adıyla MEB tarafından yayınlanmıştır. (1971) İspanyol yazarı Klaviyo (Ruy Gonzelez de Clavijo (ölümü 1412) elçi olarak Timur'un yanına giderken gördüğü ülkeleri anlatan seyahatnamesinde, Türklerden ve Türk ülkelerinden ilginç görüntüler çizmiştir. Bu seyahatname **Timur Devrinde Kandis'ten Semerkand'a Seyahat** adıyla Ömer Rıza Doğrul tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

XVI. yüzyıldan XIX. yüzyılın sonuna dek birçok Avrupalı yazar Osmanlı ülkesindeki gezilerini anlatan eserler yazmışlardır. Bunlar arasında Lady Montegü (1690–1767), Chateabriand (1768–1848) Mareşal Moltke (1800–1891) adları anılmaya değer.

Türk edebiyatında ilk yazılan gezi kitabı bir denizci ve bilgin olan Seydi Ali Reis'in (1498-1563) **Mirat'ül Memalik** (Memleketlerin Aynası) adlı eseridir. Seydi Ali Reis, gemileriyle Güney Arabistan kıyılarına saldıran sömürgeci Portekiz'lerle savaşmış, Hint denizinde korkunç bir fırtınada hem gemilerinin bir kısmını kaybetmiş hem de Hindistan'a doğru sürüklenmişti. Küçülen ve büyük zarar gören filosuyla geri dönemeyeceğini anlayınca kalan gemileriyle Gücerat'ta kıyıya çıkmış, kara yoluyla İstanbul'a dönmek üzere uzun bir yolculuğa başlamıştı. Seydi Ali Reis tam iki yıl süren bu yolculukta gördükleri yerleri, başlarından geçenleri oldukça canlı betimlemelerle anlatmıştır.

Mirat'ül Memalik'in bazı bölümleri Mustafa Nihat Özön ve Hayrullah Örs tarafından bugünün Türkçesine çevrilerek **Hindeli'nden İstanbul'a**

(1971) adıyla yayınlanmıştır.

Türk edebiyatında eser veren gezi yazarları arasında hiç kuşku yok ki en önemli ve en tanınmış yazarımız Evliya Çelebi'dir. 1611 de İstanbul'da doğan Evliya Çelebi, orta derecede bir öğrenim gördükten sonra saray hizmetine girdi. Kendi çabası ile bilgisini artırdı. Sesi güzeldi. Müzikle ve hafızlıkla uğraştı. Dört yıl süren saray hizmetinden ayrılarak orduya katıldı. Böylece gezilere başlamış oldu. Hiç durmadan gezdi. Bütün Anadolu'yu, Mısır'ı, Sudan ve Habeşistan'ı, Suriye'yi, Arabistan yarımadasını, İran'ı, Kırım'ı, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Avusturya, Almanya gibi Avrupa ülkelerini dolaştı. Gördüklerini büyük bir anlatım gücü ile yazdı. On ciltlik büyük bir seyahatname meydana getirdi. Çağının tanığı oldu. Eser edebiyat yönünden olduğu kadar tarih, coğrafya, toplum bilimleri bakımından da büyük bir değer taşır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin tamamı henüz Türk harfleriyle basılmadığı gibi bu seyahatnameden gençler ve çocuklar için düzenlenmiş kitaplar da pek azdır. **Gördüklerim** (1971), Hazırlayan: Mustafa Nihat Özön. **Yedi İklim Dört Köşe,** Hazırlayan: Refik Durbaş. Ayrıca MEB'nın dört kitaptan oluşan bir Evliya Çelebi seçkisi vardır.

Tanzimat döneminden (1839) önce yabancı ülkelere giden elçilerin not ve gözlemlerinden oluşan kitaplar yazılmıştır. Bunlara **sefaretname** denilirdi. Sınırlı görgü ve bilgilere dayanan bu kitapları da gezi türünden saymak gerekir. Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin (Ölüm 1732) Paris Sefaretnamesi isimli eseri en tanınmışlardandır.

Çağdaş anlamda gezi edebiyatı Tanzimat döneminde başlamıştır, diyebiliriz. Bu dönemde yazılan gezi kitapları arasında Direktör Ali Bey'in (1844–1899) **Seyahat Jurnalı** (1867) adlı kitabı örnek gösterilebilir. Ahmet Mithat Efendi'nin de **Avrupa'da Bir Cevelan** adlı bir kitabı varsa da kitapta anlatılanlar gidilip görülmeden yazılmıştır.

XX. yy.da gezi dalında eser veren yazarların sayısı oldukça kabarıktır. Cenap Şahabettin (1870-1934) **Hac Yolunda** (1909) ve **Avrupa Mektupları** (1919), Faik Sabri Duran (1882-1943) **İstanbul'dan Londra'ya Şileple Bir Yolculuk** (1934), **Bir Türk Kızının Almanya Gezisi** (1937), **Bugünkü Japonya** (1938-9), **Akdenizde Bir Yaz Gezintisi** (1938) adlı kitaplarıyla Falih Rıfkı Atay (1894–1971) **Deniz Aşırı** (1931), **Taymis Kıyıları** (1934), **Bizim Akdeniz** (1934), **Hint** (1944), **Yolcu**

Defteri (1946), Ahmet Haşim (1884–1933) **Frankfurt Seyahatnamesi** (1933), Reşat Nuri Güntekin (1889-1956), **Anadolu Notları 1-2** (1938), İsmail Habib Sevük (1892-1954), **Tunadan Batıya, Yurttan Yazılar** (1944), Sadri Ertem (1898-1943), **Bir Vagon Penceresinden, Ankara Bükreş** (1935), Burhan Felek (1889-1989) **Hint Masalı** (1944), Şükufe Nihal Başar (1896-1973) **Finlandiya** (1935), Burhan Arpad (1910-1994) **Gezi Günlüğü** (1962), **Avusturya Günlüğü** (1963), Behçet Kemal Çağlar (1908-1969), **Hür Mavilikte** (1947), Azra Erhat (1982) **Mavi Yolculuk** (1962), Melih Cevdet Anday (1915-2002) **Sovyet Rusya, Azerbaycan, Özbekistan, Macaristan** (1965), Bedri Rahmi Eyüpoğlu (1915–1975) **Canım Anadolu** (1953), Haldun Taner (1915-1987) **Düşsem Yollara Yollara** (1979), **Berlin Mektupları** (1984), Yaşar Kemal (1925), **Bu Diyar Baştanbaşa, Bir Bulut Kaynadı Sivas Elinden, Peri Bacaları,** Yılmaz Çetiner (1927), **Şu Bizim Rumeli, Bilinmeyen Arnavutluk,** Hasan Latif Sarıyüce (1929), **Anadolu'ya Açılan Pencere** (1984), **Balkan Seyahatnamesi** (2003), Gülten Dayıoğlu (1935) **Bambaşka Bir Ülke: Amerika'ya Yolculuk** (1990), **Söylenceler Ülkesi Çin'e Yolculuk** (1990), **Kangurular Ülkesi Avustralya'ya Yolculuk** (1991), **Doğal Güzellikler Ülkesi Kenya'ya Yolculuk** (1993).

Gezi kitaplarının çocuk yazınında önemli bir yeri vardır. Ancak Türkçe'de vaktiyle yayınlanmış gezi kitaplarının çoğunluğu dil, anlatım ve konu yönünden çocukların, hatta gençlerin ilgi duyacakları yapıda değildir. Örneğin çok sayıda gezi kitabı yazmış olan Falih Rıfkı Atay'ın kitapları, seçkin bir anlatımla yazıldıkları halde, çocukların ve gençlerin ilgisine karşılık vermezler. Atay, kitaplarında salt gördüklerini değil o ülkelerin siyasal yapılarını, endüstriyel durumlarını, uluslararası politik alandaki yerlerini tahliller yaparak anlatır. Gezi kitaplarının çocukların dünyasında yer tutabilmeleri için çocukların ilgisini çekecek konuları işlemeleri gerekir. Yakınlara kadar gezi yapan yazarlardan çocuk düzeyinde gezi kitapları yazan azdı. Son zamanlarda bazı yayınevlerinin çocuk kitapları arasında çocuklar için yazılmış gezi kitaplarına da yer verdikleri görülmektedir. Gülten Dayıoğlu'nun gezi kitapları bu türden kitaplardır.

Gezi Yazılarından Yararlanma:

Gezi kitaplarının çocuklar tarafından sevilerek okunabilmesi için dillerinin arı, anlatımının yalın ve duru olması gerekir. Ayrıca içerik yönünden çocukların ilgi duyabilecekleri konuları içermelidir. Gezilen, görülen ülkeleri daha çok siyasal, kültürel açıdan inceleyen gezi kitapları çocukları pek ilgilendirmez. Bilmedikleri insanların, hayvanların yaşamlarını yansıtan kitaplar çocuklarca çok okunmaktadır. Bu açıdan ele alınırsa bizde çocukların rahatça okuyabilecekleri gezi kitabı yok gibidir. Böyle olmakla birlikte İbni Batuta, Evliya Çelebi gibi yazarlar kaynak alınarak çocuklar için düzenlemeler yapılabilir.

GEZİ YAZILARINDAN ÖRNEKLER

EVLİYA'NIN SADAKA VERMEK İSTEDİKLERİ

Viyana'da Hekimler çarşısını geziyordum. Hepsi yüz kadar dükkândır. Bazı dükkânların önlerinde, iskemlelere oturmuş beyaz sarıklı, kalpaklı, Antalya ve Isparta külahlı, tatara benzeyen insanlar gördüm. Hepsinin elleri ayakları zincirlerle bağlanmıştı. Müslüman oldukları anlaşılıyordu. Kimi ak sakallı, kimi gencecik insanlardı. İçlerinde zencileri de görülüyordu. Zavallılar üzüntülü üzüntülü boyunlarını bükmüşler, önlerindeki kocaman tunç havanlar içinde karabiber, zencefil, havlican ve buna benzer baharat ve ilaçları aralıksız dövüyorlardı. Sanki başlarında "Dövün, yoksa boynunuzu vururum" diyen silahlı kişiler varmışçasına çalışıp duruyorlardı.

Yaşlı olanlar sağına soluna bakınıyor, halsiz kaldıkları anlaşılıyordu. Onların durumları içimi sızlattı. "Şunlara birkaç akçe sadaka vereyim" diye keseme davrandığımda bana arkadaşlık eden Estergon'lu Boşnak Ali Aga önledi:

Şimdi ko dursun, akşama doğru gene bu mahalleden geçtiğimizde verirsin, dedi. Şimdi bu esirlerin sahipleri yakındadır. Verdiğin sadakayı ellerinden alırlar.

Keseyi gene cebime koydum. Başka mahalleleri, çarşı ve pazarları, değerli yapıları seyrederek vakit geçirdik. Akşam olup da dükkânlar kapanmağa başlayınca gene Hekimler çarşısına uğradık. Bir de baktık ki, birkaç kişi esirlerin başındaki kalpak, sarık ve takkeleri aldılar. Bellerindeki kuşakları çözdüler. Sırtlarındaki giysileri çıkarttılar. Koltuklarının altına birer saat anahtarı sokup çevirdiler. Hemen Müslüman esirlerin elleri, gözleri, kaşları oynamaz oldu. Giysileri gidince gördüm ki meğer bunlar tunçtan yapılmış ve saat gibi zemberekle çalışan insan görüntüsünde makinelermiş. Hayretler içinde kaldığımı gören arkadaşım Ali Ağa:

Evliya Çelebi, ne duruyorsun, haydi sadakanı versene, diye benimle şakalaştı. Gerçekten görülmeye değer gariplikte bir işti.

Evliya ÇELEBİ

(Bugünün diline aktarılmıştır.)

VİYANA’DA BİR BEYİN AMELİYATI

Viyana’da bir hastanın şakağına mermi girmişti. Doktor ve yardımcısı bu mermiyi çıkarmak için ameliyata başladılar. Ben de izin istedim ve sessizce onları izledim. Doktor öncelikle hastanın alnının ortasından başlamak üzere baştaki deriyi iki tarafa doğru soydu. Ardından başının yan tarafından bir delik açtı. Sonra bir demir parçasıyla kafatasını kaktırarak ayırdı. Kafatasının tam ortası testerenin dişleri gibi birbirine geçmiş olduğu için tam ortadan ikiye bölündü. Ben hastaya daha yakından bakmak için yaklaştım, bu arada mendille ağzımı kapattım. Doktor bana niçin ağzını bu şekilde kapattın deyince: “Belki hapşırırım ve hastaya zarar verebilirim.” deyince doktor: “Sen doktor olmalıymışsın.” dedi. Ardından doktor kurşunu çıkardı, kurşunun yerini de bir süngerle temizledi. Sonra da kemikleri eskisi gibi birleştirdi. Deriyi de kapattı. Ardından yüzlerce iri at karıncası getirdiler. Doktor karıncaları tek tek derinin bitiştiği yerlere yaklaştırıyordu. Karınca bu bitişen deriyi ısırır ısırmaz, doktor karıncayı belinden kesiyordu. Böylece deriyi baştanbaşa diktiler. Birkaç hafta sonra adam iyileşti, karınca parçaları da kendiliğinden döküldü.

Evliya ÇELEBİ

(Bugünün diline aktarılmıştır.)

TÜRKLER HAKKINDA

Gerekli araçları eksik değilse Türk muhteşemdir. Türkler lüksü severler; ama onların lüksü bizde lüks denince anlaşılan şeylerden çok farklı nesneleri kapsar. Şenlikler, şölenler, sayfiye evleri, süslü arabalar, resimler, tablolar, kabartma işlenmiş değerli taşlar onlarda lüks oluşturmaz. Şahane halılar, harikulade porselenler, değerli deriler, doğu zevkine uygun mobilyalar, süs eşyası, ince müslinler, pahalı ipekli ve pamuklu kumaşlar, kısacası, her ne kadar ulaşılması olanaksız saraylarda kapalı ve erkeklerin gözlerinden uzak olsalar da, kadınlarını ilgilendiren ve onların gururunu okşayan her şey, çok sayıda hizmetçi, erkek ve kadın köle, koşum takımları, süslü güzel atlar lüks sayılır. Sadece Sultanın hepsi de değerli taşlarla işli ve baştanbaşa nakışlı olan ve büyük salonlarında asılı ve yığılı olarak duran koşum takımları milyonlarca altın lira değerindedir. Varlıklı Türkler'in giysileri son derece ince müslinden, yüksek ücret ödeyerek Hindistan'dan getirttikleri harikulade güzellikte ipekli ve pamukludan yapılmış olup altın ve gümüş hiçbir süsü yoktur. (çünkü bu tür süsleri hizmetçilerin giysilerinde kullanırlar). Parmaklarında, kemerlerinin ve kemerlerine bağlı kamalarının üzerinde parıldayan mücevherleri ile giyimleri son derece pahalıya malolur. O görkemlilik, giyimlerindeki o soylu sadelik onlara bir ağırbaşlılıkla da birleşerek bir tür saygınlık yaratır. Öyle ki –ifademi hoş görünüz– böyle göz alıcı giysiler içindeki bir Türk, bizim değişken modanın tüm incelikleri göz önünde tutularak şık düğmeler, danteller, tokalar ve nakışlarla ince bir biçimde yapılıp süslenmiş daracık giysili, saçları tuvaletli zarif züppelerimizden birinin yanında, tarafsız bir sağduyu sahibi olan herkese kuklanın yanında bir adam gibi görünürdü, fark öylesine belirgin ve çarpıcıdır.

Giambattista Castivar
Çev. Süheyla ÖNCEL

SEMERKAND'DA TİMUR'LA GÖRÜŞME

Eylülün sekizinci pazartesi günü, birkaç gündenberi ikamet ettiğimiz bahçeden hareket ederek ovayı geçtik ve Semerkand şehrine girdik. Semerkand'ın dört tarafı bahçeler ve evlerle çevrilidir. Evler ve bahçeler arasında caddeler ve meydanlar var. Buralarda her şey satılıyor. Sabahleyin saat dokuzda büyük bir bahçe içindeki bir saraya vardık. Timur, burada ikamet ediyordu. Burası şehirden uzakça idi. Biz sarayın dışındaki bir konağa indik. Saraya mensup iki asilzade yanımıza gelerek getirdiğimiz hediyeleri ve emanetleri vermemizi söylediler. Bunlar, bu eşyayı uygun bir şekilde hazırlayacaklar, sonra bunları Timur'a takdim edeceklerdi. Biz de hediyeleri verdik. Mısır Sultanının gönderdiği hediyeler de aynı şekilde götürüldü.

Hediyeler gittikten sonra hizmetimize tayin olunan kişiler bizim kolumuza girerek geniş ve yüksek bir kapıdan geçirerek büyük bir avluya götürdüler. Avlu tabanına nefis çiniler döşenmişti. Avlu girişi önünde silahlı korumalar bekliyordu. Onun için bir kimse; izin almadan içeri giremez. Giriş bizi görmeğe gelen insanlarla dolmuştu.

Avluya girdikten sonra, içeride altı fil gördük. Fillerden herbirinin sırtında tahtadan bir kale vardı. Bu kalelerin üzerinde ikişer bayrak dikili idi. Kalelerin içindekiler fillere türlü türlü marifetler yaptırıyor ve bizi eğlendirmeğe çalışıyorlardı. Bu suretle ilerledik. Çok geçmeden bizden hediyeleri alan zevatın yanına götürdüler. Bu hediyeler gayet uygun bir şekilde hazırlanmıştı. Memurlar, bunları ellerinde taşıyorlardı. Burada biraz bekledik. Çünkü gelişimiz, daha yüksek zevata bildirilecekti. Sarayın birçok büyük memurları yanımıza gelerek kollarımıza girdiler ve bizi götürdüler. Timur'un Ankara'dan Kastelya'ya gönderdiği Tatar sefir de yanımızda idi. Bu zat da bizim gibi giyindiği için, arkadaşları ona gülüyorlardı. Biz ilerliye ilerliye saray Bakanının yanına vardık. Çok ihtiyar biz zat olan Bakan, yüksekçe bir sedirin üzerine oturmuştu. Saray Nazırı, Timur'un kız kardeşinin oğlu idi. Herkes ona son derece hürmet gösteriyordu.

Başka bir salonda birçok prenslere rast geldik. Bunlar, Timur'un torunları idiler. Kendilerine hürmetlerimizi sunduktan sonra, bizden ispanya kralının Timur"a gönderdiği mektup istenildi. Prenslerden Miran Şahın oğlu Halil Sultan, mektubu alarak götürdü. Diğer prensler onu takip ettiler. Biz de

bekledik. Nihayet Timur'un yanına girmek üzere kalktık. Timur, sarayın girişinde gördüğümüz büyük kapıya benziyen bir kapının yanıbaşında bir sedir üzerinde oturuyordu.

Önünde bir fıskiye vardı. Fıskiyenin havuzunda kırmızı elmalar yüzüyordu. Fıskiyenin suları bir sütun halinde havaya fışkırıyor ve havuzun içinde kırmızı elmalar yüzüyordu. Timur, kalınca bir şiltenin üzerinde oturmuş, arkasında yığılan yastıklara dayanmıştı. Şilte ve yastıklar sırma ile işlenmişti. Timur'un sırtında, sırmasız ipekten yapılmış bir elbise vardı. Başında uzun ve beyaz bir şapka bulunuyordu. Şapkanın tepesinde büyük bir yakut taşı, kenarlarında inciler vesair kıymetli taşlar göze çarpıyordu. Timur'u görür görmez, eğildik, dizlerimizi yere dayadık, kollarımızı çaprazvari göğsümüzün üzerine bağladık. Sonra bir adım ilerledik, gene aynı şekilde tekrar eğildik. Üçüncü adımı attıktan sonra dizlerimiz üzerinde kaldık. Timur kalkmamız ve ilerlememiz için emir verdi.

Buraya gelinceye kadar bize yol gösteren memurlar bizden ayrılarak geride kaldılar. Çünkü bunlar, Timur'un huzurunda, daha ileriye gidemezlerdi.

Timur'un yanıbaşında üç asilzade duruyordu. Bunlar, onun başmabeyincileri idi. İsimleri: Şah Melik Mirza, Burunday Mirza, Nuriddin Mirza idi. Bunların üçü ilerleyerek yanlarımıza geldiler, kollarımıza girdiler, bizi Timur'un oturduğu yere kadar götürdüler. Burada tekrar diz çöktük.

Timur da bize yerden kalkmamızı emretti ve yaklaşmamızı söyledi. Timur çok iyi görmediği için, kendisine yaklaşmamızı istiyordu. Çünkü, ihtiyardı ve gözlerini zorlukla açıyordu.

Timur, elini öpmek için uzatmadı. Çünkü adet değil: burada büyüklerin elini öpmek ayıptı. Timur, bize evvela kralımızın sıhhatini sordu: "Oğlum, İspanya kralı nasıl?" dedi. Timur'un bu suallerine münasip cevaplar verdik. Ondan sonra niçin geldiğimizi izah ettik. Timur, bizi dikkatle dinliyordu. Biz sözümüzü bitirdikten sonra, Timur ayaklarının dibinde oturan büyük memurlardan biriyle konuşmaya başladı. Daha sonra bize anlattıklarına göre, bu kişilerden biri Tataristan Hanı Toktamış, diğeri Semerkand hükümdarı olan Çağatay Hanedanından olan bir prensti. Diğerleri, Timur'un ailesine mensup adamlardı.

Timur bunlara dönerek: “Bu zevat, İspanya kralı oğlumun gönderdiği sefirlerdir. İspanya kralı, Frenk krallarının en büyüğüdür ve milleti büyük, ünlü bir millettir. Ben de ona bir karşı mektup göndereceğim. İspanya kralının bana yalnız mektup göndermesi kâfi idi. Onun hediye göndermesine hacet yoktu. Bana onun sıhhatte olmasını bilmek yetişir. Ondan başka bir şey istemem.”

Timur’un karşısında oturduktan sonra, etrafımızda birçok memleketlerden gelen elçiler ve Timur yanında hatırlı adamlar bulunduğunu gördük. Biz oturduktan sonra, hizmetçiler sofraları hazırlamağa başladılar. Getirilen yemekler, koyun eti ile beygir eti idi. Yemekler birer sapı olan tabaklar içinde idi.

Timur, yemek istedikçe, önündeki tabak kaldırılıyor, yeni bir tabak konuyordu. Fakat bu tabaklar çok büyük ve dolu olduğundan hizmetçiler bunları kaldıramıyor ve yerde sürüklüyorlardı. Timur, et yerken hizmetçiler etleri kesiyorlardı. Bu hizmetçiler büyük tabakların karşısında diz çöküyor ve ellerindeki bıçaklarla etleri doğruyorlardı. Bu işle meşgul olan adamların önlerinde önlük, kollarında deriden kolluk vardı.

Kesilen etler, altın ve gümüş tabaklara konuyordu. Gerek bu tabaklar, gerek diğer tabaklar çok kıymetli idi.

Tatarlarca en makbul et, beygir etidir. Gümüş ve altın tabaklara beygir ve koyun eti konduktan sonra bir sıraya dizilmiş, bunların içine çorba doldurulmuştu. Bunun ardından ekmek dağıtılmıştı.

Bunların hepsi yapıldıktan sonra, oturanlardan her iki kişiye birer çanak verdiler. Timur bize iltifat göstererek iki tabak gönderdi. Her tabak kalktıkça yenisi geliyordu. Yediğimiz yemekten tabakta kalanı ikametgâhımıza gönderilmişti. Böyle yapılmazsa misafire hürmetsizlik gösterilmiş olur. Onun için, biz her tabaktan yiyeceğimizi yedikten sonra tabak hizmetçilerimize teslim olunuyordu. Hizmetçilerimiz her yediğimizi alıp götürmüş olsalardı, bunlar bize belki altı ay yetişirdi.

Yemekten sonra bize meyve ikram ettiler. Biz de üzüm, kavun ve şeftali yedik… Bunlarla beraber altın ve gümüş kadehlerle içilen şekerli kımız getirdiler. Burada yaz mevsiminde bu nefis içki içiliyor.

İspanya Elçisi Klaviyo
(Kadis’ten Semerkand’a Seyahat)

Çev. Ömer Rıza DOĞRUL

ESKİMO’LARA KONUKLUK

Oldukça büyük bir sahilin kıyısında kurulmuş Eskimo köyünün evleri hep çadırdı. Deriden yapılmış bu çadırlar beş metre boyunda, iki buçuk metre enindeydi. Kapı yerine de kalın bir deri parçası asılmış, rüzgârda sallanmasın diye uçları balina kemikleriyle ağırlaştırılmıştı. Giyeceklerinden tutun da yatacakları, oturacakları her şeyde kürk ve deri kullanıyorlardı.

Eskimo’lar bizim onsuz yapamayacağımız şeylerin çoğuna gereksinme bile duymuyorlar. Bir kere çok az odun kullanıyorlar. Demir denen şeyi bilmiyorlar bile. İğne, balta, testere, çivi gibi şeylerden haberleri yoktu. Bunları kendilerine özgü yollarla sağlıyorlardı. Deri, kürk, balık kılçıkları her şeylerine yetiyor da artıyor bile.

Eskimo’lar arasında İkmalik adında benim yaşımda bir gençle arkadaş olmuştum. Beni kendi çadırlarına davet etti. Karısı ve çocuğu ile tanıştırdı. Karısı biraz sonra yemek hazırlamaya başladı. Ateş olarak taşların arasına yerleştirdiği balina yağı ile karıştırılmış bir çeşit kuru yosunu kullanıyordu. Kapları basit taşlardan yapılmıştı. Yemek hazır olunca hep birlikte sofraya oturduk.

Yemekten sonra çadırın içinde bulunan eşyalara şöyle bir göz gezdirmeye başladım. Bir kıyıda balina kılçıklarından yapılmış zıpkınlar, derilerin ince ince dilinmesiyle meydana getirilmiş halatlar, olta takımları, gene kemikten yapılmış bir balta.

Eskimo’lar ufak tefek adamlar. Ama giydikleri kürkler çok kalın olduğundan bizim kadar görünüyorlardı. Hele küçük çocuklar o kalın giysiler içinde bir topu andırıyorlar. Kadınların yüzleri ince ince çizilmiş, döğme yapılmıştı. Bu, onlarca büyük bir incelik ve güzellik olarak kabul ediliyor. Ama, doğrusunu isterseniz, benim pek hoşuma gitmedi.

Akşam yemeğinde bize büyük bir ikram olarak yeni avladıkları fokların yağından çıkardılar. Fazla yememiz için öyle zorlamaya başladılar ki, adeta zorla ağzımıza sokuyorlardı.

O geceyi de orada geçirecektik. Yataklarımızı gösterdiler. Hep beraber yattık. Çadırda balina yağı ile yanan bir kandil vardı. Bu aynı zamanda tatlı bir sıcaklık verdiğinden çadırın içi oldukça ısınmıştı. Dışarıda dondurucu bir soğuk olduğu halde rahat bir gece geçirdik.

W.H. Kingston

(Balina Avcıları/Çev: Orhan Azizoğlu)

KOMŞULUK ÖLÜYOR

İnsanların tek başına bırakıldığı bencil ve hoyrat bir dünyada yaşıyoruz. Dostluk, komşuluk, ilgi, sevecenlik, vefa, yardım duygusu kalmadı. Kendileri için yaşayan, boş zamanları bile olsa bunu başkaları için harcamayan, israf sayan bir çıkarcılar yarışındayız. Kimsenin kimseyi görecek hali yok. Almanya'da oturan işçilerimizin en çok yakındığı şeylerin başında komşusuzluk geliyor. Komşusuzluk onların buradaki insanın ezik durumunu daha da vurguluyor. Büsbütün öksüz yapıyor. Oysa alışmış köyünde, başı sıkışınca komşusuna başvurmaya, ona dert yanmaya, içini boşaltıp rahatlamaya, komşusunun ona ihtiyacı olunca bir sıcak çorba yapıp duasını almaya. Burada yok böyle şeyler… Sade ona değil Alman komşulara da kapalı Alman'ın kapısı. Oturduğumuz apartmanda tam on iki daire var. Yedi aydır bugüne dek hiçbirini görmedik. Kapıda bazı gölgelerle karşılaşıyoruz. Birbirimize hırsız olmadığımızı belgeler gibi adete yerini bulsun diye merhabalaşıyoruz. Zaten yapacak işim de o kadar çok, günüm o kadar dolu ki isteseler de iyi bir komşu olamam. Ama işçilerimiz, konuşkan ve insancıl işçilerimiz öyle mi? Komşu yerine kulaksız, ağızsız duvarlarla karşılaşmak onların içlerini daha bir üşütüyor. Kreuzberg'de Türk mahallesinde oturanlar bu eksiği o kadar duymuyorlar. Çünkü çoğu birbirine komşu. Ama Alman evlerinde oturanların hali duman. Geçende böyle biri bana:

Bizi görünce keyifleri kaçıyor, gülerken çatınıveriyorlar. Her şeyi de yanlış mı yapıyoruz ki başlarını iki yana sallayıp ya sabır çekiyorlar? Değil buraya geldiğimden, nerdeyse dünyaya geldiğimden ötürü özür dilemek hissine kapılıyorum.

Aynı zamanda öğrencim de olan bu hassas işçi kardeşimin sözleri benim de gözlerimi buğulandırdı. Oturdum, o hızla "Şeytan Tüyü" adlı bir hikâye yazdım. Almancası basılınca tepkisi nice olur merak ediyorum.

Diyeceğim, sade Almaya'da değil, dünyanın her yerinde dostluk, komşuluk azaldıkça azalıyor. Sanayileşme humması içinde, tüketim furyası içinde iç dünyasının en değerli unsurlarını yitiren insanoğlu doğayı unutup çevreyi kirlettiği gibi, içini ısıtan insancıl değerleri de kırıp geçiriyor. Bu arada bencilliği aşmanın en yakın aşaması olan komşuluk müessesesini de

miadı geçmiş romantik bir duygu olarak müzelik bir eşya gibi geçmişe bırakıyor.

Oysa geçmiş, komşuluk müessesesini nasıl övegelmişti? “Komşunun evi yanarsa seninki de sağlam kalmaz” diyen Horaz, “Komşusuna küfür eden kendi mezarını kazar” diyen Japon atasözü, “Ev alma, komşu al” diyen Türk atasözü nasıl bambaşka bir şarkı tutturmuşlardı. Şimdilerde insanlar bu kozmik gerçeği toptan inkâr edip, “Benden sonra tufan” deyip sadece ve sadece kendileri için yaşıyorlar. Köşeyi dönmekten başka şey düşünmüyorlar. Döndükleri köşede belki birçok maddi nimetler var. Ama köşesini döndükleri yolun sonuna vardıklarında iç zenginliklerini yitirip zavallı birer posa kaldıklarını anlayacakları gün uzak değildir. Uygarlık sanılan çıkar yarışı, insanı gün günden barbarlaştırıyor.

Haldun TANER

(Berlin Mektupları, 1984)

SUSKUNLAR OTOBÜSÜ

Kırk kişilik otobüs dolu. Almanya'dan (Wiesbaden'den) çıktık yola. Macaristan'a gidiyoruz. Ben ve eşimden başkası Alman. Hiç birisiyle tanışmıyoruz. Yaşlı, tonton şeyler. Almanya'da kadınlar 63, erkekler 65 yaşından sonra emekli olabiliyorlar. Yol arkadaşlarımız geç emekliliğin tadını çıkarmaya çalışıyor olmalılar. Hepsinin de ellerinde birer geniş şemsiye. Bizim de yanımızdaydı oradan sağladığımız şemsiyeler. On beş gündür Frankfurt çevresinde güneşin yüzünü görememiştik. Yağmurlar kimi zaman ahmak ıslatan, kimi zaman da sağanak biçiminde ama hiç ara vermeden keyfince yağıp durmuştu. Yol boyunca görülen yeşillik, terütazelik ve tozsuzluk; doğanın güzelliğini canlı bir tablo gibi gözlerimizin önüne seriyordu.

Sabahın beş buçuğunda yola düştüğümüzde de gene şakırdayan bir yağmur vardı. Hareket eder etmez şoförümüz klimayı ayarlayarak içerisini ısıtmaya başlamıştı. 18 Temmuz... Isıtılan bir araçla yolculuk ediyoruz...

Yolculuğumuz daha bir saati doldurmadan, Frankfurt'u azıcık geçmiştik ki yağmur tıs diye söndü... Karanlık bulutlar yırtılıverdi. Güneş başını gösterir göstermez termometreler on yedi dereceden otuz iki dereceye fırladı. Beş saat sonra kuzey Avusturya sınırına geldiğimizde ısı otuz altı derece olmuştu. Yol arkadaşlarımız dahil, yolda belde, kırda, duraklarda gördüğümüz kişiler usta bir striptizci gibi soyunuvermişlerdi. Doğal olarak sıcak hava basan klimamız soğutucuya ayarlanıverdi. İçerde, dışarıdaki ateşi duymasak da yükselen nem nedeniyle oldukça sıkıntı çekmeye başladık.

Otobüsün tam ortasında oturuyoruz. Yerimiz rahattı ama biz pek rahat sayılmazdık. Çünkü üç beş kelimeden başka Almanca bilmiyoruz. Eşimin yarım yamalak İngilizce'si de anlaşmamıza yeterli olmuyor.

Aslında fazla sıkılmamız kimseyle diyalog kuramamamızdan değil, şoförlerin fazla konuşmasından kaynaklandı. Şoför hangi kentten, hangi beldeden geçiyorsa oralarla ilgili gelmişten geçmişten öyküler anlatmaya başladı. Wiesbaden'de açtığı ağzını, Avusturya hududuna gelinceye kadar kapatmadı. Orada yerini bir başka şoföre bıraktı. Yeni kaptanımız oldukça vakarlı bir profil veriyordu. İçimden "Bu kadar vakarlı bir adam çalçene

olamaz," deyip dururken o da mikrofonu ağzına yaklaştırıp bir başladı, ta Budapeşte'ye kadar.

Hoş, bizim başımız ağrıdı ama Alman yolcuların böyle bir sıkıntıya duçar olduklarını hiç sanmıyorum. Oldukça yaşlı olmalarına rağmen pek mükemmel birer dinleyici idiler. Ya da dinler göründüler. On saat süren yolculuk boyunca seslerini hiç çıkarmadılar. Otuz yıllık öğretmenlik yaşamımda böylesine söz dinler, soru sormaz bir sınıfım olmadı. Hiç birisi "Yeter artık! Başımız şişti! Bu yaşta bu kadar malûmatı öğrenip de Mısır'a molla mı olacağız?" diyerek isyan bayrağını açmadı.

Her iki şoför de hiç soru sormadan konuşmanın, hiç ara vermeden bülbüller gibi şakımanın sıkıcılığını biliyor olmalılar ki, ara sıra belki de komik şeyler söyleyerek, ne bileyim fıkralar anlatarak şuh kahkahalar salmayı ihmal etmiyorlardı. Etmiyorlardı ya, ilk şoförümüz, ses tonu mikrofonik olduğu hâlde, kahkaha atarken incecik sesler çıkarıyordu. Bir fundalıkta ibibik kuşunun ötüşü gibi bir şey. İkinci kaptanımızın sesi ile kahkahası kalın perdedendi, ne var ki o da gülerken civcivlerini kıskanan öfkeli bir gurk tavuk gibi kesik kesik gülünç bir şekilde gurkluyordu.

Dikkat ediyorum, Alman yol arkadaşlarımız, şoförlerin konuşmalarını dinler göründükleri halde kahkahalarına hiç katılmadılar. Ne var ki, en arka koltuklardan bir bayan, sürücülerin her kahkahasına daha şen, daha kıvrak, daha fıkırdak şakımalarla karşılık vermekteydi. İçimden "Almanlar büsbütün kasvetli insanlar değillermiş," diyorum. Bu billur sesli, neşeli hanımı görmek hevesine kapılıyorum. Şoför bir daha gurklamaya başlayınca hemen yerimden doğrulup arka tarafa baktım. Ve kuzeyli kasvetini poyraz yeli gibi dağıtan o şuh bayanı gördüm. Bir zenci... Başını yaşlı ve sarışın kocasının omzuna bırakmış fıkırdayıp duruyor. O akşam aynı masada yemek yerken tanışacağımız bu bayanın zenci olmadığını, oldukça esmer fakat güzel yüzlü bir Filipinli olduğunu öğreniyoruz.

Hasan Lâtif SARIYÜCE
(Balkan Seyahatnamesi, 1997)

BİLİMSEL VE KAYNAKSAL YAZILAR

Okullarımızda gençlere dönük fen ve bilim konularında bilgi veren kitaplara, yazılara, yayınlara gereken ilgi gösterilmemiştir. Fen eğitimi ders kitaplarının daracık dünyası içinde sınırlı kalmıştır. Okul kitaplıklarına, sınıf kitaplıklarına kitaplar alınırken bu tür kitaplar pek hatırlanmamıştır. Bunun nedeni bilim ve bilimsel kaynak oluşturan kitapların önemli olduğunun kavranılmaması ve bu tür kitapların çok az sayıda yayınlanmasıdır. Çocukları bilim adamı olmaya heveslendirecek yerli yayın büsbütün azdır. Dış ülkelerde bu türlü yayınların bolluğu bir tarafa, hem okulların içinde, hem de başka kurumların, derneklerin, vakıfların bünyelerinde çok sayıda kulüpler açılmıştır. Bu kulüpler bilimsel gelişmelere paralel olarak çocuk ve gençleri bilimsel konularda eğitmekte. Onları bilim adamı, mucit, araştırmacı olmaya heveslendirmektedir. Bilgisayarların gelişmesi, hele internet gibi harika bir bilgi kaynağının yaygınlaşması, çocuk ve gençlerde edebiyatı ikincil ilgi alanı olmaya iten bir gelişmeyle fen ve bilim alemine karşı ilgi yaratmaktadır.

Bilim ve buluşlarda anlı şanlı bilginlerin yanında kimi gençlerin de adları duyulmaktadır. Gazetelerde sık sık on beş, on altı yaşındaki gençlerin buluş öyküleri yayınlanıyor. Örneğin on altı yaşında bir Japon gencinin evindeki basit bir gök dürbünüyle Güneş sistemi içinde şimdiye kadar keşfedilmemiş küçük bir gezegeni bulduğu gazetelerle duyrulmuştur. 1920’li yıllarda Amerikalı bir tıp öğrencisi şeker hastası olan babasını sağaltmak için araştırmaya girişmiş ve hekimlerin de yardımıyla İnsülin’in bulunmasında büyük bir katkı sağlamıştır. Gene o yıllarda başka bir üniversite öğrencisinin televizyonun bulunmasında büyük katkıları olmuştur. Bin altı yüzden fazla buluşuyla çağını değiştiren ünlü mucit Edison, okula gitme olanağı bulamamış fakat on iki yaşında okumaya başladığı fen kitaplarından öğrendikleriyle icatlarını gerçekleştirmeye başlamıştı.

Türk çocukları ve gençleri hiçbir milletin çocukları ve gençlerinden geri değildir. Türkiye’de çocukları bilimsel konularla uğraştıracak, heveslendirecek bir kulüp ya da dernek adı söyleyebilir misiniz. Bir Türk çocuğu bilim ve fen konusunda kendisine kaynaklık edecek kaç tane yeterli kitap bulabilir.

Bir ara Kültür Bakanlığı Ankara'da çocuklar için (başka yerlerde de var mıydı, bilemediğimiz) fen kursları açmıştı. Burada çocuklar küçük fen deneyleriyle fen eğitimine, fenci olmaya heveslendirilmekte idiler. Fenle, edebiyatla hiç ilgisi olmayan bir kasaba avukatı kültür bakanı olunca tasarruf amacıyla bu etkinliklere son verdi.

Çocuk edebiyatımızda bilimsel ve kaynaksal yazılar ve kitaplar

Bazı yayınevleri ve kurumlar bu tür kitapları yayınlamaya başlamışlarsa da birkaç kitaptan sonra arkasını getirememişlerdir. Çocukların okuması gerekli kitapların yalnız edebiyat kitapları olacağı kalıplaşmış anlayış duvarı bu kitapların önüne engel olarak çıkmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu yayınladığı, Nimet Erkunt'un **Kuyruklu Yıldızın Ettikleri** (1944), Kemal Kaya'nın **Gökyüzü ve Yıldızlar** (1945) kitaplarıyla güzel bir başlangıç yapmıştı ama devam edememiştir. Bu yayınlardan önce Faik Sabri Duran (1882-1943) tarafından yazılan **Hayvanlar Âlemi** (1934) ve **İnsanlar Âlemi** (1939) adlı kitaplar hem çocuklar hem büyüklerce ilgiyle okunmuştu.

Doğan Kardeş Yayınları da, **Ateş Nedir** (1949), **Makinalar Nasıl İşler** (1950), **Çocuklar Nasıl Yaşar** (1950), **Dünyanın Komşuları Nelerdir** (1951), **Isı Nedir** (1951), **İnsan Neden Yapılmıştır** (1951), **Başlangıçta Dünyamız Nasıldı** (1954), **Bitkiler Nedir** (1954) kitaplarını yayınlamıştı. Yayın devamlılık gösteremedi.

Bilim ve fen konularında gençler ve çocuklar için kitap yazma bilim ve fen adamlarının değil çocuk yazarların işidir. Bu konular çocuk yazarlarına sonsuz denilecek ölçüde kaynak oluşturur. Bizde buluşçulukta, bilimsel alanlarda tanınmış kişilerin azlığı yazarlarımızın ilgisini bu konulara çekememiştir. Ne var ki, ta Orta Asya'dan başlayarak Anadolu'ya kadar uzun ve şanlı bir geçmişi olan Türk milletinin asker, kahraman, denizci, şair, yazar, müzisyen, gezgin birçok tanınmış insanları var. Bunların yaşamları incelenerek çocuk kitapları oluşturulabilir. Yabancı bilim adamları için de aynı şeyler yapılabilir. İyi bir anlatım ve kurgulanmaya dayanması gereken bu kitaplar sevilerek okunacaklardır. Bilim ve fen konularında küçük yaşlardaki çocuklar için yazılacak fen ve bilimsel kitaplar onların ilgisini hem okumaya hem de bilim ve fen konularına çeker. MEB'nın 1962 yılında çevirttiği **Mikrop Nedir ve Ne Yapar, Tohum Nedir ve Nasıl Büyür, Ateş Nedir ve Nasıl Kullanılır, Şimşek Nedir ve Ne Yapar, Uçak Nedir ve Nasıl Uçar, Televizyon Nedir ve Nasıl Çalışır, Fotoğraf Nedir ve Nasıl Çekilir, Dünya Nedir ve Nasıl Boşlukta Durur, Elektrik Nedir ve Nasıl Meydana Gelir, Hayvanlar Nerede Yaşarlar,**

Roket Nedir ve Nasıl Çalışır adlı kitaplar, 8-12 yaş düzeyindeki çocuklarca sevilmiş ve ilgiyle okunmuştu. Nedense devam ettirilmedi ve yeni baskıları yapılmadı.

Tübitak da son yıllarda bir dizi fen kitapları yayınlamaya başlamıştır. Ne var ki, hangi yaş düzeyindeki çocuklara seslendiği gözetilmeyen bu kitapların dil ve anlatımları da çocuklara göre değildir. Kayırılmış kişilere yaptırıldığı anlaşılan çevirilerin dilleri duru, akıcı, kolay okunabilir olmaktan uzaktır.

ÖRNEK YAZILAR

DENİZ DİBİ ZENGİNLİKLERİ

Günümüzde deniz diplerinden de petrol çıkarılıyor. Deniz dibi zenginlikleri yalnız petrolden ibaret değildir. Bunlar arasında çok sayıda mineral kaynakları da yer almaktadır. Bu kaynaklar çok derin kesimlerde bulunur. 1873-1876 yılları arasında bir araştırma gemisi, Atlas Okyanus'unda 4500 metre derinlikte yumurta biçiminde, üzeri yivler ve pürtüklerle kaplı cisimler çıkarmıştı. Kısa bir tahlil, bunların manganez oksidinden oluştuklarını ortaya koydu. Bunlar uzun süre manganez yumruları adıyla anıldı. Ama daha sonraki incelemeler, onların bileşiminde bakır, nikel, çinko ve daha birçok madenin bulunduğunu gösterdi. Bu, çağdaş endüstri için çok ilgi çekici bir sonuçtur.

Yumruların büyüklüğü birkaç milimetre ile birkaç santimetre arasında değişir. Bunlar deniz diplerinin büyük bir bölümünü, hatta bazı göl diplerini kaplarlar. Kuzey Atlas Okyanusu'nda, Hint Okyanusu'nda ve özellikle Büyük Okyanus'un bazı kesimlerinde bol bulunur.

Bir istiridyenin içine girmiş yabancı cismin etrafında oluşan inci gibi, bir yumru da bir çekirdekten başlayarak gelişir. Bu çekirdek, çok değişik kökenlerden gelebilir: Volkanik parçacıklar, köpek balığı dişleri, kırık mercanlar gibi. Sudaki erimiş madenler bu parçacıklar üstüne çökelmektedir.

Deniz dibindeki zenginlikleri toplamak için maliyeti yüksek olmayan bir yöntem bulmak gerekiyor. Üç bin ile altı bin metre derinlikteki yumruları çıkartmak kolay değildir. Bu alanda iki teknik geliştirildi. Birincisi, bir kablodan meydana gelen ve dipte bir halka çizerek kovaları çeken bir taraktır. Bu yöntem şimdi Japonlar tarafından Tahiti açıklarında uygulanıyor. İkincisi Amerikalıların başvurduğu ve yumruları bir emici yardımıyla yukarı çekmeye dayanan yöntemdir.

Çok metalli yumruların işletilmesi, çok önemli ekonomik sonuçlar doğuracaktır. Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri, bu sayede üçüncü dünya ülkeleri karşısında ağır bir bağımlılıktan kurtulmuş olacaklar. Çünkü, şu anda en pahalı metalleri bu ülkelerden satın alıyorlar.

Günümüzde bütün uluslar, deniz kaynaklarının işletilmesi için olağanüstü çabalar harcıyor.

Ama öyle görünüyor ki henüz hiçbir ülke, denizlerin bu olağanüstü diye nitelendirilen zenginliklerini işletmeye hazır değil. Ancak, bu alanda büyük bir engelin bulunmadığı da kabul edilmektedir.

Evrenin Harikaları
Milliyet Yayınları

UZAY YOLCULUĞU

"Üç! İki! Bir! Sıfır! Ateş!"

Roket, arkasından alevler saçarak hızla gökyüzünde yükselmeye başladı. Giderek küçüldü. Çok kısa zamanda kaybolup gitti.

Artık onunla radyo aracılığıyla konuşuluyordu.

"Alo! Alo! Uzay aracından sesleniyorum. Aracımız uzaya ulaşmış bulunuyor. Hiçbir ağırlığımız kalmadı. Su içtiğimiz bardağı boşluğa bıraktığımız zaman havada durabiliyor. Sıçradığımızda içinde bulunduğumuz bölmenin tavanına kadar yükselebiliyoruz. Bir tüy gibiyiz."

Yeryüzünde insanların pek çoğu bu konuşmalara inanamadılar. Ama biraz sonra aynı araçtan televizyon yayını da yapılınca herkes şaşırıp kaldı. Roketin içindeki astronot, bir bardak suyu boşluğa döküyordu. Su damlaları, aşağı doğru hızla akacağı yerde, sanki kuş tüyü gibi boşlukta yüzüp duruyordu. Nereye gideceğini, nereye boşalacağını şaşırmış gibiydi.

Yeryüzünde kalanlar televizyon yayını ile ancak bunları görebiliyorlardı. Kim bilir uzay yolculuğunun daha ne kadar ilginç yönleri olmalıydı. Uzay yolculuğunun nasıl bir yolculuk olduğunu anlayabilmek için önce yeryüzünü tanımamız gerekiyor.

Üzerinde yaşadığımız dünya, bir karpuz gibi yuvarlaktır. Kendi ekseni çevresinde hiç durmadan döner. Bir dönüşü 24 saat sürer.

Dünyamız kendi etrafında döndüğü gibi, güneşin çevresinde de hiç durmadan döner durur. Güneşin çevresinde bir tur atması tam bir yıl sürer.

Yeryüzünün çevresini bir hava katmanı (atmosfer) sarmıştır. Kalınlığı 1000 km kadardır.

Dünyamız her şeyi kendisine doğru çeker. Buna yerçekimi diyoruz. Yerçekimi çok güçlü bir çekimdir. Dalında sallanıp duran bir ceviz bile başımıza düşecek olsa canımızı yakacak kadar acıtır. Çünkü düşmekte olan cevizi, yeryüzü çok hızlı bir çekimle kendisine doğru çeker.

Yeryüzünden ayrılarak uzaya ulaşmak oldukça zordur. Bu zorluk iki nedenden kaynaklanmaktadır:

1. Hava tabakası yeryüzünden ayrılmayı zorlaştırır.
2. En önemlisi yerçekimi, yeryüzünden ayrılmayı çok güçleştirir.

Uzaya çıkabilmek için hava basıncını ve yerçekimini yenebilecek güçte araçlar gereklidir. Bu araçlar, yerçekiminin gücünden daha yüksek bir güçle itilirse uzaya ulaşabilir. Uzay, içinde dünya, gezegenler, güneş, ay ve yıldızların bulunduğu bir sonsuz boşluktur. Bir araç yeryüzünden ayrılıp da uzaya ulaşırsa orada daha kolay yol alabilir. Çünkü uzayda araçların yükselmesini ya da yol almasını güçleştirecek atmosfer gibi, yerçekimi gibi etkenler yoktur.

Uzayda insan, elindeki leblebi tanesini parmağıyla boşluğa fırlatsa, o leblebi tanesi, yüz binlerce yıl boşlukta yol alabilir.

Uzaya çıkan roketler çok büyüktürler. Bazılarının boyları on katlı bir apartman kadar vardır.

Roketlerin çok yüksek olmalarının nedenini hiç düşündünüz mü?

Bir roket yerçekimini yenerek uzaya çıkabilmek için çok yakıt yakmak zorundadır. Roketlerin büyük bir bölümü, yakıtla doludur.

Roketler nasıl çalışırlar?

Uzaya nasıl ulaşırlar?

Roketlerin çok karmaşık donanımları vardır. Fakat çalışma ve yükselme ilkeleri çok basittir. Roketlerin nasıl yükseldiğini televizyon yayınlarında görmüşsünüzdür. Roketler yükselirken arkalarından alev fışkırır.

Roketin içinde yanarak gaz haline geçen ve böylece birdenbire çok genişleyen yakıt, roketin deliğinden dışarı fışkırırken roketi de ters yönde ileri doğru iter. Tıpkı havası boşalan bir balon gibi. Şişirilmiş bir balonun ağzını açtığınızda hava boşalırken balonu da geriye doğru zikzaklar çizerek fırlatır. Boşalan hava balon deliğinden çıkarken balonu da itmeye başlar.

Roketler türlü yakıtlar yakarlar. Fakat bir yakıtın yanabilmesi için oksijen gazına ihtiyaç vardır. Roketin içinde hem yakıt, hem de oksijen depo edilmiştir. Çünkü atmosferden sonra başlayan uzay boşluğunda oksijen yoktur.

Vahibe SEVİM

(Tatil Kitabı, 1984)

KARINCA ASLANLARI

Çocukken en çok oynadığımız böcekler Körcamız böcekleriydi. Başka yerlerde onlara Kum Böcüsü de denirmiş. İnce kumların içinde yaşarlar. Hiç manda biti görmüşlüğünüz var mı? Tıpkı azman bir manda bitine benzerler. Uzunluğu bir, bir buçuk santim kadardır. Oldukça iri ve tombuldur. Başının üstünde tıpkı camızlarınkine (mandalarınkine) benzer güçlü boynuzları vardır. Renkleri mandalar gibi siyahla gri arasıdır. Gözleri yoktur. Renk ve boynuz benzerlikleri nedeniyle halk onlara Körcamız böceği der. Öndekiler daha küçük olmak üzere dört çelimsiz ayağı vardır.

Çocukken bu böceklerle çok oynardık. Onlarla uğraşmamızın nedeni çok korkak olmalarıydı. İnce kumların içine saklanırlar. Saklanırlar demek belki de doğru değildir. Çünkü kumun içine girdikleri yerde beş altı santim derinliğinde bir çukur kalır. Tıpkı küçük bir huniye benzer bu çukurluk. Çok düzgündür. Her girdikleri yerde arkalarında kum hunileri mutlaka meydana gelir.

Elimizi bu hunilerin altına sokardık. Bir avuç kum aldığımızda, bakardık ki kör böcek avucumuzun içinde. Debelenip duruyor. Isırma, sokma gibi bir huyu yoktur. Daha doğrusu bunları yapacak organları yoktur.

Öyle korkaktırlar ki, kum üstüne bıraktığınızda aman bizi kimse görmesin der gibi hop... gene ince kumlar içinde yitip giderler. Giderler ya, girdikleri yerde çok düzgün bir kum hunisi meydana getirdiklerini bilmezler.

Bunların korkaklığı nedeniyle kum içinde yaşamak zorunda olduklarına pek inanırdık. Bu yüzden de yuvalarını avuçlayıp dururduk. Meğer öyle değilmiş kazın ayağı. Bir gün nasıl oldu bilmiyorum, bir huninin kıyısından geçen bir karınca gördüm. Aşağıya düşecek gibi oldu. İleri atılarak kendisini kurtardı. Kurtardı ya, huni içine birkaç kum tanesinin dökülmesine neden oldu. Kum taneleri huni dibine düşer düşmez dipten bir çimdik kum tanesi yukarıya fırlatılıverdi. Huninin kıyısı çöktü. Karınca da tepe taklak aşağı yuvarlandı. Toparlanmaya kalmadı, huni dibinden çıkan Körcamız böceği bizim boynuz dediğimiz çengelleriyle zavallı karıncayı yakalayıp kum içine çekti.

Şaşırıp kalmıştım. Korkak, ürkek bildiğimiz, kendisi için ancak yer altını güvenli bulduğuna inandığımız kör böcek, meğer yaman bir tuzakçı değil miymiş.

“Allah bir kapıyı kaparsa başka bir kapıyı açar,” diye bir söz vardır. O gün şunu öğrenmiştim ki, gözleri olmayan bir böcek, tuzak kurma yeteneğini geliştirerek hayatını devam ettirmenin yolunu bulmuştu.

Yıllar sonra bu yazıyı yazarken bir de kitapları karıştırayım dedim. Keşke demez olaymışım. Hiçbir kitapta Körcamız’ın adı geçmiyordu. Yaygın ya da bilimsel adını bilmediğim için Türk Ansiklopedisi’nin böcekleri anlatan her sayfasına göz atmak zorunda kaldım. Bütün ciltleri parmakladım, bulamadım gene de. Nerdeyse fıttıracaktım. Sonunda bir zamanlar Ziraat Fakültesi’nde okutulan 1955 baskılı Zooloji kitabında yerini buldum. Dört beş satırla anlatılmıştı. Bilim dilinde adı: **Nyrmeleon formicaius**, Türkçesi: **Karınca Aslanı** imiş. Larva (böcek) iken Körcamız biçiminde olurmuş, gelişimini tamamladığında çift kanatlı azman bir sineğe dönüşerek kumda yaşamayı bırakırmış. İsmi de değişir, Yusufçuk adını alırmış.

Böceklerin yaşamı son derece ilginçtir. Bulundukları ortama uyum sağlamada üstlerine yoktur. Birbirlerine akraba böcekler bile nerede yaşıyorlarsa, oranın koşullarına göre değişik yaşam düzenleri kurmuşlardır.

Hasan Latif SARIYÜCE
(Anadolu’ya Açılan Pencere, 1983)

YARATICI DRAMA VE UYGULANMASI

Drama, anaokulları, ilköğretim okulları düzeyinde uygulanan ve **‘yaratıcı/geliştirici’** etkinlikleri anlatan bir terimdir. Kökeni Yunanca **dran** olan sözcük, dilimize Fransızca’dan geçmiştir. Drama sözcüğünün tiyatro eserleri içinde bir tür olan **dram** ile doğrudan bir ilişkisi yoktur. Drama etkinlikleri sahnede canlandırılacak yazılı metinleri içermezler. Bu etkinlikler tiyatro ve drama tekniklerinden yararlanılarak doğaçlama ve rol oynama biçiminde bir grup çalışması olarak uygulanır.

MEB dramanın en uygun uygulama alanı olan anaokulları için bir öğretim programı hazırlamıştır. Bu programda uygulama üniteleri ve uygulama teknikleri belirlenmiştir.

Drama etkinlikleri, katılımcıların bir yaşantıyı, bir olayı, bir fikri, bir eğitim ünitesini, soyut bir kavramı, bir davranışı oyunsu süreçlerle canlandırılması esasına dayanır. Drama, önceden yazılı bir metin olmadan, katılımcıların kendi yaratıcı buluşları, özgün düşünceleri, anıları ve bilgilerine dayalı olarak oluşturdukları eylem durumları ve doğaçlamalardır.

Drama, terim olarak özetlenmiş, soyutlanmış eylem durumları anlamını taşır. Drama, insanın her türlü eylem ve ediminde yer almaktadır. Daha ayrıntılı bir tanımla: “Drama, insanın, insanla giriştiği her türlü doğrudan ya da dolaylı ilişki, etkitepki alışverişi sonucunda oluşan anlar ve etkileşimlerdir. En az düzeyde bir etkileşim bile bir dramatik an ya da bir durum oluşturur.

YARATICI DRAMANIN TÜRKİYE’DEKİ TARİHSEL SÜRECİ

Türkiye’deki tarihsel sürecine bakacak olursak, dramanın “**Okul Tiyatrosu Anlayışı**” içinde değerlendirildiğini görürüz. İ. Hakkı Baltacıoğlu’nun Türk Eğitim tarihinde ilk olarak 1915 yılında hazırladığı ve Maarif Nezareti’nin yayınladığı “Mekteb Temsillerinin Usuli İdaresi” adını taşıyan bir yönetmelikle karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra çocuk tiyatrosu ve okul tiyatrosu kavramları yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde İ. Hakkı Baltacıoğlu okul tiyatrosu ile özel olarak ilgilenmiştir. Baltacıoğlu’na göre tiyatro, insan kişiliğini geliştirmede, yaratıcı gücünü ortaya çıkarmada, toplumsallaşmasını sağlamada eğitsel bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle eğitim alanında tiyatrodan yararlanılmalıdır. Ancak Cumhuriyet dönemindeki çalışmaların, tamamen yaratıcı drama olarak adlandırılmaması gerekir. Çünkü bu döneme ait canlandırmaya ilişkin ilk izlerin görüldüğü temsil, dramatizasyon, rol oynama/yapma, doğaçlama, müsamere, okul tiyatrosu gibi kimi kavramlar anlam olarak yaratıcı dramadan farklıdır. Baltacıoğlu’nun Okul Tiyatrosu anlayışının, yaratıcı drama alanının başlangıcı olduğuna ilişkin görüşler ileri sürülse de, yaratıcı drama alanı, katılımcı odaklı ve doğaçlamaya dayalıdır. Ders içinde bir yöntem boyutunu veya kendine özgü amaç ve içerikleri ile bağımsız bir sanat alanını kapsar. Okul tiyatrosu, doğaçlamadan söz etse de, seyirci odaklıdır. Çocukların gelişimlerinin tamamlanması, onların seyircilerle kuracakları iletişime bağlanmıştır. Bu durum, benzer özellikler taşımasına rağmen, Okul Tiyatrosu’nun Türkiye’de çocuk trajikomedi başlangıcında önemli bir ivme olduğunu ancak yaratıcı drama ile sadece dolaylı bir ilişkisi olduğunu gösterir.

1950’de Selahattin Çoruh “Okullarda Dramatizasyon” adlı bir kitap yazar. Türkiye’de tiyatronun dışında dramatizasyonu vurgulayan ve doğrudan öğretmenlere yönelik uygulama örnekleri veren ilk kitap özelliğini taşıyan bu eserde; Dramatizasyonun Okullara Girişi, Çocuk ve Dramatik Etkinlikler, Öğretim İlkeleri ve Dramatizasyon, Okul Aile İşbirliğinde Dramatizasyonun Rolü, Dramatik Gösteriler, Tiyatro, Kuklalar, Karagöz, Radyo Temsilleri gibi bölümler yer almaktadır.

1985 yılından itibaren drama ile ilgili çalışmalar hız kazanmış, eğitim alanında söz sahibi olmuştur. Prof. Dr. İnci San'ın çabaları sonucunda, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı'nda 1990 yılında ilk yüksek lisans dersi açılmıştır. Bölümünün açtığı tezli ve tezsiz lisans üstü programlarıyla büyük bir gelişme göstermiş, 2006 yılında ise, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Eğitimde Yaratıcı Drama Anabilim Dalı Kurulmuştur. 2007 yılında YÖK, öğretmen yetiştiren Eğitim Fakülteleri'nin Okul Öncesi Öğretmenliği, Yabancı Dil Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, Beden Eğitimi Öğretmenliği gibi bölümlerde drama zorunlu ders olarak yerini almıştır.

EĞİTİMDE YARATICI DRAMA

Çocuğun dünyayı algıladığı temel araç olarak bilinen oyun, çocuğun işi olarak tanımlanmaktadır. Çocuklar oyun oynadıkları süreçte sosyal becerileri gelişir. Oyun dramanın ana kaynağıdır. Yaratıcı drama etkinlikleri, çocukların kendilerini daha iyi ifade etmelerinde yardımcı olarak iletişim çatışmalarını çözmelerini sağlar. Çocukların yaratıcı drama sayesinde çevreye uyumu sürecinde, yaratıcı düşünme, kendine güven, başkasının yerine kendini koyabilme (empati) ve "mış gibi yapabilme" özellikleri de gelişir.

Drama, bireylerin kendilerinde var olan yaratıcılıklarının gelişimini desteklemekte, hayal güçlerini geliştirmekte, gelişimsel özelliklerine ilişkin beceriler kazandırarak çok yönlü gelişim göstermelerine olanak vermektedir.

Eğitimde Yaratıcı Dramanın katkıları şu şekilde sıralanabilir:

Çocuğun eğitime aktif katılımını sağlar.

Çocuk; yaparak, yaşayarak öğrenir.

Oynarken, eğlenerek öğrenir.

Empati yeteneğinin gelişmesini sağlar.

Sosyal duyarlılıkları gelişir.

İletişim becerileri gelişir.

Beden dilini iyi kullanır.

Eleştirel düşünme becerisini arttırır.

Yaratıcılıkları gelişir.

Kendine güven duygusu gelişir.

Kendini ifade edebilme becerisi gelişir.

Karar verebilme ve problem çözme yeteneği gelişir.

Çevreyle olan tüm farkındalıkları gelişir.

İyi birer sanat alımlayıcısı olma yolunda, tüm sanat eserlerine karşı ilgisi artar.

Dramanın geliştirdiği merak duygusu ile kitap, gazete ve dergilere ilgisi artar.

Drama kavramı bazen bir yöntem, bazen bir alan, bazen de bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda eğitim programlarında bir yöntem olarak kullanılmasının arttığı da dikkati çekmektedir.

Yaratıcı Dramanın Aşamaları

1. Hazırlık-Isınma Çalışmaları: Isındırmak, birinin bir şeye yakınlık duymasını, alışmasını, benimsemesini, yadırgamaz olmasını sağlamak için yapılır. Daha çok bedenin harekete geçtiği, duyuların eş zamanlı olarak yoğun kullanıldığı, güven kazanma, uyum sağlama gibi grup dinamiğini oluşturmak için yapılan, kuralları diğer aşamalara göre belli ve daha çok lider tarafından belirlendiği bir aşamadır. Bu aşamada olabilecek en kısa süre içerisinde, katılımcıların birbirleriyle, liderle iletişim sürecinin başlaması ve oluşmasına yönelik temel çalışmalar yapılır.

2. Canlandırma: Bir konunun süreç içinde biçimlenip ortaya çıktığı, belirlendiği, biçimlendirildiği tüm oluşum çalışmalarının yapıldığı aşamadır. Canlandırılacak konu, çerçevesinde bir başlangıç noktası olan, doğaçlama, rol oynama ve diğer tekniklerin kullanıldığı bir aşamadır. Yaratıcı drama çalışmalarındaki tüm yaşantılar, paylaşımlar, değerlendirmeler bu aşamada yapılan oluşum çalışmaları ile canlandırılmalara, sonuçlarına ve bireyde bıraktığı izlere göre yapılır.

3. Değerlendirme Tartışma: Drama çalışmalarında elde edilen sonuçlar, bu aşamada değerlendirilir. Yaşanılan sürecin özü, önemi, niteliği ve niceliği bu aşamada saptanır. Duygular, düşüncelerin paylaşımı da bu aşamada alınır. Genel olarak eğitsel kazanımlar üzerine ya da ortaya çıkan oluşumlar üzerine tartışmalar bu aşamada yapılır. Ayrıca öğrenilenlerin kazanıma dönüşüp dönüşmediği ve bu durumun gelecek yaşantılara etkisinin olup olmayacağı, tüm drama yaşantı ve süreçlerinin nasıl algılandığına, anlaşıldığına yönelik duygu ve düşüncelerin paylaşılması da bu aşamada söz konusudur.

Drama Sürecindeki Önemli Öğeler

Drama Lideri/Öğretmen: Grubun yapacağı drama etkinliğini önceden planlayan lider, grup bireylerinin fiziksel ve psikolojik olarak etkinliğe ısınmasını sağlar, grubu yönetir ve yönlendirir. Lider drama sürecinin en önemli öğesidir. İyi bir lider; drama tekniklerini ve oyunu bilen, iletişime açık ve istekli, gerektiğinde tiyatronun tekniklerinden yararlanabilen, yaratıcı ve yeterli oyun dağarına sahip, grubun aynı zamanda bir üyesi, katılımcı, güven veren, doğal sanatsal duyarlılığı olan, kompleksleri ile başa çıkmış, ilkeli, ilişkilerde başarılı, empatik becerisi yüksek bireyler olmalıdır. Sürekli kendini yenilemeli, uygulamadan önce hedeflerini, tekniklerini, araç gereçlerini hazırlamalıdır.

Drama Grubu: Etkinliğe katılmaya istekli bireylerden oluşur. Grup gönüllü olabileceği gibi, dersi zorunlu olarak alan bir sınıf da olabilir. Dramanın çıkış noktası, dramaya katılanların kendi yaşantıları ve birikimleridir.

Konu ve Materyaller: Yaratıcı dramada herhangi bir olay, olgu, somut durum, bir gazete haberi, yazın türleri, bir yaşantı, anı, fotoğraf ya da bir ders konusu rahatlıkla olabilir. Çünkü drama hayatın içinden oluşmuş bir kavramdır. Lider, çalışma sırasında gerekli olacak araç, gereç ve materyalleri hazırlamalıdır. Drama etkinliklerinde akla gelebilecek hemen hemen bütün malzemeler kullanılabilir. Önemli olan kullanılacak malzemenin drama etkinliğinin hedeflerine uymasıdır. Araç gereç ve materyaller kendi amaçlarının dışında farklı amaçlar için de kullanılabilir. Birkaç nesnenin bir araya getirilerek farklı bir işlevle kullanılması da söz konusu olabilir. Herhangi bir malzeme kullanılmadan da drama çalışmaları yürütülebilir, ancak kullanılan araç gereçler dramada güdülenmeyi önemli ölçüde etkiler. Aynı zamanda kullanılan araç gereçlerin eğitsel amaçlı olması ve güvenlik ilkelerine dikkat edilerek seçilmesi de gerekmektedir.

Uygun ortam: Drama etkinliğinin yapılabilmesi için vücut hareketlerinin rahat ve sağlıklı bir şekilde yapılmasına elverişli, odaklanmayı engelleyecek dış dünyanın gürültüsünden yalıtılmış kapalı ortamlar daha uygun ortamlardır. Drama etkinliği planlanırken, katılımcının önce kendisine ve çevresine ve yine ortama zarar vermemesi gerekliliği dramada dikkat

edilecek önemli konulardan biridir. Drama mekanını belirlemede lider söz sahibidir.

Teknikler: Yaratıcı drama tiyatronun tekniklerinden yararlanır. Bu tekniklerden en önemlileri; doğaçlama ve rol oynama tekniğidir. Yaratıcı drama derslerinde diğer tekniklerin aksine, bu iki tekniğin kullanılma zorunluluğu vardır. Ayrıca bu iki tekniğin yanı sıra, geriye dönüş, rol içinde yazma, öğretmenin role girmesi, donuk imgeler, görüşmeler, öğretici oyunlar gibi tekniklerden de yararlanılabilir.

Bu kitap için hazırlayan:
Dr. Özlem KORUKÇU
Pamukkale Üniversitesi Eğitim Meslek
Yüksek Okulu Öğretim Üyesi

UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Etkinlik: İnceleme gezisi, video izleme: Öğretmen çocukları ormanda, kırda ya da parkta bir geziye çıkaracaklarını ve bu gezide neler yapacaklarını söyler. Çocukların gezi sırasında doğadaki bazı canlıları ve bu canlıların hareketlerini, tepkilerini, çıkardıkları sesleri ve cansız varlıkları gözlemlemelerini ister. Canlı ve cansız varlıkları incelerken doğadaki varlıkların doğal yaşam ortamlarına zarar vermemek için onlara dokunmadan gözlemlenmesi gerektiğini açıklar. Ayrıca ormanda, kırda ya da parkta bulunabilecek olası tehlikelerden (zararlı otlar gibi) ve bunlardan korunma yollarından bahsederek, çocukları ürkütmeden tehlikeler hakkında ön bilgi verir. Sınıfta yapılan bu ön hazırlıktan sonra, öğretmenin daha önceden gidip incelediği ve uygun gördüğü bir ormanlık alana, kıra ya da parka gidilir. Gezi sırasında canlı ve cansız varlıklar gözlemlenir. Öğretmen, çocukların inceleme gezisinde kullanabilmeleri için yanında dürbün, büyüteç, müzik aleti, cetvel, plastik bardak, her çocuğa yetecek kadar poşet, kâğıt ve kalem gibi gerekli olabilecek materyalleri götürür. Öğretmen, bu materyalleri yanlarında götürme nedenlerini çocuklara açıklar.

Öğretmen, doğayı incelemeleri için çocukları bir süre serbest bırakır. Zaman zaman çocukların yanlarına giderek farklı boyutlardaki taşlar, değişik yapraklar gibi doğadaki farklı nesnelere dikkatlerini çekmeye çalışır. Çocukların toplamak ve sınıfta incelemek istedikleri cansız nesneleri, yanlarında getirdikleri poşete koyabileceklerini hatırlatır. Gezi sırasında fark edilmeyen bazı ayrıntılara dikkat çeker (Örneğin; hayvanların çıkardığı sesler, çocukların yürüyüşünün sesi, rüzgarın sesi, su birikintisine basmaları sırasında çıkan ses, karıncaların ufak yiyecekleri taşıması, yaprakların biçimlerindeki farklılıklar gibi). Öğretmen, çocukların ayrıntıları fark etmesi için onlara sorular sorabilir. Ancak bu sorular tek doğru cevabı olmayan ve çocuğu düşünmeye yönelten sorular olmalıdır. Öğretmen, çocukların sorduğu sorulara hemen cevap vermemeli, onlara sorular yönelterek düşünmelerini ve cevabı çocukların bulmalarını sağlamalıdır. Bu gezi sırasında çocuklarla birlikte deneyler yapılabilir. (Örneğin, su birikintisinde yaprak üzerine konan taşın batıp batmadığı gibi).

Zaman zaman çocukların sessiz olup doğadaki sesleri dinlemeleri sağlanır. Bu arada doğadaki seslere benzer sesleri müzik aletiyle çalmaları, ağaçların altında oturarak gördüklerini resimlemeleri için olanak verilebilir. Öğretmen, bu arada çocukların arasında dolaşarak, onlarla yaptıkları incelemeler hakkında konuşabilir. Örneğin, büyüteçle incelemeler yapan çocukların yanına giderek büyütecin gördükleri nesneyi büyütmek için kullanıldığını, güneşe tutularak ısıyı arttırmaya yaradığını açıklayabilir. Büyüteçle bitkilerdeki filizler incelenebilir. Bu şekilde doğal ortam gözlemlenirken aynı zamanda da kavram eğitimine yer verilebilir. Örneğin, bitkideki filizin çıplak gözle küçük, büyüteçle daha büyük görünmesi gibi.

Öğretmen, inceleme gezisinin çok az bir süre sonra biteceğini çocuklara hatırlatır. Çocuklar, bir süre daha doğayı gözlemlemeyi sürdürdükten sonra, gezi sırasında ilgilerini çeken nesnelerle doldurdukları torbaları alıp dönüş hazırlığı yaparlar ve okullarına dönerler.

Doğada yapılan bu inceleme gezisinde yapılan tüm etkinlikler, öğretmen ya da yardımcısı tarafından videoya kaydedilir. İnceleme gezisi bitip okula döndükten sonra gezi sırasında çekilen video kaydı çocuklarla birlikte izlenir. Farklı çocuk gruplarının yaptığı incelemelere, gezi sırasında gözden kaçan ayrıntılara ve öğretmenin özellikle üzerinde durmak istediği noktalara video izleme etkinliği sırasında dikkat çekilir.

Etkinlik: Kaset dinleyerek öykü oluşturma: Güher-Süher Pekinel'in (Saint Saens) "Hayvanlar Karnavalı" kaseti çalınarak çocukların serbest şekilde dans etmeleri istenir. Çocukların müziğin ritmine uygun olarak istedikleri hareketleri yapmalarına olanak tanınır. Kaset ikinci kez çalınır. Bu kez öğretmen kasetteki seslerin sırasıyla hangi hayvana ait olduğunu çocuklara söyler. Bunun üzerine tüm çocuklar, o hayvanın hareketlerini ve sesini taklit etmeye çalışırlar. Kaset bitene kadar bu etkinlik sürdürülür.

Kaset üçüncü kez öykü oluşturma etkinliği için çalınır. Öğretmen çocuklarla beraber oluşturacağı öykünün ilk tümcesini söyler (Örneğin "Bir ilkbahar günü ormanda yürürken aniden …" gibi). Çocuklardan kasette duydukları seslerin çağrıştırdığı hayvanlarla ilgili olarak öyküyü sürdürmeleri beklenir. Bu arada öğretmen çocukların katkılarıyla oluşturulan öyküyü yazabilir ya da teybe kaydedebilir. Bu kayıt, daha sonra dil gelişimi ile ilgili yapılacak değerlendirmelerde kullanılabilir. Kaydedilen

ya da yazılan öykü daha sonra tüm çocuklarla birlikte dinlenir ya da öğretmen tarafından okunur.

Değerlendirme: Öğretmen, programın özellikleri bölümünün "Eğitimin Değerlendirilmesi" kısmında belirtilen değerlendirme ölçütlerinin ışığında o gün uygulanan eğitim durumları ile belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşıldığını bu bölümde belirtmeli ve bir sonraki planlama için gerekli ipuçlarını buraya kaydetmelidir.

(MEB 36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programı, 2002)

ÇOCUK GAZETE VE DERGİLERİ

Çocuklar için yayınlanan gazete ve dergiler, çocuk edebiyatının bir kesimini oluşturur. Her ülkede çocukların okuyabilecekleri süreli yayınlar yapılmaktadır. Çocuk gazete ve dergileri günlük, haftalık, on beş günlük ya da aylık sürelerle yayınlanıyorlar...

Çocuk gazete ve dergileri, bazı nitelikleriyle büyükler için yayınlananlardan ayrılırlar. Bunlarda günlük siyasal haberleri ve siyasal çekişmeleri yansıtma amacı yok gibidir. Günlük olayların daha çok çocukları ilgilendirenlerini seçip sunarlar. Sevilerek okunacak masallar, öyküler, roman izlenceleri, gezi ve tanıtma yazıları, şiirler, karikatürler, resimli roman ve öyküler, fotoğraflar, bilgi veren yazılar, fıkralar ve notlar, bilmeceler, yarışmalar yer alır.

Önemli bir nitelikleri de bol resimli oluşları yanında renkli basılmalarıdır. Baskı tekniğinin ilerlemesi sonucu çocuk dergi ve gazeteleri büyükleri bile imrendirecek ve ilgisini çekecek güzellikte basılabilmektedir.

Çocuk dergi ve gazeteleri dizgi ve hurufat yönünden de özellikler gösterir. Okumayı – yazmayı yeni öğrenen çocuklar küçük harflerle dizilmiş yazıları rahatça söktüremezler. Bunlara seslenen yazıların günlük gazetelerde olduğu gibi 10 punto yerine en az 12 ve daha büyük puntolarla dizilmiş olmaları gerekir.

Çocuk dergilerinde yukarıda özetle işaret edilen özellikler giderek işlevlerini kaybetmiş görünmektedir. Artık Türkiye'de yayınlanan çocuk dergileri yalnızca çizgi romanlardan oluşmaktadır. Bu dönüşüme yayıncıların ileri sürdükleri bahane, çocukların düz yazılı dergileri okumadıklarıdır. Bu bahanenin haklı olduğu ve gerçeklere dayandığı söylenemez. Türkiye'de çocuk kitabı yayıncılığı ümit edilenden de fazla tırmanışa geçmiştir. Yüzlerce yayınevi her yıl binlerce çocuk kitabı yayınlamaktadır. Çocuklar çoğu resimsiz, resimli olanların da çoğu sanat güzelliğinden yoksun kitapları okuyorlar da eski Doğan Kardeş tipindeki dergileri niçin okumasınlar? Kaldı ki Türkiye'de hem çizgiye hem de yazıya yer veren dergiler de yok değil. Bunlardan birisi otuz yıldır yayınını sürdürmektedir. Hem de hiçbir zaman söz konusu dergi Doğan Kardeş

düzeyini tutturamadığı halde. Sayfalarında çizginin yanında masallar, öyküler, şiirler, dini içerikli yönlendirmeler yer almaktadır.

"Çocuklar düz yazılı dergileri okumuyorlar" sözü kolay yoldan para kazanmak isteyen yayıncıların uydurmasıdır. Ressamlara, yazarlara, şairlere, teknik elemanlara ücret ödemeden dışarıdan alınan kalıplarla (Eğer o ülkelerle telif anlaşması yoksa bir ücret ödemek de söz konusu değildir.) dergi yayınlamak varken, bu baylar paralarına kıyarak niçin Doğan Kardeş benzeri çocuk dergisi yayınlasınlar?

Çocuk Gazetesi ve Dergilerinde Aranılacak Özellikler:

İyi bir çocuk gazetesi ya da dergisinde aranacak nitelikler şöyle sıralanabilir:

- Yayın, içinde belli bir ölçüde çizgi–romana, foto–romana yer verse de bütünüyle bu türlerle doldurulmuş olmamalıdır. Yalnızca çizgi–roman ve foto-romanla donatılmış bir derginin çocuk eğitimi yönünden büyük bir değeri yoktur. Oldukça önemli sakıncaları bile vardır. Çünkü çocuklar çizgi roman türünde yayınları okuyarak **resim okuyucusu** olmakta, bir daha eline öbür kitapları zor alabilmektedirler.
- Yayınlarda yer alacak masallar, öyküler, romanlar, gezi yazıları, bilimsel yazı ve açıklamalar bugünün diliyle yazılmış olmalı, dayandıkları temel düşünceler yönünden çağdaş anlayışa uygun düşmelidir.
- Çocukların değişik ilgileri, hobileri, uğraşıları göz önüne alınmalı, pulculuk, koleksiyonculuk, resim, müzik, spor, plânörlük, el işleri, fotoğrafçılık, bale, tiyatro, kuş ve balık bakımı gibi konularda bilgiler veren yazılar bulunmalıdır.
- Yayınlarda güncel haberler, çocukların ilgisi yönünden ele alınarak ve seçim yapılarak verilmelidir. Her günlük olay ve haberin çocuklara ulaştırılmasına gerek yoktur. Çocuklar bunları radyolardan, televizyonlardan günlük siyasi gazetelerden de izleyebilirler.
- Bilmece, bulmaca, eğlence, yarışma köşeleri olmalı, ama bunlar çocukların düşünme ve araştırma yeteneklerini geliştirecek bir nitelik taşımalı, çocuklara bir şeyler öğretilebilmelidir.
- Yayınlar çocukların yaş gruplarına göre uygun harflerle basılmalıdır. İlkokulun birinci dönemine (1–2–3. sınıflar) seslenen yayınlarda 14-16 puntodan aşağı harf kullanılmamalıdır. Daha büyükler için 10-12 puntolu harfler yeterlidir.
- Yayının düzen ve tertibi, mizanpajı göz alıcı ve sürükleyici olmalıdır. Çocukta okuma ve sayfaları karıştırma isteğini uyandırabilmelidir.
- Yayınlarda resim ve fotoğraflara bolca yer verilmelidir. Resimler, iyi ressamlara çizdirilmeli ve çok renkli olarak basılmalıdır. Bir yayında yer alan hemen tüm yazılara uygun resim ve fotoğraflar konulmalıdır.

- Yayının basıldığı kâğıt da önem taşımaktadır. Renkli basıma elverişli kâğıt cinsleri seçilmelidir.
- Yayınların fiyatları geniş okuyucu kitlesinin alabileceği düzeyde olmalıdır. Çok pahalı ve lüks yayınları ancak mutlu azınlığın çocukları edinebilirler. Okumaya herkesin gereksinimi ve hakkı vardır. Çocuklarımızın büyük bir kesimini dışarıda tutan bir yayın, içeriği nasıl olursa olsun, yararlı sayılamaz.
- Anaokulu çocukları için yayınlanacak dergi ve gazetelerin bol resimli, az sözlü bir nitelik taşıması, masalcıklara, öykücüklere, şiirlere, bilmece ve tekerlemelere yer verilmesi gerekir. Bazı sayfalarının da öyküyü anlatan salt resimlerden oluşması yerinde olur. Çocuklar bu resimlere bakarak bir öykü anlatabilirler. Ya da dinledikleri öyküleri yinelerler.

ÇOCUK DERGİCİLİĞİNİN GEÇMİŞİ

Çocuk gazete ve dergilerinin başlangıcı büyükler için yayınlanan gazete ve dergilerinki kadar eskidir.

Türkçe'de ilk gazete 1831 yılında Takvimi Vakayi adıyla devlet tarafından çıkarıldı. İç ve dış haberlerden özetler veriyor ise de kanunları, kararnameleri, emirnameleri yayınlıyordu. Bu gazete halen devlet tarafından Resmi Gazete adıyla yayınını sürdürmektedir.

İlk özel gazeteyi devletten aldığı izin ve yardımla 1840 yılında William Churchill adında bir İngiliz çıkardı. Ceride-i Havadis başlıklı bu gazete daha çok dış haberleri yansıtmış, iç haberlere ve eleştiriye açılmamıştır.

İlk özel Türk gazetesini 21 Ekim 1960 günü Tercümanı Ahval adıyla Tanzimat Edebiyatının önderi Şinasi Efendi ile Agâh Efendi yayınlamaya başladılar. Gazete iç ve dış haberlerden seçmelerle eğitici nitelikte yazılar yayınlıyordu.

İlk iki gazete dışında ilk Türk özel gazeteciliği 1860 yılında başlamış oldu. İlk çocuk gazetesi ise dokuz yıl sonra, 1869'da Çocuklara Mahsus Mümeyyiz adıyla yayın alanında görüldü. Sıtkı Efendi adında bir kimse Mümeyyiz adıyla pek de önemli sayılmayan bir gazete çıkarıyordu. Çocuklara Mahsus Mümeyyiz, bu gazetenin eki olarak yayınlandı. Önceleri 4 sayfa iken sonra 8 sayfaya çıkartıldı. Sayfa boyutları A4 kâğıdı boyutunda idi. Her sayısı başka renkte kâğıtlara basılıyor, eğitici, öğütleyici nitelikteki yazılara yer veriyordu.

1869-1911 yılları arasında çok sayıda çocuk gazete ve dergisi yayınlandı. Bunlar hakkında **Kuruluş Dönemi 1858-1911** bölümünde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Büyüklerin Dergi ve Gazetelerinden Çocukların Yararlanmaları:

Büyükler için yayınlanan gazete ve dergilerden çocuklar da yararlanabilirler. Günlük olaylar, çevre haberleri, çocuk köşeleri, meteoroloji ile ilgili tahminler, bazı röportajlar ve gezi yazıları dergi ve günlük gazetelerden izlenebilir.

Anaokullarında büyük dergi ve gazetelerden şu yollarla yararlanılabilinir:

1. Resimlerden yararlanma: Anma günlerinde, ulusal bayramlarda gazete ve dergilerde yayınlanan resim ve fotoğraflar kesilerek köşeler oluşturulur.

Mevsimleri tanımak için gene gazete ve dergi resim ve fotoğraflarından yararlanılabilir. İlkbaharla, yazla, sonbaharla, kışla ilgili fotoğraf, resim ve küçük haberler çocuklarda mevsimlerle ilgili kavramların gelişmesine yardımcı olur.

Hayvanları, bitkileri, çiçekleri, dağları, ovaları, akarsuları, köy ve kentleri tanımak için de gene bu tür resim ve fotoğraflar işe yarayabilir.

Masal ve öykü anlatımı sırasında da gazete resimlerinden, fotoğraflarından yararlanmak olasıdır. Örneğin içinde at, kedi, köpek, koyun, kuzu, fare, öküz, inek, eşek gibi hayvanlar geçen masalların ve öykülerin anlatımında hayvan resimleri kartlar şeklinde kullanılabilir.

Bilmece, bulmaca, yarışma, tanıma çalışmaları sırasında da resimler olanak sağlayabilir. Gerçi internet bu gibi çalışmalarda daha geniş olanaklar sağlamaktadır. Örneğin bilmece sorulduğu zaman gazetelerden kesilmiş ya da internetten alınmış resimler tahtaya yapıştırılır, bilmece içinde geçen varlık, kuş ya da hayvanın bu resimlerden birisi olduğu söylenirse ilgi daha çok artabilir.

2. Çevresel olaylarla ilgili haberler ya da yurt ve dünya çapında meydana gelen olayları bildiren haberler çocukların da ilgisini çeker. Bunları gazetelerden izlemek, fotoğraflarına bakmak, olayların tanıtımında kolaylık sağlar.

3. Bazı gazeteler çocuk köşeleri, sağlık köşeleri gibi özel köşeler yayınlar. Orada çıkan öykü, masal ve şiirler izlenebilir.

4. Günlük hava gözlemleri yapmada bazı gazetelerde yer alan günlük hava tahminleri kolaylık sağlar.

5. Gazetelerde yer alan bazı gezi yazıları, röportajlar sınıfta okunabilir. Örneğin balonla Atlantik'i geçmeye çalışan gençlerin öyküsü ya da yelkenli bir yatla dünya gezisine çıkan kişilerin serüvenlerini yansıtan yazılar çocukların da ilgisini çekebilir.

6. Günlük gazetelerin iri manşetli yazıları okuma yazma öğretimi çalışmalarında yardımcı bir materyal ödevi yapabilir. Harfleri, heceleri, kelimeleri tanımada işe yarayabilir.

1911-2010 YILLARI ARASINDA YAYINLANAN ÇOCUK DERGİLERİ

Tedrisatı İptidaiye Mecmuası: (1910-1926) Sâtı Bey, İbrahim Alâettin (Gövsa), Selim Sırrı (Tarcan) ve İhsan (Sungu) tarafından yayınlandı. Öğretmenlere mesleki yazılar yayınlayan bir dergi olmakla birlikte çocuklar için de örnekler yayınlıyordu. Sözgelimi Tevfik Fikret'in, Ali Ulvi'nin (Elöve), İbrahim Alâettin'nin (Gövsa) ilk çocuk şiirleri bu dergide yayınlandı.

Çocuk Bahçesi: (1904 ?) İmtiyaz sahibi: Necip Necati. Sorumlu müdürü: A. Medhi. Dönemin en seçkin dergilerindendir. Çocuk edebiyatının bütün türlerinde yazı yayınlanmıştır. Devrin ünlü yazarlarından Mehmet Rauf, Eşref Nesib, N. Vecdi, Rıza Tevfik, Mehmet Emin Yurdakul, Hüseyin Cahit Yalçın dergide yazmışlardır.

Arkadaş: 1328 (1912), Sahibi: Mehmed Faik, İstanbul'da yayınlanmıştır.

Çocuk Dünyası: 1329 (1913), Sahibi: Tevfik Nureddin, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Çocuk Yurdu: 1329 (1913), Sahibi: Giridî Rahmi, İstanbul'da yayınlanmıştır.

Mektepli: 1329 (1913), Sahibi: Mağmu-mî, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Çocuk Duygusu: 1329 (1913), Sahibi: Leon Lütfi, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Türk Yavrusu: 1329 (1913), Sahibi: Gündüz Alp, İstanbul'da yayınlanmıştır.

Çocuk Dostu: 1330 (1914), Sahibi: Tevfik Nureddin, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Hür Çocuk: 1334 (1918), Sahibi: Mehmed Asaf, Hüseyin ve Kasım, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Bizim Mecmua: 1922, Sahibi: Hulusi, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Musavver Çocuk Postası: 1339(1923), Sahibi: Süleyman Tevfik, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Yeni Yol: 1339 (1923), Sahibi: Muallim Nedim Tuğrul, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Haftalık Resimli Gazetemiz: 1340 (1924), Sahibi: Öğretmen Tahsin (Demiray), İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Sevimli Mecmua: 1925, Sahibi: Sabiha Zekeriya, M. Zekeriya, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Çocuk Dünyası: 1926, Sahibi, Muallim Ahmed Hâlid, İstanbul'da haftada bir yayınlanmıştır.

Çocuk Yıldızı: 1927, Sahibi: Hocaoğlu Selim, İzmir'de haftada bir yayınlanmıştır.

Yeni Türk harfleriyle yayınlanan çocuk dergileri

Çocuk: (1932–1948) Çocuk Esirgeme Kurumu'nca yayınlandı. Oldukça sevilen bir dergi olmuştu. Uzun bir aradan sonra Çocuk ve Yuva adıyla başka bir dergi yayınlanmışsa da yazar olmayan ve edebiyatla hiç ilgileri bulunmayan bazı kişilerin yönetimine bırakıldığından okunulmaz, ilgi çekmez bir duruma düşürülmüştür.

Yavrutürk: (1936): İstanbul'da Tahsin Demiray tarafından yayınlanmıştır.

İlköğretim Dergisi (1939): Hasan Ali Yücel MEB olunca 1939 yılında İlköğretim adıyla bakanlık tarafından yayınlanmaya başlanıldı. Bütün ilkokul öğretmenlerine ücretsiz gönderilmekte idi. Dergide eğitim, öğretim, öğretim metotları, ders işleme teknikleri gibi konularda yazılar yayınlanırken çocuk edebiyatının şiir dalına da yer veriliyordu. Dergi 1960'lı yıllara kadar yayınlanmış, sonra yerine bakanlıkça öğretmenlere gönderilmeyen yalnız kitaplıklarda görülebilen başka dergiler yayınlanmıştır.

Binbir Roman (1939): Türkiye Yayıne-vi'nce yayınlanmıştır. Sahibi: Tahsin Demiray.

Çocuk Gazetesi: "Çocukların Haklarını Korur Havadis Gazetesi" tanıtımıyla, çocuk haklarının ana babalara karşı da savunulmasını vurgulayan kendi türünde tek örnektir.

Çocuk Sesi (1942–1948): Sahibi Mehmet Faruk Gürtunca.

Çocuk Haftası

(Haftalık Çocuk Gazetesi) 3 Aralık 1943 tarihinde yayınlanmaya başlayan dergi aralıklarla 1 Ocak 1964 tarihine kadar yayınlanmıştır. Sahibi: Tahsin Demiray, Yazı işleri müdürü: Rakım Çalapa.

Derginin 3 Aralık 1943 tarihli birinci sayısında yer alan yazılar:

Kısa bir önsöz, Şiir: Ankara Rakım Çalapala, Attilâ'nın Hazineleri (yazarı belirsiz dizi), Kuş resimleri, Gülünç ve Düşündürücü Bir Hikâye: Mahmut Attila Aykut, Kaba Sakal Amca'nın Meraklı Bulmacaları, Büyük Hular: Çizgi roman (Renkli), Pirelerin Zaptettiği Kıta, Cingöz Elebaşı: Çizgi roman (Renkli), Dünyanın En Kısa Boylu Adamı (Siyah/beyaz fotoğraflı), Zavallı Büyük Baba: Kemallettin Tuğcu (Roman dizisi), Karikatür Şaka Sayfası, Deniz Kurtları (Yerli çizgi roman). Dergi 2. Hamur kâğıda basılmıştır. Dergi bir süre kapalı kaldıktan sonra 1 Ocak 1964 tarihinde yeniden yayınlanmaya başlamışsa da ilgi görmediğinden 14 Ekim 1964'te yayınına son vermiştir. Tahsin Demiray, Yavrutürk adıyla başka bir dergi daha yayınlamıştır.

Çocuk Gazetesi

19 Ocak 1949 tarihinde 10-12 yaş grubu çocukları için Ankara'da yayınlanmaya başlandı. Sahibi Selahattin Çoruh, Turgut Evren. 12 sayfalık dergi on beş günde bir çıkıyordu. Otuzuncu ayından sonra kapandı. Yazarları: Mehmet Necati Öngay, Hayrullah Örs, Esat Onankut, Arif Avcı, Şahap Gençsoy, Kamuran Özbir, H. Refet Tanışık, Sabri Cemil Yalkut, Cahit Beğenç, Hasan Lâtif Sarıyüce.

Genç Ay

Kızılay derneğince 1954-1959 arası aylık olarak yayınlanmıştır. Neşriyat müdürü: Nedim Abut. Okuyucularına küçük armağanlar da dağıtan dergi oldukça sevilen bir dergi olmuştu. Yazarları: Muzaffer Baranok, Mehmet Irmak, Muammer Bakır, Kerim Kayhan, Osman Turgut Pamirli, Melahat Bakır, Şöhret Ünal Dirlik, Vehbi Cem Aşkun, Saadet Bektöre, Hasan Lâtif Sarıyüce, Naile Ergül, Mehmet Adem Solak, Coşkun Ertepınar, Mehmet Orhan, Hikmet Tüzünataç, Hikmet S. Omay.

Doğan Kardeş:

1945’te yayınlanmaya başladı. Önceleri haftalık olarak çıktı. Sonra aylığa dönüştü. 1970’li yıllarda haftalık olarak yayınlanıyordu. Baskısı ve içeriği ile çocuk dergiciliğinde örnek bir yayın niteliği kazandı. Sahibi Kâzım Taşkent ise de dergiye kişiliğini tanınmış yazar Vedat Nedim Tör ile şair Şükrü Enis Regü kazandırdılar. Dergi çocuk ve genç nesillerin yetişmesinde, okuma alışkanlığı kazanmasında oldukça etkili olmuştur.

Yazar kadrosu zamanla değişmekle birlikte tanınmış yazarların yazdığı görülür. Semra Özin, Nezihe Araz, Ayşe Nur, Aslı Özer, Gülten Dayıoğlu, Aziz Nesin, Erhan Bener, Nezihe Meriç, Muzaffer İzgü, Nuriye Ege, Abbas Cılga, Elvan Pektaş, Nihal Yalaza Taluy ve Vahibe Sevim’in (Hasan Lâtif Sarıyüce) öykü ve yazıları, İpek Erdem, Akşit Göktürk ve Tomris Uyar’ın çevirileri, Ümit Yaşar, İlhan Geçer, Mualla Uzmay, Hasan Lâtif Sarıyüce, Azize Bergin, Sabih Şendil, Alpertunga Göktürk, Tarık Orhan, Nermin Uysal, Ahmet Kutsi Tecer, Serpil Kember Başak, İdil Özerdem vb.

Karikatür, çizgi roman ve desenlerde Cemal Nadir, Dinçer Erimer, Mıstık, Ferudun Oral, İsmail Gülgeç, Kemal Aydabol, Ahmet Güven, Enis Temizel, Ateş Sunay, Ertan Dinçer, Tuncay Batıbeki, Nazan Erkmen, Enis Temizel, Behice Balta, Şakir Gökçebağ, Kemal Gökhan, Emine Bora, Şahin Erkoçak vb.

Doğan Kardeş daha sonra bir holdinge satılmış, bütünüyle çizgi roman dergisine dönüştürülmüştür. Dergi bu haliyle yayınını sürdürmektedir.

Haftalık 29 Ocak 1973 tarihli sayısının içeriği:

Kaplanlar Vadisi (Siyah beyaz çizgi roman), Resimli Bilgiler (Hayvan resimleri), Suda Hayat Nasıl Başladı? (Yazı), Evde Kimya Deneyi (Elmas Gibi Kristaller), Zamanın Ötesinde (Siyah beyaz çizgi roman), Fırtına Kuşları (Renkli çizgi roman), Aranızda Sizlerle (Bir tiyatro oyunu tanıtımı), Çocukların Gazetesi (Birkaç küçük haber), Kahraman Farecik (Öykü), Sizin fırçanızdan (Çocukların gönderdiği resimler), Tarzan (Siyah beyaz çizgi roman), Minik (Resimli çizgi roman), Yabancı Adam (Roman, Kemalettin Tuğcu dizisi), Küçük Balerinler (Renkli çizgi roman), Uzayda Savaşanlar (Renkli çizgi roman), Coni ile Ding Dong’un Maceraları (Renkli çizgi roman), Kardeşlerin Köşesi (Çocukların gönderdiği şiir ve fotoğraflar) Oyun, Eğlence, Bilmece sayfaları, Biraz da Gülelim (Fıkralar), Kahraman Osman (Son sayfada karikatür dizisi).

Milliyet Çocuk Dergisi:

Milliyet Çocuk 24 Ocak 1977 tarihinde Milliyet yayınlarınca çıkarılmaya başlanılmıştır. Dergide Komiks'in yanı sıra öykü, masal, roman tefrikası, şiir gibi yazılara da yer verilmiştir. Ayrıca Türk Ticaret Bankası'nın katkılarıyla İnsan Atlası ve Türklerin ve Türkiye'nin Tarihi Ansiklopedisi ekleri verilmektedir.

Dergide yazıları görülen yazarlar: Gülten Dayıoğlu, Yaşar Kemal, Muzaffer İzgü, M. Vasfi Saral, Özgül Erten, Talip Apaydın, Yalvaç Ural, İbrahim Örs, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Oktay Akbal vb.

Derginin 13 Ocak 1983 tarihli sayısında Kimsesiz Çocuk, Üç İzci, Mırnav, Tenten İstanbul'da, Ret Kit, Baytekin, Demir Yumruklu Adam, Tonton Ailesi, Cimcime, Gaddar Davut roman dizileri, çizgi romanlar yer almaktadır. Derginin 17 Eylül 1979 tarihli sayısında çizgi roman olarak; Temel Reis, İnce Memed, Pembe Panter, Bizim Ali, Püskül ile Çilli, Larry Yuma var. Ayrıca öyküler, tarihte bu hafta, spor, bilmece, bulmaca, fıkra sayfaları var...

1950-70 yılları arasında çocuk dergilerinde ABD kökenli çizgi romanlar ağırlık kazandı. Konuları, kahramanları ve adlarıyla yabancı olan bu dergiler, kısa sürede çocuklar arasında yaygınlaştı. Pekos Bill, Kızılmaske, Teks, Teksas, Red Kit, Zagor bunlardan bazılarıdır. Bazı eğitimciler çizgili anlatıma dayanan bu dergilerin çocukları okuma tembeli yaptığı, resimlerin altlarındaki birkaç sözcükten oluşan tümceleri uzandıkları yerde rahatça okumaya alıştıkları için ders kitabı gibi salt yazıdan uzaklaştırdığını savunmuşlardır.

Tercüman Çocuk

23 Nisan 1977 yılında önceleri gazetenin eki olarak yayınlandı. Sonra haftalık bağımsız dergi oldu. Tutulan bir dergiydi. Dergide Sevinç Çokum, Orhan Şaik Gökyay, Gürbüz Azak, Hasan Lâtif Sarıyüce, Umay Günay, Kemalettin Tuğcu, Hasan Demir, Mustafa Ruhi Şirin ve Abdullah Taşdemir'in yazı ve şiirleri yer aldı.

28 Ekim 1977 tarihli sayının içeriği: "Nasılsınız Çocuklar?" başlıklı başyazı, Hindistan'da düzenlenen Dünya Çocuk Resim Yarışması'nda altın madalya kazanan Yeşim Göksel'in tanıtımı, Kongfu (iki sayfası renkli, iki sayfası renksiz çizgi roman), Aman Dikkat (Öğütler, bilgiler), Mıstık

(Renkli çizgi roman), Küp Kafalı Çocuk (Evliya Çelebi'den), Azerbaycan (Tanıtma yazısı), Cumhuriyet Bayramı ile ilgili şiirler, Nasrettin Hoca (Çizgi ile Nasrettin Hoca fıkrası), Olacak İş Değil (Tuhaf şeyler hakkında kısa bilgiler), Topuz (Renkli çizgi roman), Boyama sayfası, Posta Kutusu (Çocukların sorularına cevaplar), Zeki Alasya, Metin Akpınar sayfası, Haberler sayfası, Tv'den Haberler, Geleceğin Ulaşım Araçları Nasıl Olacak? (Yazı), King Kong (Renkli çizgi roman) Onlar da Büyüktü (Evliya Çelebi hakkında bilgi), Sizin Gönderdikleriniz (Çocukların yazı, şiir ve resimleri) Değirmencim (Masal), Bilmece Bulmaca sayfaları, Gülmece ve Güldürmece sayfaları, Siz Burayı Görmediniz (Bingöl hakkında bilgi), Aslan Yürekli Seyfi (Son sayfa karikatür dizisi).

Türkiye Çocuk

4 Ocak 1977 tarihinde Türkiye Gazetesi tarafından yayınlanmaya başladı. Otuz üç yıldır ara vermeden yayınını sürdüren ender çocuk dergilerinden biridir. Yakın zamanlara kadar üçüncü hamur kâğıtlara basılırken son yıllarda oldukça lüks bir baskı ile yayınlanmaktadır.

Dergide imzaları görülen yazar ve şairler: Arif Nihat Asya, Yavuz Bülent Bakiler, İrfan Atagün, Birsen Türküz, Şahap Ayhan, Hasan Lâtif Sarıyüce, Ahmet Başyiğit vb.

Resim, karikatür, çizgi roman: Ahmet Yozgat, Mustafa Kocabaş, Yurdagün Göker, Sinan Gürdağcık, Oğan Kandemiroğlu, Talât Güreli, M. Kaan Mehmet Sevinç, Turan Dertli, İsmail Akyol, Bahattin Atak, Kemal Yörenç, Sıtkı Kazancı, Beyit Ertürk, Gürbüz Azak .

2 Eylül 1990 tarihli sayısının içeriği:

Merhaba (Yazı işleri müdürünün çocuklara seslenen kısa başyazısı), Keloğlan (Renkli çizgi roman), Gönül Bahçesi (Çocuklara seslenen telkin edici bir yazı), On İki Kurdu Yenen Yiğit Yaban Atı (Söylence), Okuyucularla Başbaşa (Mektup gönderen çocuklara cevaplar), Meraklı Bilgiler, Bilim Dünyası (Yağmur Bombası ile ilgili bir yazı), Kıbrıs 1974 (İki renkli çizgi roman), Küçük Hanımlar (Kız çocukları için muaşeret kuralları), Başlıksız 16 sayfa süren renkli bir çizgi roman, Eğlenelim Gülelim, Bilelim Bulalım, Çengel Bulmaca, Boncuk ile Karbeyaz (Renkli çizgi roman), Çocuk Bahçesi (Çocukların şiir ve karikatürleri), Yüzbaşı

Ahmet Şükrü (Öykü), Çelik El (Renkli çizgi roman), Şoför Cem (Son sayfa karikatür dizisi).

Başak Çocuk

TC Ziraat Bankası tarafından 1983 yılında yayınlanmaya başlandı. Yöneticiliğini edebiyatla hiç ilgisi olmayan bir memur üstlenmişti. Satıştan çok bankanın şubeleri tarafından eşantiyon olarak dağıtılıyordu.

Mümtaz Zeki Taşkın, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Tahsin Saraç, Rıza Polat Akkoyunlu, Şükrü Enis Regü, Fahrünnisa Elmalı, Ali Püsküllüoğlu, Tarık Orhan gibi tanınmış şair ve yazarlar yazdığı halde dergi nitelikli, kalıcı olamadı ve çocukların dünyasına ulaşmada süreklilik kazanamadı.

Diyanet Çocuk

1979 yılında yayına başladı. Gazete, kurum ve banka dergilerine göre yayınını sürdüren ender dergilerdendir. Dergide şiir, öykü ve yazıları görülen yazar ve şairler: Orhan Baki, Engin Köseoğlu, Huriye Başgönül, Halit Ertuğrul, Süleyman İleri, Kemalettin Tuğcu, Mustafa Ruhi Şirin, Fatih Dedebaşoğlu, Üzeyir Gündüz, Alişen Başgönül, Hayati Okyakmaz, Abdullah Ceylan, Ahmet Efe, Necip Fazıl, Ahmet Özdoğru, Bestami Yazgan, Adem Karakelle, Baki İşcan vb.

Yeni Can Kardeş

1980 yılından beri aylık, on beş günlük, haftalık olarak yayınını sürdürüyor. İlk yıllarda Can Kardeş adı ile yayınlanırken sonra adına yeni sözcüğü eklenmiştir. Daha çok dinî ağırlıkta yazı ve şiirler yer alıyor. Sayfalarında görülen şair ve yazarların adları: Yavuz Bülent Bakiler, Yaşar Ulusoy, Niyazi Birinci, Sadık Yalsızuçanlar, Şaban Değer, Nurten Gözen, Hüseyin Kutlu, Mahmut Kaplan, Fatma Bahadıroğlu, Nurcan Sevinç, Zekeriya Yıldız, Tayyib Atmaca, Fahrettin Bozdağ, Mustafa Ruhi Şirin.